

The D. A. V. College Sanskrit Series No. 17

THE RAAMAAYANA

OF

VAALMEEKI

(in the North—Western Recension)

THE KISHKINDHAA-KAANDA

*Critically edited for the first time from
Original Mss. and supplied with Indexes.*

by

VISHVA-BANDHU SHASTRI, M. A., M. O. L.

LAHORE.

1936.

दयानन्दमहाविद्यालय-संस्कृतग्रन्थमाला

दयानन्दब्राह्ममहाविद्यालयाचार्यपदप्रतिष्ठितपूर्वेण दयानन्दमहा-
विद्यालयीयानुसन्धानालये विश्वेश्वरानन्दवैदिकानुसन्धानालये

चाधिष्ठिताध्यक्षपदेन, एम० ए०, एम० ओ० एल०

इत्युपाधिधारिणा

विश्वबन्धुशास्त्रिणा

बहुभिर्विद्वद्भिः सङ्गत्य

सम्पादिता

तस्यां चायं

सप्तदशो ग्रन्थः

लवपुरम्

१९९३

THE D. A.-V. COLLEGE

SANSKRIT SERIES.

Edited

in conjunction with other scholars

BY

VISHVA-BANDHU SHASTRI, M. A., M. O. L

Director, D. A.-V. College Research Deptt. and
Vishveshvaraanand Vedic Research Institute, formerly,
Principal, Dayaanand Braahma Mahaavidyaalaya.

Volume Seventeen.

LAHORE.

1936.

Contents (विषयानुक्रमणी)

किष्किन्धाकाण्ड-ग्रन्थः	१-३६८ पृष्ठानि
सूची-निबन्धः	१-१०५ पृष्ठान्तराणि
१. व्यक्तिविशेषनाम-सङ्ग्रहः	१
२. देशविशेषनाम-सङ्ग्रहः	६
३. पुरनाम-सङ्ग्रहः	८
४. पर्वतनाम-सङ्ग्रहः	”
५. वनोपवननाम-सङ्ग्रहः	१०
६. नदनद्यादिनाम-सङ्ग्रहः	”
७. लतावृक्षादिनाम-सङ्ग्रहः	११
८. पशुपक्ष्यादिप्राणिनाम-सङ्ग्रहः	१२
९. युद्धोपकरणनाम-सङ्ग्रहः	१५
१०. शब्दविशेष-सङ्ग्रहः	”
११. अलङ्कृतपद्यांश-सङ्ग्रहः	६८
१२. आर्षप्रयोग-सङ्ग्रहः	८५
१३. छन्दोवैषम्ययुक्तपद्यांश-सङ्ग्रहः	९१
१४. सूक्ति-सङ्ग्रहः	९७
१५. संशोधन-पत्रिका	क-क

Abbreviations (सङ्केताः)

उ=उत्तरार्धम्=(2nd half of a verse)

तु=तुलना कर्तव्या (Compare)

दा=दक्षिणशास्त्रीयं वाल्मीकीय-रामायणम् (Nirnaya Sagar
Press Edition, Bombay 1912)

पू=पूर्वार्धम्=(1st half of a verse)

धं=द्वंगशास्त्रीयं वाल्मीकीय-रामायणम् (Gorresio's Edition, Paris)

N=Nil=(नास्ति)

†=असंगतं पाठान्तरम्

‡=अद्युक्तं पाठान्तरम्

FOREWORD.

Last year when the Aaraṇḍa-kaanda was brought out, it was expected that if a representation would be made, the Provincial Government might favourably consider the question of the renewal of the previously sanctioned subvention for this work. My revered teacher, the late Dr. A. C. Woolner, a genuine lover of Oriental learning as he was, strongly recommended and forwarded the said representation when it was made, but it is to be regretted that nothing came out of it. Meanwhile, a plan had been drawn out to complete the work by bringing out one Kaanda every year. The present volume is the result of assiduously following the same. But it is doubtful if it would be practicable to continue on in this way in the absence of proper financial support from outside.

As regards the scheme followed in the preparation of the Kishkindhaa-Kaanda, it will be noticed that besides the increased measure of care that has been devoted to the choice of the right text, critical material has been supplied in a fuller and more analysed form. All of the variants that have been recorded have been mutually distinguished according as they happen to belong to any one of the following classes :—

(a) Those which are mere orthographic aberrations have been marked off by prefixing the sign † to them

(b) Those which are syntactically wrong have the sign † placed before them. And, finally,

(c) Real variants have been given without any special mark. Among the appendices which have been prepared after the pattern of those given in the previous volume, No. 8 will be found to be a useful addition. No. 10 as it now stands, is meant to serve the purpose of a fairly comprehensive index of important words. The considerable

increase in its bulk is due to the inclusion therein of all such nominal as well as radical bases as may in any way help in the better understanding and appreciation of the text from the linguistic as well as sociological points of view.

The ten Mss. which have been used in the preparation of this volume, may be briefly classified as follows :—

(a) कै, ल१, ब, म and श. Of these, श is a continuation of the Ms. प्र as used in the Baala-Kaanda. It sometimes differs from the other members of its class and treads a path all its own. Its readings are generally correct.

(b) रा, भ and च. In the previous volumes, रा generally agreed with कै, but it does not do so here.

(c) अ and ल२. अ now and then starts agreeing with रा, भ and च. ल२ of this volume is the same as ल१ of the previous one.

Main assistance in the production of this volume has been given by the Shastris of the Department, namely, Pandits Prema Nidhi, Pitambara and Vidya Nidhi. Pandit Bhima Deva Shastri, M.A., M.O.L. has been in charge of the general supervision of the work as it has been seen through the press. His assistants of the Vishveshvarananda Vedic Research Institute, Pandits Raghunath Chandra Shastri, Durga Datta Shastri, Girdhari Lal Shastri, Jagadisha Chandra Vidyaavaachaspati and Balkrishna Vidyaavaachaspati have been rendering help in the matter of copying, proof-reading and arrangement of the appendices. I am grateful to them all for this co-operation.

अथ
पश्चिमोत्तरशाखीये
वाल्मीकीय-रामायणे
किष्किन्धाकाण्डम्

[व०-१] = [प्रथमः सर्गः] = [दा०-२]

१ पू] तौ तु दृष्ट्वा महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

२ उ] वरायुधधरौ वीरौ सुग्रीवः पुवगाधिपः ॥१॥ [१

३ पू] न चे चक्रे मनः स्थातुं वीक्षमाणस्तु धन्विनौ ।

N] कपिः परमभीतस्तु चिन्तां वा मनसा दधे ॥२॥ [३

४ उ] सै चिन्तयित्वा भीतात्मा विर्युष्य च पुनः पुनः । [४ पू

५ पू] त्यक्तुकामो गिरेः शृङ्गं यैत्र रामः स्थितोऽभवत् ॥३॥ [N

६ उ] ततः स सचिवेभ्यस्तु सर्वमेव यथातथम् ।

शशंस परमोद्विग्नो भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥४॥ [५

७] एतौ वनमिदं दुर्गं वालिप्रणिहितौ नरौ ।

कृष्णा चीरेवसनौ प्रचरन्ताविहागतौ ॥५॥ [६

१. रा—† संदृष्ट्वा ।

२. भ—† नायचक्रे ।

३. कै ल२ व म श—† वीक्ष-
माणस्तु ध० । ल१—† वीर-
पाणस्तु ध० । रा भ च—† वीक्ष-
माणः सुध० ।

४. रा भ च—कपेः परमभीतस्य
चित्तं व्यसन (रा-संघत) मादधे ।

५. ल२—† संस्थित० ।

६. क अ ल, ल२ म श भ च—
विर्युष्य ।

७. ल, व श—यत्राद्यं सुस्थितो० ।
म—† यत्राद्यं सुस्थितो० ।

८. कै अ ल, ल२ व म श—
सचिवैरुक्तः ।

९. ल१—† परमोद्विग्नौ ।

१०. ल, व म श—रायवौ ।

११. रा च—वीरवत्त० ।

८] ततः सुग्रीवसचिवा दृष्ट्वा तौ वरवर्णिनौ ।

९ पू] वेगवन्तो गिरीनन्यान् प्रतिजग्मुर्वनौकसः ॥६॥ [७

११उ] एवमेकायनगताः प्लवमाना गिरेर्गिरिर्म । [९ पू

१२पू] बभञ्जुर्वे नगांस्तत्र पुष्पितान् दुर्गमाश्रयान् ॥७॥ [१०उ

१६उ] उत्प्लुत्य गिरिशृङ्गाणि मलयस्य वनौकसः ।

१७पू] मार्जारमृगशार्दूलास्त्रासयन्तो महाबलाः । [११

संगम्य कपिमुख्येन स्थिताः प्रोञ्जलयस्तदा ॥८॥ [१२उ

१८] ततस्तेन सुविभ्रस्तं वालिकिल्बिषशंकिनम् ।

उवाच हनुमान प्राज्ञः सुग्रीवं वाक्यैकोविदः ॥९॥ [१३

१९] यस्मादुद्दिग्धचेतास्त्वं प्रद्रुतो हरिर्पुङ्गव ।

तं कूरदर्शनं घोरं नैवं पश्यामि वालिनम् ॥१०॥ [१५

१. रा—+ सचिवैर् ।

२. अ ल_२—वरधन्विनौ ।

३. रा भ—वीरवन्तौ ।

४. रा भ—० गिरीन् ।

५. ल_१ ब—० वनगांस्त ।

च—+ विमत्सुर्वै ।

६. म—+ सुगमाश्र० ।

७. च—अतः परमधिकः पाठः—
वेगेनाकंपयन् वृक्षान् वानराः शिखराणि च ।
ततः शाखाश्रुगाः सर्वे प्लवमाना गिरेर्गिरीन् ॥

८. कै अ ल_१ ल_२ ब म रा भ च—
उत्पत्य ।

९. म—+ महाबलः ।

१०. रा भ—अतः परमधिकः पाठः—
ततः सुग्रीवसचिवाः पर्वतेऽथ
समाश्रिताः ।

११. म—+ संगम्य ।

१२. म—+ स्थितः ।

१३. अ ल_१—० लयस्तथा । ल_१ ब
श—० लयस्ततः ।

१४. ल_२—+ ततस्तान् ।

१५. अ ल_१ ल_२ ब म श भ च—
सविभ्रस्तं ।

१६. अ ल_१—वालिना कृतकिल्बिषं ।
रा—+ (प्राप्तैऽपरहस्तेन) वालिना
कृतकिल्बिषी ।

१७. कै च—+ वाक्यमत्रवीद ।
अ ल_१—वाक्यमुत्तमं । रा भ—
वाक्यमर्थवत् ।

१८. कै ल_१ ल_२ ब श—+ ० पुंगवः ।

१९. ल_१ श—तं रक्षयद० । म—तक्षयद० ।

२०. रा भ च—वेद ।

- २०] यस्माद्भयं कृतं नित्यं पूर्वं यत्पापकर्मणः ।
 स मेह बाँली दुष्टात्मा न ते पश्याम्यह भयम् ॥११॥ [१६
 २१] अहो शास्त्रार्थगेन्द्रत्वं पश्यामि तव वानर ।
 लघुचित्ततयाऽऽत्मानं विनीतोऽर्बुद्धिनिश्चयात् ॥१२॥ [१७
 २२] बुद्धिविज्ञानसम्पन्नैरिन्द्रितैः सर्वमाचर ।
 न ह्यबुद्धीज्ञितो राजा सर्वभूतानि शास्ति हि ॥१३॥ [१८
 २३] सुग्रीवस्तु शुभं वाक्यं तैत्वं बुद्ध्वा हनूमतः ।
 २४पू] ततोऽपि स शुभं वाक्यं हनूमन्तमुवाच ह ॥१४॥ [१९
 २५पू] दीर्घबाहू विशालाक्षौ शरकार्मुकधारिणौ । [२०पू
 २४उ] तौ दृष्ट्वा च महात्मानौ धन्विनौ विमलौ स्थितौ ॥१५॥ [N
 २४पू] कस्य दृष्ट्वा भयं न स्यात् त्वेतौ ॥ सुरसुतोपमौ । [२०उ
 २५उ] वालिर्मणिहितावेतौ शंकेऽहं ॥ पुरुषर्षभौ ॥१६॥

१. ल२—०अयकृतं (हरितालेन पश्चादनुस्वारः परिमार्जितः) ।

भ—०यं च ते ।

२. भ—पूर्वजात् पा० ।

३. कै अ ल, ल२ ब म श रा च—
 बालिर्दु० ।

४. भ—ते न ।

५. ल, ब म श रा—अहं ।

६. कै अ ल, ल२ ब म श रा—०मृगे-
 न्द्रैर्त्वा ।

७. ल२—वानरः ।

८. म—† विनीतिबुद्धि० ।

९. अ क२—नास्ति ।

१०. रा—† बुद्धिर्विज्ञान० ।

ल, म—† ०संपन्नै रीन्द्रितैः ।

११. च—† ०माचरद् ।

१२. ल, ब—शुभे वाक्ये ।

१३. कै अ—नास्ति । (वाक्यमित्यस्य
 साम्येन भ्रान्तिरेषा प्रतीयते) ।

१४. भ च—ततः शुभतरं ।

१५. अ—०न्तमवा (वो) चत ।

१६. ल, —† बाहुर्वि० ।

म—† विशालाक्षो ।

१७. भ—नास्ति ।

१८. भ—† कस्या न भयं स्याद् दृष्ट्वा ।

च—तस्य न स्याद् भयं दृष्ट्वा ।

१९. भ—एतौ ।

२०. कै—† ०सुतोप० ।

२१. ल, —† ०लिमणिहितावे० ।

अ ल२—०तावेव ।

२२. ल, —† शंके तं ।

२६पू] राजानो बहुमित्राश्च विश्वासो नैव च क्षमः । [२१

अरयश्च मनुष्येण विज्ञेयाश्छन्नचारिणः ॥१७॥

N] विश्वस्तानामविश्वस्ताश्छिद्रेषु प्रहरन्ति हि । [२२

२६छ] कृत्येषु वाली मेधावी राजानो बहुदर्शिनः ॥१८॥

भवन्ति परेहन्तारो ज्ञेयाः प्राज्ञैः सुसंमतैः १२ । [२३

२७] तौ त्वया प्रहितेनेह ज्ञेयौ १३ गत्वा पुनरुत्तमः १९ ॥

तस्त्वेन च प्रकारेण दृष्ट्याऽथाभाषितेन च । [२४

२८] लक्ष्यैस्त्वैतयोर्भावं प्रहृष्टमनसौ यदि ॥२०॥

२९पू] विश्वासं प्रशंसोभिरिङ्गितैः सर्वमोचर ॥२१॥ [२५

१. ल, + राजानौ ।

२. श—बहुमि० ।

३. ल, —+ विश्वासौ ।

४. कै—नैव क्षमः । (मध्ये चकारश्च्युतः) ।
म—नैव राक्षसः । भ—+ वै न नःक्ष० ।

५. ल, —विज्ञेया... चरि० ("श्छन्न"
इति पठितम्) । विज्ञेयश्छ० ।

६. ल, ब—+ माली । रा—
+ वालिमे । श भ च—वालिमे ।

७. ल, —+ राजानौ ।

८. ल, —+ दर्शनाः ।

म श भ च—० दर्शनाः ।

९. ब—+ परहन्तारौ ।

१०. ब म—+ ज्ञेयः ।

११. कै अ ल, ल, श रा च—
सुसंमतैः ।

१२. ल, —नास्ति ।

१३. श—० वेव हि ।

१४. अ ल, —+ ज्ञेयो ।

१५. भ च—+ तस्त्वेन ।

१६. अ ल, —दृष्ट्या वा भाषणे० ।

ब—दृष्ट्वा तौ भाषि० । ('तौ'
इति प्रान्तेऽपरहस्तेन) । ल, —
दृष्ट्या वा भाषि० । म—+ दृष्ट्वा
थाभिते० । भ च—दृष्ट्वाथा-
भाषिते० ।

१७. अ ल, —लक्षयस्व त० । रा—
+ लक्षयस्वेत० । च—+ लक्षयस्वेत० ।

१८. अ ल, म रा च—० हृष्टमनसा ।
भ—+ ० हृष्टमनस्यो ।

१९. कै—विश्वासाय ।

२०. अ—+ प्रवासाभिरि० । म—
प्रशंसाभिरि० । भ—+ प्रशंसभिरि० ।
च—+ ० रिंगिते ।

२१. ल, —+ ० चरः ।

- N] शुद्धभावं विदित्वैव जानासि त्वं पुंवेङ्गम् । [N
 २९ उ] ममैवं हि मते स्थित्वा पृच्छ त्वं हरिपुङ्गव ॥२२॥
 प्रयोजनं प्रवेशस्य वनस्याथ धनुर्धरौ । [२६
 ३०] परमायुधसंपन्नौ किं कार्यमितिलिप्सयः ॥२३॥ [N
 शुद्धभावौ यदि त्वेतौ'' जानासि त्वं पुंवेङ्गम् ।
 ३१] व्याभाषितेन रूपेण विज्ञेया दुष्टेताऽनयोः ॥२४॥ [२७
 इत्येवं कपिरीजेन संदिष्टो'' मौरुतात्मजः ।
 ३२] चकार गमने बुद्धिं यत्र तौ'' रामलक्ष्मणौ ॥२५॥ [२८
 तथेति कृत्वा वचनं 'तुँ तस्य
 कपेः सुभीतस्य दुरासदस्य ।
 महानुभावो हनुमान् ययौ तदा
 N] महाबलौ यत्र 'तुँ रामलक्ष्मणौ ॥२६॥'' [२९

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे हनुमत्प्रेषणं

नाम प्रथमः सर्गः ॥१॥

१. ल१—† शुद्धभावं ।	१०. म—स्वेवं ।
२. ल२—† पुंवेङ्गम् ।	११. ल२—† ० वङ्गम् ।
३. म—नास्ति ।	१२. म—† दुःखतानयोः ।
४. म—मम चैव ।	१३. ल—† कपिरा० ।
५. म—† त्वां ।	१४. अ—† संदिष्टो ।
६. ल२—† ० पुङ्गवः ।	१५. अ ल, ल२—† मरुतात्मजः ।
७. म—† प्रवेशेस्य ।	१६. ल, रा—† तो ।
श—प्रवेशेऽस्य ।	१७. व—स ।
८. म—वनस्यास्य ।	१८. च—च ।
ल, —† वनस्यार्थ ।	१९. ल, म म—नास्ति ।
९. अ—० ति लिप्सयः ।	२०. कै ल, व म रा—† किष्किन्धाका० ।
ल, म रा—० मिह लिप्सितः ।	म—किष्किन्धापर्वणि ।
व—† ० वमिह लिप्सया ।	२१. श—† हनूमत्प्रेषो ।
श च—० वमिह लिप्सितः ।	म—हनुमत्प्रेषो ।
म—† ० ति लिप्सयतः ।	च—हनुमत्प्रेषो ।

[६०-२] = [द्वितीयः सर्गः] = [दा०-३]

वचो विज्ञाय इनुमान् मुग्रीवस्य महात्मनः ।

१] पर्वतान्मलयात् तूर्णं पुंल्लुबे यत्र राघवौ ॥१॥ [१

२पू] स तत्र गत्वा त्वरितो इनूमान् मारुतात्मजः ।

३पू] खं च रूपं परित्यज्य भिक्षुरूपेण वानरैः ॥२॥ [२

२उ] उर्वाच क्रमशो वाग्भिर्मृद्वीभिः सत्यविक्रमः । [४उ

३उ] आर्बभाषे च मतिमान् यथास्तोत्रं शंशंस इ ॥३॥ [३उ

इन्द्रोपेन्द्रसंभानौ हि तापसौ संशितव्रतौ ।

४] देशं कथमिमं प्राप्तौ भवन्तौ देववर्णिनौ ॥४॥ [५

त्रासयन्तौ मृगगणानन्यांश्च वनचारिणः ।

५] पम्पातीररुहान् वृक्षान् वीक्षमाणौ समन्ततः ॥५॥ [६

इमां नदीं शीर्ततोयां शोभयन्तौ तर्पस्विनौ ।

६] धैर्ययुक्तौ महात्मानौ कौ^१ युवां चीरवाससौ^२ ॥६॥ [७

सिंहप्रेतीक्षणौ वीरौ^३ सिंहविक्रान्तगाभिर्नौ । [८उ

१. म—विद्वान् ।

२. म म—इनुमान् ।

३. अ व ख—† पुल्लवे ।

४. ल_२—इनुमान् ।

५. ल_१—† मरुतात्मजः ।

६. म ख—दु ।

७. ल_१—† वानराः ।

८. व—† उवास ।

९. म—† ०ईषीभिः ।

१०. ख—† अर्बभाषे ।

११. म ख—यथावत् प्रशंस ।

१२. म—† समानौ ।

१३. ल_२ म—† संशितव्र० ।

१४. अ ल_२—वरवर्णिनौ ।

ल_१ व म—देवसंभितौ ।

१५. ल—† वीक्षमानौ । म ख—

† वीक्ष्य० । अ—† वीक्ष्यमानौ ।

१६. म—† चीततो० ।

१७. कै ल_१ व म श रा म ख—

तरस्विनौ ।

१८. अ ल_२—वाक्त्रि ।

१९. म—सिंहविप्रेक्षणी वीरौ ।

अ ल_२—वाक्त्रि ।

- ७] शक्रचापनिभे चापे प्रगृह्य विपुलैर्भुजैः ॥१७॥
 श्रीमन्तौ^१ रूपसंपन्नौ कुंजरर्षभगामिनौ ।^२ [९
 ८] मत्तद्विपसमौ धैर्ये^३ द्युतिर्मन्तौ मनस्विनौ ॥८॥ [१०
 प्रभया पर्वतेन्द्रोऽयं युवाभ्यामवभासितः । [११
 ९] राज्याहौ हि श्रियोपेताविमं देशमुपागतौ ॥९॥
 पद्मपत्रेक्षणौ वीरौ जैटामण्डलधारिणौ । [१२
 १०] अन्योन्यसदृशौ वीर्ये देवलोकादिर्वागतौ ॥१०॥
 यदृच्छया भूमितलं चन्द्रसूर्याविवागतौ । [१३
 N] निश्वसन्तौ वरभुजौ शोभयन्तौ गिरीनिव ॥११॥ [N
 ११. पू] विशालवक्षसौ वीरौ मानुषौ देवरूपिणौ । [१४ पू
 शक्रचापनिभे चापे गृह्य देवाविवागतौ ।^४ [N
 N] सिंहस्कन्धौ महोत्तमौ समदौ वृषभाविब ॥१२॥ [१४ उ
 आयताश्च सुवृत्ताश्च बौहवः परिघोपमाः ।
 N] युवयोर्दूषणैर्हीनाः स्वानुरूपशरीरयोः ॥१३॥ [१५
 उभावेव हि^५ पश्यामि पार्थिवव्यंजनान्वितौ ।

१. ब—† चापि ।

२. अ ल_२—नास्ति । (‘गामिनवि’ति-
 साम्बेन आन्तिरेषा प्रतीयते) ।

३. भ—† श्रीमन्तौ ।

४. कै रा च—† धैर्ययु० ।

ल_२—† धैर्ययु० ।

५. रा—† जयमण्ड० ।

६. ब रा—० कादिहागतौ ।

७. रा—† यद्विच्छया । अ—† यदृच्छया ।

८. ब म—नास्ति । (‘ विवागतौ ’

इत्यवसानसाम्यजनिताद् दृष्टि -

अमाद् सार्धश्लोकभागस्तुटितः) ।

९. क अ ल_१ ल_२ ब म श —
 महामत्तौ । श—हरितालेन सकारो
 मकारः कृतः ।

१०. रा भ—प्रवृत्ताम् ।

११. अ ल_२ श—† बहवः ।

१२. ब म—† चोपमः ।

१३. रा भ च—भूषणैर्ही० ।

१४. भ च—स्वानुरूपाः शरीरयोः ।

१५. ल_२— इ ।

- N] मुनिवेषधरौ यद्वन्नरनारायणावृषी ॥१४॥ [N
किमर्थमिह संप्राप्तौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ।
- N] तर्कयामि सुहृद्वेखौ कार्यवन्ताविहागतौ ॥१५॥ [N
केनचित् कार्ययोगेन एकदेहौ द्विधा कृतौ ।
- N] लक्षणाकारसंपन्नावश्विनां विव रूपिणौ ॥१६॥ [N
११७] उभौ योग्यावहं मन्ये रक्षितुं पृथिवीमिमाम् ।
- १२५] ससागरवनां कृत्स्नां मेरुमन्दरभूर्षणाम् ॥१७॥ [१६
इमे च धनुषी श्रेष्ठे^१ श्लक्ष्णो चित्रानुलेपने ।
- १३] प्रकाशेते यथेन्द्रस्य मणिहेमविर्भूषिते ॥१८॥ [१७
संपूर्णौ निशितैर्बाणैस्तूर्णौ च शुभदर्शनौ ।
- १४] जीवितान्तकैर्यौ रैर्ज्वलद्भिरिव पद्मगैः ॥१९॥ [१८
महाप्रमाणौ विस्तीर्णौ तप्तहाटकभूषणौ ।
- १५] खड्गावेतौ प्रकाशेते निर्मुक्तौ भुजगौ विव ॥२०॥ [१९

१. कै अ ल_१ ल_२ ब म श— ११. ब म—† कृत्स्नं ।
० निवेशध० । १२. ब म—† भूषिणं ।
२. अ—† युद्धेन० । ल_२—† युद्धेन० । १३. ल_१—† श्रेष्ठौ । ब म—† श्रेष्ठौ ।
३. ल_१—† श्लक्ष्णौ । १४. रा—† श्लक्ष्णे ।
४. ब—† वन्तमिहा० । १५. ब म—† प्रकाशते ।
म—† प्रकाशतं ।
५. ल_१ ब श—श्लोक० । म—† श्लोक० । १६. अ—० विभूषणे । ल_२—† विभूषणे ।
६. अ—† द्विजाकृतौ । १७. ल_१—† संपूर्णौ ।
७. ब म श रा—† लक्षणाकारसंपन्नाव- १८. ल_२—† वृत्तौ ।
वच्छिन्नाविव । ल_१—† वच्छिन्नाविव- १९. म—† प्रकाशेतं ।
मिव । २०. म च—† निर्मुक्तौ ।
८. ब म—† उभ यो० । २१. रा—† भुजगा इव ।
९. रा—† व्यवसहं ।
१०. श—† रक्षितं ।

- एवं मयाऽभिभाष्यन्तौ कस्मान्मां नाभिभाष्यथः । [२०
 १६] विवक्षन्तमनुप्राप्तं कस्मात्तत्त्वं न भाष्यथः ॥ २१ ॥ [N
 सुग्रीवो नाम धर्मात्मा कैश्चिद् वानरैर्यूथपः ।
 १७] वीरो विवासितो भ्रात्रा जगद् भ्रमेति वानरः ॥ २२ ॥ [२१
 दूतोऽहं प्रेषितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
 १८] राज्ञा वानरमुख्येन हनूमांन् नाम वानरः ॥ २३ ॥ [२२
 युवाभ्यां सह धर्मज्ञः सुग्रीवः संगमिष्यति ।
 १९] तस्य मां सचिवं विद्धि वानरं मारुतोऽत्मजम् ॥ २४ ॥ [२३
 भिक्षुरूपं प्रतिच्छन्नं सुग्रीवहितकाम्यया ।
 २०] मलयादिह संप्राप्तं कामर्थं कामरूपिणम् ॥ २५ ॥ [२४
 एवमुक्त्वा तु हनुमांस्तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
 २१] वाक्यज्ञौ वाक्यकुशलस्तत्रोवाच नै किञ्चन ॥ २६ ॥ [२५

१. कै—† ०भिभष्यन्तौ । अ ल_१ ल_२ ११. रा—† युवांश्च ।
 ब म श रा—०भिभाषन्तौ । १२. कै—धर्मात्मा ।
 २. ब—† भाषथ । रा—† भाषित १३. अ—† सुग्रीवा सं० । ल_२—†
 ३. ब म—† विवक्षन्तामनु० । सुग्रीवसं० । रा भ—वः संगमिच्छति
 रा भ च—विवक्षुं समनु० । १४. म—† स ।
 ४. ल_१ रा—† तत्त्वे । १५. ल_२—† मारुतात्मज ।
 ५. ब—† भाषथ । १६. रा—भिक्षुरूपं प्रति० ।
 ६. अ ल_२—नास्ति । (' भाषथ ' १७. ल_१ ब म श—मलयादिव ।
 इति सादृश्यमूला वृत्तिर्भवेत्) । १८. रा भ च—कामगं ।
 ७. अ ल_२—† ०रयूथकः । १९. अ ल_२—०क्त्वा हनूमांस्तु ता० ।
 ल_१—† यूथपाः । रा—† कपिर्वाव २०. अ रा भ च—वाक्यज्ञौ ।
 प्रयूथपः । म—† वाक्यज्ञौ ।
 ८. ब—०भ्राम० । म—† ०गजाम० । २१. कै—† ० स्ततोवाच ।
 ९. च रा—† सुग्रीवेन । रा—† ०शरं ततो नोवाच ।
 १०. अ ल_१ ल_२ च—हनुमान् । म च—स्ततो नोवाच ।

- N] मुनिवेषधरौ यद्वन्नरनारायणावृषी ॥१४॥ [N
किमर्थमिह संप्राप्तौ चीरकृष्णाजिनाम्बरौ ।
- N] तर्कयामि सुहृद्वेखौ कार्यवन्ताविहागतौ ॥१५॥ [N
केनचित् कार्ययोगेन एकदेहौ द्विधा कृतौ ।
- N] लक्षणाकारसंपन्नावश्विनौविव रूपिणौ ॥१६॥ [N
११७] उभौ योग्यावेहं मन्ये रंक्षितुं पृथिवीमिमाम् ।
- १२५] ससागरवनां कृत्स्नां मेरुमन्दरभूर्षणाम् ॥१७॥ [१६
इमे च धनुषी श्रेष्ठे^{१*} श्लक्ष्णो चित्रानुलेपने ।
- १३] प्रकाशेते यथेन्द्रस्य मणिहेमविभूषिते ॥१८॥ [१७
संपूर्णौ निशितैर्वाणैस्तूणौ च शुभदर्शनौ ।
- १४] जीवितान्तकरैर्घोरैर्ज्वलद्गिरिव पन्नगैः ॥१९॥ [१८
महाप्रमाणौ विस्तीर्णौ तप्तहाटकभूषणौ ।
- १५] खड्गावेतौ प्रकाशेते निर्मुक्तौ भुजगौविव ॥२०॥ [१९

१. कै अ ल_१ ल_२ व म श— ११. व म—† कृत्स्नं ।
०निवेशध० । १२. व म—† ०भूषिणां ।
२. अ—† युद्धेन० । ल_२—† युद्धेन० । १३. ल_१—† श्रेष्ठौ । व म—† श्रेष्ठौ ।
३. ल_१—† ०द्वेखौ । १४. रा—† श्लक्ष्णे ।
४. व—† ०वन्तमिहा० । १५. व म—† प्रकाशते ।
म—† प्रकाशतं ।
५. ल_१, व श—द्येक० । म—† हाक० । १६. अ—०विभूषणे । ल_२—† ०विभूषणैः ।
६. अ—† द्विजाकृतौ । १७. ल_१—† संपूर्णौ ।
७. व म श रा—† लक्षणाकारसंपन्नाव- १८. ल_२—† दूतौ ।
श्विच्छन्नाविव । ल_१—† ०आवच्छिन्ना-
मिव । १९. म—† प्रकाशेतं ।
८. व म—† उभ यो० । २०. म च—† निमुक्तौ ।
९. रा—† व्यवामहं । २१. रा—† भुजगा इव ।
१०. श—† रक्षितं ।

- एवं मयाऽभिभाष्यन्तौ कस्मान्मां नाभिभाषथः । [२०
 १६] विवक्षन्तमनुप्राप्तं कस्मादतर्त्तत्त्वं न भाषथः ॥ २१ ॥ [N
 सुग्रीवो नाम धर्मात्मा कैश्चिद् वानरैर्यूथपः ।
 १७] वीरो विवासितो भ्रात्रा जगद् भ्रमति वानरः ॥ २२ ॥ [२१
 दूतोऽहं प्रेषितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
 १८] राज्ञा वानरमुख्येन हनूमांश्च नाम वानरः ॥ २३ ॥ [२२
 युवाभ्यां सह धर्मज्ञः सुग्रीवः संगमिष्यति ।
 १९] तस्य भौ सचिवं विद्धि वानरं मारुतात्मजम् ॥ २४ ॥ [२३
 भिक्षुरूपं प्रतिच्छन्नं सुग्रीवहितकाम्यया ।
 २०] मलयादिह संप्राप्तं कामर्थं कामरूपिणम् ॥ २५ ॥ [२४
 एवमुक्त्वा तु हनुमांस्तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
 २१] वाक्यं शौ वाक्यकुशलस्तत्रोवाच न किञ्चन ॥ २६ ॥ [२५

१. कै—† ०भिभषन्तौ । अ ल, ल२

ब म श रा—०भिभाषन्तौ ।

२. ब—† भाषथ । रा—† भाषित

३. ब म—† विवक्षन्तमनु० ।

रा भ च—विवक्षुं समनु० ।

४. ल, रा—† तत्त्वे ।

५. ब—† भाषथ ।

६. अ ल२—नास्ति । (' भाषथ ' इति सादृश्यमूला त्रुटिर्भवेत्) ।

७. अ ल२—† रयूथकः ।

ल, —† यूथपाः । रा—† कपिर्वाव प्रयूथपः ।

८. ब—०आम० । म—† ०गजाम० ।

९. च रा—† सुग्रीवेन ।

१०. अ ल, ल२ च—हनुमान् ।

११. रा—† युवांश्च ।

१२. कै—धर्मात्मा ।

१३. अ—† सुग्रीवा सं० । ल२—† सुग्रीवसं० । रा भ—वः संगमिच्छति

१४. म—† स ।

१५. ल२—† मारुतात्मज ।

१६. रा—भिक्षुरूपं प्रति० ।

१७. ल, ब म श—मलयादिव ।

१८. रा भ च—कामगं ।

१९. अ ल२—०क्त्वा हनूमांस्तु ता० ।

२०. अ रा भ च—वाक्यज्ञो । म—† वाक्यज्ञो ।

२१. कै—† ० स्ततोवाच ।

रा—† ०शलं ततो नोवाच ।

भ च—स्ततो नोवाच ।

२२पू] हनूमतो वचः श्रुत्वा रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।

N] प्रहृष्टवदनः श्रीमान् भ्रातरं प्रियदर्शनम् ॥२७॥ [२६

२२उ] सचिवो वानरेन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।

N] सौहृदं कांसर्माणस्य मत्समीपमुपागतः ॥२८॥ [२७

तदेनमभिभाषस्व सौमित्रे हरियूथपम् ।

२३] सुग्रीवसचिवं प्राप्तं हनूमन्तं महाबलम् ॥२९॥ [२८पू

कार्येणावामिह येन प्रयातौ

द्रष्टुं राजानं सुव्रतं वानरेन्द्रम् ।

तस्याप्येतल्लक्ष्मणो वेत्ति* तत्त्वं

N] न त्वाश्चर्यं पश्ये कालस्य मार्गम् ॥३०॥ [N

इत्यार्षे रामार्येणे किष्किन्धाकाण्डे हनूमद्वाक्यं

नाम [द्वितीयः] सर्गः ॥ २ ॥

१. म—हनूम० ।

७. रा—† राज्ञां ।

२. कै—प्रहृष्टवचनः ।

८. रा म च—वानराणां ।

३. अ ल, ल, ब म श—† सचिवं ।

९. अ ल, —तथाप्येत० ।

४. म—† कांस्यमा० ।

रा म—तस्याप्येवं ।

५. रा म—हृत्पवतं ।

१०. रा म च—† वेत्ति ।

६. म—† कार्येणासि ह येन प्रया० ।

११. रा—यस्त्वका० ।

ल, ब श—† ० ह येनानुयातौ ।

१२. ल, —नास्ति ।

रा—† कार्येणावा ये चात्र प्र० ।

१३. कै ल, ब म—† किष्किन्धा-

म—† कार्येण वा येन चात्र प्र० ।

का० । म—नास्ति ।

च—† कार्येण वा येन प्रयाता-

१४. अ ल, ल, रा म—हनूमदा० ।

विह वां गच्छामो द्रष्टुं रा० ।

[वं०-३] = [तृतीयः सर्गः] = [दा०-४]

ततः प्रहृष्टो हनुमान् श्रुतवानिति तद्वचः ।

१] श्रुत्वा व्यथितमौवं स सुग्रीवं मनसा स्मरन् ॥१॥ [१]

तच्च कार्याशयं तस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।

N] कृत्यवन्ताबुधौ प्राप्तौ मत्वा तारिगितैः 'कपिः ॥२॥ [२]

रामं स तु महाप्राज्ञो धनुष्पाणिमवस्थितम् ।

३] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा हनुमान् वाक्यमब्रवीत् ॥३॥ [३]

केन त्वं तु वनं घोरं मृगव्यालनिषेवितम् ।

५] आगतः सानुजो 'दुर्गं पम्पाकाननशोभितम् ॥४॥ [४]

तस्य तद्वर्चनं श्रुत्वा सौमित्रि रामचोदितः ।

६] आचक्षे महात्मानं रामं दशरथात्मजम् ॥५॥ [५]

राजा दशरथो नाम मतिमान् धर्मवत्सलः । [६पू]

७] तस्यायं पूर्वजः पुत्रो रामो नाम जनैः श्रुतः ॥६॥ [८पू]

धर्मशीलो मृदुर्दान्तैः सर्वभूतहिते रतः । [N]

८] शरण्यः शरणार्थिभ्यः पितुर्निर्देशकारकः ॥७॥ [८उ]

१. अ ब मश—हनुमां श्रु० ।

ल, रा—हनुमान् श्रु० ।

२. भ च—कृत्यवा० ।

३. भ च—व्यथितभावस्य ।

अ—०भावं तु । ल, २—०भावं तं ।

४. ब—† कार्यं शयं ।

ल, म—† कार्यशयं ।

५. कै अ ल, २—कृतवन्ताबु० ।

६. म—† विगिते ।

७. भ च—धनुः पाणि० ।

८. अ ल, २ ब म रा भ—हनुमान् ।

९. कै—† येन ।

१०. कै अ ल, २ भ च—०व्याह० ।

ब म—०व्याधि० ।

श—०व्याध० ।

११. अ ल, २—राम ।

१२. ल, १ ब म रा भ च—तद्व्याहृतं ।

१३. अ—रामनोदितः ।

१४. ब—† मतिमांश० ।

१५. रा—† सुदुर्मतः ।

१६. रा—† शरणार्थिभ्या ।

१७. कै—पितुर्निर्देश० ।

ल, ल, २ म रा—† पितुर्निर्देश० ।

- N] तस्माद् दशरथाज्जातो राम एष महायशाः । [N
 ९उ] राज्यभ्रष्टो वने वस्तुं मया सार्धमिहागतः ॥८॥
 भार्यया च महातेजाः सीतयाऽनुगतः स्वयम् ।
 १०] निशाक्षये महातेजाः प्रभयेव दिवाकरः ॥९॥ [१०
 अहमस्यावरो भ्राता गुणैर्दास्यैमुपागतः । [११पू
 ११] मानार्हस्य सुखार्हस्य सर्वलोकेहितात्मनः ॥१०॥
 १३पू] ऐश्वर्येण वियुक्तस्य वनं च परिलम्बितः । [१२
 N] शोकसागरमध्यस्थं भ्रातरं मे सुखोचितम् ? ॥११॥
 N] भ्रातरं चिन्तयानस्य दुःखितो दुःखभागिनेम् ? । [N
 १३उ] रक्षसांऽपहृता भार्या रहिते कामरूपिणीं ॥१२॥
 न च विज्ञायते रक्षः पत्नी येनार्थं सा हृता । [१३
 १४] दनुर्नीम श्रियैः पुत्रः शापाद् रक्षसतां गतः ॥१३॥
 सुग्रीवस्तेन चारुयातः समर्थो वानराधिपः । [१४
 १५] स ज्ञास्येति महावीर्यस्तव भार्याऽपहारिणम् ॥१४॥
 एवमुक्त्वा दनुः स्वर्गं गतो वै सहसाऽद्भुतम् । [१५

१. क ल_२—† भार्याया ।

२. ल_२—† सीताया ।

३. म—०स्यमिहागतः ।

च—०स्यमिहागतः ।

४. अ ल_२—सर्वभूतहि० ।

५. कै रा—† ऐश्वर्येण ।

६. अ—† वचनं । म च—वने ।

७. ल_२ रा—† लंभतः ।

८. अ ल_२—सुखोदितं ।

९. म च—मातरं ।

१०. च—दुःखितां ।

११. च—दुःखभागिनीं ।

१२. ल_२—† रक्षसा० ।

१३. ल_१ ब म श—† ०रहिता ।

१४. ल_१ रा—† ०रूपिणः ।

१५. ब म—येनापि ।

१६. म—† धनुर्नीम । रा—† दनुजाम् ।

च—† दनुर्नीम ।

१७. अ ल_२—श्रियाः ।

१८. रा—† वानराधिप ।

१९. ल_२—† ज्ञासति ।

२०. ब—† हारिणाम् ।

२१. अ ल_२—एवमुक्ते ।

२२. म—† धनुः ।

२३. रा—† सर्वं ।

- १६] एतत् ते सर्वमाख्यातं यथातत्त्वेन पृच्छतः ॥१५॥ [१६
 N] अहं चैवं च मे^२ भ्राता गुरुः स्वशरणागतैः । [१७
 प्राप्य चानुत्तमार्मुद्धिदत्त्वा वित्तं च शाश्वतम् ॥१६॥
 १७] लोकनाथो मृदुर्दान्तः सुग्रीवं नाथमृच्छति । [१८
 N] सर्वलोकशरणयोऽसौ^१ शरणं चाभिकाङ्क्षति ॥१७॥ [N
 शोकाभिभूते रामे तु स्त्रीकृते शरणं गते ।
 १८] कर्तुमर्हति सुग्रीवः कारुण्यं सह यूथपैः ॥१८॥ [२६
 एवं ब्रुवाणं सौमित्रिं करुणं शस्त्रपाणिकम् ।
 १९] हनूमानं प्रत्युवाचेदं लक्ष्मणाभिमुखैः स्थितः ॥१९॥ [२७
 त्वद्विधा बुद्धिसम्पन्ना जितात्मानो जितेन्द्रियोः । [२८पू
 २०] नराः कृतोपकाराणां विसृजेयुर्महीमिमाम् ॥२०॥
 इत्येवमुक्त्वा हनुमालक्ष्मणं मधुराक्षरम् ।

१. श—वै वत ।	प्रसादेन प्रसीदेयुः प्रजा यस्य महात्मनः ।
२. ल _२ —नास्ति ।	स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षति ॥
३. कै ल _२ ब श—०स्वशरणागतौ ।	श्रुतः कृतज्ञो मतिमान् गुरुर्मम रघूत्तमः ।
ल _१ —स्वौ शरणा० ।	८. भ च—स्त्रीहेतोः ।
म—सुशरणा० ।	९. ब म श—शरणागते ।
रा च—स्वो शरणा० ।	१०. ल _१ रा—† यूथपः ।
भ—द्वयं च शरणागतौ ।	११. कै ल _२ रा च—साक्षुपाणिनं ।
४. ल _१ ब म श—०नुत्तमां वृद्धिं ।	ल _१ ब म—साक्षुपाणिकं ।
५. कै ल _१ ब म श रा भ च—नाथ-
मिच्छति ।	अ—साक्षुपाणिनं ।
६. अ ल _२ —†०कशरण्यं मां ।	भ—साक्षुपातिनं ।
ल _१ श—†०कशरण्यो मां ।	१२. अ ल _२ —हनुमान् ।
रा—†०कशरण्ये मां ।	१३. भ च—लक्ष्मणाभिमुखं ।
७. भ च—भतः परमधिकः पाठः—
सर्वलोकस्य धर्मात्मा शरण्यः शरणःसदा ।	१४. अ ल _१ —† जितेन्द्रियः ।
गुरुर्मम राघवः सोऽहं सुग्रीवं शरणं गतः ॥	१५. कै अ ल _२ रा—०महीपतिं ।
	च—महीपतिः

- २१] अववीत् सौम्य गच्छाम सुग्रीवमिति राघवम् ॥२१॥ [३१
 म हि राज्यपरिभ्रष्टः कृतवैरश्च वालिना ।
 २२] हृतदारोऽर्वरस्त्रस्तो भ्रात्रा निर्यासितो वनम् ॥२२॥ [N
 करिष्यति स साहाय्यं रामस्य करुणात्मनः ।
 २३] सुग्रीवः सह चास्माभिः चित्वा सर्वा महीमिमाम् ॥२३॥ [N
 एवं ब्रुवाणं धर्मात्मा हनूमन्तं स लक्ष्मणः ।
 २४] प्रतिपूज्य च तद् वाक्यमिदं प्रोवाच राघवम् ॥२४॥ [३२
 कपिः कथयते हृष्टो यथाऽयं मारुतात्मजः ।
 २५] कृत्यवानेस्ति सुग्रीवः कृतकार्यो भविष्यति ॥२५॥^{१४} [३३
 प्रसन्नमुखवर्णश्च व्यक्तं हृष्टश्च भाषते ।
 २६] नानृतं वक्ष्यते वीरो हनूमान् मारुतात्मजः ॥२६॥^{१५} [३४
 N] कपिः कथयते हृष्टो यथाऽयं त्वत्समक्षतः । [N
 २७] ततः स सुमहार्णवो हनूमान् हरिपुङ्गवः ।
 २८] जगामादौ य तौ^{१६} वीरौ सुग्रीवो यत्र वानरः ॥२७॥ [३५

१. ल, ब म श—गच्छाम ।

२. कै अ ल, रा—सुग्रीवमिव ।

ल, ब म श—† सुग्रीवमेव ।

३. ल, ब म श—राघव ।

४. ब भ च—वने व्रस्तो ।

कै ल, ल, म श रा—वनव्रस्तो ।

५. कै अ ल, रा च—† युष्माभिः ।

६. कै अ ल, ब म रा च—† स्थित्वा ।

७. भ च—कृत्स्नां ।

८. अ ल, —० वाभिमां महीम् ।

भ—महीमपि ।

९. भ—हनूमन्तं ।

१०. म—† मरुतात्मजः ।

११. ब—† कृतवानस्ति ।

१२. रा—† कृतः का० ।

१३. कै च—† भविष्यति ।

१४. अ ल, भ—नास्ति ।

१५. ब म—† व्यक्ता ।

१६. ल, —हृष्टं ।

१७. ल, —† भाष्यते ।

१८. कै च—हनुमान् ।

१९. ल, —ब्रह्म ।

२०. भ—मारुतात्मजः ।

२१. ब—† सुमहान् राज्ञो ।

रा—सुमहान् प्राज्ञो ।

२२. रा भ च रा—हनुमान् ।

२३. म—जगाम च यतो ।

स तु विपुलयज्ञाः कपिप्रवीरः

पवनमुतः कृतकृत्यवान् प्रहृष्टः ।

मलयगिरिवरं तमुष्यमूकात्

N] पुरुषवरौ प्रतिगृह्य संप्रतस्थे ॥२९॥ [३७

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे लक्ष्मणवाक्यं

नाम तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

१. ल, —प्रहृष्टः ।

२. ल, —विष्यमू० ।

भ—०ष्यमूकं ।

३. कै—स प्रतस्थे ।

४. कं ल, व म रा—किष्किन्धाकाण्डे ।

म च—वाप्ति ।

[व०-४,५] = [चतुर्थः सर्गः] = [दा०-५,६]

ऋष्यमूकाद्धनूमास्तु नीत्वा मलयपर्वतम् ।

१] आचष्टे भ्रातरौ वीरौ सुग्रीवाय महात्मने ॥१॥ [१

अयं रामो महाप्राज्ञः संप्राप्तो दृढविक्रमः ।

२] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा शरणं त्वामुपागतः ॥२॥ [२

इक्ष्वाकूणां कुले जातो रामो दशरथात्मजः ।

N] धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च पितुर्निर्देशकारकः ॥३॥ [३

तस्यास्य तु महाशरण्ये निरतस्य महात्मनः ।

४] रक्षसाऽपहृता भार्या स ते शरणमागतः ॥४॥ [४

अयं त्वया महाप्राज्ञं सख्यमिच्छति राघवः ।

७] सह सौमित्रिणा भ्रात्रा लक्ष्मणेन महाद्युतिः ॥५॥ [N

तौ त्वं हरिवरश्रेष्ठं राजपुत्रौ महाबलौ ।

८] प्रतिनन्दस्त्वं पश्येमौ सत्कारोर्हौ च सत्कुरु ॥६॥ [७

श्रुत्वा हेनुमतो वाक्यं सुग्रीवो दृष्टमानसः ।

९] भयं वालिसमुद्भूतं भुक्तमाल्यमिवात्यजत् ॥७॥ [८

उत्थाय च महातेजा राघवं रघुनन्दनम् ।

१०उ] उवाच वचनं प्रीतः प्रीतिपूर्वं कृताञ्जलिः ॥८॥ [९ उ

१. भ च—मूकात्तु ह० ।

२. ब म—उवाच ।

३. म—भ्राता ।

४. ल, श—कुलज्ञश्च ।

५. ब म—नास्ति ।

६. भ च—सोयं ।

७. ल, —महाप्राज्ञः ।

८. कै ब म च—+त्वां । श—+तं ।

९. ल, —+वरं । ब म—+बरे ।

श—+वरश्रेष्ठं ।

१० अ—प्रतिबद्धस्व ।

श प्रतिनन्दं सुप० ।

११. ल, —+संकराहौ । ब—+सोत्काश० ।

१२. कै अ ल, रा—इन्म० ।

१३. भ—+पातिसमु० ।

१४. अ ल, रा—मुक्तमा० ।

ब म भ च—भुक्तं माख्य० ।

१५. भ—उपसृत्य । च—उपसृक्त्य ।

१६. भ—वीरः ।

- भवान् क्षमी विनीतश्च विक्रांतः सत्यवान् बली ।
 १.१] आख्याता वायुपुत्रेण तत्त्वतो मे भवद्गुणाः ॥९॥ [१.०
 तन्ममैवैष सत्कारो लाभश्चानुत्तमो महान् ।
 १.२] यच्चमिच्छसि सख्यं हि वानरेण मया सह ॥१०॥ [१.१
 रोचते यदि वा सख्यं बाहुरेष प्रसारितः ।
 १.३] पाणिना गृह्यतां पाणिर्मर्यादाबध्यतां ध्रुवम् ॥११॥ [१.२
 एवं तु वर्चनं श्रुत्वा सुग्रीवस्य सुभाषितम् ।
 १.४] संप्रहृष्टमना पाणिं पीडयामास पाणिना ॥१२॥ [१.३
 ततो रामस्य सुग्रीवः पाणिं जग्राह पाणिना । [N
 १.५] दृढं सौहृदमालम्ब्य पीडितं चापि सखजे ॥१३॥ [१.४
 ततो हनूमान् सन्त्यज्य भिक्षुरूपमरिन्दमः ।
 १.६] स्वेन रूपेण काष्ठार्धं तु जनयामास पावकम् ॥१४॥ [१.५
 ज्वलयित्वा ततो वह्निं पुष्पैः संपूज्य यत्नतः ।
 १.७] तत्रोपन्यस्य सम्प्रीतः सख्यैर्दं सत्यसाक्षिकम् ॥१५॥ [१.६
 ततोऽग्निं दीप्यमानं च चक्रतुस्तौ प्रदक्षिणम् ।
 १.८] सुग्रीवो राघवश्चैव वयस्यत्वमुपागतौ ॥१६॥ [१.७
 प्रहृष्टमनसौ प्रीतौ तावुभौ हरिराघवौ ।
 १.९] अन्योन्यमभिवीक्षन्तौ न तृप्तिमुपजग्मतुः ॥१७॥ [१.८

१. रा—इतश्चतुरक्षरी नुटिता ।

रा—मूलतो ह्रस्वः पाठः पश्चात्

२. भ—नास्ति इतोऽक्षरत्रयी नुटिता ।

केनापि दीर्घीकृतः ।

३. म—कृत्वा ।

१०. भ च—संयतः ।

४. कै ल, ब म श रा भ च—हस्तं ।

११. कै रा ब—ततोपन्यस्य ।

५. ब—नास्ति ।

१२. भ—स प्रीतः ।

६. भ ब—दृष्टं ।

१३. ब—सख्यं च । भ—सख्यार्थः ।

७. ब म—संपूज्यं ।

रा—साख्यदं ।

८. भ—काष्ठं ब ।

१४. ब—तु ।

९. भ ल, भ च श—ज्वालयित्वा । १५. म—तृप्तिमभिः ।

ततः सर्वास्त्रविंदुरं रामं दशरथात्मजम् ।

२०] सुग्रीवः प्राह तेजस्वी वाक्यमेकमनास्तदा ॥१८॥ [N

सखे राम महाबाहो सोच्छ्वासहृदयो हसि ।

N] यथा यूथपरिभ्रष्टो गजो वनमुपागतः ॥१९॥ [N

अयमाख्याति मे राम सचिवो मन्त्रिसत्तमैः ।

स.५,१] हनुमान् यैश्चिमित्तं त्वं निर्जनं वनमागतैः ॥२०॥ [स.६,२

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वसतश्च वने तव ।

२] राक्षसेन हृता भार्या वैदेही जनकात्मजा ॥२१॥ [३

३उ] त्वया विहीना चारण्ये लक्ष्मणेन च जानकी ।

३पू] अन्तरमेषुना दीना रोदमाना मुमध्यमा ॥२२॥ [४

४पू] भार्यावियोगजं दुःखं न चिराद् राम मोक्ष्यसे ।

४-५उ] आनयिष्यामि विक्रम्य तव भार्यामरिन्दम् ॥२३॥ [५

इदं तथ्यं मम वचस्तदेव हि रघुप्रिय । [७पू

६] त्यज शोकं महाबाहो संगमेनेहं ते शपे ॥२४॥

अनुमानाद् विजानामि मैथिली सा न संशयः । [९

७] द्वियमाणा मया दृष्टा रक्षसा क्रूरकर्मणा ॥२५॥ [१०पू

क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च सुखरा ।

८] स्फुरन्ती रावणस्याङ्गे पद्मगेन्द्रवधूरिव ॥२६॥ [१०

१. कै ल, रा भ च—०विदुषं ।

६. म—कश्चिद् ।

ब म श—०विषदं ।

७. कै—मोक्षसे ।

२. कै ब म—मन्त्रसत्तमः ।

८. रा भ—अतः परमधिकः पाठः-

३. कै अ ल, ल, ब श—प्रतिमित्रं त्वां ।

आनयिष्यामि ते भार्यां नष्टां वेदध्वनीमिव ।

म—प्रतिमन्त्र त्वं ।

रसातले वा वर्तती यदि वपि नभस्तले ॥

४. कै अ ल, ल, ब म श—

९. रा—वचासाञ्च वै ।

भ च—वनमागतम् ।

१०. कै अ ल, रा भ च—संगमेन हि ।

५. अ ल, नक्षि ।

११. कै ब म—सखरा ।

- ९] आत्मनाऽऽभरणान्येषा मुञ्चती त्विह लक्षिता । [११
 १०] आनये तानि राजेन्द्र समनुज्ञातुमर्हसि ॥२७॥ [१२
 एवं ब्रुवाणं सुग्रीवमुवाच रघुनन्दनः ।
 ११] आनयस्व सखे शीघ्रं किमर्थं त्वं विलम्बसे ॥२८॥ [१३
 एवमुक्तस्तु सुग्रीवः शैलस्य महतीं गुहाम् ।
 १२ प्रविवेश त्वरायुक्तो राघवप्रियकाम्यया ॥२९॥ [१४
 उत्तरीयं गृहीत्वाऽऽशुं शुभान्याभरणानि च ।
 १३] इदं पश्येति रामाय दर्शयामास वानरः ॥३०॥ [१५
 राघवो गृह्य तद्वासः सीताया भूषणानि च ।
 १४] अभवद् वाष्पसंरुद्धो नीहारेणोव चन्द्रमाः ॥३१॥ [१६
 सीतास्नेहप्रवृद्धेन स तु वाष्पेण धर्षितः ।
 १५] हा प्रियेति रुदनं धैर्यं विसृज्य न्यपतद् भुवि ॥३२॥ [१७
 हृदि कृत्वा सुबहुशस्तमलङ्कारमात्मनः ।
 १६] विनिःश्वसन् महासर्पो बिलस्थ इव कोपितः ॥३३॥ [१८
 अविच्छिन्नामुवेर्गस्तु सौमित्रि वीक्ष्य पार्श्वतः ।
 १७] परिदेवयितुं दीनो रामः समुपचक्रमे ॥३४॥ [१४
 पश्य लक्ष्मण सन्त्यक्तं वैदेह्या ह्रियमाणया ।
 १८] उत्तरीयमिदं भूमौ शरीराद् भूषणानि च ॥३५॥ [२०
 शाद्वलिर्न्यां ध्रुवं भूमौ वैदेह्या ह्रियमाणया ।
 १९] उत्सृष्टं भूषणमिदं तथारूपं च दृश्यते ॥३६॥ [२१

१. रा म च—

आत्मना पंचमं ब्रुवा मां तु शैलतले स्थितं ।
 उत्तरीयं तदा न्यस्तं शुभान्याभरणानि च ॥
 याभ्यस्माभिर्गृहीतानि निहितानि च राघवं ।
 आनयिष्यामि ताभ्यन्तरं समनुज्ञातुमर्हसि ॥
 २. श—ब्रुवन्तं ।

३. अ ल_२—गृहीत्वा तु ।

४. अ ल_२—°चकोपस्तु ।

५. ब म—नास्ति ।

६. कै ल_१—शाद्वलिर्न्यां ।

७. ल_१ ब म श रा म च—हि ।

ब्रूहि वानरं कं देशं ह्रियन्ती लक्षिता त्वया ।

२०] रक्षसा तेन धोरेण मम प्राणसमा प्रिया ॥३७॥ [२४

कासौ वसति पापात्मा महद्व्यसनदो मम ।^१

२१] यन्मिमित्तमहं सर्वान् निहनिष्यामि राक्षसान् ॥३८॥ [२५

हरता मैथिलीं येन मां च रोषयता भृशम् ।

२२] आत्मनो जीवितान्ताय मृत्युद्वारमपावृतम् ॥३९॥ [२६

मम दयिततमा हृता वनान्ताद्

रजनिचरेण विमथ्य येन सा ।

कथय मम रिपुं त्वमद्य शीघ्रं^२

N] प्लवगं नयामि यमस्य सादनम् ॥४०॥ [२७

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धौकाण्डे सुग्रीवसख्यं

नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

१. अ ल_२—सुग्रीव ।

२. रा भ च—रौद्रेण ।

३. कै अ ल_२—नास्ति ।

४. रा—मां बलात् ।

५. रा—वै तूर्ण । भ—वै ।

६. रा—

प्लवगर्षभ यमभवनं नयामि तं ।

भ च—

प्लवगर्षभ यमस्य पुरं नयामि तं ॥

७. कै ल_२ व म—किष्किन्दाका० ।

भ च—नास्ति ।

[बं० ६] = [पञ्चमः सर्गः] = [दा० ७]

- N] एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणार्तेन वानरः ।
 २७] अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं सुसंस्कृतमविक्रमम् ॥१॥ [१
 न जाने निलयं तस्य सर्वथा पापरक्षसः ।
 ३] सामर्थ्यं विक्रमं वापि दौष्कुलेयस्य वा कुलम् ॥२॥ [२
 अहं तु प्रतिजानामि त्यज शोकमरिन्दम ।
 ४] करिष्यामि तथोपायं यथा प्राप्स्यसि जानकीम् ॥३॥ [३
 ५ पू] रावणं सगणं हत्वा स्वयं बुद्ध्या यथा हरेः । [४पू
 विचिन्त्यै च स्वयं बुद्ध्या धृतिमान् नावर्त्सीदति ॥४॥ [५उ
 ११] बालिशस्तु नरो यो वै वैलब्ध्यमनुवर्तते ।
 स मज्जत्यवशः शोके वाताक्रान्तेन नौर्जले ॥५॥ [१०
 १२] एषोऽञ्जलिर्मया बद्धः प्रणयाच्च प्रसादये ।
 पौरुषं श्रय शोकस्य नान्तरं दातुमर्हसि ' ' ॥६॥ [११
 १५उ] मधुरं सान्त्वितस्त्वेवं सुग्रीवेण स राघवः ।
 मुखमभ्रुपरिक्लिप्तं वस्त्रान्तेन प्रमृष्टवान् ॥७॥ [१५

१. कै ल _२ —समस्कृत० ।	७. रा भ च—विमृश त्वं ।
रा—०तमनाकुलं ।	८. ब—०मानवसीदति ।
२. श—सर्वतः ।	९. कै ल, ब म श रा भ च—
३. कै ल, ल _२ ब म श—चापि ।	प्रणयाद् वा ।
४. रा भ च—तथा यत्नं ।	१०. ब—नांतरे ।
५. म—वध्यः ।	रा भ—अतः परमधिकः पाठः—
श—प्राप्स्यसि । (अपरहस्तेन)	हितं वयस्यभावेन ध्रुवं चोपदिशामि ते ।
६. अ ल, ल _२ ब म श रा भ च—	वयस्यं मानयन् राम न वै शोचितुमर्हसि ॥
यथाहरे ।	११. कै अ ल, ल _२ —नास्ति ।
ल _२ —०थवा हरेः । श—मैथिली ।	१२. रा भ च—०मभ्रुपरि० ।
(अपरहस्तेन)	१३. ल _२ —वस्त्रान्तेन ।

- १६] प्रकृतिस्थस्तु काकुत्स्थः सुग्रीववचनात् प्रभुः ।
 संपरिष्वज्य सुग्रीवमिदं वचनमब्रवीत् ॥८॥ [१६
 १७] कर्तव्यं यद् वयस्येन स्निग्धेनावहितेन च ।
 १८पू] अनुरूपं च युक्तं च कृतं सुग्रीव तैव त्वया ॥९॥ [१७
 N] एषोऽस्मि प्रकृतिस्थोऽहमनुनीतस्त्वया सखे ।
 १८उ] दुर्लभो हीदृशो बन्धुरस्मिन् काले विशेषतः ॥१०॥ [१८
 किन्तु यन्नस्त्वया कार्यो मैथिलीपरिमार्गणो ।
 १९] राक्षसस्य च रौद्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥११॥ [१९
 २०पू] मेया च तव यत् कार्यं विस्रग्धेन तदुच्यताम् । [२०पू
 २२उ] एतत् ते प्रतिजानेऽहं सखे सत्येन ते शपे ॥१२॥ [२२उ
 ततः प्रहृष्टः सुग्रीवो वानरैः सचिवैः सह ।
 २३] राघवस्य वचः श्रुत्वा प्रतिज्ञां तु विशेषतः ॥१३॥ [२३
 महाऽनुभावस्य वचो निशम्य

हरिर्नराणामृषभस्य तस्य ।

कृतं स 'मेने कपिवीरमुख्यम्

N] तदा स्वकार्यं हृदयेन विद्वान् ॥१४॥ [२५

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धौकाण्डे रामाश्वासनं

नाम पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

१. म—यत् ।

२. कै—मया च (अपरहस्तेन ग्रान्तरे)
 यत्करणीयं ।

अ लं—स्वया कार्यं स्वकं मह्यं ।

रा भ च—मया च तव यदुद्देवं ।

३. रा—तदुच्यते ।

४. कै अ ल, व म श च—प्रतिज्ञातं ।

५. व म—†कृतमनीकं ।

६. ल, व म—हृदये तु वि० ।

रा भ—हृदयप्रवृत्तं ।

७. कै ल, व म—किष्किन्धौकाण्डे ।

ल, म च—नास्ति ।

[६० ७,८,९] = [षष्ठः सर्गः] = [दा० ८,११]

परितुष्टस्तु सुग्रीवस्तेन वाक्येन वानरः ।

- १] लक्ष्मणस्याग्रजं राममिदं वचनमब्रवीत् ॥१॥ [१]
 सर्वथाऽहमनुग्राह्यो देवतानां न संशयः ।
 २] डेपपन्नो गुणोपेतः सखा यस्य भवान् मम ॥२॥ [२]
 शक्यं नैनु भवेद् वीर सहायेन त्वया मम ।
 ३] पैरराज्यमपि प्राप्तुं स्वराज्यं किं पुनः सखे ॥३॥ [३]
 सोऽहं संभाग्यो बन्धूनां सुहृदां च ततो भृशम् ।
 ४] येथाऽग्निसाक्षिकं सख्यं लब्धं मे राघव त्वया ॥४॥ [४]
 अहमप्यनुरूपस्ते वयस्यो ज्ञास्यसे जनैः ।
 ५] न तु वक्तुं समर्थोऽहं स्वयमेवात्मनो गुणान् ॥५॥ [५]
 महात्मनां हि भूयिष्ठं त्वद्विधानां कृतात्मनाम् ।
 ६] निश्चला भवति प्रीतिर्येयमात्मवतामिव ॥६॥ [६]
 ८७] निर्दोषश्च क्षमश्चैव वेयस्यः परमा गतिः । [८७]
 धनैत्यागः सुहृत्त्यागो देशत्यागोऽथवा पुनः ।
 ९] वयस्यार्थे प्रवर्तन्ते स्नेहं दृष्ट्वा तथाविधम् ॥७॥ [९]

१. ल_१—० वचेहवा० ।

२. भ—डपपन्नगुणो० ।

३. अ—० नो न संपेतः ।

४. भ च—सख्यं ।

कै अ ल_१ ल_२ व म श—सर्व ।

५. रा भ—सखि । च—इ व तु ।

६. भ च—मया ।

७. कै—परं रा० ।

८. ल_१ व म—मार्गः ।

९. कै ल_१ व श—सखराज्ये ।

म—इसुराजे ।

१०. रा—सुभाष्ये ।

११. व म—सुहृदं ।

१२. व—अथाग्नि० रा च—यास्याग्नि० ।

१३. च—राघवस्त्वयं ।

१४. अ ल_१ ल_२ व म श—ज्ञायसे ।

१५. ल अ—महात्मनां ।

१६. कै अ ल_२—वयस्या ।

१७. कै अ ल_१ ल_२ व म श—

वनत्यागः ।

तथा चेत्यब्रवीद् रामः सुग्रीवं प्रतिवादिनम् ।

१०] लक्ष्मणस्याग्रजो लक्ष्म्या निवासस्य च धीमतः ॥८॥ [१०

ततो रामं स्थितं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।

११] सुग्रीवः सर्वतश्चक्षुर्वने लोलमपातयत् ॥९॥ [११

स ददर्श ततः सालमविदूरे हरीश्वरः ।

१२] सुपुष्पितं वने कान्तं भ्रमरैरुपशोभितम् ॥१०॥ [१२

तस्यैकां पर्णबहुलां शाखां छित्त्वा सुपुष्पिताम् ।

१३] सालस्यास्तीर्य सुग्रीवो निषसाद संराघवः ॥११॥ [१३

तथाऽऽसीनौ तदा दृष्ट्वा हनुमानपि लक्ष्मणम् ।

१४] सालंशाखां समानीय विनीतं समवेशयत् ॥१२॥ [१४

ततः प्रदृष्टः सुग्रीवः श्लक्ष्ण्याऽथ गिरा तदा ।

१५] उवाच प्रणयाद् रामं वाष्पव्याकुललोचनः ॥१३॥ [१५

अहं विनिष्कृतो राम चराम्येष भयार्दितः ।

१६] ऋष्यमूकाश्रमे त्रस्तो हृतभार्यः सुदुःखितः ॥१४॥ [१७

मुंसंविष्टो भयार्तश्च वने संभ्रान्तमानसः ।

१७] वालिना निष्कृतो भ्रात्रा कृतवैरश्च राघव ॥१५॥ [१८

१. अ ल_२ रा म—०णस्याप्रतो ।

१० रा म च—शाल० ।

२. रा म च—निवासस्येव ।

म—‡ शाखं ।

३. रा म च—शाल० ।

११. कै अ ल_२—‡ विनेतं ।

४. ल_१ व म—भित्त्वा श—भिन्नां ।

१२. ल_१—‡ श्लक्ष्ण्यश्च (अ?)

५. रा म च—शालस्या० ।

१३. अ ल_२—† ०लोचनं ।

६. कै—† च रा० । (ग्राम्येऽपरहस्तेन चकारोऽन्न निवेशितः) ।

म—† ०लचेतनः ।

७. व म—† सदा ।

१४. व—‡ ससंविष्टो ।

८. व म—† दृष्ट्वा ।

म—‡ समंविष्टो ।

९. रा—हनुमानपि ।

१५. रा—नास्ति ।

१६. म—संभ्रान्तमाः

वालिनो वै भयार्तस्य सर्वभूताभयङ्कर ।

१८] ममापि त्वमनाथस्य प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥१६॥ [१९

एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मवत्सलः ।

१९] अभ्यभाषत काकुत्स्थः सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥१७॥ [२०

उपकारफलं मित्रं विदितं ते महाकपे ।

२०] अद्यैवं तं हनिष्यामि तव भार्याऽपहारिणम् ॥१८॥ [२१

इमे हि मे महाभाग पत्रिणस्तिग्मतजसः ।

२१] कार्तिकेयवर्नोद्भूताः शरा हेम-विभूषिताः ॥१९॥ [२२

कङ्क-पत्र-परिच्छिन्ना महेन्द्राशनि-सन्निभाः ।

२२] स्वर्णपुङ्खाः सुतीक्ष्णाग्राः सरोषा इव पद्मगाः ॥२०॥ [२३

तस्मात् त्वं वालिनं पश्य बाणैराशीविषोपमैः ।

२३] रणो विनिहतं भूमौ विकीर्णमिव पर्वतम् ॥२१॥ [२४

राघवेणैवमुक्तस्तु सुग्रीवो वानरेश्वरः ।

२४] प्रहर्षमतुलं लेभे राघवं चेदमब्रवीत् ॥२२॥ [२५

असंशयं प्रज्वालितैस्तीक्ष्णैर्मर्मातिगैः शरैः ।

स.८,२] त्वंदेहेः कुपितो लोकान् युगान्ते रक्षिष्वानिव ॥२३॥ [स.१,१,२

वालिनः पौरुषं पश्य पश्य धैर्यं यशस्तथा ।

३] तन्ममैकमनाः श्रुत्वा विधत्स्व यदनन्तरम् ॥२४॥ [३

१. भ—वालितो ।

८. कै अ च—त्वं दहेत् (?)

२. कै अ ल, ल_२ च—ताभयङ्करः ।

९. रा भ—रक्षिष्वानिव ।

३. ल_२—उपकारकरं ।

ल, ब म श—तं दहेत् ।

४. म—अथ वै ।

१०. रा भ—यच्च ।

५. कै अ ल, ल_२ ब म च—बलोद्भूताः ।

११. रा भ च—यशश्च यत् ।

६. अ ल, ल_२ ब श—परिच्छिन्ना ।

१२. कै ब म—ममैकमनाः ।

७. कै ब म—इ सुर्ण० ।

- समुद्रात् पश्चिमात् पूर्वं दक्षिणादपि चोत्तरम् ।
 ४] क्रामत्यनुदिते सूर्ये वाली व्यपगतक्लमः ॥२५॥ [४
 अग्राण्यारुह्य शैलानां शिखराणि महान्त्यपि ।
 ५] ऊर्ध्वमुत्क्षिप्य तरसा गृह्णातीव च वीर्यवान् ॥२६॥ [५
 बहवः सारवन्तश्च वनेषु विविधा द्रुमाः ।
 ६] वालिना तरसा भग्ना बलं स्वं ज्ञातुमिच्छता ॥२७॥ [६
 स.९,३६७] महिषो दुन्दुभिर्नाम वीर्यवान् सुमहाबलः । [८७
 N] हिमवन्तं दुराधर्षं युद्धायाभिजगाम हं ॥२९॥ [N
 ततो गिरिवरो दध्यौ केनोपायेन दुन्दुभिः ।
 ५०] न मां हन्याद् बलोत्सिक्तो हन्येतायं च केन वै ॥३०॥ [N
 N] स मुहूर्तमिव ध्यात्वा हिमवानथ वालिनम् ।
 ५१] जगाम मनसा शैलो दुन्दुभिं चेदमब्रवीत् ॥३१॥ [N
 दुम्भं युद्धदानाय नाहं प्रतिबलस्तव ।
 ५२] तत्र युद्धे समर्थो यः स सैन्यगुपदिश्यते ॥३२॥ [N
 किष्किन्धायां कपिर्हृष्टो^१ वाली नाम हरीश्वरः । [२३
 ५६] चरेन् मधुवने तस्य मधु सर्वं विनाशय ॥३३॥ [N
 स युद्धतृष्णातृषितो मर्दं ते नाशयिष्यति । [N

१. कै अ ल, ल_२ ब म श—
 † पूर्वात् ।

२. कै अ ल, ल_२ ब म श—
 † चोत्तरात् ।

३. श—† ०त्यनुदिनं ।

४. कै—नास्ति ।

रा भ च—प्रणुति वी० ।

५. ल_१—† उरसा ।

६. कै अ ल_२—† ०मिच्छतः ।

७. कै अ ल_२ रा भ च—सः ।

८. रा भ च—दत्तं युद्धं तद्व्या-
 दुर्यत्स० ।

९. कै ल, ब म—किष्किन्धायां ।

१०. ल, ब म—कपिर्हृष्टो ।

११. ल, ब म—कपीश्वरः ।

रा भ च—महीश्वरः ।

१२. कै ल, ल_२ ब म श—पिबन्
 मधु वने ।

- ५७] न हि शत्रुं तर्मासाद्य जीवन्निर्हं विमोक्ष्यमे ॥३४॥ [N
 ५८पू] स विनद्य महानादं दुन्दुभिर्विजिगीषया ।
 N] यथोद्दिष्टं हिमवता जगाम तच्चकार चै ॥३५॥ [N
 N] तं जयानो(१नौ)र्जसा वाली मेदिन्यां विचकर्ष च । [४७उ
 ८८पू] तस्य कैलाससंकाशमेतदस्थि प्रकाशते ॥३६॥ [६८
 उद्धर्तुमेतद् वाली वा शक्तो वाऽहं रघूत्तम ।
 सर्वप्राणभृतां लोके तृतीयं नोपलक्ष्ये ॥३७॥ [N
 स.८,७] ईदृशो विक्रमो यस्य जवेनानुत्तमा गतिः ।
 'तं प्रेचिन्तय काकुत्स्थ वध्येनै(१तै)केषुणा यथा ॥३८॥ [७०
 ८] अथ कोपयितुं नालं कालं पश्य क्षयावर्हम् ।
 स हि हिंसेच्च नः सर्वान् वाली सरभसागतेः ॥३९॥ [N,
 ९] तथा ब्रुवन्तं सुग्रीवं प्रहसंलक्ष्मणोऽब्रीवत् ।
 ११पू] कस्मिन् कर्मणि निर्वृत्ते श्रद्धया वालिनो वर्धमे ॥४०॥^{१३} ७१
 तमुवाच स सुग्रीवः सप्त तालानिमान् पुरा ।
 एकैकमिषुणा वाली विव्याध न चिरादिव ॥४८॥^{१४} [७२

१. श—† शक्रं समा० ।

रिं म च—जातु त० ।

२. अ ल_१—जीवन्निव ।

३. कै अ ल_१—ह ।

४. कै अ ल_१, ल_१ व म श च—

० नोरसा ।

५. म—प्रकाशयते ।

६. अ ल_१—रघूदह ।

७. म—† ० कक्षवे ।

८. कै ल_१, ल_१ व म श—† ल-
वनानु० ।

९. अ ल_१—† गत्वा तं प्रति ।

कै ल_१, व म—प्रति.....

१०. रा म च—अहामहे ।

११. व ल_१, व्यतिरिक्ताः—

† शरसमाहतः ।

ल_१—† शिरसमाहतः ।

१२. अ—† वधं । ल_१—† वधं ।

१३. कै अ ल_१, ल_१ व म श च—
गाति ।

रामो निष्पातयेदेवं बाणेनैकेन लक्ष्मण ।
निःसंशयमहं वीर श्रद्धयां वालिनो वधम् ॥४२॥ ^२ [७३]

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वालिसंकीर्तनं

नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

१. म—निष्पाटये देव ।

रा—०वेकं ।

२. कै म ल, ल, व म श च—नास्ति ।

३. कै ल, व म—किष्किन्धा० ।

च—नास्ति ।

४. रा म—नास्ति ।

[ब०-८] = [सप्तमः सर्गः] = [दा०-८, ९]

१३७] एवमुक्त्वा तु दुःखार्तो भूयो वचनमब्रवीत् । [N

१४७] राम शोकाभिभूतोऽहं शोकार्तस्य भवान् गतिः ॥१॥

N] आर्तः शोकसमाविष्टस्त्वयाऽहं परिदेव्ये । [२६

१५] त्वं हि पाणिप्रदानेन वयस्यो मेऽग्निसन्निधौ ॥२॥

कृतः प्राणैर्बहुमतः सत्यमेतद् ब्रवीमि ते । [२७

१६] वयस्य इति कृत्वा तु विस्रब्धं प्रवदाम्यहम् ॥३॥

दुःस्वप्नन्तर्गतं यन्मे मनो दहति नित्यशः । [२८

१७] एतावदुक्त्वा वचनं बाष्पव्याकुललोचनः ॥४॥

१८पू] दुःखोपहतया वाचा नोच्चैः शक्नोति भाषितुम् । [२९

N] सं (? स) निमृष्ट्य ततो बाष्पं विमृज्याश्रूणि वानरैः ॥५॥ [३१ पृ

सुग्रीवो वारितस्तेन राघवेणेदमब्रवीत् ।

N] पुराहं वालिना राम राज्यात्स्वादवरोपितः ॥६॥

परुषाणि च संश्राव्य निर्धूतोस्मि बलीयसा । [३२

भार्या च मे हृता तेन प्राणेभ्योऽपि गरीयसी ।

N] सुहृदश्च मदीया ये संयता बन्धनेषु ते ॥७॥ [३३

२२] यत्रवांश्च सं दुष्टात्प्रा मेदेविनाशाय राघवं ।

१. कै ल, ब म श रा भ च—
एवमुक्त्यु ।

६. कै अ ल, ल, ब म श च—
नास्ति ।

२. ल, ब म च—अन्तःशोक० ।
रा भ—अन्तः शो० ।

७. कै अ ल, ल, ब म श—नास्ति ।

८. कै—† सुहृदाश्च ।

३. कै अ ल, ल, ब म श—
† परिदेव्यते ।

९. कै अ ल, ल, ब म श—
संहता वै बनेषु ।

४. कै अ ल—नास्ति ।

१०. कै ल, ब श रा भ च—सुगुहा० ।

५. रा भ—अतः परमधिकः ।

११. कै रा अ ल, ल, ब म श—

बाष्पवेगं तु सहसा नदीवेगमिवागतं ।

विनाशयति ।

धारयन् स तु धैर्येण सुग्रीवो रामसंनिधौ ॥ १२. कै—† राघवश्च ।

- २३३] बहुशस्तत्प्रयुक्ता हि निहता वानरा मया ॥८॥^२ [३४
 ततः सन्धारयामीह प्राणान् कृच्छ्रगतोऽपि सन् । [३६३
 २५] एते हि कपयः स्निग्धा मां रक्षन्ति समन्ततः ॥९॥
 २६पू] सह गच्छन्ति गन्तव्ये नित्यं तिष्ठन्ति तिष्ठतः । [३७
 N] संक्षेपस्त्वेष ते राम किमुक्ता विस्तरं बहु ॥१०॥
 स मे ज्येष्ठो रिपुभ्राता वाली विश्रुतपौरुषः । [३८
 N] तद्विनाशेन मे दुःखं प्रमृष्टं स्यादनन्तरम् ॥११॥
 २६उ] यस्तु तं समरे हन्यात् स स्यात् प्राणप्रदः सुहृत् । [३९
 एष ते राम कार्यार्थः शोकार्तेनाभिवेदितः ॥१२॥
 N] सुखितो दुःखितो वाऽपि सख्युर्नित्यं सखी गतिः । [४०
 श्रुत्वा तु तद्वचो रामः सुग्रीवं वाक्यमब्रवीत् ॥१३॥
 २८] किं निमित्तमिदं वैरं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः । [४१
 तदहं कारणं श्रुत्वा वैरस्य तव वानरैः ॥१४॥
 २९] अनन्तरं विधास्योमि सम्प्रधार्य बलाबलम् ॥१५॥ [४२
 ३०पू] बलवान् हि ममामर्षः श्रुत्वा त्वामवमानितम् ।
 N] वर्धते हृदयोत्कम्पी प्रावृणुमेधं ईवाम्बरे ॥१६॥ [४३

१. कै अ ल, ल२ ब म श—

बहुशस्तु प्र० ।

२. रा भ—अतः परमधिकः पाठः—

एतयैव च दृष्टस्त्वं शंकये वाच राघव ।

नोपशान्तिः पुरा प्रीत्या भयमेवोपस्थितं ॥

केवलं तु सहाया मे हनुमत्प्रमुखा ह्यमी ।

३. अ ल, च श—†गच्छति ।

ल२ ब म—†चच्छति ।

४. कै—प्रणहं ।

ल, ल२ ब म श—प्रणहं ।

५. रा भ च—० न निवेदितः ।

६. अ ल२—० निर्जल० ।

७. श—† सतां ।

८. ल६ ब म श च—वानरवैभ ।

९. ब—प्रधास्यामि ।

१०. ल, ब श—संप्रधाय ।

म—संप्रदाय ।

११. अ—प्रावृणुमेध इ० ।

म—† प्रावृणुमेध इ० ।

रा भ च—प्रावृणुमेध इवाभसि ।

- ३०७] दृष्टः कथय विस्रब्धं यावदारोप्यते धनुः ।
 स्पृष्टार्धं हि मया बाणा निरस्तश्च रिपुस्तव ॥१७॥ [४४
 ३१] एवमुक्तस्तु सुग्रीवो राघवेण ब्रह्मत्मना ।
 प्रहर्षमतुलं लेभे सचिवैः सह वानरः ॥१८॥ [४५
 ३२] ततः प्रहृष्टवदनः सुग्रीवो लक्ष्मणाग्रजम् ।
 ३३पू] वैरस्य परमं तत्स्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥१९॥ [४६
 श्रूयतां राम यद् वृत्तमादितः प्रभृति त्वया ।
 N] यथा वैरं समुत्पन्नं यथा चास्मि तिरस्कृतैः ॥२०॥ [स.९,१
 ३३उ] वाली नाम मम भ्राता ज्येष्ठः शत्रुनिबर्हणः ।
 पितुर्बहुमतो नित्यं मम चापि पुरा तथा ॥२१॥ [२
 ३४] पितर्युपरतेऽस्माकं ज्येष्ठोऽयमिति मन्त्रिभिः ।
 कपीनामीश्वरो वाली कृतः परमसम्मतः ॥२२॥ [३
 ३५] राज्यं प्रशासतस्तस्य पितृपैतामहं महद् ।
 अहं सर्वेषु कार्येषु प्राणदः प्रेक्ष्यवत् सदा ॥२३॥ [४
 ३६] मायावी नाम तेजस्वी पूर्वजो दुन्दुभेः सुतः ।
 तेन तस्य महद् वैरं स्वीकृतं विश्रुतं तदा ॥२४॥ [५
 ३७] स तु मुंते जने रात्रौ किष्किन्धोद्गारमागतः ।
 ३८पू] नर्दति स्म सुसंरब्धो वालिनं चाह्वयन् युधि ॥२५॥ [६
 श्रुत्वा तु 'त मम भ्राता नर्देन्तं भैरवस्वर्नम् ।

१. कै अ ल२ रा भ च—चृष्टात् ।

२. ल१—ऽ त्वयः ।

म श—ऽ त्वयि ।

३. रा भ—निराकृतः ।

४. म—ऽ प्रणवः ।

५. कै अ ल२ ब म—ऽ स्वीकृतं

६. ल१—नास्ति ।

७. रा—ऽ सुसंजने ।

८. ल१ ब म—किष्किन्धा० ।

९. रा भ च—नर्दति ।

१०. ब—ऽत्वा तं तु । म—ऽत्वा च तं ।

श—श्रुत्वागतं ।

११. रा भ च—नर्दतं ।

१२. रा भ च—मैस्त्वं स्वयं ।

३९] नादं न ममृचे वाली निष्पपात गुहामुखात् ॥२६॥ [७

N] स तु निष्पतितः क्रोधाग्निहन्तुमसुरोत्तमम् ।

N] वार्यमाणस्तदौ स्त्रीभिर्मयौ च प्रणतात्मना ॥२७॥ [८

४०] स तु निर्धूय तान् सर्वान् निर्जगाम महाबलः ।

ततोऽहमपि सौहार्दाद् वालिनं पृष्ठतोऽन्वंगाम् ॥२८॥ [९

४१] स तु तं वालिनं दृष्ट्वा मां च दूरादवस्थितम् ।

असुरो जातसन्त्रासः प्रदुद्राव दिशस्तदा ॥२९॥ [१०

४२] तं प्रा(१प्र)द्रवन्तं सन्त्रासादावां द्रुततरं गतौ ।

प्रकाशं हि गतं मार्गे चन्द्रेणोदयता तदौ ॥३०॥ [११

४३] सै तृणैरावृतं दुर्गं धरण्यां विवरं महत् ।

प्रविवेशासुरो वेगादावां द्वारे व्यवस्थितौ ॥३१॥ [१२

४०] तं प्रविष्टं बिले दृष्ट्वा रिपुं क्रोधवशं गतः ।

मामुवाच ततो वाली प्रणेतं पुरतः स्थितम् ॥३२॥ [१३

४५] इह त्वं मां प्रतीक्षस्व बिलद्वारे समाहितः ।

यावदेव प्रविश्याहं निहन्मि समरे रिपुम् ॥३३॥ [१४

४६] मयाप्येतद् वचः श्रुत्वा याचितो भ्रातृगौरवात् ।

शापरित्वा तु मां प्राणैः प्रविवेश बिलं तदा ॥३४॥ [१५

४७] तस्य प्रविष्टस्य बिलं साग्रः संवत्सरो गतः ।

स्थितस्य च^२ ममेद्वारि स कालो व्यैत्यवर्तत ॥३५॥ [१६

१. ल, ब म श—असुरवर्धनं ।

२. ल, ब म भ—० स्यात् ।

रा—० सतः ।

३. कै—† ० द्या ।

४. कै म—† ० नुगां ।

५. अ ल_२—† प्रकाशरहितं ।

६. कै अ ल_२ रा भ च—मार्ग ।

७. कै अ ल, ल_२ ब म श च—नास्ति ।

८. कै अ ल, ल_२ ब म श च—नास्ति ।

९. रा भ—वचनं ।

१०. अ रा—मां ।

११. ल, ल_२ ब म श—† शापरित्वा ।

१२. अ ल_२—मम च ।

म—† मया च ।

१३. ल, —† व्यति वर्तत ।

अ—† व्यति वर्तत ।

४८] न निष्क्रामति वालीति ततोऽहं भृशदुःखितः ।

कातरो बुद्धयभावेन काक(पाप)शंकीव मे मनः॥३६॥ [१७

४९] अथ दीर्घस्य कालस्य विलद्वाराद्विनिःसृतम् ।

५०पू] सफेनं रुधिरं दृष्ट्वा ततोऽहं भृशदुःखितः ॥३७॥* [१८

५०उ] नैदतामसुराणां च ध्वनिर्मे श्रोत्रमागतः ।

विश्वस्तस्य च संग्रामे क्रोशतो निःस्वनो महान् ॥३८॥ [१९

५१] अहं त्वपागतो बुद्ध्वा चिह्नैश्च भ्रातरं हंतम् ।

५२उ] दुःस्वार्तश्चोर्दकं कृत्वा किष्किन्वाभागतस्तदा ॥३९॥ [२०

गूहमानं 'चं मे' यन्नात् तं 'चं' भ्रातृविपर्ययम् ।

५३] श्रुतं तैर्मन्त्रिभिः 'सर्वैस्ततोऽहमभिषेचितः ॥४०॥ [२१

राज्यं प्रशार्समाने तु न्यायतो मयि राघव ।

५४] आजगाम रिपुं हत्वा वाली तमसुरोत्तमम् ॥४१॥ [२२

अभिषिक्तं तु मां दृष्ट्वा क्रोधसंरक्तलोचनः ।

५४] मदीयान् मन्त्रिणो बद्ध्वा परुषं वाक्यमब्रवीत् ॥४२॥ [२३

निग्रहेऽपि' समर्थस्य तं पापं प्रति राघव ।

५६] न प्रवर्तत मे 'बुद्धिर्हन्तुं' भ्रातरमग्रजम् ॥४३॥ [२४

१. म—वाली । (प्रथमपादान्ते
तिकारो अष्टः)

२. म—† तृशदुःखि० ।

३. कै अल, ल, ब म श च—नास्ति

४. रा भ च—नैदताम० ।

५. अ ल, ब भ च—स्वपग० ।
रा भ—स्ववग० ।

६. रा भ च—† ० हैः स्वभ्रा० ।

७. श—† महत् ।

८. ल, —० शोदरं ।

९. कै ल, ब म श—किष्किन्वामा० ।

१०. रा भ च—तु ।

११. रा भ च—मां ।

१२. रा भ च—वै ।

१३. ल, ब म श—† दुवं ।

१४. ल, —† सर्वस्तो ।

१५. ल, ब—† प्रशास्यमाने ।

१६. रा भ च—० क्यमुक्तवान् ।

१७. म—० हे समर्थं तं ।

ल, —† समर्थो सि ।

१८. अ ल, —† प्रवर्तत मे ।

१९. म—बुद्धिर्हि ह० ।

मान-^८ महात्मानं यथावदभ्यवादयम् ।

५७] नोचितौश्चाक्षिपोऽदान्मे^९ कलुषेणान्तरात्मना ॥४४॥ [२६उ

N] लक्षयामि सुसंकुदमिङ्गितैरतथोचितम् । [N

तं तु क्रोधसमाविष्टं संरब्धं समुपस्थितम् ॥४५॥

स.९,१.] अहं प्रसादयांचक्रे भ्रातरं हितकाम्बया । [स.१०,१

दिष्ट्याऽसि कुशली प्राप्तो दिष्ट्या च निहतो रिपुः ॥४६॥

२] अनाथस्य च मे नाथस्त्वमेको बलवत्तरः । [२

इदं बहुश्लोकं^{१०} ते पूर्वचन्द्रसमप्रभम् ॥४७॥

३] छत्रं सवालव्यजनं प्रतीच्छ त्वं मयोद्धेतम् । [३

४पू] त्वमेव रीजा नाथश्च स एवास्मि यथा पुरा ॥४८॥

न्यासभूतमिदं राज्यं प्रतिनिर्यातयाम्यहम् ।^{११} [८

५] मां च रोषं कृथा वीर मम शत्रुनिषूदन ॥४९॥

एष ते^{१२} क्षिरसा राजन् मया बद्धोऽयमञ्जलिः । [९

६] बलादस्मिन् समागम्य मन्त्रिभिः पुरवासिभिः ॥५०॥

७पू] राज्यभारं नियुक्तोऽहं त्वया हीने पुरेऽनघ । [१०

१. लङ् व म श—†०यंस्त्वहमग्र्यं । ८. कै —०ष्ट्यापि ।

रा भ च—†०यंस्त्वहमात्मानं ।

९. कै अ लङ् रा भ च—नाथवत्तरः ।

२. कै लङ् रा भ च—†०वदभिवादयम् ।

१०. म—च ।

म—०व-स्यवादयत् ।

११. रा भ च—† मयोद्धितम् ।

३. कै लङ् अ व म लङ् श च—

१२. लङ् व म श—नाथ राजा च ।

उचिताश्चाक्षिपो दत्त्वा ।

१३. अ लङ्—नास्ति ।

४. रा भ—कलुषेण ।

१४. रा भ च—याचे ।

५. श—सुसंरब्धमि० ।

१५. रा भ च—त्वां ।

रा भ च—०मिङ्गितैरतथोचितैः ।

१६. कै—ग्रामेऽपरहस्तेन बिलादि-
त्यपि दृश्यते ।

६. अ—च ।

७. लङ् व म श—समवस्थितम् ।

१७. कै अ लङ् लङ् व म च श—

रा भ च—सामुपस्थितम् ।

राज्यभारनि० ।

किंघमेव ब्रुवाणं तु स मां^१ निर्भर्त्स्य वानरः ।

८] धिक् त्वामिति ममायुक्तं बहुशस्तदुवाच ह ॥५१॥ [११

प्रकृतीस्तु सघानीय मन्त्रिणस्त्वेव सम्मतान् ।

९] मामुवाच सुहृन्मध्ये वाक्यमेतत् सुदारुणम् ॥५२॥ [१२

विदितं वो यथा रात्रौ मायावी स महासुरः ।

१०] मां समाह्वयते नित्यं युद्धकाङ्क्षी रिपुर्मम ॥५३॥ [१३

तस्य तद्रैर्जितं श्रुत्वा निर्गतोऽहं निजालयात् ।

११] अनुयातश्च मे भ्राता ह्येयमेव सुदारुणः ॥५४॥ [१४

स तु दृष्ट्वैव मां रात्रावद्वितीयं विनिर्गतम् । [१५पू

१२] त्वरितः प्रादवद् भीतः पृष्ठतो नैवलोकयन् ॥५५॥ [१६

१३पू] विद्रवन्तं ततो दृष्ट्वा निशायां तत्र दानवम् ।

अहं चायं च सुग्रीवः सह योतुं व्यवस्थितौ ॥५६॥ [N

N] रोषगडेन तु मया पार्श्वस्थो हरिषुङ्गवः । [N

१५उ] अयमुक्तोऽयुचिर्भ्राता पिथुनः क्रोधवर्धनः ॥५७॥ [१७उ

अहत्वा नास्ति मे शक्तिः प्रतिगन्तुमितः पुरीम् ।

१६] बिलद्वारे प्रतीक्षस्व यावदागमनं मेम ॥५८॥ [१८

१७पू] स्थितोऽर्यमिति मत्वाऽहं प्रविष्टस्तन्महाबिलम् । [१९पू

१. ल१ ब म श—०मेव ।

२. कै अ ल२ रा भ च—तु ।

३. कै अ ल२—+ समायुक्तं ।
रा भ च—स मामुक्त्वा ।

४. भ—बहु तत्तदुवाच ।

५. रा भ च—०मेव ।

६. म—+ संमतं ।

७. अ ल१ ल२ ब म—तद्रैर्जितं ।

८. ल१ ब श—+ अनुगतम् ।
म—अतु...च ।

९. रा भ च—अयमेव ।

श—स्वयमेव ।

१०. कै अ ल१ ल२ ब म श—
भ्राता ।

११. कै अ ल१ ल२ ब म श—
मावलोकयन् ।

१२. कै अ ल२ श—+ यातं ।

१३. अ ल२ भ च—+ वागमनात्मम् ।

१४. अ ल२—+ तोऽहमि० ।

- N] प्रविष्टो यत्र दुष्टात्मा दुन्दुभेः पूर्वजः सुतः ॥५९॥ [N
 १७३] तं च मे मार्गमाणस्य तत्र संवत्सरो गतः ॥६०॥ [१९३
 स हि दृष्टो मया शत्ररनिर्वेदभयादितः ।
 १८] निहतश्च मया युद्धे भानुगः सहबान्धवः ॥६१॥ [२०
 आस्यात् तु संप्रवृत्तेन रुधिरौघेनै तद् बिलम् ।
 १९] पूर्णमासीदुरःक्रामं स्तनतस्तस्य भूतले ॥६२॥ [२१
 सूदयित्वा तु तं शत्रुं मायाविनमहं तदा ।
 २०] निष्क्रामंस्तत्र पश्यामि बिलस्य पिहितं मुखम् ॥६३॥ [२२
 मम विक्रोशतश्चैव मुग्रीवेति पुनः पुनः ।
 २१] मम प्रतिवचो नास्ति तदहं भृशदुःखितः ॥६४॥ [२३
 उपलेनास्मि संरुद्धो राज्यमन्विच्छताऽमुना ।
 २२] मुग्रीवेण नृशंसेन न स्मृतं भ्रातृसौहृदम् ॥६५॥ [२५
 एवमुक्त्वा तु मां तत्र वाससैकेन वानरः ।
 २४] तदा निर्वासयामास बाली विगतसाध्वसः ॥६६॥ [२६
 २५] तेनाहमपविद्धं हृतदारश्च मानद ।
 २७] तद्भयाच्च महीं कृत्स्नां विचरामि मुदुःखितः ॥६७॥ [२७

१. अ ल_१—००निर्वेद० ।

म श—†०दुरा क्रामं ।

कै—००वदयार्दितः ।

५. ल_१ ब म श—तमहं ।

२. कै अ ल_१ ल_२ ब म श—

६. अ ल—०मं च न ।

संप्रवृत्तेन ।

कै रा भ च— न तु ।

३. रा भ च—रुधिरौघेन ।

७. म—†विश्रंसतः चैव ।

४. कै—†०दुरः क्रामं । अ—दुरःकाषं ।

८. म—†स बाली ।

ल_१—†०दुरःकाषं ।

९. रा—संगतमानसः ।

रा भ च—†पुरःक्रांतं ।

१०. कै—००हमुपवि०

११. म—च दुःखितः ।

ऋष्यमूकं गिरिवरं भार्याहरेणकर्षितः ।

N] प्रविष्टोऽस्मि दुराधर्षं वालिनः कारणान्तरे ॥६८॥ [२८

एतत् ते सर्वमाख्यातं वैरादिकारणं महत् ।

२९] अनागसा मेया प्राप्तं व्यसनं पश्य राघव ॥६९॥ [२९

बालिनो हि भयार्तस्य सर्वलोकाभयङ्करः ।

३०] कर्तुमर्हसि मे वीर प्रसादं तस्य निग्रहे ॥७०॥ [३०

एवमुक्तः स तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मसंहितम् ।

३१] वचनं वक्तुमारेमे सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥७१॥ [३१

अमोघाः सूर्यसङ्काशा मेम ते निशिताः शराः ।

३२] तस्मिन् वालिनि दुर्दृष्टे निपतिष्यन्तिदारुणाः ॥७२॥ [३२

यावत् तं नेह पश्यामि तव भार्यापहारिणम् ।

३३] तावज्जीवति पापात्मा शुभचारित्रभूषण ॥७३॥ [३३

३४पू] आत्मानुमानात् पश्यामि मेघं त्वीं शोकसागरे ।

N] त्वामहं तारयिष्यामियावत् प्राप्स्योमि दुर्दृढं ॥७४॥ [३४

राघवेणैवमुक्तस्तु सुग्रीवो वानरोत्तमः ।

N] प्रहर्षमतुलं लेभे प्रहृष्टश्चेदमब्रवीत् ॥७५॥ [३५

१. म—०कषणक० ।

२. ल, ब म श—बालिना ।

३. कै अ ल, म—०दिकरण ।

४. रा—अतस्तन्० । म—ततस्त० ।

ल, —अनागसां । ब—अनागसं ।

५. ल, ब म—मम ।

६. च—बालितो ।

७. अ ल, ब म श—लोकाभयङ्करः ।

रा म च—०लोकभयापह ।

८. कै—ममैते (अपरहस्तेन) ।

९. अ ल, —०रित्रभूषणः ।

रा म—तव चारित्रभूषणः ।

च—† तव चारित्रभूषणः ।

१०. अ ल, —आत्मानुभावात् ।

११. रा म च—ममस्त्वं ।

१२. रा च—प्राप्स्यसि ।

१३. कै अ ल, ल, ब श रा म च—
पुष्कलं ।

१४. अ ल, —वानरर्षभ ।

एवमेतन् महाबाहो यथा वदसि सधव ।

N] त्वमलं समरे जेतुं सेन्द्रानपि दिवौकसः ॥७६॥ [N

यथा हि लोकस्य चराचरस्य

दिवाकरो भ्राति हि रश्मिमाली ।

यथा च सर्वेषु मृगेषु केसरी

N] तथा नृपेषु त्वमुदारविक्रमैः ॥७७॥ [N

इत्यर्षिं रामायणे किष्किन्धोकाण्डे सुग्रीववाक्यं नाम

सप्तमः सर्गः ॥ ४ ॥

१. रा भ च—त्वं दहेः कुपितो राम। ४. कै ल, ब म—किष्किन्धाकाण्डे ।

२. ल, ब म श—हि ।

रा भ च—नास्ति ।

३. अ ल१—०दारवर्षाणः ।

[वं०-९, ११, १२] = [अष्टमः सर्गः] = [दा०-११]

स तु तद् वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।

३६] मुग्धीवः परमप्रीतः काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥१॥

आसीन् महासुरः कश्चिद् दुन्दुभिर्नाम नामतः ।

३६] बलं नागसहस्रस्य वरयामास वीर्यवान् ॥२॥ [९

वीर्योत्सेकेन दुष्टात्मा वरदानाच्च निर्भयः ।

३७] स जगाम महाकायः समुद्रं सरितां पतिर्ध्रुवः ॥३॥ [१०

सोऽभिपत्योर्मिसंबाधं सागरं वरुणालयम् ।

३८] मम युद्धं प्रयच्छेति तमुवाच महार्णवम् ॥४॥ [११

ततः समुद्रो धर्मात्मा समुत्थाय महास्वनः ।

३९] अब्रवीत् तं मुसंकुद्धमसुरं कालचोदितम् ॥५॥ [१२

समर्थो नास्मि ते दातुं युद्धं युद्धविशारद ।

४०] श्रूयतामभिधास्यामि यस्ते युद्धं प्रदास्यति ॥६॥ [१३

शैलराजो महाऽरण्यस्तपस्विशरणं परम् ।

४१] शङ्करश्चैश्वरो नाम्ना हिमवानिति विश्रुतः ॥७॥ [१४

गुहाप्रस्रवणोपेतो बहुकन्दरनिर्भरः ।

४२] स समर्थस्तव प्रीतिमतुलां कर्तुमाहवे ॥८॥ [१५

स भीतमिति विज्ञाय समुद्रमसुरोत्तमः ।

४३] हिमवन्तर्पेथागच्छच्छरश्चापादिव च्युतः ॥९॥ [१६

१. कै रा भ च—धारयामास वीर्यं ।

म—दधार स महाबलः ।

ल, ब श—धार... (त्रुटितः पाठः)

२. अ ल_१—सरितां वरं ।

३. ल_१—० संबाधं ।

४. ल_१ ब म श—महाच्छवि ।

५. कै अ ल_१—नास्ति

६. रा भ—महारम्यस्त० ।

७. अ—†शंकरश्च पुरो ।

ल_१—शंकरस्य (श ?) पुरो ।

८. ल_१ ब—†गुहम् ।

श—†० प्रस्रवणोपेतः ।

ल_१—†० प्रस्रवणोपेतः ।

९. म—†० महाग० ।

ततस्तस्य गिरेस्तत्र गजेन्द्रविपुलाः शिलाः ।

४५] चिक्षेप बहुला भूमौ दुन्दुभिर्विननाद च ॥१०॥ [१७

ततः सोमस्य सदृशः सोमस्येव प्रभाकृतिः ।

४६] हिमवानब्रवीद् वाक्यं खैर्ष्वै शिखरे स्थितम् ॥११॥ [१८

इन्तुमर्हसि मां न त्वं दुन्दुभे धर्मवत्सलम् ।

४७] दुरार्धर्षो रणो च त्वं तपस्विशरणो ह्यहम् ॥१२॥ [१९

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा गिरिराजस्य धीमतः ।

४८] प्रगर्जन्नप्रशान्तात्मा वाक्यं प्रोवाच दुन्दुभिः ॥१३॥ [३०

यदि युद्धेऽसमर्थस्त्वं मदभयाद् वा निरुद्यमः ।

४९] तमाचक्ष्व प्रदद्यान्मे योऽद्य युद्धं युयुत्सवे ॥१४॥ [२१

हिमवानब्रवीद् वाक्यं श्रुत्वा वाक्यविशारदः ।

N] अनुक्तपूर्वं धर्मात्मा दुन्दुभिर्मसुरोत्तमम् ॥१५॥ [२३

वाली नाम महाप्राज्ञः शक्रपुत्रः प्रतापवान् ।

५३] अध्यास्ते वानरः श्रीमान्किष्किन्धामतुलप्रभः ॥१६॥ [२३

स दास्यति महावीर्यस्तव युद्धं (१६-) विशारदः ।

५४] द्रुन्द्र्युद्धं महाघोरं नमुचेरिव वासवः ॥१७॥ [२४

तं क्षिप्रमधिगच्छाद्य यदि युद्धे मेनैस्तव ।

५५] स हि दुर्धर्षणो वाली नित्यं समरैर्कर्मणि ॥१८॥ [२५

१. कै अ ल, श रा म च-गिरेस्तात ।

२. रा-राजेन्द्र ।

३. म श-स एव ।

४. च-दुराधार्यो रणौचे त्वं ।

रा-दुराधार्यो रणौधर्ष ।

म-दुराक्षणे रणौधर्ष ।

५. म-वाक्यविदार ।

६. ल, व म-दुर्मैतिमः ।

रा म च-दुरात्तमः ।

म-प्राप्तेऽपरहस्तेन-दुन्दुभिमः ।

७. म श-वालिनाम ।

८. कै ल, व श-प्राज्ञ ।

९. ल, व म-किष्किन्धा० ।

१०. कै अ च-विशारद ।

११. रा म-तत्र युद्धं ।

१२. अ ल, -क्षिप्रतमः ।

१३. रा म-तव स्वरा ।

१४. म-रक्ष्मणः ।

- स तच्छ्रुत्वा हिमवतः पर्वतेन्द्रस्य भाषितम् ।
 ५९] आजगाम पुरीं रम्यां किष्किन्धां बालिपालिताम् ॥१९॥ [२६
 धारयन् माहिषं रूपं तीक्ष्णशृङ्गो भयावहः ।
 ५०] प्रावृषेण्यो यथा मेघस्तोयपूर्णो नभस्तले ॥२०॥ [२७
 स निष्पीड्य महाद्वारं किष्किन्धाया महाबलः ।
 ६१] नर्नाद कंपयन् भूमिं दुन्दुभिर्दुन्दुभिस्वनः ॥२१॥ [२८
 समीपस्थान् दुमान् भञ्ज्वा वसुधां दारयन् सुरैः ।
 ६२] विषाणैरुल्लिखन् दर्पात् तद् द्वारं जलदो यथा ॥२२॥ [२९
 ततो वेष्मगतो बाली श्रुत्वा शब्दंममर्षणः ।
 ६४] निष्पपात वृतः स्त्रीभिस्ताराभिरिव चन्द्रमाः ॥२३॥ [३१
 स्वरं त्यक्ताक्षरपदं तमुवाच स दुन्दुभिम् ।
 ६५] हरीणामीश्वरो बाली सर्वेषां वनचारिणाम् ॥२४॥ [३१
 किमर्थं नगरद्वारमिदं रुद्धं विनर्दयसि ।
 ६६] दुन्दुभे विदितो मे त्वं रक्षं प्राणान् महासुरं ॥२५॥ [३२

१. रा भ—जगाम तां ।
 २. कै अ ल, ल२ ब म श—लङ्कां ।
 ३. कै ल, ब म—किष्किन्धां ।
 ४. च—शृङ्गं भयावहं ।
 ५. रा भ च—प्रावृषीव ।
 ६. अ ल, ल२ ब म श—
 महामेघस्तो० ।
 ७. कै ल, ब म—किष्किन्धाया ।
 ८. रा भ च—ननदं ।
 ९. ल२—बालीतिपदादुत्तरवर्ती उत्तर-
 पद्यस्यबालः । अन्तः पाठो
 नास्ति ।

१०. कै—शब्द० इति प्रोक्त्य युद्ध०
 इति प्रान्तेऽपरहस्तेन ।
 ११. अ ल२—१०मिमं ।
 १२. अ ल२—गत्वा ।
 १३. अ ल२ श—विनश्यसि ।
 रा भ च—विनर्दयसि ।
 १४. म श—विदितं ।
 १५. रा भ—रक्षमाणो हि जीवसि ।
 भ—प्रान्तेऽपरहस्तेन-रक्ष प्राणान्
 महासुरं ।

- तस्य तद् वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रस्य धीमतः ।
 ६७] उवाच दुन्दुभिर्वाक्यं क्रोधात् संरक्तलोचनः ॥२६॥ [३३
 न त्वं स्त्रीसभिधौ वीर गर्जितुं वानरार्हसि ।
 ६८] मम युद्धं प्रयच्छ त्वं ततो ज्ञास्यसि मे बलम् ॥२७॥ [३४
 अथवा मर्षयिष्यामि क्रोधमद्य निशामिमाम् ।
 ६९] गैम्यतामद्य ततै स्त्रैरं कामभोगेषु वानर ॥२८॥ [२८
 यो मत्तं वा प्रमत्तं वा सुप्तं वा रहितं नरम् ।
 ७०] हन्यात् स निरयं गच्छेत् त्वद्विधं मदविक्रमम् ॥२९॥ [३९
 N] तस्य तद् वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रः प्रतापवान् । [N
 संप्रहस्याब्रवीद् वाक्यमिदं मन्दं महासुरम् ॥३०॥
 ७१] विसृज्यं तांः स्त्रियः सर्वास्ताराप्रभृतयस्तदा । [३९
 ७२, ७३] मत्तोऽयमिति विज्ञाय यदि भीतोऽसि संयुगे ॥३१॥ [४० पू
 दैत्यापसद याहि त्वं यदि जीवितुमिच्छसि । [N
 N] मंदं दोरय प्रहारेऽस्मिन् दैत्यप्राणान् हरिष्येति ॥३२॥ [४० उ
 तमेवमुक्त्वा संक्रुद्धो मालामामुञ्च्य काञ्चनीम् ।
 ७४] पित्रा दत्तां महेन्द्रेण युद्धाय व्यवतिष्ठत ॥३३॥ [४१

१. अ ल_२—गदितुं ।

२. कै अ ल_२ रा भ च—गृह्यतामद्य ।

३. रा भ च—यत् ।

४. म—नरकं ।

५. रा भ—

हन्यात्प्रसभं हन्याद् त्वद्विधं मंदविक्रमं ।

६. कै ल_२—वाक्यमिव ।

ल_१ ब—वाक्यमिति मं० ।

७. ल_१ ब श—विनिःसृताः ।

म—विसृक्तास्ताः ।

८. म—

मत्तोयमिति विज्ञाय मा मां गर्जितुमर्हसि ।

व्यपनेष्ये रणश्रद्धां यदि स्थास्यसि मे प्रतः ॥

मत्तेजसा तर्जितस्त्वं यदि भीतोसि संयुगे ।

९. ल_१ ब म—दैत्यापसाद् ।

१०. रा—यदायं संप्रहारो मे ।

भ—न चेदयं प्रहारो मे ।

च—मंदोयं संप्रहा० ।

११. म—हनिष्यति ।

१२. रा—मालामुमुञ्च्य ।

स गृहीत्वा विषाणाभ्यां दुन्दुभिं गिरिसभिभम् । [४२ पू
 ७९] वाली व्यपोथयामास ननाद च महास्वर्नम् ॥३४॥
 ८० उ] स्रोतोभ्यश्चै समस्तेभ्यो निष्पपातास्य शोणितम् ।
 पपात च महाकायः क्षितौ पञ्चत्वमागतः ॥३५॥ [४८
 ८१] तं तोलयित्वा बाहुभ्यां गतसत्त्वमचेतनम् ।
 चिक्षेप बलवान् वाली पादेनैकेन योजनम् ॥३६॥ [५०
 ८२] तस्य वेगप्रवृद्धस्य वक्त्रात् क्षतजबिन्दवः ।
 प्रपेतुर्मरुताक्षिप्ता मँतङ्गस्याश्रमे शुभे ॥३७॥ [५१
 ८३] दृष्ट्वा तानसृजो बिन्दून् मुनिः क्रोधसमन्वितः । [५२
 ८४ पू] उत्ससर्ज तदा शापं क्षेप्तारं प्रतिवालिनम् ॥३९॥ [५५ उ
 ८५] इह ते न प्रवेष्टव्यं प्रविष्टस्य वधो भवेत् । [५६ पू
 N] न प्रपेदे मुनिस्तस्य याचतोऽपि कृताञ्जलेः ॥ ३९॥ [६४ उ
 ततः शापभयाद् भीत ऋष्यमूकं महागिरिम् ।
 ८६] प्रवेष्टुं नेच्छते वाली प्रेषितुं वाऽपि वानरः ॥४०॥ [६६
 तस्याप्रवेशं ज्ञात्वाऽहमिमं राम महाचर्लम् ।
 ८७] विचरामि सहामात्यो विषादं त्यज्यै दूरतः ॥४१॥ [६७

१. ल, ब म श—नास्ति ।
२. ल म—महासुरं ।
ब श—महास्वरं ।
३. रा भ च—† स्रोतोभ्यश्च ।
४. कै ल_२—भगवान् ।
अ—† भगवन् ।
५. कै अ ल_२—नास्ति ।
६. कै म—० मरुताक्षि० ।
अ ल_२—मरुताक्षि० ।
रा भ च—मारुतोक्षि० ।
७. श—मार्तग० ।

८. रा—तदा ।
९. ल_१—सृजे । ब—सृजा ।
१०. कै—† विधून् । म—† विधू ।
११. कै अ ल_१ ल_२ ब म श रा च—
एव मुक्तस्ततो वाली याचते स्म कृताञ्जलिः ।
१२. अ ल_२—वापि । श—सोऽपि ।
१३. भ च—† प्रेषितुं ।
१४. भ च—महाबन् ।
१५. अ ल_२ ल_१ ब म रा भ च—
त्यज ।

एष ह्यस्थिचयस्तस्य दुन्दुभेः संप्रकाशते ।

८८] वीर्योत्सेकाभिरस्तस्य गिरिकूटोपमं महत् ॥४२॥ [६८

इमे ते' विपुलास्तालाः सप्त शाखाविलम्बिताः ।

८९] पैत्रिणो यतते वाली निष्पत्रयितुमोजसा ॥४३॥ [६९

एतत् तस्योत्तमं वीर्यं मया राम प्रकाशितम् ।

९०] कथं त्वं समरे हन्तुं शक्यसि तं' हि वालिनम् ॥४४॥ [७०

यदि भिन्धा इमांस्तालानिषुणैकेन राघव ।

N] समर्थोऽसि ततो हन्तुं मम भ्रातरमाहवे ॥४५॥ [८५

श्रुत्वैवं ब्रुवतस्तस्य सुग्रीवस्य महात्मनः । [८६पू

९१] राघवो दुन्दुभेः कायं पादांगुष्ठेन तांद्यन् ॥४६॥

स लीलया महावीर्यश्चिक्षेप दशयोजनम् । [८८ उ

९२] असुरस्य तनुं शुष्कां पादेनैकेन रौघवः ॥४७॥

क्षिप्तं दृष्ट्वा तु तं काय सुग्रीवः पुनरेव हि । [८९

९३] लक्ष्मणस्याग्रजं वीरमिदं वचनमब्रवीत् ॥४८॥ [९०

सन्देहो मम सञ्जातस्तेन्मे निगदतः शृणु ।

N] सौहृदाद् वक्तुमिच्छामि राघवेदं निबोध च' ॥४९॥ [N

N] महाबलस्यासुरस्य दुन्दुभेश्चरणेन 'हं ।

९४ उ] आर्द्रः समांसः प्रत्यग्रः क्षिप्तः कायः पुरा सखे ॥५०॥ [N

१. कै अ ल_२—तु ।

८. अ ल_२ रा भ च—त्वं ।

२. च—यत्रैको य० । भ—यत्रैकं य० ।

९. श—†हिमालयं ।

३. भ—निष्पातयितुमो० ।

१०. अ ल_१ ल_२ म श रा च—

४. अ ल_२—† तस्योपमं ।

तायुयत् । भ—तोळयन् ।

श—† हिमालयं ।

११. ल_१ ब म श रा—वानरः ।

५. भ च—प्रकीर्तितं० ।

१२. श—† तः स मे ।

६. रा भ च—तं ।

१३. ल_१ । भ—मे ।

७. ल_१ ब म श—ग्रन्थे ।

१४. ल_१ ब म श रा—हि ।

साम्प्रतं लघु निर्मासः क्षिप्तः कायस्त्वयाऽथ वै । [९१
 ९५] नात्र शक्यं बलं ज्ञातुं तव वा तस्य वाऽधिकम् ॥५१॥ [९२ उ
 तालानेतांस्तु निर्भिद्य भवेच्छक्तिर्बलाबले [९४
 ११] तव वा तस्य वा राजंस्तदनुष्ठातुमर्हसि ॥५२॥ [N
 N] जयाय मम दुर्धर्षं व्याक्षिप्तहृदयस्य च । [N
 स.११,१] एवं तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवस्य सुभाषितम् ॥५३॥
 N] प्रत्ययार्थं ततस्तस्य रामो जग्राह कार्मुकम् । [स.१२,१
 स गृहीत्वा धनुर्घोरं शरमेकं च राघवः ॥५४॥
 ३] तालानुद्दिश्य चिक्षेप पूरयिष्यन् स्वनैर्दिशः । [२
 N] अटन्या पीडितः शेषः सरलोऽपि तदाऽभवत् ॥५५॥
 स विसृष्टो बलवता बाणः स्वर्णविभूषितः ।
 ३] भित्त्वा तालान् गिरींश्चैव प्रविवेश रसातलम् ॥५६॥ [३
 स प्रविश्य मुहूर्तेन हंसो भूत्वा मनोजैवः ।
 ५] आजगाम पुनर्हस्तं रामस्यालिष्टकर्मणः ॥५७॥ [४
 तेतो दृष्ट्वा स निर्भिन्नास्तालान् वानरपुङ्गवः ।
 ६] रामस्य शरमोक्षेण विस्मयं परमं गतः ॥५८॥ [५
 दुर्धर्करं तदै कृतं कर्म सुग्रीवः प्रसमीक्ष्य तु ।
 ७] मूर्ध्नि कृत्वाऽअलिं दृष्टो राघवं प्रशंसं स ह ॥५९॥ [N

१. ल, ब म रा—० निर्मासं ।

२. ल, ब म श—० च्छाप्तिर्ब० ।

३. कै अल, —० स्तदधिष्ठातुम् ।

४. ल, ब म—अटन्या ।

५. कै अ ल, —तदा भवेत् ।

६. म—नास्ति ।

७. म—अतः परमधिकः पाठः—

स तान् सप्त महातालानुष्मभूकं च पर्वतं ।

मेदिनी च विनिर्भिद्य प्रविवेश रसातलं ॥

८. अ ल, —महाजवः ।

९. भ च—तान् दृष्ट्वा सप्त ।

कै—० दृष्ट्वा सुनिर्मि० ।

१०. भ च—+ पुत्रवाः ।

११. भ च—+ गताः ।

१२. कै—दुष्कृतं ।

१३. कै ल, ब म श रा भ च—
 तु ।

१४. ल, —कृपांजलि ।

स मूर्ध्ना न्यपतद् भूमौ प्रलम्बीकृतभूषणः ।

सुग्रीवः प्रणतग्रीवो राघवाय कृताञ्जलिः ॥६०॥ [६

इदं चोवाच तेजस्वी कर्मणा तेन विस्मितः ।

N] रामं सर्वास्त्रविदुषं श्रेष्ठं शूरमवस्थितम् ॥६१॥ [७

राम विक्रमशौर्यदीर महेन्द्रवरुणोपमम् ।

८] अहो ते भुजमुक्तस्य शरस्य सुमहद् बलम् ॥६२॥ [N

येन सप्त महार्तालाः क्षितिः शैलाश्च दारिताः ।

N] बाणेनैकेन काकुत्स्थ कः स्थाता तेऽग्रतो रणे ॥६३॥ [९

अद्य मे विगतः शोकः प्रीतिरद्य परा मम ।

७पू] सुहृदं त्वां समासाद्य महेन्द्रवरुणोपमम् ॥६४॥ [१०

तदद्यैव प्रियार्थं मे वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।

८] वालिनं जहि काकुत्स्थ मया बद्धोऽयमञ्जलिः ॥६५॥ [११

सेन्द्रानपि सुरान् संख्ये त्वं बाणैः पुरुषर्षभ ।

N] समर्थः समरे जेतुं किं पुनर्वालिनं रणे ॥६६॥

ततो रामः परिष्वज्य सुग्रीवं प्रियवादिनम् ।

९] प्रत्युवाच महाप्राज्ञो लक्ष्मणानुर्मतं वचः ॥६७॥ [१२

अहं गच्छामि किष्किन्धां सुग्रीवं त्वं व्रजाग्रतः ।

१०] गत्वाह्वयं मुंशीघ्रं त्वं वालिनं भ्रातृबोधिनम् ॥६८॥ [१३

१. श—मनस्वी कृ० ।

७. म श रा—परित्यज्य ।

२. कै अ ल, ल, ब म श रा—

८. ल, म श रा भ च—•बुमते ।

†•मसोदीरं ।

ब—•बुमते ।

३. कै अ ल, ल, ब म श रा च—

९. कै ल, ब म—किष्किन्धां ।

•वरुणोपमं ।

१०. कै अ ल, —आवाहय सु० ।

४. ल, ब—हतास्त्रालाः ।

ल, ब म श रा—आवाहय-

५. ल, ब श भ च—शैलश्च ।

स्व शी० ।

६. श—पातितः ।

११. म श—•वादिनं ।

ल, ब—दारितः ।

- ते सर्वे त्वरितं जग्मुः किष्किन्धां वालिनः पुरीम् ।
 [N] अथ रामोऽब्रवीत् तं तु मुग्रीवं प्रियदर्शनम् ॥६९॥ [N]
 जीवितेनापि मे कार्यं मुग्रीव प्रियमेव ते ।
 [N] तुल्यशोकस्य दीनस्य ममापि शरणार्थिनः ॥७०॥ [N]
 एवमुक्त्वा तु मुग्रीवमुभौ तौ नरवानरौ ।
 ११] जग्मतुः सहितौ सर्वे वनैर्वनगोचरैः ॥७१॥ [N]
 ते सर्वे सहसा गत्वा राममुग्रीवलक्ष्मणाः ।
 १२] दृष्ट्वैरात्मानमावृत्य विविशुर्गहने वने ॥७२॥ [१४]
 अथाह राघवः श्रीमान् मुग्रीवं शुभया गिरा ।
 १३] दर्शनार्थं गुहाद्वारि तिष्ठ त्वमकुतोभयः ॥७३॥ [N]
 आह्वयंस्व यथा वीली निष्पतेत् स गुहामुखात् ।
 १४] ततोऽहं निहनिष्यामि श्रेण पुवगेश्वरम् ॥७४॥ [N]
 एवमुक्ते तु वचने काकुत्स्थेन महात्मना ।
 १५] हा हेति स्निग्धगम्भीरो दिवि नादो महानभूत् ॥७५॥ [N]
 [N] तद्द्रुततमं दृष्ट्वा मुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।
 व्यनदत् स महानादं वालिनो ह्वानकारणात् ॥७६॥

१. कै ल, व म—किष्किन्धां ।	८. च—७१तम श्लोकत आरभ्य ७४तम
२. भ च—तत्र ।	श्लोकान्तः पाठो नास्ति ।
३. ल, व श—प्रियवादिनं ।	९. भ—हरीश्वरं ।
४. म—नास्ति ।	१०. कै अ ल _२ —आह्वयेच्च ।
५. अ ल _२ —भवतः ।	ल, व म श रा—आह्वयंश्च ।
६. कै म श रा म च—मां चापि ।	११. कै—† वाह्यं ।
अ ल, ल _२ —मा चापि ।	१२. ल, व म श—† निष्पतेच्च ।
व—ममापि ।	१३. कै अ ल, ल _२ व म श रा—
७. कै—† सर्वे ।	‘मुग्रीव’ इत्यत्र आरभ्योत्तरपद्यगत-
	‘आतु’ इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

२३] गाढं सुरुषितो वेगाद्विनिर्भिन्दभिदाम्बरम् ।

श्रुत्वा तु निनदं भ्रातुर्वाली क्रोधादमर्षणः ॥

२४] निष्पपात सुसंरब्धो भास्करोऽभ्रगणादिव ॥७७॥ [१६ उ

तयोः सुतुमुलं युद्धं वालिसुग्रीवयोरभूत् ।

२५] गगने ग्रहयोर्घोरं^१ बुधाङ्गारकयोरिव ॥७८॥ [१७

तैलैरशनिकल्पैश्च वज्रवेगैश्च मुष्टिभिः ।

२६] जघ्नतुः समरेऽन्योन्यं भ्रातरौ क्रोधमूर्च्छितौ ॥७९॥ [१८

२७पू] धनुरादाय काकुत्स्थस्तावुभौ समुदैक्षत ।

२८पू] अन्योन्यसदृशौ वीरौ सैक्तौ वीराविवाश्विनौ ॥८०॥ [१९

स नाध्यगच्छत् सुग्रीवं वालिनं चापि राघवः ।

२९] ततो न कृतवान् बुद्धिं मोक्तुमन्तकरं शरम् ॥८१॥ [२०

एतस्मिन्नन्तरे भग्नः सुग्रीवस्तेन वालिना ।

३०] अपश्यैन् राघवं नाथमृष्यमूकं ययौ जवात् ॥८२॥ [२१

ह्रान्तो रुधिरसिक्ताङ्गः प्रहारैर्जर्जरीकृतः ।

३१] वालिना निहतः क्रोधात् प्रविवेश महद्वनम् ॥८३॥ [२२

प्रविष्टं च वने दृष्ट्वा वालिनः सुभयात् तदा ।

३२] मुक्तस्त्वमिति चोक्त्वा सं संभिविष्टो महाद्युतिः ॥८४॥ [२३

राघवोऽपि सह भ्रात्रा सहैव च हनूमता ।

१. श—† भगणा० ।

† विमुक्तुं सान्तरं ।

२. ल, —† ०वैरे ।

भ च—०क्तुमन्तकरं ।

३. ल, ब—† तलैर० ।

७. ब म—† अपश्यद् ।

४. कै म श—धनुराधाय ।

८. कै अ ल, श रा म च—
सभयात् ।

५. अ ल, —† शक्ता ।

ल, ब म श रा च—† शक्तौ ।

९. अ ल, —मुक्त्वा स वालिनं शीघ्रं ।

६. कै अ ल, ल, ब म श रा—

१०. म च—संभिवृत्तो ।

- ३३] तदेव वनमागच्छत सुग्रीवो यत्र वानरः ॥८५॥ [२४
 स निरीक्ष्यागतं रामं सुग्रीवः सहलक्ष्मणम् ।
 ३४] श्रीमाद् भीत उवाचेदं वसुधामवलोकयन् ॥८६॥ [२५
 आह्वयस्वेति मामुक्त्वा दर्शयित्वा च विक्रमम् ।
 ३५] वैरिणा ताडयित्वा मां किमिदानीं करिष्यसि ॥८७॥ [२६
 तदैव मम वक्तव्यं त्वया राघव तत्त्वतः ।
 ३६] वालिनं न हनिष्यामि शक्रेणापि न हन्यते ॥८८॥ [२७
 तस्यैवं भाषमाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
 ३८] करुणं दीनया वाचा रामो वचनमब्रवीत् ॥८९॥ [२८
 सुग्रीव श्रूयतां तावत् क्रोधश्चैवापनीयताम् ।
 ३९] हेतुना येन बाणोऽयं न मया विनियोजितः ॥९०॥ [२९
 अलङ्कारेण वेशेन प्रमाणेन गतेन च ।
 ४०] त्वं च सुग्रीव वाली च सेदृशौ स्तः परस्परम् ॥९१॥ [३०
 स्वरेण वचसा चैव प्रेक्षितेन च वानर । [३१ पू
 ४१] विक्रमेण च वाङ्मयेन व्यक्तैर्नैवोपलभ्यते ॥९२॥
 ततो हि तव सादृश्यान्मोहितो वानरोत्तम । [३१ उ

१. ल, ब म श—तदैव ।

म—कारणेन मया येन बाणो न ।

२. ब—वानराधिपः ।

श—कारणेन येन बाणो न मया ।

३. ल, —श्रीमान् । ब—श्रीमां ।

भ च—कारणं येन बा० ।

४. भ च—वातयित्वा ।

९. ल, ब म श—प्रमाणौ ।

५. म श—तदेव ।

१०. भ च—वाक्यैश्च ।

६. म—चक्रेण ।

११ कै—०क्तिनैवोप० ।

७. भ च—०आप्य० ।

अ ल_२—०क्तिनैवोपलभ्यते ।

८. ल, —कारणेन नये (? येन)

१२. अ ल_२—१२तम श्लोकपरार्धत

बाणो न मया ।

आरम्भ १४तम श्लोकपूर्वार्धतः

ब—कारणेन येन बाणे (?णो) न मया

पाठो नास्ति ।

- ४२] न त्यक्तवान् महावेगं शरं शत्रुनिबर्हणम् ॥९३॥ [३२ पृ
 ईमं मुहूर्तं तु मया पश्य वालिनमाहवे ।
 ४३] निरस्तमिषुणैकेन चेष्टमानं महीतले ॥९४॥ [३३
 अभिज्ञानं कुरुष्व त्वं स्वात्मनो वानरोत्तम ।
 ४४] यथा त्वामभिजानीयां भूयो युद्धमुपागतम् ॥९५॥ [३७
 गजपुष्पमयीं मालामुत्पाद्य शुभैलक्षण ।
 ४५] कण्ठे बधान सौमित्रे सुग्रीवस्य महात्मनः ॥९६॥ [३८
 ततो गिरितटे जातामुत्पाद्य सुरराटिव ।
 ४६] लक्ष्मणो गजपुष्पां तां तस्य कण्ठे ससंज ह ॥९७॥ [३९
 स तया शुशुमे वीरो^१ मालयां कण्ठसक्तया । [४० पू
 ४७] मालयेव^२ बलाकानां ससन्ध्यस्तोयदोयथा ॥९८॥ [४१ पू
 स भ्राजमानो वपुषा राम-वाक्यवशं गतः ।
 ४८] प्रतस्थे सह रामेण किष्किन्धां पुनरेव हं^३ ॥९९॥ [४१ उ

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे बालिसुग्रीवाभिज्ञानं नाम

अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

१. म—मुक्तवान् ।	११. अ ल _२ —† मायया ।
२. श—शक्र(त्रु?)निषूदनं ।	१२. अ ल _२ —† माययेव ।
३. ल, ब—† भूमं ।	१३. कै अ ल _२ रा—† बकानां स० ।
४. म—हि ।	ल _१ —† वर्षकानां स ।
५. कै श—† मिषुनैकेन ।	ब म—† ० येवर्षकानां च० ।
६. ल _१ ब म—† आनेयं ।	श—† ० या वर्षकानां स० ।
श—† जानीयं ।	१४. ल, ब म—किष्किन्धां ।
७. ल _१ ब म—† ० लक्ष्मणः ।	१५. कै अ ल _१ ल _२ ब म श रा—हि ।
८. ल _१ ब—† गजपुष्पं ।	१६. कै ल _१ ब म—किष्किन्धाकां० ।
म—० पौष्णी ।	म—किष्किन्धापर्वणि ।
९. ल _१ ब म श रा भ च—ससंज ।	१७. अ श—सुग्रीवाभिज्ञानं ।
अ ल _२ —बबन्ध ।	म—बालिसुग्रीवयुद्धं ।
१०. ल ब—वीर ।	

[वं०-१३] = [नवमः सर्गः] = [दा०-१३]

ऋष्यमूकात् स धर्मात्मा किष्किन्धां लक्ष्मणाग्रजः ।

१] जगाम सहस्रग्रीवो वालिपौरुषपालिताम् ॥१॥ [१

समुद्यम्य महाचपं रामः काञ्चनभूषितम् ।

२] शरं चादित्यसङ्काशं महेश्वरशरोपमम् ॥२॥ [२

अग्रतस्तु ययौ तस्य राघवस्य महात्मनः ।

३] सृग्रीवो वानरश्रेष्ठो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥३॥ [३

पृष्ठतो हनुमान् वीरो नलो नीलश्च वानरः ।

४] तारश्चैव महातेजा हरियूथपयूथपः ॥४॥ [४

पश्यन्तस्ते तर्हन् रम्यान् पुष्पभारावनामितान् ।

५] प्रसन्नार्मुवहश्चैव सरितः सागरोपमाः ॥५॥ [५

कन्दराश्चैव शैलांश्च निर्झरैश्च गुहास्तथा ।

६] शिखराणि च मुख्यानि ददृशुः प्रियदर्शनाः ॥६॥ [६

वैदूर्यसदृशैः सर्वैः प्रफुल्लाशोककुङ्कुमलैः ।

७] रम्यैरन्विष्यतो यान्ति तद्वाकान्यवलोकयन् ॥७॥ [७

कादम्बैः सारसैर्हंसैर् वज्रुलैर्जलकुक्कुटैः ।

८] चक्रवाकैस्तथाऽन्यैश्च शकुनैर्नादिता दिशः ॥८॥ [८

१. कै—‡ ऋषिमूका० ।

२. कै ल, ब म—किष्किन्धां ।

३. म—महाचपं ।

४. ल, ब म श—काञ्चनभूषणं ।

५. ल, —† ०ग्रतस्तौ ।

६. कै—‘चत्वारश्चैव’ इति
अपरहस्तेन शोभितम् ।

७. कै—‘०यूथपाः’ इति
अपरहस्तेन शोभितम् ।

८. ल, ब म श—तत्र ।

९. म—वन्द्यान् ।

१०. कै अ ल_२—प्रसन्नार्मुवहश्चैव ।

११. म च—सागरांगमाः ।

१२. अ ल_२—कन्दराश्च सशै० ।

कै रा म च—कन्दराश्च सुशै० ।

१३. कै—‡ निम्नराश्च ।

१४. म—पथैः ।

१५. ल, म श म—‡ ०रन्विष्यतो ।

ब रा च—† ०रन्विष्यतो ।

१६. कै अ ल, म च—तडागा० ।

१७. श—कारुणैः ।

१८. ल, म—‡ ० वानरैः ।

- ९७] चरंतो वर्णतोऽपश्यन् स्थलीषु विविधान्मृगान् । [N
प्रभिन्नकरटांश्चापि शूलदन्तविभूषणान् ॥९॥ [९७
१० पू] गिरिप्रख्यास्तथा वन्यान् द्विरदौ न गघातिनः । [११
वने वनेचरांश्चान्यान् स्वचरांश्च विहङ्गमान् ॥१०॥ [१२ पू
११] किष्किन्धां त्वरितं जग्मुः सुग्रीववशवर्तिनः । [१२ उ
तेषां तु गच्छतां तत्र त्वरितं रघुनन्दनः ॥११॥
१२] दुमखण्डं घनं दृष्ट्वा रामः सुग्रीवमब्रवीत् । [१३
अयं घन इवाकाशे वृक्षखण्डः प्रकाशते ॥१२॥
१३] मेघ-संघात-सदृशः पर्यन्त-कदली-वृतः ॥ [१४
तमिमं ज्ञातुमिच्छामि सखे कौतूहलं हि मे ।
१४] महदस्य परिज्ञानं गच्छन्नेव वदस्व मे ॥१३॥ [१५
तस्य तद् वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
१५] गच्छन्नेवाचचक्षेऽस्य सुग्रीवस्तन्महावनम् ॥१४॥ [१६
एष राघव विस्तीर्ण आश्रमः श्रमनाशनः ।
१६] कदली-वन-संछन्नः सर्व-मूलफलैर् वृतः ॥१५॥ [१७

१. ल, ब म श—सर्वतो ।

भ—चरंतो ।

२. भ—वर्गशो ।

३. ल, ब म—नास्ति ।

श—०स्तथारण्यान् ।

४. ल, ब म—द्विरदा ।

५. च—नागघा० ।

६. कै अ ल_२—वनेचरवरांश्चान्यान् ।

ल, ब म श—वने वनचरांश्चान्यान् ।

७. भ—लेख० ।

८. कै ल, ब म—किष्किन्धां ।

९. अ ल_२—+त्वरितः। म—+त्वरितो

भ—त्वरिता ।

१०. अ ल_२—वनं ।

११. ल, ब म श—वृक्षखण्डः ।

१२. अ—+ पर्यन्तकदलीवृतः ।

१३. ल, म श—+ परिज्ञातुं ।

ब १—परिज्ञातं ।

१४. कै अ ल_२ रा च—

+ सर्वमूलफलोपमः ।

भ—सर्वमूलफलोपगः ।

- अत्र सप्तजना नाम मुनयः संशितव्रताः । [१८
 १७] तैपोबलसमायुक्ता नित्यंदा जलशायिनः ॥१६॥ [N
 सप्तरात्रकृताहारा वार्युभक्षा जितेन्द्रियाः ।
 १८] दिवं वर्षशतैर्याता सप्ताभिः सकलेवराः ॥१७॥ [१९
 तेषाम एव प्रभावेन द्रुम-प्राकार-संवृतः ।
 १९] आश्रमः सुदुराधर्षो देवैरपि सवासवैः ॥१८॥ [२०
 पक्षिणो वर्जयन्त्येतं तथाऽन्ये वनचारिणः ।
 २०] दैवाद् विशन्ति ये' ह्यत्र न निवर्तन्ति ते पुनः ॥१९॥ [२१
 विभूषण-रवोऽप्येव श्रूयते स-कलाक्षरः ।
 २१] तूर्यगीतस्वनश्चात्र गन्धो दिव्यश्च वार्युतैः ॥२०॥ [२२
 त्रेताऽग्नयश्च दृश्यन्ते तेषामेव महात्मनाम् ।
 २२] चेष्टन्तीव च वृक्षाग्राः कपोताङ्गारुणध्वजाः ॥२१॥ [२३
 कुरु प्रणामं धर्मज्ञ तान् समुद्दिश्य राघव ।
 २३] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा प्रयतः स कृताञ्जलिः ।' [२५ उ
 समुद्दिश्य महातेजास्तानृषीनभ्यवादयत् ॥२२॥ [२२

१. ब—† सुसजना राम ।

रा—सप्तजनामाय ।

२. ल, ब म—संश्रित० ।

३. अ ल, —† ततो बल० ।

४. कै अ ल, ल, ब श म च—

नित्याधो० । म—नित्या ये० ।

† नित्या यो० ।

५. कै रा—† वार्युभक्ष्या ।

६. म—† दिव्यं ।

७. अ ल, म—† वर्षशतं ।

८. ब—प्रभावेण ।

९. ल, ब श—† संवृताः ।

१०. अ—वर्जयन्त्येव ।

११. कै अ ल, ल, ब म श रा भ—
 चेदत्र ।

१२. भ च—इत्र ।

१३. कै अ ल, रा भ—वा यतः ।

च—वार्यते ।

१४. अ ल, —† चेष्टन्तेव ।

भ—वेष्टयन्तीव ।

च—वेष्टयन्ती च ।

१५. भ—कपोताङ्गारवर्चसः ।

१६. कै अ ल, ल, ब म रा च—

संहताञ्जलिः । म—संकृताञ्जलिः ।

१७. भ च—अतः परमधिकः पाठः—

प्रणमन्ति मुनीन् ये तु सदैवाभ्यप्रचेतसः ।

न तेषामशुभं किञ्चिच्छरीरे राम (भ-सम-)

दृश्यते ।

ततो रामः सह भ्रात्रा प्रयतः संहताञ्जलिः ॥

- २४] अभिवाद्य तु धर्मात्मा रामो वीरश्च लक्ष्मणः ।
 २५] सुग्रीवश्च महातेजा जग्मुस्ते दृष्टमानसाः ॥२३॥ [२८
 ते गत्वा दूरमध्वानं तस्मात् सप्तजनाश्रमात् ।
 २७] ददृशुस्तां दुराधर्षां किष्किन्ध्यां वालिपालिताम् ॥२४॥ [२९
 बहु-पादप-गुल्माढ्यां वानरैर् बहुभिर् वृताम् ।
 N] अकुतश्चिद्रयां रम्यामुच्चतोरणमण्डिताम् ॥२५॥ [N
 N] तां सर्वै त्वरितं गत्वा किष्किन्ध्यां वालिनः पुरीम् ।
 २८पू.] दृक्षैरावृत्य चात्मानं व्यतिष्ठन् गङ्गे वने ॥२६॥ [स० १४, १
 विचार्य सर्वतो दृष्टिं कानने काननप्रियः ।
 ४४] सुग्रीवो विपुलक्रोधः क्रोधमाहारयत् तदा ॥२७॥ [२
 ततः स व्यनदद् घोरं वालिनो हानकांक्षया ।
 ४५] परिगाढं परिवर्ततो नैदैर्भिन्नमिवाम्बरम् ॥२८॥ [३
 अथ जीमूतसङ्काशं दीप्तसङ्कर्षणोचितम् ।
 २९] दृष्ट्वा रामं क्रियादक्षं सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥२९॥ [N
 परितो नगरीं रम्यां मृष्टैकाञ्चनतोरणाम् ।

१. अ ल_२—† अभिवाद्यश्च ।
 कै अ ल_२ ०वाद्य च ।
 २. भ च—अतः परम्—हृत्कार्ये रामा-
 यणे सप्त आश्रमवर्णनं नाम सर्गः ।
 ३. ल_१ ब म—† किष्किन्ध्यां ।
 ४. ल_१—† ०गुल्माढ्यां ।
 ५. ल_१ ब म श—तामेव ।
 ६. ल_१ ब म—† किष्किन्ध्यां ।
 ७. भ च—विपुलग्रीवः ।

८. अ ल_२ रा भ च—परिवृत्तो ।
 ल_१—परिवृत्तं ।
 ब म श—परिवृत्तं ।
 ९. कै—मेघमिच्छ० ।
 अ ल_१ ल_२ ब म श रा—
 मेघमिच्छ० । च—† मदैर्भिन्न० ।
 १०. म—०तसंकाशो ।
 ११. म—०वर्णोचितः ।
 १२. कै रा—सुहृत्कांक्षन० ।

- ३०] माप्ताः स्मो ध्वजयन्त्राढ्यां किष्किन्धामतुल्यभाम् ॥३०॥ [५
प्रतिज्ञा या त्वर्या वीर कृता वालिवधे पुरा ।
३१] सफलां कुरु तां क्षिप्रं लतां काल ईवागतः ॥३१॥ [६
एवमुक्तः स धर्मात्मा सुग्रीवेण तु राघवः ।
३२] प्रत्युवाचाथ सुग्रीवं वचनं शत्रुसूदनः ॥३२॥ [७
कृताभिज्ञान-चिन्हस्त्वमनया गजमालया । [८
N] विपरीत इवाकाशे सूर्यो नक्षत्रमालया ॥३३॥ [९ उ
अद्य वालिसमुत्थं ते भयं शोकं च वानर ।
३४] एकेनाहं प्रमार्जिष्ये बाणमोक्षेण संयुगे ॥३४॥ [१०
मम दर्शय सुग्रीव वैरिणं भ्रातृरूपिणम् ।
३५] वालिनं निहतं यावद् वेष्टन्तां वनपांसवः ॥३५॥ [११
यदि दृष्टिपथं यातो जीवन् स विनिवर्तते ।
३६] ततो दोषेण मां गच्छेत् सद्यो गर्हेच्च मां भवान् ॥३६॥ [१२
प्रत्यक्षं सप्त ते ताला मया बाणेन दारिताः ।
३७] तेनैवैहि च वेगेन वालिनं निहतं मया ॥३७॥ [१३

१. कै रा—† स्मो ध्वजयन्त्राढ्यां ।

भ—स्मोऽद्य च यन्त्रा० ।

२. ल, व म श रा—किष्किन्धाम० ।

३. अ—नास्ति ।

४. ल, व म श—पुरा ।

५. ल, व म श—त्वया ।

६. व—† ते ।

७. अ ल_२—इषोदितः ।

८. कै अ ल_२ म च—० दूषणः ।

९. कै—तन्नाभिज्ञान० ।

अ ल_२—ततोभिज्ञान० ।

भ—० सर्वं मालया ।

१०. कै अ ल_२—इष्ट्वा चेष्टतां ।

ल, व म रा—यावच्छेष्टतां ।

श भ—यावच्छेष्टतां ।

११. भ—० पांसुषु ।

१२. भ—माप्ताः ।

१३. कै अ ल, ल_२ व म श रा च—
न निवर्तते ।

१४. ल, व भ—† गच्छेः ।

१५. कै अ ल, व श रा—तेनैवैहि ।

म—तेन वै हि ।

भ च—तेन वै ह्यद्य ।

- अनृतं नोक्तपूर्वं मे महाकृच्छ्रेऽपि वर्ततः ।
 ३८] धर्मलोभप्रवृत्तेन नगरस्थे कदाचन ॥३८॥ [१४
 सफलां च करिष्यामि प्रतिज्ञां जहि संभ्रमम् ।
 ३९] प्रभूतं कलमक्षेत्रं वर्षेणोव शतक्रतुः ॥३९॥ [१५
 अवेषणनिमित्तं त्वं वालिनो हेममालिनः ।
 ४०] सुग्रीव कुरु तं शब्दं निष्पतेद् येन वानरः ॥४०॥ [१६
 जितकाशी बलश्लाघी त्वां च धर्षितवान् पुंरा ।
 ४१] निष्पतिष्यत्यमर्षेण वाली समरदुर्जयः ॥४१॥ [१७
 रिपूणां धर्षणां वीरो मर्षयन्ति न संयुगे ।
 ४२] जानीमंस्तु स्वंकं वीर्यं स्त्रीसमक्षं विशेषतः ॥४२॥ [१९
 स तु रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।
 ४३] नेनाद क्रूरनिर्हादो नादैर्भिन्दैर्भिवाम्बरम् ॥४३॥ [१९
 तस्य शब्देन विव्रस्ता वानर्यो निहतप्रभाः ।
 ४६] राज्ञो रोषपरामृष्टाः कुलस्त्रिय इवाकुलाः ॥४४॥ [२०
 भ्रमन्ति च युगाः शीघ्रं भग्ना इव रणे हयाः ।
 ४७] पतन्ति च खगा भूमौ क्षीणपुणया इव ग्रहाः ॥४५॥ [२१]

१. कै अ ल, ल, ब श रा भ च—
 वर्तता ।

२. भ—प्रसृतं ।

३. कै अ ल, म—† त्वां ।

४. कै अ ल, रा—† बलः श्लाघी ।

५. ल, ब म श—नास्ति ।

भ—त्वया वा धर्षितः पुनः ।

६. ब—नास्ति ।

७. श—नास्ति ।

८. ल, ब—वर्षेण । च—धर्षणं ।

९. भ च—यूरा ।

१०. ल, ब म श—० ल्यम्बकं ।

११. भ च—ननर्द ।

१२. च क्रूरनिर्हादी ।

१३. अ ल, —० भिन्दैर्भिवाम्बरं ।

१४. अ—पतन्तीव ।

स तत्र जीमूतसमप्रणार्दं

नार्दं विमुञ्चंस्त्वरया प्रतीतः ।

सूर्यात्मजः शौर्यविवृद्धतेजाः

Nj सरित्पतिः पर्वणि चञ्चलोर्मिः ॥४६॥ [२२

इत्यार्षे रामार्यणे किष्किन्धाकाण्डे वालिर्सेमाङ्गानं नाम

नवमः सर्गः ॥९॥

१. ल, व श—† चञ्चलाद्रिः ।

म—† चञ्चलाद्रिः ।

२. कै—नास्ति ।

३. ल, व म श रा—† किष्किन्धाकाः

म च—नास्ति ।

४. अ ल, —वालिसेमाङ्गानं ।

[६-१४] = [दशमः सर्गः] = [दा०-१५]

अथ तस्य निनादं तु सुग्रीवस्य महात्मनः ।

१] शुश्रावान्तःपुरगतो वाली भ्रातुरमर्षणः ॥१॥ [१]

श्रुत्वा तस्य निनादं तं सर्वसत्त्वप्रकम्पनम् ।

२] मैदश्चैकपदे नष्टः क्रोधेनाधिष्ठितो ऽभवत् ॥२॥ [२]

स हि रोषपरीताङ्गो वाली सन्ध्याऽऽतपप्रभः ।

३] उपरक्त इवादित्यः सद्यो व्याकुलतां गतः ॥३॥ [३]

वाली दंष्ट्रांकरालस्तु क्रोधदीप्ताग्निसप्रभः ।

४] भाति स्म पतितैः पत्रैः समृणाल इवाम्बुजः ॥४॥ [४]

स सदाऽमर्षणः शीघ्रं निष्पपात ततो हरिः ।

५] वेगेन चरणन्यासैः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥५॥ [५]

तं तु तारा परिष्वज्य स्नेहादभ्येत्य गौरैवात् ।

६] उवाच भृशसंभ्रान्ता क्लीबोदकमिदं वचः ॥६॥ [६]

७पू] साधु क्रोधमिमं वीर नदीवेगमिवागतम् । [७ पू

N] धैर्यमालम्ब्य धृतिमान् नियन्तुं त्वमिहार्हसि ॥७॥ [N]

७उ] शयनादुत्थितः क्रोधं^१ त्यज भुक्तामिव स्रजम् । [७ उ

सहसा ते विनिर्गन्तुं मम बुद्ध्या न रोचते^{१२}

१. ल, ब श—स ।

२. कै रा ल, अ म ल_२ श भ च—
तत् ।

३. ल, —०सत्त्वनि(वि)कंपनं ।

४. ल, ब—सर्वाश्चैकपदे नष्टः ।

म—सर्वाश्चैव० ।

कै रा अ ल_२ श—सर्वश्चैकपदे
नष्टः ।

५. भ—क्रोधेनाधिकृतो० ।

च—क्रोधेनाधिकृतो० ।

६. ल, ब म श भ च—सदा दुर्मर्षणः ।

अ ल_२—स सदा दुर्मनाः ।

७. अ—तराववात् । ल_२—तराववान् ।

ब—गौरवं ।

८. कै रा ल अ ब म ल_२ श—

साजुक्रोशमिमं ।

९. अ ल_२—निहन्तुं ।

१०. भ—कश्ये । च—कश्यं ।

११. रा—सकम्पु० ।

१२. कै अ ल_२—नास्ति ।

- ८] श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं निवार्यसे ॥८॥ [९
पूर्वमापतितः क्रोधात् त्वामाह्वयति संयुगे ।
९] निष्पत्य च निरस्तस्ते हन्यमानो दिशो गतः ॥९॥ [१०
त्वया तस्य निरस्तस्य व्रीडितस्य विशेषतः ।
१०] एहीति पुनराह्वानं शङ्कां जनयतीव मे ॥१०॥ [११
दर्पश्च व्यवसायश्च श्रूयते त्वस्य तादृशैः ।
११] नदतश्चैव संह्रादो नेदमल्पं हि^१ कारणम् ॥११॥ [१२
१२पू] ससहायमहं मन्ये सुग्रीवं त्वामुपागतम् ॥१२॥ [१३
१३पू] प्रश्रुतो निपुणश्चोसौ बुद्धिमांश्चैव वानरैः ।
नापरीक्षितवीर्येण सुग्रीवः सख्यमेष्यति ॥१३॥ [१४
१५] पूर्वमेव मया वीर श्रुतं कथयतो वचः ।
N] अङ्गदस्य कुमारस्य तत् ते वक्ष्यामि तत्त्वतः ॥१४॥ [१५
तव भ्रातुर्हि विख्यातः सहायो रणकर्कशः ।
१६] रामः परबलामर्दी युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥१५॥ [१६
निवासः स च साधूनां प्रपन्नानां परा गतिः ।
१७] आर्तानां संश्रयश्चैव भाजनं गुणसम्पदाम् ॥१६॥ [१७
ज्ञानविज्ञानसम्पन्नो निदेशे निरतः पितुः ।
१८] धातूनामिव कैलासो गुणानामाकरो महान् ॥१७॥ [२०

१. रा—निरस्तस्य ।

२. अ व ल_२ श—श्रूयते तस्य ।

भ—यादृशस्तस्य ।

३. कै—त्वादृशः । भ—श्रूयते ।

४. भ—नदतस्यैव ।

५. म व—व ।

६. कै रा अ—त्वामिहागतं ।

ल_२—तामिहागतं ।

७. अतः परमधिकः पाठः—

भ—

अवष्टब्धसहायोसौ नाम्नाया तस्य गर्जितं ।

च—

अवष्टब्ध सहायोसौ नानाश्रित्य प्रगर्जति ।

८. म च—प्रकृत्या ।

९. अ ल_२—निपुणश्चैव

१०. श—नो नरः ।

ततः क्षमो न विरोधः सह तेन महात्मना ।

१९] दुर्जयेनाऽप्रमेयेन रामेण रणकर्कशं ॥१८॥ [२१

शूर वक्ष्यामि ते किञ्चिन् न ते युक्तममृयितुम् ।

२०] श्रूयतां क्रियतां तच्च तव वक्ष्यामि नाहितम् ॥१९॥ [२२

यौवराज्येन सुग्रीवं तूर्णं तमभिषेचय ।

२१] विग्रहं मा कृथा मौख्याद्भ्रात्रा रामेण वा स्वयम् ॥२०॥ [२३

अहं हि ते क्षमं मन्ये रामेण सह सौहृदम् ।

२२] सुग्रीवेण सह भ्रात्रा वैरमुत्सृज्य दूरतः ॥२१॥

लाङ्घनीयो हि ते भ्राता यवीयानेष वानरः । [२७

२३] अत्रस्थः स वनस्थो वा सर्वथा बन्धुरेव सः ॥२२॥ [N

यदि ते मत्प्रियं कार्यं यदि चैवैषि मां हितोम् ।

२४] याचमानां प्रयत्नेन साधु वाक्यं कुरुष्व मे ॥२३॥ [२९

प्रसीद पथ्यं शृणु जल्पितं हि मे

न रोषमेतं'' तु विधातुमर्हसि ।

क्षमो हि ते कोसलराजसूनुना

N] न विग्रहः शक्रसमो हि राघवः ॥२४॥ [३०

इत्यार्षे रामायणे किञ्चिन्धाकार्षे तारावर्षेयं नाम

दशमः सर्गः ॥ १० ॥

१. अ ल_२—† विरोधे न ।

९. म—नास्ति ।

२. कै रा अ ब म श म च—०.येण ।

१०. भ च—चैवैषि ।

३. रा ल, ब म ल_२ श च—† ०.केशः

११. रा ब—हितम् ।

म—रणकर्मसु ।

१२. अ ल_२—† ०.मेन ।

४. ल, अ ब म ल_२ श च—† शूरो ।

१३. ल, —कौसल० ।

५. अ—यच्च ।

श—† कौशल० ।

६. म—शीघ्रं ।

१४. कै रा ल, ब म श—किञ्चिदा ।

७. कै अ म च—तमभिषे० ।

भ च—नास्ति ।

८. ल, ब म श—तव ।

१५. म—† रामवाक्यं ।

[वं०-१४, १५] = [एकादशः सर्गः] = [दा०-N]

तस्यैवं सा महाबाहोर् दयिता पुनरब्रवीत् ।
 २६] विग्रहस्ते न कार्यस्तु मनसाऽपि कथञ्चन ॥१॥
 सर्वाणि रत्नजातानि यानि सन्ति गृहे तव ।
 २७] तान्यादायाङ्गदो यातु राघवाय प्रयच्छतु ॥२॥
 सन्धिं गच्छाद्य रामेण युगान्तादित्यर्वचसा ।
 २८] गुहामेतां परित्यज्य देशमन्यं व्रजस्व च ॥३॥
 रामः सुग्रीवसहितो यतते ते महामये ।
 २९] अनागतविधानं तु तस्यार्थं प्रविधीयताम् ॥४॥
 संभ्रमोऽयं समुत्पन्नस्तस्माद् देशमिमं त्यज ।
 ३०] समर्थस्त्वमिमं जेतुं रामेण रहितं पुरा ॥५॥
 ३०] अयमर्थः पुनः शक्यो नाधिष्ठातुं पराक्रमैः ।
 ३१पू] न शक्यं संयुगे स्थातुमबलेन बलीयसा ॥६॥
 N] त्वं 'तु' देशं परित्यज्य प्रणिपातेन वा रिपोः ।
 न वैरं तव रामेण न ते रामोऽपराध्यति ।
 N] रक्षणार्थं शरीरस्य गच्छ त्वं तेन सौहृदम् ॥७॥

१. रा—†तस्यैवाहं ।	अ ल _२ श—†वनागतोवधानं ।
२. ल _२ - कदाचन ।	७. कै रा अ ल _२ श—च ।
३. भ च—	८. कै—वचः । प्रान्ते 'ध्रुवम्' इति शोधितम् ।
तस्यैव स महावीर्यः स्निग्धो नित्यमनुव्रतः ।	अ ल _२ —ध्रुवं ।
यमशक्रसमः क्रोधे भ्राता स्यातः स लङ्गमणः	भ च—पुनः ।
तास्तुभौ सहितौ नित्यं धनुष्मन्तौ महाबलौ ।	९. भ च—†शक्यमधिष्ठातुं ।
नैवासाद्वितत्यौ ते मनसापि कथञ्चन ॥	१०. श—समरे ।
४. भ च—०त्यतेजसा ।	११. भ—तं च ।
५. ल _२ —†यजस्व वा ।	१२. कै अ ल _२ भ च—†पराध्यते ।
भ च—व्रजास्तु वा ।	
६. रा ल _२ व म—†वनागतो विधानं ।	

ततोऽस्या वचनं श्रुत्वा वाली हितमनुत्तमम् ।

३२] तारायाः सौम्यरूपाया न चकार गुणोत्तरम् ॥८॥

N] तथोक्ते वचने तस्याः सोऽनवेक्ष्येदमुत्तरम् ।

स. १५, ६ पू] हरीशः सिंहविक्रान्तस्तामुवाच हानिन्दिताम् ॥९॥

गुहाम् इमां परित्यज्य बहु-रबौघ-सङ्कुलाम् ।

N] मुहूर्ते नापयास्यामि राज्यं चापि वनौकसाम् ॥१०॥

६३] नाहं ते मतिवार्भिन्नः क्लीबो नो वा भयादितः ।

अपराक्रमदृष्टाभ्यां भविष्यामि पराङ्मुखः ॥११॥

७] उत्पाटयितुं वा रोमो बाहुभ्यां बिध्य-पर्वतम् ।

इमां सर्वसमुद्रान्तां संवर्तयतु वा मेहीम् ॥१२॥

८] सँ चन्द्रतारा-गँहनं जँगचेदं ससागँरम् ।

दहत्वग्निसमर्पणैः सायकैर्वा रुषान्वितः ॥१३॥

९] न विव्यथेऽहं तस्माच्च सुग्रीर्वैमत्तिसंहतात् ।

N] शयिष्ये तद्धतो वाऽहं शाययिष्यामिवोधं तमँ ॥१४॥

१. म ... ०तमनुत्तमं ।

२. च—सोमक० ।

३. च—सोडुक्षित्ये० ।

म—०त्येदमुत्तमं ।

४. म—नास्ति ।

५. ल२—वापि ।

६. ल२—१० भागिभ्यः ।

७. अ ल२—अपराभ्यामह० ।

भ—अपराक्रमदृष्टम् ।

च—अपराक्रमदृष्टस्य ।

८. अ भ च—उत्पाटयेत् ।

कै रा ल, ब ल२ श—१उत्पाटयेत् ।

९. कै रा ल, ब म ल२ श—१रामं ।

१०. कै रा ल, ब म ल२ श—विध० ।

श—०ध्य पर्वतम् ।

११. कै रा ल, अ ब म ल२ श—महान् ।

१२. अ भ च—सचन्द्रतारागगनं ।

१३. अ म ल२—जगदेतच्छराचरं ।

१४. म—०मिसमुत्पद्यैः ।

१५. म च—तदमादि ।

१६. म—सुग्रीव प्रति० ।

१७. अ—१वा कथं । म—१वाक्यं ।

तथा तु वाली बलवीर्यदर्पाद्
बलप्रसेकेन वचो यदुक्तम् ।

तव तारया नाभिननन्द किञ्चिन्
N] मोहार्दितो' मृत्युबलाभिभूतः ॥१५॥

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे तारावोर्बयं नाम
एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

१. म—† महार्दितो ।

भ च—नास्ति ।

२. कैराल, बमल, रा—किष्किन्दा । ३. म—‡ तारावाली ।

[वं०-१५] = [द्वादशः सर्गः] = [दा०-१६, १७]

तां त्वेवं ब्रुवतीं तारां तारासदृशदर्शनाम् ।

१] वाली निर्भर्त्सयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ॥१॥ [१]

गर्जतश्चाभिसंरब्धात् भ्रातुः शत्रोरं विशेषतः ।

२] मर्षयिष्याम्यहं केन जातं क्रोधमिमं प्रिये ॥२॥ [२]

अमर्षितानां शूराणां सङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ।

३] धर्षणामर्षणं कान्ते मरणात् तु विशिष्यते ॥३॥ [३]

सोढुं न च समर्थोऽहं यो कामस्य संयुगे ।

४] सुग्रीवस्यातिसंरंभाद्धीर्नवीर्यस्य गर्जितम् ॥४॥ [४]

न च कार्यो विषादस्ते राघवं प्रति मत्कृते ।

१०] धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च न स पापं करिष्यति ॥५॥ [५]

प्रतियोत्स्ये द्रुतं गत्वा सुग्रीवं जहि संभ्रमम् ।

११] दर्पं चास्यापनेष्यामि न च प्राणैर् वियोजये ॥६॥ [७]

निवर्तस्व सह स्त्रीभिः किं मां "भूयोऽनुगच्छसि" ।

१२] सौहृदं दर्शितं तारे मम भर्तृकृतं त्वया ॥७॥ [६]

शापिताऽसि निवर्तस्व प्राणैरद्य जनेन च ।

१३] अयं जित्वा निवर्तिष्ये न सहे भ्रातृगर्जितम् ॥८॥ [१०]

१. कै रा ल, ब म—०आभिसंरब्धं ।

ल, च—†०आभिसंरब्धो ।

श—०आपि सं० ।

भ—आपिसंरब्धं ।

२. ब—† जातक्रोध० । म—नास्ति ।

३. म—† अमर्षितानां ।

४. म—०द्दीनजीवस्य ।

च—†०द्दीनजीवस्य ।

५. कै रा ल, —०स्त्वेद्रुतं ।

ल, ब म श—०स्त्वे द्रु तं ।

६. अ—०स्यावने० ।

७. अ ल, —† निवर्तय ।

८. म श—† मा भूयो न गच्छसि ।

९. रा—† शापितापि ।

१०. भ—अयेन ।

११. श—अहं ।

१२. म च—† भ्रातृगर्जितम् ।

- तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियदर्शनम् ।
 १४] चकार रुदंती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥१॥ [११
 ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा मन्त्रवद् विजयैषिणी ।
 १५] अन्तःपुरं सह स्त्रीभिः प्रविवेश यथागतम् ॥१०॥ [१२
 प्रविष्टायां तु तारायां सह स्त्रीभिः स्वमालयम् ।
 १६] स्वर्पुर्या निर्धयौ वाली महासर्प इव श्वसन् ॥११॥ [१३
 स निष्पत्य महावेगाद् वाली परमरोषणः ।
 १७] सर्वतश्चारयन् दृष्टिं शत्रुदर्शनकाक्षया ॥१२॥ [१४
 १८पू] स ददर्श ततो दूरात् सुग्रीवं हेमपिङ्गलम् ।
 N] असंवीतमवष्टब्धं दीप्यमानमिवानलम् ॥१३॥ [१५
 १९उ] स तं दृष्ट्वा महावीर्यं सुग्रीवं समुपस्थितम् ।
 २०पू] गाढं परिदधे वक्षः पश्यन्तं तमभीतवत् ॥१४॥ [१६
 N] स वाली बलसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
 १८उ] सुग्रीवाभिमुखं शीघ्रं ययौ योद्धुं कृतक्षणः ॥१५॥ [१७
 सुग्रीवोऽपि समुद्दिश्य वालिनं हेममालिनम् ।
 N] तिष्ठन् मुष्टिं समुद्यम्य संरब्धस्तरसोऽपतत् ॥१६॥ [१८

१. रा श च—परिष्वज्य ।

२. ल, म—रुदिते । श—रुदितं ।

३. म—प्रदक्षिणां ।

४. श—स पुर्वी ।

५. रा—इवाश्व० ।

६. म च—महावेगो ।

७. म—नास्ति ।

८. अ ल, म—हरिपिङ्गलं ।

९. म—सुसंवीत० ।

१०. कै रा अ ल, म च—परिवदे ।

म—परिदधद् ।

११. अ म च—चक्षुः ।

म—वक्ष्यः ।

१२. अ ल, म—शीघ्रं ।

१३. ल, म—संरम्भ्य तरसा ।

म श—संरम्भ्यस्त० ।

म—संरब्धतरसा० ।

च—संरब्धतरसा० ।

तं वाली क्रोधरक्ताक्षः सुग्रीवं रणपरिदुतम् ।

N] आपतंतं महावेगमिदं वचनमब्रवीत् ॥१७॥ [१२

२१७] एष मुष्टि र्मया बद्धो गार्धः सुविहिताङ्गुलिः ।

२२५] महावेगप्रयुक्तस्ते प्राणानादाय यास्यति ॥१८॥ [२०

एवमुक्तः स तेजस्वी क्रुद्धो वालिनमब्रवीत् ।

N] तैवैष हि ईरन् प्राणान् मुष्टिः पततु मूर्धनि ॥१९॥ [२१

ताडितस्तेन संक्रुद्धः समभिक्रम्य वेगतः ।

२३] सोऽभवच्छोणितोद्गारी सधातुरिव पर्वतः ॥२०॥ [२२

सुग्रीवेण तुं संरंभात् सालेमुद्यम्य तेजसा ।

२४] गात्रेष्वभिहतो वाली न्यपतत् सै महीतले ॥२१॥ [२३

स तु तेन समाक्षिप्तः सालेताडनविह्वलः ।

२५] उरुमारसमाक्रान्तो नौसार्थ इव सागरे ॥२२॥ [२४

स समाश्वस्य तूर्णमुत्पत्य वेगवान् ।

N] रोषोदेव प्रज्ज्वाल युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥२३॥ [N

तौ चातिबलविक्रान्तौ सुपर्णसमवेगिनौ ।

२६] प्रयुद्धौ घोररूपौ तुं बुधशुक्राविवाम्बरे ॥२४॥ [२५

१. अ ल२—क्रोधरक्ताक्षं ।

२. कै—+ एषा ।

३. म—+महा० । म—व्रुटितः पाठः ।

४. श—गार्धं ।

५. कै रा ल, अ ब म ल२ श—
० गप्रमुक्त० ।

६. अ ल२—गच्छति ।

७. कै रा ल, ब म श—तवैषाहि हरेत् ।

८. कै रा ल, अ ब म ल२ श च—
वाक्येन ।

९. अ—समतिक्रम्य ।

१०. म—च ।

११ म—तालमुद्यम्य ।

च—+०छालमु० ।

१२. म—चौजसा । च—ओजसा

१३. म—च ।

१४. म च—शालता० ।

१५. कै रा श—उरुमार० ।

म च—गुरुमार० ।

१६. कै—+नौस्तार्थ ।

१७. म—समंतं ।

१८. श च—+समाश्वस्य ।

१९. म—+एष वेग ।

२०. कै रा ल, अ ब म ल२—तौ ।

बालिना भयदर्पे तु सुग्रीवे मन्दचेतसि ।

२७] बालिनं प्रति सामर्थ्यं दर्शयामास राघवः ॥२५॥ [N

ततः सन्धाय रामेण शरमाशीविषोपमम् । [३२ पू

२८] वेगेन निहतो बाली निपपात महीतले ॥२६॥ [३५ उ

तदस्त्रं तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गोपदेशकम् । [स. १७, ८

N] रामबाणोश(?) निर्मुक्तं त्वनयत् परमां गतिम् ॥२७॥ [N

तदा संरुद्धकण्ठस्तु बाली त्वार्तिस्वनः पुनैः । [१५ पू

३०] उवाच रामं संप्रेक्ष्य पङ्कलग्न इव द्विपः । ॥२८॥ [१६ उ

३१ पू] पराङ्मुखैव धं कृत्वा को नु प्राप्तस्त्वया गुणः । [१८ पू

N] तथा स निहतो बाली रामबाणप्रपीडितः ॥२९॥ [N

[N] शोकसन्तप्तहृदयः सुग्रीवं वाक्यमब्रवीत् । [N

३१ उ] यदहं युद्धसंसक्तस्त्वत्कृते निधनं गतः ॥३०॥ [१८

शोचामि नाहमात्मानं न तारां नापि बान्धवान् ।

३२] यथा पुत्रं गुणश्रेष्ठमद्भुतं कनकाद्भुतम् ॥ ३१ ॥ [N

३३ पू] स हि मदर्शनाभीतो बाल्यात्प्रभृति लोलितः ।

३४ उ] तद्वाग इव पीताम्बुरूपशोषं गमिष्यति ॥ ३२ ॥ [N

१. कै रा ल, अ ब म ल, श च—दीनतां प्राप्स्यति सुतो वाष्पपूर्णकुलेक्षणः।

• निर्मुक्तस्त्व० ।

२. भ—बाष्प० ।

३. भ—शनैः ।

४. म—नास्ति ।

५. ब म—प्राङ्मुख० ।

६. म—नच ।

७. भ—अतः परमधिकः पाठः—

स मया लाडितो वीरः सुखवृद्धो ममात्मजः ।

वैरिणो वक्षामापन्नो वीरः पितृवधातुरः ॥

वीरोसौ सुखसंवृद्धो बलवानङ्गदो मम ॥

पुत्रः कथं महादुःखं शत्रुभीतः सहिष्यति ।

इति संचित्य संचित्य चानर्हस्यतितो भुवि ॥

८. कै ल, ब म अ ल, भ च—

मदर्शनाद्भीतो। ब—संदर्शनाद्० ।

९. भ च—लाडितः ।

१०. कै रा ल, अ ब म ल, श—

नास्ति ।

एवं विधेनाहवचेष्टितेन

रामेषुणा भिन्नतनुर्नितान्तम् ।'

N] विचेतनो वासवसूनुराहवे

पपात चेन्द्रध्वजसन्निभो भुवि ॥' ३३॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किञ्चिन्धाकाण्डे बालिवधो नाम

द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

१. म च—

स तु क्षितौ शोणितविह्वलः अवत्

सुपुष्पिताशोक इवानिलोद्भूतः ।

२. कै रा ल, अ ब म ल, श च-

०मवत् ।

३. कै रा ल, अ ब म श—

किञ्चिन्धा ।

[वं-१६]=[त्रयोदशः सर्गः]=[दा-१७]

N] महेन्द्रमिव दुर्द्धि महेन्द्रमिव दुःसहम् ।

९पू.] महेन्द्रमुनुं निहतं वालिनं रणदुर्मदम् ॥१॥ [११

N] महेन्द्राऽऽनि-तुल्येन अरेणाऽऽनत-पर्वणातं ।

८] रामेण निहतं भूमौ शयानं रुधिराक्षितम् ॥२॥ [N

ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकात् परिच्युतम् ।

N] आदित्यमिव कालेन युगान्ते विनिपातितम् ॥३॥ [१०

सिंहोरस्कं महाबाहुं दीप्तास्यं हरिलोचनम् ।

१०] लक्ष्मणानुचरो रामो ददर्शोपसर्प च ॥४॥ [१२

स दृष्ट्वा राघवं वाली लक्ष्मणं च महाबलम् ।

११] अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं करुणं धर्मसंहितम् ॥५॥ [१४

१२पू.] कुलीनः सत्त्वैस्सम्पन्नस्तेजस्वी चरितव्रतः । [१७उ

१३पू.] सानुक्रोशो महोत्साहः समयज्ञो धृतव्रतः ॥६॥ [११उ

१२उ] रामः करुणवेदी च प्रजानां च हिते रतः [१९पू

१३उ] इति ते सर्वभूतानि कथयन्ति यशो भुवि ॥७॥ [१२उ

तान् गुणान् संप्रधार्यैर्मैत्र्यं चाभिर्जनं तव ।

१४] तारया प्रतिषिद्धः सन् सुग्रीवेण समागतः ॥८॥ [२१

१. कै रा ल, अ ब म श—रामेण
निहतं भूमौ ।

ल, —+०ण निहतो भू० ।

२. रा ल, म—महीध्रमिव ।
ब—महीध्रमिव ।

३. भ—हेमबा(१मा)लिनं ।

४. अ—देहलो० ।

५. अ ल, —कल्यान्ते कालेन ।

६. कै रा ल, ब म श—तु निपा० ।
भ च—भुवि पातितं ।

७. अ—+रामं ।

८. ल, ब म—+०ससर्जं ।

९. अ ल, —पक्षं । च—प्रसृतं ।

१०. भ—पक्षं ।

११. रा—+०संमन्त्रस्ते० ।

१२. कै रा ल, अ ब म ल, श—
०हमुर्ष्या ।

१३. ल, ब म—चाभिगुणांस्तव ।

च—चाभिगुणं तव ।

कै रा अ ल, श—चाभिगुणांस्तव ।

N] न मामन्यत्र संरुद्धं प्रसन्नं (?क्तं) वेदुमर्हति^१ ।

इति मे बुद्धिरासीत् तु तव धर्मानुदर्शनात् ॥१०॥ [२२

१६] न त्वां प्रतिहतात्मानं धर्मबाधमधर्मिकम् ।

१७पू] जाने राम दुरात्मानं तृणैः कूपमिवावृतम् ॥१०॥ [२३

विषये वा पुरे वाऽपि यदा नापकरोम्यहम् ।

१९उ] न च त्वां प्रतियुध्यामि निर्हेतुं द्विसितस्त्वया ॥११॥ [२५

१७उ] सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नमिव पावकम् ।

नाहं त्वां प्रतिजानामि धर्मतत्त्वसमावृतम् ॥१२॥ [२४

फलमूलाशनं दीन्तं राजानं काननौकसम् ।

२८] मामिहाप्रतियोद्धारमन्येन च समागतम् ॥१३॥ [२६

इत्वा बाणेन काकुत्स्थ सर्वथोऽनपराधिनम् ।

२९] किं वक्ष्यसि सैतां मध्ये कृत्वा कर्म जुगुप्सितम् ॥१४॥

राजर्हा ब्रह्मर्हा गोघ्नश्चौरः प्राणिर्वधे रतः ।

३०] नास्तिकः परिवेत्ता च सर्वे निरयगामिनः ॥१५॥ [३६

१. म च—संरुद्धं ।

२. रा ब—प्रसन्नं ।

अ म च—प्रसन्नं ।

३. म—†०मर्हसि ।

४. अ—०नुशासनात् ।

५. म च—विनिहता० ।

६. कै अ ल_२—†धर्म बाधमधा० ।

म—धर्मबाधमधा० ।

७. म श—निर्हेतुं । म च—किमर्थं ।

८. कै—नास्ति ।

९. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श—

वेशा० । च—†वेत्तधरं ।

१०. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श च—

धर्मत्वे तमसा वृतम् ।

११. कै—शान्तं ।

१२. कै म—काननौकसम् ।

१३. म च—त्वामिहाप्रति० ।

१४. म—†स त्वं मामपराधिनं ।

१५. ल_२—सभामध्ये ।

१६. ल_१ ब म—राज्यहा ।

१७. म च—ब्रह्मगोब्रह्म चौरः ।

च—†ब्रह्मगोब्रह्म चौरात् ।

१८. म—सखिबधे ।

- अधार्थं चर्म सद्भि र्मे किं मया त्वं करिष्यसि ।
 ३१] अभक्ष्याणि च मांसानि त्वाहशै र्धर्मचारिभिः ॥१६^१॥ [३२
 पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ब्रह्मसन्नेषु राघव ।
 ३२] शैशकः शैल्यको गोर्धो सेर्धो कूर्मश्च पञ्चमः ॥१७^२॥ [३२
 चर्म चास्थि च रोमाणि न सेवन्ति मनीषिणः ।
 ३४] अभक्ष्याणि च मांसानि सोऽहं पञ्चनखो हतः ॥१८॥ [४०
 त्वया नाथेन काकुत्स्थ न सनाथा वसुन्धरा ।
 ३५] प्रमदा शीलसम्पन्ना 'क्रीबेन पतिर्नो यथा ॥१९॥ [४२
 क्रूरः शठो नैकृतिर्कैः क्रुद्धो मिथ्योऽप्रतिश्रवः ।
 ३६] कथं दशरथेन त्वं जातस्तेन महात्मना ॥२०॥ [४३
 छिन्न-चारित्र-कक्ष्येण सदा दुर्मार्गवर्तिना ।
 ३७] त्यक्त-धर्माङ्कुशेनाहं हिंसितो रामहस्तिना ॥२१॥ [४४
 दृश्यो वै यदि युध्येथा न प्रच्छन्नो नृपात्मज ।
 ३९] अद्य वैवस्वतं देवं पश्येथा निहतो मया ॥२२^३॥ [४७

१. म—† वस्त ।	रा ल, अ ब म ल _२ श—
२. म—† किमस्थिनि ।	गोधा तथा ।
३. ल, ब च—इरिष्यसि ।	११. म—नास्ति ।
४. म श—नास्ति ।	१२. ल, ब श—क्रीबे निपतिता ।
५. कै म—नहि । ल _२ —नैव ।	ल _२ —क्रीबेन पतिता ।
६. कै ब च—०क्षेत्रेषु ।	१३. म—नैकृतिकः । ब—† नैकृतितिभिः ।
७. ल, —† भारतः ।	१४. ब—† ०प्रतिश्रवाः ।
८. ब—† शशफः ।	१५. ल, —चारित्र्यकक्ष्येण ।
९. कै—शकको । रा—शकको ।	म—† ०प्रकक्षेण ।
म च—शकको ।	१६. म—पश्येस्वतं ।
१०. कै—† गोधा 'कविः' इत्यपर-	१७. कै रा ल, अ ब म ल _२ श—
हस्तेन प्राप्ते । च—† गोधाश्वादि० ।	नास्ति ।

- त्वयाऽदृश्येन तु रणे हिंसितोऽहं दुरात्मना ।
 ३८] प्रदष्ट उरगेरोवे नरः पानवशं गतः ॥२३॥ [४८
 सुग्रीवप्रियकामेन वृथाऽहं घातितस्त्वया ।
 ४०] गत्वा बद्धा प्रदद्यां ते तमहं रावणं रणे ॥२४॥ [५०
 न्यस्तां सागरतोये वा पाताले वाऽपि मैथिलीम् ।
 ४१] आनयेयमहं दैर्घ्यं श्वेतामश्वतरीमिव ॥२५॥ [५१
 युक्तं यत् प्राप्नुयौद् राज्यं सुग्रीवः स्वर्गते मयि ।
 ४२] अयुक्तं यद्धर्मेण त्वयाऽहं निहतो वृथा ॥२६॥ [५२
 इत्येवमुक्त्वा परिशुष्कवक्त्रः
 क्षराभिघातव्यथितान्तरात्मा ।
 समीक्ष्य रामं रविसभिकाशं
 ५३] तूष्णीं बभूवाथ तदाऽल्पचेताः ॥२७॥ [५४

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धौकाण्डे रामविगर्हणं नाम

अधोवक्ताः सर्गः ॥ १३ ॥

१. कै ल२—प्रयुक्त उर० ।	म—‡ दर्शं श्वेततरीमिव ।
श—प्रविष्ट उर० ।	भ—श्वेतामश्वतरीं यथा ।
भ—प्रसुप्तः पद्मगेनेव ।	च—‡ दर्शं श्वेततरीमिव ।
अ च—प्रसुप्त उर० ।	७. भ—प्राप्नुते ।
२. ल, अ—पापवशं ।	८. रा—यथा ।
३. म—गले । च—गतो ।	९. भ—० बाताद्वयधि० ।
४. कै अ—तमहं वै ।	१०. म—० श्वचेतः ।
५. कै—दर्शः । ल—प्रदष्टो ।	११. कै रा ल, ब म श—किष्किन्धा० ।
ब म—प्रदष्टो ।	भ च—नास्ति ।
६. ल, —‡ दर्शं श्वेततरीमिव ।	१२. भ च—० विगर्हणो ।
ब—‡ दर्शं श्वेततरीमिव ।	

[ब०-१७] = [चतुर्दशः सर्गः] = [दा०-१८]

इत्युक्तंः प्रश्रितं वाक्यं धर्मार्थसहितं हितम् ।

१] परुषं वालिना रामो निहतेन गतायुषा ॥१॥ [१]

तं निष्प्रभमिवादित्यं मुक्ततोयमिवाम्बुदम् ।

२] उक्तवाक्यं हरिश्रेष्ठमुपशान्तमिवानलम् ॥२॥ [२]

यथार्थगुणसंपृक्तं शरीर(१रा)हितमुत्तमम् ।

३] अधिक्षिप्तमनो रामस्तथ्यं वालिनमब्रवीत् ॥३॥ [३]

धर्ममर्थं च कामं च समयं वाऽपि लौकिकम् ।

४] अविज्ञायै कथं बाल्यान्मां विगर्हितुर्मर्हसि ॥४॥ [४]

अथ धर्ममधर्मं चे जानासि त्वं कपीश्वर ।

N] क ते धर्मस्तदा ह्यासीद् भ्रातृभार्याममर्षतः ॥५॥ [N]

अपृष्ट्वा बुद्धिसंपन्नान् विद्यातत्त्वेविशारदान् ।

५] सोऽर्थं वानरचापल्यान् त्वं वक्तुमिहार्हसि ॥५॥ [५]

सूक्ष्मोऽपराधो विज्ञेयः सतां धर्ममनुस्मरन् ।

६] हृदिस्थः सर्वभूतानामात्मा वेद शुभाशुभम् ॥६॥ [१५]

चपलश्चपलैः सार्धं वानरैरकृतोत्पभिः ।

७] जात्यन्ध इव जात्यन्धैर् मन्त्रेयन् वक्ष्यसे नु किम् ॥८॥ [१६]

१. कै ल_१—† इत्युक्त्वा ।

२. म—०र्थसहितं ।

३. कै—† ०यमिवाशुभः ।

४. म—धर्मात्म(गुण)संयुक्तं ।

ग्राम्ये भागे संशोध्य यथार्थगु० इति

पाठः कृतः । च—धर्मार्थगुणसंयुक्तं ।

५. ल_१ व म—अधिक्षेप्तुमना ।

६. म च—वापि ।

७. कै—† अभिज्ञा च ।

म श—अभिज्ञा च ।

८. कै ल_१ व म—† विगर्हितु० ।

९. अ ल_२—वा ।

१०. म—०यौवमर्षितः ।

च—०तृभार्यावमर्षितः ।

११. ल_१—नास्ति ।

१२. कै अ ल_२—अष्ट्वा ।

१३. म—† स्पृश्यसं० । श—† स्पृष्टसं० ।

१४. म—विद्यातत्त्वे वि० ।

१५. अ—सद्यो ।

१६. श—चापलं चापलैः ।

१७. म—०रैरहतात्मभिः ।

१८. म—०रन्वितस्त्वं हि वानर ।

अहं तु व्यक्ततामस्य वचनस्य ब्रवीमि ते ।

- ८] न हि मां केवलं रोषात् त्वं गर्हयितुमैर्हसि ॥९॥ [१७
 वागुराभिश्च कूटैश्च पाशैश्च विविधैर्नराः । [३९उ
 १६] प्रतिच्छन्नाश्च दृश्याश्च गृह्णन्ति बहवो मृगान् ॥१०'॥ [४० पू
 N] विध्यन्त्यभिमुखान्श्चापि न च दोषोऽत्र दृश्यते । [४१उ
 १८उ] यान्ति राजर्षयश्चैव मृगयां धर्मकोविदाः ॥११॥ [४२ पू
 तस्मात् त्वं निहतो वैध्यो मया कृष्णेन वानर ।
 १९] अयुध्यमानो युद्धे वा सोम्य शास्त्रामृगो ह्यसि ॥१२॥ [४२उ
 अपरं कारणं पश्य यदर्थं त्वं मया हतः ।
 २८] भार्यायां वर्तसे भ्रातुस्त्यक्त्वा धर्मं सनातनम् ॥१३॥ [१८
 अस्य त्वं प्रीयमाणस्य मुग्रीवस्य महात्मनः ।
 १९] भार्यायां वर्तसे मोहात् स्नुषायां काममोहितः ॥१४॥ [१९
 अग्रमेतत् सह भ्रात्रा व्यसनं घोरमात्मनैः ।
 N] ग्रहणाय कृतः पाशो यद् वै पापं कृतं त्वया ॥१५॥ [N
 अन्यैरपि कृतं पापं प्रमत्तैर्वसुर्धोऽधिपैः ।
 २१] प्रायश्चित्तं न कुर्वन्ति तेन तत् प्राप्यतेऽशुभम् ॥'१६॥ [३६
 तेन तेषां कृतं पापं नैति सौम्येन कर्मणा ।

१. रा—† स्ववक्तृता० ।

२. अ ल२—ब्रवीमि वचनस्य ।

३. रा—विगर्हितु० ।

४. कै श—कुरैश्च ।

५. भ—भतः परमधिकं पठ्यते—

प्रधाबतो वा विव्रस्तान् विव्रभाननधिष्ठितान्

प्रमत्तान्प्रमत्तान्वा बने मांसार्थिनो मृगान् ॥

६. भ—विधिस्थाभिः ।

७. व—युद्धे । म—बहवो ।

८. रा ल२, व म भ च—वाणेन

९. ल२, व म—सौम्य ।

१०. श—† यदर्थं ।

११. कै व म—† प्रीयमाणस्य ।

म—प्रीयमाणस्तु ।

१२. भ च—कृपायां ।

१३. भ—०रमाहितः ।

१४. म—नास्ति ।

१५. भ—कुर्वन्ति स्तेनैतच्छास्यते ।

१६. म—नास्ति ।

- २२] नाध्यारोहति जातोर्मिः समुद्रः स्वनवानपि ॥१७॥ [N
तस्मात् त्वं निहतः पापः शरेणानतपर्वणा ।
२३] गमिष्यसि सतां लोकाञ् शस्त्रपूतान् मनोरमान् ॥१८॥ [६३
राजभिः कृतदण्डाश्च कृत्वा पापानि मानवाः ।
२४] विमलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः मुकृतिनो यथा ॥१९॥ [N
दुर्लभस्य हि धर्मस्य जीवितस्य सुखस्य च ।
२५] राजानो वानरश्रेष्ठ प्रदातारो न संशयः ॥२०॥ [४३
तान् न हिंस्यामि चाक्रोशेर्भाक्षिपेन्नाप्रियं वदेत् ।
२७] देवा मानुषरूपेण चरन्त्येते महीतले ॥२१॥ [४४
४२पू] त्वं तु धर्ममविज्ञाय केवलं मोहमाश्रितः ।
N] अधिक्षिपसि मां धर्मे पितृपैतामहे स्थितम् ॥२२॥ [४५
एवमुक्तस्तु रामेण वाली प्रव्यथितो भृशम् ।
४६] प्रत्युवाच ततो रामं प्राञ्जलिर्वानरेश्वरः ॥२३॥ [४६
शराभितप्तेन मया नरेश्वरः ।

प्रधर्षितस्त्वं यदजानता विभो ।

N] पितामहेन्द्रोर्पम संप्रसादितः

क्षमस्व मेऽद्य त्वमतो नृपोत्तम ॥२४॥ [७०

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे रामवाक्यं नाम

चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

१. म—स्वनवानिव ।	६. म च—नरेश्वर ।
२. कै रा ल, व म—† श्रुत्वा ।	७. रा अ—† यदि ।
३. म—हिंसेत् ।	८. म श—पितामहेन्द्रोपि च ।
४. कै रा ल, व म ल, श च—
० क्रोशेत् क्रोशेत्वा ।	९. कै म च—नास्ति ।
रा ल, व म—किष्किदा ।
५. म—† क्षरवत् ।	१०. म—† रामो वाक्यं ।

[बं०-१८]= [पञ्चदशः सर्गः] =[दा०-१९, २०, २१]

स वानरमहाराजः शयानः शरविभक्तः ।

१] प्रेत्युक्तो हेतुभिर्युक्तैर्नोत्तरं प्रत्यपद्येत ॥१॥ [१]

अश्मभिः परिभिन्नाङ्गः प्रहारैर्जर्जरीकृतः ।

२] रामबाणेन चाक्रान्तो जीवितौशां मुमोच ह ॥२॥ [२]

तं भार्या राममुक्तेन बाणेनैकेन संयुगे ।

३] हतं प्लवगशार्दूलं तारा शुश्राव वालिनम् ॥३॥ [३]

सा सपुत्राऽपियं श्रुत्वा वधं भर्तुः सुदारुणम् ।

४] निष्पपीत गृहात् तस्मात् संक्रुद्धा गिरिकन्दरे ॥४॥ [४]

सा ददर्श ततस्तत्र हरीनापततोऽपरान् ।

५] यूथादिव परिभ्रष्टान् मृगान् निहतयूथपान् ॥५॥ [५]

ये त्वङ्गदस्यानुचरा वानरा वै महात्मनः ।

N] ते सकार्मुकमालोक्य रामं भीताः प्रदुर्दुबुः ॥६॥ [५]

तानुवाच समार्साद्य दुःखितान् दुःखिता वचः ।

६] रामवित्रासितान् सर्वाननुविद्धानिवेशु(षु)भिः ॥७॥ [७]

राज्ञो वानरसिंहस्य यस्य यूयं परिच्छेदाः ।

N] तं विहाय परित्रस्ताः कस्माद् गच्छथ सर्वश्रेष्ठः ॥८॥ [८]

राज्यहेतोरसौ भ्राता भ्रात्रो रौद्रेण घातितः ।

१. अ ल_२—इत्युक्तो ।

म—समं भीताः प्रदुर्दुबुः ।

२. रा म—प्रतिपद्येत ।

८. अ ल_१—समापद्या ।

३. म—जीवितं स ।

९. श—चैवं ।

४. अ ल_२—शरणैकेन ।

१०. म च—परिच्छेदः ।

५. म—निष्पद्यन्तःपुरात् ।

११. म—वर्गसः ।

६. म च—संक्रुद्धा ।

१२. ल_१ व म—आत्मा आत्मा ।

७. अ ल_२—भीताः प्रदुर्दुबुर्दिशः ।

- ८] रामेणं विदितो दूरान् मार्गणै^१ युधि^२ ताडितः ॥९॥ [९
कपिपत्न्या वचः श्रुत्वा कपयः कामरूपिणः ।
९] प्राप्तकालमविलिष्टमूधुर वचनमङ्गनाम् ॥१०॥ [१०
जीवपुत्रे^३ निवर्तस्य पुत्रं पालय चाङ्गदम् ।
१०] अन्तको रामरूपेण हर्त्वा नैयति वालिनम् ॥११॥ [१३उ
अस्मिन् प्लवगशार्दूले हते समितिनन्दने ।
१३] रक्षयतां नगरी शूरैरङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ॥१२॥ [१४
पदस्थो^४ वालिनः पुत्रो भविष्यति सहायवान् ॥१३॥ [N
N] अथ ते^५ रुचिं^६ स्थानं व्याहतं रुचिराङ्गदाः ।
विशन्तु गिरिदुर्गाणि दूरमन्यानि वानराः ॥१४॥ [१५
१५] सभार्या वीतभार्याश्च सन्त्यत्र वनगोचराः ।
N] लुब्धेभ्योऽतिप्रसन्नेभ्यस्तेभ्यो नस्तुमुलं भयम् ॥१५॥ [N
कल्पान्तरगतानां च श्रुत्वा वचनमङ्गना ।
१७] आत्मानं प्रतिसान्त्वर्यो^७य बभाषे चारुहासिनी ॥१६॥ [१७
पुत्रेण मम किं कार्यं किं राज्येन किमात्मना ।
१८] कपिसिंहे महाभागे तस्मिन् गच्छति भर्तरि ॥१७॥ [१८
१९ पू] पादमूलं गमिष्यामि तस्यैवाहं महात्मनः ।

१. भ च—रामेणाविदितो ।
२. भ—मार्गणेनाशु ।
३. अ ल—वत पुत्रि । व—वरपुत्रि ।
कै रा ल, अ म ल, श—जीवपुत्रि ।
४. अ ल, श—हत्वा नन्दति ।
श—हत्वेनमपि ।
५. कै—सममिच्छिनन्दने ।
अ—शान्तस्य नन्दने ।
६. कै रा ल, व म श—रामेण ।
अ ल—भंगदो ।
७. म—ते रुचितं । भ—ते तु चिरं ।

- च—तैरुचितं ।
८. भ—१० रांगदे ।
९. रा—विशतां ।
१०. भ—लुब्धेभ्योय प्र० ।
च—१०भ्योतिप्रसत्ते० ।
११. भ—स्वेभ्यो ।
१२. भ—स्वस्या० ।
१३. रा—१० मंगला ।
१४. अ भ च—जातमनःप्रतिमं साथ ।
१५. कै—ममात्मनः ।
ल, श—नास्ति ।

- N] योऽसौ रामप्रयुक्तेन शरेण विनिपातितः ॥१८॥ [१९
 १९ उ] एवमुक्त्वा प्रदुद्राव रुदती शोकविह्वला ।
 शिरश्चोरश्च बाहू च दुःखेन समै(मा)निघ्नती ॥१९॥ [२०
 २०] सा व्रजन्ती ददर्शाय पतिं निपतितं भुवि ।
 भर्तारं वानरेन्द्राणां संयुगेष्वा निवर्तिनीम् ॥२०॥ [२१
 २१] क्षेप्तारं गिरिशृङ्गाणां वज्राणांमिव वासवम् । [२२ पू
 महाबात-समुद्भूत-महावेगं महा-स्वनम् ॥२१॥
 N] वज्राशनिमुचं घोरं यथैवोपहतं घनम् । [२२ उ
 नदन्तं नदन्तां संख्ये शूरं शूरेण संगतम् ।
 २२] शार्दूलेनामिषस्यार्ये हस्तिराजं यथा हतम् ॥२२॥ [२४
 'पतितं शैलशृङ्गाभं शुष्कं मुविटपं द्रुमम् । [N
 २३] नागहेतोः सुपर्णेन चैत्यमुन्मथितं यथा ॥२३॥ [२५ उ
 अवष्टभ्यार्वतिष्ठन्तं ददर्श धनुरुत्तमम् ।
 २४] रामं रामानुजं चैव भर्तुश्चैवानुजं तथा ॥२४॥ [२६
 सा तान् सर्वान् समासाद्य भर्तारं च हतं रणे ।
 २५] समीक्ष्य व्यथिता भूमौ सहपुत्रा पपात हं ॥२५॥ [२७

१. कै ल, ल२ ब म श रा भ च—
 शोककालसा ।

२. भ—शिरश्चोर च ।

३. कै ल२ ब म श रा भ च—समनिघ्नत

४. अ भ च—०ष्वनिवर्तिनं ।

५. कै रा ल, अ ब म ल२ श च—
 वज्रेणेव च ।

६. अ म ल२ भ च—०मुदतं म० ।
 म—† ० तसमुत्थात० ।

७. कै रा ल, ब म ल२—
 † ० ऋषिमुखादोरं ।

८. अ—नास्ति ।

९. भ च—† नईतं नईतां ।

१०. कै रा ल, अ ब म ल२ श च—
 संमतं ।

११. म च—सुगराजं ।

१२. कै रा—पूजितं । भ—पूरितं ।
 च—पूयितं ।

१३. कै रा अ—† शुष्कं च वि० ।
 भ च—† शुष्कं पवि ।

१४. भ—अवष्टभ्य च ति० ।

१५. कै अ भ च—सा ।

- २६पू] प्रसुप्तमिव सोपेत्य आर्यपुत्रेति वादिनी ।
 N] विललाप पतिं दृष्ट्वा सौदितं मृत्युधामेनि ॥२६॥ [२८
 तां समीक्ष्य तु सौषेणीं^१ क्रन्दन्तीं कुररीं यथा ।
 N] पुत्रं चैवाङ्गदं दीनं सर्वे वै दीनतां गताः ॥२७॥ [२९
 N] शोचन्ती सा प्रियं पुत्रं पतिं च पतिलालसा । N
 रामचापविस्मृष्टेन शरेणान्तकरेण तम् ॥२८॥
 स.१९,१] दृष्ट्वैव पातितं भूमौ तारा ताराऽधिपप्रभा । [स.२०,१
 शरीरेण दयां काञ्चिदात्मनः समवैक्षते ॥२९॥ [N
 २] विनिष्पिनष्टि चात्मानं प्रगृह्य सुभुजा भुजौ ।^२
 N] हा हताऽस्मि रुदन्ती सा हा हताऽस्मीति चासकृत् ३० [N
 ३पू] हा हताऽस्मीति विक्रुश्य निपपातं महीतले ।
 ५पू] विक्रोशन्त्यो महानादांस्तौश्च वालिपरिग्रहाः ॥३१॥ [N
 N] वानर्य उपधावन्ति कुरैर्य इव दुःखितोः ।
 तारां च तीव्रशोकार्तां ताश्च दुःखाभिसंहताः ॥^३ ३२॥ [N
 ६] आर्तामाश्वासयन्ति स्म वानर्यः शोककर्षिताः ।^४
 सर्वाः कृच्छ्रगता नार्यः सर्वा एव सुपीडिताः ॥३३॥ [N
 ७] सर्वासां व्यसनं तीव्रमागतं सुदुरत्ययम् ।

१. कै अ—प्रसुप्तमिति ।

२. भ—हार्यपुत्रेति ।

३. भ—संदितं । च—+ स्वंदते ।

४. कै रा—० दामनि ।

अ भ च —० दामभिः ।

५. कै म—+सौषेणीं ।

रा ल, ब ल, श—+ सोषणीं ।

६. कै म—+कुर्वतीं । रा—उर्वतीं ।

भ च उर्वतीं ।

७. ल, ब म श—० पनिसृष्टेन ।

८. कै—+ समवेक्षत ।

९. भ—नास्ति ।

१०. भ—सा पपात ।

११. म—महानादं ताश्च ।

१२. कै—+ कुररक० । ल, अ—नास्ति ।

१३. ल, अ—नास्ति ।

१४. रा—+ आर्तामाश्वासयन्तश्च ।

१५. ल, अ—नास्ति ।

- रामबाहुप्रयुक्तेन महाबाणेन पद्मिणा ॥३४॥ [N
 ८] हताः स्मैकेषुणा सर्वाः शाखामृगपतौ हते ।
 कृताः स्मो विधेवाः सर्वाः सर्वाश्च निहताः समम् ॥३५॥ [N
 ९] सर्वासां नः सुखं जीर्णं हतेऽस्मिन् हरिपुङ्गवे ।
 अथ तारा परिष्वज्य पतिं शक्रपराक्रमम् ॥३६॥ [N
 १०] उवाच वचनं दीना तारेव गगनाच्च्युता ।
 कृताऽहमेवमुन्मूला तव मूलविनाशने ॥३७॥ [N
 ११] दुःखशोकवती लोके वर्तयिष्याम्यहं कथम् ।
 तव स्मरन्त्या हसितं संलापं च धुचिस्मिन्तम् ॥३८॥ [N
 १२] धक्ष्यते हृदयं नूनं ममेदं शोकपावकः । [N
 यानि तानि त्वया सार्धं वनेषु पुष्पगन्धिषु ॥३९॥
 १३] विहृतानि पुरा काले तेषामुपरमः कृतः । [७
 निरानन्दा निराशाऽहं निमग्ना शोकसागरे ॥४०॥
 १४] त्वयि पञ्चत्वर्मापन्ने महावानरयूथपे ।
 दृष्ट्वा त्वां पतितं भूमौ शयानमसुखाय मे । [८
 N] कस्यो नै हृदयं नार्या दीर्यतेऽद्य सहस्रधा ॥४१॥ [९
 सुग्रीवस्य त्वया भार्या हृता मदविलासिना ।
 १६] साद्ये तस्य त्वया व्युष्टिः प्राप्तेयं प्लवगाधिप ॥४२॥ [१०

१. अ ब म—क्षताः ।

२. रा—विविधाः ।

३. कै—कृताहमेव दुर्मूला ।

ल, —† क्षतामहे वसुर्मूला ।

ब—क्षताहमेवमुन्मूला ।

४. म—मुचिस्मितं ।

५. म च—मधुगन्धिषु ।

६. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
 दोषस्व० ।

७. कै रा अ—कस्यापि ।

म—कस्माच्च । च कस्याच्च ।

८. ल, ब म म च - नाथ ।

९. कै—† सा था । म—† माया ।

ल, ब म ल, श—† साधं ।

निःश्रेयसपरा चाहं त्वया वीर विमानिता ।

१७] भाषमाणा शुभं वाक्यं वानरेन्द्रहितैषिणी ॥४३॥ [११

कालो निःसंशयं नूनं जीवितान्तकरस्तव ।

१८] बलाद् येनाभिपन्नोऽसि सुग्रीवस्यावशो वशमे ॥४४॥ [१३

विधवा शोकसन्तप्ता कृपणं कृपणा सती ।

N] अदृष्टदुःखा दुःखं वै वर्तयिष्याम्यहं कथम् ॥४५॥ [१५

लालितश्चाङ्गदो बालः सुकुमारः सुखैधितः ।

N] लप्स्यते तर्जनीं केशां पितृव्यात्क्रोधमूर्च्छिताम् ॥४६॥ [१६

पुत्र पश्याद्य पितरं मुदृष्टं च कुरु प्रियम् ।

N] दुर्लभं दर्शनं चैव तवैतस्य भविष्यति ॥४७॥ [१७

सा समालिङ्ग्य भर्तारं विललाप भृशतुरा ।

N] इषुणा निहतं दृष्ट्वा वालिनं कुञ्जरोपमम् ॥४८॥ [N

N] किमार्यपुत्र शेषे त्वं कृपणो वीर पांसुषु । [N

उन्नाम्ये वक्रं विमलं मां तथैव मेमात्मजम् । [N

N] समाश्वासय चैवैनं सन्दिश्य स्वजनं तथा ॥५०॥

मूर्ध्नि चैनं समाजिघ्र प्रवासं प्रस्थितो हसि । [१८

१. कै रा अ श भ च—निश्रेयसं परं ।

रा ल, ब ल, अ—† तस्यार्थे ।

२. रा ल, ब म ल, श—० पक्षोस्ति ।

७. ल, रा—तर्जनं ।

३. कै रा ल, ब म ल, श च—

८. श—कष्टं ।

सुग्रीवस्यावशो ।

९. कै रा ल, अ ल, ब म श—

४. कै रा ल, अ ब म ल, श च—

पितृव्यात्क्रोधमूर्च्छिताम् ।

वसन् ।

१०. भ च—० मिहृतं ।

५. ल, ब—† सुखेधितः ।

११. भ च—कृपणं ।

कै रा अ म ल, च—सुखेधितः ।

१२. कै—† उन्नाम्ये ।

श—सुखोधितः ।

१३. भ च—सांत्वनांगदमात्म० ।

६. कै म श—† तस्य ते ।

- N] रामेण सुमहत् कर्म कृतं त्वामिह निघ्नता ॥५१॥
 आनृशंस्यं गतो ह्यस्य सुग्रीवस्य प्रतिश्रवे । [१९
 N] सकामो भव सुग्रीव रामं त्वं प्रतिपद्य च ॥५२॥
 भुङ्क्व राज्यमनुद्विग्नः शान्तो भ्राता रिपुस्तैव । [२०
 N] कस्मादेवं विलपन्तीं प्रेम्णा त्वं नाभिर्नन्दसे ।
 इमाश्च परमत्रस्ता भयाद् रामस्य वानरीः ॥५३॥ [२१
 N] तस्या विलपितं श्रुत्वा वानर्यः(र्याः) सर्वतस्तु ताः ।
 परिगृह्णाद्भद्रं दीनं दुःखेनार्ताः प्रचुकुथुः ॥५४॥ [२२
 N] तासामार्तस्वरं श्रुत्वा वानरीणां वनान्तरे ।
 अन्तःपुरचरो वृद्धः प्राह वाक्यं सहेतुकम् ॥५५॥ [N
 N] गुणदोषाश्रयं ज्ञात्वा स्वकर्मफलमात्मनः ।
 प्राप्नोति फलमन्यग्रः प्रेत्य सर्वं शुभाशुभम् ॥५६॥ [स. २१, २
 N] न शोच्यः शोचते शोच्यं कं वा शोच्योऽनुशोचति ।
 कश्च कस्येह शोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन् बुद्बुदोपमे ॥५७॥ [३
 N] अद्भुतश्च कुमारोऽयं संरक्ष्यो जीवन्तु त्वर्यां ।
 आयत्यां च समर्थानि विधेयानीह सर्वथा ॥५८॥ [४
 N] जातस्यानित्यतामेत्ये भूतानां च गतागतम् ।

१. कै—गतोसि त्वं ।

अ ल_२—गतस्त्वं हि ।

२. कै रा भ च—†०स्वया ।

३. भ च—†विलपतीः ।

४. ल_१—नाभिपद्यसे ।

म—†नाभ्यपद्यसे ।

५. कै—†सहेतुकं । (सकौतुकमित्य-
 परहस्तेन शोभितः) ।

६. भ—†शोच्याः ।

७. कै ल, अ ब म ल_२ श—
 शोच्यते ।

८. कै रा ल, अ म ल_२ श—
 ०च्यो न० ।

९. ल, ब—†बुद्बुदोपमे ।

१०. भ च—जीवपुत्रया ।

११. रा ल, ब—†०तामेति ।

कै अ म ल_२ श च—०तामेतां ।

मानुषेणेह कर्तव्यं परिहतेनैहलौकिकम् ॥५९॥ [५
N] न हि दैवमनुत्क्रम्य मानुषेणेह सिध्यति ॥६०॥ [N

एवं तु तारा करुणं विलप्य

भर्तुः समीपे सह वानरीभिः ।

व्यवस्येती प्रायमचिन्त्यरूपा

N] तत्रोपविष्टा भुवि यत्र वाली ॥६१॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे ताराविलापो नाम

पञ्चदशः सर्गः ॥१५॥

१. म—मनुष्येनैव ।

२. कै रा ल, अ ब म ल, व श—
•तेनेह लैकिकं ।

३. ल, व—दैवमनाक्रम्य ।

४. म—•षेण च ।

५. कै अ ल, ल, व म श रा च—
•मवत्सभिप्राय० । तु० १६, १

६. कै रा ल, व म श—किष्किन्धा० ।
म च—नास्ति ।

[ब०-१९, २०, १६,] = [षोडशः सर्गः] = [दा०-१७, १८, २२]

सा विनिःश्वस्य करुणं रुदती श्लोककषिता ।

[N] पतन्ती पादयोर्भर्तुस्तारा करुणमब्रवीत् ॥१॥ [N

वानरेन्द्रवियुक्ताया दुर्लभं मम जीवितम् ।

[N] एषाऽहं प्रायमोसिष्ये निरपेक्षा स्वजीविते ॥२॥ [N

अनेन वानरेन्द्रेण वालिना युद्धशालिना ।

[N] नै क्षमोऽहं विनाभूता मुहूर्तमपि जीवितुम् ॥३॥ [N

खादन्तु मम मांसानि शृङ्गोमायुवायसाः ।

२०] ये चान्ये पिशिताहारास्तेषां वै विस्मजाम्यहम् ॥४॥ [N

अनुक्रोशविर्युक्तां हि^१ कामं वक्ष्यन्ति मां जनाः ।

२१] त्यजन्तीं दयितं पुत्रमद्भुतं कनकाद्भुतम् ॥५॥ [N

न तु तस्मिन् पदे पुत्रो लोके यत्र स्त्रियः पतिः ।

२२] न चैतदवगच्छन्ति प्रायशः प्राकृताः स्त्रियः ॥६॥ [N

न ह्यज्ञापयितुं शक्यः पुत्रो व^२ पतिवर्त^३ स्त्रियां ।

२३] प्रियो वाऽप्यप्रियो वाऽपि यथा भर्ता सदैव हि ॥७॥ [N

हितार्थं विप्रियं बुक्तो जनन्या कुप्यते सुतः ।^४

२४] कुर्दया विप्रियं^५ बुक्तो भर्ता तु परितुष्यति ॥८॥ [N

१. ल, अ ल, ब म श-पादयोस्तत्र ।

२. म च-† प्रायमासिष्ये ।

३. म-† नोत्सहेयं ।

४. कै ल, ब अ म ल, श-

विना भूमौ ।

५. अ ल, -तु ।

६. म च-० वियुक्तेति ।

७. ल, ब म म च-त्यजन्ती ।

८. कै-श्व... । रा-श्ववतुतः ।

म च-श्ववतुतः ।

९. कै- स्त्रियाः । रा-† स्त्रियः ।

१०. ल, -नास्ति ।

११. ल, -भतः परमधिकः पाठः-

कुदया विप्रियं बुक्तो जनन्या कुप्यते सुतः ।

१२. ब-† कुदया । ल, -नास्ति ।

१३. कै रा ल, अ ब-तु प्रियं ।

म-तु स्त्रिया । च-† तु प्रिया ।

ल, -नास्ति ।

१४. ल, -नास्ति ।

- २५पू] न निवर्तितुमिच्छन्ति मातरः सततं सुतम् । [N
 पुत्रहस्तात् तु का नारी सत्त्वयुक्ता मनस्विनी ।
 २६] भोक्तुमुत्सहते पिण्डं वैधव्याक्षररूपितो ॥१॥ [N
 एतान् दोषान् विमृश्याहं विमुच्य सुतसंश्रयम् ।
 २७] श्रेयः प्राणपरित्यागं भर्तृहीनाऽद्य रोचये ॥१०॥ [N
 एषा मे रुचिता बुद्धि र्यत् त्यक्त्वा जीवितं प्रियम् ।
 २८] भर्तारमनुगच्छेयं प्रयातं मार्गमक्षयम् ॥११॥ [N
 सा त्वेवं ब्रुवती तारा बाष्पगद्गदभाषिणी ।
 २९] शरीराद् भूषणान्येव समन्ताद्व(वा)तारयत् ॥१२॥ [N
 सा तु भूषणहीनाङ्गी चन्द्रहीनेव शर्वरी ।
 ३०] शुधुमे बाष्परुद्धाक्षी सोपरागेव रोहिणी ॥१३॥ [N
 आर्यपुत्रेति शोकार्ता बाष्पगद्गदया गिरा ।
 ३१] निपपार्ताथ सा भूमौ खादिवोल्का सनिस्वना ॥१४॥ [N
 सा विवर्णमुखी दीना वडवेव महीतले ।
 ३२] पांशुरुषितसर्वाङ्गी रुदंती परिचेष्टते ॥१५॥ [N
 चारयन्ती ततश्चक्षुः सर्वतस्तमपश्यती ।
 ३३] सुग्रीवं भ्रातरं भर्तुस्तत्रासीनमवस्थितम् ॥१६॥ [N
 सा तमुद्दिश्य चुक्रोश समुत्थायापसृत्य च ।

१ श—सुत० ।

२. श—का तमुत्सहते ।

३. रा ल_१—पीतुं । श म—पातुं ।

कै अ ब ल_२ च—पीतां ।

४. म—†० भूषिता । म—० भूषिता ।

५. कै रा अ म ल_२ श च—विमुच्यतां ।

६. कै रा—समेताद्व० ।

७. म—आर्यपुत्रेति ।

८. म च—†० हृदयादुद्गिरा ।

९. म—निपपातावशा ।

१०. रा—† वाडवेव ।

११. ल_१ अ ल_२ ब म च—†

पांशुभूषित० ।

१२. ल_१ म—रुदंती ।

१३. कै—† वेष्टते । रा ल_१ ब ल_२—

वेष्टिते । अ म श—वेष्टते ।

१४. कै ल_१ ब ल_२ म श—आतुस्त० ।

१५. म—० स्थावोपसृत्य ।

- ३४] उवाच वाक्यं वाक्यज्ञा तदा सा परुषाक्षरम् ॥१७॥ [N
साधु मामपि सुग्रीव परित्याजय जीवितम् ।
३५] लोके हि पतिहीनायाः कृपणं जीवितं स्त्रियाः ॥१८॥ [N
हतैर्बाहं प्रिया कामं वालिनं समभिघ्नता ।
३६] विना शैलं हि नारीणां लोके पतिवधे वधः ॥१९॥ [N
३७पू] एवमुक्तः स सुग्रीवो वचनं तारया तदा ।
[N] किञ्चिदागतवैकुण्ठो ह्रिया च समभिप्लुतः ॥२०॥ [N
३७उ] वसुधासक्तनयनो नोत्तरं प्रत्यपेक्षत ॥२१॥ [N
तौ तथा परितप्यन्तीं तारां शोकसमाकुलाम् ।
स.२०,१] बानर्यो विविधैर्वाक्यैर्हेतुभिश्च न्यर्दशयन् ॥२२॥ [N
तासां वचनमाज्ञाय सर्वासां संभेतं हितम् ।
२] भूयः शोकसमाक्रान्ता विलापमुपेचक्रमे ॥२३॥ [N
दुःखेन महता युक्ता भयेन च शुभानना ।
[N] भर्तारमुपगृह्णन्ती तारा शोकाकुलाकुला ॥२४॥ [N
अङ्गद-प्रतिरूपाणां पुत्राणां शतमेकतः ।
३] एकश्चैव भवेद् भर्ता न तु भर्तृसमः सुतः ॥२५॥ [N
५उ] प्राणान् न धारयिष्यामि त्यजोभ्यद्य कलेवरम् ।
६पू] ममाप्यर्वेक्ष्यं मरणं पश्चादपि भविष्यति ।
[N] अनेन विधिना भर्तुः श्लाघनीयतरं ततः ॥२६॥ [N

१. कै ल, म—†स्त्रियः ।

२. कै—हतेबाहं ।

३. कै अ ल_२—हि सखं ।

४. रा—† जरया ।

५. रा अ—† प्रतिपद्यत ।

६. ल_२—नास्ति ।

७. क_२—तथा परितप्यन्ती तां ।

८. भ—० आभ्यद० ।

९. श—† समता ।

१०. भ च—विकृष्टु० ।

११. भ च—भर्तृजेन ।

१२. रा ल, अ ब म ल_२ श भ च
सुहृत् ।

१३. म—त्यक्ष्याम्यद्य ।

१४. कै रा ल, अ ल_२ ब म श—

†ममाप्येकस्य । च—ममाप्येकस्या ।

१५. म—† नीचतरम् ।

राजर्षिकुलजातस्य वने वन्येन जीवतः

७] अनुरूपं नै रामस्य निर्वैरं वालिनो वधेः ॥२७॥ [N

प्रहरन्ति महात्मानो न नारीषु नै वानरे ।

८] वालिनो मन्दभाग्यत्वादेतद् रामस्य विस्मृतम् ॥२८॥ [N

नात्यर्थं परितप्येऽहं यद्यव्याजहतो भवेत् ।

१] इमं व्याजहतं दृष्ट्वा मनो मे परितप्यते ॥२९॥ [N

१०पू] अस्थाने वालिनं हत्वा युध्यमानं परेण च ।

न संतप्यति काकुत्स्थः कृत्वा कर्म जुगुप्सितम् ॥३०॥ [N

N] कपीनां प्रवरः कस्मान् न वाली विनियोजितः [N

१०उ] पलाशसेविना भग्नं त्वया चूतवनं महत् ।

N] फलकाले निराशः स्यात् तथा राम कृतं त्वया ॥३१॥ [N

यदि वानरसख्यं च मन्यसे कार्यमात्मनः ।

११] शीघ्रं तर्भ कृतं कस्माद् वालिर्न बाहुशालिना ॥३२॥ [N

N] मृतस्यापि हि मे भर्तुः स्पर्श एव विशिष्यते ॥३३॥ [N

मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं सुतः ।

N] अमितस्य हि दातारं भर्तारं का न पूजयेत् ॥३४॥ [N

N] पार्थिवेन प्रियेणाहं मुहूर्तेन विनाकृता ॥३५॥ [N

कपीनां प्रवरः कस्मात् स वाली न नियोजितः ।

१. अ ल_२—† च ।

२. कै रा अ ल_२ भ च—वधम् ।
म—† वधाः ।

३. ल_२—च वा रणे ।

४. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श—
नास्ति ।

५. ल_१ ब—स्वया कृतं ।

६. कै भ च—वालिना न ।

७. अ—† तस्माद् ।

८. कै म च—वालिना ।

९. ल_१ ब—च ।

१०. कै रा ब ल_२ श—पार्थिवेन-
प्रिये० । म—पार्थिवेद्विप्रि० ।

११. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श च—
नास्ति । (पूर्वस्मिन् ३१ पद्ये
पठितत्वेऽपि सममुभयत्र प्रकरणा-
कांक्षापूर्वकत्वात् पुनः पाठोऽनु-
मतो दृश्यः)

सेन्द्रैरपि सुरैः सीता यदि ते' सहितै हृता ।

१२] गतः सहायतां वाली नचिरेण जयेतु ताम् ॥३६॥ [N

बाहुभ्यां येन सुग्रीवः समुहृन्नैकशो जितः ।

१३] सोऽद्य रामशराक्रान्तस्त्याजितो जीवितं हरिः॥३७॥ [N

त्वां राम शैपुं शक्तोस्मि पतिव्रतगुणाश्रयात् ।

१४] धर्षितायां तु वैदेह्यां न तावच्छापमर्हसि ॥३८॥ [N

अचिरेणैव कालेन त्वया वीर्यबलाद्धृता ।

१५] सा सीता मम शापेन न चिरं त्वयि वत्स्यति ॥३९॥ [N

आत्मनः शौचमादाय तत्त्वतः सगुणा सती ।

१६] याच्यमाना त्वया सीता पुनर्यास्यति मेदिनीम्॥४०॥ [N

विलप्यैवं तदा तारा पुनरामाश्रयं वचः ।

१७] समीपस्थं प्रियं पुत्रमिदं वचनमब्रवीत् ॥४१॥ [N

मिन्नाद् वैरं हि रक्षेत दुःखं मित्रं हि रक्षितुम् ।

१८] मिन्नादुत्पतितं वैरं मूलमेव निकृन्तति ॥४२॥ [N

अस्रु(श्रु) धाराहतास्यौष्ठी तारा सा तु तपस्विनी ।

१९] क्रोशन्ती न्यपतद् भूमौ पतिशोकपरिप्लुता ॥४३॥ [N

ततो मोहहर्तस्याङ्गे शीर्षमारोप्य वालिनः ॥

१. म—तैः ।

२. म च—नयेत् ।

३. ल, अ ब म ल, श—राम ते ।

४. कै रा ल, अ ब म ल, श—

स्वापशक्तात्म ।

५. अ म च—पतिव्रतगुणा ।

६. रा—वामाश्रयं ।

७. रा—हितं । ल, अ ब ल, म

श—नास्ति ।

८. ल, अ ब ल, म श—० मिदं ततो ।

९. रा श—परप्लुता ।

१०. रा ल, म—तमोमोह० ।

ब—ततो मोहगतस्या० ।

११. अ ल, म—नास्ति ।

- २०] मुमोच बहु वाष्पं सा शोकपावकदुःखिता '॥४४॥ [N
तस्या दुःखितशब्देन वाली मोहगतोऽपि सन् ।
२१] शनैरुन्मीलयामास नयने हरिसत्तमः ॥४५॥ [N
N] अपश्यद् रुदतीं रामामङ्गदं दीनचेतसम् ॥४६॥ [N
स भूमौ सन्यस्तसर्वाङ्गस्तप्तकाञ्चनभूषणः ।
स.१६२] पपात देवराजस्य पुत्रो मुक्तासुसञ्चरः ॥४७॥ [स१७,२
तस्मिन्निपतिते भूमौ ऋक्षवानर-राजनि ।
३] भ्रष्टचन्द्रमिव व्योम न प्राकौशत मेदिनी ॥४८॥ [३
भूमौ निपतितस्यापि तस्य देहो महात्मनः ।
४] जहौ लक्ष्मीं न च प्राणान् न तेजो न पराक्रमम् ॥४९॥ [४
तस्य दत्तवरा माला काञ्चनी दन्तेभूषणा ।
५] दधार हरिमुख्यस्य प्राणांस्तेजःसमाहिता ॥५०॥ [५
सं तथा मालया 'वीरो हैम्या वानरयूथपः ।
६] सन्ध्याऽनुरक्तं पर्यन्तः पयोधर इवाबभौ ॥५१॥ [६
तस्य माला च देहश्च मर्मघाती शैरेस्तथा ।
७] त्रिधैव पतिता लक्ष्म्याः पतितस्याप्यंशोभयन् ॥५२॥ [७
तदस्त्रं तस्य वीरस्य स्वर्गमार्गप्रदर्शकम् ।

१. अ ल _२ —नास्ति ।	९. भ—रत्नभूषणा ।
२. भ च—रुदितश० ।	कै अ ल _१ —त्यक्तः पाठः ।
३. भ—दीनमासनं (नसं) ।	१०. कै अ ल _१ —त्यक्तः पाठः ।
४. कै—† पुत्रो मुक्तासु० ।	११. ल _१ अ म ल _२ श—० कपर्यंतपयो० ।
अ भ च—यन्त्रमुक्त इव भजः	कै—० 'नुराग'० इत्यपरहस्तेन ग्रान्ते ।
५. कै रा ल _१ ब म ल _२ श—	१२. ल _२ अ भ च—शरस्ततः ।
† तस्मिन्नुत्पतिते ।	१३. भ च—लक्ष्मीः ।
६. कै रा ल _२ श—भूमावृक्ष० ।	१४. भ च—० शोभयत् ।
७. कै म भ च—† प्रकाशत ।	१५. कै रा ब—० प्रवेशकं ।
८. ब ल _१ श—दत्तवरी ।	अ ल _२ —० प्रवर्तकं ।

N] रामबाणविनिक्षिप्तमनयत् परमां गतिम् ॥ ५३॥ [८

ततः पुनर्महातेजा वाली दुःखसमन्वितः ।

N] प्राणान्तकरणीं घोरां वेदनां सन्नियम्य च ॥ ५४॥ [N

N] उवाच रामं सोद्विग्नः समीपस्थमरिन्दमम् । [N

त्वं जनाधिपतेः पुत्रः प्रशान्तः प्रियदर्शनः । [१७ पु

१५] लिङ्गमप्यस्ति ते राम सदृशं ब्रह्मचारिणाम् ॥ ५५॥ [N

कः क्षत्रियकुले जातः श्रुतवाञ्छिन्नसंशयः ।

२१] धर्मलिङ्गप्रतिच्छन्नः क्रूरं धर्मं समाचरेत् ॥ ५६॥ [२७

N] राम राजकुले जानो धर्मज्ञ इति विश्रुतः ।^१ [२८

N] मुनिलिङ्गधरः कस्माद्धर्मं सर्वेसे सदा ॥ ५७॥ [N

शमो दानं दया धर्मः सत्यं शीलं परार्कमः ।

२२] पार्थिवानां गुणा राम दण्डश्राप्यपकारिषु ॥ ५८॥ [२९

२३ पू] नयं वनचरा राम मृगा मूलफलाशिनः ।

नैषा प्रकृतिरस्माद्यु या मनुष्येषु दृश्यते ॥ ५९॥ [३०

N] न तेऽस्त्युपचितो धर्मो नार्थबुद्धिरवस्थिता ।

इन्द्रियैः कृष्यसे हि त्वं सूत्रबद्ध इव द्विजः ॥ ६०॥ [N

N] बाणेनैकेन काकुत्स्थ कृतं कर्म जुगुप्सितम् ॥ ६१॥ [N

भूमिं हिरण्यं कुप्यं च^२ पशवो विग्रहास्पदम् ।

१. रा भ च—प्रतीतः प्रिय०

श—राम सुप्रिय० ।

२. रा भ च—धर्मचारिणां ।

३. अ ल_२—नास्ति ।

४. रा—वर्म सेवते ।

भ च—कर्म सेवसे ।

५. के—सखं ।

६. रा—शीलं परार्कमं ।

म—शीलप० ।

७. कै—‘नित्य’ नित्यपरहस्तेन ।

८. भ च—तेऽस्त्युपचितो ।

९. कै रा ल_१ ब म ल_२ श म च—
स्थितः ।

१०. कै ल_१ अ ब म ल_२ भ च—
द्विपः ।

११. रा भ च—विगर्हितं ।

१२. म—कूप्यं च । च—कुप्यम् ।

- २४] तत्र कस्ते मेदीयेऽस्मिन् धने लोभः फलेषु वा ॥६२॥ [३१
 इक्ष्वाकूणामियं भूमिः सशैलवनकानना ।
 स.१७,९] मृग-पक्षि-मनुष्याणां निग्रहानुग्रहावपि ॥६३॥ [स१८,६
 तान् हि पालयते धर्मान् भरतः सैत्यवाक् शुचिः ।
 १०] धर्मकामार्थकालज्ञो निग्रहानुग्रहे रतः ॥ ६४ ॥ [७
 नैयश्च विनैयश्चोभौ यस्मिन् सत्यं च सुस्थितम् ।
 ११] विक्रमश्च नयोपेतो देशः कालश्च राजते ॥६५॥ [८
 यस्य धर्मकृतादेशाद् वयमन्येऽपि^१ पार्थिवाः ।
 १२] चरन्ति वसुधां सर्वा धर्मवर्तमानुवर्तिनः ॥६६॥ [९
 तस्मिन् नृपतिशार्दूले भरते धर्मवत्सले ।
 १३] पालयत्यखिलां भूमिं कथं बुध्येत विग्रहम् ॥६७॥ [१०
 न वयं पथि विभ्रष्टाः स्वधर्मस्यानतिक्रमात् ।
 N] भरतं च पुरस्कृत्य चिन्तयन्तो यथाविधि ॥६८॥ [११
 इत्येवमुक्त्वा विरतं वालिनं धर्मवादिनम् ।
 N] उवाच वचनं रामो विहसन्निति हेतुमत् ॥६९॥ [N
 १२ पू] स त्वं विकृष्टराज्यश्च धर्मेण च विगर्हितः^२ । [१२ पू
 २८ उ] भ्रातुर्वर्तसि दारेषु जीवतो वानरेऽवर । [१८ उ

१. श—पदे कस्मिन् ।

८. ल_१—+०नुवर्तिनां ।

२. कै रा—[निग्रहावुग्रहा० ।

९. कै ल_१ अ व म ल_२—पालयन्० ।

ल_१ अ व म ल_२ श—निग्रहावग्र० ।

१०. रा भ च—०स्याव्यतिक्रमात् ।

३. कै—सत्यवान् ।

११. रा भ च—नास्ति ।

४. कै ल_१ अ व म ल_२ श भ च—

१२. रा भ च—

जयश्च विजयश्चोभौ ।

कामं तत्र प्रधानञ्च प्रस्थितञ्चैतरे पथि ।

५. कै ल_१ व म ल_२ श भ च—

इति वालिवचः श्रुत्वा राघवः पुनरब्रवीत्॥

राजभिः । अ—राजति ।

कारणं त्वं परं पश्य यद्वर्धमभिवातिताः ।

६. भ—धर्मकृतो देशान् ।

१३. रा ल_१ म—[जीवितो ।

७. भ च—०भवे च ।

- १९ पू] तस्मात् त्वं निहतः पाप शरेणानतपर्वणा ॥७०॥ [N
 ज्येष्ठो भ्राता पिता चैव यश्च विद्यां प्रयच्छति ।
 ३०] त्रयस्ते पितरो ज्ञेया धर्मं चेदेनुबुध्यसे ॥ ७१ ॥ [१३
 यवीयान् सोदरः पुत्रः शिष्यश्च गुणवानपि ।
 ३१] एते पुत्रसमा ज्ञेया धर्मेषु हरिपुङ्गव ॥७२॥ [१४
 तद् व्यतीतस्य ते धर्माद् व्यतिक्रान्तस्य लौकिकात् ।
 ३२] भ्रातु र्भार्याविमर्शेऽस्मिन् वेदोऽयं विनिर्पातितः ॥७३॥ [N
 एवं धर्म-विरुद्धस्य लोक-वृत्ताव्यपेक्षिणः ।
 ३३] सदृशं मरणं मन्ये त्वेदं हरियूथप ॥७४॥ [२१
 ३४उ] स्वैरवृत्तश्चरेत् कामं तस्य दण्डो वधः स्मृतः ॥७५॥ [२३ पू
 भरतश्च महीपालो वयं वाऽऽदेशवर्तिनः ।
 ३५] त्वां च धर्ममतिक्रान्तं कथं शक्यमुपेक्षितुम् ॥७६॥ [२४
 गुरुवृत्तमतिक्रान्तोः प्रजा धर्मेण पालयन् '३
 ३६] भरतः कामवृत्तानां निग्रहे देशवर्तिर्नाम् ॥७७॥ [२५
 वयं वा भरतोद्देशे'४ विधिं पश्य विधानैवत् ।

१. रा—। वेद न बुध्यसे ।

ब—वा वेदवर्तिनः ।

कै ल, अ ब म ल, श—
 ०नुबुध्यसे ।

१०. रा भ—त्वं च धर्ममतिक्रान्तः ।

११. रा भ—शक्य उपेक्षितुं ।

२. ल, —। शिष्टम् ।

म श—। शक्यमपे० ।

३. भ—लौकिकं । च—लौकिकान् ।

१२. कै—। क्रान्तान् । म—। तिक्रान्तः ।

४. कै च—०। विमर्शे ।

१३. रा—नास्ति ।

म—। ०मिमर्शत्वं ।

भ—प्रान्ते सन्निवेशितम् ।

५. रा भ—शृणु तेन निपातितः ।

१४. रा भ च—पर्यवस्थितः ।

६. अ ल, —। ०विबुध्यसे ।

१५. रा भ च—च ।

७. रा भ च—तथापि ।

१६. रा भ च—भरताद्देशे ।

८. श—कर्म ।

१७. रा भ च—विधानवित् ।

९. ल, म—वा देववर्तिनः ।

३७] त्वद्विधान् भिन्नमर्यादान् नियन्तुं कृतनिश्चयाः ॥७८॥ [२६

सुग्रीवेण च मे सख्यं लक्ष्मणेन यथा तथा ।

३८] दारराज्यनिमित्तं च निग्रहस्ते कृतो मया ॥७९॥ [२७

३९पू] प्रतिज्ञा च मया दत्ता तदा वानरसन्निधौ ।

४० उ] प्रतिज्ञा चैकैथं शक्या मद्विधेन ह्य(१)पेक्षितुम् ॥८०॥ [२८

४१पू] तदेभिः कारणैः सर्वैर्महद्भिर्हेतुसंज्ञितैः ।

N] शासनं भरतेनोक्तं तद् भवाननुमान्यताम् ॥८१॥ [२९

४३पू] सर्वथा धर्म एवेति कर्तव्यस्तव निग्रहः । [३०

N] कार्या च भरतास्याज्ञा धर्ममेवानुवर्तिना ॥८२॥ [N

४४पू] तदलं परिखेदेन धर्मतः परिकल्पितः ।

N] वधस्ते हरिशार्दूल न वयं स्वे वशे स्थिताः ॥८३॥ [३७

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा धर्महेत्वर्थसंहितम् ।

४६] समाहितमना वाली न किञ्चिद् व्याजहार ह ॥८४॥ [N

N] नश्यमान-मनो-बुद्धिर्भ्रष्ट-सर्वेन्द्रियाक्रियः । [N

वीक्षमाणः सैर्मन्दासुः सर्वतो मन्दमुच्छ्वसन् ॥८५॥

स.२१,१] सुग्रीव-संहितं तत्र ददर्शात्मजमात्मनः । [स.२२,१

संप्राप्तविजयं वाली सुग्रीवं पुत्रगेश्वरम् ॥८६॥

१. कै रा ल, अ ब म ल_२ श—

त्वद्विधा भिन्नमर्यादा नियतं ।

च—त्वद्विधा भिन्नमर्यादा नियतं ।

२. कै म—+कृतनिश्चयः ।

३. कै ल, अ ब ल_२ श म—

वा कृतं शक्या ।

४. भ—भवतो गुप्तं । च—भरतो गुप्तं ।

५. ल, ब—+उवर्तिनः ।

भ—उवर्तिता ।

६. भ—अश्यमानः ।

च—+अश्यमानः ।

७. कै ल, भ च—+वीक्ष्यमाणः ।

८. ल, ब म—+समं भातुः ।

ल_२—स मंदातः ।

श—+समं भातुः ।

च—स मंदातुः ।

९. रा भ—वाली सुग्रीवसंहितं ।

च—+स्राव सुग्रीवसंहितं ।

- २] आभाष्य व्यक्तया वाचा सज्जेहमिदमब्रवीत् । [२
 सुग्रीव दोषेण न मां गन्तुमर्हसि किल्बिषम् ॥८७॥
 ३] कृष्यमाणं भविष्येण हृद्विमोहेन वै बलात् । [३
 युगपद् विहितं नूनं नै मन्ये सुखमावयोः ॥८८॥
 ४] सोर्दर्यं भ्रातृयुक्तं हि तदिदं गतमन्यथा । [४
 इदं त्वं प्रतिपद्यस्व राज्यमेपां वनौकसाम् ॥८९॥
 ५] मां चाप्ययैव गच्छन्तं पश्य वैवस्वतं क्षर्यम् । [५
 जीवितं च हि राज्यं च श्रियं च विपुलमिमाम् ॥९०॥
 ७] प्रजहांम्येव वै तूर्णं महच्चासौदितं यशः । [६
 ८पू] अस्यां त्वहमवस्थायां वीर वक्ष्यामि यद् वचः ॥९१॥ [७पू
 N] तच्छ्रुत्वा त्वं महाबाहो हृदि कर्तुमिहार्हसि ।
 शरो हि मे शरीरस्थो रामविक्रमपातितः ॥९२॥ [N
 ६] सर्वेन्द्रियविमोक्षाय प्राणानादाय यास्यति । [N
 ८उ] यद्यप्यसुकरं कर्म कर्तुमेव तदर्हसि ॥९३॥ [७उ
 ९पू] सुखार्हं च सुसंवृद्धं बालमेनैमबालिशम् । [८पू

१. अ - दोषो न तु ।

२. रा श—विद्धि मोहेन ।

च—हुद्विमोहेन ।

३. रा—न मन्येकृतमा० ।

कै ल, अ ब म ल, श—समयेषु

४. रा—सौहार्दं ।

५. अ ल, —प्रतिबुद्धयस्व ।

६. श—राज्यमेकं ।

७. रा—वाप्ययैव । श—चैवाय ।

८. ल, अ ब ल, भ च वैवस्वत-

क्षयश्च ।

९. ल, अ ब ल, —हिरण्यं ।

१०. कै च—†प्रजहास्येव ।

रा भ—प्रजहास्येष ।

११. रा भ च—०वाप्याहृतं ।

ल, अ ब मं ल, —०वापादितं ।

१२. अ ल, —०ममास्थितः ।

१३. ल, म श—†०नं सुबालिनं ।

कै रा ब ल, —०नं

च—†० नत्सुबालिशं ।

- N] विद्धि राजन् महाप्राज्ञ सततं लालितं मया ॥९३॥ [N
 N] अदृष्टपूर्वे सुग्रीव दुःखे संविग्नचेतसम् ।
 ९७] वाष्पपूर्णमुखं पश्य भूमौ पतितमङ्गदम् ॥९४॥ [N
 मम प्राणात् प्रियतरं पुत्रं परमदुःखितम् । [N
 १०] मया हीनं महीनाथ सर्वथा परिपालय ॥९५॥
 त्वमस्य धार्ता नेता च परित्राता च सर्वज्ञः ।
 ११] भयेष्वभयदाता च यथाऽहं पुत्रगेश्वर ॥९६॥ [९
 १२पू] एष तारात्मजः श्रीमान् मम तुल्यपराक्रमः । [१०पू
 N] यौवराज्येऽभिषेक्तव्यो मयि प्रेतगतिं गते ॥९७॥ [N
 N] सीतायाश्चाधिगमने धर्षणे रावणस्य च । [N
 १२उ] रक्षसां च वधे तेषामग्रतस्ते भविष्यति ॥९८॥ [१०उ
 अनुरूपाणि कर्माणि विक्रमी बलवान् रणे ।
 १३] करिष्यत्येष तारेयस्तेजस्वी तरुणोऽङ्गदः ॥९९॥ [११
 सुषेणदुहिता चैर्यमर्थे सूक्ष्मविनिश्चये ।
 १४] औत्पातिके च विविधे सर्वत्रोत्तमनिष्ठिता ॥१००॥ [१२
 यदेषा साध्विति ब्रूयात् तर्त्तुं कार्यमविशङ्कया ।
 १५] न हि तारामेतिः किञ्चिदन्यथा परिवर्तते ॥१०१॥ [१३
 राघवस्य च ते कार्यं कर्तव्यं प्राक् प्रचोदनात् ।

१. रा—महाप्राज्ञ ।

८. कै रा ल, ब म भ च—दर्शने ।

२. कै रा अ ल, भ च—लालितं ।

९. रा—शूरो विक्रमवान् ।

३. रा ल, ब म भ च—सर्वतः ।

श—विक्रमे ब० ।

४. कै ल, अ ब म ल, श—
 पालने तावत् ।

भ—+ विक्रमं ब० ।

१०. अ भ च—चैर्यमर्थसूक्ष्म० ।

५. ब—यथा त्वं ।

११. रा—कार्यमुक्तं न संशयः ।

६. रा ल, भ च—पुत्रगेश्वरः ।

१२. भ—तारामतं ।

७. ल, अ ब श—प्रेतवधं ।

- १६] स्यादर्धर्मो ह्यकरणात् त्वां च हिंस्याद्धि मामिव ॥१०२॥ [१४
 इमां च मालां गृह्णीष्व दत्तां सुग्रीव काञ्चनीम् ।
 १७] उदाराश्रीः स्थिता ह्यस्यां त्वामेष्यति मृते मयि ॥१०३॥ [१५
 इत्येवमुक्त्वा सुग्रीवं रामं प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
 १८] प्रणम्य शिरसा वाली पुत्रं प्रति महायशः ॥१०४॥ [N
 आदितः कृशवृत्तिर्यः कृपणो न स राघव ।
 १९] महात्मा व्यसनं प्राप्तो दीनः कृपण उच्यते ॥१०५॥ [N
 कुले त्वकृपणो राम संभूतः सर्वकामदे ।
 २०] अङ्गदः कृपणो रामं भविष्यति मृते मयि ॥१०६॥ [N
 एतावदेवं शोचामि यत् प्रियं प्रियदर्शनम् ।
 २१] न द्रक्ष्याम्यङ्गदं पुत्रं पापकर्मा दिवं यथा ॥१०७॥ [N
 दर्शने चाङ्गदस्याहं पुत्रस्य नृवरात्मज ।
 २२] अवितृप्तो मरिष्यामि त्वया राम रणे इतः ॥१०८॥ [N
 त्वं गतिः सर्वभूतानां शरणं च परन्तप ।
 २३] प्रतिगृह्णीष्व मे पुत्रमङ्गदं कनकाङ्गदम् ॥१०९॥ [N
 छिन्नमर्मा परामर्तिं प्राप्तोऽस्मि शरपीडितः ।
 २४] जीवितं त्यक्तुमिच्छामि प्राणाः सन्त्वरयन्ति मां ॥११०॥ [N
 इयमैन्द्री शुभा माला काञ्चनी शतपुष्करा ।
 २५] दत्ता महेन्द्रेण मम प्रीतेन पुरुषर्षभ ॥१११॥ [N

१. भ—नस्यादर्धर्म्य ।

२. रा भ—ह्यकरणे ।

३. रा—न ।

४. रा भ—एतां ।

५. अ म श—नास्ति ।

६. भ—नाम । च—सद्यः ।

७. ल, अ ब म ल_२—प्रियदर्शनं ।

श—प्रियदर्शने ।

८. कै ल, अ ब म ल_२ श—

‡ वैक्ष्याम्यङ्गदं ।

९. कै रा ल, अ ब म ल_२ श—

भविष्यामि

दिव्यामिमां शुभां मालां लक्ष्म्यो च प्रतिपादिताम् ।

२६] स्वयं चै त्वं महाबाहो सुग्रीवाय प्रयच्छ चै ॥११२॥ [N

तमब्रवीत् ततो रामो दुःखितो वालिनं वचः ।

२७] गच्छ लोकान् महेन्द्रस्य शस्त्रपूताननुत्तमान् ॥११३॥ [N

स वालिनमयोक्तैव^१ रामः सुग्रीवसन्निधौ ।

२८] न्ययोजयत् सुग्रीवं मालाग्रहणकर्मणि ॥११४॥ [N

२९पू] इत्येवमुक्तो रामेण वाली हरिगणेश्वरः ।

मेजे प्रहर्षं शोकं च त्व(†)त्प्रसादविनाशयोः ॥११५॥ [N

३०] वालिनो च^२ प्रतिज्ञातंस्तदाज्ञां बहुमानतः । [N

३१ उ] जग्राह चाभ्यनुज्ञातो मालां दत्तां हरीश्वरः ॥११६॥ [१७ उ

तां मालां काञ्चनीं दत्त्वा वाली प्रेक्ष्याद्भदं सुतम् ।

३२] संसाध्य प्रेत्यभावार्यं स्नेहाद्भदमब्रवीत् ॥११७॥ [१८

देशकालौ भजस्व त्वं क्षममाणः प्रियाप्रिये ।

३३] समदुःखसुखश्चैव^३ सुग्रीववशगो भव ॥११८॥ [१९

यथा हि त्वं महाबाहो लालितः सततं मया ।

३४] न तथा वर्तमानं त्वां सुग्रीवः साधु मंस्यते ॥११९॥ [२०

१. रा अ भ च—लक्ष्मणः ।

भ च—† तत्प्रसादविनाशजे ।

२. कै रा म भ च—प्रतिपथतां ।

९. रा भ च—वालिनं ।

३. रा—वालं । भ च—वा त्वं ।

१०. रा भ च—प्रतिजानंश्च तामाज्ञां ।

४. रा—दु । भ च—वा ।

११. ल_१—महीश्वरः ।

५. रा भ च—दुःखार्तं ।

१२. श—† दृष्ट्वा ।

६. ल_१ अ ब म ल_२ श—० मयो-
क्त्वा वै ।

१३. कै ल_१ अ ब म ल_१ श—
प्रेतमात्मानं ।

७. श हरिः ।

१४. रा भ च—० खसुखः काले ।

८. कै ल_१ अ ब म ल_२ श—
त्वत्प्रसादविनाशने ।

१५. कै ल_१ अ ब म ल_२ श च—
† गम्यते ।

माऽस्य द्विषद्भिरेको भूरिष्ठानन्यांश्च संश्रये(येः) ।

३५] भर्तुरर्थकरश्चैव चित्तज्ञो भव पुत्रक ॥१२०॥ [२१

न चातिप्रणयः कार्यः कर्तव्यः प्रणयश्च ते ।

३६] एकान्ते हि समो दोषस्तस्मादुभयवान् भव ॥१२१॥ [२२

इत्युक्त्वा परिवृत्ताक्षः शरसंपीडितो मृशम् ।

३७] विवृतैर्दशनैस्तीक्ष्णैर्बभूवोत्क्रान्त-जीवितः ॥१२२॥ [२३

हते प्रवीरे पुवगाधिपे तदा

महात्मनैस्तत्र न शर्म लेभिरे ।

वनेचराः सिंहयुते महावने

N] हतर्षभा गाव इवाकुलाकुलाः ॥१२३॥ [३०

ततस्तु तारा व्यसनार्णवप्लुता

मृतस्य भर्तुर्वदनं निरीक्षती ।

विवेश भूमौ परिरभ्य वालिनं

३८] महादुमं छिन्नमिवाश्रिता लता ॥१२४॥ [३१

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वालिसंक्रमणं नाम

षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

१. रा भ—† संश्रयः ।

२. रा भ च—तु वीरे ।

३. रा—† महात्मना तत्र ।

४. अ—† च ।

५. कै रा ल, अ ब म ल, श-

०र्षसर्ग । च—०र्षचनं ।

६. कै रा—भिन्नमिवा० ।

७. अ ल, —नास्ति ।

८. कै रा भ च—नास्ति ।

ल, ब म श—किष्किन्धा० ।

९. रा श—नास्ति ।

ल, —वालिक्कामणं ।

[बं०-२२]= [सप्तदशः सर्गः] =[दा०-२३]

ततः समुपजिघ्रन्ती कपिराजस्य तन्मुखम् ।

१] पतिलोकाच्च्युता तारा पतितं पतिर्मेव वीत् ॥१॥ [१]

शेषे त्वं विषमे कृच्छ्रे अकृत्वौ वचनं मम ।

२] आवृणोषि मम प्राणानंद्वितीयो रणो हतः ॥२॥ [२]

मत्तः प्रियतरा नूनं वानरेन्द्र मही तव ।

३] शेषे ह्येनां परिष्वज्य मां च न प्रतिभाषसे ॥३॥ [३]

श्रीमन् मे नाथ विक्रान्त वीर साहसिकप्रिय । [४उ

४] ऋक्षवानरमुख्यास्त्वां बहवः पर्युपासते ॥४॥ [५पू

रणामर्षणं विक्रान्त शूरव्रतेवंतां वर ।

५] किमङ्गदपुरोगां मां नाद्य वीराभिनन्दसि ॥५॥ [N

नन्दयन् सुहृदः सर्वान् सामदानपरिग्रहैः ।

६] यः पुरा बुद्ध्यसे राजन् सोऽद्य नैव विबुद्ध्यसे ॥६॥ [N

N] पुत्रोऽयमङ्गदो बालो भृत्यामात्यैस्तथैव च ।

तेषां विलपतां कृच्छ्रं बन्धूनां सुहृदामपि ॥७॥ [N

७] ममायं विलपन्त्याश्च शयानः किं न बुद्ध्यसे ।

८ पू] पश्येममङ्गदं वीरमधोमुखमवस्थितम् ॥८॥ [N

१. रा—पतिशोकच्युता ।

ल_१—कपिलोका० ।

२. म—पतिं पतितम् ।

३. कै रा ल, अ ब म ल_२ श च—

सुहृत्वा विषमं ।

४. कै—समं ।

५. श—† प्राणान् हि द्वितीयो ।

६. रा म—हरे ।

७. म—श्रीमन् नाथ विक्रान्तं वीरं

साहसिकं प्रियं ।

८. ल, ब—ऋक्षा वानर० ।

म—दक्षा वानर० ।

९. कै ल, अ ब म ल_२ श च—

रणम् ।

१०. अ ल_२—† ० व्रतवरां ।

११. रा—युध्यसे । अ—बोध्यसे ।

१२. कै ल, अ ब ल_२ श म च—

विबोध्यसे । रा—विबोध्यसे ।

१३. श—भृत्या माता तथैव ।

इदं तच्छरशयनं शेषे यत्र हतो रंगो ।

९.] समीपे स्वल्पभोग्यायाः कथितं यत् त्वया मम ॥११॥ [N

उत्तिष्ठ हरिशार्दूल त्वज त्वं शयनं क्षितौ ।

१०.] वीर नैवंविधा भूमौ स्वपन्ति कृतलक्षणाः ॥१०॥ [N

अतीव खलु ते कान्ता वसुधा वसुधाऽधिप ।

११.] गतासुरपि यां गात्रैर्मा विहाय निषेवसे ॥११॥ [N

विशुद्धसत्त्वाभिजन प्रियकाम मम प्रिय ।

१२.] मामनाथां विहायैकां कथं संप्रति गच्छसि ॥१२॥ [७

शूराय न प्रदातव्या कन्या किल विपश्चिता ।

१३.] शूरभार्या हि मां पश्य सद्यो वैधव्यमागताम् ॥१३॥ [८

अवभैग्रश्च मे मानो भग्ना मे शाश्वती गतिः ।

१४.] अगाधे च निमग्नाऽहं विपुले शोकसागरे ॥१४॥ [९

अश्मसारमहं मन्ये इदं मे हृदयं दृढम् ।

१५.] भर्तारं निहतं दृष्ट्वा शतधा यन्न दीर्यते ॥१५॥ [१०

सुहृच्चैव च भर्ता च प्रकृत्या सुहृदि प्रियः ।

१६.] औहवे च पराक्रान्तः शूरत्वं च त्वमागतः ॥१६॥ [११

१. कै रा भ च—युधि ।

२. श—सुखभा० ।

३. रा भ—स्यजस्व ।

४. भ च—कृतलक्षणाः ।

५. कै ल, ब म—स्वलते ।

६. रा भ च—यो ।

७. रा—अथ भग्नश्च ।

८. कै—निमग्ना च ।

रा भ च—निमग्नास्मि ।

९. कै ल, अ ब म ल, श भ च—
०सारमयं ।

१०. कै ल, ल, श—सुहृदप्रिय ।
म—हृदयप्रियः ।

ब—स्वहृदप्रियः ।

अ भ च—सुहृदः प्रियः ।

११. श—अहं चैव ।

पतिहीना तु या नारी कामं भवतु पुत्रिणी ।

१७] धनधान्यौघपूर्णोऽपि विधवेत्युच्यते नरैः ॥१७॥ [१२

स्वगात्रप्रभवे वीर शेषे रुधिरकर्दमे ।

१८] कृतरागपरिस्तोमे यथा वै श्रयने तथा ॥१८॥ [१३

शरेणोरसि लघ्नेन जीवितप्राणहारिणा ।

१९] परिष्वङ्कुं न शक्नोमि भुजाभ्यां त्वां हरीश्वर ॥१९॥ [१४

२०पू] कृतकार्योऽद्य सुग्रीवो वैरेऽस्मिन् प्रतिभाति मे ।

N] यंस्य रामविमुक्तेन हतमेकेषुणा भयम् ॥२०॥ [१५

N] एवं च विलपन्त्या वै तारायाश्च समीपतः । [N

उद्बर्ह ततो नीलः शरं तस्य शरीरतः ॥२१॥

२१] श्वसन्तं गिरिदुर्गस्थं क्रुद्धमाशीविषं यथा । [१७

२२पू] तस्य निर्ऋत्यमाणस्य सायकस्याभवद् वपुः ॥२२॥

N] मरीचेरिव दीप्तस्य व्रजत्यस्तं दिवाकरे । [१८

२२ उ] वर्षामेघनिरूढायाः स्फूर्जन्त्या इव विद्युतः ॥२३॥ N

पेतू रुधिरधाराश्च देहात् तस्य गतायुषः ।

२३] सगैरिको जला(ल)धाराः प्रावृषीव धराधराः ॥२४॥ [१९

१. रा भ—च ।

२. कै—धनधान्याधिपू० ।

रा - अनाथान्यैश्च पू० ।

श भ - धनधान्यैश्च पू० ।

३. कै—परिपुक्तं । रा च—परित्यक्तं

४. श—‡ शक्नोति ।

५. रा भ च—त्वां भुजाभ्यां ।

श—त्वं भुजाभ्यां ।

६. रा—‡ प्रतिपातिने ।

ल, —प्रतिभाति मे ।

७. रा—वर्षम् ।

८. रा—हत एके० ।

९. रा—मम ।

१०. भ—नास्ति

११. भ च—तु ।

१२. कै अ—निष्काममा० ।

भ च—निष्काममा० ।

म ल, श—निष्काममा० ।

१३. ल, अ ब म ल, श—
‡ मरीचे० ।

१४. अ—०त्यस्ते ।

१५. भ—नास्ति ।

१६. कै—वर्षस्या ।

१७. रा—०कोज्ज्वला धाराः ।

- अवकीर्णं प्रमार्जन्ती भर्तारं रणरेणुभिः ।
 २४] अस्मै नयनजैः शूरं सिञ्चन्ती प्रमुखे पतिम् ॥२५॥ [२०
 चेष्टमानं तु तं दृष्ट्वा धरण्यां पतितं पतिम् ।
 २५] उवाच तारा पिङ्गाक्षं पुत्रमद्भुतमद्भुता ॥२६॥ [२१
 अवस्थां पश्चिमां पुत्र पितुः पश्य सुदारुणाम् ।
 २६] संप्रसक्तश्च राजाऽसौ गतोऽस्तं पापकर्मकृत् ॥२७॥ [२२
 २७ उ] अभिवादय राजानं पितरं पुत्र मानदम् । [२३ उ
 एवमुक्तः समुत्थाय जग्राह चरणौ पितुः ॥२८॥
 २८] भुजाभ्यां चारुवृत्ताभ्यामद्भुतोऽहमिति ब्रुवन् । [२४
 अभिवादयमानं तमद्भुतं न यथा पुरा ॥२९॥ [२५ पू
 २९] दृष्ट्वा तारा तदोवाच भर्तारमसितेक्षणा । [N
 दीर्घायु भव पुत्रेति किमेवं नाभिभाषसे ॥३०॥ [२५ उ
 ३०] आर्यपुत्र संपुत्रा त्वामुपासे गतचेतनम् ।
 ईश्वरेण हतं यज्ञे गौः सवत्सेव गोपतिम् ॥३१॥ [२६
 ३१] ईष्ट्वा संग्रामयज्ञेन रामबाणमहाम्भसा ।
 ३२ पू] अस्मिन्नवभृथे स्नातः पत्न्या किं त्वं मया विना ॥३२॥ [२७
 ३३ पू] या दत्ता देवराजेन माला देवासुराहवे ।
 ३२ उ] शतकौर्मर्षीं मालां न तां पश्यामि मूर्धनि ॥३३॥ [२८

१. कै—सिञ्चती । रा— † अ (स)
 वती ।

२. कै ल, अ ब म ल, श—† वेष्ट

३. रा—संप्रपन्नश्च वैरश्च ।

भ—संप्रसक्तस्य वैरस्य ।

च—संप्रसक्तश्च वैरश्च ।

४. कै ल, अ ब म ल, श—

जानुभ्यां ।

५. रा—जानुद्व० ।

६. कै रा ल; अ ब म ल, श—
 † संपुत्रस्त्वामुपास्ते ।

७. अ—† गतं ।

८. कै ल, म—† दृष्ट्वा ।

९. रा भ च—शतकौर्मर्षीं त्रिधा ।

- ३३ उ] राजश्रीर्न जहाति त्वां गतासुमपि मानद ।
 गच्छत्यस्तं दिनकरे शैलराजं प्रभा यथा ॥३४॥ [२९.
 ३४] किष्किन्धा च पुरी पूर्वं स्वर्गमार्गः प्रकाशते ।
 N] व्रजतस्ते परं मार्गं शूरमार्गप्रदर्शिनः ॥३५॥ [N
 सन्त्यजेयं खलु प्राणांस्त्वद्दर्शनैर्नाभिकांक्षिणी ।
 N] त्वया सह परे लोके यदि मे स्यात् समागमः ॥३६॥ [N
 न त्वस्ति हेतुः कल्पो वा यन्मृतस्य समागमः ।
 N] स्वकर्मफलभोक्ता हि देहमुत्सृज्य गच्छति ॥३७॥ [N
 न मे वचस्तथ्यमिदं कृतं त्वया
 न चापि शक्ताऽस्मि निवारणे तव ।
 हता सपुत्राऽस्मि हतेन संयुगे
 ३९] सह त्वया श्रीश्च पलायते मम ॥३८॥ [३०
 परं हि लोकं तैव दीर्घबाहो
 विहाय यास्याम्यचिरेण दुःखम् ।
 न युक्तमेवं तव वीर गन्तुं
 ३५] विहाय पुत्रं सुहृदं प्रियां च ॥३९'॥ [N

१. कै रा ल, अ ब म ल, श च— ६. ल, —हेतुविधि (२.) ।
 शैलराजप्रभा । भ—† हेतुकोट्यो वा ।
 २. ल, व म ल, श—किष्किन्धा च । अ ल, —हेतुः कालो वा ।
 रा भ च—किष्किन्धेव । ७. अ ल, —† चास्मि ।
 ३. कै ल, अ ब म ल, श च— ८. कै अ ल, भ च—गत ।
 स्वर्गमार्ग । ९. ल, —यास्यामि चिरेण ।
 ४. भ—०दर्शिकः । अ—यास्यामि चिराय ।
 ५. रा—०णांस्त्वात्ममानाभि० । भ च—यास्याम्यचिराय ।
 भ—०णास्त्वत्समागमकांक्षिणी । १०. रा—नास्ति ।
 च—०णांस्त्वत्मानाभि० ।

किमप्रियं ते प्रियं येन भाषसे

कृतं मया वासवपुत्र यो हि माम् ।

भर्तुर्हिताम्यं यमक्षयं प्रियां

३६] कथं परित्यज्य गमिष्यसे विभो ॥४०॥ [N

यदप्रियं किञ्चिदसंप्रधार्य

कृतं मया वै तव दीर्घबाहो ।

क्षमस्व तन्मे हरिसिंहनाथ

३८] व्रजस्व तान् पुण्यकृतांश्च लोकान् ॥४१॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे ताराविलापो नाम

सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

१. कै रा ल, अ ब म ल, श च—

प्रियपुत्र ।

२. भ—भर्तुर्हितां सोऽद्य विहाय मां ।

३. अ—कथं । भ—तथा ।

४. अ म—प्रियां ।

५. भ—कथं ।

६. भ—हरियूथनाथ ।

७. कै भ च—नास्ति ।

ल, ब म ल, श—किष्किन्धा० ।

[वं०-२४] = [अष्टादशः सर्गः] = [दा०-२५]

गतासुं वालिनं दृष्ट्वा लक्ष्मणः परवीरहा ।

१२] अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं मन्दचेतसम् ॥१॥ [१२

क्रियतामेव सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तरम् ।

१३] ताराऽद्भुताभ्यां सहितो वालिनो दहनं कुरु ॥२॥ [१४पू

समादार्य च काष्ठानि शुष्काणि सुबहूनि च ।

१४] चन्दनानि च दिव्यानि वालिसंक्कल्पनं प्रति ॥३॥ [१४पू

समार्भस्य तारां त्वमद्भुतं च शुभेक्षणम् ।

१५] मा भू बालिशर्बुद्धिस्त्वं त्वदधीनमिदं पुरम् ॥४॥ [१५

आचक्ष्वेह च सन्माल्यं वस्त्राणि विविधानि च ।

१६] घृतं तैलं च गन्धांश्च यच्चान्यत् समनन्तरम् ॥५॥ [१६

त्वं तोर शिविकीं शीघ्रमादायोंघेहि वानर ।

१७] शुभां गुणवतीं युक्तां तस्मिन् काले विशेषतः ॥६॥ [१७

सज्जीभवन्तु प्लवगाः शिविकावाहनोचिताः ।

१८] समर्था बलिनश्चैव निर्हरिष्यन्ति वालिनम् ॥७॥ [१८

एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सुमित्राऽऽनन्दवर्धनः ।

१. अ—गतास्त्वं ।

० बालिकथाश्रुतिस् ।

२. रा म—क्रियतामस्य ।

९. रा † आहुश्च हनुमन्तं तं ।

३. रा—सहितं ।

भ—आचक्ष्वेह च तन्माल्यं ।

४. रा म च—समाज्ञापय

१०. म—यथान्वय ।

५. कै रा ल, ब म ल, श म च—
च बहूनि ।

११. रा अ ल, म श † ताराणि० ।
कै ल, ब च—तारा ।

६. कै म च—० संकलनं ।

१२. रा अ म ल, श म च—
० यात्येहि ।

रा—० लिसेस्करणं ।

७. श—† समाश्रय ।

१३. कै ल, ब म ल, श—युक्ते ।

८. कै ल, अ ब म ल, श—

१४. ल, ब—† निर्हरिष्यन्तु ।

- १७] तस्यौ भ्रातुः समीपे से लक्ष्मणः परवीरहा ॥८॥ [१९
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा तारा संभ्रान्तमानसा ।
२०] प्रविवेश गृहं शीघ्रं वालिसत्कौरकारणात् ॥९॥ [२१पू
आदाय शिविकां तारः सानुगो दीनमानसः । [२१उ
२१] वानरैरुल्लमानां तां शिविकावाहनोचितैः ॥१०॥ [२२पू
ततो वालिनमुद्यम्य सुग्रीवः शिविकां बली ।
२२] आरोपयदनुक्रोशादङ्गदेन सहैव तर्प ॥११॥ [२८
२३ उ] माल्यैश्च समलंकृत्य वाससा प्रवरेण च । [२९पू
आज्ञापयत् तदा राजा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ॥१२॥
२४] और्ध्वदेहिकेर्मार्यस्य क्रियतामनुरूपतः । [३०
२५ उ] अग्रतः प्लवगा यान्तु शिविका तदनन्तरम् ॥१३॥ [३१उ
रीङ्गो 'मूर्ध्नि विशेषो हि दृश्यते भुवि यादृशः ।
२६] तादृशं वालिनं (१नः) शीघ्रं कुर्वन्तु सचिवाः स्वयम् ॥१४॥ [३२
अङ्गदं परिगृह्णाथ ताराप्रभृतयः स्त्रियः । [३३पू
२७] क्रोशन्त्यस्तत्रानुययुः प्रसभं व्याहृतं हरिम् ॥१५॥ [३४उ
ताराप्रभृतयः सर्वा वानर्यो हतभर्तृकाः ।
२८] अनुजग्मु हतं नाथं क्रोशन्त्यः करुणं तदा ॥१६॥ [३५

१. ब—तु ।

२. रा भ च—गुहां ।

३. ल, —† वालिसंकर० ।

श—वालिसंस्कार० ।

४. कै रा ल, अ ब म ल, श च—तारां

५. कै रा ल, ब श भ च—सानुगैः

सह बाल्यवैः ।

श - सानुगा दीनमानसाः ।

रा भ च—सानुपर्वपतप्युनः ।

६. कै श—† शिविकां वाहनोचितैः ।

७. कै ल, अ ब म ल, श—आज्ञापय० ।

८. म रा—तां ।

९. रा—वाससां ।

१०. च—† उर्ध्वदेहिक० ।

११. रा भ च—राज्ञावृद्धि० ।

१२. कै अ म ल, श च—† अङ्गदः ।

१३. भ—प्रशंसन्त्यो तदा ।

रा च—प्रशंसन्त्यो हतं ।

- तासां रुदितशब्देन वानरीणां वनान्तरे ।
 २९] वनानि गिरयश्चैव रुदन्तीव समन्ततः ॥१७॥ [३६
 पुलिने गिरिनद्यास्तु विविक्ते गिरिसंवृते ।
 ३०] चितां चक्रुः सुबहवो वानरा राजवल्लभाः ॥१८॥ [३७
 अवतार्य तु ते स्कन्धाच्छिविकां वानरर्षभाः ।
 ३१] तस्थुरेका-न्तमाश्रित्य सर्वे ध्यानपरायणाः ॥१९॥ [३८
 ततस्तारा पतिं दृष्ट्वा शिविकातलशायिनम् ।
 ३२] आरोप्याङ्गं शिरस्तस्य विललपं सुदुःखिता ॥२०॥ [३९
 अङ्गदोऽयं श्रियो नाथ ननु ते पुत्रवत्सल ।
 ३३] नेक्षसि त्वमिमं वत्सं कस्माच्छोकाभिपीडितम् ॥२१॥ [N
 एष त्वां रामरूपेण कालः कर्षति वानर ।
 ३५] येन स्म विधवाः सर्वाः कृता ह्येकेषुणा रणो ॥२२॥ [४२
 इमास्तव स्त्रियो वीर सर्वा मुदयिता भृशम् ।
 ३६] पादैर्विक्रम्य नगरादागताः किं न बुध्यसे ॥२३॥ [४३पू
 'तवेष्टा ननु नामैता भार्याश्चन्द्रनिभाननाः । [४३उ
 ३७] कयमीर्ष्या 'नं कुंरुषे सुग्रीवस्य समीपतः ॥२४॥
 एते हि सचिवा राजस्तौरप्रभृतयस्तव । [४४

१. रा—चक्रुस्तु व० ।

२. कै ल, अ ब म ल, श च
 अवतार्याद्यु ।

३. रा च—आरोप्याङ्गे ।

४. अ ल, —विललापातिदु० ।

५. रा ल, ब म च—प्रियो ।

६. कै ल, ब म ल, श -- नास्ति ।

रा भ—अतः परमाधिकः पाठः—
 प्रहृष्टमपि ते वक्त्रं गतासोरपि वानर ।

भ—आस्तेऽर्कसमवर्णानं लक्ष्यते
 जीवितो यथा ।

७. रा -- नास्ति ।

८. च—प्रिया ।

९. रा भ च—०विकृष्य ।

१०. कै ल, अ म श—† तवेता ।

११. कै रा ल, अ ब म ल, श—यु ।

१२. ब—† कुस्ते ।

१३. कै ल, अ ब म ल, श भ च—
 ०स्ताराप्र० ।

३८] पुरषासी जनश्चायं परिवार्य (१र्यः) स तेऽनघ ।

विसर्जयैतान् प्लवगान् यथोचितमरिन्दम ॥२५॥ [४५पृ

३९] ततः श्रीडाम सहिता वनेऽस्मिन् मदिरोत्कटाः ॥२६॥ [४५उ

एवं विलपन्ती (१न्ती) तारां पतिशोकपरिप्लुताम् ।

४०] उत्थापयन्ति स्म तैदा वानर्यः शोककर्षिताः ॥२७॥ [४६

सुग्रीवेण तदा सार्धमङ्गदः पितरं रुदन् ।

४१] चितामारोपयामास शोकेनोपहतेन्द्रियः ॥२८॥ [४७

ततोऽग्निं विधिवद्दत्त्वां सोऽपसव्यं चकार ह ।

४२] पितरं दीर्घमध्वानं प्रस्थितं चाकुलेन्द्रियः ॥२९॥ [४८

वालिनं ते तु संकल्प्य विधिपूर्वं प्लवङ्गमाः ।

४३] प्रजग्मुरुदकं कर्तुं पपां शीतजलं शुभाम् ॥३०॥ [४९

ततः कृतोदकाः सर्वे पपायां क्लिन्नवाससः । [N

४४] आययू राघवं द्रष्टुं लक्ष्मणं चामितौजसम् ॥३१॥

तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे सुग्रीवश्च सहाङ्गदः । [N

[N] वालिनः पूर्ववृत्तानि कथयन्तोऽद्भुतानि च ॥३२॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वालिसत्कारणं नाम

अष्टादशः सर्गः ॥१८॥

१. ल, अ ब म श—विलपतीतारा ।

२. ल, अ ब ल, श—पराप्लुता ।

म—परिप्लुता ।

३. ल, ब म ल, श—ततो ।

४. अ—मंगदं ।

५. कै ल, अ ब म ल, श—

+ ततोपि विधिवद्देवान् ।

६. रा—प्रजापत्य । भ च—संकल्प ।

७. कै ल, अ ब ल, श—पपा-
शीतजलं शुभम् ।

८. रा भ च—आजग्मू ।

९. कै—वर्ष (१ ण) यन्तो० ।

१०. कै ल, ब म ल, श—किष्किन्धा ।

भ च—नास्ति ।

११. ल, अ ब ल, च—सत्कारणं ।

श—सत्कारकारणं ।

[व०-२५]= [एकोनविंशः सर्गः] = [दा०-२६]

१५] आदशाहात् तु सुग्रीवं प्रेतकार्यकृतं शुचिम् ।

सहाङ्गदेन शोचन्तं भ्रातरं स्वर्गमास्थितम् ॥१॥ [१५

१७] शाखामृगा महामात्राः परिवार्य कृतोदकम् । [१७

N] ततः पुनः प्रतस्थुस्ते रामदर्शनलालसाः ॥२॥ [N

तेऽभिगम्य महात्मानं राममक्लिष्टकारिणम् ।

२] तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे पितामहमिवर्षयः ॥३॥ [२

ततः काञ्चन-शैलाभस्तरुणोर्क-निभाननः ।

३] अब्रवीत् प्राञ्जलि वाक्यं हनुमौन् पवनात्मजः ॥४॥ [३

तव प्रसादात् सुग्रीवः पितृपैतामहं पदम् ।

४] वानराणां सुदुष्प्रापं राज्यं प्राप्नोति राघव ॥५॥ [४

भवता समनुज्ञातः प्रविश्य नगरीं शुभाम् ।

५] संविधास्यति कार्याणि सर्वाणि समुद्वृज्जनः ॥६॥ [५

स्नात्वाऽयं विविधैर्मन्त्रैरोषधीभिः शुचिस्ततः ।

६] अर्चयिष्यति दिव्यैश्च माल्यैस्त्वेवां प्रीतमानसः ॥७॥ [६

इमां गिरिगुहां रम्यामभियातुं त्वमर्हसि ।

७] कुरुष्वै स्त्रैमिसंबन्धं वानरान् संप्रहर्षय ॥८॥ [७

एवमुक्तो हनुमता रामो दशरथात्मजः ।

८] प्रत्युवाच हनूमन्तं बुद्धिमान् वाक्यकोविदः ॥९॥ [८

१. कै—स्वर्गसंस्थितं ।

७. म—प्राप हि ।

२. कै अ ल, ल, म श च—

८. रा भ च—स्नातोयं ।

शाखाद्युगैर्महामात्रैः ।

९. कै रा ल, अ ब म च—

०मन्त्रैरोषधैश्च ।

३. ल, ब श—प्रस्थितास्ते ।

४. रा—† ०भरुणः काननानन ।

१०. ल, ल—शुचिस्मितः ।

५. म—हनुमान् ।

११. श—माल्यैस्तेः ।

६. म च—सुदुष्प्राप्यं ।

१२. रा—कुरु इष्टमिसं० ।

चतुर्दश समाः सौम्य ग्रामं वा यदि वा पुरम् ।

९.] न प्रवेक्ष्याम्यहं वीर पितुर्निर्देशकारकः ॥१०॥ [९

अयमद्य गुहां दिष्ट्यां सुग्रीवो वानरर्षभः ।

१०.] प्रविष्टो विधिवत् साधो क्षिप्रं राज्येऽभिषिच्यताम ॥११॥ [१०

एवमुक्त्वा हनूमन्तं रामः सुग्रीवमब्रवीत् । [११पू

११.] इममप्यङ्गदं राजन् यौवराज्येऽभिषेचय ॥१२॥ [१२

पूर्वोऽयं वार्षिको मासः श्रावणः सलिलागमः ।

१२.] प्रवृत्ताः सौम्य चत्वारो मासा वार्षिकशारदाः ॥१३॥ [१३

नायमुद्योगसमयः प्रविश त्वं पुरीं शुभार्थम् ।

१३.] इह वत्स्याम्यहं तावत् पर्वते नियतेन्द्रियः ॥१४॥ [१४

१४पू.] इयं गिरिगुहा रम्या विशाला मुक्तमारुता ।

१५पू.] प्रसन्नसलिला पुण्या प्रभूतकमलोत्पला ॥१५॥ [१५

१४उ.] इह वत्स्याम्यहं सौम्य वर्षाः सौमित्रिणा सह । [N

१५उ.] कार्तिकं समतिक्रम्य कुरु यत्र रिपोर्वधे ॥१६॥

एष नैः समयः सौम्य प्रविश त्वं स्वमालयम् । [१६

१६.] अभिषिच्य स्वराज्ये च सुहृदः संप्रहर्षय ॥१७॥ [१७

इति रामाभ्यनुज्ञातः सुग्रीवो वानरर्षभः ।

१७.] प्रविवेश पुरीं रम्यां किष्किन्धीं वालिपालिताम् ॥१८॥ [१८

तं वानरसहस्राणि प्रविष्टं वानरर्षभम् ।

१. ल, अ म ल_२—† प्रवेशाम्यहं । ६. कै—पुरीमिमां शुभां ।

२. कै म—पितुर्निर्देशः । ७. भ च—वर्षा ।

३. रा भ च—दिव्यां । ८. रा—वः ।

४. ल, व—०भिषेच्यतां । ९. म—† सुराज्ये ।

म—०† भिषिच्यतां । १०. कै ल, व म ल_२ श—किष्किन्धीं ।

५. कै ल, अ व म ल_२ श—दीर्घोऽयं । ११. ल, अ व म ल_२—वानरर्षभाः ।

- १८] अभिगम्यं प्रहृष्टानि सर्वतः पर्यवारयन् ॥१९॥ [१९
ततः प्रकृतयः सर्वा वर्धयित्वा कपीश्वरम् ।
१९] जैयेत्युचु निपतिता वसुधायां महाबलाः ॥२०॥ [२०
सुग्रीवः प्रकृतिः सर्वा हनुमान् स हरीश्वरः ।
२०] भ्रातुरन्तःपुरं रम्यं प्रविवेश महाबलः ॥२१॥ [२१
प्रविश्य त्वभिनिष्क्रान्तं सुग्रीवं प्लवगेश्वरौः ।
२१] अभ्यर्षिञ्चन् सुबलिनं सहस्राक्षमिवामराः ॥२२॥ [२२
तस्य पाण्डुरमाजहृश् हेमविभूषितम् ।
२२] शुक्ले च बालव्यजने हेमदर्शहे मर्हाधने ॥२३॥ [२३
दिव्यानि मणिरत्नानि सर्वाश्चैवौषधीस्तथा ।
२३] सक्षीराणां च दृक्षाणां प्ररोहाः (? हान) कुसुमानि च ॥२४॥ [२४
सुगन्धीनि च माल्यानि स्थलजान्यम्बुजानि च । [२५
२४] चन्दनानि च मुख्यानि गन्धैश्चैव नैवान् बहून् ॥२५॥ [२५
अक्षतान् लाजरूपैश्च प्रियैर्द्रुमधुसर्पिषाम् ।
२५] दधि चैव च वैयाघ्रं वीराहे चाप्युपार्नहौ ॥२६॥ [२६
समाल (? लं) भनमादाय नार्यश्चायतलोचनाः ।

१. अ ल_२—+ अभिषिष्य ।

२. म—+ परिवारयन् ।

३. रा—+ कपीश्वरः ।

४. कै ल, अ म ल_२ श—
जैयेत्युचैर् ।

५. रा भ च—प्लवगर्षभाः ।

६. कै ल, अ व—+ अभिषिष्यन् ।

७. रा—सुबालिनः ।

८. कै ल, अ व म ल_२ श—हेम-
वृषभमहाधने ।

९. कै—बहुरत्नानि ।

१०. रा—+ सवृक्षाणां ।

११. रा भ च—गन्धार्द्रोष्णवसान् ।

१२. रा—ख्यातरूपांश्च ।
भ—जातरूपांश्च (? पं च) ।

१३. कै ल_२ म श—प्रियंगुमधुसर्पिषाम् ।
रा अ भ च—प्रियंगुमधुसर्पिषा ।

१४. श—+ चन्द्रं ।

१५. कै ल, अ व म ल_२ श—
दृषांश्चैव सुशोभनाः ।

२६] आजगमुस्तत्र सहिता वराः कन्याश्च षोडश ॥२७॥ [२७

ततस्ते वानरश्रेष्ठा यथाकालं यथाविधि ।

२७] रत्नैर्वस्त्रैश्च माल्यैश्च तर्पयित्वा द्विजर्षभान् ॥२८॥ [२८

ततः कुशपरिस्तीर्णं समिद्धं जातवेदसम् ।

२८] मन्त्रपूतेन हविषा हुत्वा मन्त्रविदो द्विजोः ॥२९॥ [२९

ततो हेमपरिष्कारं दिव्यास्तरणसंश्रितम् ।

२९] प्रासादशिखरे रम्ये चित्रमाल्योपशोभिते^१ । [३०

प्राङ्मुखं विविधैर्मन्त्रैः स्थापयित्वा वरासनम् ॥३०॥

३०] नदीनदेभ्यः सर्वेभ्यस्तीर्थेभ्यश्चैव सर्वशः । [३१

३१पू] आहृत्याम्भः समुद्रेभ्यः सर्वे ते वानरर्षभाः ॥३१॥^२ [३२पू

३२पू] शुभैर्ऋषभैश्च कलशैश्चापि काञ्चनैः । [३३पू

औषधैर्विविधैश्चैव कुसुमैश्च तथाविधैः ॥३२॥

N] मङ्गल्यैः पूर्णकुम्भैश्च लाजाभिश्च विभूषितैः । [N

कन्याभिश्च प्रशस्ताभिः शातकौम्भैः सुमन्त्रितैः ॥३३॥

N] आभिषेचनिकैर्द्रव्यैः समन्तात् परिवारितैः । [N

N] प्रणदद्भिर्श्च कपिभिः मन्त्रवद्भिः समन्ततः ॥३४॥ [N

३२ उ] शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च । [३३ उ

गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥३५॥

३३] मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ सुषेणो जांबवान् नलः ॥३६॥ [३४

१. कै ल, अ ब म ल_२ श—जनाः । आ(?)कनककुम्भेषु विधाय विविधाः शुभाः

२. म—दिव्यास्तरणसंश्रितं ।

भ—दिव्याभरणसंश्रितं ।

३. कै ल, ब म ल_२ श—०पशोभितं ।

अ—०पशोभितां ।

४. रा ल_२ भ च—† प्राङ्मुखैर् ।

५. कै ल, ब म ल_२ श—† आहृत्याम्भः ।

६. भ—अतः परमधिकः पाठः—

७. रा अ म भ च—वृषभैश्च ।

८. कै रा म भ च—शातकुम्भैः ।

९. रा भ च—समन्वितैः ।

१०. भ—परिचारितैः ।

११. रा भ च—प्रयत्नवद्भिः ।

कै श—प्रनदद्भिश्च ।

१२. कै ब अ ल_२ भ—द्विविधः ।

अभ्यषिञ्चन्त सुग्रीवं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।

३४] सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥३७॥ [३५

अभिषिक्ते तु सुग्रीवे सर्वे ते वानरर्षभाः ।

३५] प्रचुक्रुथ मेहात्मानो दृष्टाः शतसहस्रशः ॥३८॥ [३६

एतस्मिन्नन्तरे छत्रं गृहीत्वा पैनसो हरिः ।

N] धारयामास संहृष्टः सुग्रीवस्य महात्मनः ॥३९॥ [N

यूथपौ नलतारौ च वालव्यजनधारिणौ ।

N] त्वरितावभिगम्यैव तस्य पार्श्वे स्थितौ हरी ॥४०॥ [N

रामस्य तु वचः कुर्वन् सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।

३६] अङ्गदं संपरिष्वज्य यौवराज्येऽभ्यर्षेचयत् ॥४१॥ [३७

अङ्गदे चाभिषिक्ते तु सानुक्रोशाः प्लवङ्गमाः ।

३७] साधु साध्विति सुग्रीवं महात्मानोऽभ्यपूजयन् ॥४२॥ [३८

दृष्टपुष्ट—जनाकीर्णा पताका—ध्वजमालिनी ।

३८] बभूव नगरी रम्या किष्किन्धां वालिपालिता ॥४३॥ [४०

निवेद्य रामाय महात्मने तदा

महाऽभिषेकं कपिवाहिनीपतिः ।

उवास भार्या प्रतिलभ्य तारां

३९] शशास राज्यं त्रिदशाधिपो यथा ॥४४॥ [४१

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे सुग्रीवाभिषेको नाम

एकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥

१. रा भ- मानाभ्यपूजयन् ।

७. रा च—स्वभिषिक्ते ।

२. ल, म ल_२—मनसो ।

भ—परिषिक्ते ।

रा—यवनो ।

८. ब—च ।

३. भ—नरतारौ ।

९. म—०अशालिनी ।

४. कै ल, अ ब म ल_२ श च—

१०. ल, ब म ल_२ श—किष्किन्धा ।

पार्श्वस्थितौ ।

११. ल, ब म ल_२ श—किष्किन्धा०

५. ब—भुत्वा ।

भ च—नाशि ।

६. कै श—१०भिषेचयत् ।

[व०-२६]=[विंशः सर्गः]=[दा०-२७]

अभिषिक्ते तु मुग्रीवे प्रविष्टे वानरे गुहाम् ।

१] आजगाम सह भ्रात्रा रामः प्रसन्नवर्णं गिरिम् ॥१॥ [१
२पू] शार्दूल—मृगसंघुष्टं सिंहव्याघ्र—निषेवितम् ।

N] नानागुल्मलतागूढं बहुपादपसन्ततम् ॥२॥ [२
२उ] ऋक्षवानरगोपुच्छैर्मार्जारैश्च निषेवितम् ।

मेघवृन्दनिभं शैलं रम्यं शुचिजलाशयम् ॥३॥ [३
३] तस्य शैलस्य शिखरे महतो महतीं गुहाम् ।

पर्यगृह्णाभिवासार्थं रामः सौमित्रिणा सह ॥४॥ [४
४] गुहायां(?) नातिदूरं हि गिरिकूटे बहूदकाः ।

विस्तीर्णाश्चायताश्चैव पद्मिन्योऽथ सुपुष्पिताः ॥५॥ [N
५] कारगडवर्गणैर्घुष्टाश्चक्रवाकैरलङ्किताः ।

N] प्रसन्नाः स्वादुसलिला मृणालबहुपुष्कराः ॥६॥ [N
अवसत् तत्र धर्मात्मा राघवः सहलक्ष्मणः । [२९पू

६] बहुपुष्पफलैर्युक्ते सुरम्ये धरणीधरे ॥७॥

बहुरम्ये बहुद्रव्ये रतिरल्पाऽपि नाभवत् । [३०पू

७] वसतस्तत्र रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमतः ॥८॥ [३०उ

हृतां तु भार्या कौमारीं प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् । [३०उ

१. अ म श—०संघुष्टं ।

२. रा च—०तगाढं ।

३. अ ब म—नास्ति ।

ल, ल_२ श—२योत्तरार्ध—३यपू-

र्धयोः परस्परं स्थानव्यस्यचः ।

४. रा म—विभूषितं ।

५. रा म च—नातिदूरे ।

६. रा म—०गणैः कुहा० ।

७. ल, अ ब म ल_२ श—
मृणालाब० ।

म—मृणालबहुपुष्पकाः ।

८. कै अ ल_२—धरणीतले

९. म—०व्ये० प्रीतिरल्पापि ।

रा—०यैरनल्पफलिते वने ।

८] ध्यातवानुदयं दृष्ट्वा शशाङ्कस्य विशेषतः ॥९॥ [३१५

नैनमाविशति प्रीति र्वनेष्वपि सुगन्धिषु ।

N] रम्येऽपि चाविशत्येनं वाष्पो नेत्रसमुद्भवः ॥१०॥ [N

नाविवेश च तं निद्रा शयानं शयने शृंगे । [३१७

N] चिन्ता त्वेनं विवेशाय वाष्पदुःखसमुद्भवा ॥११॥ [N

विललाप महातेजाः काममोहवशं गतः ।

N] रामः कमलपत्राक्षो दुःखशोकामिपीडितः ॥१२॥ [N

चिन्तावाष्पमुखो ध्यायन् निःश्वसन् पद्मगो यथा ।

N] विशिप्तगात्रो विभ्रान्तो हं हेति च रुदनमुहुः ॥१३॥ [N

आमीलितोक्षः स्तब्धास्यः पुनः सञ्चकुटीमुखः ।

N] पुनश्च दैन्यमापन्नो बहुरूपस्तथाऽभवत् ॥१४॥ [N

N] तं समीक्ष्य महातेजाः सुमित्राऽऽनन्दवर्धनः । [N

१० उ] तुल्यदुःखोऽब्रवीद् भ्राता लक्ष्मणोऽनुमतं वचः ॥१५॥ [३२३

नार्हसे त्वं व्यथां कर्तुं न च शोचितुमर्हसि ।

११] शोचतः खलु सीदन्ति सर्वार्थाः सर्वदेहिनः ॥१६॥ [३३

१. रा—स्मृत्वा तथोदयं मुखे ।

भ—स्मृत्वा तथोदयं दृष्ट्वा ।

श—स्मृत्वा तथोदये दृष्ट्वा ।

२. रा—न्यासेपि ।

अ ल_२—रम्ये चापि ।

३. कै ल, ब म श—रम्ये तं ।

ल_२—विशत्येनं ।

४. रा भ च—न विवेश च ।

म—नाविवेशाय ।

५. कै रा अ ल_२ भ च—निद्रा तं ।

६. रा च—गते । भ—गतं ।

७. अ ल_२—चैनं ।

८. रा च—विवेशैव ।

९. ल, ब—१० कश्चिपीडितः ।

श म—नास्ति ।

१०. कै अ ल_२ च—

दुःखशोकसमाकुलः ।

रा भ—क्रोधशोकसमाकुलः ।

११. श म—नास्ति ।

१२. कै रा अ ल_२—निमीलिताक्षः

स्तब्धाक्षः ।

भ—निमीलिताक्षिः क० ।

म—नास्ति ।

१३. कै रा ब म भ—व्यथाकर्तुं ।

१४. रा—न त्वं ।

१५. रा भ च—शब्दसीदन्ति ।

- भव क्रियापरो नित्यं तथा हर्षपरायणः ।
 १२] आस्तिको धर्मशीलश्च व्यवसायी च राघव ॥१७॥ [१४
 न चाव्यवसितः शत्रून् रक्षांसि च विशेषतः ।
 १३] समर्थस्त्वं रणो जेतुं विक्रमैर्जिह्मचारिणः ॥१८॥ [३५
 समुद्धर्षय तेजस्त्वं व्यवसायं स्थिरं कुरु ।
 १४] ततः सपरिवारं तं निःशेषं कुरु राक्षसम् ॥१९॥ [३६
 पृथिवीमपि वीरं त्वं ससागरवनालयाम् ।
 १५] परिवर्तयितुं शक्तः किं पुनर्दुष्टराक्षसम् ॥२०॥ [३७
 अहं हि खलु वीर्यं ते संसृप्तं प्रतिबोधये ।
 १६] दीप्तमाहुतिभिः काले भस्मच्छन्नमिवानलम् ॥२१॥ [३९
 लक्ष्मणस्य हि तद्वाक्यं प्रतिपूज्य हितं शुभम् ।
 १७] राघवः सौहृदात् स्निग्धमिदं वचनमब्रवीत् ॥२२॥ [४०
 वाक्यं यदनुरक्तेन स्निग्धेन च हितेर्न च ।
 १८] सर्वविक्रमसंयुक्तं तदुक्तं लक्ष्मण त्वया ॥२३॥ [४१
 एष शोकः परित्यक्तः सर्वकार्यावसादकः ।
 १९] विक्रमेष्वप्रतिहतं तेजः प्रोत्साहितं च मे ॥२४॥ [४२
 तस्य तद् वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
 २१] हितोऽनुरक्तो मेधावी लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ॥२५॥ [N

१. अ ल_२—धार्मिकश्चापि ।

ल_१ ब म दीप्यमानाहुतिः ।

२. कै—आवांसितः शत्रून् च ।

श—दीप्यमानाहुतिः ।

रा ल_२ भ च—आव्यवसितः ।

६. कै ल_१ अ ब म ल_२ श भ—

अ ब म श—+च व्यवसितः ।

हितं तव ।

३. अ—+समर्थस्तं ।

७. ल_२—तत्त्वं ।

४. कै ल_१ अ ब म —+वीर्यं तं ।

८. रा भ—न च शोकसमुत्थं मे

ल_२—वीर्यं ते ।

दुःखं कार्यावसादकं ।

५. कै अ ल_२—प्रदीप्तमाहुतिः ।

शरत्कालं प्रतीक्षस्व प्रावृट्कालोऽयमागतः ।

२०] ततः सैराष्ट्रं सजेनं पश्य रावणमुद्धृतम् ॥२६॥ [३८

नियच्छ कोपं प्रतिपाल्यतां शरत्

क्षमस्व मासांश्चतुरो मया सह ।

वसे त्वमस्मिन् मृगसिंहेसेविते

२५] विहाय रोषं भुजगो यथा विषम् ॥२७॥ [४७

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे प्रलवणाभिगमनं नाम

विंशः सर्गः ॥२०॥

१. म—पुराष्ट्रं सुजनं ।

२. म—वसे (? सत्)

३. कै रा म च—नास्ति ।

ल, व म श—किष्किन्धा० ।

४. रा म च—०भिगमनो ।

अ—० ।

[बं०-२७]=[एकविंशः सर्गः] =[दा०-२८]

स तदा वालिनं हत्वा सुग्रीवमभिषिच्य च ।

१] वसन् माल्यवतः पृष्ठे रामो वचनमब्रवीत् ॥१॥ [१

अयं लक्ष्मण सम्प्राप्तः समयोऽद्य जलागमे ।

२] संपश्य हि नभो मेघैरावृतं भूरिवर्षिभिः ॥२॥ [२

सर्वमासर्गतं गर्भं भास्करस्य गभस्तिभिः ।

३] रसं सर्वमुपादाय द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥३॥ [३

जातु यात्रा नरेन्द्राणां लोकेऽस्मिन् न प्रवर्तते ।

८] मार्गाश्च सह वैरेण सलिलेन समीकृताः ॥४॥ [N

घनैः समुदितै रुद्धो दीनो वै न प्रकाशते ।

९] सूर्यः प्रनष्टो धर्मज्ञं शोकेनाहमिवावृतः ॥५॥ [N

एषा तापपरिक्लिष्टा नववारि-परिप्लुता ।

४] सीतासन्तापतप्तेव मेही वाष्पं विमुञ्चति ॥६॥ [७

एष फुल्लार्जुनः शैलः केतकैरंधिवासितः ।

५] सुग्रीव इव संचोरि धाराभिरभिषिच्यते ॥७॥ [९

नीलमेघाश्रिता विद्युद् भ्रमन्ती प्रतिभाति मे ।

१. ल,—अहो ।

६. ल, अ ब म श च—मण्डो ।

२. रा च—भूमि० ।

७. रा ल, भ च—धर्मज्ञः ।

३. रा भ च—सगतो गर्भो ।

८. कै ल ब म ल, श—सीता० ।

४. कै ल, अ ब म ल, श भ च—
मार्गाश्च ।

९. कै ल, ब म ल, श—महा० ।

१०. रा—कानेन चाधि० ।

५. कै ल, अ ब म ल, श—

भ—कानेन च विद्या० ।

सकलैर्विषभीकृतः ।

११. रा भ—शान्ताभिर० ।

रा—सकलेन समीकृतः ।

- ६] स्फुरन्ती रावणस्याङ्गे सीतेव विवशा पुरा ॥८॥ [१२
इमास्ता मन्मथवतां हिताः प्राणवतां निशाः ।
- ७] अनुलिप्ता इव घनैर्नष्टग्रहनिष्ठाकराः ॥९॥ [१३
प्रोष्ठपादो विनेयानां मासो ब्रह्मविवक्षताम् ।
- १०] अयमध्यायसमयः सामगानामुपस्थितः ॥१०'॥ [N
नूनमापूर्यमाणायाः सरय्वाः श्रूयते स्वनः ।
- १२] मामप्रेक्ष्य वनार्योतमयोध्यायामिव स्वनः ॥११॥ [N
- १३पू] इमां शीतगुणां वर्षां सुग्रीवेश्च सुखी स्थितः ।' [N
N] मन्दमारुतनिर्घासं सन्ध्यावन्दनचर्चितम् ॥१२॥
आपाण्डुजलदं भाति कामातुरमिवाम्बरम् । [६
N] सन्ध्यारागान्वितैस्ताम्रै रक्तैश्चाधिकपाण्डुरैः ॥१३॥

१. कै ल, अ ब म ल, श च—
+ प्राणिहिता ।

२. कै अ म—+ निशचराः ।
ल, —+ निशावराः ।

३. रा—प्रोष्ठपादा विनेयानां ।
कै ल, अ ब म ल, श—
प्रोष्ठपादश्च गोपानां ।
च—प्रोष्ठपादश्च गो० ।

४. ब—मासे । च—मासं ।

५. कै ल, अ ल, श—ब्रह्म इव भितां ।
ब म—ब्रह्म इवाभितां ।
च—ब्रह्म इव भितं ।

६. —अतः परमधिकः पाठः—
रा—
निवृत्तकार्यायतनो नूनं संचयसंचितः ।
म—निवृत्तकार्या यतयो , ,
च—
निवृत्तकर्मा यतयो नूनं संचितसंश्रयाः ।

रा भ—
आषाढाप्रत्युपगतो भरतः कोशकाशिपः ।

च—आषाढीमध्युपगतो भरतः , ,

७. रा भ—ध्वनिः ।

८. कै ल, अ ब म ल, श—मामवेक्ष्य ।
रा भ—मां प्रेक्ष्य हि ।

९. रा भ—वने पाति अचो० ।

१०. रा—ध्रुवं । भ—ध्रुवं ।

११. च—सुग्रीवः स ।

१२. अ म ल, —व्यवस्थितः ।

१३. रा भ—
इमामयं गुणोपेतां सुग्रीवः समुपासते ।
इत ऊर्ध्वं ३७ तमश्चोक्तान्तं खण्डितम् ।

१४. कै रा ल, अ ब म ल, श भ—
० तनिष्ठासां ।

१५. कै रा ल, अ ब म ल, श भ—
० नचर्चिताम् ।

१६. अ—+ रक्तैः ।

स्निग्धैरभ्रायतच्छेदैर्बन्धुप्राणमिवाम्बरम् । [५

N] कशाभिरिव हैमीभिर् विद्युद्भिरिव ताडितम् ॥१४॥

अन्तःस्तनितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् । [११

N] मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञोपवीतिनः ॥१५॥

मारुतापूरितगुहाः प्राधीता इव पर्वताः । [१०

N] सङ्गमन्दरमारुह्य मेघसोपानपङ्क्तिभिः ॥१६॥

कुटजार्जुनमालाभिरलङ्कितं दिवाकरम् । [४

N] मेघाम्बरविनिर्मुक्ताः कल्लारमुखशीतलाः ॥१७॥

शक्यमञ्जलिभिःपातुं वाताः केतकिगन्धिभिः(?)नः) । [८

N] केदारस्य च केदारः सोदकस्य निरुदकः ॥१८॥ [N

उपस्नेहेन जीवामि जीवन्ती(?)नी-) यफलादिभिः । [N

N] कचिदृष्यामि सन्दृश्य वर्षागमसमुत्सुकान् ॥१९॥

कुटजानपि सौमित्रे पुष्पितान् गिरिसानुषु । [१४पू

N] मम शोकाभितप्तस्य कामसंजीवनं स्थितम् ॥२०॥ [१४ उ

रजः प्रशान्तं सं च मेघवायुर

निदाघदोषप्रसरः प्रशान्तः ।

स्थिरा हि यात्रा वसुधाऽधिपानां

N] प्रवासिनो यान्ति नराः स्वदेशान् ॥२१॥ [१५

१. कै—† ०रभ्यायत० ।

६. कै रा ल, ब म श—नुटितः पाठः ।

च—† ०रभवदच्छेदैर्बन्धुप्राणमिवा-
ध्वरे । वस्तुतस्तु—०‘च्छेदैर्बन्धव्रण-
मिवाम्बरम्’ इति दा० युज्यते ।

७. कै—कुटजानस्य ।

८. ब ल, —कामं सं० ।

९. अ ल, —स ह ।

२. ल, ब म—कशाभिरिव ।

१०. कै रा ल, अ ब म ल, श म-
प्रवासिता ।

३. कै—† ताराय० ।

४. कै ल, अ ब म ल, श—प्रशान्ता ।

११. कै रा ल, अ ब म ल, श—

५. च—† रव० ।

स्वदेशम् ।

सम्प्रस्थिता मानव(१स)वासलुब्धाः

प्रियान्विताः सम्प्रति चक्रवाकाः ।

मेका नुं वर्षोदकमो(१प्रो)क्षितेषु

N] जानामि मार्गेषु च संपतन्ति ॥२२॥ [१६

मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा

वनेषु विश्रान्ततरा मृगेन्द्राः ।

रम्या नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः

N] प्रक्रीडिता वारिधरैः सुरेन्द्राः ॥२३॥ [४३

धना वनान्ताः शिखिनः प्रमत्ता

जाताः कदम्बाः सकदम्बशाखाः ।

जाता वृषाङ्गेषु समाननम्रा

N] जाता मही सस्यवनाभिरामा ॥२४॥ [२६

कचित् प्रकाशं कचिदप्रकाशं

नभः प्रकीर्णाम्बुधरं विभाति ।

कचित् कचित् पर्वतसंभिरुद्धं

N] रूपं यथा शान्तमहाऽर्णवस्य ॥२५॥ [१७

नीलेषु नीला नववारिपूर्णा

मेघेषु मेघाः प्रतिभान्ति सक्ताः ।

दावाग्निदग्धेषु दवाग्निदग्धाः

N] शैलेषु शैला इव बद्धमूलाः ॥२६॥ [४०

१. कै म—† भीका न ।

निसृता ।

अ ब ल२—† मेका न ।

५. च—प्रमत्ताः ।

च—अभीक्ष्ण० ।

६. अत्र—“जाता वृषा गोषु समानकामाः”

२. च—वर्षोदकवीक्षितेषु ।

इति वा पाठो युज्यते ।

३. कै ल, अ ब म श च—नरेन्द्रा

७. कै च—प्रभाति ।

४. कै रा ल, अ ब म ल२ श भ—

८. ल ब—० सभिरुद्ध० ।

निद्रा शनैः केशवमभ्युपैति

दुतं नदी सागरमभ्युपैति ।

दृष्ट्वा बलाका घनमभ्युपैति^१

[N] मेघा निकामं परिसंपतन्ति ॥२७॥ [२५]

समेधिता भाति बलाकपङ्क्तिर्

वातावधूता प(१व-)रपुण्डरीकाः । [२३]

लम्बालकाभौ जलदोश्चरन्ति

[N]

[N] वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति ॥२८॥

ध्यायन्ति नृत्यन्ति समाश्वसन्ति

सुघोषणाः सान्तरजो वनान्तात् ।

प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवन्ते

[२७]

[N] व्यामिश्रितौः सर्जकदम्बपुष्पैः ॥२९॥

नवं जलं पर्वतधातुताम्रं

मयूरकेकाभिरतीर्विद्युष्टाः ।

शैलापंगाः शीघ्रतरं वहन्ति

[१८]

[N] रसातलं चाम्बरसंनिकाशम् ॥३०॥

प्रभुष्यते जम्बुफलं प्रकाम-

मनेकवर्णं

पवनावधूतम् ।

१. च—† नदा ।

२. ल_२—नास्ति ।

३. च—निकामा ।

४. च—लम्बा बलाका रवितावरस्य

५. अत्र 'मत्तगजा वनान्ताः' इति दा पाठो युज्यते ।

६. अ—ल्लवन्ति । च—†ल्लवत्वात् ।

७. च—व्यामिश्रितं ।

८. अ—० व घुष्टम् ।

म—जुष्टाः ।

च—†०भिरदानुपातं ।

कै—०भिर...पातं

९. कै ल_१ अ व म ल_२ श—। शैला वना ।

१०. म—†शांवरस० ।

च—†षट्पदसन्निकाशं ।

किष्किन्धाकायडम् । २१ । ३५ । १२५

भूमौ पतत्याश्रु फलं विपकम् [१९]

N] अङ्गारपूर्णीत्करसन्निकेशम् ॥३१॥

फलैः सुपर्याप्तरसैः समृद्धैर्

जम्बुदुमाणां प्रतिभान्ति शाखाः ।

नीलायमाना इव षट्पदौघैर् [३०]

N] धारानिर्पातैरभिदिह्यमानाः ॥३२॥

कैदम्बशाखासु विलम्बमानाः

क्षणार्जितं पुष्परसावगौढं । [२९]

लीलाविलासोपरमे युवानः [N]

N] शनैर्मदं षट्चरणास्त्यजन्ति ॥३३॥ [२९]

तडित्पताकाभिरलङ्कृताना-

मुदीर्णगम्भीरमहाऽर्णवानाम् ।

विभान्ति रूपाणि बलाहकानां

N] रणोद्यतानामिव वारणानाम् ॥३४॥ [३९]

विद्युत्पताकाः सबलाक्रमालाः

शैलेन्द्रकूपे गिरिसभिकाशाः ।

गर्जन्ति मेघाः समुदीर्णनादा

N] मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः ॥३५॥ [२०]

सप्तच्छदानां कुसुमोपगन्धः

षट्पादवृन्दैरनुगीयमानः ।

१. च—†० रसभिकाशैः ।

५. अ म ल_२—पुष्पफलाव० ।

२. च—धारानिपा० ।

६. च—नास्ति ।

अ म ल_२ च—†० रभिद्वय० ।

७. कै ल, अ ब म ल_२ श—

३. ल_२—नास्ति ।

† विद्युद्दलाकाः ।

४. च—† विलम्ब० ।

८. च—†० परगंधी ।

मत्तद्विपानां पवनानुसाराद्

N] रोषं वनेष्वभ्यधिकं करोति ॥३६॥ [N

मार्गानुगः शैलवनानुसारी

संप्रस्थितो मेघरवं निशम्य ।

मुक्तासकाशं सलिलं पतन्तं

N] सुनिर्मलं निर्भरसन्धिलग्रम् ॥३७॥ [N

हृष्टा विवर्णच्छदना विहङ्गाः

सुरेन्द्रदत्तां(?) तृषिताः पिबन्ति ।

युद्धांतिकामः प्रतिनागशङ्का(?)

N] मत्तो गजेन्द्रः प्रतिसन्निवृत्तः ॥३८॥ [N

१३ उ] जितारिरेषं सुग्रीवो राज्ये च महति स्थितः । [५७पू

अहं हि हृतदारश्च राज्याच्च महतश्च्युतः ।

१४] नदीकूलमिव क्लिन्नमवसीदामि लक्ष्मण ॥३९॥ [५८

सागरश्च हि विस्तीर्णो मार्गश्च भृशदुर्गमः ।

१५] रावणश्च महाशत्रुरसाध्यं प्रतिभाति मे ॥४०॥ [५९

अर्यान्नां चैव 'हृष्टेमां सागरं 'च सुदुर्गमम् ।

१. च—०नुसारी ।

रा—जिताशः „ „

२. च—०ष्वभ्यधिकं ।

९. अ ल_२—सु० ।

३. म—०नुसारं ।

१०. भ—१मार्गाश्च भृषदुर्गमाः ।

च—०नुचारी ।

११. रा भ च—०त्रुरहार्यं ।

४. कै ल, ब म श—भग्नः पाठः ।

१२. कै ल, अ ब म ल_२ श-

च—एव पुटेषु ल० ।

अपात्रं ।

५. अ ल_२—०द्रवत्तात् ।

१३. कै ल, अ ब म ल_२ श च-

६. अ—भवन्ति ।

हृष्टा मां ।

७. कै ल, ब म श—तुष्टितः पाठः ।

१४. कै ल, अ ब म ल_२ श च-

रा अ ल_२ भ—उपैति ।

चैव दुर्गम० ।

८. भ च—जितारिः ससहायश्च स्वराज्ये ।

१६] प्रमत्तं चापि सुग्रीवं मया किं साध्यमेव हि ॥४१॥ [६०

अपि चैवारिणाऽर्क्षिष्टं चिराद् दारैः समागतम् ।

१७] आत्मकार्यगरीयस्त्वाद् वक्तुं नेच्छामि वानरम् ॥४२॥ [६१

N] मुदुःखाद् दुःखितो नूनं सुग्रीवः सुखितोऽपि सन् ।

N] अकाले तादृशं मित्रं नैहं दुःखे नियोजये ॥४३॥ [N

स्वयमेव विनिश्चित्य ज्ञात्वा कालमुपस्थितम् ।

१८] उपकारं च सुग्रीवो ज्ञास्यते नात्र संशयः ॥४४॥ [६२

N] यथा वालिवधे साहं सुग्रीवस्य मेधा कृतम् ।

N] तथा सीताऽधिगमने मत्साहाय्यमुपे(?)ष्यति ॥४५॥ [N

उपकारेण वीरो ' ' हि प्रतीकारेण युज्यते ।

२०] कृतं ह्यपकृतं हन्ति लोकेष्वेवासंतां मनः ॥ ' ' ४६॥ [६४

तस्माद् कालं हि विश्रम्य स्थितोऽहमिदमुत्तमम् ।

१९] सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादं प्रतिपालयन् ॥४७' ॥ [६४

स एवमुक्तः प्रणिधाय लक्ष्मणः

कृताञ्जलिस्तद् प्रतिपूज्य भाषितम् ।

१. रा भ—प्रमत्ते वापि ।

च—प्रमत्ते चापि ।

२. रा भ च—सुग्रीवे ।

३. रा भ—+ अथासौ परिसं० ।

च—+ अपि चासौ परि० ।

४. कै रा अ ल_२ भ च—० छिष्टत्रि-
रादरैः समागतः ।

५. अ—स्वदु० । च—मदुःखाद् ।

६. रा—हि सन् । भ—हि यत् ।

७. कै ल, अ ब म ल_२ श—नालं ।

८. कै ल, ब म श—निबोजयेत् ।

९. अ—कालं समुत्थितं ।

१०. अ—कृतं मया ।

११. रा—वैरे ।

१२. कै रा च—अकृतं ।

१३. रा च—अप्युपकृतं ।

१४. रा—सखवतां । च—लोके सतां ।

१५. भ—नास्ति ।

१६. रा—नास्ति ।

१७. कै ल, अ ब म ल_२ श भ च—
प्रतिधार्य ।

- उवाच रामं प्रतिपूज्यदर्शनं
 २१] प्रदर्शयन् दर्शनमात्मनः शुभम् ॥४८॥ [३५
 यथोक्तमेवं तव सर्वमीप्सितं
 नरेन्द्र कर्ता नचिरेण वानरः ।
 शरत्प्रतीक्षः क्षमतामिदं भवान्
 २२] जलप्रसादे रिपुनिग्रहे धृतः ॥४९॥ [३६
 ततोऽस्य तस्मिन् वसतो महावने
 महात्मनश्चिन्तयतोऽर्थं तौ प्रियाम् ।
 विसृज्य तोयं जलदा महाजवाः
 २३] पुनर्निवृत्ताः शरदं निवेद्य च ॥५०॥ [N
 हृत्सर्वे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे प्राबुद्धवर्णनं नाम
 एकविंशः सर्गः ॥ २१ ॥

१. रा—० नमात्मना ।

२. रा म च—† जलप्रसादं

३. रा म च—इति ।

४. ल२—नास्ति ।

५. रा म—उद्योगे ।

के ल, व म श—किष्किन्धा० ।

[वं०-२८] = [द्वाविंशः सर्गः] = [दा०-२९]

समीक्ष्य(क्ष-) माणः सुग्रीवं त्यक्तधर्मार्थसंग्रहम् ।

१] अत्यर्थावहिता ऽऽत्मानमेकान्तगत-मानसम् ॥१॥ [२

निवृत्तार्थमभिप्रायैरिष्टैर् भ्रात्रा ऽविवासितम् ।

२] प्राप्तवन्तमभिप्रायं सर्वमेव मनोगतम् ॥२॥ [३

स्वां च पत्नीमभिप्रेतां तारां च मनसेर्प्सिताम् । [४पू

३] सुखेन राजपत्न्या च बुद्ध्वा रतिपरायणम् ॥३॥ [N

५उ] राज्यार्थे सुखसन्दोहे वर्तमानमुपस्थितम् । [N

N] स्वयमेव विनिश्चित्य ज्ञात्वा कालमुपस्थितम् ॥४॥

विनिश्चितार्थः कालज्ञः कार्यकालविशेषवित् । [६

६] प्रसाद्य वाक्यैर्विविधैः शाखापृगपतेर्मनः ॥५॥

वाक्यविद् वाक्यतत्त्वज्ञः सुग्रीवं माहतात्मजः । [७

७] हितं तथ्यं च पथ्यं च धर्मकामार्थहेतुमत् ॥६॥ [८पू

प्रणयात् प्रीतिसंयुक्तं विश्वासकृतनिश्चयः ।

८] हरीश्वरमुपागम्य हनूमान् वाक्यमब्रवीत् ॥७॥ [८उ

राज्यं प्राप्तं यशःस्फीतं बलात्ताराऽऽत्मसात् कृता । [९पू

१. कै—† समीक्ष्यमानः ।

रा ल ब म श च—† ०क्ष्य रामः ।

२. ल, अ ब म ल_२—० तगतचेतसं ।

म—० नमेकान्ते गतचे० ।

३. रा—प्राप्तमेवम० ।

४. कै ल, म श—च मनसीप्सितां ।

ब†—वचनमी० ।

५. कै ल, अ ब श—सुखेन राजपु०

रा ल_२ म च—सुखेण राजपु० ।

६. रा म—अतः परमधिकः पाठः—

विहरतमहोरारं कृतार्थं विगतज्वरम् ।

मरुद्गणैः शक्रमिव न तदेवाप्सरोगणं ॥

मंत्रिसंन्यस्तकार्यार्थं मंत्राणामनवेक्षणं ।

७. रा म—राज्यस्थं कृतसंदेहं ।

अ—०थे सुखसंदोहं ।

८. ब—नास्ति ।

९. रा म—० निश्चितार्थकालज्ञः ।

१०. कै—† हनूमद् ।

११. रा म च—बलात्तारा० ।

म—कोवे—बलात्तारा० इत्यपर-

हस्तेन पश्चात् ।

- ९] स्वजनः पूजितः सम्यक् प्रकृतीश्चानुरञ्जिताः ॥८॥ [N
 शत्रवस्ते प्रतापेन नाममात्रावशेषिताः । [N
 १०] मित्राणां चैव समयस् तद् बुद्ध्या नेनु मन्यताम् ॥९॥ [९उ
 यो हि मित्रेषु मित्रज्ञः सततं चानुवर्तते ।
 ११] तस्य राज्यं च कीर्तिश्च प्रभावश्चाभिर्वर्धते ॥१०॥ [१०
 यस्य दण्डश्च कोशश्च मित्राण्यात्मा पुरं जनैः ।
 १२] पूर्णान्येतानि सर्वाणि स राज्यफलमश्नुते ॥११॥ [११
 तद् भवान् मित्रसंपन्नः स्थितः पथि निरत्यये ।
 १३] मित्राणामुपनीतम् त्वं यथावत् कर्तुमर्हसि ॥१२॥ [१२
 यो हि कालाद्यतीतेषु मित्रकार्येषु वर्तते ।
 १४] स कृत्वा महतोऽप्यर्थान् न मित्रार्थेषु युज्यते ॥१३॥ [१४
 मनसाऽपि हि कार्यार्थं यैः काले प्रतिपद्यते ।
 १५] स राजा बुद्धिसंपन्नः परेषां मूर्ध्नि वर्तते ॥१४॥ [N
 तदिदं मित्रकार्यं त्वं कर्तुमर्हस्यरिन्दम । [१५पू
 १६] रामस्यार्हसि पिङ्गाक्ष कर्तुं सर्वात्मना प्रियम् ॥१५॥ [२६उ
 न च कालमतीतत्वान्नोदयाम्यद्य धर्मतः ।
 १७] त्वरमाणो ह्यनुप्राप्तस् तव राज्यवशानुगः ॥१६॥ [१७

१. रा भ—तद्भवाननु० ।

च—तद्बुधा ननु० ।

२. रा भ—वक्ष्यातिव० ।

ल२ श—वक्ष्यामिबर्तते ।

म—वक्ष्यापि वर्तते ।

३. कै ल, ब म श च—पुरे जनः ।

रा भ—स भूमिपः ।

४. रा—‡ ०पनीयस्तु ।

म म च—‡ ०पनीयस्त्वं ।

५. रा—कालाम्यतीतेषु ।

कै ल, अ ब म ल२ श—
 कालोपनीतेषु ।

६. रा च—कार्ये तु ।

७. कै—यद् ।

८. कै ल, अ ब म ल२ श म च—

त्वरमाणमनुप्रा० ।

९. ल२—नास्ति ।

अस्य स्फीतस्य हेतोश्च दीर्घकालस्य वानर ।

१८] अप्रमेयप्रधानस्य स्वयं च प्रतिमार्गतः ॥१७॥^{*} [१८
१९पू] तस्य चावित्तयं कार्यं पूर्वं कृतवतः प्रियम् । [१९पू

N] राघवस्य प्रतिश्रुत्य वैदेहाः प्रतिमार्गणम् ॥१८॥ [१९उ
२६उ] नाधस्तान् न वने नाप्सु गतिर् नोपरि नार्धरे ।

कस्यचित् सृजतोऽस्माकं सज्जते कस्तवाज्ञया ॥१९॥ [२७
२७] तदाज्ञापय नः क्षिप्रं कुतो वो साऽपि तिष्ठति^{*} ।

हरयो ह्यपेधृष्यास्ते सन्ति कोदयुग्रशूरपाः ॥२०॥ [२८
२८] तस्य तद् वचनं श्रुत्वा काले साधुनिषेवितम् ।

सुग्रीवः सत्त्वसंपन्नश्चै चकार मतिमुत्तमाम् ॥२१॥ [२९
२९] स सन्दिदेशाथ हरिं नीलं नित्यकृतोद्यमम् ।

दिक्षु सर्वासु सैन्यानां सर्वेषामुपसङ्ग्रहे ॥२२॥ [३०
३०] यथा सेना समग्रा मे पौर्णमास्यां च सर्वशः ।

समागच्छत्यसंज्ञेन तथा नीतिर विधीर्येताम् ॥२३॥ [३१

१. ल, ब म श—तस्य ।

२. रा अ म च—हेतोर्हि ।

३. ल_२—नास्ति ।

४. कै ल, अ ब म ल_२ श च—
•तयः कार्यः ।

५. रा म—परिमार्गणं ।
अ च—प्रियमार्गं ।

६. कै राल, अ ब म ल_२ श म च—
नाम्बरे ।

७. रा अ म च—सज्जते ।

८. रा म च—तु तवा० ।

९. रा अ म च—† वापि स ।

१०. कै अ ब—तिष्ठते ।

११. म—प्यग्र० ।

१२. रा अ म च—कोदयुग्रसो नृप ।

१३. कै राल म म च—सत्त्वसंपूर्ण० ।
ल—सत्त्वसंपूर्ण० ।

१४. कै—सर्वदा ।

१५. म—समागच्छेदसंज्ञेन ।

१६. रा म—सेनायाणि तथा कुः ।

३१.] ये त्वन्तपालाः प्रेणताः शीघ्रगा व्यवसायिनः ।^१

३१पू.] स्वयं चानुत्तमं सैन्यं भवानेवानुपश्यतु ॥२४॥ [३१

यः सप्तरात्रमध्ये मे नाप्नुयादिह वानरः ।

३२ उ.] तस्यै प्राणान्तिको दण्डो निपात्योऽत्र मतिर्मम ॥२५॥ [३३

हरींश्च सर्वाननुयोज्य सङ्गतान्

भवान् ममाङ्गां कुरुताञ्च सर्वशः ।

इति व्यवस्थां हरिवाहिनीश्वरो

N] विधाय संस्थां प्रविवेक्ष वीर्यवान् ॥२६॥ [३४

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे सेनाचोर्दनं नाम

द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

१. म—प्लवगाः ।

२. अतः परं समानयन्तु ते सैन्यं
स्वरिताः शासनात्मन इति
वा० पाठो युज्यते ।

३. कै ल, ब म श—सैन्ये ।

४. रा—पूर्णरात्रादूर्ध्व ।

अ म च—सप्तरात्रादूर्ध्व ।

५. कै—तत्र ।

६. रा म च—०व ज्ञानिवितः ।

७. कै—संगं । ल, —मैंग ।

म ल, श—मैंग ।

८. कै—कुह तात स० ।

रा अ म च—कुरुताञ्च सर्वदा ।

९. रा म—बलिनां हरीश्वरो ।

१०. ल, —इति श्रीवाल्मीकीये ।

११. रा म—उद्योगे ।

कै ल ब म ल, श—किष्किन्धा०

१२. रा अ म च—सेनाचोर्दनो ।

[३०-२९, ३०, ३१]=[त्रयोविंशः सर्गः]=[दा०-३०, ३१]

गुहां प्रविष्टे सुग्रीवे विनिवृत्ते जलागमे ।

१] वर्षारात्रोषितो रामः कामशोकाभिपीडितः ॥१॥ [१

कामवृत्तं च सुग्रीवं नष्टां च जनकात्मजाम् ।

२] बुद्ध्वा कालमतीतं च मुमोह परमातुरः ॥२॥ [३

ततः संज्ञामुपागम्य मुहूर्तान्मतिमास्थितः ।

३] मनोनिविष्टां वैदेहीं चिन्तयामास राघवः ॥३॥ [४

समीक्ष्य निर्मलं व्योम गतविद्युद्दलह्रिकम् ।

N] सरः सारससंयुष्टं विललापार्तया गिरा ॥४॥ [६

पाण्डुरं विमलं दृष्ट्वा गगने चन्द्रमण्डलम् ।

४] निर्मेधां रजनीं दृष्ट्वा शरज्ज्योत्स्नानुलेपनाम् ॥५॥ [N

आसीनः पर्वतस्याग्रे हेर्मधातु-विभूषिते ।

५] शारदीं रजनीं दृष्ट्वा जगाम मनसा प्रियाम् ॥६॥ [N

ततः पद्मपलाशार्क्षीं वैदेहीमनुचिन्तयन् ।

६] अब्रवीलक्ष्मणं दृष्ट्वा मुखेन परिशुष्यता ॥७॥ [२१

तर्पयित्वा सहस्राक्षः सलिलेन वसुन्धराम् ।

७] निर्वर्तयित्वा शस्यानि कृतकर्मा पुरन्दरः ॥८॥ [२२

जलगर्भा महावेगाः कुटजार्जुनगन्धिनः ।

N] निवृत्ताः शिशिराः सौम्यदृष्टिपाताः समन्ततः ॥९॥ [२५

१. रा—०महिनांबरः ।

अ म च—०मतिमाचरः ।

२. रा अ म च—शरदा ।

३. कै—†गतं विद्यु० ।

रा—†०लाहर्कि ।

४. अ च—शशिज्योत्स्ना० ।

५. कै ल, ब म ल, श—नास्ति ।

६. च—†हिमधा० ।

७. रा च—†शारदां ।

८. कै—पद्मविशालार्क्षी ।

९. कै ल, ब म ल, श म—

निवर्तयित्वाथ ध्वनि ।

- १२ उ] मेघानां वानराणां च मयूराणां च लक्ष्मण ।
 N] नैदः प्रस्रवणानां च विनिवृत्तो नृपात्मज ॥१०॥ [२६
 ८ उ] स्निग्धगम्भीरनिर्घोषाः शैलद्रुमपुरोगमान् ।
 N] पूरयित्वा महामेघाः प्रतिशान्ता महाद्युते ॥११॥ [२३
 ९ उ] नीलोत्पलदलश्यामाः सबलाकाः सविद्युतः ।
 १० पू] विमदा इव मातङ्गा नष्टरूपा घना घनाः ॥१२॥ [२४
 १४ उ] अभिवृष्टा महावर्षे निर्मलाश्चित्रधातवः ।
 १५ पू] अवलिप्ता इवाभान्ति गिरयः पश्य लक्ष्मण ॥१३॥ [२७
 १३ उ] उत्पलैः पुण्डरीकैश्च कुमुदैश्चापि पादपैः ।
 १४ पू] वाप्यः समुपशोभन्ते सामान्याः प्रमदा इव ॥१४॥ [N
 ११ उ] पनसाः सप्तपर्णाश्च कोविदाराश्च पुष्पिताः १ [N
 N] सारसारवसंपद्माः सारसारवर्वादिनी १
 N] यस्य मे रमते कान्ता साऽद्य मे रंस्यते कथम् ॥१५॥ [७
 १३ उ] पुष्पितान् पनसांस् तन्वी काञ्चनैरिव निर्मितान् । [४
 १७ पू] कथं सा वर्तते नूनं पश्यन्ती मामपश्यती ॥१६॥ [८
 अपि तां मद्वियोगाच्च सौकुमार्यावभासिनीम् ।
 २०] न मृशं दीपयेत् कामः शरद्गुणमुदीपितः ॥१७॥ [१२
 N] दर्शयन्ति शरद्गद्यः पुलिनानि शनैः शनैः ।

१. रा म—नदप्रस्र० ।

अ च—नादाः प्रस्र० ।

२. अ च—विनिवृत्ताः ।

३. व—अभिलिप्ता ।

४. रा म—अतः परमधिकः पाठः—

उत्पलान्ते वनपुञ्जीवाश्च श्यामाश्च गिरिसानुषुः

प्रस्रवसलिला नद्यः कुरैः संप्रणादिताः ॥

हंसकारण्डवाकीर्णाश्चक्रवाकोपशोभिताः ।

५. अ च—सारसा रसवद्वादाः ।

६. अ च—०रवनादिनी ।

७. रा म—नास्ति ।

८. व म ल, श—काञ्चनैव ।

९. अ च—०भासिनीम् ।

१०. रा म—नास्ति ।

नवसङ्क्रमसव्रीडा जघनानीव योषितः ॥१८॥ [२८

N] शरत्काले तु काशानां मञ्जर्यो मारुतेरिताः ।

N] वरासवमदक्षीवा विलोला इव योषितः ॥१९॥ [N

स. ३०, २पू] अन्योन्यं बद्धवैराणां मानिनां विजिगीषताम् । [६२पू

३पू] इयं सा प्रथमा यात्रा नरेन्द्राणां जयैषिणाम् ॥२०॥ [६३पू

२उ] उद्योगसमयः सौम्य पार्थिवानां नृपात्मज । [६२उ

३उ] न च पश्यामि सुग्रीवमुद्योगं वा तथाविधम् ॥२१॥ [६३उ

चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमाः ।

४] मम शोकपरीतस्य सौम्य सीतामपश्यतः ॥२२॥ [६४

प्रियाविहीने दुःस्वार्ते हृतराज्ये विवासिते ।

५] कृपां न कुरुते राजा सुग्रीवो मेयि लक्ष्मण ॥२३॥ [६५

अनाथो हृतदारश्च रावणेन प्रथर्षितः ।

६] दीनो दूरगृहः कामी तस्यैव शरणं गतः ॥२४॥ [६७

इत्येतदकारणैः सौम्य सुग्रीवेण दुरात्मना ।

७] अहं वानरराजेन परिभूतो न संशयः ॥२५॥ [६८

शरदः से च कालो मे सीतायाः परिमार्गणे ।

८] कृतार्थः समयं कृत्वा दुर्मतिर्नातिमन्यते ॥२६॥ [६९

स किष्किन्धां प्रविश्य त्वं ब्रूहि तं वानरेश्वरम् ।

१. ल_२—मरुते० ।

६. रा—^१दूरग्रहः ।

२. कै ल_१ व म ल_२ श—

७. ल_१—^१०करणैः ।

उद्योगसमये ।

८. कै रा म ल_२ श म च—शरदा ।

३. म च—^१सौम्य ।

९. ल_२—सकलः कालः ।

४. ल_२—वत्स ।

१०. रा ल_१ व म ल_२ श—किष्किन्धां ।

५. रा म—हृतराज्ये ।

- ९] मूर्खं ग्राम्यमुखे सक्तं सुग्रीवं वचनान्मम ॥२७॥ [७०
 १० उ] अर्थिनां याचमानानां पूर्वं चाप्युपकारिणाम् ।
 आशां संश्रुत्यै यो हन्ति स लोके पुरुषाधमः॥२८॥ [७१
 ११] शुभं वा यदि वा पापं वाक्यं यः समुदीरितम् ।^१
 सत्यवाङ् नाभिजानातिस लोके पुरुषाधमः॥२९॥ [७२
 १२] कृतार्था ह्यकृतार्थानां मित्राणां न भवन्ति ये ।
 १३ पू] तान् मृतानपि क्रव्यादाः कृतघ्नान् नोपभुञ्जते ॥३०॥ [७३
 १८ उ] नूनं काञ्चनपृष्ठस्य विकृष्टस्य मया रणे ।
 द्रष्टुमिच्छसि चापस्य रूपं विद्युद्गुणोपमम् ॥३१॥ [७४
 १९] घोरं ज्याघातं निर्घोषं मम क्रुद्धस्य संयुगे ।
 २० पू] निष्पेषमिव वज्रस्य पुनस्त्वं श्रोतुमिच्छसि ॥३२॥ [७५
 एकेनैव रणे वाली शरेणाभिहतो मया ।^२ [८२ पू
 २१] समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥३३॥ [८१ उ
 कुरुष्व सत्यं मयि वानरर्षभै
 प्रतिश्रुतं धर्ममवेक्ष्य शाश्वतम् ।

१. कै ल, म श—चैव सु० ।

ल_२—निजमुखे ।

२. ल_२—वाप्युप० ।

३. कै ल, ब म ल_२ श—संभ्राश्य ।

४. रा—नास्ति ।

५. रा—नास्ति ।

६. कै ल, ब म ल_२ श—
 † ० नशिष्टस्य ।

७. श—† विक्रमस्य ।

८. कै ल, अ म श—† द्रष्टुमिच्छति ।

रा—† द्रष्टुमिच्छति ।

ल—† द्रष्टुमिच्छति ।

९. कै—† तृणं ।

१०. रा ल, ब अ म श भ च—
 ज्यातलनि० ।

११. कै अ म ल_२ श भ च—
 एक एव ।

१२. रा अ च—अतः परमधिकः पाठः—
 संत्रसन्ममदाक्रान्तं वधिष्यामि सबाणध्वं ।

न च संकुचितः पन्था येन वाली हतो मया ॥

१३. रा भ—वानरेश्वर ।

मा बाह्विर्न प्रेतगतं यमक्षये

२२] इतोऽद्य पश्येस्त्वमजिह्वगैः शरैः ॥३४॥ [८४

स पूर्वजं तीव्रविद्वदशोकं

लालप्यमानं प्रसमीक्ष्य दीनम् ।

चकार रौद्रां मतिमुग्रवेगो

N] हरीश्वरे मानवदेवनाथः ॥३५॥ [८५

स लक्ष्मणस्तद्वचनं निश्चम्य

रामस्य श्लोकाभिरिप्लुतस्य ।

उवाच वाक्यं मतिमानमर्षी

स.३१,१] रामार्थसिद्धयर्थमदीनसत्त्वः ॥३६॥ [N

न वानरः स्यास्यति साधुवैचे

न मंस्यते कार्यफलानुषङ्गं ।

न मोक्षयते वानरराजलक्ष्म्याम्—(?)

२] तँथा हि नाद्यं क्रमतेऽल्पबुद्धिः ॥३७॥ [स.३१,२

मतिक्षयाद् ग्राम्यमुखेषु सक्तो

भवत्प्रसादात् प्रतिकारदीनः ।

१. रा भ—+ इतं च ।

रा अ च—वोषतेभुं ।

२. कै ल, ब म श—नतिमान० ।

६. रा अ च—० लक्ष्मीस् ।

रा च—+प्रतिमानमर्षी ।

७. कै ल, ब म ल, श च—

३. रा—साधुवृत्ति ।

तवाहिताय ।

४. कै ल, ब म ल, श च—

८. कै रा ल, अ ब म ल, रा च—

कामफलानुषङ्गी ।

क्रमतेऽस्य बुद्धिः ।

५. कै ल, ब म ल, श—वोषते-

९. रा अ च भ—प्रतिकारबुद्धिः ।

असौ नरः ।

हतोऽग्रजं पश्यतु वालिनं मया

३] न चैवं राज्यं विगुणाय देयम् ॥३८॥ [३

न धारये दोषविदीर्णवेगं

निहन्मि सुग्रीवमशक्तमर्थ ।

हतप्रवीरोऽद्य नरेन्द्रसूनुर

४] नरेन्द्रपुत्रीं विधैवां करोतु ॥३९॥ [४

तमाचवेर्गाच्च समुत्पतन्तं

निवेदितार्थं रणचण्डवेगम् ।

उवाच रामेः परवीरहन्ता

५] स्वापेक्षया सानुनयं च वाक्यम् ॥४०॥ [५

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे सुग्रीवसन्देशो नाम

त्रयोविंशः सर्गः ॥२३॥

१. ल, म—पश्यति ।

भ—दोषसुदीर्णं ।

२. रा—सदा । भ—स ।

६. कै ल, अ ब म ल, श—

३. रा भ—राज्यमेवं ।

०मदानमद्य ।

४. कै—न दारये ।

७. भ—नरेन्द्रपुत्र्या विद्वत् ।

ल, अ ब म ल, श च—
विदारये ।

८. रा ल, ब भ च—तमार्तवेगाच्च ।

९. ल, म ल, श—रामं ।

५. कै ल, अ ब म ल, श—
मेखसुदीर्णवेगं ।

१०. ल, ब म ल, श—किष्किन्धा० ।

रा भ च—नास्ति ।

[वं-३१]= [चतुर्विंशः सर्गः] = [दा०-३१]

न पापे त्वद्विधास्तात पापं कुर्वन्ति निश्चितम् ।

६] पापं मर्षेण यो हन्ति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥१॥ [६

नेदमद्य त्वया कार्यं साधुवृत्तेन गर्हितम् ।

७] तां प्रीतिमनुवर्तस्व पूर्ववृत्तं च लक्ष्मण ॥२॥ [७

सामोर्षहितया वाचा रूक्षाणि परिवर्जयन् ।

८] वक्तुमर्हसि सुग्रीवमतीतं कालसंग्रहम् ॥३॥ [८

स एवमनुशिष्टार्थो यथावत् पुरुषर्षभः ।

९] प्रययौ तां पुरीं वीरो लक्ष्मणः शुभलक्ष्णः ॥४॥ [९

ततः शुभमतिः प्राज्ञो भ्रातुः प्रियहिते रतः ।

१०] लक्ष्मणः प्रतिसंरब्धो जगाम भवनं कपेः ॥५॥ [१०

शक्रचापनिभं घोरं धनुः कालान्तकोपमम् ।

११] प्रगृह्य गिरिमृङ्गाभं मन्दरः सानुमानिव ॥६॥ [११

यथोक्तवचसां वक्ता शूराणां कर्मणोत्तमः ।

N] बृहस्पतिमतिर्वीरो' भ्राता रामस्य लक्ष्मणः ॥७॥ [१२

कामक्रोधसमुत्थेन भ्रातृशोकेन चार्ततः ।

१२] प्रभञ्जन इवाविष्टः प्रययौ लक्ष्मणस्तदा ॥८॥ [१३

१. हा अ म च—पापमेवं प्रः

६. रा—व्रुटितः पाठः ।

२. रा अ म च—मार्गेण ।

७. लक्ष्मणः शुभलक्ष्मणः ।

३. कै ल, ब म ल, श—पूर्ववत् त्वं ।

८. म—लक्ष्मणः पुण्यकर्मकृत् ।

हा अ—पूर्वं वृत्तं ।

७. रा—व्रुटितः पाठः ।

४. कै ल, ब म ल—

८. श—धन० ।

मनोपहितया ।

९. अ—कर्मणोत्तमं ।

अ श च—सामोर्षहि० ।

१०. म च—वीरो ।

५. रा म—कालसंग्रहे ।

११. रा अ म च—भ्रातृशोकाग्निनादृतः

- सालासं तालांसं तमालांश्च तरसा पातयन् दुमान् । [१४५
 १३] दूरादेकर्षेत् त्यक्त्वा ययौ कार्यवशाद् दुतर्षे ॥१॥ [N
 पर्यस्यन् गिरिकूटानि दुमान् भञ्जन् महाबलः । [१४७
 N] शिलाश्च शकलीकुर्वन् पद्भ्यां वज्र इवायुगः ॥१०॥ [१५५
 १४५] अथापश्यद् बलाकीर्णं कपिराजपुरीं शुभार्धम् ।
 N] सौम्यामिक्ष्वाकुशार्दूलः किष्किन्धां गिरिसङ्कटे ॥११॥ [१६
 १४७] कपिभिः शैलसङ्काशैः समन्तादभिनादिताम् ।
 N] ततः सुग्रीवभवनं लक्ष्मणः स ददर्श ह ॥१२॥ [N
 रोषात् प्रस्फुरमाणोष्ठो वानरं प्रति लक्ष्मणः ।
 N] स ददर्श हरीन्भीतोन्किष्किन्धायां च निःस्वनैः ॥१३॥ [१७
 शैलशृङ्गाणि शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
 १५] जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानरा ये वनान्तरे ॥१४॥ [१८
 तान् गृहीतप्रहरणान् सर्वान् दृष्ट्वैव लक्ष्मणः ।
 १६] भूय एवाभवत् क्रुद्धो बह्निन्धन इवानलः ॥१५॥ [१९
 'तं ते' भयपरीताङ्गाः क्रुद्धं दृष्ट्वा पुवङ्गमाः ।
 १७] कालं मृत्युयुगान्ताभं शतशो दुदुवुस्तदा ॥१६॥ [२०

१. रा अ—सालतालांश्च कीर्णांश्च ।

भ च—सालतालांश्च कर्णांश्च ।

२. कै ल, अ ब म ल, च—
 दूरादेव० ।

३. रा—कामवशाद् ।

४. च—+वनं ।

५. कै रा ल, अ ब म ल, श—
 पर्यसन् ।

६. रा—गङ्गाकीर्णं कपिराजपुरं शुभं ।

ल, —महामीमां क० ।

७. रा—+ सौम्य० ।

८. ल, ब म ल, श—किष्किन्धां ।

९. कै ल, म ब ल, श—सालसंकाशैः ।

१०. भ च—०माणोष्ठो ।

११. रा—वीरान् ।

१२. ल, ब म ल, श—किष्किन्धायां ।

१३. रा अ म भ च—निःस्वनान् ।

१४. ल, ब अ म—शैलशृङ्गांश्च ।

१५. रा भ—+ तत्ते ।

ततः सुग्रीवभवनं प्रविश्य हरयस्तदा ।

१८] क्रोधमागमनं चैव तस्मै सर्वं न्यवेदयन् ॥१७॥ [२१

तारायाः सह कान्तायाः सक्तः कपिवरेश्वरः ।

१९] न तेषां हरिवीराणां शुश्राव वचनं तदा ॥१८॥ [२२

ततः सचिवसन्दिष्टाः कपयः कामरूपिणः ।

२०] मेघकुञ्जरगिर्याभा नगर्या निर्ययुस्तदा ॥१९॥ [२३

२१पू] नखदण्डायुधा घोराः सर्वे विकृतदर्शनाः ।

N] सर्वे शार्दूलदर्पाश्च सर्वे च विकृताननाः ॥२०॥ [२४

२१उ] दशनागबलाः केचित् केचिद् दशगुणोत्तराः ।

केचिन् नागसहस्रस्य बभूवुस् तुल्यविक्रमाः ॥२१॥ [२५

२२] मर्त्यकोटिबलैः केचित् केचिद् वायुबलोपमाः ।^१

२३पू] अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रासन् हरियूथपाः ॥२२॥ [२६

तानचिन्त्य महावीर्यो लक्ष्मणः परवीरहा ।

N] प्रविवेश महाबाहुः सुग्रीवभुजपालिताम् ॥२३॥ [३३

ततः कैलाससङ्काशं तप्तकाञ्चनवेदिकम् ।

N] सुग्रीव भवनं श्रीमद् दृष्ट्वा द्वारि व्यवस्थितः ॥२४॥ [३४पू

स तत्र मधुरं गीतं शुश्राव सुमनोहरम् । [३४उ

N] एकान्तमिव सजातं तन्त्रीवल्लकिवेणुभिः ॥२५॥ [N

वल्लीश्च विविधाकारा रूपयौवनदर्पिताः ।

N] स्त्रियः सुग्रीवभवने ददर्श भरतानुजः ॥२६॥ [N

रूपदाक्षिण्यसंपन्नाश् चित्रमाल्यकृतस्रजः ।

१. कै म—† सचिवाः संदिष्टाः ।

२. कै—दशगुणोत्तरं ।

३. कै रा ल, अ ब म श म च—
सम्पत्ति कोटि० ।

४. रा—नास्ति ।

५. रा—† एकतामिव ।

६. कै—† ० नदर्शिताः ।

७. रा—† ० दयाः कतिप्रभाः ।

म—० दयकृतप्रभाः ।

- N] नानाविरागवसना भूषणोत्तमभूषिताः ॥२७॥ [N
नातृप्तान् न मदव्यग्रान् मुदितान् नापरिच्छदान् ।
N] सुग्रीवानुचरांस्तत्र लक्षयामास लक्ष्मणः ॥२८॥ [N
स सुग्रीवप्रमोदं च पूर्वजस्यार्तिमुत्तमाम् ।
N] बुद्ध्वा कोपवशं वीरः पुनरेव जगाम ह ॥२९॥ [N
निःश्वस्य दीर्घमुष्णं च कोपाद् रक्तान्तलोचनः ।
N] बभूव नरशार्दूलः सधूम इव पावकः ॥३०॥ [N
बाणखर्झस्फुरज्जिह्वः सायकासनभोगवान् ।
N] स्वतेजोविषसंघातैः पञ्चास्य इव पन्नगैः ॥३१॥ [N
तं दीप्तमिव कालाग्निं नागेन्द्रमिव कोपितम् ।
N] सहसैवाङ्गदो दृष्ट्वा द्वारप्रतिमुखोऽभवत् ॥३२॥ [३६
अङ्गदं रोषसंविभ्रः सन्दिदेश महाबलः ।
N] मामिहोपस्थितं शीघ्रं सुग्रीवाय निवेदय ॥३३॥ [३७
एष वै लक्ष्मणो नाम रामवाक्यप्रचोदितः ।
N] व्यवसायरथेनाथ शीघ्रं प्राप्तो महाकपे ॥३४॥ [३८
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा शोकोविष्टोऽङ्गदोऽब्रवीत् । [४०पू
N] तथेति कृत्वा वचनमेतत् सर्वं न्यवेदयत् ॥३५॥ [N

१. भ—† ०त्तमभूषणाः ।
२. कै ब—मुदितानपरिग्रहान् ।
रा—नाजुदप्रप० ।
भ—नापकृष्टपरि० ।
३. श—† ०जस्यांतमुत्तमं
४. ल१—दृष्ट्वा ।
५. ब—पुनरेवाजगाम ।
६. रा भ—† बाणशब्द० ।
भ—‘०स्त्रो’ इत्यपरहस्तेन ।

- ७ अ—सुतेजो० ।
८. ल१—वृद्धितः पाठः ।
९. कै—† नागेन्द्र० ।
१०. रा भ—† सहसैवागतं ।
११. ल१ ब—वृद्धितः पाठः ।
१२. रा—† ०विष्टोऽब्रवीत्० ।
श—नास्ति ।
१३. ल१—वृद्धितः पाठः ।
१४. श—नास्ति ।

लक्ष्मणागमनं श्रुत्वा मुग्रीवः पुत्रगेश्वरः ।

[N] लक्ष्मणं कुपितं प्राप्तं विदित्वा समुपाविशत् ॥३६॥ [N

N] प्रतिपूर्णमिवाकाशं संच्छन्नमिव तद् वनम् ।

तेन वानरसैन्येन मुग्रीवस्य महाकपेः ॥३७॥ [२७

२४] ततो द्वाराणि सर्वाणि ह्यङ्गदः परिवारयन् ।

पर्याक्रमतैर्दुर्धर्षो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥३८॥ [२८

२५] कृत्स्नां हि कपिभिर् व्याप्तां द्रुमहस्तो महाबलः ।

अपश्यल्लक्ष्मणः क्रुद्धः किष्किन्धां च दुरासदाम् ॥३९॥ [२९

२६] ततस्तु हरयः सर्वे प्रासादपरिखान्तरात् ।

निर्गम्योदग्र-सत्त्वास्ते तस्थुरधिकृतास्तदा ॥४०॥ [३०

२७] तं महेन्द्रनिभं दृष्ट्वा वज्राशनिसमस्त्वनम् ।

सिंहनादं सेमं चर्कुल्लक्ष्मणस्य संमन्ततः ॥४१॥ [४५

२८] तेन शब्देन महता तारया प्रतिबोधितः । [४६पू

मुग्रीवः सचिवैः सार्धममन्त्रयत् वानरः ॥४२॥ [N

२९] विनतेन^१ मुषेणेन नीलेन च नलेन च ।

अङ्गदेन च शूरेण प्राज्ञेन च हनूमता ॥४३॥ [N

३०] एतेऽन्ये च महात्मानः सर्वे वानरयूथपाः ।

१. श—नासि ।

२. ब—वृद्धितः पाठः ।

ल, —परिपीडयन् ।

३. कै श च—† पर्योक्कमत ।

ल, ब म ल, श—पर्योक्कमत ।

झ—† पर्याक्कमत ।

४. रा भ—कृत्स्नं ।

५. रा भ—† व्याप्तं ।

६. ल, ब म ल, श—किष्किन्धा ।

७. रा—तस्थुराधिकृताः ।

ल, —० कृतास्तथा ।

८. रा—† निसमन्वितं ।

९. श—ततश्चक्र ।

१०. रा भ—विशेषतः ।

११. रा—सर्वम० ।

१२. म श—मिनीलेन ।

एकान्ते यैः' समासीनः शक्रः सुरगणैरिव ॥४४१॥ [N

सम्मन्त्र्य सचिवैस्तैस्तु चकार मतिमान् मतिम् ।

[N] लक्ष्मणस्य प्रसादार्थं वानरैः स प्रचोदितैः ॥४५॥ [N

३२७] वाक्यमुच्चार्य च तेषां लक्ष्मणं प्रति शुश्रुवे । [४८७

अर्थधर्मसमायुक्तं मन्त्रिणां स कपीश्वरः ॥४६॥ [N

[N] तेषां तद् वचनं श्रुत्वा सर्वेषां चायतिक्षर्मम् । [N

प्रसादयित्वा सुग्रीवं बुद्धिमान् मारुतात्मजः ॥४७॥

३३] अब्रवीत् पर्युपासीनैः यथा शक्रं बृहस्पतिः । [४९

सत्यसन्धौ महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥४८॥

३४] उपकारप्रवृत्तौ च राजन् राज्यस्य दायकौ । [५०

तयोरेको धनुष्पाणिर् द्वारि तिष्ठति भूमिप ॥४९॥

३५] तस्य भीताः प्रवेपन्ते नादं मुञ्चन्ति वानराः । [५१

स एष राघवभ्राता लक्ष्मणो गुणसागरः ॥५०॥

३६] व्यवसायरथं प्राप्तस्तस्य रामस्य आसनात् । [५२

स दृश्यतां वा प्रतिषिध्यतां वा

यच्च क्षेमं भवता तद् विधेयम् ।

१. रा अ भ च—च पुरासीनं शक्रं ।

२. कै ल, अ ब म ल, श च—

अतः परमधिकः पाठः—

बलविक्रमयुक्ताश्च मन्त्रे च परिनिष्ठिताः ।

उत्साहं च प्रभावं च मन्त्रिणो मन्त्रसिद्धये ॥

अ भ च—कोषेषु च—'मन्त्रिणो

मन्त्रसिद्धये' इत्यस्य स्थाने 'मन्त्रे

चैवार्थधर्मयोः' इति पठिष्या

'प्रक्षेपं च प्रचारं च मन्त्रिणो

मन्त्रसिद्धये' इत्यधिकं पठ्यते ।

३. रा अ भ च—वानरैः प्रतिवेदितं ।

४. कै ल, ब म ल, श

मुवाच वै ।

५. रा भ—मन्त्रीशः ।

६. कै अ भ च—सर्वेषामायतिक्षर्मं ।

७. कै ल, अ ब म ल, श च—

०पासीनं ।

८. रा अ भ—क्षेमं पार्थिव मन्त्रतां च ।

च—नुदितः पाठः ।

क्रुद्धः किलागच्छति लक्ष्मणोऽसौ

रामस्य हेतोरिह तं न विद्मः ॥५१॥ [N

तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः सह बन्धुभिः । [५५ पृ
N] राजंस्तिष्ठाद्य समये भव सत्यप्रतिश्रवः ॥५२॥ [५६ उ
उपकारेण संयुक्तः प्रतिकारं स्मरस्व च ।

N] कर्तुमर्हसि सीताऽर्थं प्रीतिमानीये तद्वशे ॥५३॥ [N

स हि शूरो महेष्वासः सर्वान्नविधिपारगः ।

N] अमर्षी दुःखसन्तप्तस्तस्य प्रतिकृतं क्षमम् ॥५४॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे लक्ष्मणगमनं नाम

चतुर्विंशः सर्गः ॥ २४ ॥

१. कै ल, ब म ल_२ श—प्रणतस् ।

२. म—त्रुटितः पाठः ।

३. ल_२—सत्यपराक्रमः ।

४. रा म—सीतार्थे ।

५. रा म—प्रीतिभार्ये च ।

अ च—प्रीतिभार्याय ।

६. श—प्रतिकृतिः ।

७. रा म—नास्ति ।

ल, ब म श ल_२—किष्किन्धा० ।

८. रा म च—लक्ष्मणगमनो ।

[वं०-३२] = [पञ्चविंशः सर्गः] = [दा०-३२]

एवमुक्तेस्तु सुग्रीवः सम्मन्य हनुमन्मुखैः ।

१] मुहूर्तं चिन्तयामास दीनः किञ्चिदवाङ्मुखः ॥१॥ [N

सचिवानब्रवीत् सर्वान् संप्रधार्य बलाबलम् ।

२] वाक्यज्ञो वाक्यमेवान्ते मन्त्रेषु परिनिष्ठितः ॥२॥ [२

न मे दुर्व्याहृतं किञ्चिन् नापि मे दुरधिष्ठितम् ।

३] लक्ष्मणो राघवभ्राता किंनिमित्तं सै रुष्टवान् ॥३॥ [३

अमुद्वर्द्धभिर मर्माभिन्नैर् नित्यमन्तरदर्शिभिः ।

४] उक्त्वा दोषानसंभूतान् प्रेरितो लक्ष्मणो भवेत् ॥४॥ [४

अत्र तावद् यथाबुद्धि सर्वैरेवं विधीयताम् ।

५] भवद्भिर निश्चितैस्तैश्च विज्ञेयो निपुणं जनैः ॥५॥ [५

कः खल्वस्ति मम त्रासो राघवाच्चापि लक्ष्मणात् ।

६] मित्रं त्वस्थानकुपितं जनयत्येव संभ्रमम् ॥६॥ [६

दुष्करं सर्वथा मित्रं कृतं दुरनुपालनम् ।

७] अनित्यत्वात् तु चित्तस्य प्रीतिरल्पेन भिद्यते ॥७॥ [७

१. रा—एवमुक्तः स ।

२. भ—संप्रधार्य च ।

३. रा अ भ च—वाक्यमेवावी ।

४. ल_१—द्रव्याहतं ।

म ल_२ श—० द्रव्याभितं ।

५. कै ल_१ अ ब म श म च—
सुखवान् ।

६. कै ल_१ ब म ल_२ श—
० ज्जिर्ममामि० ।

रा—स सुहृज्जिर्महामात्यैर् ।

भ—सोसुहृज्जिः सहामात्यैर् ।

७. म—१० रदर्शिभिः ।

च—नित्यमन्त्रैरदर्शिभिः ।

८. कै—१ उक्त्वा । उक्त्वा, इति
प्रान्ते लेखान्तरम् ।

रा—१ उक्त्वा

९. कै ब ल_१—१ यथाबुद्धिः ।

अ—१ यथाबुद्धिः ।

१०. रा भ—१ सर्वेषामेव धीमता ।

११. ल_२—१ निश्चिते सत्यैर् ।

१२. कै रा—निपुणः ।

१३. रा—प्रीतिरस्य न वर्धते ।

भ—प्रीतिरस्य न विद्यते ।

अतो निमित्तं त्रस्तोऽहं रामेण हि' महात्मना ।

८] यन्मयोपकृतं वाक्यं प्रतिकर्तुं(?)कृतं) नै तन्मया॥८॥ [८

N] अतो दुःखं मम महद्दृदि शल्यमिवापितम् । [N
सुग्रीवेणैवमुक्ते तु हनुमान् हरिपुङ्गवः ।

९] उवाच श्लक्ष्णया वाचा मध्ये वानरमन्त्रिणाम् ॥९॥ [९
सर्वथा नैतदाश्चर्यं यत् त्वं हरिगणेश्वर ।

१०] न विस्मरसि तं स्निग्धमुपकारं तथा कृतम् ॥१०॥ [१०
राघवेण हि शूरेण भयमुत्सृज्य दूरतः ।

११] त्वत्प्रियार्थं हतो वाली शक्रतुल्यपराक्रमः ॥११॥ [११
सर्वथा प्रणयक्रुद्धो राघवो नात्र संशयः ।

१२] भ्रातरं संप्रहितवांलक्ष्मणं कीर्तिवर्धनम् ॥१२॥ [१२
त्वं प्रमत्तो न जानीषे कालं कालविदां वर ।

१३] फुल्लसप्तच्छन्दश्यामा प्रवृत्ता हि शरत् प्रिया ॥१३॥ [१३
निर्मलग्रहनक्षत्रा द्यौरं विगतबलाहका ।

१४] प्रसन्नाश्च दिशः सर्वा नद्यश्च हरिपुङ्गव ॥१४॥ [१४
N] प्रसक्तः कामभोगेषु राजस्त्वं नावबुध्यसे ॥१५॥ [N
प्राप्तमुद्योगसमयं नावैषि हरिपुङ्गव ।

१५] प्रमत्तस्त्वमिति ज्ञात्वा लक्ष्मणोऽयमिहागतः ॥१५॥ [१५
आर्तस्य हृतदारस्य परुषं परुषाक्षरम् ।

१६] वचनं मर्षणीयं ते राघवस्य समीरितम् ॥१७॥ [१६

१. व—सुम० ।

२. कै ल, अ व ल, श म—च

३. कै अ ल,—अहो

४. ल,—मम महद्दुःखं इति

५. रा—राघवेण ।

६. अ—प्रणयात्क्रुद्धो ।

७. च—सप्तच्छन्द० ।

८. रा अ च—शरच्छिषा ।

९. कै म—द्यौ ।

१०. रा—प्रसादने ।

कृतापराधस्य हि ते नान्यं पश्याम्यपक्रमम् ।

१७] अन्तरेणाञ्जलिं कृत्वा राघवस्य प्रसादने ॥१८॥^१ [१७

निर्युक्तैर् मन्त्रिभिर् वार्य्यो हवर्ष्यं पार्थिवो हितम् ।

१८] अतस्तवे भयं त्यक्त्वा ब्रवीम्येष हितं वचः ॥१९॥ [१८

अतिक्रुद्धः समर्थो हि चापमुद्यम्य राघवः ।

१९] सयक्षसुरगन्धर्वं परिवर्तयितुं जगत् ॥२०॥ [१९

न स क्षमः कोपयितुं यः प्रसाद्यः पुनर् भवेत् ।

२०] कृतोपकारं स्मरता कृतज्ञेन विशेषतः ॥२१॥ [२०

तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः सह बन्धुभिः ।

२१] राजंस्तिष्ठाद्य समये पत्यौ भार्येव शाश्वते ॥२२॥ [२१

न रामरामानुजशासनं त्वया

कपीन्द्र युक्तं मर्नसाऽप्यपोहितुम् ।

मन्ये हि तज्जोतु न मानुषं बलं

N] सराघवस्यास्यं महेन्द्रवर्चसः ॥२३॥^१ [२३

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्दीकाण्डे हनुमद्वाक्यं नाम

पञ्चविंशः सर्गः ॥ २५ ॥

१. अ च श—पश्याम्युप० ।

महज्जातु ।

भ—पश्याम्युपा० ।

१०. कै ल, अ ब म ल, श च—

० ववस्याद्य ।

२. रा—नास्ति ।

३. रा—निर्युक्तैर् ।

११. रा—अतः परमधिकः पाठः—

४. अ च—वार्य्यं अवर्ष्यं ।

दहेद्दि लोकान् क्रुपितः स राघव—

५. रा अ म च—अत एव ।

स्तव प्रतिज्ञां चलितां निशम्य वै ।

६. भ—सयक्षसुर० ।

तदन्वया नार्हसि कर्तुमात्मवत्

७. रा अ म—पूर्वोपकारं ।

त्वमग्निशक्राशनितुष्यतेजसः ॥

८. कै म ल, भ—मनसा अपोहि० ।

१२. ल, ब म श ल, किष्किन्दी० ।

९. कै—तु तज्जातु ।

रा—नास्ति ।

रा ल, ब म ल, श च—

[६०-३३]= [षड्विंशः सर्गः] =[दा०-३३]

तथा प्रतिसमादिष्टो लक्ष्मणः परवीरहा ।

१] प्रविवेश पुरीं रम्यां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥१॥ [१

द्वारस्था हरयस्तत्र महाकाया महाबलाः ।

२] वानरा लक्ष्मणं दृष्ट्वा स्थिताः प्राञ्जलयस्तदा ॥२॥ [२

क्रुद्धं विनिःश्वसन्तं तं ज्वलन्तमिव तेजसा ।

३] बभूवुर हरयस् त्रस्तां न चैनं प्रत्यवारयन् ॥३॥ [३

स तु रोषपरीतात्मा लक्ष्मणः परवीरहा । [N

४] जातरूपमयीं चित्रां ददर्श महतीं गुहाम् ॥४॥ [४उ

५] रम्यां रत्नसमाकीर्णां चित्रपुष्पितकाननाम् । [४पू

N] वैदूर्यरुचिरस्तम्भां प्रवालोलिखिततोरणाम् ॥५॥ [N

हर्म्यप्रासादसंबाधां नानामणिविभूषिताम् ।

६] सर्वकामफलैर् वृक्षैः पुष्पितैरुपशोभिताम् ॥६॥ [५

दिव्यमालाम्बरधरैर् मधुरैः प्रियदर्शनैः ।

७] देवगन्धर्वपुत्रैश्च वानरैरुपशोभिताम् ॥७॥ [६

चन्दनागुरुपर्णानां गन्धैः सुरभिगन्धिभिः ।

८] मैत्रेयाणां मुराणां च समावृतमहापथाम् ॥८॥ [९पू

विन्ध्यमेरुनिकाशाश्च बहुभूमिसमावृताः । [७उ

९] ददर्श नृपमार्गेषु चित्राः प्रासादपङ्क्तयः ॥९॥ [८

सरांसि च सपद्मानि पुष्पितानि वनानि च ।

१. कै ल, ब म श ल_२—१लङ्गा ।

परस्परं व्यत्ययः ।

२. ल, ब म श ल_२—किष्किन्धा ।

६. रा भ—०गुरुगन्धैश्च ।

३. ब—१तत्र ।

७. कै ल, ब म श ल_२—१मैत्रेयाणां ।

४. श—०दसंबाधैर् ।

८. ब—१०पराशेषे

५. ल, ब म भ च—पूर्वोत्तरार्द्धयोः

- ११] ददर्श गिरिनद्यश्च लक्ष्मणो विमलांस्तथा ॥१०॥ [N
देवतायतनांश्चैव राजमार्गे ददर्श सैः ।
- १०] सुधाऽवदातं सुकृतं विमानं शुभदर्शनम् ॥११॥ [N
अङ्गदस्य गृहं रम्यं मैन्दस्य द्विविदस्य च ।
- १२] गवयस्य गवाक्षस्य गजस्य शरभस्य च ॥१२॥ [९
१३पू] विद्युन्मालेश्च संपातेः सूर्याक्षस्य हनूमतः । [१०पू
१४पू] कुमुदस्य सुषेणस्य नीलस्य च नलस्य च ॥१३॥ [११पू
१३उ] वीरबाहोः सुबाहोश्च विनतस्याथ केसरेः । [१०उ
१४उ] कपेः शतबलस्यैव रंभस्य पनसैस्य च ॥१४॥ [N
१५पू] पाण्डुरेण तु शैलेन परिक्षिप्तं दुरासदम् । [१४पू
अन्येषां कपिमुख्यानां राजमार्गे महात्मनाम् ॥१५॥
- १५] ददर्श गृहमुख्यानि रत्नस्तम्भोज्ज्वलानि च । [१२
पाण्डुराभ्रप्रकाशानि दिव्यमाल्योचितानि च ॥ [१६॥
- १६] प्रभूतधनधान्यैर्न स्त्रीरत्नैः शोभितानि च । [१३
१७उ] वानरेन्द्रगृहं रम्यं महेन्द्रभवनोपमम् ॥१७॥ [१४उ
शुक्लैः प्रासादशिखरैः कैलासशिखरोपमैः ।
सर्वकामैः फलैर्वृक्षैः शीतच्छायैर् मनोरमैः ॥१८॥ [१५

१. रा अ भ च—विमला लक्ष्मणः । ११. रा—द्विविधमालयुः ।
२. भ—देवतायतनं चैव । १२. भ—नास्ति ।
३. रा ल, व म श—ह । १३. ल_२—शतधनरत्नानि ।
४. कै ल, व म ल_२—द्विविधस्य । १४. भ—नास्ति ।
५. रा भ—विनतस्य महात्मनः । कै रा ल, व म भ—अतः
६. रा—शतबलैश्चैव । परमधिकः पाठः—
७. रा—च महात्मनः । पाण्डुरेण तु शैलेन परिक्षिप्तं दुरासदम् ।
८. भ—नास्ति । १५. ल_२—महेन्द्रसदनोपमं ।
९. अ—राजमार्गं । १६. रां भं—सर्वकामफलैर् ।
१०. ल_२—नास्ति ।

- दिव्यगन्धर्वैश्चित्रैः पुष्पितैरुपशोभितम् ।
 १२५] महेन्द्रकल्पैर् हरिभिर नीलजीमूतसन्निभैः ॥१२॥ [१६
 बहुभिः संवृतद्वारं बलिभिः शस्त्रपाणिभिः ।
 २०] दिव्यमालाऽऽवृतं रम्यं तप्तकाञ्चनतोरणम् ॥२०॥ [१७
 २१५] सुग्रीवस्य गृहं रम्यं लक्ष्मणः प्रविवेश ह । [१८
 सभयैर् हरिभिर मुख्यैर् सत्तमातङ्गसन्निभैः ।^१ [N
 N] अवारितैः सैः सौमित्रिर्महाऽध्रैरिव भास्करैः ॥२१॥] १८ उ
 तमुपायान्तमन्यग्रं श्रुत्वा सुग्रीवशासनात् ।
 २२] प्रत्युज्जग्मुश्च सचिवाः कृताञ्जलिपुटास्तदा ॥२२॥
 तानाभाष्य यथान्यायं हनुमत्प्रमुखान् हरीन् । [N
 २३] धर्मवृद्धान्दौर्बल्याद् विदितः प्रविवेश ह ॥२३॥
 स सप्त कर्षा धर्मात्मा यानासनसमावृताः ।
 २४] प्रविश्य सुप्रहृदं गुप्तं ददृशान्तःपुरं ततः ॥२४॥ [१९
 हेमराजवपर्यङ्कैर् सहद्विश्च वरासनैः ।
 २५] महाऽर्हास्तरणोपेतैर् ददर्शादित्यसन्निभैः ॥२५॥ [२०
 ततः सुग्रीवमासीनं काञ्चने शयनोत्तमे ।
 ३४] महाऽर्हास्तरणोपेते ददर्शादित्यसन्निभम् ॥२६॥ [६३
 दिव्याभरणचित्राङ्गं दिव्यरूपसमन्वितम् ।

१. अ म च—दिव्यमाख्यावृतं ।

श—दर्पवृद्धा० ।

२. म—ह निर्भीतः ।

८. ल, ब श—सप्तकक्ष्या ।

३. म—नास्ति ।

ल_२—सप्तकक्ष्यान् ।

४. अ म च—आचार्यमाणः ।

९. कै रा—०त्यसन्निभः ।

५. ल_२—भास्करैः

म—तत्र तन्मोपशोभितं ।

६. ङ—आख्यं ।

१०. म—ददर्शादित्यसन्निभे ।

७. अ म—धर्मवृद्ध्या न दौर्बल्यात् ।

- ३५] दिव्यमाल्याम्बरधरं महेन्द्रमिव दुर्जयम् ॥२७॥ [३४
 दिव्याभरणमालाभिः प्रमदाभिः समन्ततः । [३५पू
 N] सहोपविष्टं दृष्टाभिः कुमारमिव नन्दने ॥२८॥
 स्त्रीभिः परमदृष्टाभिरु वृतं शतसहस्रशः ।^१
 ३६] अप्सरोभिः परिवृतं महेन्द्रमिव नन्दने ॥२९॥
 वामपार्श्वे स्थिता चास्य तारा तारानिभानना । [N
 ३७] रुमा तु दक्षिणे पार्श्वे मुग्रीवस्य महात्मनः ॥३०॥
 शुक्ले तु बालव्यजने तप्तकाञ्चनभूषिते । [N
 ३८] दोधूयमाने नारीभिर्लक्ष्मणः स ददर्श ह ॥३१॥
 तं दृष्ट्वा तस्य ललितं विलासं चैव लक्ष्मणः । [N
 ३९] विषमत्वं च रामस्य द्विगुणं क्रोधमाप्तवान् ॥३२॥
 स क्रोधाद् रक्तनयनं सङ्कुचितभ्रूवन्मुखम् । [N
 ४०] दष्टाधरौष्ठपुटकं प्रेक्षमाणं तपन्तिके ॥३३॥
 दीर्घमुष्णं विनिर्भस्य श्वसन्तं च मुहुर्मुहुः । [N
 ४१] कुपितं सप्तशिरेसं बिलरुद्धमिवोरगम् ॥३४॥
 तं दृष्ट्वा क्रोधरक्ताक्षं प्रगृहीतशरासनम् । [N
 ४२] मुग्रीवः सहसोत्तस्थौ कृताञ्जलिपुटस्तदा ॥३५॥
 तस्य तारा रुमा चैव द्वे भार्ये पार्श्वतः स्थिते । [N

१. कै ल_१—दिव्यमाला वर० ।

२. कै अ च—रणमाल्याभिः ।

३. अ म च—कुवेरमिव ।

४. ल, म—नास्ति ।

५. ल, व म ल_२ श—भूषणे ।

६. अ म च—नारीभिरभितः ।

७. ल_२—विमलत्वं ।

८. अ च—क्रोधमुच्छ्रितः ।

म—क्रोधमुच्छ्रितः ।

९. कै रा ल, व म ल श—
 ० तद्गुमोन्मु० ।१०. रा ल_२—च निःश्वस्य ।११. कै ल, अ व म श ल_२—

- ४३] कृताञ्जलिपुटे चास्तां लक्ष्मणाभिमुखे तदा ॥३६॥
 पत्न्योर् मध्यगतस्तत्र स सुग्रीवो व्यरोचत । [N
 ४४] विशाखयोर् मध्यगतः संपूर्ण इव चन्द्रमाः ॥३७॥
 N] उत्पतन्तं समुत्पेतुम् ताराऽऽद्यास्तत्र योषितः ॥३८॥ [N
 प्रत्युद्गम्य च सुग्रीवो बहुमानेन लक्ष्मणम् ।
 ४५] गृहं प्रवेशयामास सामात्यः सपुरोहितः ॥३९॥ [N
 तमप्रतिबलं क्रुद्धं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।
 N] बानरेन्द्रस्तु तं दृष्ट्वा लक्ष्मणं व्यथितं तदा ॥४०॥ [N
 बाहुभ्यां संपरिष्वज्य तारां ताराऽधिपाननाम् ।
 N] शुश्रूमे स तैया राजा सतार इव चन्द्रमाः ॥४१॥ [N
 तां दिव्यरूपां परिरभ्य तारां
 वरासनस्थो वरहेमवर्णाम् ।
 ददर्श सौमित्रिमदीनसत्त्वो
 N] विशालनेत्रः पृथुदीर्घवक्त्राः ॥४२॥ [N
 स पद्मपत्रप्रतिरूपनेत्रं
 महाकपिं देवसमप्रभावम् ।
 सुखोपविष्टं कनकप्रभाऽऽभं
 N] वरासने सूर्यनिमे ददर्श ॥४३॥ [N
 इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे किष्किन्धार्मवेशो नाम
 षड्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥

१. म—प्रत्युद्गम्य ।

२. म—स नरर्षभं ।

३. अ म—व्यथितकृदा ।

४. ल_२—तदा ।

५. अ—सौमित्रिर० ।

रा—०त्रिरदीनसत्त्वं ।

६. अ—विशालनेत्रं ।

७. ल_२—किल धीरचेताः ।

८. म—०अप्रतिमान० ।

अ—† ०अप्रतिपात० ।

९. अ—नास्ति ।

१०. ल_१ ब म ल_२ श—किष्किन्दा० ।

११. ल_१ ब म ल_२ श—किष्किन्दा० ।

[वं०-३४] = [सप्तविंशः सर्गः] = [दा०-३४]

तमप्रतिहतं क्रुद्धं प्रविष्टं पुरुषर्षभम् ।

१.] सुग्रीवो लक्ष्मणं दृष्ट्वा बभूव व्यथितस्तदा ॥१॥ [१]

क्रुद्धं विनिःश्वसन्तं तु प्रदीप्तमिव तेजसा !

N] भ्रातुर व्यसनसन्तप्तं दृष्ट्वा दशरथात्मजम् ॥२॥ [२]

उत्पपात हरिश्रेष्ठो हित्वा सौवर्णमासनम् ।

N] महेन्द्रध्वजसङ्काशं तारां सन्त्यज्य वानरः ॥३॥ [३]

उत्पतन्तं समुत्पेतुस् ताराप्रभृतयः स्त्रियः ।

N] सुग्रीवं गगने पूर्णं चन्द्रं तारागणो यथा ॥४॥* [४]

संरक्तर्नयनः श्रीमान् मन्दस्वेदः कृताञ्जलिः ।

N] बभूवावस्थितस्तत्र कल्पवृक्षोपमस्तदा ॥५॥ [५]

ताराद्वितीयं सुग्रीवं नारीमध्यगतं पुनः ।

१. भ—व्यथितस्तथा ।

२. अ म च—०जसंकाशस् ।

३. भ—अतः परमधिकः पाठः—

प्रत्युग्रस्य च सुग्रीवो बहुमानेन लक्ष्मणं ।

गुहं प्रवेशयामास सामात्यः सपुरोहितः ॥

४. भ—सुरक्त० ।

५. अ च—मंदस्वेदः । भ—मंदलेखः ।

६. भ—ताराद्वितीयः सुग्रीवो ।

७. कै रा ल, ब म ल, श—
तारामध्यगतं ।

भ—नारीमध्यगतः ।

८. भ—अतः परमधिकः पाठ —

संक्रुद्धं लक्ष्मणं तत्र निषीदेत्यब्रवीच्च ।

तं लक्ष्मणो विनिःश्वस्य बिलरुद्धद्वोरगः ।

भ्रातुर्वचनसंग्रस्तः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।

न शक्यमकृतार्थेन दूतेन हरिपुंगव ।

प्रतिग्राहीतुं शक्यं वै भोक्तुं संवेष्टुमेव च ॥

सदा कृतार्थो दूतः स्यान्नतुरर्थविनिश्चये ।

प्रतिग्राह्यस्तदा तेन सत्कारश्च कपीश्वर ।

सोहमार्थस्य रामस्य कृत्येस्मिन्ननुष्ठिते ।

सत्कारं प्रतिगृह्णीयां कथं वानरसत्तम ॥

अथ नष्टमदः श्रीमान् भयादाकुलितेन्द्रियः ।

प्रणम्य लक्ष्मणं राजा सुग्रीव इदमब्रवीत् ॥

समासतो वयं भूत्वा रामस्य विदितात्मनः ।

सर्वे तत्प्रतियास्यामो यद्गामस्य चिकीर्षितं ।

अर्घ्यपात्रे च विधिवत् गृहीते लक्ष्मण त्वया ।

निषण्णे चासने दिश्ये ततो वक्ष्ये तव प्रियम् ॥

सोऽब्रवीदहमार्थेण संदिष्टो वानरेश्वर ।

अकृतार्थेन सत्कारो न ग्राह्यस्ते कपेर्गृहे ॥

स त्वं शृणु समादेशमार्थस्याक्लिष्टकर्मणः ।

क्रुह संचित्य च कपे यदि साधिवति मन्यसे ॥

ततः स्त्रीभिः परिदृतं स्थितमेवं कपीश्वरं ।

स्थित एवाब्रवीद्वाक्यं लक्ष्मणः परवीरहः ॥

११.] अब्रवीलक्ष्मणः क्रुद्धः सतारं शशिनं यथा ॥६॥ [६

सत्त्वाभिजनसंपन्नः सानुक्रोशो जितेन्द्रियः ।

१२.] कृतघ्नः सत्यवादी च राजा लोके महीयते ॥७॥ [७

यस्तु राजा स्थितो धर्मे मित्राणामुपकारिणाम् ।

१३.] मिथ्याप्रतिज्ञां कुरुते को नृशंसतरस्ततः ॥८॥ [८

N] पञ्च पर्वनृते हन्ति दश हन्ति गवानृते । [N

१४पू.] शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं पुरुषानृते ॥९॥ [९पू

१५पू.] हन्ति जातानजातांश्च हिरण्यार्थेऽनृतं वदन् ।

N] सर्वं भूम्यनृते हन्ति मां स्म भूम्यनृतं वदेत् ॥१०॥ [N

१४उ.] आत्मानं स्वजनं हन्ति पुरुषः पुरुषानृते । [१४उ

१५उ.] गवानृतेन तुल्यं हि पुरुषानृतमुच्यते ॥११॥ [N

१६उ.] पूर्वं कृतार्थो मित्राणां न तत् प्रतिकरोति यः ।

कृतघ्नः सर्वभूतानां स वर्धयैः पुत्रगेश्वर ॥१२॥ [१०

१७.] गीतोऽयं ब्रह्मणा श्लोकः सर्वदेवेनमस्कृतः ।

दंष्ट्रा कृतघ्नं क्रुद्धेन तन्निबोधे^१ पुत्रज्जम ॥१३॥^२ [११

१८.] ब्रह्मघ्ने च मुरापे च चौरे भयव्रते तथा ।

निष्कृतिरविहिता सद्भिः कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥१४॥ [१२

१. कै रा ल, ब म ल_२ श—
पुत्रगेश्वर ।

२. ल, ब च—पुरुषानृती ।

३. ब—भूम्यनृती ।

४. कै रा ल, ब म ल_२ श—
नात्मभूम्यनृतं ।

५. श—पुरुषान् ।

६. म—† प्रतिकरोषि यत् ।

७. कै रा ल, अ ब म ल_२ श—
भवेत् ।

८. म—पुत्रगेश्वरं ।

९. म—नास्ति ।

१०. अ—सर्वदेवनमः ।

म—† सर्वभूतनमस्कृता ।

११. कै रा ल, ब म ल_२ श च—
† दंष्ट्रा कृतघ्नः ।

१२. कै रा ल, अ ब म ल_२ श च—
सन्निबोध ।

१३. म—नास्ति ।

- १९] कृतघ्नस्त्वं नृशंसश्च मिथ्यावादी च वानर ।
 २०पू] पूर्वं कृतार्थो रामस्य नै तत् प्रतिकरोषि र्यत् ॥१५॥ [१३
 २४पू] न त्वां रामो विजानीते कृतघ्नं दुष्टचारिणम् । [१५उ
 N] प्रमत्तश्चातिरक्तश्च यथा स्यात् प्राकृतस्तथा ॥१६॥ [N
 २४ उ] आत्मनश्च महाभाग्यात् पापः करुणवेदिना ।
 रामेण प्रापितो राज्यं त्वं दुरात्मा महात्मना ॥१७॥ [१६
 २५] कृतं तु नाभिजानासि रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
 अद्य संख्ये शितैर्बाणैर्हतो द्रक्ष्यसि वालिनम् ॥१८॥ [१७
 २६] उपकारो न कर्तव्यस्त्वद्विधानां महात्मभिः ।
 २७पू] मूर्खानामकृतज्ञानां स्त्रीवशानां कदाचन ॥१९॥ [N
 न स सङ्कुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
 ११ उ] समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमद्य गां ॥२०॥ [१८
 २७ उ] 'को हि' विज्ञानसंपन्नो दृष्टलोकपरावरः ।
 प्रसज्येते कामभोगेषु यथा त्वमिह वानर ॥२१॥ [N
 २८] लप्स्यसे सुमहद् दुःखं सर्वथा स्त्रीप्रसङ्गजम् ।
 'मयेन हि यथा प्राप्तमसुरेण सुरेश्वरात् ॥२२॥ [N

१. कै रा ल, ब म ल, श—
 कृतघ्नश्च ।

२. म—मिथ्याचारश्च ।

३. कै रा ल, ब म श ल—
 रामः स्यात् ।

४. ब—तत् । म—यः ।

५. अ म च—अतः परमधिकः पाठः—
 ननु राम(म-नाम) कृतार्थेन त्वया रामस्य

वानर ।

सक्तो ग्राम्येषु भोगेषु पाप मिथ्यप्रतिश्रवण

६. कै अ—† ०श्चातिरिक्तश्च ।

७. कै रा ल, ब म ल, श च—

करुणवेदितः ।

८. म—† द्रक्ष्यामि ।

९. अ म च—०मन्वगाः ।

१०. कै—कोपि ।

११. म—प्रसक्तः ।

१२. कै रा—बलेन ।

सीद्धाया मार्गणे यत्नः कर्तव्यः कुलपासन॥

ल, ब म श म—† मयेन ।

२२] नैव सत्यं प्रमाणं ते न प्रतिज्ञा न सङ्गतमे ।

नैवे पाणिप्रदानं ते^२ दीप्यमाने विभावसौ ॥२३॥ [N

३०] सर्वथा वञ्चितो भ्राता मम दुष्टात्मना त्वया ।

ऋजुबुद्धिरनार्येण बुद्धिमान् जिह्वै-बुद्धिना ॥२४॥ [N

३१] अवमानकृतो दोषो महान् मे हृदि वर्तते ।

उदयः सागरस्येव पर्वकाले महात्मनः ॥२५॥ [N

३२] क्षुद्रं नृशंसं दुष्टं स्त्रीप्रधानं च वानर ।

३३पू] अर्घ्यं त्वां सायकैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ॥२६॥ [N

तथा करोम्यहं तेऽर्घ्यं सायकैर् मर्मभेदिभिः ।

[N] अर्परेऽपि यथा नैवावज्ञास्यन्ति हि^३ सौहृदम् ॥२७॥ [N

अयमहमिह सत्पथादपेतं

चपलमिति चपलस्वभावदोषात् ।

अनृतमधुरभाषिणं कृतघ्नं

३६] प्रभुमपि चांग्रजवन्मथोमिवाणैः ॥२८॥ [N

१. कै रा ब ल_२—न प्रज्ञतिर्न० ।

ल_१ श म—नास्ति ।

२. ल_१ श म—नास्ति ।

३. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श च—

†०मानार्थबु० ।

४. अ म च—अयं ।

५. ल_२—†तये ।

६. कै—अपरे हि ।

७. भ—नैवमवज्ञास्यन्ति ।

८. कै रा ल_१ ब म श च—०हं हि ।

भ—अयमिह ।

९. भ—चपलं स्वभाव० ।

१०. अ भ च—तमिह तवाग्र० ।

११. म—नयामि ।

ल_२—ममासि० ।

न यावदिह्वाकुवरस्य कार्मुकाच्च
च्युताब् शरान् पश्यसि वज्रसन्निभान् ।

तावत् सुखं नाम निषेवसे सुखी

N] न रामकोपं मनसा व्यपेक्षसे ॥२९॥ [१९

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्ध्याकाण्डे लङ्मणवाक्यं नाम

सप्तविंशः सर्गः ॥२७॥

[३-१५]=[अष्टाविंशः सर्गः]=[दा-१५]

इति ब्रुवाणं सौमित्रि प्रदीप्तमिव तेजसां ।

१] अब्रवीलक्ष्मणं तारा तारापतिनिभानना ॥१॥ [१]

नैवं लक्ष्मण वक्तव्यं नायं परुषमर्हति ।

२] हरीणामीश्वरोऽश्लीलं तव वक्त्राद् विशेषतः ॥२॥ [२]

नैवाकृतज्ञः सुग्रीवः न शठो नापि दारुणः ।

३] नैवानृतकथो वीर नैवं जिह्मविर्निश्चयः ॥३॥ [३]

उपकारं कृतं चैव नाप्ययं विस्मरिष्यति ।

रामलक्ष्मणयोर वीर यदन्यैर् दुष्करं रणे ।

४] तत् करिष्यति सौमित्रे इति मे मतिर् वीरहन् ॥४॥ [४]

रामप्रसादात् कीर्तिं च कपिराज्यं च आश्रितम् ।

५] प्राप्तवानिह सुग्रीवो रुमां मां च परन्तप ॥५॥ [५]

६पू] सदुःखः श्रयितो नित्यं प्राप्येदं सुखमुत्तमम् ।

प्राप्तं कालं न जानीते विश्वामित्रो यथौ मुनिः ॥६॥ [६]

७] घृताचीकेलिसंसक्तो दशवर्षाणि लक्ष्मण । [७पू]

N] न विजानाति धर्मात्मा ग्राम्यभोगसुखे रतः ॥७॥ [N]

स हि प्राप्तं न जानीते कालं कालविदांवरः ।

८] विश्वामित्रो महातेजाः किं पुनर् यः पृथग्जनः ॥८॥ [८]

१. रा—तेजसम् ।

स्तोऽप्ययमस्माभिस्त त्वं पूरणपरत्वाभ्यूल

२. कै रा ल,—हरीणामीश्वरे० ।

एव सखिवेशितः ।

म—०श्वरोलीकं ।

६. म—स दुःखतापितो ।

३. कै ल, ब म ल, रा—शठो नापि ना ।

७. रा—काले कालविदांवर ।

४. म—न जिह्म इति निश्चयः ।

८. म म—घृताभ्यां किल संसक्तो ।

५. रा ल, अ ब म ल, श म च—

९. रा—नास्ति ।

नास्ति ।

१०. ल, ब म—०वर ।

कै—कोवत्स च ग्राम्यभागे विव्य-

दशवर्षगतस्यास्य परिश्रान्तस्य लक्ष्मण ।

९] अबितृप्तस्य कामेषु रामः क्षमितुमर्हति ॥९॥ [९

न च रोषवशं वीर गन्तुमर्हसि लक्ष्मण ।

१०] निश्चयार्थमविज्ञाय सहसा प्राकृतो यथा ॥१०॥ [१०

सत्त्वयुक्ता हि पुरुषा स्त्वद्विधाः पुरुषर्षभ ।

११] अविमृश्य न रोषस्य सहसा यान्ति वश्यताम् ॥११॥ [११

धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य सैततं गुरुवर्तिनः ।

१२] त्वत्सकाशाद् विशेषेण नायं परुषमर्हति ॥१२॥ [N

पूर्वजस्य तव भ्रातू रामस्य रणमूर्धनि ।

१३] सखा परतरः सौम्यं सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥१३॥ [N

यथा रामस्तथा तेऽयं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।

१४] पूजनीयश्च मान्यश्च रामस्यार्थे विशेषतः ॥१४॥ [N

प्रसादये त्वां धर्मज्ञ सुग्रीवार्थे समाहिता ।

१५] महारोषसमुत्पन्नः संरंभस्त्यज्यतामर्थम् ॥१५॥ [१२

सै रुमां मां धनं धान्यं कपिराज्यं गृहाणि च ।

१६] रामप्रियार्थं सुग्रीवस्त्यजेदपि च जीवितमम् ॥१६॥ [१३

१७] कैः शक्तस्तस्य देवस्य प्रियं 'कर्तुं महात्मनः ॥१७॥ [N

स हि योग्यो महाबाहुरीदृशो^१ वै सहस्रशः ।

१. भ—दशवर्षगतस्यास्य ।

८. कै—+ त्यजतामर्थं ।

२. ल_२—वाच्यताम् ।

९. अ भ च—रुमां मां धनधान्यं च ।

३. ल_१ ब म ल_२ श—सहसा ।

१०. भ—०स्त्यजेदिति मतिर्मम ।

४. म—तोष ।

११. म—यः ।

५. कै रा—सुग्रीवोऽयं गुरुप्रियः ।

१२. म—वक्तुं ।

अ भ च—सुग्रीवोऽपि गुरुप्रियः ।

१३. भ—० दुरीढसान् ।

६. श—नास्ति ।

अ च—० रीढसा ।

७. भ च—धर्मज्ञम् ।

- १८] प्रतिष्ठापयितुं राज्ये निहन्तुमपि वा पुनः ॥१८॥ [N
 १९ उ] समन्वेष्ट्यति सुग्रीवः सीतया सह राघवम् ।
 ज्ञानाङ्गमिव रोहिण्या तं हत्वा रावणं रणे ॥१९॥ [१४
 २०] यथा मयैव सुग्रीवो भार्यया ह्ययैव च ।
 अचिरेणैव रामोऽयं सीतया राजयिष्यति ॥२०॥ [N
 २१ उ] यत् तु मे सौम्य विज्ञाप्यं शृणु तन्मे नरर्षभ ।
 श्रूयते नरज्ञादूर्ल रावणस्य दुरात्मनः ॥२१॥ [N
 २२] दश कोटिसहस्राणि लङ्कायां सन्ति राक्षसाः ।
 अयुतानि च षट्त्रिंशत् सहस्राणि चतुर्दश ॥२२॥ [१५
 २३] अहत्वा तान् दुराधर्षान् राक्षसान् कामरूपिणः ।
 न शक्यो रावणो हन्तुं येन सा मैथिली हता ॥२३॥ [१६
 २४] नैव शक्यो (क्या) रणे हन्तुमसहायेन सर्वथा ॥२४॥
 २५ पू] राक्षसाः क्रूरकर्माणः सुग्रीवेण विशेषतः । [१७
 N] निहन्तव्याः सुबहवः सह वानरपुङ्गवैः ॥२५॥ [N
 २५ उ] एतदाख्यातवान् वाली स ह्यभिज्ञो हरिः प्रभुः ।
 २६ पू] आगमस्तुं न मे व्यक्तः श्रुत्वा चैतर्दं ब्रवीम्यहम् ॥२६॥ [१८
 २७ उ] तत्सहायनिमित्तं वै प्रेषिता हरिपुङ्गवाः ।

१. रा—रामायणि ।

२. म—

यथा मयैव सुग्रीवं समन्वेष्ट्य राघवम् ।

तथाऽकरिष्यत् सुग्रीवो रामं च सह मैथिलीम् ।

३. रा ल, अ ब म ल, श म च—

वसिष्ठः ।

४. अ च—वाल्मीकि ।

५. अ च—दुर्धर्षान् ।

म—सुदुर्धर्षान् ।

म—इ सुराधर्षान् ।

६. ल_२—राक्षसो ।

७. कै रा ल, ब म ल_२ श—सर्वदा ।

८. श—राक्षसान् ।

९. ल_१—प्रभोः ।

१०. म ल_२—आगमम् ।

११. कै—य तद् ।

आनेतुं प्रवरान् युद्धे वानरान् वानरोपमान् ॥२७॥ [१९
 २८] तांश्च प्रतीक्षमाणोऽयं विक्रान्तान् सुमहाबलान् ।
 राघवस्यार्थसिद्धयर्थं न निर्यातो हरीश्वरः ॥२८॥ [२०
 २९] कृतौ तु संज्ञा सौमित्रे सुग्रीवेण यथो पुरा ।
 अद्य तैर्वानरैः सर्वै रागन्तव्यं महाबलैः ॥२९॥ [२१
 ३०] ऋक्षकोटिसहस्राणि गोलाङ्गूलक्षतानि च । [२२पृ
 कोटिशश्चोपयास्यन्ति पृथिव्यां ये चरन्ति वै ॥३०॥ [N
 आसमुद्रात् परायुक्ताः सागरद्वीपवासिनः ।
 ३१] अद्य त्वामुपयास्यन्ति जहि कोपमरिन्दम ॥३१॥ [२२ उ
 तव वदनमिदं निरीक्ष्यै रुष्टं
 क्षतर्जनिमे नयने च भीमरूपे ।
 हरिवरवनिता न यान्ति शान्तिं
 ३२] प्रथमभयस्य विभङ्गिताः स्म सर्वाः ॥३२॥ [२३
 इक्ष्वाक्ये रामायणे किष्किन्धाकोण्डे तारावाक्यं नाम
 अष्टाविंशः सर्गः ॥ २८ ॥

१. म—परवारणान् ।

म—हि मुक्तमिदं ।

२. कै रा ल, व म ल_२—
निर्वातोद्य ।

७. म—निशाम्य ।

श—निर्वातोद्य ।

८. म—क्षतजनिमैर्नयनैर्निरीक्ष्यमाणं ।

३. म—कुम्भा ।

९. रा अ म च—हि संकिताः ।

४. रा—तथा ।

१०. ल_२—नास्ति ।

५. रा अ म च—कुम्भ० ।

११. ल, व म श—किष्किन्धा० ।

६. कै—वचनमिदं ।

म—नास्ति ।

[५-१६] = [ऊनत्रिंशः सर्गः] = [दा०-१६]

इत्युक्तः प्रश्रितं वाक्यं तारया धर्मसंहितम् ।

१] युदुस्वभावः सौमित्रिः प्रतिजग्राह तद्-वचः ॥१॥ [१]

नस्मिन् प्रतिगृहीते तु वाक्ये हरिगणेश्वरः ।

२] लक्ष्मणात् सुमहत्त्रासं क्लिष्टं माल्यमिवात्यर्जत् ॥२॥ [२]

ततः कण्ठगतं माल्यं चित्रं बहुगुणं तदा ।

३] चिच्छेद विमदश्चासीत् सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥३॥ [३]

स लक्ष्मणं भीमैरूपं सर्ववानरसम्मतः ।

४] अब्रवीत् सम्मतं वाक्यं सुग्रीवः प्रीतिवर्धनम् ॥४॥ [४]

प्रनष्टौ श्रीश्च कीर्तिश्च कपिरार्यं च शाश्वतम् ।

५] रामप्रसादात् सौमित्रे पुनः प्राप्तमिदं मया ॥५॥ [५]

न शक्तस्तस्य देवस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा ।

६] यादृशं तादृशं वाऽपि प्रतिकर्तुमहं पुनः ॥६॥ [६]

सीतां प्राप्स्यति धर्मात्मा वधिष्यति च रावणम् ।

७] सहायमात्रेण मया राघवः स्वेन तेजसा ॥७॥ [७]

सहायकार्यं किं तस्य येन सैष महादुमाः ।

८] शैलाश्च वसुधा चैव बाणेनैकेन दारिताः ॥८॥ [८]

धनुर्विस्फारयान (१ण-)स्य तस्य शब्देन लक्ष्मण ।

९] सञ्चैला कम्पिता भूमिः सहायैस्तस्य किं भवेत् ॥९॥ [९]

१. कै रा ल, व म ल, श— ५. म—०राज्यमिदं मया ।

सुमहर्गसाद् गंधं माक्यानि चात्यजत् । ६. म—प्राप्तं च शाश्वतं ।

२. कै रा ल, म व म ल, श च— ७. ल, व म—सर्वमहा० ।

विमदश्चासात् । ल, व म—सर्वे महा० ।

३. रा म म च—भीमवर्ध । ८. रा—०स्फारमाणस्य ।

४. ल, व म—प्रनष्ट ।

अनुयात्रां हि रामस्य करिष्येऽहं नरर्षभ ।

१०] गच्छतो रावणं हन्तुं वैरिणं सपुंरःसरम् ॥१०॥ [१०

यदि किञ्चिद् व्यतिक्रान्तं विश्वासात् प्रणयेन वा ।

११] प्रेष्यस्य क्षमितव्यं मे^१ न कश्चिन्नापराध्यति ॥११॥ [११

इति सम्यग् ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।

१२] अभवलक्ष्मणः प्रीतः प्रेम्णा चेदमुवाच ह ॥१२॥ [१२

धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य संग्रामेष्वनिवर्तिनः ।

१३] उपपन्नं च युक्तं च सुग्रीवस्य सुभाषितम् ॥१३॥ [१३

दोषज्ञः संति सामर्थ्ये कोऽन्यो भाषितुमर्हति ।

१४] वर्जयित्वा मम ज्येष्ठं भ्रातरं त्वां च वानर ॥१४॥ [१७

सदृशस्त्वं च रामस्य सत्त्वेनाभिजनेन च ।

१५] वयस्यो दैवतैर्दत्तश्चिराय हरिपुङ्गव ॥१५॥ [१८

सर्वथा तु मम भ्राता सनाथो रघुनन्दनः ।^१

१६] त्वया नाथेन सुग्रीव प्रस्थितेन विशेषतः ॥१६॥ [१३

यस्ते स्वभावः सुग्रीव यच्च शौर्यमनुत्तमम् ।

१७] अहोऽसि कपिराज्यस्य श्रियं भोक्तुमनुत्तमार्थं ॥१७॥ [१४

१. म—सपरस्परं ।

ब—स्वपुरातरं ।

२. कै ल_२—वे ।

३. कै ल, म—किञ्चिन्ना० ।

म—कस्मिन्नाप० ।

४. अ म च—तस्य ।

५. ल_२—कृतार्थस्य ।

६. कै रा ल, ब म ल_२ श म च—
दोषज्ञस्य च ।

७. कै रा ल, अ ब म श—वं ।

ल_२ च—त्वं ।

८. म—भ्रातिभिः० ।

९. ल_२—स ।

१०. म—नास्ति ।

११. रा ब म—प्रियां भोक्तुमर्हतरं ।

ल, अ ल_२ श म च—प्रियं
भोक्तुमनुत्तमम् ।

सहायेन च सुग्रीव त्वया रामः प्रतापवान् ।
 १८] हेनिष्यति रणे शत्रुमचिरान्नात्र संशयः ॥१८॥ [१५
 किन्तु शीघ्रतरं वीर निष्क्रम्य त्वं मया सह ।
 १९] आश्वासय वयस्यं च भार्याहरणदुःखितम् ॥१९॥ [१९
 यच्च श्लोकाभिभूतस्य श्रुत्वा रामस्य भाषितम् ।
 २०] मया त्वं परुषाण्युक्तस्तानि मे सोढुमर्हसि ॥२०॥ [२०
 तमोवशमतानां हि क्षन्तव्यं स्वच्छचेतसा ।
 N] अतो दुरुक्तं सुग्रीव सौहार्दात् क्षन्तुमर्हसि ॥२१॥ [N
 महात्मनस्तस्य हि शोकविक्रवं
 निशम्य वाक्यं मम मन्युरुद्धतः ।
 ततो मया त्वं कुपितेन मर्दवं
 २१] विमुच्य तीक्ष्णानि वचांसि भाषितः ॥२२॥ [N
 ईत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे लक्ष्मणसुग्रीववाक्यं नाम
 ऊनविंशः सर्गः ॥ २९ ॥

१. कै व—०कतेजसा ।

भ—स्वेन चेतसा ।

२. व—महो ।

३. ल—नास्ति ।

४. ल व म श—किष्किन्दा० ।

भ—नास्ति ।

५. ल व म—लक्ष्मणवाक्यं ।

भ च—०जसुग्रीवयो० ।

[ब०-३७, ३८] = [त्रिंशः सर्गः] = [दा०-३७]

एवमुक्तस्तु सुग्रीवो लक्ष्मणेन महात्मना ।

१] हनूमन्तं स्थितं पार्श्वे संचिवं वाक्यमब्रवीत् ॥१॥ [१

महेन्द्रे मलये सखे कैलासशिखरे तथा ।

२] मन्दैरे पार्श्वगिरिषु पञ्चालेषु च संश्रितान् ॥२॥ [२

तरुणादित्यवर्णेषु भ्राजमानेषु सर्वश्वः ।

३] पर्वतेषु समुद्रेषु पश्चिमायां तथा दिशि ॥३॥ [३

आदित्यभवने चास्ते गिरौ चादित्यसन्निभाः ।

४] पञ्चचन्दनसङ्काशाः संश्रिता हरिपुङ्गवाः ॥४॥ [४

अञ्जनान्बुदसङ्काशाः कुञ्जरप्रतिमौजसः ।

५] अञ्जने पर्वते चैव वसन्ति हरियूथपाः ॥५॥ [५

हरितालगुहाश्रय्या वानराः कनकप्रभाः ।

६] मेरुपार्श्वशयाश्चैव ये च धूम्रगिरिश्रिताः ॥६॥ [६

मनःशिलाधौतुगिरिं संश्रिता ये च मन्दरैश्च ।

७] बहवो वानराः शूराः सन्ध्याऽभ्रसमवर्चसः ॥७॥ [N

तरुणारुणवर्णाश्च पर्वते ये ॥७॥

८] पिबन्ति मधु मैरेयं भीमवेर्गोः पुवङ्गमाः ॥८॥ [७

१. ल२—नाशि ।

८. म—नाशि ।

२. म—महेन्द्रम० ।

९. म—१०रप्रतिमौजसा ।

३. म—१मन्दारे ।

१०. ल२—वे वसन्ति ।

४. कै रा ल, व म ल२ श—
पांचालेषु ।

११. म—[मनःशिलाश० ।

१२. कै रा ल, व म ल२—मन्दिरं ।

५. ल२—संस्थितान् ।

१३. रा ल, व—[महात्मे ।

६. रा म म च—समुद्रादि ।

१४. रा—भीमरूपाः ।

७. कै रा म म च—दु वे ।

- वनेषु सुविशालेषु सुगन्धिषु महत्सु च ।
 ९] तापसानां च पुण्येषु वनान्तेषु समन्ततः ॥९॥ [८
 तान् समानय क्षिप्रं वै' पृथिव्यां सर्ववानरान् ।
 १०] सामदानादिभिरं वाक्यैरेनुप्रेषय वानरान् ॥१०॥ [९
 प्रेषिताः प्रथमं दूता महाकाया महाबलैः ।
 ११] त्वरणार्थं तु भूयस्त्वं हरीन् संप्रेषयाशु च ॥११॥ [१०
 ये' च प्रसक्ताः कामेषु दीर्घसूत्राश्च वानराः ।
 १२] इहानयस्व तान् सर्वांश्च शीघ्रं त्वं मम शासनात् ॥१२॥ [११
 अहोभिर्दशभिस्तूर्णं ये चागच्छन्ति न त्विह ।
 १३] इन्तव्यास्ते दुरात्मानो राजशासनदूषकाः ॥१३॥ [१२
 १४पू] शतान्यथ सहस्राणि कोट्यश्च मम शासनात् ।' [१३पू
 N] हरीणामागमिष्यन्ति दूतसंप्रेषणादिह ॥१४॥ [N
 मेघपर्वतसङ्काशाश्छादयन्त इवाम्बरम् ।
 १५] घोररूपाः कपिश्रेष्ठा यान्तु मच्छासनाद्दिशः ॥१५॥ [१४
 ते गतिज्ञा गतिं ज्ञात्वा पृथिव्यां सर्ववानराः ॥१६॥
 १६] आनयन्तु हरीन् भीमान् हरयः शासनान्मम । [१५
 तस्य वानरराजस्य श्रुत्वा वायुमुतस्तदा ।
 १७] दिक्षं दिक्षं सुविक्रान्तान् प्रेषयामास वानरान् ॥१७॥ [१६
 तेषां विष्णुना क्रान्तं पतन्ति ज्योतिषां गणम् ।

१. अ ल२—वै क्षिप्रं ।

६. अ—० सनादिभिरं ।

२. अ—कस्यैरनु० ।

७. कै रा—० नक्रान्ताः ।

३. अ—महाकायाः ।

अ—० प्रीतिं ।

४. अ म च—वै प्रसक्ताश्च ।

ब—विष्णुपदमाक्रान्ताः ।

५. कै रा ल२, ब म ल२ श—नास्ति ।

११ स—१३३ शयोरवसानयो-

८. अ म च—गतिं । श—गणम् ।

रशेदात् सन्ममकावः पाठश्रवः स्यात् ।

- १८] प्रयाताः प्रहिता राज्ञा हरयः खं क्षणेन ते ॥१८॥ [१७
 तान् समुद्रेषु गिरिषु वनेषु च सरित्सु च ।
 १९] वानरो वानरान् सर्वान् रामहेतोरनाययैव ॥१९॥ [१८
 मृत्युकालसमस्याज्ञां कपिराजस्य वानराः ।
 २०] श्रुत्वैव संप्रतस्थुस्ते मुग्रीवस्य भयात् ततः ॥२०॥ [१९
 अस्त्रं गच्छति यत्रोर्कः तस्मिन् गिरिवरे रताः ।
 २२] तद्द्वेयसमाभासस्तस्मात् कोटयो दश स्मृताः ॥२१॥ [२१
 ततस्त्वञ्जनसङ्काशा गिरौ सङ्गे मनोजव्याः ।
 २१] तिस्रः कोटयः प्लवङ्गानामागता यत्र राघवः ॥२२॥ [२०
 कैलासशिखरेभ्यस्तु सिंहकेसर—वर्चसाम् ।
 २४] सप्त कोटिशतान्येव वानराणामुपागम्यन् ॥२३॥ [२२
 फलमूलरसंज्ञा ये हिमवन्तमुपाश्रिताः ।
 २५] तेषां कोटिसहस्राणां सहस्रं समुपागंतम् ॥२४॥ [२३
 अङ्गारशिखराभोणां भीष्माणां भीमकर्मणाम् ।
 २६] विन्ध्याद् वानरकोटीनां सहस्रं भुवि^१ चोद्यतम् ॥२५॥ [२४

१. रा ल, ब म ल, श च म—ते ।

२. म म च—० तोरनोदयत् ।

ब—० तोरनामयत् ।

म—० तोरनामयत् ।

३. ल, —† सहवस्थुस्ते ।

४. कै रा ल, ब म ल, श—नो सूर्ये ।

५. रा म श म च—० भासास्त० ।

६. ल, ब म—कोट्य(?)वतम्येवं ।

७. कै रा म च—† ० मुपागंतम् ।

ल, —† ० मुपागंतम् ।

८. कै रा ब म—० मूलसङ्काशा ।

ल, कंसङ्का । ल, —† ० साङ्का ।

९. म—ते ।

१०. म च—० पागमत् ।

म ल, श—नास्ति ।

११. म ल, श—नास्ति ।

म—० भाणां ।

१२—म म च—म

क्षीरोदबेलानिलयोस् तमालवनगन्धिनः

२८] नारिकेलाशिनैः सौम्यास्तेषां संख्या न विद्यते ॥२६॥ [२५

वनेभ्यः सागरान्तेभ्यः सरिद्भ्यश्च वनौकसः ।

२९] वानरास् तूर्णमभ्येत्य रुन्धन्तीव दिवाकरम् ॥२७॥ [२६

ये तु त्वरयितुं याता वानराः सर्ववानरान् ।

३०] ते^० वीरा हिमवर्च्छैले दृश्युर् महदद्भुतम् ॥२८॥ [२७

तस्मिन् गिरिवरे रम्ये^० यज्ञो माहेश्वरः पुरा^० ।

३१] सर्वदैवतसन्तोषी बभौ विप्रमनोहरः ॥२९॥ [२८

३२पू] अन्नविष्येन्दजातानि मूलानि च फलानि च ।

अमृतस्वादकर्त्तव्यानि दृश्युस्तत्र वानराः ॥३०॥ [२९

N] तर्तैः सममवेर्द्धं दिव्यं फलमूलं मनोहरम् ।

यः क्वचित् सदकुभ्राति मौंसं भवति निःशुब्धः ॥३१॥ [३०

१. ल_१—०कानियतास् ।

२. अ—०कवतग० ।

३. कै अ च—नालिकेरा० ।

अ—नालिकेरावनाः ।

४. अ—पर्वतेभ्यश्च ।

५. अ च—। वानरं पुनरभ्येत्य ।

अ—वानराः पुनरभ्येत्य ।

६. रा ल_१—। रंयतीव ।

७. ल_१—

अत आरभ्य ३२तमश्लोकं यावत्पाठो नास्ति ।

८. कै रा ल_१ ब म ल_१ श—

०णैकम् ।

९. अ—दुष्ये ।

१०. अ—०रस्सदा ।

म श—०रःस्युतः ।

११. अ—अतः परमधिकः पाठः—

गौरीपदानि वेदी च तपोवनमनुत्तमं ।

१२. अ—अन्नविच्छेद० ।

श—अन्नविष्येन्दजातानि ।

१३. अ—। ०तस्वादकर्त्तव्यानि ।

कै रा ल_१ अ ब ल_१ रा म च—

०तस्वादकर्त्तव्यानि ।

१४. अ—यदन्नमभवद् ।

१५. कै रा ब म श—फलमूलमनो-

अ—फलमूलं मनोरमं ।

१६. अ—सकुक्ष्याच्च ।

१७. अ—समं भवति वर्जितः ।

N] तानि दिव्यानि मूलानि फलानि च फलांशिनः ।

३२ उ] औषधानि च दिव्यानि प्रसूत हरियूयपाः ॥३२॥ [३२

तस्माद् भगवतो यज्ञात् कुसुमं च मनोहरम् ।

३३] आनिन्युर वानरा गत्वा सुग्रीवहितकोरिणः ॥३३॥ [३२

ते तु सर्वे हरिवराः पृथिव्यां सर्ववानरान् ।

३४] सञ्चोदयित्वा त्वरिता जवेनाजगमुरग्रतः ॥३४॥ [३३

ते तु तेन मुहूर्तेन वानराः शीघ्रविक्रमाः ।

३५] किष्किन्धां समनुप्राप्ताः सुग्रीवो यत्र वानरः ॥३५॥ [३४

ते गृहीत्वौषधीर् दिव्याः फलमूलं च वानरीः ।

३६] तं प्रतिग्राहयामासुर वचनं चेदमब्रुवन् ॥३६॥ [३५

सर्वे परिश्रितोः शैलान् संमुद्रांश्च वनानि च ।

३७] पृथिव्यां वानराः सर्वे शासनादुपयान्ति ते ॥३७॥ [३६

ततः प्रहर्षममत् सुग्रीवो वानरस्तदा ।

१. म—जलानि ।

२. व—+च फलानः ।

म—फलशाकिनः ।

३. श—नास्ति ।

४. कै रा ल, व म श—औषधानि ।

५. म—० वाग्रिया यया ।

६. ख—पृथिव्याः ।

७. ल—नास्ति ।

२६ तम—३२ तमपरेवसानसाम्ब—

जम्बः २७ तमादि—३२ तमांतः

पाठग्रंथाः ।

८. अ ख—संवादयित्वा ।

९. म—शीघ्रगामिनः ।

१०. ल, व म ल, श—किष्किन्धाः ।

११. म—नास्ति ।

१२. कै रा ल, अ व म ल, श ख—
संप्रति० ।

१३. ल—+० मन्त्रवीत् ।

१४. म—+ परिमुताः ।

म—परिगताः ।

१५. ल, अ व—शेकाः ।

१६. अ म ख—समुद्राः ।

१७. म—ततः प्रहर्षोऽनूक्त्य सुग्री-
वस्य महात्मनः ।

३८] प्रतिजग्राह च प्रीतस्तेषां सर्वमुपायनम् ॥३८॥^२ [३७

प्रतिगृह्य तु तद् सर्वमुपायनमनुत्तमम् ।

स ३८, १ वानराणामुपागम्य सान्त्वयित्वा हरीश्वरः ॥३९॥ [३८

विसर्जयित्वा च हरीम् शूरास्तान् कृतकर्मणः ।^३ [३८पू

२] मेने कृतार्थमात्मानं राघवं च महाबलम् ॥४०॥ [३८।२उ

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वानरोद्योगो नाम

त्रिंशः सर्गः ॥ ३० ॥

१. अ म—सुप्रीतस्ते० ।

२. म—एतावतैव सर्गोऽयं समाप्तो

भवति । 'प्रतिगृह्ये' व्याख्ययित्वा

लोकद्वयेन चोत्तरः सर्गः प्रारम्भ्यते

३. च—+ वित्वा च ।

४. व—तु ।

५. मे—वानराश्च सान्त्वयित्वा च

विसर्जय कपीश्वरः ।

स विसर्ज्य ततः सर्वान्

कर्पास्तत् कृतकर्मणः ।

६. ल_२—कृतार्थ ।

७. कै रा ल, व—महाबलः ।

८. व ल_२—नास्ति ।

ल, म श—०ये किष्किन्धा० ।

९. अ च—उद्योगे ।

म—वानरसिन्धुप्रवेशो ।

[६-३८]= [एकत्रिंशः सर्गः] = [दा०-३८]

६७] अयं राजा स सिद्धार्थः सुग्रीवः प्लवगेश्वरः । [स.४०, १५

रामं दिदृक्षुस् त्वरितं प्रस्थानं समरोचयत् ॥१॥ [N

७] समाहूय महाशूरान् सर्वास्तान् हरियूथपान् ।

सुग्रीवो मन्त्रयामास लक्ष्मणेन च धीमता ॥२॥ [N

८] हरिसैन्यमिदं प्राप्तमविघ्नेन समन्ततः ।

समागच्छन्ति चाद्यापि हरयो गिरिचारिणः ॥३॥ [N

९] अनुरक्ताश्च तुष्टाश्च हरियूथपयूथपाः ।

प्राप्ता ये चेह बलिनस्तान् न संख्यातुमुत्सहे ॥४॥ [N

१०] मुख्येन कपिसैन्येन सर्वेण सहवानराः ।

माल्यवन्तं गिरिं गत्वा पश्यामो लक्ष्मणाग्रजम् ॥५॥ [N

११] प्रीतिमेष्यति सुव्यक्तं दृष्ट्वा च हरिवाहिनीम् ।

सर्वं युक्तं समालक्ष्य मन्युं त्यक्ष्यति मत्कृते ॥६॥ [N

१२] इति^१ मत्वा प्रयास्यामि स्वयमेव कृताञ्जलिः ।

लक्ष्मणं पुरतः कृत्वा प्रसादयितुमीश्वरम् ॥७॥ [N

१३] दहमानेन चार्येण प्रीणान् राज्यं तु मोहवे (१) ।

तारा प्रदत्ता दयिता हत्वा वालिनमाहवे ॥८॥ [N

१. म—अभ्यवहितपूर्वसर्गान्तगतं श्लोक. ७. श—भरताग्रजं ।

द्वयमादौ पठति । तु० ३०, ३१-४० ८. म—दृष्ट्वा च रामो मे ।

२. म च—स्वरितः ।

श—दृष्ट्वा च रामो मे ।

३. श म—नास्ति ।

म—सुव्यक्तं दृश्येव ।

४. कै रा ल, व म श—१० गिरिचारि-
रितः ।

९. अ म च—मो चोयुक्तं ।

५. रा—प्राप्ता ।

१०. अ—अथवाहं गमिष्यामि ।

६. रा अ च—१ मुखेन ।

११. कै रा अ श म च—प्राप्ता ।

१२. ल, व म ल, श—नाहवे ।

१४] पश्याम्येवं हि काकुत्स्थं शरण्यमरिमर्दनम् ।

जाञ्चल्यमानं कोपेन दिधक्षुमिव पावकम् ॥१॥ [N

१५] स दृष्ट्वा लक्ष्मणं मां च कृताञ्जलिपुटौ स्थितौ ।

प्रसादं यदि गच्छेत सैरिद् वै शारदीव हि ॥१०॥ [N

१६] तदा वीक्ष्याभयं दद्याद् यद् भवेद् गुणवत्तरम् ।

तत् संप्रधार्य मनसा समनुज्ञातुमर्हसि ॥११॥ [N

१७] तस्य तद् वचनं श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः ।

हेतुमद् ह्लादकं वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥१२॥ [N

१८] न लक्ष्मणे श्रिते^१ रामः सुग्रीवे प्रहरिष्यति ।

राघवः स परामर्षी धर्मात्मा धर्मवत्सलः ॥१३॥ [N

१९] शरण्यः सततं राजञ् शरणागतसौहृदः ।

सुप्रसादोऽल्पदोषश्च कर्ता चैवार्यधर्मयोः ॥१४॥ [N

२०] एवं रामो महात्मा सै महैन्द्रसदृशो गुणैः ।

न पापं विद्यते तस्मिन्तस्माद् गच्छस्व मा चिरम् ॥१५॥ [N

२१] स लक्ष्मणं भीमबलं सर्ववानरसंमतः ।

अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवः संप्रहर्षयन् ॥१६॥ [३ पू

२२] किष्किन्धाया विनिष्कासम् त्वं लक्ष्मण रोचेते । [३ उ

२३ पू] एवं त्वामनुगच्छामिः स्थेयं त्वच्छासने मया ॥ १७ ॥ [५

१. कै रा ल, ब म ल, श म च-
पश्यामि न ।

२. अ म च—सरितः ।

३. कै रा ल, ब म ल, श—स्थिते ।

४. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
शरण्ये ।

५. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
शरण्यः स्थितसौ ० ।

६. म श—०र्थदोषयोः ।

७. म—०स्मासौ ।

८. म—समुद्रसदृशो ।

च—महोद्यमः ।

९. रा अ म च—भीमबलः ।

१०. ल, ब म ल, श—किष्किन्धाया ।

११. ल,—नास्ति । नुदितः ।

१२. म

- तमेवमुक्त्वा सुग्रीवो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
 २४] विसर्जयामास तदा तारां ताश्चैव योषितः ॥१८॥ [६
 प्रविष्टायां तु तारायां तस्यामन्तःपुरं तदा ।
 २५] केऽन्नेत्युवाच हरिपः सुग्रीवः सुमहाबलः ॥१९॥ [N
 N] वानराश्चाञ्चुर्वन्तत्र इमे स्मो^१ वयमित्यथ । [N
 तानुवाच स सुग्रीवः प्राञ्जलीन् समुपागतान् ।
 २७] उपस्थार्पयत क्षिप्रं शिविकामिह वानराः ॥२०॥ [९
 सुग्रीववचनं श्रुत्वा हरयो जातसंभ्रमाः ।
 २८] उपानयन् महारत्नां शिविकां प्रियदर्शनाम् ॥२१॥ [१०
 तामुपस्थापितां दृष्ट्वा शिविकां वानराधिपः ।
 २९] लक्ष्मणारुह्यतां क्षिप्रमिति सौमित्रिमब्रवीत् ॥२२॥ [११
 इत्युक्त्वा काञ्चनं यानं सुग्रीवः सूर्यसन्निभम् ।
 ३०] बृहद्भिर् हरिभिर् युक्तमारुरोह सलक्ष्मणः ॥२३॥ [१२
 पाण्डुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन वल्गुना ।
 ३१] शुक्लैश्च बालव्यजनैर् धूयमानैस्ततस्ततः ॥२४॥ [१३
 N] शंखमेरीनिनादैश्च वन्दिभिश्चाभिनन्दितः ।
 निर्ययौ प्राप्य सुग्रीवो राजश्रियमनुत्तमाम् ॥२५॥ [१४
 ३२] स वानरशतैर् घोरैर् बलिभिः शस्त्रपाणिभिः ।
 संवृत्तो निर्ययौ^२ तत्र यत्र रामो महाबलः ॥२६॥ [१५
 N] सोऽभ्यगच्छत् तदा रामं दिव्याभरणभूषितः ।

१. म च—शुभलक्ष्मणं । ६. म—श्रियमाणेन ।
 २. म म च—कोत्रे० । च—प्रेर्वमाणेन ।
 ३. कै रा ल, व म ल, श—स्म । ७. म च—संवृत्तेभिर्बलै
 ४. रा—† उपस्थापयित । ८. ल, —०रणभूषितः ।
 ५. कै म म म च—महारत्नं ।

- काञ्चनीं शिविकां त्यक्त्वा पद्भ्यामेव पुर्वगमः॥२७॥ [N
 ३८] स रामं शिरसा भूमौ प्रणम्य हरिपुंगवः ।
 उपविश्याभ्यनुज्ञातः प्राञ्जलिं वाक्यमब्रवीत् ॥२८॥ [N
 ४९] प्रनष्टा श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
 त्वत्प्रसादान्महाबाहो पुनः प्राप्तमिदं मया ॥२९॥ [२६पू
 ५०] नरदेवस्य भर्तुश्च मित्रस्य जयतां वर । [२६
 कृते न प्रतिकुर्याद्यः पुरुषाणां सँ दृषकैः ॥३०॥ [२७
 ५१] गता वानरमुख्या मे शतशः शत्रुकर्षण '।
 प्राप्ताश्चादाय बलिनः पृथिव्याः सर्ववानरान् ॥३१॥ [२८
 N] प्रकर्षेण च संप्राप्ता बलिनोऽतुलविक्रमाः ।
 महाकायाः पृथिव्यां ये० वानराः समुपागताः ॥३२॥ [N
 ५२] ऋक्षाश्चार्वाहिता घोरा गोलांगूलाश्च राघव ।
 कान्तारवनदुर्गाणामभितो भीमविक्रमाः ॥३३॥ [२९
 ५३] देवगन्धर्वपुत्राश्च वानराः कामरूपिणः ।
 स्वैः स्वैः परिवृताः सैन्यैः पथि तिष्ठन्ति राघव ॥३४॥ [२९

१. ल, व म—प्रणष्टा ।

—आगता हरिमुख्या मे शतशः स० ।

२. अ भ च—तव देवस्य ।

प्रकर्षेण संप्राप्ताश्च सर्वे वै वरवालिनः ।

३. कै रा ल, अ व म ल, श च—
 ० यां च

७. च—पृथिव्यां वच सर्वे च ।
 अ—नास्ति ।

४. कै रा ल, अ व म ल, श च—च ।

८. ल, व—ऋक्षाश्चावाहिता ।

५. कै ल, श—दूरतः ।

अ—ऋक्षाश्चैवागता ।

रा—दूषणं । ल, व म—माननां ।

म—दक्षाश्चावाहिता ।

६. कै रा ल, व म ल, श—

भ—ऋक्षाबलिता ।

आगता राम मुख्या मे शतशश्च सहस्रशः ।

९. अ भ च—दुर्गाणामभितो ।

प्रकर्षेण च संप्राप्ता बलिनोऽतुलविक्रमाः ॥

५४] शतैः शतसहस्रैश्च कोटिभिर्युतैरपि ।

५५पू] प्रयुतैरागमिष्यन्ति संकुलैर् हरियूथपाः ॥३५॥ [३१

५६ उ] आगमिष्यन्ति ते राजन् महेन्द्रसमविक्रमाः ।

मेरुमन्दरसंकाशा विन्ध्यशैलकृतालयाः ॥३६॥ [३३

५७] ते त्वामभिगमिष्यन्ति रावणं ये सहायर्नम् ।

५८ उ] निहत्य हरयः सीतामानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥३७॥ [३४

इत्योर्ध्वं रामार्थेणे किष्किन्धाकाण्डे सुग्रीववाक्यं नाम

एकविंशः सर्गः ॥ ३१ ॥

१. म—शतैश्च शतसहस्रैः ।

२. म—संकुलिभ्य परंतपाः ।

३. म—अतः परमधिकः पाठः—

अर्धयूथैर्दशसहस्रैश्चैरभ्येक्ष्य बानराः ।

अर्धयूथैश्च पराजितैश्च हरिणां हरियूथपाः ॥

४. कै रा ल, ब म थ—वतिनो दि वे ।

ल_२—वतिनो दि वि । च—वातनायक ।

५. ल_२—नास्ति ।

६. ल, ब म ल_२ हा—किष्किन्धा० ।

म—उद्योगे ।

[६०-४०] = [द्वात्रिंशः सर्गः] = [दा०-४०]

आगतांश्च प्रविष्टांश्च पृथिव्यां सर्ववानरान् ।'

१] दृष्ट्वा प्रहृष्टः सुग्रीवो राजा राघवमब्रवीत् ॥१॥'

N] आगताश्च निविष्टाश्च बलिनः कामरूपिणः ।

वानरेन्द्रा महाकाया ये मद्विषयवासिनः ॥२॥ [२

२] त इमे बहुसाहस्रैरनीकैर्भीमविक्रमैः । [३, पू

३पू] आगता वानराः शूरा दैत्यदानवसन्निभाः ॥३॥ [३, ७७

६७] यन्मन्यसे नरव्याघ्र प्राप्तकालं तदुच्यताम् ।

N] स्वैसैन्यं मानवश्रेष्ठ निवेशयितुमर्हसि ॥४॥ [७७

८७] इति ब्रुवन्तं सुग्रीवं रामो दशरथात्मजः ।

९पू] बाहुभ्यां संपरिष्वज्य प्रीतो' वचनमब्रवीत् ॥५॥ [९

११७] नाहमस्मिन् प्रभुः कार्ये वानरेन्द्र सलक्ष्मणः ।

१२पू] त्वमस्य हेतुः कार्यस्य त्वं गतिर्हि' मेतो मम ॥६॥ [१२

सुहृद्देविनीतो विभ्रान्तः प्रोङ्गः कर्मविशेषवित् ।

१३] भवानस्मद्विते' युक्तंः स्वंकृतार्थोऽर्थविक्रमः ॥७॥ [१४

१. ल_२ ब—नास्ति ।

२. कै अ ल, म श रा च—
नास्ति ।

३. ल, —† विनिहास्य ।
म—† विनिहास्य ।

४. रा—† सुसैन्यं ।

५. म—प्रीतिवचन० ।

६. ल_२ म च—† हेतोः ।

७. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—
गतिर्हि ।

८. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—
भवतो ।

श—† भरतो ।

९. कै ल_२ म श रा—† सुहृन्निमीतो ।
म० द्वितीयो ।

१०. म—प्रज्ञः ।

११. कै ल, ल_२ ब श रा—
० दितयुतः ।

अ म च—० द्विभियुतः ।

१२. अ म श—सुकृता० ।

- ९७] ज्ञायतां सौम्य वैदेही यदि जीवति वा न वा ।
 स च देशो महाप्राज्ञ यस्मिन् वसति रावणः ॥८॥ [१०
 १०] अभिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
 ११पू] प्राप्तकालं विधास्यामि तस्मिन् काले त्वया सह ॥९॥ [११
 एवमुक्तस्तु सुग्रीवो विनतं नाम यूथपम् ।
 १४] अब्रवीलक्ष्मणस्याग्रे रामस्य वनगोचरः ॥१०॥ [१५
 वृत्तः शतसहस्रेण वानराणामरिन्दम ।
 १७] अधिगच्छ दिक्षं पूर्वा सञ्चलवनकाननाम् ॥११॥ [१७
 तत्र सीतां तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
 १८] मार्गध्वं गिरिदुर्गेषु वनेषु च नदीषु च ॥१२॥ [१८
 यमुनामापगां रम्यां यामुनं च महावनम् ।
 १९] नदीं भागीरथीं चैव सरयूं कौशिकीं तथा ॥१३॥ [१९
 मेकलप्रभवं शोणं नदं मणिनिभोदकम् । [२०पू
 २०] कौवेरीं रुचिरां चैव चन्दनामपि चापगाम् ॥१४॥ [N
 नदीं कालमहीं चैव तमसां पुष्पवाहिनीम् ।
 २४] गोमतीं गोकुलाकीर्णां तथा पूर्वा सरस्वतीम् ॥१५॥ [N

१. ल, ल, व म श—तु ।

१०. कै—कौवेरी ।

२. कै ल, ल, व म श—विनतं ।

११. ल—चर्मणाम् ।

३. श—अरिन्दमः ।

१२. म—तमसा ।

४. अ च—दिशां ।

१३. म—गोमतीमित्यादि श्लोकार्थः

५. कै ल, ल, व म श—नास्ति ।

१४ शस्योत्तरार्धत्वेन पठितः ।

६. व—हरिदुः ।

कौवेरीमित्यारभ्य पुष्पवाहिनीमि-

७. म—तमसा पुष्पवाहिनीं ।

त्यन्तः श्लोकपाठश्च १५ शब्देन

८. कै—मेकलम् ।

पठितः ।

९. म—नास्ति ।

शीघ्रं वाप्य (पी) स्तदागांश्च मगधानं काशिकोसलान् ।

२५] मलयान्श्च विदेहांश्च पुण्ड्रान् वङ्गान्श्च मार्गत ॥१६॥ [२१पू

महानदं च लौहित्यं शैलं पट्टनशोभितम् ।

२६] पत्तनं कोशकाराणां तिमिवरजवाकुलम् । [२१उ

२७पू] सर्वमेतद् विचेतव्यं मार्गमाणैस्तैस्ततः ॥१७॥

N] रामस्य पत्नी वैदेहीं स्नुषां दशरथस्य च । [२२

अवगाह्य समुद्रं च पर्वतान् पत्तनानि च ॥१८॥

२८] मैन्दरस्य च ये कुक्षिं किराताः केचिदाश्रिताः । [२३

२९पू] कर्णप्रावरणाश्चैव किराताश्चाष्टकर्णिकाः ॥१९॥ [२४पू

अक्षया बलवन्तश्च पुरुषाः पापकारिणः ।

१. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—
•स्तदागाह ।

२. कै ल, ल_२ ब म श रा च—
मगधाः ।

३. कै ल, ल_२ ब म रा च—
काशिकोसलाः ।
श—काशिकोसलाः ।

४. ल, ल_२ रा—वङ्गाह ।

५. कै श च—† मार्गतान् ।

ल, ब—† मार्गतान् ।

म—† मार्गतां । रा—† मार्गजान् ।

म—† मार्गथ ।

ल_२—† मार्गधान् ।

६. कै ल, —† तिमि-नुजवाकुलं ।

अ—† तिमिं चरजताकुलं ।

ल_२—† तिमिवरजवाकुलं ।

ब—† तिमि-नुजवाकुलं ।

म—† तिमि-वज्रवाकुलं ।

श—† तिमि-रावजवा० ।

रा—† तिमिवज्रजवा० ।

भ—† तिमिचरजताकरं ।

‘तिमिनकजवाकुलं’ इति मूलतः

पाठः स्यात् ? ।

७. रा—विगंतव्यं ।

कै रा—† •व्यं मार्गमाणस्त० ।

ल, ल_२ ब म श—† •मार्गमाणास्त० ।

८. अ च—† मंदारस्य ।

९. म श—•दागताः ।

१०. म—कर्णप्रब० ।

११. अ भ—अतः परमधिकः पाठः—

बर्बराः काकपुमुखाः का(र्वा-)मैनाहक-

पावकाः ।

- ३०] किराता वनभूताश्च हेमाङ्गाः प्रियदर्शनाः ॥२०॥ [२५
 आममीनाशिनश्चैव किराता द्वीपवासिनः ।
 ३१] अन्तर्जलगता घोरा नरग्राहा इति श्रुताः ॥२१॥ [२६पू
 एतेषामालयाः सर्वे विचेतव्याः समन्ततः ।
 ३२] गिरिभिर्यानि गम्यन्ते प्रवणोऽन्येन पुत्रेण च ॥२२॥
 रत्नवन्तं जलद्वीपं सर्वरत्नोपशोभितम् ।
 ३३] सुवर्णकुट्टिमं चैव सुवर्णाकरमणिढितम् ॥२३॥ [२७
 जम्बुद्वीपमतिक्रम्य शिविरो' नाम पर्वतः ।
 ३४] दिवं स्पृशति शृङ्गेर्यो देवदानवसेवितः ॥२४॥ [२८
 तत्र सर्वेषु शृङ्गेषु निर्भरेषु गुह्येषु च । [२९पू
 ३५] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥२५॥ [३१पू
 तैथा कालोदकं नाम समुद्रं भीमदर्शनम् ।
 ३६] आक्रीडं दानवेन्द्राणां गत्वा द्रक्ष्यथ वानराः ॥२६॥ [N
 तत्र रक्षोगणा घोराश्च छायां गृह्णन्त्यलक्षिताः ।
 ३७] ब्रह्मणा समनुज्ञाता नित्यकालं बुभुक्षिताः ।
 N] ब्रह्मस्वहारिणः पापास्ते द्विजा नरकं गताः ॥२७॥ [N
 तं कालमेघप्रतिमं महोरगनिषेवितम् ।
 ३८] अभिगम्य महानादं तथा नदनदीपतिम् ॥२८॥ [३६
 ततो रक्तजलं घोरं लौहित्यं' नाम सागरम् ।

१. म—प्रेमाङ्गाः ।

२. कै—अन्तर्जल० ।

३. म—पुत्रेण ।

४. ल_२—जयद्वीपं ।

५. कै—सुवर्णकरमण्डितं ।

६. म—शिविरो ।

७. रा—अथ ।

८. कै अ ल, ल_२ व म श रा-
 वानरेन्द्राणां ।

९. कै ल_१—नित्यं कालं ।

१०. श—रक्तानकं ।

११. ल_२—लौहित्ये ।

म—लौहित्यं ।

रा म—लौहित्यं ।

- ३९] गेता द्रक्ष्यथ वेत्सं च बृहतीं कूटशाल्मलीम् ॥२९॥ [३७
 शुई पतंगराजस्य सुपर्णस्य महात्मनः ।
 ४०] शुभ्रकैलाससंकाशं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥३०॥ [३८
 तस्य स्थानेषु रम्येषु विचेया जनकात्मजा ॥३१॥ [N
 ४१] ततः शृङ्गसहस्रेण भिच्वा सलिलमुत्थितम् ।
 द्रक्ष्यथाम्बुधरप्रख्यं गोशृङ्गं नाम पर्वतम् ॥३२॥ [N
 ४२] तत्र शृङ्गनिभा घोरा मंदेहो नाम राक्षसाः ।
 शैलशृङ्गेषु लम्बन्ते नानारूपा महाबलाः ॥३३॥ [३९
 ४३] ते पतन्ति जले नित्यं सूर्यस्योदयनं प्रति ।
 अभिज्ञप्ता महेन्द्रेण निशायामुत्पतन्ति च ॥३४॥ [४०
 ४४] ततः पांडुरमेघाभं 'क्षीरोदं नाम सागरम् ।
 गता द्रक्ष्यथ दुर्धर्षं मुक्तामणिनिभोदकम् ॥३५॥ [४१
 ४५] तस्य मध्ये शुभो नाम जातो रंजितपर्वतः ।
 दिव्यगन्धैः कुसुमितैः राजतैः कमलैश्चित्रैः ॥३६॥ [४२

१. ल _१ —गत्वा ।	बलाबलाः ।
२. अ म च — तां चैव
श—वत्सां च ।	कै—० बलावृताः इति प्राप्तीबं
लेखान्तरम् ।
३. कै—शाकमलि ।	९. अ च — तपति ।
४. ल _२ रा—पतंगराजस्य ।	१०. म—क्षीरोदो नाम ।
५. कै अ ल _१ ब म श रा च—
रम्येषु स्थानेषु ।
म—रम्येषु देशेषु ।	११. ल _२ —नास्ति ।
६. म—० बाणुवरम् ।
च—० बाणुवरम् ।	१२. श—कलशैस्ततः ।
रा—१ फलशैविता ।
७. अ म श रा म—संदेहा ।	कै अ ल _१ ल _२ ब म—
कलशैवितः ।
८. कै अ ल _२ श रा च—नानारूप-	१३. ल _२ —नास्ति ।

४६] तत्र सा राजतैः पथैर् नलिनी हेमकेसरैः १।

नाम्ना सुदर्शना नाम राजहंसैः संपाकुला ॥३७॥ [४३

४७] किन्नराश्च चारणा यक्षा गंधर्वाः पतंगोरगाः ।

दृष्टाः समभिगच्छन्ति नलिनीं चारुदर्शनाम् ॥३८॥ [४४

४८] क्षीरोदं समतिक्रम्य तत्र द्रक्ष्यथ वानराः ।

घृतोदमुर्दधिभ्रेष्ठं सर्वभूतनमस्कृतम् ॥३९॥ [४५

४९] तत्र कौकौटनं तेजैः कृत्वा हयशिरा महत् । [४६पू

हविर्भूतं पयोधिं तं प्राश्नात्यविरतं हविः ॥४०॥ [N

५०] तत्र विक्रोशतां नादो भूतानां सलिलौकसाम् ।

श्रूयते भृशमार्तानां कृष्यतां बहवामुखे ॥४१॥ [४७

५१] घृतोदस्योचरे कूले योजनानि चतुर्दश ।

जातरूपशिलो नाम जातः कनकपर्वतः ४२॥ [४८

५२] तस्यांसीना नगस्याग्रे गता द्रक्ष्यंथ वानराः । [४९उ

सहस्रशिरसं देवमनन्तं नीलवाससम् ॥४३॥ [५०उ

५३] त्रिशिराः काञ्चनस्तालः केतुस्तस्य महात्मनः ।

भ्राजते पर्वतस्याग्रे वेदिकोर्चक्रायभूषितः ॥४४॥ [५१

१. श—संराजते ।

२. अ च—०केसरैः ।

३. ल_१—नारि ।

४. अ च—समाकुलेः ।

५. भ—यतो ।

६. अ च—०मुर्दधि भ्रेष्ठं ।

७. कै अ श रा भ च—करकोटनंते०

म—कौकौटनतेजः ।

८. कै ल, ल_१ व म श रा—

प्राप्तमवि० ।

९. म—हतानां ।

१०. अ भ च तस्यासीनं ।

ल, ल_१ व म—तत्रासीना ।

११. कै ल, ल_१ व म श रा भ च—
वनस्याग्रे ।

१२. ल_१—द्रक्ष्यति ।

१३. कै ल, ल_१ व म श रा भ च—
वेदिका स्वमभूषिता ।

- ५४] पूर्वस्यां दिशि निर्माणं द्रक्ष्यथ ब्रह्मनिर्मितम् । [५२
तत्र हेममयः श्रीमानुदयो नाम पर्वतः ॥४५॥
- ५५] तस्य कोटिर्दिवः (१ दिव्य) स्तम्भा शतयोजनमायता । [५३
जातरूपशिला दिव्या विराजति स वेदिका ॥४६॥
- ५६] सालैस्तालैस्तमालैश्च कर्णिकारैश्च पुष्पितैः ।
५७पू] जातरूपमयैर्दिव्यैः शोभिता सूर्यसन्निभैः ॥४७॥ [५४
तत्र योजनविस्तीर्णमायतं शतयोजनम् ।
- ५९] शृङ्गं सौमनसं नाम जातरूपमयं ध्रुवम् ॥४८॥ [५५
६० उ] तत्र वैखानसा नाम बालखिल्या मरीचिपाः ।
प्रादेशमात्रा दृश्यन्ते सूर्यकाले तपोधनाः ॥४९॥ [५६
६१] काञ्चनस्यैव शैलस्य सूर्यस्य च महात्मनः ।
आविष्टा तेजसा सन्ध्या पूर्वा रक्ती प्रकाशते ॥५०॥ [५७
६२] तत्र 'पूर्वं' 'पदं' कृत्वा तदा विष्णुस् त्रिविक्रमः ।
द्वितीयं 'शिखरे मेरोश् चकार पुरुषोत्तमः ॥५१॥ [५८
६३] उत्तरेण परिक्रम्य जम्बुद्वीपं दिवाकरः ।

१. श—नागित ।

२. श—नास्ति ।

३. कै ल, श—कोटिर्दिवस्तम्भा ।

ब म—० दिवः स्तम्भा ।

शृ—नास्ति ।

म—कोटिशतं स्तम्भाः ।

४. म—० नमायताः ।

अ—१० नमायतं ।

५. कै ल, ल, ब म रा च—नास्ति ।

६. ल, ल, म श—१ विशुं ।

७. कै ल, ल, ब म रा—वैखानसा ।

८. अ म—१ बालः ।

९. अ च—१ प्रादेशमात्रा ।

१०. ब—१ शैलस्य ।

११. अ—पूर्व रक्ता ।

ल, म च—पूर्वरक्ता ।

१२. कै अ ल, ल, ब म श रा—
पूर्वपदं ।

१३. ल, ल, ब म श—तत्र ।

१४. ल,—द्वितीयशिक्षः ।

दृश्यो भवति भूतानां शिखरं तत् समाश्रितः ॥५२॥ [५७

६४] ततोऽस्य दर्शनादेव गोभिरेव प्रकाशते ।

६५पू] ततस्तेजश्च सर्वत्र सर्वप्राणमृतामिह ॥५३॥ [५९

६६पू] शैलेषु तेषु दिव्येषु काननोपवनेषु च ।

५८पू] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥५४॥ [६०

ये च नोक्ता मया देशा विचेया तेषु जानकी । [६५ उ

N] मासे पूर्णे निवर्तध्वं गत्वा तमुदयं गिरिम् ।^१ [N

६९ उ] ऊर्ध्वं मासाश्च वस्तव्यं वसन् वध्यो भवेन्मम ॥५५॥ [६८ उ

एतावद् वानरैः सत्यैः(?)शक्य)मन्वेष्टुं रघुनन्दन ।

६८] आभास्करमार्प्यादं नाभिजानाम्यतः परम् ॥५६॥ [६६

अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य चै ।

७०पू] पूर्णे मासे समुद्गार्था निवर्तध्वं पुत्रंगमाः ॥५७॥ [६७

अतः परं प्रवक्ष्यामि गतिमन्यां महीतले ।

N] दक्षिणस्यां दिशि यथा गन्तव्यं पुत्रैर्गाधिपैः ॥५८॥ [N

यथोक्तं चैव कर्तव्यमवश्यं प्रीतिमानहम् ।

N] अन्यथा संशयो वः स्याद् दाराणां जीवितस्य च ॥५९॥ [N

१. कै ल, ल_२ व म श रा च
दर्शनादेवि ।

२. अ म—वधुः । च—नास्ति

३. च नास्ति ।

४. कै म ल, ल_२ व म श रा च
नास्ति ।

५. व—

ल_२—०. मन्वेष्टुं । म—१. मन्वेष्टुं ।

६. कै अ ल, ल_२ व म श रा च—
आभास्करम् ।

म—अभास्करममर्षादं ।

७. ल_२—दु ।

८. अ म च—पुत्रगर्भैः ।

महेन्द्रकान्तां वनशैलमण्डितां

संचोर्य सर्वामपि गां च वानराः ।

नरेन्द्रपत्नीमधिगम्य मैथिलीं

७१] ततो निवृत्ताः सुखिनो भविष्यथ ॥३०॥ [३१

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे पूर्वदिग्दर्शनं नाम

द्वाविंशः सर्गः ॥३२॥

१. ल, ब म श—०कान्तावनशैल० ।

५. ल, ब म श—किष्किन्धाकाण्डे

२. अ म च—विधीय सर्वां सनगां ।

भ—उद्योगे ।

३. ल_२—नास्ति ।

६. श—नास्ति ।

४. ब—रामायणे वाल्मीकीये ।

[बं०-४१]=[त्रयस्त्रिंशः सर्गः] =[दा०-४१]

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवस्तं कपिं वानरेश्वरः ।

१] अपरान् प्रेषयामास वानरान् संप्रहर्षयन् ॥१॥ [१

२७] पितामहसुतं वीरं जाम्बवन्तं महाकपिम् ।

नीलमग्निसुतं चैवं^१ हनूमन्तं च मौरुतिम् ॥२॥ [२

३] सुहोत्रं च सुराचिं च शरगुल्मं तथैव च ।

गर्जं गवाक्षं शैरभं सुषेणमुषभं तथा ॥३॥ [३

४] मैन्दं च द्विविदं^२ चैव विजयं गंधमादनम् ।

N] उल्कामुखर्मसंगं च वैश्वानरमुताबुधौ ॥४॥ [४

५७] अंगदप्रमुखान् वीरान् कपीन् कपिवेश्वरः ।

वेगविक्रमसंपन्नान् संदिदेश कपीश्वरः ॥५॥ [५

६] तेषामनुगणं चैव ददौ बलमनेकशः ।

७५] विचार्य हरिवीराणामादिशद् दक्षिणां दिशम् ॥६॥ [६

ये केचन समुद्देशास्तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।^३

९] कपीशः कपिमुख्यानां स तेषां समुद्रोद्देहत् ॥७॥ [७

'एतैः संहं महाभागैर् वानरैः कामरूपिभिः ।

८] अभिगम्य महाभागा विशालां दक्षिणां दिशम् ॥८॥ [N

१. म च—वानरर्षभः ।

२. ल_२—नारित ।

३. कै ल, ल_२ व म श रा—माक्षतं ।

४. म—सुहोत्रं ।

५. कै ल, ध रा म च—सरभं ।

व म—† सुरभं ।

६. कै—† सुषीणः ।

७. कै ल, ल_२ व म रा—द्विविधं ।

८. कै—उल्का (पाठस्तुटितः)

९. कै—अंगदप्रमुखा.....वेश्वरः ।

(पाठस्तुटितः)

१०. म—ये केचिद्भूत उद्देशास्तास्तस्यां परिमार्गय ।

११. व म च—समुद्रोद्देहत् ।

म—जानुवहदत् ।

१२. म—प्रवैद्य व ।

बुद्धि-विक्रम-संयुक्तै रूपायैरनुगच्छथ ।

[N] ततः सीतां च मार्गध्वं निलयं रावणस्य च ॥९॥ [N

सहस्रशिखरं विन्ध्यं नानाद्रुमलतावृतम् ।

१०] नर्मदां च नदीं रम्यां महोरगनिषेविताम् ॥१०॥ [८

१४पू] मेकलामुत्कलां (?) चैव नदं मणिनिभोदकम् ।

[N] जम्बूमतीं चन्द्रवतीं सर्वमेव विचीर्यताम् ॥११॥ [१०

१६ उ] विदर्भान् ऋषिकांश्चैव रम्यान् माहिषकानपि । [११पू

पर्वतप्रभवां तां तु श्लक्ष्णस्रोतस्तरङ्गिणीम् । [N

११] नानापक्षियुतां दिव्यां पुण्यां वेगवतीं नदीम् ॥१२॥ [१२

तत्रैव पर्वतपादेषु गिरीणां शिखरेषु च । [N

१२] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥१३॥ [N

१. अ म—तत्र ।

२. च—नास्ति ।

३. ल, व म श—० शिरसं ।

४. म—अतः परमधिकः पाठः—

तां च वेगवतीं रम्यां कृष्णवर्णां महानदीम् ।

वरदां च महाकाळां महानागनिषेविताम् ॥

च—नास्ति ।

५. ल, ल_२—मेकलानुकलं ।

व म—मेकलानुकलं ।

कै अ श च—मेकलानुकलां ।

६. कै अ ल, व म श रा म च—

‡ जम्बूमतीं ।

७. कै ल, ल_२ व म श रा—

† विधीयताम् ।

८. कै अ ल, व म रा म च—

‡ विदर्भाम् ।

९. कै अ ल, व म रा म च—

‡ ऋषिकांश्चैव ।

श—‡ ऋषिकांश्चैव ।

१०. कै ल, ल_२ व म श रा म च—

† पर्वतप्रभवांस्तांस्तु ।

११. म—नास्ति ।

१२. अ रा म च—

अतः परमधिकः पाठः—

मार्गध्वं हरिसादृशा तथा वेगवतीं नदीं ।

१३. म—तस्य ।

१४. च—नास्ति ।

१७५] तथा शकान् कुंणिन्दांश्च कलिङ्गांश्च विशेषतः ।^१

[N] दर्शार्णान् कौकुरांश्चैव हैमानपि च कंदरान् ॥१४॥ [N

१७७] अन्वेष्ट्य दंडकारण्यं सशैलवनकौननम् ।

१८५] नदीं गोदावरीं चैव प्रसन्नसलिलां शुभाम् ॥१५॥ [१२५

[N] गता द्रक्ष्यथ कावेरीं वृतामप्यंशरसां गणैः । [N

१८७] तथैव चौरां दान् पुण्ड्रांश्चैव केरलींश्च कुंरुनपि ॥१६॥ [१२७

१५७] गंतव्यो मलयः श्रीमान् पर्वतो धातुमयिदतः ।

१९७] सचित्रशिखरंश्चैव चित्रपुष्पितकाननः ॥१७॥ [१३

सचन्दनवनोद्देशो मार्गितव्यो मेहागिरिः ॥१८॥^{१०} ॥ [१४

२०] ततस्तामापगां दिव्यां प्रसन्नसलितां शुभाम् ।

गता द्रक्ष्यथ कावेरीं वृतामप्यंशरसां गणैः^{११} ॥१९॥ [१५

१. अ—+ सका ।

२. व—कुणिन्दांश्च । म—कुणिन्दांश्च ।

३. ल२ रा—कुलिन्दांश्च ।

४. च—नास्ति ।

५. अ रा—कुरांश्चैव ।

कै अ ल, ल२ व म श रा च—
कुवकुरांश्चैव ।

६. कै—हे १ ।

७. कै—कं १ ।

८. अ म - सशैलवनपादपं ।

९. ल, —+ ० सलिला ।

१०. च—कृतामप्यंशर० ।

११. कै—कौकुरां ।

ल२ व म—चौरां ।

ल, —चोद्वान् ।

१२. व म—चौरांश्च रा—पुंदांश्च ।

म च—पुंदांश्च ।

१३. कै—अप्यंशरपातः ।

‘तैलंगानम्यानपि’ इत्यपरहस्तेन
पूरितम् ।

१४. ल, —० शिखरैश्चैव ।

१५. कै सचन्दन... (पाठस्तुडितः)

‘कंदराश्च’ इत्यपरहस्तेन पूरितम् ।

१६. कै ल, व म श—

मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

१७. अ ल, रा म च—

अतः परमधिकः पाठः—

तत्र चन्दनसंवेष्टु(ल, वंटे)तमाकानां वनेषु च
रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥

१८. कै अ म—रम्यां ।

१९. व म—+ कावेरीं ।

२०. कै ल२ म—+ ० मप्यंशर० ।

२१. ल, —नास्ति ।

- २१] तत्रासीनं नेगस्याग्रे तपेस्यन्तं महौजसम् ।
 २२पू] द्रक्ष्यथादित्यसंकाशमगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥२०॥ [१६
 तमैतिक्रम्य शैलेन्द्रं दिव्यधातुसमन्वितम् ।
 N] पुलस्त्यमृषिमासाद्य गत्वा द्रक्ष्यथ वानराः ॥२१॥ [N
 N] गंधर्वकन्या निहिता यत्र हित्वा सखीजनम् । [N
 २२उ] ततस्तयाऽभ्यनुज्ञाताः प्रसन्नेनान्तरात्मना ॥२२॥
 तां महाग्राहदुस्तारां तरिष्यथ महानदीम् । [१७
 २३] सचंदनवनैर् दिव्यैः प्रसन्नद्वीपमालिनीम् ॥२३॥
 कान्तं तं कृतसंकेतां समुद्रमेभिगच्छतीम् । [१८
 २४] ततो हेममयं दिव्यं मुक्तामणिविभूषितम् ॥२४॥
 गुप्तं कंपाटं पाण्डुर्योनां गता द्रक्ष्यथ वानराः । [१९
 २५] तामतिक्रम्य कौवेरीमावृत्य मलयं गिरिम् ॥२५॥ [N
 N] पौष्पीं मालामिव कृतां वेलां द्रक्ष्यथ वानराः । [N
 पौष्पीं च मालां दिव्यां तु वितन्वन्तु वनौकसः ।^{११}
 २७] तत्र केतकिषण्डेषु पुष्पितेषु वनेषु च ॥२६॥ [N

१. ल_१—†नरस्य ।

कै अ ल, य म श रा च-
 नदस्या० ।

२. अ म च—नलयस्य ।

३. अ ल, ल_२ ब म श रा च-
 तमभिक्रम्य ।

४. ब म—निहता ।

५. कै अ ल, रा च—†खीजनः

६. व—ततस्तथा० ।

म श—०कजुडा ।

कै ल, रा—०वानजुडा० ।

७. अ—†दीपमालिनीं ।

८. कै—कर्तुं तं । अ म—कातेव ।
 च—कांतं च ।

९. ल_२—समुद्रमपिगच्छ० ।

१०. ब म श—कपाट० ।

११. ल, ल_२ ब म श—पाषाणां ।

१२. व म श—†कौवेरीमा० ।

१३. कै ल, ल_२ ब म श रा म च-
 नास्ति ।

१४. कै अ रा च—†केतकिषण्डेषु ।

म—†केवपि सण्डेषु ।

रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ।

२८] ततः समुद्रस्तर्तव्योऽङ्गाधः पुलिनसंवृतः ॥२७॥ [N

स देशो ह्यतरङ्गोऽभून्मुनिना आपनिर्मितः ।

२९] उपहारं तु विन्यस्तं तरंगैराकुलीकृतम् ॥२८॥ [N

दृष्ट्वा भगवता शप्तो ह्यतरङ्गो भविष्यसि ।

३०] तैतश्च आपतस्तर्त्य समुद्रो वै महात्मनः ॥२९॥ [N

अतरङ्गोऽभवत् क्षिप्रं निर्मलादर्क्षनिर्मलः ॥

३१] ततो द्वीपं समुद्रस्य शतयोजनमायतम् । [N

तपतिक्रम्य शैलेन्द्रो मेहेन्द्रो नाम पर्वतः ॥३०॥

३२] जातरूपमयैः शृङ्गै रप्सरोगणसेवितैः । [२१

३३पू] सिद्धचारणसंघैश्च विप्रकीर्णो मनोरमः ॥३१॥ [२२पू

N] नानापक्षिगणैर जुष्टो बहुकिन्नरसेवितः ।' [N

३३ उ] यमुपैति सहस्राक्षः सदा पर्वसु पर्वसु ॥' ३२॥ [२३ उ

३६ उ] पुष्पितैः पादपैः कीर्णः सिद्धचारणसेवितः [N

१. ल१—† गाढः ।

२. म—† तपहारं ।

३. कै अ ल, ल२ व म श रा—
अविष्यति ।

४. कै—ततः शासनता तस्य ।

अ च—ततः स शासनात्तस्य ।

रा—ततः † शासनतां तस्य ।

अ—ततः स शासनात्तस्य ।

५. कै व—† समुद्रं ।

६. ल१, ल२ व म श—० सन्निभः ।

७. ल२—† मयुतं ।

८. व अ—सेवेयं ।

९. श—सेवेयं ।

१०. ल१—† जातरूपमयः ।

११. ल१—† सेवितं । च—† सेविता ।

१२. म—सिद्धचारण...(अम्बपातः) ।

१३. म—नास्ति ।

कै अ ल, ल२ व म श रा च—
विप्रकीर्णैः ।

१४. च—† मनोरमाः । म—नास्ति ।

१५. म—नास्ति ।

१६. अ—† यमुपैति ।

१७. च—नास्ति ।

१८. ल१—नास्ति ।

१९. अ—† कीर्णः ।

- N] तत्राप्रमत्ता वैदेहीं विचिन्वन्तु वनौकसः ॥३३॥ [N
 द्वीपस्तस्य गिरेः पार्श्वे शतयोजनमायतः । [२३ उ
 ३५] अंगम्यं मानुषैः सर्वैर् यमादुर् वनेगोचराः ॥३४१॥ [२४
 तमतिक्रम्य द्वीपं तु गिरिं द्रक्ष्यथ काञ्चनम् ॥३५॥ [N
 ३९] उत्थितः सागरं भित्त्वा वयस्यश्चन्द्रसूर्ययोः ।
 N] प्रविष्टो ब्रह्मभवनं शृङ्गेण महता गिरिः ॥३६॥ [N
 चंद्रसूर्याशुसंकाशः सागराम्बुपरिप्लुतः ।
 ४०] भ्राजते विपुलैः शृङ्गैरम्बरं विलिखन्निव ॥३७॥ [२९
 तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं सेवते यदुदिवाकरः ।
 ४१] श्वेतं राजतरुणं च सेवते यन्निशाकरः ॥३८॥
 ४२पू.] न तत्र कुतश्चाः पश्यन्ति न वृशंसा न नास्तिकाः । [३१पू
 N] नानातपसः केचिन् न च पापकृतो जनाः ।^{११} [N
 ४२ उ] मणम्य क्षिरसा शैलं विचिन्वन्तु वनौकसः ॥३९॥ [३१ उ
 तं तु शैलमतिक्रम्य गिरिर्मेदित्यसन्निभम् ।^{१२}
 ४३] परं पौर समुद्रस्य योजनानि चतुर्दश ॥४०॥ [३२

१. अ ल, ल, ब म श रा भ च—
अगम्यो ।	९. कै ल, ल, ब म श रा—
यं निशा० ।
२. ब म—+ वृत्तगोचरः ।	१०. ब म—जत्रः ।
३. इत्त कर्त्तं सर्वे स्मृत्येव प्रेरिताः पुनः
परस्मिन्—	११. भ प्राप्तोऽपरहस्तेन विम्बस्तः ।
तत्र सीतां च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।	१२. श—+दिवौकसः ।
४. श—ब्राह्मभवनं ।	१३. ब—क्षिरसादित्य० ।
५. कै अ ल, ल, ब म श रा च—
+गोचरः ।	१४. ल, —इतः परं 'ततः शके'
त्यग्रिमः ४५ शाः श्लोकः पठितः ।
६. कै ल, ल, ब म श रा—
+ यं दिवा० ।	१५. अ च परे परे समुद्रस्य ।
कै ल, म श रा—पारं
समुद्रस्य गिरिर् ।
ब—०द्रस्य गिरेः ।
७. श—+सीतं ।	
८. ब म—स्वतर्क्यं ।	

- तत्र भुक्त्वा वराभ्यानि मूलानि च फलानि च ।
 ४५] बहूनि च महाऽर्हाणि गच्छेयुर वानराः परमं ॥४१॥ [३४
 ततः सागरमुत्तीर्य विद्युर्त्तवान् नाम पर्वतः ।
 ४४] सर्वकामफलैर् वृक्षैर् निर्मितो विश्वकर्मणा ॥४२॥ [३३
 तस्य पर्वतशृङ्गेषु वनेषूपवनेषु च ।
 ४९] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥४३॥ [N
 तमातिक्रम्य दूर्धर्षं माल्यवान् नाम पर्वतः ।
 N] अध्वानं दुर्विषहं च योजनानि चतुर्दश ॥४४॥ [N
 ततः शंक्रध्वजाकारः कुंजरो नाम पर्वतः ।
 ५०] अगस्त्यभवनं चात्र निर्मितं विश्वकर्मणा ॥४५॥ [३५
 सरित् तत्राञ्जना नाम तामुवाच मुनिस्ततः ।
 ५५] अगस्त्यो ह्यभिषेकार्थं कुञ्जरागमनं प्रति ॥४६॥ [N
 सा समूलौषधिवना सपर्वतवनाकुंजला ।
 ५६] कुञ्जरं पर्वतं गत्वा महर्षिं तमुपस्थिता ॥४७॥ [N
 रक्तचन्दनसंरक्ता मणिविद्रुमशर्करा ।
 ५७] देवर्षिचरिता पुण्या पवित्रेव सरस्वती ॥४८॥ [N

१. अ म च—मधुनि ।

‘पर्वते’ इति शोभितम् ।

२. कै ल, ल, व म श रा—
 गच्छेयुरथ वानराः ।

९. व—अतः परमधिकः पाठः ।
 सर्वकामफलैर्वृक्षैर्निर्मितो विश्वकर्मणा ।

३. म—विदित्वान् ।

४२ शपथार्थस्य अमाम्बासः ।

४. ल—नास्ति ।

१०. अ—तत्र शक्र० ।

५. रा—नास्ति ।

म—ततस्तत्क्र० ।

६. ल—नास्ति ।

११. अ—समूलौषधि० ।

७. म—दुर्वर्ष ।

१२. अ म च—वनाकरा ।

८. म—नामतः । प्रान्तेऽपरहस्तेन

१३. कै ल—नास्ति ।

- तत्र योजनविस्तारमायतं शतयोजनम् ।
 ५१] तोरणं काञ्चनं दिव्यं पद्मगैरुपसेवितम् ॥५९॥ [३६
 तत्र भोगवती नाम सर्पाणां नैलयः पुरी ।
 ५२] विशालरथ्या दुर्धर्षा तप्तकाञ्चनतोरणा ॥६०॥ [३७पू
 रक्षिता पद्मगैर दिव्यैस् तीक्ष्णदंष्ट्रैर् महाविषैः [३७उ
 ५३] सर्पराजो महातेजा यस्यां वसति वामुकिः ॥६१॥ [३८पू
 तच्छोभयति निर्माणं तोरणं दक्षिणां दिशम् ।
 N] पर्वतं तां पुरीं चैव मार्गध्वं वानरोत्तमाः ॥६२॥ [N
 तमतिक्रम्य शैलेन्द्रो महानृषभसंज्ञितः ।
 ५८] सर्वरत्नमयः श्रीमान् नानाधातुविभूषितः ॥६३॥ [४०
 गोशीर्षं चन्दनं पद्मं हरिश्यामं च चन्दनम् ।
 ५९] दिव्यमुत्पद्यते यत्र चन्दनं चाग्निसन्निभम् ॥६४॥ [४१
 न च तच्चन्दनं दिव्यं स्पृष्टव्यं वनगोचरैः ।
 ६०] रोहिता नार्यं गन्धर्वा गोपायन्ति च तद्वनम् ॥६५॥ [४२
 तत्र गन्धर्वपतयश्च चत्वारः सूर्यवर्चसः ।
 ६१] शैलेषो ग्रामणीर भिक्षुः सुवर्णैश्चैव वानराः ॥६६॥ [४३

१. ल, ल१ श म—

तत् त्रिवो० ।

अ च—तं त्रिवो० ।

कै—तस्त्रिवोजनविस्तीर्णमा० ।

ब म—तत् त्रिवोजनविस्तारामा०

२. अ—+० गैरुपसेवितः ।

च—अत्रत्य “पद्मगै” रित्यादिः

५१ शपूर्वाधेस्य ‘पद्मगै’ रितिर्पठ्यन्तः

पाठो नास्ति ।

३. अ ल१ ब म म च—+निलया ।

४. कै रा—सपर्वतां ।

ल, ल१ ब म श—सपर्वतां ।

५. म—+ वानरोत्तम ।

६. म—महानृषभसं० ।

७. कै ल१ ब म रा—+ स्पृष्टव्यं ।

अ श च—+ स्पृष्टव्यं ।

८. ल१—नागगन्ध० ।

९. अ ल१ च—शैलज्ञो ।

१०. कै ब म—ग्रामणी० ।

श—ग्रामणिर्भि० ।

११. कै अ च—स्ववर्ण० । म—स्ववर्ण० ।

अभिगच्छन्ति तं देशं दिव्याश्चाप्सरसां गणाः ।

N] तथा चैवं विचेतैव्यम् त्रिशृङ्गो नाम पर्वतः ॥५७॥ [N
६३ उ] तत्र सौमनसा नाम शृङ्गात् स्रवति सा नदी ।

तत्र सानुषु चित्रेषु चन्दनागुरुगन्धिषु ॥५८॥ [N
६४] शिलातलविनिर्षिष्टाः क्रीडन्तीर्व महोर्मयः ।

तस्याः पुलिनशालिन्यास्तीरे रम्ये मनोहरे ॥५९॥ [N
६५] उचरे पर्वतश्रेष्ठे रोध्रणीवारसंवृते ।

विहङ्गा मधुराभाषा नानावर्णोपशोभिताः ॥६०॥ [N
N] देवारण्यनिवासाश्च कोकिला मधुरैस्वनाः ।^१

अन्ये च विहगा मुख्या मृगसङ्गा मनोहराः ॥६१॥ [N
N] दृश्यन्ते तत्र भूमौ वा पर्वतेषु गुह्यसु च । [N

अतः परमनादृष्यो यमलोकः सुदारुणः ॥६२॥ [४५पू
६६] संकुला राजधानी च कृष्णेन तमसा वृता । [४५ उ

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रस्तत्र पारिप्लवः प्रभुः ॥६३॥ [N
६७] प्रासीदः कीञ्चनैः स्तम्भैर् वज्रवैदूर्यवेदिकैः ।

१. अ च—तान् देशान् ।

॥५७॥परहस्तेन ।

२. ल, ल_२ म श—तथैव च ।

११. अ म च—मधुरस्वराः ।

३. व—† विचेतव्यं ।

१२. म—प्राप्तेऽपरहस्तेन ।

४. व—तत्रासौमन० ।

१३. ल, —† मृगसङ्गा म० ।

५. अ च—शृङ्गात् स्रवते नदी ।

म—† मृगसङ्गमनोहरः ।

म—शृङ्गे वसति सा नदी ।

१४. म—† दृश्यन्ते ।

६. कै ल, व म रा म च—विनिर्षिष्टाः ।

१५. ल, —० मनादृष्टो ।

७. श—क्रीडन्त्येव ।

१६. श—तमतिक्र० ।

८. व श—पर्वते श्रेष्ठे ।

१७. म—पारिप्लवः ।

म—† पर्वते श्रेष्ठो ।

१८. कै अ ल, ल_२ व म श रा च—

९. अ—† रोध्रणीवार० ।

प्रासादक० ।

- नानावृक्षलतागुल्यैः पर्वतैः समलङ्कृतः ॥६४॥ [N
 ६८] तत्र वैवस्वतो राजा धर्मासनगतः प्रभुः ।
 ६९पू.] विभ्रंति सर्वभूतानामुभे सुकृतदुष्कृते ॥६५॥ [N
 तं तु देशमतिक्रम्य दिव्यैः कनकपर्वतः ।
 N] मुक्तामणिफलैर् वृक्षैः प्रवालाङ्कुरकोमलैः ॥६६॥ [N
 ६९ उ] तृणाङ्गेराश्रमस्तत्र महर्षेः पुण्यकर्मणः ।
 अन्ते पृथिव्या दुर्धर्षः स्वर्गे च वैसति स्वयम् ॥६७॥ [४४
 ७०] एतावदेव युष्माभिः शक्यं वानरपुङ्गवाः ।
 ७१पू.] अभिगन्तुं विचेतुं वा दक्षिणां केकुभं प्रति ॥६८॥ [४६
 तृणाङ्गेराश्रमं गत्वा तत्र विज्ञाय मैथिलीम् ।
 ७२] शीघ्रमेव निवर्तध्वं कृतकृत्या वनौकसः ॥६९॥ [N
 ७१ उ] अभास्करममर्यादं नातः परतरं भवेत् । [N
 N] सर्वमेतद् विचेतव्यं यच्चान्यदपि दृश्यते ।^{१४} [४७पू
 N] निखिलेन विचेतव्यं यन्नवद्भिर् विहङ्गमैः ॥७०॥^{१५} [N

१. अ ब म च—पर्वतः ।

श—पर्वतः ।

२. ब—विभ्रति ।

म—विभ्रंति ।

३. अ म च—० तदुःकृते ।

४. कै अ ल, ब रा म च—
 दिव्याः कनकपर्वताः ।

५. अ च—† तृणाङ्गेरा० ।

म—† तृणाङ्गेरा० ।

म—त्रिणाङ्गेरा० ।

६. म—आस्ते ।

७. ल, म श—नास्ति ।

८. म—आवसति ।

९. ल, म श—नास्ति ।

१०. ल, म—† विचरुः ।

११. ब—† ककुभां । म—दक्षिणागमं ।

१२. कै अ च—† त्रिणङ्गेरा० ।

१३. कै—आभास्करमाम० ।

रा—हरितालेन शोभितोऽकारः ।

ल, ब म—आभास्करममर्यादं ।

१४. म—प्रान्तेऽपरहस्तेन ।

१५. कै अ ल, म श रा म च—
 प्रचेतव्यं ।

१६. अ—† ह्यवंगमैः ।

१७. म—प्रान्तेऽपरहस्तेन ।

यो मां निवृत्तो युष्माकं सीतां दृष्टेति वक्ष्यति । [४८

७३] स मे तुल्यफलौ राज्ये मानार्हश्च भविष्यति ॥७१॥

७४पू] निखिलेन विचेतन्यं यथाऽऽदिष्टं वनौकसः । [N

७७उ] ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन् वध्यो भवेन्मम ॥७२॥

यथोक्तं चैव कर्तव्यमेवं स्यां प्रीतिमानहम् । [N

७८] अन्यथा संशयो वः स्याद्वाराणां जीवितस्य च ॥७३॥ [N

अमितबलपराक्रमा भवन्तो

गुणविपुलेषु कुलेषु च प्रसूताः ।

मनुजपतिसुतां यथा लभध्वं

७९] तदधिगुणं पुरुषार्थमारभध्वम् ॥७४'॥ [५०

१. म—युष्मभ्यः ।

२. कै व रा—सीतां ।

३. कै ल, व म श—तुल्यबलो ।

४. ल,—निखिलैश्च ।

५. कै म व रा म च—यथादिष्टं ।

६. कै—† कुक्ष्यैर्मांसं ।

ल, ल, म श—ऊर्ध्वं मांसं ।

व—† कुक्ष्यैर्मांसं ।

रा—† कुक्ष्यैर्मांसं ।

७. ल, ल, श—अतोऽन्यथा

संशयो वो ह्यरीणां ।

म—अतोऽन्यथा संशयो वो †

व्याह्यरीणां ।

कै व—० योवः स्याद्वरीणां ।

रा—† ० योवः स्याद्वरीणां ।

८. च—नास्ति ।

९. म—तदधिगुणपुरु० ।

१०. रा—नास्ति ।

अतिबलं बलमाश्रितस्तवाहं

तव मतिविक्रमपौरुषस्य कालः ।

अनिलमुत यथाऽधिगम्यते सा

N] जनकमुता हनुमंस्तथा कुरुष्व ॥ ७५ ॥ [N

इहैवार्धे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे दक्षिणदिग्दर्शनं नाम

त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥

१. अ अ च—अतिबलं ।

हा—अमितबलमा० ।

२. व—+ हनुमांस्तथा० ।

३. ल—नास्ति । म—०र्वे किष्कि० ।

४. ल, व म—किष्किन्धाका० ।

भ—नास्ति ।

५. अ च—दिग्विजये दक्षिण० ।

भ—दिग्विजये दक्षिणदिशाब्० ।

व—दक्षिणदिशि दर्शनं ।

[बं-४२] = [चतुस्त्रिंशः सर्गः] = [दा०-४४]

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवो हनुमत्प्रमुखान् हरीन् ।

N] बुद्धिविक्रमसंपन्नान् वायुवेगसमान् जवे ॥१॥ [N

विशेषेण तु सुग्रीवो हनुमन्तमुवाच ह ।

१] स हि तस्मिन् हरिश्रेष्ठे संभावयति विक्रमम् ॥२॥ [१

न भूमौ नान्तरिक्षे च नाम्बरे नामरालये ।

२] अप्सु वा गतिभङ्गं ते पश्यामि हरिपुङ्गव ॥३॥ [३

सामराः सहगन्धर्वाः सेनागासुरदानवाः ।

३] विदिता वीर लोकास्ते ससागरधराधराः ॥४॥ [४

गतिर्वेगश्च तेजश्च लैघवं च महाकपे ।

४] पितुस्ते सदृशं वीर्यं मारुतस्य महात्मनः ॥५॥ [५

तेजसाऽपि बलेनापि न समो विद्यते भुवि ।

५] यथाऽद्य दृश्यते सीता तथा त्वं कर्तुमर्हसि ॥६॥ [६

वीर्यं शक्तिस्तथोत्सांहो गतिश्चैव पराक्रमः ।

६] देशकालानुवृत्तिश्च नयश्चोत्र संमाहितः ॥७॥ [७

१. ब—प्रभृति ।

२. म—हनुमान् प्रमुखान् ।

३. भ—नास्ति ।

४. कै अ म च—हनुमंतमु० ।

५. कै ल, —सनागासुर० ।

अ च—सनागाः सुर० ।

म—सनागः सुर० ।

६. श—गतिवेगश्च ।

७. ब—लैघवं च ।

रा—राघवं च ।

८. अ म च—

तेजसा च भूतं ते न समं भुवि विद्यते ।

९. म—

यथाद्य दृश्यते तात कर्तुमर्हसि जानघ ।

१०. कै ल, ल, ब म श रा म—
स्तथा नित्यं ।

११. ल, रा च—देशकालोऽनुवृत्तिश्च ।

१२. कै अ ल, ल, ब म श रा च—
नयस्त्वार्थसमा० ।

- ततः कार्यसमासक्तिमवगम्य हनूमतः ।
 ८] विदित्वा च हनूमन्तं चिन्तयामास राघवः ॥८॥ [८
 सर्वथा निश्चितार्थोऽयं हनूमति कपीश्वरः ।
 ९] निश्चितार्थतरश्चापि हनूमान् कार्यसाधने ॥९॥ [९
 तदेवं प्रस्थितो वाग्भिः परिज्ञातश्च कर्मभिः ।
 १०] अयं मामनुगृह्णीयात् साधयेत् फलोदयम् ॥१०॥ [१०
 स समीक्ष्य महातेजा व्यवसायेन वानरम् ।
 ११] कृतार्थ इति निर्वृत्तः प्रेङ्गष्टेन्द्रियमानसः ॥११॥ [११
 ददौ तस्य ततः 'प्रीतः स्वनामाङ्कोपशोभितम् ।
 १२] अंगुलीयैर्मभिज्ञाने राजपुत्र्याः परंतपः ॥१२॥ [१२
 एतद् दृष्ट्वा 'हरे प्रीता दर्शनेन जनकात्मजा ।
 १३] मंसेयंते मभियुक्तं त्वां न चोद्रेगं गमिष्यति ॥१३॥ [१३
 व्यवसायो हि ते वीर प्रभावश्चैव कर्मणाम् ।
 १४] सुग्रीवस्य च संदेशः 'सिद्धिं कथयतीव मे ॥१४॥ [१४

१. कै अ ल _२ व रा—०समासक्रम० ।	परं ज्ञानं च ।
म श—समासक्रमवगाह ।	९. म—सादयेत् ।
भ—०मायुक्रमवग० ।	१०. च—नास्ति ।
२. कै अ ल _२ व रा च—हनूमता ।	११. व—प्रातः ।
३. श—सर्वत्र ।	१२. अ व म—०अभिज्ञानं ।
४. म श—०तार्थोऽहं ।	१३. च—नास्ति ।
५. ल _२ —नास्ति ।	१४. कै ल, म च—हरेः ।
६. कै अ ल _२ रा भ च—तदेव ।	१५. कै ल _२ रा—पश्यते ।
७. कै अ ल; ल _२ व म श रा च—	अ व म श—पश्यन्ती ।
प्रस्थितं ।	ल _१ —पश्यती ।
८. कै अ ल, ल _२ व म श रा च—	१६. अ—सिद्धं ।

तद् दृष्ट्वा हरिश्रेष्ठो मूर्ध्नि कृत्वा कृताञ्जलिः ।

१५५] पादौ स्पृष्ट्वा च रामस्य सुग्रीवस्य महात्मनः । [१५

१५६] सहायैः सहितः सौम्यः पुप्लुवे वानरर्षभः ॥१५॥ [N

प्रहर्षयन् वानरसैन्यमार्यतं

हरिप्रवीरः श्वसनात्मजः कपिः ।

गताम्बुदः व्योम्नि विर्युद्धमण्डलः

१६] शशीव नक्षत्रगणैः समावृतः ॥१६॥ [१६

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे अंगुलीयग्रदानं नाम

चतुर्विंशः सर्गः ॥ ३४ ॥

१. कै अ ल, ल, म य रा भ च- ५. च-नास्ति ।

† सहायः सहितः ।

६. ल, व म झ रा-किष्किन्धाका० ।

२. भ-०सै न्यमागतं ।

भ-नास्ति ।

३. भ व च-†गतांबुदो ।

७. भ च - अंगुरीयकग्र० ।

रा-†गतांबुदो ।

भ-०कीचग्रदक्षैर्भ ।

४. रा-विष्णुदमण्डले ।

[४-४३]=[पञ्चत्रिंशः सर्गः]=[दा-४२]

ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवो हनुमत्प्रमुखान् हरीन् । [१पू
१] बुद्धिविक्रमसंपन्नान् वायुवेगसमाञ्ज जवे ॥१॥ [N
अथाहूय महातेजाः सुषेणं नाम वानरम् । [१उ
२] तारायाः पितरं वीरं श्वशुरं भीमविक्रमम् ॥२॥ [२पू
३पू] कपिं सेनापतिं वाक्यमभिवाद्य प्रसाद्य च । [२उ
N] उवाच वानरं तत्र प्रहस्य हरिपुंगवः ॥३॥ [N
१उ] साहाय्यं कुरु रामस्य कृत्येऽस्मिन् समुपस्थिते । [N
द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां कपीनां कपिसत्तमः ॥४॥ [५पू
४] वृत्तः शीघ्रं प्रयाहि त्वं विशालां पश्चिमां पुरीम् । [N
N] मार्गध्वं तत्र वैदेहीं निलयं रावणस्य च ॥५॥ [१२पू
सुराष्ट्रान् सहवाह्मीकाञ्च शूद्राभीरांस्तथैव च ।
५] स्फीताञ्च जनपदांश्चैवं विशालानि पुराणि च ॥६॥ [६
१०पू] घोषवत्यो विशालाश्च नद्यः शीतजलाः शिवाः । [८पू
७उ] पुष्पागनागर्गहनं बकुलैरधिवासितम् ॥ ७ ॥
N] तेषां केतकखण्डांश्चैव मार्गध्वं हरिपुङ्गवाः । [७
६उ] तत्र केतकखण्डेषु शङ्खतालीवनेषु च ॥८॥

१. ल_१ व म श—कपीन् ।

९. ल, श—घोषवत्यो ।

२. कै ल, ल_२ व म श रा—
आहूयन् ।

१०. रा—+०गगहनां ।

११. रा—+०वासितां ।

३. ल, ल_२ व म श—कृते ।

१२. कै—तेषां ।

४. म—ग्रामेऽपरहस्तेन ।

१३. कै ल, ल_२ व म—केतकखण्डैश्च ।

५. ल_२—पंचमां ।

श रा—केतकखण्डैश्च ।

६. कै अ ल, —वाल्मीकान् ।

ल_२ व म श रा च—वाल्मीकान् ।

१४. कै—अन्येभ्यः । (अपरहस्तेन)

७. म—०पदांश्चाभ्यान् ।

ल, ल_२ व म श रा—केतकैः ।

८. म—हि ।

१५. अ रा म च—०खण्डेषु ।

- ७पू] कपयो विहरिष्यन्ति नारिकेलवनेषु च । [११
 N] तत्र तत्र च गच्छध्वं नदीः शीतजलाः शुभाः ॥१॥ [N
 १० उ] तापसानामरण्यानि कान्तारंगिरय(?)स्तथा । [८उ
 ११पू] केकयानं सिन्धुसौवीरान् मालवांश्चारुदर्शनान् ॥१०॥ [N
 ११ उ] गिरिजालाहृतं चैवं नानासत्त्वसमैकुलम् ।
 N] महाग्राहसमाकीर्णं सागरं चापि पश्चिमम् ॥११॥ [N
 १२ उ] द्वीपांश्च विविधांस्तत्र चित्रपादपशोभितान् । [N
 ८पू] मरीचिपत्तनं रम्यं पुण्यं चैव बृहद्वनम् ॥१२॥ [१३पू
 N] सरितः सागराञ्च शैलान् मृगयध्वं वनौकसः । [N
 पुराणि च विशालानि प्रतीच्यां यानि कानिचित् ॥१३॥
 N] रत्नवन्ति च मुख्यानि पत्तनानि ततस्ततः । [१३ उ
 १३ उ] सिन्धुसागरयोश्चापि सङ्गमे तत्र पर्वतः ॥१४॥
 महादेमगिरिर्नामं शतशृङ्गो महाद्रुमः ।
 १४] तस्य प्रस्थेषु रम्येषु सिंहाः क्रीडन्ति सर्वशः ॥१५॥ [१५पू
 दृप्ताश्च मत्तमातङ्गाम् तोयदस्वननिस्वनाः । [१६पू
 १५ उ] तत्र पक्षिसमाः सिंहा बहवो नीर्देवासिनः ॥१६॥ [N

१. कै अ च — नास्तिकेरव० ।	बृहद्वनं ।
२. कैल, ल, ब म श रा — कान्तारंगिरः०	८. ल, — विचित्राणि ।
३. कै अ रा च — केकयान् ।	९. म — सागरयोश्चैव ।
म — केकीयान् ।	श — सागरयोस्तत्र ।
ल, ब श म — केकयान् ।	१०. ल, — गिरिस्तत्र ।
४. कै अ ल, ल, ब म श रा च —	११. अ — पक्षसमान् सिंहां ।
० जालावृताश्चैव ।	ल, — पक्षिसमां सिं० ।
५. कैल, ल, ब म श रा म —	ल, म — पक्षसमाः सिं० ।
१० कुलान् ।	च — माः सिंहां ।
६. ल, रा — मरीचिपत्तनं ।	१२. अ ल, ल, ब म श रा च —
च — पत्तनं ।	नीर्देवासिनः ।
७. कै अ ल, ल, ब म श रा च —	कै — प्राग्नेऽगरहस्तेन मूल पाठोऽपि ।

- न त्वासादयितव्या हि पुरा दत्तवरा हि ते । [N
 १६] तिमिमत्स्यानं गजांश्चैव नीडेष्वारोपयन्ति ते ॥१७॥ [१५पू
 सरस्तत्र मुविस्तीर्णं नलिनी च मनोहरा । [N
 १७] तानि नीडानि यैत्रेण गिरिमृङ्गशतं च तैव ॥१८॥ [१६पू
 सर्वमाद्यु विचेतव्यं कपिभिः कामरूपिभिः ।
 १८] विस्तरेण च तीर्थानि विचेतव्यानि वानराः ॥१९॥ [N
 N] तापसानामरण्यानि कान्तारगिरयश्च ये ।
 मरुधन्वा मरुश्चैव शूद्राभीरालयास्तथा ।
 १९] गिरयश्च विचेतव्या वनान्युपवनानि च ॥२०॥ [N
 स्त्रीराज्यं च सदा व्यस्तं दत्तचक्रं मरुत्पतिम् ।
 २०] पुराणि यवनानां च विचिन्वन्तु वनौकसः ॥२१॥ [N
 २१उ] ततः पञ्चनदं रैम्यं विचेतव्यं समन्ततः ॥२२॥
 कौशमीरमण्डलं चैव शमीपीलुवनानि च । [N

१. म—ग्रान्तेऽपरहस्तेन ।	९. ल, ल _२ म श रा—० कयस्तथा ।
२. कै ल, ल _२ ब म श रा—
० मत्स्याण्डजांश्चैव ।	ब—शूद्राभीराः ।
३. अ म—सिंहानां ।
ल _१ —तीर्थानि ।	१०. च—स्वराज्यं ।
४. अ—ततः । ब—यत् ।	११. म—न्यस्तं ।
५. कै—नास्ति ।	१२. अ च—यवनानि ।
६. ल _१ —यवतः ।	१३. म—हृत् ।
७. ल, ल _२ ब म श—कान्तारगिरः ।	१४. कै ल, ल _२ ब म श रा—
नास्ति ।
८. कै ब श—० धन्वा मरुश्चैव ।
अ रा म च—० धन्वमरुश्चैव ।	१५. कै ल, ल _२ ब म श रा—
कश्मीरमं ।
	१६. म—वानरैर्वाक्योपमैः ।

- २२] पुराणि पारदानां च विचेतव्यानि वानरैः ॥२३॥ [N
 २३पू] ततस्तक्षशिलं नाम शाकलं पुष्करावतीम् । [N
 N] आरटं कपिसंवाहा मार्गध्वं वनविस्तरं ॥२४॥ [N
 तथा गान्धारदेशं च मरुभूमिं च सर्वशः ।
 २४] विचेयं रमणीयं च केकयानां निवेशनम् ॥२५॥ [N
 अन्ये चापि विचेतव्या देशाः सागरकाननाः ।
 N] अन्विष्यद्भिः पदं तस्य(१ः)सीताया रावणस्य च ॥२६॥ [N
 ततः पश्चिममासाद्य समुद्रं भीमदर्शनम् ।^३
 २६] मार्गध्वं वानरास्तत्र 'भीमं सागरमुत्तमम् ॥२७॥ [N
 ततः 'शृङ्गं गिरेस्तस्य चित्रकाञ्चनं पालिनः ।
 २७] पारियात्रस्य शैलस्य विचेयमकुतोभयैः ॥२८॥ [N

१. ल _२ म श—पादपानां ।	भ—हरिभूमिं ।
कै ल, अ रा म च—पारदानां ।	१२. अ भ च—अन्विच्छद्भिः ।
२. कै ल, म श रा—पारदैः ।	रा—† अन्विषद्भिः ।
ल, ब—पारदैः । म—पादपैः ।	१३. च—नास्ति ।
३. भ—(प्राग्नेऽपरहस्तेन)	१४. ल _२ ब म श—देवं ।
४. ल, ल _२ ब रा भ—तक्षशिला नाम ।	१५. रा—सागररूपिणं ।
५. कै ल, ल _२ ब म—शाकलां ।	भ—सागरपत्तनं ।
६. अ भ—†पुष्करावती ।	१६. च—नास्ति ।
च—†पुष्करावतं ।	१७. च—नास्ति ।
७. कै ल, ल _२ ब म श रा च—	१८. अ—शृङ्गगिरेस्त० ।
आरटं ।	च—नास्ति ।
८. अ भ च—†सवाहिं ।	१९. अ भ च—०नपादपं ।
९. कै ल, ल _२ ब म श रा—	२०. कै ल, ल _२ ब म श रा—
वनविस्तरे ।	पारिजातस्य ।
१०. अ—गन्धार० ।	२१. ब—विचेतव्यमकु० ।
११. कै ल _२ ब म रा—मरुतस्य ।	म—†०तो भयाः ।
ल, श—मरुतस्य ।	

चतस्रो विंशतिश्चात्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।

२८] वसन्त्यग्निनिकाशानां कोट्यो वानरपुंगवाः ॥३९॥ [१९

दूरतो वर्जनीयास्ते वानरैर् भीमविक्रमैः । [२०उ

२९] नादेयं फलमूलं च तस्मिन् देशे पुत्रंगमैः ॥३०॥

अप्रधृष्या हि ते वीराः सत्त्ववन्तो विशेषतः । [२१

३०] रक्षन्ति फलमूलं च गन्धर्वा भीमविक्रमाः ॥३१॥

तत्र यत्रश्च कर्तव्यो मार्गितव्या च जानकी । [२२पू

३१] न हि वोऽस्ति भयं किञ्चित् तत् सर्वमनुवर्तताम् ॥३२॥ [२३उ

चतुर्भागे समुद्रस्य चक्रवान् नाम पर्वतः । २५पू

३२] सर्वरत्नमयैः शृङ्गैर्नित्यकालफलद्रुमैः ॥३३॥ [N

तैव तु चक्रं सहस्रारं वज्रनाभमयस्मयम् ।

३३] सुरारिमयनं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥३४॥ [२५उ

तत्र मेघौघनिर्घोषैः पाञ्चजन्यो हरिंदमः । [N

N] गत्वा दशशतावर्तं देशं स मधुसूदनः ॥३५॥ [N

ततः पाञ्चजनं हत्वा हयग्रीवं च दानवम् ।

३४] आजहार पुरा शङ्खं चक्रं च पुरुषोत्तमः ॥३६॥ [२६

३८पू] ततो मेघनिभोऽत्युच्चैः स वज्राशनिनिस्वनः । [N

१. कै ल_२ व म—नादेये फलमूले । ७. ल,—†०निर्दोषः ।

ल, रा—नादेयफलमूले । ८. म—तं ।

श—न देये फलमूले । ९. कै अ ल, ल_२ व श रा म च-

२. च—तच्च । पाञ्चजनं ।

३. रा—सहस्रार्ध० । १०. म—मेघ इवात्यु० ।

४. अ म च—नाभमयं स्वयं । ११. श म—शनिनिस्वनं ।

५. म श—सुरारिम० । म—†०निनिःसुनः ।

६. म—स ह । च—स च ।

योजनानि चतुःषष्टिर् वेराहो नाम पर्वतः ।

३६] सुवर्णशृङ्गः श्रीमांश्च ह्यगोधे वरुणालये ॥३७॥ [२८

तस्य चित्रेषु पार्श्वेषु नितम्बेषु गुहासु च ।

N] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥३८॥ [N

प्राग्ज्योतिषं नाम ततो जातरूपमयं पुरम् ।

N] यस्मिन् वसति दुष्टात्मा नरको नाम दानवः ॥३९॥ [२९

तस्य सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।

३९] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥४०॥ [३०

३७पू] तपतिक्रम्य शैलेन्द्रं महेन्द्रप्रतिपालितम् ।

३८ उ] द्रक्ष्यन्ति कपयः शैलमुल्लिखन्तमिवाम्बरम् ॥४१॥ [N

N] स हि देवर्षिसंघैश्च काञ्चनैस्तरुभिर्वृतः । [N

३७ उ] शिखराद्यस्य धाराणां सहस्रं परिवर्तते ॥४२॥ [N

तं गजाश्च मयूराश्च सिंहव्याघ्राश्च पर्वतम् ।

३९] अभिगच्छन्ति सदृष्टा धाराशब्दकृतोत्सवाः ॥४३॥ [३२

स हि शब्दो महानासीद् भयाच्छंकस्य तं गिरिम् ।

N] समन्तादभिगच्छन्ति देव-दानव-राक्षसाः ॥४४॥ [N

१. कै ल, व रा—०वाराहो ।

†शिखरीषस्य ।

२. अ च—०मांश्चगाधे ।

७. ल, —†धाराणां ।

भ—†अप्यगाधे ।

रा—†धाराणां ।

३. कै—नगमिति प्राग्नेऽपरहस्तेन ।

८. ल, —†पालितं ।

४. कै अ ल, ल, व म थ रा च—

९. अ च—†०कृतोद्गराः ।

चित्रासु विशासु च ।

रा—कृतोद्गराः ।

५. ल, —नास्ति ।

भ—०कृतोद्गराः ।

६. कै ल, ल, व म थ रा—

१०. व—भयाच्छंकस्य ।

- तस्मिन् हरिहयः श्रीमान् महेन्द्रः पाकशासनः ।
 ४०] अभिषिक्तस्तदा राज्ये सुषेणो नाम्नि पर्वते ॥४५॥ [३३
 तस्य सानुषु चित्रेषु विशालासु गुहासु च ।
 N] रावणः सह वैदेह्या मार्गितन्यस्ततस्ततः ॥४६॥ [N
 तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं महेन्द्रप्रतिपालितम् ।
 ४१] वैष्टिगिरिसहस्राणि काञ्चनानि गमिष्यथ ॥४७॥ [३४
 तरुणादित्यवर्णानि भ्राजमानानि सर्वतः ।
 ४२] जातरूपमयैः शृङ्गैः पुष्पितैरुपशोभितैः ॥४८॥ [३५
 प्रभया तेषु शैलेषु ये तत्र भृगुपक्षिणः ।
 N] ओषध्याश्च प्रकाशन्ते पादपाश्च हिरण्यमयाः ॥४९॥ [N
 तेषां मध्ये स्थितो राजा मेरुः कनकपर्वतः ।
 ४३] आदित्येन प्रसजेन तस्मै दत्तो वरः पुरा ॥५०॥ [३६
 ४४] प्रभावात् तव शैलेन्द्र प्रभया ये त्वया श्रिताः ।
 त्वत्प्रसादाद् भविष्यन्ति दिवारात्रं च काञ्चनाः ॥५१॥ [३७
 ४५] त्वयि ये चाभिवत्स्यन्ति देवदानवराक्षसाः ।
 ते भविष्यन्ति रक्ताङ्गाः काञ्चनाः प्रभया तव ॥५२॥ [३८
 ४६] आदित्या वसवो रुद्रा मरुतश्च सहाश्विभिः ।
 आगम्य पश्चिमां संख्यां मेरावुत्तमपर्वते ॥५३॥ [३९
 ४७] आदित्यमुपतिष्ठन्ति तैश्च सूर्योऽभिपूजितः ।^१

१. व—पर्वणि ।

रा—पर्वणे ।

कै—ते इति ग्रन्थेऽपरहस्तेन ।

२. च—समतिक्रम्य ।

३. कै ल_३—वैष्टिगिरि० ।

भ—वैष्टि गिरि० ।

४. अ च—०तै रूपशोभितैः ।

५. कै अ ल_१ ल_२ व म श रा च—

१. औषध्यम् ।

६. कै ल_१ ल_२ व म श रा—पादवर्णाः ।

७. श—मेरावत्तमुपासते इति

परिशोधितम् ।

८. रा—नास्ति ।

अदृश्यः सर्वभूतानामस्तं गच्छति पर्वतम् ॥५४॥ [४७

४८] योजनानां सहस्राणि दृश्य(श्च)तानि दिवाकरः ।

४९पू] निमेषान्तरमात्रेण तं गच्छति शिलोच्चयम् ॥५५॥ [४९

५६ उ] शृङ्गे तस्य महद्दिव्यं भवनं सूर्यसन्निभम् ।

प्रासादतलसंवाधं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥५६॥ [४२

५७] शोभितं तरुभिश्चित्रैर् नानापक्षिसमाकुलम् ।

५८पू] निवेतं पाशहस्तस्य वरुणस्य महात्मनः ॥५७॥ [४३

४९ उ] आश्रमो ह्यभितो मेरोर् यत्रासौ द्युतिमानृषिः ।

प्रकाशयति तं देशं द्वितीय इव भास्करः ॥५८॥ [N

५०] प्रहृष्यो मेरुसावर्णिर् महर्षिः सूर्यसन्निभः ।

५१पू] प्रणम्य शिरसा भूमौ प्रवृत्तिर् मैथिलीं प्रति ॥५९॥ [४७

५१ उ] अंस्तस्य मेरोरं मध्ये तु गिरिरं दशशिरा मेहान् ।

जातरूपमेयः श्रीमान् राजते चित्रवेदिकः ॥६०॥ [४४

१. श—अदृश्याः ।

२. श—गच्छन्ति ।

३. कै ल, ल_२ ब म श रा भ—
द्वे शतानि ।

४. कै ल, ल_२ ब म श रा—
महारम्यं ।

५. श—नानावृक्षसः ।

६. कै — आश्रमे ह्यभिरतो ।

ल, — आश्रमेऽभिरतो ।

अ च — आश्रमोऽभिरतो ।

ल_२ म श — आश्रमेऽभिरतो ।

ब — आश्रमे ह्यभितो ।

७. कै ब श रा—यत्रास्ति ।

ल, ल_२ म—यत्रास्ति ।

८. कै अ ल, ल_२ ब म श रा—
तद् ।

९. कै ल, ल_२ ब म श रा—
प्रदष्टे ।

१०. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—
अन्तरा मेहः ।

११. म—तलो दशशिरो महा ।

अ च—बलो दशशिरो महा ।

१२. कै ल, ब म श—जातरूपमेयः ।

५२] तेषु सर्वेषु देशेषु निर्मलेषु गुहासु च ।

रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥६१॥ [४५

५३] तप्तकाञ्चनवर्णाभं लोहितार्कसमप्रभम् ।

अस्तमालोकयिष्यन्ति कपयः कपियूथपाः ॥६२॥ [N

५४] सै शैलौ यो न गन्तव्यो वानरैर वानरर्षभाः ।

तत्र वैश्वानरीभूत(?)स्तेजसोचपतेजसः ॥६३॥ [N

५५] न सिंहा न च शार्दूला न मृगा न विहङ्गमाः ।

अभिगच्छन्ति तं देशं न देवा न च राक्षसाः ॥६४॥ [N

५६] तस्य शृङ्गे महद् दिव्यं भवनं सूर्यसन्निभम् ।

प्रासादशतसंवाधं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥६५॥ [N

५७] शोभितं पद्मिनीभिश्च काञ्चनैश्च महोद्गमैः ।

५८पू] निलयं(?) लोकपालस्य वरुणस्य महात्मनः ॥६६॥ [N

५९ उ] प्रतीच्यां दिशि निर्माणं निर्मितं वै स्वयम्भुवा ।

६०पू] काञ्चनो विर्मलः सौम्यः सोमोर्धिरपिवानराः ॥६७॥ [N

५८ उ] एतावज् जीवलोकस्य भास्करो रंजनीक्षये ।

१. कै अ ल, ल, ब म श रा च- वैश्वानरो भूतस्तेजसा वर्म तेजसः ।
अश्वमालो० । म- " " साधर्म तेजसा ।

२. कै अ ल, ल, ब म श रा च- ७. अ म च-पद्मगाः ।
श्लोकोऽयमूनपटिश्लोकादूर्ध्व पठितः । ८. म-प्राग्देऽपरहस्तेन ।

३. कै अ ल, ल, ब श रा च- ९. ल-+०हुमम् ।
शुशैलो । १०. म-०कस्ताकः ।

४. म-नाभगन्तव्यो । ११. अ म च-सोमार्चिर्नाम ।

५. म-+वानरर्षभः । १२. कै-+०जु जनीक्षये ।

६. अ च-

५९पू] कृत्वा त्रितिमिरं सर्वमस्तं गच्छति पर्वतम् ॥६८॥ [४८

६० उ] एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।

६१पू] अभास्करममर्यादं नाभिजानाम्यतः परम् ॥६९॥ [४९

N] सहैव शूरो युष्माभिः श्वशुरो मे गमिष्यति । [५१पू

स्वयमेको बलवतां समर्थः प्रतिपालने ॥७०॥ [N

६४] श्रोतव्यं सर्वमेतस्य भवद्भिः पृष्ठगोमिभिः । [५१उ

६५पू] योऽन्यथा स्थास्यति हरिः स मे बध्यो भविष्यति ॥७१॥ [N

अङ्गभूतो मम शेष श्वशुरो मतिमान् मृशम् ।

N] भवन्तः सर्वविक्रान्ताः प्रमाणं सर्वकर्मसु ॥७२॥ [५२

६६उ] प्रमाणमेतं संस्थाय सर्वतः पश्चिमां दिशम् ।

भवन्तः परिमार्गन्तां यथा दृश्येत जानकी ॥७३॥ [५३

६७पू] रामपत्न्यां हि दृष्टायां मैथिल्यां सर्वशो वयम् ।

६७उ] ऋणान्मुक्ता भविष्यामः कृतस्य प्रतिकारिणः ॥७४॥ [५४

६८उ] ततोऽन्यदपि यत् किञ्चित् कार्यमांत्ययिकं(?) हितम् ।

N] सम्प्रधार्य भवद्भिश्च देशकालानुसंहितम् ॥७५॥ [५५

६९उ] अधिगेम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।

१. कै ल_२ व म श रा—पर्वते ।

२. कै—आभास्करमामर्यादं ।

ल, ल_२ व म श रा—
आभास्करममर्यादं ।

३. श—नास्ति ।

४. अ रा म च—बलवतो ।

५. कै अ ल, ल_२ व म श रा च—
वेगगामिभिः ।

६. भ—ग्राम्तेऽपरहस्तेन ।

७. म रा—० विक्रान्तः ।

८. अ च—प्रमाणे ।

९. अ म च—† जमेतत् ।

१०. कै—† ० माध्वयिनं ।

म रा—† ० माम्भयिकं ।

अ च—† माम्भयिकं ।

म—कार्यस्यास्य हितं भवेत् ।

११. श—अभिगम्य ।

६२५] अस्तपर्वतमासाय निवर्तध्वं पुनर्जमाः ॥७६२॥ [५०५

६३५] अगम्यं हि परं तस्माद् देवैरपि संवासवैः ॥ ७७ ॥ [N

६२ उ] ऊर्ध्वं मासान् वस्तुभ्यं वसन् वध्यो भवेन्मम । [५०उ

N] अभिगम्य निवर्तध्वं सीतां दृष्ट्वा हरीश्वराः ॥७८॥ [N

भवान् गुरुर्मे श्वशुरः पिता यथा

सुहृत् तथाऽन्यो मम नास्ति कश्चन ।

कृतेन कार्येण यथा पुरा कृतं

६८] यथा च पश्यामि तथा विधीयताम् ॥७९॥ [N

ततः सुषेणप्रसूखाः पुत्रंगमाः

सुग्रीववाक्यं निपुणं निश्चम्यं ।

आमन्त्र्य सर्वे पुत्रगाधिपं ततो

६९] जग्मुर् दिशं ते वरुणांभिपालिताम् ॥८०॥ [५६

१. य म—भस्मं पर्वत० ।

६. रा—अभिगम्य । म—नास्ति ।

२. ल.—अतः परं सपादपद्यद्वयी ८०

७. रा-कृत्येन ।

तमरथ'पुवंगमाः' इत्यन्ता त्यक्ता ।

८. ल. व म श—व्या ।

इ. म—इत ऊर्ध्वं 'निवर्तध्वं' इत्यन्तः

९. भ—प्रणम्ब ।

પાઠો નાસિલ ।

४. ल. व—सदासवः ।

१०. कै ल, ल, ब म श य-

५. भ-बाधि ।

बह्वर्णमभिपाकितान् ।

ततः प्रयाता दुमस्वण्डमश्विहतां

पतङ्गनानाविधसेवितद्रुमाम् ।

दिशं प्रतीचीं प्रति वानरोत्तमाः

N] तैदा प्रहृष्टाः परराष्ट्रमर्दनाः ॥८१॥ [N

हृत्स्थार्वे रौमायणे किष्किन्धाकाण्डे पश्चिमदिग्दर्शनं नाम

पञ्चविंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

१. ल, ल_२ ब म श-दुमषण्डमं० ।

२. कै अ ल, ल_२ ब म श रा—
ततः ।

३. अ—प्रकृष्टाः ।

४. ल,—नास्ति ।

५. ल_२ ब म श—किष्किन्धाका० ।
अ—नास्ति ।

[बं०-४४]=[षट्त्रिंशः सर्गः] =[दा०-४३]

१५] ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवः श्वशुरं पश्चिमां दिशम् । [१५

N] चिन्तयामास मतिमान् मुहूर्तमिव वानरः ॥१॥ [N

१७] वीरं शतबलं नाम वानरं वानरर्षभः । [१७

उवाच हरिराजस्तं सर्ववानरसंमतम् ॥२॥

२] राघवस्य शुभं वाक्यमशुभं रावणस्य च । [२

वृतः कोटिसहस्रेण वानराणां महौजसाम् ॥३॥

३] विवस्वतः सुतैः सार्धं प्रतिष्ठस्व मम 'प्रिये । [३

यक्ष-राक्षस-गन्धर्व-किन्नरेशेन धीमतां ॥४॥ [N

४] पालितामेकपिङ्गेन धनदेन महात्मना ।

उत्तरां त्वं दिशं गत्वा सशैलवनकाननाम् ॥५॥ [N

N] मार्गस्त्वं हरिभिः' सार्धं देशकालानुकोविदैः ।

तत्रे सीतां च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ॥६॥ [N

५] मृगयस्व प्रयत्नेन विक्रान्तैर् हरिभिः सह । [N

दिशमेतां सुविपुलां हिमशैलैर्वातंसकाम् ॥७॥

१. भ—मुहूर्तमपि ।

७. भ—प्रान्तेऽपरहस्तेन ।

२. कै अ ल, म श भ च—

८. कै अ ल, ल, ब म भ—दु ।

शतबलिं ।

श—च ।

रा—इकारो हरितालितः ।

९. कै अ ल, ल, ब म श रा च—

३. कै ल, रा भ—हरिराजा तं ।

मार्गध्वं ।

अ च—हरिराजानं ।

१०. कै अ रा भ च—सार्धं हरिभिः ।

४. श—वानरस्य ।

११. म—कोविदः ।

५. कै अ ल, ब म श रा च—

१२. ल, ब—ततः ।

कोटीसह० ।

१३. भ—दिशमेतां ।

६. अ च—समप्रियं ।

१४. अ च—लवर्तसकां ।

भ—समन्निभिः ।

N] सर्वतः परिमार्गध्वं राजपुत्रीमनिन्दिताम् । [४

दिशमेतां शुचिं दिष्टां कर्तुमर्हथ वानराः । [N

६] विदेहराजबुद्धिः कार्ये संसक्तमानसाः ॥८१॥ [N

अस्मिन् कार्ये निवृत्ते तु कुते दाक्षरथेः प्रिये ।

७] ऋणान्मुक्ता भविष्यामः कृतार्था हरिपुङ्गवाः ॥९॥ [५

कृतं हि प्रियमस्माकं राघवेण महात्मना ।

८] तस्य चेद प्रतिकर्ताऽस्मि सफलं जीवितं मम ॥१०॥ [६

एतां बुद्धिं समास्थाय यथा लभत मैथिलीम् ।

९] तथा भवद्भिः कर्तव्यं मम प्रियहितैषिभिः ॥११॥ [८

अयं हि सर्वभावेन समान्यो हरिपुङ्गवः ।

१०] अस्मासु च परां प्रीतिं गतः परबलार्दनः ॥१२॥ [९

इमानि देशदुर्गाणि नदीशैलान्तराणि च ।

११] भवन्तः परिमार्गन्तु बुद्धिविक्रमसंमताः ॥१३॥ [१०

तत्र मत्स्यान् पुलिन्दाश्च शूरसेनास्तथैव च ।

१२] प्रस्थकान् मेद्रकांश्चैव कुरुंश्च सह केकयैः ॥१४॥ [११

१. कै रा भ—शुचिं दिष्टां ।

अ च—शुचिदिष्टां (वंग-
सुचिविष्टां) ।

ल, —शुचिदिष्टां ।

२. भ—ग्रामेऽपरहस्तेन ।

३. अ ल, म च—†दाक्षरथे प्रि० ।

४. कै रा—†राघवेन ।

५. व—राघवः ।

६. अ—†स मान्ये ।

म च—स मान्यो ।

ल, —समान्यो ।

७. कै ल, ल, व म श—†हरिपुङ्गवः ।

८. म—बलबलार्दनः ।

९. अ भ च—†परिमार्गध्वं ।

१०. श—०क्रमसत्कृताः ।

११. अ च—

तत्र मत्स्याः पुलिन्दाश्च शूरसेनास्तथैव च ।

१२. अ—†प्रसूतान् ।

च—†प्रसूतान् ।

भ—†प्रस्थकान् ।

१३. ल, रा—†भद्रकांश्चैव ।

१४. श रा—कैकयैः ।

गान्धारान् यवनांश्चीनान् पौर्येद्वांश्चैव समोलवान् ।

१३] बाह्लीकानृषिकांश्चैव तथा (?)रामठतङ्गणान् ॥१५॥ [१२
चीनान् परमचीनांश्च तुषारान् बर्ख(?)रानपि । [१३पू
१४] कटकानस्खलाञ्ज जालान् काम्भोजान्श्वसंवृतान् ॥१६॥

एतान्त्यद्रुतान् देशान् सपर्वतनदीगुहान् । [N

१५] अन्विष्य र्दरदांश्चैव हिमवन्तं गमिष्यथ ॥१७॥ [१३ उ
रोध्रपथकषण्डैश्च देवदारुवनैस्तथा । [१४पू

१६] सालैस्तालैस्तमालैश्च भूजैश्च बहुभिर्वृतेभ्यः ॥१८॥ [N

किन्नरैश्च चारणैः सिद्धैः पिशाचैश्च यक्षराक्षसैः ।

१७] अनुकीर्णः स्थितः शैल आवृत्य दिशमुत्तराम् ॥१९॥ [N

१. कै ल, ल_२ व म श रा— / ६. ल, रा—कटकानस्खलान् ।
पाण्डूश्चैव । कै—कटका० ।

च—पाण्डूश्चैव ।

७. अ च—

२. कै ल, ल_२ व म श रा—
०मालकान् ।

कट्टलानस्खलाङ्गालीङ्गांश्वोजानस्खसंवृतान् ।

भ—

३. कै रा—रुद्रगणान् ।

कट्टलान्त्यकालीकाङ्गांश्वोजांस्खससंवृतान् ।

अ च—रमठ उद्गणान् ।

८. रा—अन्विष्य रदांश्चैव ।

ल_२—रमठरुद्रगणान् ।

च—०स्य दगरांश्चैव ।

श—०रुद्रगणान् ।

ल, व म—०तद्रुगणान् ।

९. अ च—०पथकखण्डैश्च ।

४. ल, ल_२ व म रा—परचीनांस्तु
पुदखान् ।

भ—लोध्रपथकखण्डैश्च ।

कै—परमचीनांस्तुदखान् ।

१०. अ च—†भूयैश्च ।

श—परिषी० ।

११. ल_२ व—†०वृतां ।

च—परमचीनांश्च ।

१२. श—पिशाचराक्षसैः ।

(चीनमिति अष्टः)

१३. अ च—†आवृता ।

५. कै ल, ल_२ व म श रा—
खर्खरान् ।

ल_२—†आवृत्त ।

तामसैर युष्मकैः सिद्धैः किञ्चरैर युगपक्षिभिः ।

१८] अनुकीर्णवनः शैल आस्थितः श्रतयोजनम् ॥२०॥ [N

तस्य पर्वतजालेषु कन्दरेषु गुहासु च । [N

१९] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥२१॥ [१४ उ

किरातान् पहलवान् घोरान् पशुपालान् मुदारुणान् [N

२०] अन्विष्य तां(तान्?) शृगोस्तुङ्गमुपान्तस्थं गमिष्यथ ॥२२॥ [N

ततो महाऽऽश्रमं गत्वा देवदानवसेवितम् ।

२१] कालं नाम महाघोरं पर्वतं चैव द्रक्ष्यथ ॥२३॥ [१५

तस्मिन् पर्वतशृङ्गेषु वनेषूपवनेषु च ।

२२] अन्वेष्यः सह वैदेह्या रावणो राक्षसाधिपः ॥२४॥ [१६

ताम्रार्गारमतिक्रम्य हिमैर्गर्भं महागिरिम् ।

२३] ततः सुदर्शनं नाम पर्वतं तं गमिष्यथ ॥२५॥ [१७

तस्य सर्वेषु शृङ्गेषु प्रियङ्गूणां वनेषु च ।

२४] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥२६॥ [१९

तमतिक्रम्य चाकाशं पर्वतं श्रतयोजनम् ।

१. म श—नास्ति ।

२. कै ल_१ रा—अनुपर्णवतः ।

अ—अनुकीर्णवतः ।

ल_१ व म श—अनुकीर्णः स्थितः ।

अ—अनुसवर्णतः ।

३. कै अ ल_१ ल_२ व म श रा अ—
श्रतयोजनात् ।

४. ल_१—अतः परं २६श्लोकान्तः
पाठो नास्ति ।

५. कै म श—† पशूनाम् ।

अ ल_१ ल_२ व रा अ—पशुघातान् ।

६. भ—अतः परमधिकः पाठः—

अन्वेष्यः सह वैदेह्या रावणो राक्षसाधिपः ।

७. अ—† ०ऋमुपसथं ।

रा—०ऋमुपस्थाने ।

भ—† ०स्तुगंप्रस्थङ्गं ।

८. भ—ताम्राकारः ।

९. व—हिमवन्तं ।

१०. कै अ ल_१ ल_२ व म श रा अ—
प्रियङ्गूनां ।

११. भ—अतः परमधिकः पाठः—

तमतिक्रम्य शैलेर्गर्भं हिमैर्गर्भं महागिरिम् ।

ततो देवसर्पं नाम पर्वतं तं गमिष्यथ ॥

२५] पर्वतो हि नदीवृक्षैः सर्वसम्पन्नैर्विवर्जितः ॥२७॥ [२०

N] तत्र घोरतमं देशं गिरिमध्यमनम्भसम् ।

२६पू] समन्ताद् योजनशतं संतप्तं सूर्यरश्मिभिः ॥२८॥ [N

N] न तत्र सिंहा बैयाग्रा वा वर्जितं मृगपक्षिभिः ।

२६उ] त्वरमाणैः कृताहारैः पीततोयैश्च वानरैः ॥२९॥ [N

तं तु शीघ्रमतिक्रम्य कार्जनं शतयोजनम् ।

२७] अपरं पर्वतं रम्यं कैलासं नाम द्रक्ष्यथ ॥३०॥ [२१

तत्र पाण्डुरमेघाभं जाम्बूनदविभूषितम् ।

२८] कुबेरभवनं दिव्यं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥३१॥ [२२

विशाला नैलिनी तत्र प्रभूतकमलोत्पला ।

२९] हंस-कारण्डवाकीर्णा मुक्तावैदूर्य-बालुका ॥३२॥ [२३

तत्र वैश्रवणो राजा सर्वभूतनमस्कृतः ।

३०] धनदो रमते श्रीमान् गुह्यकैः सह राजराट् ॥३३॥ [२४

तस्य चन्द्रनिकाशेषु निर्मलेषु गुहासु च ।

३१] रावणः सह वैदेहा मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥३४॥ [२५

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं त्रिशुङ्गं नाम पर्वतम् । [N

३६] तस्य पादे महद् दिव्यं सरः काञ्चनभूषितम् ॥३५॥

१. रा—† विवर्जितैः ।

२. अ—ततो ।

३. कै म—सिंहव्याघ्रा ।

४. म—† त्वरमाणकृतहारैः ।

५. ल_२—† पीतवैभ ।

ल_१—पीतं तोयैव ।

६. कै म ल_१ ल_२ व म श रा च—
काञ्चनं ।

७. कै ल_१ ल_२ व म श रा—रम्यं ।

८. अ रा—विशालनैलिनी ।

९. म—यत्र ।

१०. म—प्राप्तेऽपरहस्तेन ।

११. श—† रमति ।

१२. ल_१ ल_२ व श रा—† शुङ्गकः ।

म—† शुङ्गकः ।

तस्मात् प्रवर्तते दिव्या शीघ्रस्रोतास्तरङ्गिणी ।

४७] नदी नागहृदाकीर्णा सरयूर् लोकैर्भाविनी ॥३६॥ [N

तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं पर्वतस्याग्निसंभिभम् ।

४८] वैदूर्यमयमेकं च श्वेतमेकं च राजतम् ॥३७॥ [N

अनुत्पन्नेषु भूतेषु बभूव किल भौवनः ।

४९] अग्रजः सर्वभूतानां विश्वकर्मेति नामतः ॥३८॥ [N

तस्य तत् किल पौराणमग्निहोत्रं महात्मनः ।

५०] आसीत्त्रिशिखरः शैलो विहितस्तत्र योगर्तः ॥३९॥ [N

तत्र सर्वाणि भूतानि सर्वमेधैर् महात्मनः ।

५१] उद्भूतश्च महादेवः सर्वभूतमहेश्वरः ॥४०॥ [N

रुद्रस्य किल पौराणं तत् सरः सुरमेधिकम् ।

५२] ततः प्रसन्नसलिला प्रवृत्ता कुटिला नदी ॥४१॥ [N

देव-दानव-गन्धर्व-पिशाच-पतंगोरगाः ।

१. ल, ब—प्रवृत्ते ।

भ—० † हितास्ते त्रयोदशः ।

२. अ रा भ च—‡ शीघ्रस्रोता
तरङ्गिणी ।

९. कै ल, ब म श—
तत्र सर्वाभिभूतानि ।

३. कै—० लोकविभाविनी ।

ल, —† सर्वे तत्र विभूतानि ।

४. कै—० संभव ।

१०. अ—‡ सस्मेधे म० ।

५. वै—‡ भौवनः । ल, —† भावनः ।

भ—‡ सस्मेधेर्म० ।

६. कै ल, म श भ—पौराणा० ।

च—† सर्वमेध म० ।

७. कै ल, ल, ब म श रा—असीति-
शिखरः । ‡ अ—आसीत्त्रिशिखरः ।

११. भ—अनुवृत्तो ।

च—‡ आसीत्त्रिशिखः ।

१२. कै ल, म श—पौराणां ।

८. अ—† हितास्ते त्रयोदशः ।

१३. अ—† सस्मेधिकं ।

च—० हितास्ते त्रयो ‡ गयः ।

कै च—‡ सस्मेधिकं ।

- ५३] धर्षयन्ति न तं शैलं बदीप्तमिव पावकम् ॥४२॥ [N
तत्र पर्वतशृङ्गेषु नदीषु च गुहासु च ।
५८] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥४३॥ [N
५४पू] तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं महादेवेन पालितम् ।
N] क्रौञ्चं नाम गिरिं रम्यं गता द्रक्ष्यथ वानराः ॥४४॥ [N
'क्रौञ्चं तु गिरिमासाद्य बिलं' तस्य गिरेर्महद् ।
३२] दुष्पवेशं दुराधर्षं सिद्धचारणसेवितम् ॥४५॥ [२६
वसन्ति हि महात्मानस्तत्र सूर्यसमप्रभाः ।
३३] देवैरभ्यर्चिताः शश्वद् देवतुल्या महर्षयः ॥४६॥ [२७
ताश्च सानुगुहाः सर्वाः सानवः शिखराणि च ।
३४] निर्मराश्च नितम्बाश्च मार्गितव्यास्ततस्ततः ॥४७॥ [२८
क्रौञ्चस्य शिखरं चापि निरीक्षध्वं समन्ततः ।
३५] सर्वेक्षकं सशैलं च मानसं विहगालयम् ॥४८॥ [२९
न गतिस्तत्र भूतानां देवदानवरक्षसाम् ।
३६] तस्मान्निरीक्षितव्यः स पर्वतश्च समानसः ॥४९॥ [३०

१. रा—कौबं ।

२. ब—बिलमासाद्य ।

३. कै—† बलिं ।

४. अ—† ० तुल्यः महर्षयन् ।

भ—० महर्षिभिः ।

ल, —† महर्षयन् ।

५. कै—ते च सानु० ।

भ—क्रौञ्चसानुगु० ।

ल, —† ताश्च सानुगुहाः ।

अ च—ते च सानुगुहाः ।

म—ताश्चसानुगु० ।

६. अ च—† सर्वा ।

७. म—क्रौञ्चं सशिखरं ।

८. अ भ च—सदृक्षं कामशैलं ।

९. कै ल, ब म श रा—† ग्लानिस्त० ।

ल, —† ग्लानिस्त० ।

च—† गानिस्त० ।

१०. कै अ रा भ च—

पर्वतश्चैव मानसः ।

- ५९५] तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं सिद्धचारणसेवितम् ।
 ५९६] योजनानि चतुःषष्टिः पर्वतो गन्धमादनः ॥५९॥ [N
 तालिशैश्च वराङ्गैश्च तमालैश्चोपेशोभितः ॥५९॥ [N
 ५९७] पुष्पितोपवनः श्रीमान् सिद्धचारणसेवितः ।
 N] योजनानि चतुःषष्टिरसितागुरुभूषितः ॥५९॥ [N
 शृङ्गे तस्य स्थिता जम्बू दिव्यनाम्ना मुदर्शना ।
 ५९८] जातरूपमयी दिव्या विराजति सवेदिका ॥५९॥ [N
 जम्बूद्वीपस्य सा जम्बूर्ध्वजो वानरपुंगवाः ।
 ५९९] अर्चिता चोपगीता च नित्यमप्सरसां गणैः ॥५९॥ [N
 तत्र चित्रेषु रम्पेषु वनेषु च सुगन्धिषु ।
 N] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥५९॥ [N
 मैनाकस्य विचेतव्यः सानुप्रस्थः सैकन्दरः ।
 ६००] स्त्रीणामर्धमुखीनां च निकेतास्तत्र तत्र वै ॥५९॥ [३२

१. म—

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं मैनाको नाम पर्वतः ।
 मवस्य भवनं तत्र दानवस्य स्वयं कृतं ॥

२. श रा—नास्ति ।

३. कै ल_२ ब म श रा भ च—
 तोलिशैश्च ।
 ल_१—तौलिशैश्च ।

४. ल_२—वराङ्गम् ।

५. कै ल_१ ल_२ ब म श रा—
 ०क्षोपशोभितम् ।

६. म—‘सिद्ध’ इत्यारभ्य ‘सिता’ ‘गु’
 इत्यन्तः पाठो नास्ति ।
 ल_१—सिद्धवानरसेवितः ।

७. ल_१—गुरुभूषिता ।

८. रा—शृङ्गं ।

९. कै अ ल_२ ब म श रा च—
 जम्बूदिव्यम् ।

१०. म—नास्ति ।

११. कै—जम्बू जो ।
 म—जम्बू वज्रो ।
 च—जम्बू द्वजो ।

१२. म—काननेषु ।

च—दानेपु ।

१३. कै अ ल_१ ल_२ म श रा भ च—
 मैनाकम् ।

१४. कै ल_१ ल_२ ब म श—सैकन्दरः ।

१५. श - ० णामज्जुम् ।

तत्राश्रमपदं रम्ययुषीणामूर्ध्वरेतसाः ।

३९] दीप्तं सप्तर्षिचरितं धर्मैककृतनिश्चयम् ॥५७॥ [N

आश्रमं तमतिक्रम्य शैलं बहुफलोदकम् ।

४०] सिद्धां वैरवानसा र्यत्र बालखिल्याश्च तापसाः ॥५८॥ [३३

वन्द्यास्ते तापसाः सिद्धास्तपसा निस्तमोरजाः ।

४१] प्रष्टव्या चैव सीतायाः प्रवृत्तिर् विजयोत्तरैः ॥५९॥ [३४

हेमपुष्करसंच्छन्नं नानापक्षिगणायुतम् ।

४२] तरुणादित्यसंकाशैर् हेमहंसैः समाकुलम् ॥६०॥ [३५

औपवाहं कुवेरस्य सार्वभौम इति श्रुतः ।

४३] गजैः पर्यास्थितं दिव्यैः सदा सह करेणुभिः ॥६१॥ [३६

तत् सरः समतिक्रम्य नष्टचन्द्रदिवाकरम् ।

४४] अनश्वैर्ग्रहं व्योम निर्मेधघनराजितम् ॥६२॥ [३७

गमस्तय इवार्कस्य स तु देशः प्रकाशते ।

४५] शाम्यद्भिस्तापसैः सिद्धैर् देवकल्पैः स्वयम्भुभैः ॥६३॥ [३८

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं देवदानवसेवितम् ।

१. अ रा भ च—तदाश्रम० ।

२. अ च—† धर्मैककृत० ।

३. रा—सिद्धवैखा० ।

४. कै ल, ल, ब म श—नाम ।

५. ल, —† तिस्तमोरजः ।

ल, —† निस्तमोरजा ।

म—† निस्तमोरजः ।

रा—निस्तमीमयाः ।

६. ल, —† प्रवृत्ता ।

७. कै अ रा—† सर्वभौम० ।

८. ल, ब—† श्रुतैः ।

९. म—गजाः ।

१०. म - † पर्यन्ति ।

११. अ रा भ च—दिव्यं ।

१२. कै भ—० गृहभ्योम ।

अ श च—० ग्रहभ्योम ।

१३. कै ल, ल, ब म श रा—
निर्मेधवनरा० ।

१४. ब—स्वयंप्रभोः ।

१५. भ—अतः परमधिकः पाठः—

योजनानि चतुःषष्टिः पर्वतो गंधमादनः ।

शालैस्तालैस्तमालैश्च सरलैर्भोपसोभितः ॥

शृंगे तस्य स्थिता जम्बूनाम्ना दिव्या सुवर्णका

तमतिक्रम्य शैलेन्द्रं देवदानवसेवितं ॥

पुनः पाठः पु० ३६, ५०-५३

५९] तुषारचयसंकाशो मन्दरो नाम पर्वतः ॥६४॥ [N
६० पू] शृङ्गे तस्य हृदो दिव्यः प्रमत्तसलिलाश्रयः ।

N] पुष्पितोपवनः श्रीमांश् चामीकरविभूषितः ॥६५॥ [N
६० उ] विश्रुतो धृतमण्डोदः पितामहनिषेवितः ।

तस्मिन् पतति सा दिव्या रम्या त्रिपथगानदी ॥६६॥ [N
६१] आकाशगङ्गा दुर्धर्षा नभः शब्देन पूरयन् (?) ।

सा धारा पाण्डुरा दिव्या सलिलस्य नभश्च्युता ॥६७॥ [N
६२] तस्मिन् परमदुर्धर्षा सा चाविर्सरसा नदी ।

६४ उ] तामिन्द्रमार्गं दुर्धर्षा प्रवदन्ति महर्षयः ॥६८॥ [N
सा नदी कौशिकी पुण्या सा च चैतरणी नदी ।

६५] लोहितोदं महावेगा केशमज्जाऽऽदिवालुका ॥६९॥ [N
तत्र यक्षाः सगन्धर्वाः पिशाचपतगोरंगाः ।

६६] विमुञ्चन्त्यवशा देहं कालस्य वशमागताः ॥७०॥ [N
तस्मिंस्तेषां शरीराणि दृश्यन्ते न तथा क्षितौ ।

६७] यथा मृतानां दृश्यन्ते मानुषाणां पुत्रंगमाः ॥७१॥ [N

१. म—† तुषारचलसं० ।

२. रा—‘दुर्धर्षा’ इत्यारभ्य ‘इन्द्र-
मार्गं’ इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

३. ल_१—पूरयत् ।
च—पूरयान् ।

४. कै ल_१ ल_२ व म श रा च—धीरा

५. ल_१ ल_२ व म श—दिव्यसलिला ।

६. अ—० तिसुरसा ।

७. म—

तस्मिन् परमदुर्धर्षा महानादा महाहवे
तस्मिन्निषेवितो गंगा गौरीकाञ्चनसंचया ॥

प्रवहत्यतिवेगा सा शिलाया समः क्षिप्य
सा गंगा सा च दुर्धर्षा सा भावि क्षुरकावली

८. म—नास्ति ।

९. कै ल_१ व म श रा—लोकोदका ।

ल_१—लोकोदका ।

च—† लोकोदना ।

१०. ल_१—† ० पतगोरंगाः ।

म म श—पिशान्वाः पतगोरंगाः ।

११. म—तस्मिन्नेव ।

तपतिष्कम्ब शैलेन्द्रं मन्दरं मुनिभिर्वृतम् ।

६८] उत्तरं तीरमासाद्य समान्वसितुमर्हथ ॥७२॥ [N

तीरे तस्य महाशैलः सहस्रशिखरावृतः ।

७०] काञ्चनः सूर्यसंकाशो बहुकेतुरिति श्रुतः ॥७३॥ [N

तस्योपरि शुचिर् दिव्यः प्रसन्नसलिलो हृदः ।

७१] महच्छरवणं चैव काञ्चनं संगमिष्यथ ॥७४॥ [N

तस्मिन् शरवणे दिव्ये नित्यदीप्ते च काञ्चने ।

७२] जातो यत्र महासेनः कार्तिकेय इति श्रुतः ॥७५॥ [N

अनन्तः कपिलो यत्र समीपे सलिलायुते ।

७३] उन्मज्जति महाघोरो यस्मिन् हयशिरीं महान् ॥७६॥ [N

तस्य पर्वतपृष्ठेषु निर्भरेषु गुहासु च ।

७४] सिद्धचारुणैजुष्टेषु पुष्पितेषु वनेषु च ॥७७॥ [N

आश्रमेषु च रम्येषु लतानां गहनेषु च ।

७५] रत्नवः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥७८॥ [N

तं तु शैलमतिक्रम्य शैलोर्दं नाम निम्नगा । [३९

७६] उभयोस्तीरयोर्यस्याः के(?)कै)चंका नाम वेणवः ॥७९॥

७९] ते^१ नयन्ति^२ परं पारं शीघ्रं प्रत्यानयन्ति च । [४०

१. म—अतः परमधिकः पाठः—

७. म—नित्यं कीप्ते च ।

उत्तरं स्कलपूर्णं समुद्रं बहुमर्हथ ।

रा—० नित्यदीप्तेऽथ ।

तं काञ्चनमतिक्रम्य महोरगनिषेवितम् ॥

८. म—[स्वरमंततः ।

२. म—महाम्बैकः ।

९. श—[तन्मज्जति ।

३. ल_१—सहस्रशिखरावृतः ।

१०. अ—[हयशिरो महान् ।

४. कै अ ल_१ ल_२ व म श च—
कस्मिन् ।

११. अ च—० रणसंवेधु ।

५. कै अ ल_१ ल_२ व म श रा च—
शरवणे ।

१२. ल_१—शैलगा ।

१३. अ ल_१ ल_२ व म श रा म च—

६. कै अ ल_१ ल_२ व रा म च—चैव । १४. अ च—तेन गच्छति ।

सा न शक्या नदी तर्तुं पुण्या परमदुर्गमा ॥८०॥

७७] तस्याः स्पृष्ट्वा तु सलिलं सर्वः शौचोऽभिजायते ।

ते तु तीरगतास्तस्या महाकीचकवेणवः ॥८१॥ [N

७८] समागच्छन्त्यसङ्गेन नै संगत्या परस्परम् ।

[N] ते^१ नयन्ति परं पारं पुनः प्रत्यानयन्ति च ॥८२॥ [N

७९] तां नदीं दूरपर्यतां तैः सन्तरणवेणुभिः ।

[N] लङ्घयित्वा ततस्तां तु नदीं कीचकवेणुभिः ॥८३॥ [N

नदीं शीतां महावेगां द्रक्ष्यथाद्रुतदर्शनाम् ।

८०] तस्यां स्नात्वा शुचिर्भूत्वा ततो यान्तुं समाप्नुताः ॥८४॥ [N

[N] उत्तराः कुरवो यत्र नानागुणसमावृताः । [४१

८१] तान् गच्छ्य हरिश्रेष्ठा विशालानुत्तरान् कुरून् ॥८५॥ [N

दानशीलान् महावेगान् नित्यदृष्टान् गैतज्वरान् ।

८२] न तत्र शीतमुष्णं वा न जरा नामयोऽपि च ॥८६॥ [N

८४पू] न शोको न रूजा किञ्चिन् न भयं नै च तस्कराः ।

८५] भूमिः ससिकता पाण्डुः समानिस्तृणकण्टका ॥८७॥ [N

८६पू] निरुद्धेगां गताबाधा कचिच्च मृदुश्चाद्वर्ला ।

८४] सर्वकामफलैर् वृक्षैः पुष्पितैरुपशोभिता ॥८८॥ [N

१. कै—महाकेचक० ।

२. ल२ व—[नमस्तस्या ।

म—व संगत्या ।

रा—संगत्या ।

३. अ च—तेन याति ।

४. कै—[केचकवेणु० ।

अ म च—काचनवेणु० ।

५. ल, ल२ व म श—नाशि ।

६. अ व रा म च—सलिलेन ।

७. रा—[गतज्वरान् ।

८. अ म च—[रुक् ।

९. कै ल, ल२ व म श रा—तस्या ।

१०. कै—[निरुद्धेगा ।

११. कै—[पाण्डुका ।

- ८५पू] शोभिता काञ्चनैश्चापि पक्षिसंघैः समन्ततः ।
 ८७उ] तप्तकाञ्चनपद्माभिः पद्मिनीभिः कृतोदका ॥८९॥
 नीलवैदूर्यपर्यन्ता नीलोत्पलवनानि च । [४२
 ८९] रक्तोत्पलमयैश्चापि मणिदण्डैर् हिरण्यमयैः ॥९०॥ [४३पू
 ८८उ] हेमकिञ्जल्कवर्णानि सुगन्धीनि क्वचित् क्वचित् ।
 शोभनास्तत्र गन्धाढ्या नलिन्यः फुल्लपङ्कजाः ॥९१॥ [N
 ९०] महार्हमणिपत्रैश्च काञ्चनप्रभकेसरैः । [४०उ
 ९१पू] नीलोत्पलवनैर् दिव्यैः सदृशैः सर्वतो वृताः ॥९२॥ [४४
 ८६उ] मणिरत्नावकीर्णाश्च नद्यः काञ्चनवालुकाः ॥९३॥ [N
 ८७पू] तत्र हेमहृदाङ्गुष्ठा विविधा मणिपर्वतैः ॥९४॥ [N
 ९२उ] सुवर्णगिरयश्चात्र मणिरत्नाशिलोच्चयाः ।
 ९३पू] सर्वरत्नमयां भान्ति काञ्चनैस्तरुभिर्वृताः ॥९५ [N
 ९१उ] निर्मलाभिश्च मुक्ताभिर् मणिभिश्च महाधनैः ।
 ९२पू] उद्धृता निर्मलास्तत्र निम्नगाः पुलिनोपंगाः ॥९६॥ [४५
 N] सर्वरत्नमयैः शृङ्गैरवगाढैः शिलोच्चयैः ।
 ९६उ] जातरूपमयैश्चापि द्रुताशनसमप्रभैः ॥९७॥ [४६

१ । ल, ल_२ व म श—

काञ्चनै राजतैश्चापि ।

रा—, रजतैश्चापि ।

२. कै ल, ल_२ व म—कृतोदकाः ।

३. म—† सुरभीनि ।

४. रा—नास्ति ।

५. अ च—† वृत्तः ।

६. ल_१—नास्ति ।

७. ल_१—वालुकाः ।

८. ल_२—नास्ति ।

९. ल, म श—ते तु ।

१० कै ल, म श रा म च—

† हेमहृदङ्गुष्ठा ।

व रा—† हेमहृदा उक्ता ।

११. अ—० विविधा ।

च—† विविधा ।

१२. अ म च—सर्वरत्नमयैर् ।

१३. अ च—† वृत्तः ।

१४. अ म च—उद्धृता ।

१५. श—पुलिनापगाः ।

९३ उ] नित्यपुष्पफलाश्वात्र वादक वै मधुश्च्युतः । [४७पू

९७पू] नानावर्णानि वासांसि फलमन्धन्ये नैवोत्तमाः ॥९८॥ [४८

अ] मुक्तावैदूर्यचित्राणि भूषणानि च पादवाः । [४९पू

दिव्यगन्धसमस्पर्शाः सर्वकामफलवदाः ॥९९॥ [४९ उ

९४] सप्तर्षीणां रिक्तैरियत्र यत्र मन्दप्रकिनी नदी ।

देवर्षिचरितं रम्यं यत्र चैत्ररथं वनम् ॥१००॥ [N

९५] तत्र क्षीरवहा नद्यः सदा पायसकर्दमाः ।

९६पू] ब्रह्मणा विहिताम् तत्र नगाः पुष्पफलाम्बिताः ॥१०१॥ [N

चित्रसान्त्वनिर्कैर् माल्यैः पङ्कजैश्च कुशैश्चैवैः ।

अ] काञ्चनैर् मणिदण्डैश्च शोभिताश्च नैलैः शुभैः ॥१०२॥ [N

१०० उ] पानानि च महाऽर्हाणि भक्ष्याणि विविधानि च । [५१ उ

१०१ उ] स्त्रियः मुखैः संपञ्चाम् तथा यौवनेन्दपिताः ॥१०३॥

गन्धर्वाः किन्नराः सर्पा भोगा विद्याधरास्तथा । [५२पू

१०२] रवन्ते सहितास्तामिर् नारीभिस्तत्र तत्र वै ॥१०४॥ [५३ उ

वियोगेन न युज्यन्ते संतैश्चिदाः परस्पर ।

N] ताः स्त्रियः पुरुषाश्चैव विविधैर्यत यादृशम् ॥' १०५॥ [N

१. कै अ रा च—मधुश्च्युताः ।

ल_१—इ मधुः च्युतैः ।

२. ल_१—फलमन्धेव नगोत्तमैः ।

ब म श च—फलमन्धेव न० ।

३. ब—महर्षीणां ।

४. कै ल, ल_१ ब म श रा—
स्थिता ।

५. म—ब्रह्मणा ।

६. कै रा—संतामिकैः ।

७. अ च—कुशैश्चैव ।

८. अ म च—शोभिता वननैः ।

९. कै अ ल, ल_१ ब रा म च—
स्वरूपसं० ।

ब—इति प्रमाणं 'यु' इति
पञ्चाभिबेक्षितः ।

१०. अ च—यौवनवर्जिताः ।

११. ब म श—नाना ।

१२. ल, रा—साम्प्रचित्ताः ।

१३. कै—पश्येत् ।

१४. ल_१—नास्ति ।

तत्र पादपञ्चास्त्रासु प्रभवन्ति परस्परम् ।

१०३] कान्तिमत्स्यः शुभा नार्यः सर्वाभरणभूषिताः ॥१०६॥ [N

पुरुषाश्चोत्तमाकारा रूपवन्तो महौजसः ।

१०४] न द्रक्ष्यन्ति भयं तत्र मधुराः प्रियवादिनः ॥१०७॥ [N

सर्वे स्रुतकर्मणः सर्वे रतिपरायणाः ।

१०५] सर्वे कामसमृद्धार्था वसन्ति सहयोषितः ॥१०८॥ [५३

१०६पू] गीतवादित्रनिर्घोषाः सोत्कृष्टनिनदस्वनाः ।

N] श्रूयन्ते सततं तत्र सर्वभूतमनोहराः ॥१०९॥ [५४

N] न तत्र क्षुधितः कश्चिर्न च कश्चिदसत्क्रियः ।

N] अहन्यहनि कुर्वन्ति गुणास्तत्र मनोहरान् ॥११०॥ [५५

अह्ना तासां तु सर्वासां जीवनं व्यतिवर्तते ।

१०२] अह्ना सूर्योदये जातः पतन्ति दिवससभ्ये ॥१११॥ [N

अभिज्ञप्ता महेन्द्रेण ताः किलाप्सरसस्तथा ।

११५] अहन्यहनि जायन्ते म्रियन्ते च पुनः पुनः ॥११२॥ [N

तत्रानुरूपाः कल्योदयो रूपयौवनचेष्टितैः ।

१०७] स्त्रियः परमरूपाढ्या रुचिराननलोचनाः ॥११३॥ [N

१. ल_१—नास्ति ।

२. म—इदं ब्रह्म ।

३. क रा च—इं स्रुतक० ।

ल_१, ल_२ व म श—च कृतक० ।

४. अ च—सर्वकामस० ।

रा—समृद्धार्था ।

५. म—इं स्रुतक० ।

६. अ म च—कश्चिनास्ति ।

७. व—सुरोदये ।

८. अ म च—जीर्णा ।

कै रा—सीर्णा ।

९. अ—कल्याणा ।

रा—कल्याण्या ।

१०. कै ल_१, ल_२ व म श रा—

परदद्यान्वाद्या ।

- १०८पू] सर्वाभरणसंपन्नाः सर्वा मधुरनिस्वनाः ।
 ११०उ] अचिन्तयित्वा देवेशं तत्र क्रीडन्ति संघशः॥११४॥ [N
 तस्य देशस्य रम्यत्वाच्च कृत्रोपस्थानविस्मृताः ।
 १११] ताः शशाप महातेजा महेन्द्रः पाकशासनः॥११५॥ [N
 जरामरणदुःखार्ताः कै(१)कल्यं कै(१)कल्यमतन्द्रिताः ।
 ११२] सर्वा भवन्तु दुर्मैर्धो अस्मिन्नेव गुह्यामुखे॥११६॥ [N
 इति शापहतास्तास्तु शक्रस्यै परमाः स्त्रियः ।
 ११३] अशून्यां कुर्वते नित्यं तां गुहां तिमिरावतीम्॥११७॥ [N
 गुहायां तिमिरावत्यां गुहाः सन्ति सहस्रशः ।
 ११५] पार्श्वे त्वन्यगुहा भीमाः शिलागृहगणास्तथा॥११८॥ [N
 ११६पू] सीता तत्र विचेतव्या यत्रवद्भिः समाहितैः । [५६
 ११७पू] कुरुंस्तान् समतिक्रम्य भीमगम्भीरनिस्वनाः॥११९॥ [N
 १०६उ] अपाटित्वा बृहद्वृक्षैर् गुहाः पर्वगंसेविताः ।
 N] अतीत्य च मेहान् यत्रैः कर्तव्यो मार्गणे पुनः॥१२०॥ [N
 N] समतिक्रम्य 'देशं तंमुत्तरं तोयसेवितम् ।
 ११७उ] तत्र सोमगिरिर् नाम मेध्ये सोमैर्धयो महान्॥१२१॥

१. ल२ - तत्राक्रीडन्ति ।

द्य - † तत्राक्रीडन्ति ।

२. भ - कल्पं कल्पम् ।

३. भ - भवत ।

४. भ - दुर्मैर्धास्ता अस्मिन् ।

५. भ - शक्रस्यावज्ञया ।

६. ल२ व म श रा - † कुरुते ।

७. कै - शिवागृहम् ।

८. ल, ल२ व म श - अपाटितैर् ।

९. कै - महद्वृक्षैर् ।

ल, ल२ व म श - महावृक्षैर् ।

१०. अ भ च रा - पतगसे ।

कै - † पतगम् ।

११. कै ल, ल२ व म श - अतीव ।

१२. अ ल, श - महायज्ञः ।

१३. ल, - तं देशमुत्तम् ।

कै - † तां देशमुत्तम् ।

१४. कै ल, ल, व म श रा -

मणिसोममयो ।

- इन्द्रलोकगताः पुरया ब्रह्मलोकगताश्च ये । [५७पू
 ११८] देवास् तंभिरक्षन्ति गिरिराजं दिवङ्गमम् ॥१२२॥ [५७ उ
 स तु देशो विस्मर्योऽपि तस्य भासा प्रकाशते ।
 ११९] एषामङ्गस्य लक्ष्म्या च तेजसा च विवस्वतः ॥१२३॥ [५८
 भगवांस्तत्र भूतात्मा स्थाणुरेकादशात्मकः । [५९पू
 १२०] वसते ब्रह्मणः पुत्रो मनुश्च परमोऽव्ययः ॥१२४॥ [N
 आदौ सृजति भूतानि कालं चैवं चतुर्विधम् ।
 N] सर्वलोकनिमित्तं च मनोहारि तदाश्रमम् ॥१२५॥ [N
 N] सैं तुँ सोमगिरिर् दिव्यो नै त्वासाद्यः कथंचन । [N
 न कैथंचन गन्तव्यं कुरुणामुत्तरेण च ॥ १२६॥
 १२१] अन्येषामपि भूतानां न तत्र क्रमते गतिः । [६०
 स हि सोमगिरिर् नाम देवदानवदुर्गमः ॥१२७॥
 १२२] तमालोक्य ततः क्षिप्रं रावर्णेश्चानुमृग्यताम् । [६१
 १२३पू] तस्य शैलस्यै पार्श्वेषु नोपविर्देयात् कथंचन ॥१२८॥ [N
 उद्यानेषु च रम्येषु गन्धर्वभवनेषु च ।
 १२४] रावणः सह वैदेह्या मार्गितव्यस्ततस्ततः ॥१२९॥ [N

१. अ रा भ च—समभिरक्षन्ति ।

ल२ श रा—नत्वासाद्य ।

ल१ ल२ व म श—तं च प्ररक्षन्ति ।

भ—† नन्यासाद्यः ।

२. ल१—० बों हि ।

९. कै—कथं न च ।

३. ल१—† एषा सङ्गम्य ।

१०. व—नास्ति ।

४. रा—स्थाणुरेव दशा० ।

११. कै—क्रमतो ।

५. अ च—सृजन्ति ।

१२. रा—रावणश्चात्र सृ० ।

भ—वसति ।

१३. म—तल्लक्ष्य च ।

६. म—दैवचतुर्वि० ।

१४. अ—नोपरिष्ठा ।

७. म—सप्त ।

भ—नोपविष्टात् ।

८. कै म—नत्वासाद्य ।

च—नोपविष्टात् ।

अ ल१ च—†

शिरसास्थानं ततो गत्वा सर्वकामसमान्वितम् ।

[N] राक्षसीं तां समालोक्य सहोलूखलमेखलाम् ॥१३०॥ [N]

१२५पू] अधिर्गम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।

[N] एकरात्रमुषित्वा तु मासेनैवागमिष्यथ ॥१३१॥ [N]

१२७पू] सर्वमेतद् विचेतव्यं मया यद् यत् प्रकीर्तितम् । [६३पू

१२३उ] कान्तारेषु च दुर्गेषु वनेषु गहनेषु च ।

१२७उ] यदन्यदपि नैवोक्तं तत्रापि क्रियंतां मतिः ॥१३२॥ [N]

[N] मासं कृत्वा हृदिस्थं तु शीघ्रमागन्तुमर्हथ । [N]

१२५उ] ऊर्ध्वं मासान् वस्तव्यं वसन् बध्यो भवेन्मम ॥१३३॥

एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुंगवाः ।

१२६] अभास्करमर्यादं नाभिजानाम्यतः परम् ॥१३४॥ [६२

ततः कृते दाशरथेर् महत्प्रिये

महत्तरं चोपि ततो मेढं प्रियम् ।

कृतं भविष्यत्यनलानिलोपेमा

१२८] विदेहजादर्शनजेन कर्मणा ॥१३५॥ [६४

१. अ म च—कसिस्थानं ।

अ—बो यत् ।

२. कै ल, —गतं । च—गतां ।

९. अ ल, व रा म च—बोयेषु ।

ल, व म श रा—च तं ।

१०. कै अ ल, ल, व म श रा च—
क्रियते ।

३. ल, अ—महोल्लसकः ।

कै—० मेखल । अ—० मेखलं ।

११. रा—आभास्करममः ।

४. ल, —अभिगम्य ।

१२. अ—वापि ।

५. कै ल, व म श रा—ह ।

१३. अ श—महत् ।

६. रा—एकरात्रिम् ।

१४. अ—० स्थनकाविलोपमाः ।

७. अ म च—च ।

अ—† ० स्थनिकोनिहोपमाः †

८. अ च—† बो यत् ।

ततः कृतार्थाः सहिताः सबान्धवा

मयाऽर्चिताः सर्वगुणैर् मनोहराः ।

चरिष्ययेह प्रतिशान्तशत्रवः

१२९] सपुत्रदारा धरणीं सनिम्नगाम् ॥१३६॥ [६५

तथेति चोक्ता हरिपुंगवास्ते

रामं समुग्रीवमनन्तवीर्यम् ।

शिरोभिरानम्य गुणान् प्रशंस्य

१३०] जग्मुर्दिशं वैश्रवणाभिरक्षिताम् ॥१३७॥ [N

हर्यार्थे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे उत्तरदिववर्णनं नाम

षट्त्रिंशः सर्गः ॥३६॥

१. कै अ ल, ल२ ब म श रा च-
मनोहरैः ।

२. कै अ ल, ल२ ब श रा च-
चोक्ता ।

म—† चेत्त्वा ।

३. ल२ ब म श—किष्किदा ।

ल, म ख—नास्ति ।

४. अ म ख—दिविविजये उत्तर० ।

[४-४५-४६] = [सप्तत्रिंशः सर्गः] = [दा०-४५-४६]

अनुशिष्टास्तु ते सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः ।

७] स्वां स्वां दिक्षमभिप्रेत्य संहिताः संप्रतस्थिरे ॥१॥ [८

नदन्तश्चोभेदन्तश्च पुवन्तश्च पुवंगमाः ।

८] क्ष्वेडन्तो धावमानाश्च प्रथयुक्ते महौजवाः ॥२॥ [९

१५] आनेष्ट्यामो वयं सीतामपि मृत्युमुखाद् द्रुतम् ।

प्रतिज्ञां चक्रिरे वीराः पुवमाना महौजसः ॥३॥ [N

१०] अहमेको हनिष्यामि रावणं दृप्तमाहवे ।

तं तथोन्मथ्य तरसाऽऽहँरिष्ये जनकात्मजाम् ॥४॥ [१०

११] किं वा श्रमेण मेहता भवद्भिः श्रूयतामिदम् ।

अहमेवानयिष्यामि पातालादपि मैथिलीम् ॥५॥ [११

१२] विदंलिष्याम्यहं वृक्षांश्चूर्णयिष्यामि पर्वतान् ।

वसुधां दारयिष्यामि क्षोभयिष्यामि सागरम् ॥६॥ [१२

१३] योजनानां विंशतिभिः पुर्वित्वा नात्र संशयः ।

N] अहमद्य गमिष्यामि योजनानां शतं द्रुतम् ॥७॥ [१३

१. कै अ ल_१ व म श रा च—संहिताः । १२. कै अ रा म च—धारयिष्यामि

२. श—० आनदन्तश्च । १३. रा म—शोषयिष्यामि ।

३. अ म च—गर्जन्तश्च । च—क्षोभयामि च ।

४. श—महामदाः (इत्यपरहस्तेन) १४. अ म—सागरान् ।

५. कै—†आनिष्यामो । ल_१—नास्ति ।

६. म—मृत्युपयोवृता । १५. म—विंशतीनां ।

७. कै व म—†हनिष्ये । १६. कै अ रा च—पुवमानाश्च ।

८. म—सहसा । म—†प्लावित्वा ।

९. कै—†अपता० । १७. ल_२—नास्ति ।

श—भूवतां श्रुतं । १८. कै ल_१ ल_२ व म श रा—

१०. कै अ रा म च—विधमिष्यामि । शतं । च—नास्ति ।

११. अ म च—चाळयिष्यामि ।

अबुद्धिर् वानरपतिर् यः प्रेषयति वानरान् ।

१४] अहमेको गमिष्यामि कार्यस्यैतस्य साधकः ॥ ८ ॥ [N

भूतले सर्पर्वच्चैव शैलेषु च सरःसु च ।

१५] पातालस्यापि मध्ये तु गति मे न विहन्यते ॥ ९ ॥ [१४

इति चैकैकशस्ते वै वानरा बलदर्पिताः ।

१६] ऊचुस्ते वचनं तस्य हरिराजस्य संगताः ॥ १० ॥ [१५

एवमुक्त्वा तु हरयः स्वां स्वां दिशमुपागताः ।

१७] तदा जग्मुर् महात्मानो गन्तुकामा दिशो दश ॥ ११ ॥ [N

तदुग्रं शासनं भर्तुर् विज्ञाय हरिपुंगवाः ।

१८] शलभा इव संच्छद्या मेदिनीं संपतस्थिरे ॥ १२ ॥ [२

रामः प्रस्रवणे तस्मिन् न्यवसत् सहलक्ष्मणः ।

१९] प्रतीक्षमाणस्तं मांसं सीताऽधिगेमने धृतः ॥ १३ ॥ [३

गतेषु तेषु सर्वेषु रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।

४६.१] कथं भवान् विजानीते पृथिव्या मण्डलं महत् ॥ १४ ॥ [४६.१

सुग्रीवस्तु ततो राममिदं वचनमब्रवीत् ।

३] श्रूयतां सर्वपाख्यास्ये विस्तरेण रघूत्तमं ॥ १५ ॥ [२

१. अ ल, ल, व म य म च-

बुद्धिर् ।

एवमुक्त्वा हरः ।

म—० त्वा हरिवराः ।

२. रा—वानरपतिः ।

७. अ च—† ० मुपागता ।

३. श—† कार्यं ते तस्य ।

८. ल,—तदुग्रं ।

४. अ म च—सर्वतत्रापि ।

९. ल,—संसाध ।

ल, म—सर्वतत्रापि ।

१०. कै—† मांसं ।

श—सर्वतत्रापि ।

११. म—० भिगमने ।

१२. ल,—नास्ति ।

५. म ल, श—नास्ति ।

१३. य—भूषणमिदमा० ।

६. कै अ ल, श रा च—

१४. ल,—रघूत्तम ।

स सदा मायिनं नाम दानवं बलिनं नृप ।

N] परितापयते वाली मलयं पर्वतं प्रति ॥१६॥ [१

तदा विवेच्य दैत्योऽसौ मलयस्य महागुहाय ।

N] अन्तः प्रविश्य तं वाली मायिनं प्रतिजग्मिवान् ॥१७॥ [४

ततोऽहं तेन निक्षिप्तो गुहाद्वारे विनीतवत् ।

N] न च निष्क्रान्तवान् वाली तदा संवत्सरे गते ॥१८॥ [५

तदा क्षतजवेगेन संप्रेपूरे बिलं तदा ।

N] तदाऽहं रुधिरं दृष्ट्वा भ्रातृशोक-विषादितः ॥१९॥ [६ पू

अथ मे बुद्धिरुत्पन्ना व्यक्तं मे निहतो गुहः । [६ उ

N] शिला पर्वतसंकाशा तस्यै द्वारे मया कृता ॥२०॥

अक्षनुबन् निष्क्रमितुमसुरो हि परिष्यति । [७

N] ततोऽहमायां नगरीं निराशो भ्रातृजीवितान् ॥२१॥

राज्यमोदाय सुमहत् तारां च रुमया सह । [८

M] मित्रैः परिहृतैः सर्वैर् विहरामि गतैज्वरः ॥२२॥ [९

आजगाम ततो वाली हत्वा तमसुरं दृष्टे ।

M] ततोऽस्मै राज्यमदद्(?)द्वौ गौरवाद् भयशङ्कितः ॥२३॥ [१०

१. कै ल, ल, व म श—+ मायिनं ।

८. म—वृता ।

२. कै ल, ल, व म श रा—रोषेण ।

९. कै—विमरिष्यति ।

३. म—इतः प्रवृत्ति १८ शब्द 'वाली'
तिपदान्तं अद्वय ।

अ च—+ विनक्षिप्यति ।

म—+ विनक्षिप्यति ।

४. कै म ल, श रा म च—
विनीतवान् ।

१०. म—+ शीघ्रितं ।

११. कै रा—राज्यं अदत्तः ।

५. कै ल, अ रा म च—+संप्रेपूरे ।

अ म च—राज्यं अदत्तः ।

६. अ म च—सुम्पकं ।

१२. श—परिहृतैः ।

७. म—+गुहारे च ।

१३. अ म च—अस्मादि विनक्षः ।

स मां जिघांसुर्दुष्टात्मा वाली विचलितेन्द्रियः ।

॥] परिकलयते रोषाद् धावन्तं सचिवैः सह ॥२४॥ [११

नदीश्च विविधाः पश्यन् पुराणि विविधानि च । [१२७

१०] ततः पूर्वामहं गत्वा दक्षिणामहमाश्रितः ॥२५॥ [१४पू

दिशं च पश्चिमां भूयो गतोऽस्मि भयशङ्कितः । [१८पू

११] उत्तरां तु दिशं यान्तं हनूमान् मामथाब्रवीत् ॥२६॥ [२०उ

१३उ] इदानीं मे श्रुतं राजन्नृष्यमूकं गिरिं प्रति ।

N] मतङ्गेन पुरा शंसस्तदाश्रमपदं प्रति ॥२७॥ [२१

१३पू] गच्छतो वानरेन्द्रस्य मूर्धा ते शतधा स्फुटेत् ॥२८॥ [२२पू

ततः पर्वतमागम्य ऋष्यमूकं नृपात्मज ।

न चिन्तितस् तदा वाली मतङ्गभयमोहितः ॥२९॥

एवं तदा मया राम प्रत्यक्षमुपलक्षितम् ।

१८पू] पृथिवीमण्डलं कृत्स्नं गुहामस्यां(१स्म्या)गतस्तदा॥३०॥[३४

इत्थैर्वै रामायणे किष्किन्धाकाण्डे पृथिवीवर्णनं नास्ति

सप्तत्रिंशः सर्गः ॥३७॥

१. कै ल, म श रा—मा ।

२. कै ल, ल_२ ब म श रा—

भिः सुदुष्टा० ।

३. ब म श—द्वाराणि ।

४. कै ल, म श—तु ।

५. म—१००...नृष्य । (त्रुटितःपाठः)

श—तावत् ऋ० ।

६. म—मंस ।

७. म—स्फुटत् । अ—पतेत् ।

८. कै ल, ल_२ ब म श रा—

इत ऊर्ध्वमध्यर्धश्लोकमात्रं नास्ति ।

९. अ—चित्तेत् तदा ।

च—०चित्ते तदा ।

१०. कै अ ल, ल_२ ब म श रा च—

गुहामध्यग० ।

११. ल, —नास्ति ।

१२. ल_२ ब म—किष्किन्धाका० ।

म च—नास्ति ।

- स सदा मायिनं नाम दानवं बलिनं नृप ।
 N] परितापयते वाली मलयं पर्वतं प्रति ॥१६॥ [३
 तदा विवेशं दैत्योऽसौ मलयस्य महागुहाय ।
 N] अन्तः प्रविश्य तं वाली मायिनं प्रतिजग्मिवान् ॥१७॥ [४
 ततोऽहं तेन निक्षिप्तो गुहाद्वारे विनीतवत् ।
 N] न च निष्क्रान्तवान् वाली तदा संवत्सरे गते ॥१८॥ [५
 तदा क्षतजबेगेन संपुपूरे बिलं तदा ।
 N] तदाऽहं रुधिरं दृष्ट्वा भ्रातृशोक-विषादितः ॥१९॥ [६ पू
 अथ मे बुद्धिरुत्पन्ना व्यक्तं मे निहतो गुहः । [६ उ
 N] शिला पर्वतसंकाशा तस्यै द्वारे मया कृता ॥२०॥
 अक्षन्नुबन् निष्क्रमितुमसुरो हि परिष्यति । [७
 N] ततोऽहमायां नगरीं निराशो भ्रातृजीवितांत् ॥२१॥
 राज्ययोदाय सुमहत् तारां च रुमया सह । [८
 N] मित्रैः परिहृतैः सर्वैर् बिहैरामि गंतज्वरः ॥२२॥ [९
 आजगाम ततो वाली हत्वा तमसुरं मृषे ।
 N] ततोऽस्मै राज्यमदद्(?)दां गौरवाद् भयशङ्कितम् ॥२३॥ [१०

१. कै ल, ल, व म श—+ मालिनं । ८. म—धृता ।
 २. कै ल, ल, व म श रा—रोषेण । ९. कै—विमरिष्यति ।
 ३. म—इतः प्रवृत्ति १८ शस्य 'वाली' अ च—+ विनक्षिष्यति ।
 तिपदान्तं ग्रहम् । म—+ विनक्षिष्यति ।
 ४. कै म ल, श रा म च— १०. म—+ ० जीवितं ।
 विनीतवत् । ११. कै रा—राज्यं ग्रह्णा० ।
 ५. कै ल, म रा म च—+ संपुपूरे । अ म च—दण्ड्यं चान्द्रा० ।
 ६. अ म च—सुम्भक्तं । १२. श—पदिहृतैः ।
 ७. म—+ लद्वारे च । १३. अ म च—कृतानि निष्कृत० ।

स मां जिघांसुर्दुष्टात्मा वाली विचलितेन्द्रियः ।

[X] परिकलयते रोषाद् धावन्तं सचिवैः सह ॥२४॥ [११

नदीश्च विविधाः पश्यन् पुराणि विविधानि च । [१२७

१०] ततः पूर्वाग्रहं गत्वा दक्षिणामहमाश्रितः ॥२५॥ [१४पू

दिशं च पश्चिमां भूयो गतोऽस्मि भयशङ्कितः । [१८पू

११] उत्तरां तु दिशं यान्तं हनूमान् मामथाब्रवीत् ॥२६॥ [२०७

१३७] इदानीं मे श्रुतं राजन्नृष्यमूकं गिरिं प्रति ।

N] मतङ्गेन पुरा शतस्तदाश्रमपदं प्रति ॥२७॥ [२१

१३पू] गच्छतो वानरेन्द्रस्य मूर्धा ते शतधा स्फुटेत् ॥२८॥ [२२पू

ततः पर्वतमागम्य ऋष्यमूकं नृपात्मज ।

न चिन्तितस् तदा वाली मतङ्गभयमोहितः ॥२९॥

एवं तदा मया राम प्रत्यक्षमुपलक्षितम् ।

१८पू] पृथिवीमण्डलं कृत्स्नं गुहामस्यं (इस्म्या) गतस्तदा ॥३०॥ [३४

इत्यौषे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे पृथिवीवर्णनं नाम

सप्तत्रिंशः सर्गः ॥३७॥

१. कै ल, म श रा—मा ।

२. कै ल, ल, ब म श रा—

जिह्वाः सुदुष्टा० ।

३. ब म श—द्वाराणि ।

४. कै ल, म श—तु ।

५. म—१०तं...नृष्य । (त्रुटितःपाठः)

श—ततः क० ।

६. भ—गणं ।

७. म—स्फुटत् । अ—पतेत् ।

८. कै ल, ल, ब म श रा—

इत ऊर्ध्वमध्यर्धच्छोकमात्रं नास्ति ।

९. अ—चित्ते तदा ।

च—०चित्ते तदा ।

१०. कै अ ल, ल, ब म श रा च—

गुहामध्यग० ।

११. ल,—नास्ति ।

१२. ल, ब म—किष्किन्धाका० ।

भ च—नास्ति ।

[व०-३७]= [अष्टात्रिंशः सर्गः] =[दा०-४५, ४७]

पूर्वा तु दिशमास्थाय विनतः पुवगर्षभः । [४४

N] प्रतस्थे हरिशार्दूलो वानरैर् बहुभिर्दृतः ॥१॥

ताराङ्गदाभ्यां सहितः पुवगः पवनात्मजः ।

N] अगस्त्यसेवितामाशां प्रतस्थे हनुमान् कपिः ॥२॥ [५

पश्चिमां तु दिशं घोरां सुषेणः पुवगैः सह ।

N] प्रतस्थे कपिशार्दूलो दिशं बरुणपालिताम् ॥३॥ [६

उत्तरां तु दिशं दिव्यां गिरिजालसमावृताम् ।

N] वीरः शैतबलो नाम प्रययौ सपदानुगः ॥४॥

सरांसि सागरान् मुख्यान् सरितः पर्वतानपि ।

N] सर्वाणि कपयो जग्मुर् विनदन्तः पुवंगमाः ॥५॥ [N

इति राजा दिशः सर्वाः संप्रस्थाप्य विचारकान् ।

N] कपिसेनापतीन् सर्वानन्वशासदुपस्थितान् ॥६॥ [N

नाम्ना विनतमेकाग्रं प्राचीं दिशमनुव्रज ।

N] तथा शैतबलं चैव कुवेरचरितां दिशम् ॥७॥ [N

दिशं बरुणगुप्तां च सुषेणमपि वानरम् ।

N] शशास दक्षिणामाशां हनूमन्तं चै साङ्गदम् ॥८॥ [N

हरीणां बलमेकाग्रं पृथिव्यां समुपस्थितम् ।

N] दृष्ट्वा प्रहृष्टः सुग्रीवो राजा वचनमब्रवीत् ॥९॥ [N

१. आसर्गारम्भाद् आ १० मञ्जुका-
स्ताद् कोष्ठान्तर्गतमनपेक्षितं पुन-
रुक्तमिव भवति । विरोधोऽपि कश्चित्
स्पष्ट एव । न हि सकृत् प्रस्थिता
वानराः पुनराहूय निर्देष्टव्या भवेयु-
रिति दिक् ।
१. अ—दिशां ।

२. अ म च—शतबलिर् ।
अ—‡ शतबले नाम ।
च—शतबली नाम ।
३. म रा—‡ पर्वतानि च ।
४. कै अ म च—शतबलिं ।
५. रा—नास्ति ।

- सर्वमेवं विदित्वा तु दृष्ट्वा सीतां च जानकीम् ।
 N] यथेहायात शीघ्रेण तथा वै^१ परिधावत ॥१०॥ [N
 अनुशिष्टास्तु ते सर्वे राज्ञा वानरयूयपाः^२ । [N
 २] व्यादिष्टाः कपिराजेन यथोक्तं जग्मुरेव ते ॥११॥ [स. ४७, १७
 सरांसि सरितो वृक्षान् संकटानि वनानि च ।
 ३] दुर्गाणि सर्वतः शैलान् व्यचिन्वन् पुंश्वर्षभाः ॥१२॥ [२
 ४७] सुग्रीवेणाभिसंख्यातां दिशस्ते वानरोत्तमाः ।
 व्यचिन्वंश्चात्र बहूला अनुक्ताः प्रेक्षकोविदाः ॥१३॥ [३
 ५] सर्वे च सर्वदिवसान् सीताऽनुगमने गताः ।
 समागच्छन्तं मेदिन्यां दिग्भागेषु च वानराः ॥१४॥ [४
 ६] सर्वर्तुकेषु^३ देशेषु वानरास्तान् फलदुमान् ।

१. म श—सर्वमेव ।	म—० नातिसंख्याता ।
२. ल _१ ल _२ ब—विचित्रा ।	म—० नाभिसंज्ञाता ।
३. कै ल, ल _२ ब म श रा—तु ।	१२. कै ल, ल _२ म श रा—
४. ल, ल _२ ब म श रा म—तथैव ।	विहित्य चात्र । ब—विहित्यचात्र ।
५. म—अतः परमधिकः पाठः—	अ च—विहित्यश्चात्र ।
एषां एषां दिग्भागमिमेत्य त्वरिताः संप्रतस्थिरे	१३. म—बहुलान् ।
वर्त्तनार्थं तु वैदेह्याः सबलाः कपियूयपाः ॥	१४. कै ल, ल _२ ब म श—
६. कै ल, ल _२ ब म श रा—पथेष्टं ।	अनुक्रमः० ।
७. अ च—कक्षान् । म—कक्षान् ।	म—अनुक्तान् प्रस० ।
८. अ ल, ल _२ ब म श रा म च—	रा—अनुक्तः प्र० ।
सरितः ।	१५. ल, ल _२ ब श—० गमनोचिताः ।
९. कै रा—+ शैला विचेतव्याः ।	म—० मनोचितः । म—० मने वृताः ।
ल, ल _२ ब म श—शैलाश्चेतव्याः ।	१६. ल, ल _२ ब म—० गच्छन्तु ।
म च—+शैलान् विचेतव्यं ।	म—० गच्छन्तु ।
१०. रा—द्वर्गमाः ।	१७. अ—सर्वक्षेत्रेषु ।
११. ल, —० नाभिविख्याता ।	म—सर्वक्षेत्रेषु ।

- N] आसाद्य रजनीवासं चक्रुः सर्वे क्षपासु ते ॥ १५ ॥ [५
 कृतं तु मासं समयं सीतायाः परिमार्गणे ।
 N] कपिराजेन सैम्मान्य भ्रेमुस्ते कपिकुञ्जराः ॥ १६ ॥ [६
 संचिन्त्ये (इत्य) दिशं पूर्वा विनतः पुर्वगैः सह ।
 ८] अदृष्ट्वैव ततः सीतामागच्छद् वानरैः सह ॥ १७ ॥ [७
 उत्तरां तु दिशं सर्वा प्रविचिन्त्य महाबलः ।
 ९] अदृष्ट्वैव ततः सीतां वीरः श्रेतबलः कपिः ॥ १८ ॥ [८
 सुषेणः पश्चिमां गत्वा प्राप्तः प्रस्रवणं गिरिम् ।
 १०] समेत्य मासे संपूर्णे सुग्रीवमुपचक्रमे ॥ १९ ॥ [९
 ११पू] तं प्रस्रवणपृष्ठस्थमभिगम्याभिवाद्य च । [१०पू
 N] सुग्रीवं पुवगाः सर्वे सुषेणममुखा ब्रुवन् ॥ २० ॥ [१०उ
 ११उ] निम्नगाः सागरान्ताश्च सर्वे जनपदास्तथा । [११उ
 N] पत्तनानि च रम्याणि दीर्घा वाप्यश्च दारुणाः ।
 १२पू] विचिताः पर्वताः सर्वे वनानि नगराणि च ॥ २१ ॥

१. कै अ ल, ल, ब म श रा—

शक्राः सर्वेष्वहःसु ।

च—शक्त्या सर्वेष्व० ।

२. ल, ल, ब म श—कृत्वा ।

३. म च—संस्थित्य त्रेमुस्ते ।

म—संस्थित्य ।

४. कै ल, ल, ब श—विगतास्तु ।

म—विगता तु । रा—विगता तु ।

५. कै ल, ल, ब म श रा—सर्वाः ।

६. कै ल, ल, श—विगताः ।

ब—संचिन्त्य ।

७. कै ल, ल, ब—पुवगाः ।

म—इव ऊर्ध्वं 'सर्वा' भित्तिन्तः

पाठो नास्ति ।

८. ल, ब—० मागच्छन् ।

९. ल, ब—

अस्य श्लोकस्य पूर्वार्द्धपरार्द्धव्यत्यासेन पाठः ।

१०. कै अ म श रा म च—

प्रविचिन्त्य ।

११. ल, ल, ब रा—महाबलाः ।

१२. कै अ रा म च—शतबलिः ।

१३. कै ल, ल, ब म श रा—
 इव ऊर्ध्वं सार्द्धश्लोकपाठो नास्ति ।

१४. कै—० मुखो ब्रुवन् ।

[ल, ब—० मुखे ब्रुवन् ।

गुहाश्च विविधाः सर्वाः संचयाः परिवर्तिताः ।

- १३] उद्धताश्च महागुल्मा लताविटपसंभवाः ॥२२॥ [१२
१४ उ] सत्त्वान्यैतिप्रवृद्धानि त्रासितान्याहतानि च । [१३उ
१५ पू] राक्षसान् मन्यमानैश्च तत्र तत्र पुर्वंगमैः ॥२३॥ [N
१६ उ] ये चैव गहना देशा विचितास्ते पुनः पुनः ।
१७ उ] प्रवृत्तिं चैवं वैदेष्टा नानुविन्दामहे प्रभो ॥२४॥ [N

हनूमतः प्रयुक्तस्य रामार्थे भृशमार्गिणः ।

१८] आगतिं प्रतिकाङ्क्षामो न चिरादागमिष्यति ॥२५॥

N] विक्रमेण च शौर्येण प्रज्ञाबलसमन्वितः ॥२६॥ [N

उदारसत्त्वाभिजनो हनूमान्

स मैथिलीं ज्ञास्यति वानरेन्द्रः ।

दिशं तु तामेव हृता तु मैथिली

१९] यामास्थितो वायुसुतो महात्मा ॥२७॥ [१४

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे वानरप्रत्यागमनं नाम

अष्टाविंशः सर्गः ॥३८॥

१. म म—उद्धताश्च ।

२. ल, ल, ब म श रा—
लताविटपितं० ।

३. म—सत्त्वान्यपि प्र० ।

४. अ ल, ल, ब म श—प्रवृत्तिश्चैव ।

५. कै—१० भृशमार्गिणः । च—१० भृशमार्गिणः ।

अ म—० सुवृत्तः ।

६. अ म च—जागतं ।

७. म—विक्रमेणैव ।

८. कै ल, ल, ब म श—० समन्वितः ।

९. ल, —इति ।

१०. ल, म श—किष्किन्धाका० ।

ब म च—नास्ति ।

११. अ—प्रत्यागमनं ।

[४०-४८] = [एकोनचत्वारिंशः सर्गः] = [दा-४९]

सह ताराङ्गदाभ्यां तु प्रस्थितो हनुमान् कपिः ।

१] सुग्रीवेण यथोद्दिष्टं तं तु देशं दुरासदम् ॥१॥ [१

स तद् वनमुपागम्य सह तैर्हरिभिर्हरिः ।

२] विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ॥२॥ [२

दुर्गाणि सरितः शैलान् कन्दरान् विषमान् हृदान् ।

३] चित्रखण्डांश्च विपुलान् सर्वतो वनपादपान् ॥३॥ [३

अन्वेषमाणाश्च तदा सर्वे ते हरियूथपाः ।

४] न सीतां ददृशुर् वीरा मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥४॥ [४

५] ते मूलानि फलान्येवं भक्षयन्तो वनेचराः ।

N] अन्वेषमाणा दुर्धर्षा अवसंस्तत्र ते मुंत्वम् ॥५॥ [५

तेषां तत्रैव वसतां कालश्चाभिगतो महान् । [N

६] स हि देशो दुराधर्षो गुहागहनवान् महान् ॥६॥ [६

विचीर्य तु तमुद्देशं सर्वे ते हरियूथपाः । [६

७] देशमन्यं दुराधर्षं विचेरुर्वहुपर्वतर्षं ॥७॥ [७

यत्र वै निष्फला वृक्षा निर्घृन्नाः पुष्पवर्जिताः ।

१. कै ल, ल, व म श—यथोद्दिष्टं ।

रा—यथोद्दिष्टं ।

२. म श—स ।

३. रा म—† कन्दरान् ।

४. अ—वनपादपान् ।

५. कै ल, ल, व म श रा—

अभिष्यं ।

६. कै ल, ल, व म श रा—

तद् वीक्ष्य ।

७. म—नास्ति ।

८. ल, म—फलान्वेव ।

९. म—नास्ति ।

१०. अ—मुक्ते ।

११. कै—विचेव तु । रा—विचेव तं ।

ल, ल, व म श—अधीवंत ।

१२. कै म श रा—विचेतुं मल ।

ल, ल, व—† विचिंतं मल ।

व—विचेतुं बहु ।

१३. कै ल, म श—वृक्षाः पुष्पवर्जिताः ।

- ८] निस्तोयाः सरितो यत्र यत्र मूलं सुदुर्लभम् ॥८॥ [८
न सन्ति महिषा यत्र न मृगा न च हस्तिनः ।
९] शार्दूलाः पक्षिणो वाऽपि ये चान्ये वनगोचराः ॥९॥ [९पू
स्निग्धपत्रा न सन्त्यत्र पक्षिन्यः फुल्लपङ्कजाः ।
१०] सुगन्धयः प्रेक्षणीया भ्रमरैः परिवर्जिताः ॥१०॥ [१०
तण्डिर्नाम महाभागः सत्यवादी तपोर्धनः ।
११] महर्षिः परमामर्षी नियमैर्दुष्प्रधर्षणः ॥११॥ [११
तस्य तस्मिन् वने पुत्रो बालको दशवार्षिकः ।
१२] प्रेनष्टो जीवितान्ताय क्रुद्धस्तत्र महामुनिः ॥१२॥ [१२
तेनै वै मुनिना शप्तं कृत्स्नं तच्च महावनम् ।
१३] अश्वरथं दुराधर्षमपि देवगणैः सह ॥१३॥ [१३
तस्य ते काननान्तानि गिरीणां निक्षिराणि च ।
१४] प्रभवांश्च नदीनां च व्यचिन्वन् सहितोः समम् ॥१४॥ [१४
तत्रापि ते महात्मानो नापश्यन् जनकात्मजाम् ।
१५] हर्तारं रावणं चोपि रामस्याप्रियकारिणम् ॥१५॥ [१५
अवगीतं तु तं दृष्ट्वा पर्वतं काञ्चनं तु तव ।
१६] अन्यमेव परं घोरं विविधुर गिरिगह्वरम् ॥१६॥ [२२

१. कै ल, ल, ब म श—

‡ प्रणष्टः ।

०पत्रावुसंपन्नाः ।

७. ल, ल, ब म श रा भ—तेनैव ।

रा—०पत्रा न संपन्नाः ।

८. ल, —देवैर्महर्षिभिः ।

२. ल, —भ्रमरैः ।

९. कै भ—विविधम् ।

३. कै ल, म भ—तण्डिनाम् ।

१०. कै—महिताः ।

श—तण्डिनाम् ।

११. भ—वापि ।

४. ल, ल, ब म श—दृढव्रतः ।

१२. कै अ ल, ब म श रा च—

५. रा—निगमैर्दुः ।

अन्यमेवापरं ।

६. अ ल, ल, ब म श रा भ च—

भ—अन्यमेव परं ।

- ते' प्रविश्य दुतं भीमं रुतागुह्यसमाह्वयः ॥
 १७] ददृशुः सुमहाकायमसुरं भीमं विक्रमम् ॥१७॥ [१६
 तं दृष्ट्वा वानरा भीमं स्थितं शैलमिवाग्रतः ।
 १८] गार्ढं परिदधुः सर्वे तस्मिन् पतितचक्षुषः ॥१८॥ [१७
 स हि तान् वानरान् सर्वास्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ।
 २०] समभ्यधावत् संक्रुद्धो मुष्टिमुद्यम्य संमुखम् ॥२०॥ [१८
 तमापतन्तं सहसा बालिपुत्रोऽङ्गदस्तथा ।
 २१] रावणोऽयमिति ज्ञात्वा तलेनाभिजघान ह ॥२०॥ [१९
 स बालिपुत्रमिहतो मुखाच्छेणितमुद्रमन् ।
 २२] असुरो न्यपतद् भूमौ पर्यस्त इव पर्वतः ॥२१॥ [२०
 हते तस्मिन् निरुच्छ्वासे वानरा जितकाञ्चिनः ।
 २३] विचेरुः प्रयतास्तत्र सर्वे ते वनगह्वरम् ॥२२॥ [२१
 तद् विचीय पुनः खिन्ना विनिर्दृत्य समागताः ।
 २४] एकान्ते वृक्षमूलस्था निषेदुर दीनमानसाः । [२३
 N] वृथापरिश्रमात् खिन्नाः कार्यव्योसेपतश्च ते ॥२३॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे दिग्विजयो नाम

द्विंशोऽध्यायः सर्गः ॥ १९ ॥

१. अ—संप्रविश्याद्भुतं ।	७. अ कै ल, ल, व म श म—
अ—ते संप्रविश्याद्भुतं ।	व्यापेक्षतश्च ।
अ—ते प्रविश्या० ।	(अ—हरिताकेन स्तोषितः) ।
२. अ रा म अ—सुरनिर्जयं ।	८. ल, —इति रामाय० ।
३. कै ल, ल, व म श—नास्ति ।	९. ल, व म रा—किष्किन्धाका० ।
४. कै ल, व रा—इ विषेय ।	कै म अ—नास्ति ।
५. ल, म—विनिर्दृत्य ।	१०. अ—नास्ति ।
६. ल, व म—विधात् ।	

[ब०-४९]= [चत्वारिंशः सर्गः] =[दा०-४९]

ततो वायुमुतः श्रीमानङ्गदप्रमुत्तान् हरीन् ।

१] आसीनानब्रवीत् सर्वान् वाक्यं वाक्यविश्मारदः ॥१॥ [N

४८] विचितं वै वनं सर्वं तृणं नो विदलीकृतम् ।

न च (?चा) पश्याम वैदेहीं रावणं चापि राक्षसम् ॥२॥ [N

५] मुग्रीवेण ययोदिष्टा देशास्ते विचितास्तथा ।

६पू] अनुदिष्टाश्च 'ये देशास्ते चापि विचिताः पृथक् ॥३॥ [N

८८] तदुच्यतां यथाप्राप्तं किं वै क्षममतः परम् ।

न च सा दृश्यते सीता भ्रमामो येन हेतुना ॥४॥ [N

९] तस्यैवं ब्रुवतो वाक्यमङ्गदः पवनात्मजम् ।

उवाच वचनं वीरो वानरस्तं सुखावहम् ॥५॥ [N

१०] सर्व एव समर्थाश्च श्रुतवन्तश्च वानराः ।

११पू] वैकुण्ठ्यमत्र मा गांस्त्वं सीताऽधिगमने दृष्टा ॥६॥ [N

१३ ८] यद्यप्येतद् वनं सर्वं विचितं वै समाहितैः ।

१४पू] खेदं त्यक्त्वा हरिवरैः पुनरेव विचीर्यताम् ॥७॥ [७

१३पू] अवश्यं क्रियमाणस्य कर्मणो दृश्यते फलम् ।

१४ ८] विह्वलत्वं न गन्तव्यं न हि नो धर्षणं क्षमम् ॥८॥ [८

१. अ—वापि ।

२. अ म च—विचितास्त्वमी ।

३. कै ल, श रा च—ते ।

सु—नास्ति ।

४. कै ल, ल, ब म श रा—च ।

५. कै ल, ल, ब म श रा—क्षेमम० ।

६. अ म च—वानरणां ।

७. अ म —† गास्थ । च—† गास्थ ।

रा—गास्थ ।

८. कै ल, —ब्रुव्येतद् ।

९. कै अ ल, ब म श रा भ च—वः ।

१०. अ ल, ल, ब म श रा—
विधीयतां ।

११. म—अवाच्यं ।

१२. ल, —† विह्वलं ते ।

श—† विह्वलं तं ।

रा—† विह्वल्यत्वं ।

भ—† विह्वलं त्वं ।

१३. म—मर्षणं ।

- सुग्रीवः क्रोधनो राजा तीक्ष्णदण्डः स वानरः ।
 १५] भेतव्यं तस्य शूरस्य रामस्य च महात्मनः ॥१॥ [९
 गनेषु कृतकृत्येषु मुक्तलज्जाभयेषु च ।
 N] किं च कुर्यात् स नो राजा मुहृत्कार्ये निवेदिते ॥१०॥ [N
 हितार्थमिदमुक्तं हि क्रियतां यदि रोचते ।
 १६] उच्यतां वा क्षमं किञ्चित् सर्वेषामेव वानराः ॥११॥ १०
 अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा वचनं गन्धर्मादनः ।
 १७] उवाचैव्यक्तया वाचा पिपासाश्रमखिन्नया ॥१२॥ [११
 सदृशं खल्विदं वाक्यमङ्गदो यदुवाच ह ।
 १८] हितं चैवानुकूलं च क्रियतामस्य भाषितम् ॥१३॥ [१२
 पुनर् मार्गामहे सर्वान् कन्दरांश्च वनानि च ।
 १९] काननानि च दिव्यानि नदीः प्रस्रवणानि च ॥१४॥ [१३
 यथोपदिष्टमस्माकं सुग्रीवेण महात्मना ।
 २०] वयं विचिनुमः सर्वे गिरिदुर्गाणि सर्वशः ॥१५॥ [१४
 ततः पुनः समुत्तस्थुर् वानरास्ते महाबलाः ।
 २१] विन्ध्यकाननसंछन्नां व्यर्चिन्वन् दक्षिणां दिशम् ॥१६॥ [१५
 ते शारदाभ्रप्रतिमं महारंजतपर्वतम् ।
 २२] शीघ्रमारुरुहुः सर्वे दरीमन्तं च पर्वतपं ॥१७॥ [१६

१. कै ल, ल_२ व म रा—

युक्तलज्जाभ० ।

२. म—०कार्य ।

३. ल_२ म—† गन्धर्मादनः ।

४. अ ल, म रा च—उवाच व्यक्तया ।

५. ल_२ व म श—† अङ्गदं ।

६. श—०वतामपि ।

७. ल, ल_२ व म श म—

नदीप्रस्रवणा० ।

८. कै अ रा म च—† विचिन्वन् ।

ल_२ व म श—व्याचिन्वन् ।

९. अ ल_२ म च—महाराजत० ।

१०. ल_२—नास्ति ।

तत्र लोभ्रवनं चैव सप्तपर्णवनानि च ।

२३] विचिन्वन्तो हरिवराः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥१८॥ [१७

तं ते^१ सैमधिरुढा वै विक्रान्ता लघुविक्रमाः ।

२४] न चापश्यन्त वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ॥१९॥ [१८

ते तु दृष्टिहतं कृत्वा तं शैलं बहुकन्दरम् ।

२५] अवचेरुरसम्भ्रान्ता वीक्षमाणाः समन्ततः ॥२०॥ [१९

अवतीर्य च ते भूमिं श्रान्ता विगतचेतसः ।

२६] स्थिता मुहूर्तं तत्रापि वृक्षमूलमुपाश्रिताः ॥२१॥ [२०

ते मुहूर्तं समाश्रुताः किञ्चिद्भ्रष्टपरिश्रमाः ।

२७] पुनरेवोद्यताः कृत्स्नां विचेरुर्दक्षिणां दिक्षम् ॥२२॥ [२१

इत्यार्षे रामार्थणे किष्किन्धाकाण्डे पर्वतारोहणं नाम

चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

१. ल_२ व म श—रोभ्रवनं ।

ल_१—लोभ्रवनं ।

२. ल_२ व—गतो ।

३. कै ल, ल_२ व म श रा—

समसर्षि ।

४. ल_१—दृष्टिहतं ।

५. म—† अवचेरुर् ।

६. कै ल, ल_२ व म श रा—

† वीक्ष्यमाणाः ।

७. अ—दिक्षां ।

८. अ च—० काण्डे दिग्विजये ।

म—० यणे दिग्विजये ।

कै—नास्ति ।

९. कै म—† रोहणं । अ—० रोहणी ।

[६-५०] = [एकचत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-५०]

ताराङ्गदाभ्यां सहितः ससैन्यो हनुमान् कपिः ।

१] विचिनोति स्म विन्ध्यस्य गुहाश्चैव वनानि च ॥१॥ [१

ते मार्गमाणाः संरन्धा रामार्थं त्यक्तजीविताः ।

२] घोराणि गिरिदुर्गाणि प्राविशन्त पुत्ररूपाः ॥२॥ [N

४] स हि देशो दुराधर्षो गुहागहनगोचरः । [४

N] तत्र वायुमुतः श्रीमान् विन्ध्यमार्गान् मार्गते ॥३॥

N] सर्वमावेक्ष्य हनुमान्न्योन्यस्याविर्दूरतः । [५

५] गजो गवाक्षो गवयः शैरभो गन्धमादनः ॥४॥

मैन्दश्च द्विविदश्चैव हनुमान् जाम्बवान् नलः । [६

६] अङ्गदो युवराजश्च तारश्च वनगोचरः ॥५॥ [७

८] समागम्य ततः सर्वे विचिन्वन्ति स्म तद्वनम् ।

N] ते विचिन्त्य (!त्य) ततः सर्वे तं गिरिं वानरर्षभाः । [N

विषादमगमन् भूयः सुग्रीवाद् वानरर्षभात् ॥६॥ [N

९] सुविषरणमुखा दीनाः सुग्रीवभयमोहिताः ।

अपश्यमानास्ते सीतां रावणं च मुदुःखिताः ॥७॥ [N

१०] बुभुक्षिताः परिश्रान्तास्तृप्तिताः सलिलार्थिनः ।

१. अ म म च—स ।

२. रा—विन्ध्यस्यः ।

३. रा—प्रविशन्तः ।

४. कै ल, ल, व म—

विन्ध्यमार्गः स मार्गते ।

हा—विन्ध्यमार्गं स मार्गते ।

अ च—विन्ध्यमार्गान् स्म मार्गते ।

५. व—० मार्गक्ष्व ।

६. ल, —० न्योन्यस्य विदूर० ।

७. कै अ ल, व म रा च—सरभो ।

८. कै ल, ल, व म रा—

द्विविधश्चैव ।

९. कै ल, ल, व म श—नास्ति ।

१०. अ रा च—वनगोचराः ।

११. रा च—अतः परमधिकः पाठः—

समागम्य ततः सर्वे तं गिरिं वानरर्षभाः ।

१२. म—वानरर्षभाः ।

११पू] निरीक्षमाणा ददृशुर्दृसैः संछादितं बिलम् । [८

ततः क्रौञ्चाश्च हंसाश्च निपतन्ति सहस्रशः ॥८१॥

१२] बलाकाश्चक्रवाकाश्च रक्ताङ्गाः पद्मरेणुभिः । [९

१३पू] कुरराः सारसाश्चैव वज्रजुलाश्च विहङ्गमाः ।

१४पू] जलकुक्कुटकाश्चैव ये चान्ये जलवासिनः ॥९१॥ [N

१४ उ] ततो दृष्ट्वा बिलं सर्वे विस्मयाकुलचेतसः ।

अभवन् वानराः सर्वे पश्यन्तः स्थिरचक्षुषा ॥९०॥ [१०

१५] ततः पर्वतसंक्रान्तो हनूमान् वानरर्षभः ।

१६पू] अग्रवीद् वानरान् सर्वान् विषण्णमनसां स्थितान् ॥९१॥ [१३

N] विचितोऽयं गिरिः सर्वः शतशो वानरर्षभाः ॥१॥ [N

यदर्थं च वयं प्राप्ताः सा चेत् सीता नैर् दृश्यते ॥९२॥ [१४ उ

१७] बिलादस्मात् तु सहसा हंससारसवज्रजुलैः ।

जलाद्राश्चक्रवाकाश्च निष्क्रामन्ति सहस्रशः ॥९३॥ [१५

१८] नूनं सलिलवानरैर् कूपो वा यदि वा इदः । [१६पू

भविष्यति यथा ह्येते निपतन्ति जलेचराः १४॥ [N

१. रा च—१ निरीक्षमा० ।

२. कै ल, ल२ व म श—नास्ति ।

३. श—कुलराः ।

४. ल, ल२ व म श रा—

अतः परमधिकः पाठः—

दृष्ट्वा तैर्वानरैः सर्वैः शङ्का चैषामजायत ।

कुत्रास्ति वै सरो नूनं दृश्यन्ते जलचारिणः ॥

५. ल, ल२ व म श—० चेतनाः ।

६. म म—स्थिरचक्षुषः ।

अ ल,—१ स्थिरचक्षुषाः ।

७. ल, ल२ व श रा म—हनूमान् ।

८. रा—वानरः ।

९. कै ल२ व म श रा म च—० मनसः ।

१०. म—नास्ति ।

११. म—वानरर्षभैः ।

१२. म—नास्ति ।

१३. म—वैदेही ।

१४. कै ल, ल२ व म श रा—

† प्रदृश्यते । म—न चाप्यद्वे ।

१५. ल२—† वज्रजुलः ।

१६. ल, ल२ व म श रा—

सलिलं तत्र वा नूनं ।

१७. ल,—१ विचिष्यन्ति ।

रा—† भविष्यति ।

- १९] प्रविश्यात्र विचेष्ट्यामो रावणं पापचेतसम् ।
 २०पू] तां च सीतां महाभागां सर्व एव महद्विलम् ॥१६॥ [N
 इत्युक्त्वा तद् बिलं सर्वे प्रविष्टास्तिमिरांघृतम् ।
 २१] अचन्द्रसूर्य हरयो ददृशुर् लोमहर्षणम् ॥१६॥ [१७
 २२पू] ततस्तस्मिन् बिले दुर्गे^१ शिलानिर्भरसंवृते ।
 २३पू] अन्योन्यं संपरिष्वज्य जग्मुर् योजनमुत्तरम् ॥१७॥ [२१
 ते नष्टसंज्ञाः संभ्रान्तास्तृषिताः सलिलार्थिनः ।
 २४] परिपेतुर् बिले तस्मिन् मासमेकं बुभुक्षिताः ॥१८॥ [२२
 ते क्रुशा दीनवदनाः परिश्रान्ताः पिपासिताः ।
 २५] आलोकं ददृशुर् वीरा निराशा जीवितं प्रति ॥१९॥ [२३
 ततस्तं देशमासाद्य सौम्यं वितिमिरं शुभम् ।
 २६] ददृशुः काञ्चनान् वृक्षान् दीप्तान्निमिश्रितोपमान् ॥२०॥ [२४
 सालान् भ्रियकतालांश्च पूर्णकांश्च दुर्मास्तथा ।
 २७] चर्मकान् नागपुष्पांश्च नानाशकुनिनादितान् ॥२१॥ [२५
 २८पू] तरुणादित्यसंकाशान् रक्तैः किसलयैर्वृतान् । [२७पू
 N] नीलवैदूर्यवर्णाश्च पेंथिनीर् विहगैर् युताः ॥२२॥
 N] महद्भिः काञ्चनैः पुष्पैर्वृता बालार्कसभिभाः । [२८
 २८ ड] जातरूपमयै र्मेत्स्यै विचराद्भिः सकच्छुपैः ॥२३॥

१. ल_१—‘प्रविष्टा’ इत्यारम्भ ‘दुर्गे’

इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

२. रा—ततस्तेऽस्मिन् ।

श—तत्र तस्मिन् ।

३. कै ल, व म श रा—सर्वे ।

४. कै ल, ल_१ व म श रा च—

०. निवृत्ते ।

५. ल_१ व—ततस्ते ।

६. भ—प्रदीप्ता विशिला इव ।

७. ल_१ व—प्रियाकलाः ।

८. कै व म—† चण्डिका ।

श—† चाहाकान् ।

९. कै म ल, च—† पथिनी वि० ।

- नलिनीस्तत्र ददधुः प्रसन्नसलिलाः शुभाः । [२९
 २९] काञ्चनानि विमानानि रंजितानि गृहाणि च ॥२४॥
 तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालान्तराणि च । [३०
 ३०] हैमराजतभौमानि दिव्यमाल्ययुतानि च ॥२५॥ [३१पू
 प्रभया भ्राजमानानि काञ्चनानि बृहन्ति च । [N
 ३१] ददधुस्तत्र हरयो गृहमुख्यानि सर्वशः ॥२६॥ [३२उ
 तप्तकाञ्चनचित्राणि शयनान्यासेनानि च ।
 ३२] स्वास्तीर्णानि विशालानि ददधुस्ते वनौकसः । [३३
 ३३पू] हैमराजतमुख्यानां भाजनानां च संचर्यान् ॥२७॥ [३४पू
 पुष्पितान् फलिनश्चैव प्रवालमणिसंचर्यान् ।
 N] पादपांस्तत्र ददधुर् वानरा हरितच्छदान् ॥२८॥ [N
 विद्युत्संपातवर्णाश्च सामवेदसमस्वनान् ।
 N] ददधुर् वृक्षशाखास्तु भ्रमरोन् काञ्चनप्रभान् ॥२९॥ [N
 N] मनोरंभाणि रम्याणि ददधुस्तत्र तत्र वै ॥३०॥ [N
 ३३ उ] शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ।
 महाऽर्हाणि च वस्त्राणि धान्यैर्यानि च धनोर्नानि च ॥ ३१ ॥ [३५

१. कै—दिव्यमाल्ययुतानि ।

८. म म—संचयं ।

ल, ल, ब—दिव्यमाल्ययुतानि ।

९. म—+० संशयं ।

श—दिव्यमाल्ययुतानि ।

१०. रा—नास्ति ।

२. श—मुक्ताजालोत्तराणि ।

११. कै—+भ्रमराः ।

३. कै म ल, ब म श रा च—
 हैमराजत० ।

१२. म श—मनोरम्भाणि ।

ल, रा—मनोरम्भाणि ।

४. ल, —नास्ति ।

१३. कै—रम्याणि ।

५. म—+ मुक्ताजालोत्तराणि ।

१४. कै ल, ल, ब म श—फलानि ।

६. ल, —नास्ति ।

१५. रा—नास्ति ।

७. ल, ल, म—हैमराजत० ।

३४] दिव्यानामङ्गरागाणां महाऽर्हाणां च वाससाम् ।^१

३५ उ] कम्बलानां विचित्राणामञ्जनानां च संचयान् ॥३५॥ [३६

तत्र तत्र च दिव्यानि दीप्तानि रुचिराणि च ।

३६] ददृशुर् वानराः सर्वे गृहमुख्यानि सर्वशः ॥३६॥ [३७

तानि दृष्ट्वा च ददृशुश् चीरकृष्णाजिनाम्बराम् ।

३७] तापसीं नियताहारां ज्वलन्तीमिव तेजसा ॥३७॥ [३९

ततो हनूर्मान् गिरिसन्निकाशः

कृताञ्जलिस्तामभिवाद्य तस्थौ ।

पप्रच्छ का त्वं भवनं बिलं च

३८] रत्नानि चैतानि वराणि कस्य ॥३८॥ [४१

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे दिग्विजये बिलप्रवेशो नाम

एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

१. कै—०।रागानां ।

२. कै ल, ल, ब म श—

अतः परमधिकः पाठः—

कम्बलानि महाह्रीणि मूलानि च फलानि च ।

रा—नास्ति ।

३. कै ल, ल, ब म श—महाह्रीणि ।

४. कै ल, ल—हनुमान् ।

५. ब म च—नास्ति ।

६. ल, म श—किष्किन्धा० ।

७. ल—दिग्विजयो ।

[वं-५१-]= [द्विचत्वारिंशः सर्गः] =[दा०-५१]

इत्युक्त्वा हनुमान् वीरञ् चीरकृष्णाजिनाम्बराम् ।

१] अब्रवीत् तां महाभागां तापसीं संशितव्रताम् ॥१॥ [१

वानराः स्मो महाभागे मतङ्गवनगोचराः । [N

२] इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम् ॥२॥ [२पू

बुभुक्षिताः परिश्रान्ता हरयो न पराजिताः ।

३] इदं धरण्यां विवरेण प्रविष्टाः स्म पिपासिताः ॥३॥ [२उ

इमं चेहं विधिं दृष्ट्वा विहितं चाद्रुतोपमम् ।

४] भूयो वयं प्रव्ययिताः सम्भ्रान्ता नष्टचेतसः ॥४॥ [३पू

५पू] कस्येमे काञ्चना वृक्षाम् तरुणादित्यसन्निभाः ।

शुचीन्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ॥५॥ [४

६] काञ्चनानि विमानानि राजतानि गृहाणि च ।

७पू] तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालान्तराणि च ॥६॥ [५

५उ] पुष्पिताः फलवन्तश्च पुण्याः सुरभिगन्धिनः ।

७उ] इमे जाम्बूनदमयाः पादपाः कस्य तैर्जसाः ॥७॥ [६

काञ्चना विविधाः पद्मा राजता विमले जले ।

८] कथं मत्स्याश्च सौवर्णा विचरन्ति सकच्छपाः ॥८॥ [७

१. श—नास्ति ।

२. कै म श रा—विदितं ।

अ म च—विदितं ।

३. ल२—नास्ति ।

४. कै ल, ल२ व म श रा—

इहैव च ।

५. श—प्रविष्टाः ।

६. अ—शुचीनामव० ।

७. श—राजितानि ।

८. ल१—मुक्ताजालोत्तराणि ।

९. कै ल, ल२ व श रा—

पुष्पिताः फलगन्धिनः ।

म—सुपुष्पाः फलग० ।

१०. ल, —तेजसाः ।

अ म च—तेजसा ।

श—तेजसः ।

११. कै रा—फले ।

आत्मानं च तमाचक्ष्व यस्य चेदं महद् विलम् ।

९] अभ्यागतानामस्माकं तत्त्वं व्याख्यातुमर्हसि ॥९॥ [८

एवमुक्ता हनुमता तापसी ब्रह्मचारिणी ।

१०] प्रत्युवाच हनुमन्तं सर्वभूतहिते रता ॥१०॥ [९

मयो नाम महातेजा मायावी दानवर्षभः ।

११] तेनेदं निर्मितं सर्वं मायया काञ्चनं वैनम् ॥११॥ [१०

पुरा दानवमुख्यानां विश्वकर्मा बभूव सैः ।

१२] तेनेदं काञ्चनं सर्वं निर्मितं भवनोत्तमम् ॥१२॥ [११

स तु वर्षसहस्राणि तपस्तप्त्वा महावने ।

१३] पितामहाद् वरं लेभे सर्वशत्रुनिबर्हणम् ॥१३॥ [१२

बञ्चयानस्ततो मृत्युं सर्वकामेश्वरः सुखी ।

१४] एवं स उषितः कालं कञ्चिदस्मिन् महाविले ॥१४॥ [१३

ततोऽप्सरसि हेमायां सक्तं दानवपुङ्गवम् ।

१५] स्रनैर्निष्क्रान्तमालोक्य निजघान पुरन्दरः ॥१५॥ [१४

तदिदं ब्रह्मर्षा दत्तं विलं तुष्टेन भो मयि ।

१६] एवमेतच्च भवनं गृहं चेदं हिरण्यमयम् ॥१६॥ [१५

१. कै—आत्मानमनुमा... च ।

म श—आत्मानमनमायक्ष्व ।

रा—आत्मानमनुमानं ।

ल१—आत्मानमनुरूपं च ।

अ म च—आत्मानमनुभावं च ।

२. म—हनुमता ।

३. रा—वरं ।

४. ल१, व—सा ।

५. श—सर्वशक्तिनि० ।

६. अ म—उषितं ।

७. अ म च—तमप्सरसि ।

८. व—वलिना ।

९. म—

तदयं ब्रह्मणा दत्तो वरो तुष्टेन हेमया ।

१०. अ म च—एवमेतत्तु ।

- दुहिता मेरुसावर्णेरहं नाम्ना स्वयंप्रभा ।
 १७] इदं रक्षामि भवनं हेमाया वानरर्षभाः ॥१७॥ [१७
 सा मे^१ प्रियसखी हेमा नृत्यगीतविशारदा ।
 १८] गृहं दत्तवरा चेदं रक्षामि भवनोत्तमम् ॥१८॥ [१७
 किं कार्यं कस्य वा हेतोः कान्ताराणि च गच्छथ ।
 २६] कथं चेदं विलं दुर्गं युष्माभिरुपलक्षितम् ॥१९॥ [१८
 इमान्यभ्यवहार्याणि मूलानि च फलानि च ।
 N] भुक्त्वा पीत्वा च पानीयं सर्वं मे वक्तुमर्हथ ॥२०॥ [१९
 एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं तापस्या धर्मसंहितम् ।
 १९] हेनूमान् हरिश्चार्दूलः प्रत्युवाच स्वयंप्रभाम् ॥२१॥ [२०
 अर्थिनां संप्रपन्नानां कुरु धर्ममनुत्तमम् ।
 २०] स्त्रियमाणान् निराहारान् संजीवय तपोधने ॥२२॥ [२१
 तस्य सा तु वचः श्रुत्वा तापसी धर्मचारिणी ।
 २१] आदाय फलमूलानि विधिनोपानयत् तदा ॥२३॥ [२२
 प्रतिगृह्य तु तस्यास्ते तदातिथ्यं वनेचराः ।
 २२] विधिवद् भक्षयन्ति स्म पूजयन्तः स्वयंप्रभाम् ॥२४॥ [२३
 भक्षयित्वा च सर्वे ते^२ पीत्वा च विमलं जलम् ।
 २३] अपश्यन् सर्वे एवंैते दिशो वानरपुंगवाः ॥२५॥ [२४

१. ल_१—मरुसावर्णेर् ।

२. ल_१—नाशि ।

३. ल_१ सखे ।

म—मम ।

४. ल_२—पीता ।

५. ल_२ व श—इतुमान् ।

६. म—अर्थिनः स्म प्रवच्छाये चर ।

च—अर्थिनां संप्रवच्छाये चर ।

७. श—विधिनोपायनं ।

अ म च—विधिनोपाहरत् ।

८. अ ल_१ रा म च—ते सर्वे ।

९. ल_२—† सर्वदैवते ।

व † सर्वदैवते ।

म श—सर्वदैवते ।

प्रसन्नवदनाः सर्वे सर्वे सन्तुष्टमानसाः ।

२४] संजातबलवीर्याश्च तत्रासन् हंरिपुङ्गवाः ।

N] तर्पिता विविधैर्मूलैः फलैः स्वच्छेन वारिणा *॥२६॥ [२५

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धार्काण्डे स्वयंप्रभादर्शनं नाम

द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

१. म—वानरयूथपाः ।

नन्तरं वर्तते ।

२. अ म च—शीतेन ।

४. ल_२ ष म श—किष्किन्दा ।

३. छ_१—छोकार्धोऽयं २५श्लोका-

म च--नास्ति ।

[६०-५१] = [त्रिचत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-५२]

अथ तानब्रवीत् सर्वान् विश्रान्तान् हरिपुङ्गवान् ।

२५] इदं वचनमेकैव तापसी धर्मचारिणी ॥१॥ [१

वानरा यदि वः खेदः प्रेनष्टो मूलभक्षणात् ।

२७] यदि वेदं मया श्राव्यं श्रोतव्यं साधु कथ्यताम् ॥२॥ [२

तस्यास्तद् वचनं श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः ।

२८] आर्जवेन यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥३॥ [३

राजा सर्वस्य लोकस्य महेन्द्रवरुणोपमः ।

२९] रामो दाशरथिः श्रीमान् प्रविष्टो दण्डकं वनम् ॥४॥ [४ पृ

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि सीतया । [४ उ

३०] तस्य भार्या जनस्थानाद् रावणेन हृता बलात् ॥५॥ [५

तस्य वीरः सखा प्राज्ञः सुग्रीवो नाम वानरः ।

३१] राजा वानरमुख्यानां येन प्रस्थापिता वयम् ॥६॥ [६

रौक्मिणीं सहितः सर्वे रौक्मिणीं कामरूपिणम् ।

३३] सीतया सह वैदेह्या मार्गध्वमिति चागताः ॥७॥ [८

विचीर्य तु वयं सर्वे समग्रां दक्षिणां दिशम् । [९ पृ

३४] नाधिगच्छाम वैदेहीं रावणं नापि तं रिपुम् ॥८॥ [N

१. कै ल_२—विज्ञातान् ।

२. ल_१ रा—ब्रह्मचारिणी ।

३. अ ल_१ ल_२ ब श रा च—प्रणष्टो ।

४. भ—

इत् ऊर्ध्वं ३ यशोकास्तः पाठः प्रान्ते ।

५. अ श च—वेदं ।

६. म—प्रथमं ।

७. कै ल_१ ल_२ ब म श रा भ—

आर्यवृत्तं ।

८. श—दण्डकावनं ।

९. ल_१—सह ।

१०. श—रावणम् ।

११. ल_१ ल_२ ब म श—राक्षसं ।

१२. ल_१ ल_२ ब म श—सहिताः ।

१३. ल_२—विचीर्यत ।

ब—विचेय तु ।

रा—विचेयत ।

- बुभुक्षिताः परिश्रान्ता वृक्षमूलमुपाश्रिताः । [२७
 ३५] विवर्णवदनाः सर्वे सुग्रीवभयदर्शिनः ॥२॥ [१०पू
 तृष्या चार्दिताः सर्वे सर्वे ध्यानपरायणाः । [N
 ३६] न गच्छामो वयं पारं मग्नः शोकमहाऽर्णवे ॥१०॥ [१० उ
 चारयन्तस्ततश्चक्षुः पश्यामो विवृतं विलम् ।
 ३७] लतापादपसंच्छन्नं महदास्यामिव सितेः ॥११॥ [११
 ततो हंसाः समुत्पेतुः पक्षैः सलिलरोधिभिः ।
 ३८] कुरराः सारसाश्चैव वज्रजुलाश्चैव पक्षिणः ॥१२॥ [१२पू
 ३९ उ] ततो मे बुद्धिरुत्पन्ना तान् दृष्ट्वा जलचारिणः । [N
 अत्र प्रवेक्ष्याम इति मया प्रोक्ताः प्रवंगमाः ॥१३॥ [१२उ
 ४०] अमीषामपि सर्वेषामेषा बुद्धिरुपस्थिता ।
 गच्छामः प्रविशामोऽत्र भर्तृकार्यत्वराम्बिताः ॥१४॥ [१३
 ४१] परिगृह्य ततो गाढं वयं हस्तं परस्परम् ।
 इदं प्रविष्टाः सहसा विलं सतिमिरं महत् ॥१५॥ [१४
 ४२] एतन् नः कार्यमेतेन कार्येण वयमागताः ।
 ४३पू] त्वां चैवोपगताः सर्वे त्रियमाणा बुभुक्षया ॥१६॥ [१५
 ४४ उ] ब्रूहि प्रत्युपकारार्थं किं ते कुर्वन्तु वानराः । [१७उ
 एवमुक्ता तु धर्मज्ञा वानरैस्तैः स्वयंप्रभा ॥१७॥ ।

१. कै ल, ल, व म श रा—

०स्ततः सर्वे ।

३. कै ल, ल, व म श रा-

प्रविशामः ।

२. म ल, व श रा म च—मतिवः ।

४. म रा—०बुभुक्षया ।

४५] प्रत्युवाच ततः सर्वाभिर्दं तान् हरिपुङ्गवान् । [१८
सर्वेषां परितुष्टाऽस्मि वानराणां महौजसाम् ॥१८॥

४६] चरन्त्याश्च इमं धर्मं न कार्यं मम केनचित् । [१९
N] एतेनैव कृतं मया यद् विभ्रान्तं श्रमातुरैः ॥१९॥ [N]

इत्यार्षे रामाचणे किष्किन्धाकावडे स्वयंप्रभावाचमं नाम

त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥४३॥

१. कै म ल, ल, व म श रा च-
चरतां रामकन्यायै ।

२. ल, ल, व म श—किष्किन्धाका-
म-च—वसित ।

२. श—यदि भावं ।

[वं-५२] = [चतुश्चत्वारिंशः सर्गः] = [दा-५३]

१५] एवं श्रुत्वा शुभं वाक्यं तापस्या धर्मसंहितम् । [१५

९३] ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे परितुष्टाः स्वयंप्रभाम् ॥ १ ॥ [N

लोलस्वभावैरस्माभिर यदिदं व्याहृतं वचः ।

१०] तत् सर्वं मर्षणीयं ते सर्वैरेषं कृतोऽञ्जलिः ॥ २ ॥ [N

ऐकं तु वयमिच्छामस्त्वत्प्रसादं तपोधने ।

११] श्रूयतामभिधास्यामस्तच्छ्रुत्वा कर्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ [N

कृत्स्नो मासः परिगतो बिलेऽस्मिस्तु तपोधने ।

१२] न च जानीम तं देशं प्रविष्टा येन वानराः ॥ ४ ॥ [N

तदिच्छामो वयं भद्रे बिलात् तस्मात् तपोधने ।

१३] त्वचेजसा विनिगन्तुं त्वं हि नः परमा गतिः ॥ ५ ॥ [N

कृतश्च समयोऽस्माकं सुग्रीवेण महात्मना । [२३

१४] स च कालो व्यतिक्रान्तो बिलेऽस्मिन् परिधावताम् ॥ ६ ॥ [१५

महच्च कर्म कर्तव्यमस्माभिर धर्मचारिणि ।

१६] तच्चापि न कृतं कार्यमिहास्माकं प्रवेशनाद् । [५

१७] तद् राजभयभीतान्नः प्रीत्याजीव(यि)तुर्मर्हसि ॥ ७ ॥ [४३

इति ब्रुवाणांस्तान् सर्वान् सर्वभूतहिते रता । [N

१. कै अ ब म ल_२ श भ—

वनेस्मि० ।

०रेष ।

६. ल, ब म ल_२ श—नास्ति ।

रा ल, च—०ष कृताञ्जलिः ।

७. भ—

ब—‡ ०ष कृतेञ्जलिः ।

सा त्वमस्माद् बिलाद्गुप्तारविदुमर्हसि ।

श—०व कृताञ्जलिः ।

८. रा ल, ब म ल_२ श भ—

० जीवितु० ।

२. अ भ—एवं ।

३. अ—०प्रसादात् ।

९. कै रा ल, अ ब म ल, श—

०तेरतान् ।

४. ल, ब म ल_२ श—नास्ति ।

५. कै रा ल, ब म ल_२ श—

च—०तेरतो ।

- १८] इदं मधुरया वाचा तापसी वाक्यमब्रवीत् ॥८॥ [६
 इदं तु सुरराजेन विलं शक्रेण संयुगे ।
 १९] असुरार्थं विस्मृष्टेन पुरा वज्रेण दारितम् ॥९॥ [७
 दुराधर्षं दुरावापं नानारत्नविभूषितम् ।
 २०] महाप्राज्ञेन भूतार्थं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥१०॥ [८
 एवं देवविस्मृष्टेन विलेऽस्मिन् वज्रैर्दारिते ।
 २१] जीर्वता दुष्करं मन्ये प्रविष्टेन निवर्तितुम् ॥१२॥ [९
 तपसश्च प्रभावेन नियमोपार्जनेन च ।
 २२] सर्व एव विलादस्मान्निष्क्रमिष्यथ वानराः ॥१२॥ [१०
 सम्मीलयत नेत्राणि सर्वे वानरपुङ्गवाः ।
 २३] नहि निष्क्रामितुं शक्यं चक्षुषि ह्यनिमीलिते ॥१३॥ [११ उ
 ततस्ते हरयः सर्वे सुकुमारान्जुलैः करैः ।
 २४] समावृण्वते नेत्राणि तुष्टा गमनकाङ्क्षिणः ॥१४॥ [१२
 N] ततस्तान् वानरान् सर्वास्तापसी धर्मचारिणी ।
 उत्तार्य विषमात् तस्मात् समाश्वास्येदमब्रवीत् ॥१५॥ [१४
 २६] एष विन्ध्यो ' ' गिरिः श्रीमानेष संहो महाऽचलः ।

१. म—पुत्रार्थे ।

२. म—देववि० ।

३. रा अ—† ० दारिते ।

४. ल_२—† जीविता ।

५. रा ल, ब—प्रभावेण ।

६. कै ल_२—० मैर्मांजं० ।

ब ल, श—० मैर्मांजणेन ।

अ—† ० मैर्मांजं० ।

म—† ० मैर्मांजं० ।

७. कै रा ल, ब म ल_२ श—नास्ति ।

८. ल_२—† सुकुमारान्जुलैः ।

९. कै—† समावृणुतु ।

अ म - समावृण्वंश्च ।

म—समावृणुतु ।

च—† समावृण्वं स्व० ।

ल_२—समावृण्वंति ।

१०. ल, ब—ब्रह्मचारिणी ।

११. ल_२—† विधिः ।

१२. अ च—† ० ह्योमहाबलाः ।

ल_२—सर्वो महाबलः ।

एष प्रस्रवणः शैलं एष पार्श्वे महोदधिः ॥१६॥ [१५
 २७] स्रस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि भवनं वानरोत्तमाः ।
 २८पू] इत्युक्त्वा तद् बिलं श्रीमत् प्रविवेश यन्नस्त्रिनी ॥१७॥ [१६
 बिलं तु तद् वै तपसा स्वर्यप्रभा
 प्रविश्य धर्मेण तथा तपस्त्रिनी ।

N] स्थले तु तस्मिन् हरयो व्यवस्थिताः
 कराग्ररुद्धैर् वदनैः समागताः ॥१८॥ [N

हेत्वार्ये रोमावणे किष्किन्धार्काण्डे बिलनिष्कर्मणं नाम
 चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

१. कै रा अ च—श्रीमतेष
२. रा - † श्रीमात् ।
३. ल_१—† बिले ।
४. कै—† स्थली ।
५. ल_१—इति ।

६. ल, व म ल_१रा—किष्किन्धा० ।
म च—नास्ति ।
७. कै—अ च—० निष्कर्मणो ।
म—† बिलम् ।
ल_१—विनिष्कर्मणो ।

[६-५३ -] = [पञ्चवत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-५३]

वानरास्तु महावीर्या हस्तरुद्धमुखाः स्थिताः ।

१] सुमुहूर्तेन कालेन चक्षुष्युन्मील्य सङ्गताः ॥१॥ [१३

ततस्ते ददृशुर् घोरं समुद्रं वरुणालयम् ।

२] अपारमिव गर्जन्तं महोरगनिषेवितम् ॥२॥ [१७

३५] ततैस्तं देशमागम्यं सौम्यं वितिमिरं शुभम् ।

N] अवगच्छन्त निष्क्रान्तं मुग्रीवस्य प्रतिश्रुतम् ॥३॥ [N

N] मयस्य मायाविहितं गिरिदुर्गं विचिन्वताम् ।

४७] स नो मासो व्यतिक्रान्तो यो रात्रौ समयः कृतः ॥४॥ [१८

ते विन्ध्यस्य गिरेः पादे चित्रपुष्पितकानने ।

५] उपविश्य महाकायाश् चिन्तामापेदिरे तदा ॥५॥ [१९

ततः पुष्पातिभोरांस् तांश्च लता-क्षेतसमावृतान् ।

N] दृष्ट्वा वासन्तिकान् दृक्षान् बभूवुर् भयविक्रवाः ॥६॥ [२०

ते वसन्तमनुप्राप्तं प्रतिवेधं परस्परम् ।

N] नष्टसन्देशकालार्या निषेदुर्वमुधातले ॥'७॥ [२१

ततः पीनायतस्कन्धः सिंहर्षभमुजो बली ।

६] युवराजोऽङ्गदो नाम ततो वचनमब्रवीत् ॥'८॥ [२२

१. ल, ब ल_२—† स मुहूर्तेन ।

९. म—ततः ।

२. अ ल_२—† चक्षुष्यु० ।

१०. कै रा ल, ब म ल_२ म च—
० सिमाराताम् ।

३. म—ततस्ते ।

४. ल, ब म श—० मागत्य ।

११. कै रा ल, ब म ल_२ म—
लतावृत्तिस० ।

५. कै अ ब म ल_२ श म—

† अवगच्छन्तं । च—† अवगच्छन्तु

अ च—० लतावृत्तस० ।

श—० लतावृत्तिस० ।

६. म—† यमस्य ।

१२. म—प्रतिपद्य ।

७. कै रा ल, अ ब म ल_२ श—

० बामिह० । च—निहितं ।

१३. कै रा ल, अ ब म ल_२ रा—
ते वसन्तमहं दृष्ट्वा राजभीतिवक्त्रा अबन् ।

८. म—रात्रः ।

अयाङ्गदो महाप्राङ्गस्ततो

-वसन्तोत्सर्ध । श—वसन्तमहो ।

शासनं कपिराजस्य पूर्णे मासि निवर्तितुये ।

- ७] स च पूर्णो बिलेऽस्माकं निबोधध्वं पुवङ्गमाः ॥१॥ [२४
 ९पू] तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः पितृव्यो मम वानराः । [३०पू
 N] राघवार्ये स्वकान् प्राणांस् त्यजेच्चैव न संशयः । [N
 ९उ] क्षमिष्यति स नास्माकं व्यतिक्रममिमं प्रभुः ॥१०॥ [३०उ
 न हि ज्ञास्यति सुग्रीवः कर्म घोरमिदं कृतम् । [N
 १०] सीताऽधिगमनेऽस्माभिः पापमेवागमिष्यति ॥११॥ [३१पू
 प्राप्तदोषा वयं सर्वे साधु प्रायमुपास्महे । [N
 ११] त्यक्त्वा दारांश्च मित्राणि धनानि च गृहाणि च ॥१२॥ [३१उ
 स चास्मान् घातयेद् राजा पश्चात् प्रतिगतानितः ।
 १२] वधेनाप्रतिरूपेण मृत्युः श्रेयानिहैव नः ॥१३॥ [३२
 न चाहं यौवराज्येन मते तस्याभिषेचितः ।
 १३] सुग्रीवो यदि नोक्तः स्याद् रामेणाक्लिष्टकर्मणा । [३३
 N] अङ्गदः परिपाल्यस्ते हतेऽस्मिन् स्यामहं हंतः ॥१४॥ [N
 स पूर्ववद्वैरो मामिमं दृष्ट्वा व्यतिक्रमम् ।
 १४] घातयिष्यति दण्डेन तीव्रेण समुद्वृज्जनम् ॥१५॥ [३४
 किं मे सुहृद्भिश्च समं पश्यतो जीवितान्तकम् ।

१. म—०तता ।

२. ल_१—दु ।

३. म—अतः परमधिकः पाठ—

सोहं व्यतीतसमये सुग्रीवस्य महात्मनसः ।

इह प्रायोपवेशं नः पथ्यं मम्येऽद्य वानराः ॥

४. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श च—

वास्ति ।

५. रा—त्यजंश्चैव । ब—त्यजे चैव ।

६. अ म च—नोऽस्माकं ।

७. ल_२—०नेऽस्माकं पापमेव गमि० ।

८. ल_२—† यौवराजेन ।

९. ल_१ ब म—†सते ।

१०. कै ल_१—† मतः । ब—† गतः ।

ल_२—ततः ।

१५] इहैव प्रायमासिष्ये रम्ये सागररोधसि ॥१६॥ [१५
एतच्छ्रुत्वा तु वचनमङ्गदस्य मुखाच्च्युतम् ।

१६] सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः कर्हणं वाक्यमब्रुवन् ॥१७॥ [१६
तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः प्रियार्थं राघवस्य तु ।

१७] अस्मानकृतकार्याश्च सम्पूर्णे समयगमे ॥१८॥ [१७ पू
अदृष्टायां च सीतायां दृष्ट्वाऽस्मांश्चाङ्गितान् पुनः । [१७ उ

१८] राघवप्रियकारार्थं वधिष्यति न संशयः ॥१९॥

न क्षमन्त्यपराधानां प्रधानानां नराधिपाः । [१८

१९] प्रधानभूताश्च वयं सुग्रीवस्य मताः सदा ॥२०॥ [१९ पू

२० उ] भयार्दितानां तेषां तु पुत्रगानां महात्मनाम् ।

उवाच वाक्यं तारेयस्तत्कालसदृशं वचः ॥२१॥ [४० पू

२१] विषादस् त्यज्यतामेष सर्वैरेव पुत्रैर्ममैः ।

प्रविशामि बिलं दुर्गं यस्मादद्य विनिःसृताः ॥२२॥ [४० उ

२२] यदि वा रोचते वाक्यं ममेह हरिपुङ्गवाः ।

क्रियतां किं विमृष्टेन श्रेयो^१ गुणदिशौम्यहम् ॥२३॥ [N

२३] दुर्धर्षं च महच्चैव बहुभक्ष्यं च वानराः ।

१. ल_१ म च—१. मासिष्ये ।

२. रा ल_१—१. मब्रवीत् ।

३. म च—च ।

४. कै रा ल, अ ब म ल_१ रा—
• तकार्यास्तु ।

५. म—समये कृते ।

६. ल_१—च ?

७. रा ल_१—० स्मांश्च गतान् ।
ल_१—१ स्मांस्तु गतान् ।

८. ल, व म—० कार्यार्थं ।

कै रा ल, अ ल_१—० कामार्थं ।

९. कै रा ल, अ ब म ल श च—
• पराधानि ।

१०. म—वरं ।

११. कै रा ल, ब म ल_१ श—
पुत्रजमाः ।

१२. अ म च—१ प्रविशामि ।

१३. श—क्रियते ।

१४. कै रा ल, अ ब म ल_१ रा—
विमृष्टेन ।

१५. कै—श्रेयोऽप्यु० । रा—श्रेयोऽप्यु० ।

तत्रस्थान् नो न शक्ता हि' द्रष्टुं सेन्द्रा अपि देवताः ॥२४॥ [४१पू
२४पू] किं पुनो राघवो राजा लक्ष्मणो वाऽपि वीर्यवान् ।

२४उ] सुग्रीवो वानरेन्द्रो वा नो वा सर्वे वनौकसः ॥४५॥ [४१ उ
संश्रुत्वा वाक्यं हि' तदाऽगदस्य

प्रोचुश्च सर्वे हरयः समेताः ।

वयम् न हन्येयं तथा विधानं
२६] विधीयतां संश्रयिताः स्म(?)सर्वे ॥२६॥ [४२

इत्यार्षे रामार्षणे किष्किन्धार्कादे अंगदवत्सवं नाम

पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

१. कै ल, व म—शक्तेति ।

अ—शक्ता देवता ।

रा ल, श—ऽ. •म्रापि देवताः ।

२. ल, —पुनः । ल, —पुरा ।

३. ल, —नौ ।

४. कै—ऽ. वनौकसाः ।

५. कै ल, —य ।

६. म—स ।

७. ल, —इति ।

८. ल, व म श—किष्किन्धा • ।

अ—•अङ्गान्धे दिग्विजये ।

अ च—नास्ति ।

९. ल, —वत्सवत्सवं ।

[६-५४] = [षट्चत्वारिंशः सर्गः] = [६-५४]

१पू] तथा वदति तारेये ताराऽधिपतिवर्चसि । [१पू

N] अवमन्य तु तद्वाक्यं गदुक्तं तेन संसदि ॥१॥ [N

५७] अभिसन्धातुंमारेमे हनुमानैकदं ततः । [५७

१७] अथ मेने हृतं राज्यं हनुमानैकदेन तु ॥२॥ [१७

N] अयुक्तं व्याहृतं तेन श्रुत्वा तद पवनात्मजैः । [N

बुद्ध्या चाष्टाङ्गर्या युक्तं नेयतेजःसमन्वितम् ।

२] चतुर्दशगुणं मेने^१ हनुमानं वालिनः सुतम् ॥३॥ [२

आपूर्यमाणं यज्ञसा तेजोबुद्ध्या समन्वितम् ।^२

३] ज्ञानिनं शूलपक्षादौ वर्धमानमिव श्रिया ॥४॥ [३

बृहस्पतिसमं बुद्ध्या विक्रमेण समं पितुः ।

४] शृङ्गश्रूषमाणं तारेयं गुरोरिव पुरन्दम् ॥५॥ [४

५पू] मर्तुरेवं^३ पराक्रान्तेः सर्वज्ञास्त्रविशारदः । [५पू

N] आवभाषे दृढमतिर् नयाय नयकोविदः ॥^४६॥ [N

स चतुर्णामुपायानां तृतीयमुपदर्शयन् ।

१. कै रा ल, व म ल, श—तदा ।

२. रा—† •लांघातु० ।

३. म ल, च—हनूमा० ।

४. म—वचः ।

५. रा—हृतं ।

६. ल, —हन् ।

७. ल, —नास्ति ।

८. म च—सहा० ।

९. श—नयेन च सम० ।

१०. ल, —नास्ति ।

११. च—हन्० ।

१२. म—नास्ति ।

१३. कै—† वरमा० ।

१४. कै रा ल, म व म ल, —
‡शृङ्गश्रूषमा० ।

१५. ल, —† •मर्तुरेवपरा० ।

श—† •ये पराक्रान्ता ।

१६. श—† •विशारदा ।

१७. म—

अभिसन्धातुमारेमे हनुमानैकदं ततः ।

- ६] मेदयामास सर्वास्तान् वानरान् वाक्यसंपदा ॥७॥ [६
 तेषु सर्वेषु भिन्नेषु ततोऽभीषयदर्शदम् ।
 ७] भौषणैर्बहुभिरदृष्ट्यै शिक्षापदसंमन्वितैः ॥ ८ ॥ [७
 त्वं समो वानरः पित्रा युधि तारेय विक्रमैः ।
 ८] दृढं धारयितुं शक्तः कपिराज्यं यथा पिता ॥९॥ [८
 नित्यमस्थिरचित्तत्वात् कपयः कपिकुञ्जर ।
 ९] नाङ्गां ते प्रसहिष्यन्ति पुत्रदारैर्विनाकृताः ॥१०॥ [९
 त्वय्येते नानुरक्षे(?)युः प्रत्यक्षं प्रवदामि ते ।
 १०] यथाऽहं तारनीलौ च सम्मतौ न पितुस्त्वत् ॥११॥ [१०
 न ह्यहं न च ते सर्वे सामदानार्थमेर्दनैः ।
 ११] दण्डेन वा त्वया शक्याः सुग्रीवादपकर्षितुं ॥१२॥ [११
 'ने विग्रहं समं प्रादुर् दुर्बलस्य बलीयसा ।
 १२] आत्परक्षाकरीं तस्माद् बुद्धिं गृह्णाति दुर्बलः ॥१३॥ [१२
 यथात्रे मर्त्यैमे स्थातुं बिले मयविनिर्मिते ।
 १३] तत्र लक्ष्मणबाणोनां सुंकरं प्रविदारणम् ॥१४॥ [१३
 १४पू] स्तोकं हि कृतमिन्द्रेण वज्रेणात्र विदारणम् ॥१५॥ [१४पू

१. ल_२—सर्वसंपदा ।

२. कै रा म ल_१ श—० भाषयदर्शदम् ।

३. ल अ ब म च—भीषणैर् ।

४. कै रा ल_१ ब म ल_२ श म—
 ० दृष्टैः ।

५. कै ल_१ ब ल_२—† सेक्षाप० ।
 श—† सेनाप० ।

म—† साक्षेपा० ।

६. ब म—सर्वो ।

७. कै—† विक्रमः । श—सर्वो ।

८. कै ल_१—† ० मेदने ।

९. अ म च—चायुधैः ।

१०. कै ल_२—० पि कर्षि० ।

११. च—नहि ।

१२. कै रा ल_१ अ ब म ल_२—
 यश्चात्र । श—† पश्चार्त्त ।

१३. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श—
 मन्वते ।

१४. अ—० नामीषत्कार्य ।

अ च—† ० नां सुकरः ।

१५. श—प्रविष्टा० ।

म च—विदारणे ।

- N] वस्त्रेकसारमिन्द्रस्य पुंरं सुरगणैर् वृतम् । [N
 १४ उ] लक्ष्मणो निशितैर् बाणैर् भिन्धात् पत्रपुटं यथा ॥१६॥ [१४ उ
 वज्रमेकं सुरेशस्य सर्वशत्रुनिर्वाणम् । [N
 १५] लक्ष्मणस्य तु नाराचा बहवः सन्ति तद्विधाः ॥१७॥ [१५ पू
 अथः स्थातुं महाबाहो यदैवात्र त्वमेष्यसि ।
 १६] तदैव बहवः सर्वे त्यक्ष्यन्ति कृतनिश्चयाः ॥१८॥ [१६
 स्मरन्तः पुत्रदाराणां नित्योद्विग्ना भयातुराः ।
 १७] खेदितां दुःखशय्याभिः त्वां करिष्यन्ति पृष्ठतः ॥१९॥ [१७
 स विहीनः सुहृद्भिश्च हितकामैश्च बन्धुभिः ।
 १८] तृणादपि भयोद्विग्नाः स्पर्न्दमानो भविष्यसि ॥२०॥ [१८
 ने हि जातु न हन्युस् त्वां रामलक्ष्मणसायकाः ।
 १९] अपवृत्तं महावेगाः शक्राशनिसंमखनाः ॥२१॥ [१९
 अस्माभिस्तु गतं सौर्धं विनीतवदुपस्थितम् ।
 २०] आनुपूर्व्याऽथ सुग्रीवः स्वराज्ये स्थापयिष्यति ॥२२॥ [२०
 धर्मकामः पितृव्यस्ते पुत्रकामो दृढव्रतः ।

१. ल, ब—वस्त्रेक० ।

ल_२—वस्त्रेकसारमिन्द्रेण ।

म च—† वस्त्रेक० ।

२. रा—पुरम् ।

३. च—बाणैर् ।

४. कै रा ल, ब म ल_२ श—तारेष ।

५. च—† बद्धाः ।

६. म च—भवस्थान्तु ।

७. कै रा म ब च ल_२—खेदतो ।

ल, म श—खेदतो ।

८. रा—स्यर्धमा० ।

म—स्यन्दमा० ।

९. म—ते ।

१०. कै रा ल, ब म ल_२ च—
निसमप्रभाः ।

अ च—चक्राशनि० ।

म—बध्नाशनि० ।

११. ल, ब म श—† सारं ।

१२. कै रा ल, ब म ल_२ श—
शुभिकामो ।

२१] शुचिः सत्यप्रतिज्ञश्च न स ञाढ्यं करिष्यति ॥२३॥ [२१
प्रियकामश्च ते^१ मातुस् तदर्थं तस्य जीवितम् ।

२२] तस्यापत्यं हि^२ नास्त्यन्यस्तस्मादङ्गद गम्यताम् ॥२४॥ [२२
सर्वेषामेव दुःखोऽयं ततोऽस्त्येभ्यधिकं तुं किम् ।

N] अपराधं भवेद् येन बिलं त्वं संप्रवेक्ष्यसि ॥२५॥ [N

इत्यार्षे रामार्षणे किष्किन्धार्काण्डे हनुमद्वाक्यं नार्म
षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

१. ल_१—न स राज्यं ।

म—न च त्वां मातुः शतयेत् ।

२. रा—+ मे ।

३. म च—च ।

४. म—नास्त्यन्यत् स० ।

५. म—भविताभ्यधिकं तु ।

६. रा—श्रीरामा० ।

७. ल व म हा—किष्किन्धा० ।

म—नास्ति ।

८. म—नास्ति ।

[व-५५] = [सप्तचत्वारिंशः सर्गः] = [दा०-५५]

श्रुत्वा तु हनुमद्वाक्यं प्रेश्रितं धर्मसंहितम् ।

१] स्वामिसत्कारसंयुक्तमङ्गदः प्रत्युवाच ह ॥१॥ [१]

धैर्यं धर्मो यैशः शौर्यमानृशस्यमथार्जवम् ।

२] विक्रमश्चैव सैत्यं च सुग्रीवे नोपपद्यते ॥२॥ [२]

कथं धर्मान् स जानीते भ्रातरं पूर्वजं हि यः ।

३] अश्मना पर्यरुन्धीत विश्वासानुर्गेत पुरा ॥३॥ [४]

भ्रातुर् ज्येष्ठस्य यो भार्यो जीवतो महिषीं प्रियाम् ।

४] धर्मतो मातरं यस्तां स्वीकरोति जुगुप्सितः ॥४॥ [३]

सखा पाणिगृहीतश्च कृतकर्मा महायशः ।

५] न स्मृतो राघवो येन स कस्य मुकुतं स्मरेत् ॥५॥ [५]

लक्ष्मणस्य भयाद् येन नाधर्मभयभीरुणा ।

६] आदिष्टा मार्गितुं सीतां स कस्य मुकुतं स्मरेत् ॥६॥ [६]

तस्मिन् पापे कृतघ्ने च स्मृतिहीने दुरात्मनि ।

७] आर्यः को विश्वसेत् प्राज्ञः सत्कुलीनो जिजीविषुः ॥७॥ [७]

न चाहं बौधराज्येऽस्मिन् सुग्रीवेणाभिषेचितः ।

N] राघवेणाभिषिक्तोऽहं रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥८॥ [N]

राजपुत्रं प्रतिष्ठाप्य सगुणं वीऽपि निर्गुणम् ।

१. अ भ च—प्रसृतं ।

२. म—धर्मसमता ।

३. म च—† सत्यम् ।

४. द्वे—वि...वातुगतं ।

लक्ष्—विजयवातुगतं ।

श—विजयवातुगतं ।

५. रा म—† जीवितो ।

६. म—लक्ष्मणेन ।

७. लक्ष् म—सीता ।

८. म—नास्ति ।

९. अ भ च—सत्कुलीनो ।

म श—सत्कुलीनो ।

१०. श—०को हि ।

११. अ—अभि ।

- ८] स कथं तु कुलीनं मां पितृव्यो जीवयिष्यति ॥९॥ [८
 भिन्नमन्त्रो विरुद्धश्च तथागुणकथां ब्रुवन् ।
 ९] किष्किन्धां प्राप्य जीवेयं सुग्रीववशगः कथम् ॥१०॥ [९
 उपांशुदण्डेन हि मां बन्धनेनावर्सादयेत् ।
 १२] शठः क्रूरः कुतघ्नश्च सुग्रीवो राज्यकारणात् ॥११॥ [१०
 बन्धने योजयत्यस्माच्छ्रेयः प्रायोपवेशनम् ।
 ११] अनुजानीत मां सर्वे गृहान् गच्छत वानराः ॥१२॥ [११
 गमिष्यामि न तत्राहमकृतार्थः कदाचन ।
 १२] इहैव प्रायमासिष्ये श्रेयो मरणमेव मे ॥१३॥ [१२
 अभिवादनपूर्वं तु जनः कौशल्यामुच्यताम् ।
 १३] वाच्यस्तीतो यवीयान् मे सुग्रीवो वचनान्मम ॥१४॥ [१३ उ
 आरोग्यपूर्वं कुशलं वाच्या माता रुमा च मे ।
 १४] मातरं चापि मे तारामाश्वासयितुमर्हथ ॥१५॥ [१४
 १५पू] प्रकृत्या प्रियपुत्रा सा सानुकोशा तपस्विनी । [१५पू
 N] बहुभिर मधुरैर् वाक्यैः शोकप्रणुदनैः शुभैः ॥१६॥ [N
 N] भर्तृहीनो विवत्सा च शोकोर्ता दुःखभागिनी । [N

१. ब—कुलीनः ।

ल,—+ पितृव्य ।

म—तत्कुलीनं ।

२. ल, ब म श—० किष्किदां ।

३. म—नास्ति ।

४. रा ब—+ बन्धने ना० ।

५. म—नास्ति ।

६. अ च म—+ योजयेत्सोस्मां श्रेयः ।

७. अ म च—कथंचन ।

८. कै अ म च—० मासिष्ये ।

९. कै—वा ।

१०. कै रा ल, ब म ल, श—
 जनकौशल्या० ।

११. कै रा ल, ब म ल, श—
 + ० स्ततो ।

१२. कै रा—च सा ? ।

ल, ब म ल, श—तु सा ।

१३. रा—शोकपिण्डबुधैः ।

१४. च—भर्तृहीना ।

१५. म—कामार्ता ।

१५ उ] विनष्टं मामिह श्रुत्वा व्यक्तं हास्यति जीवितम् ॥१७॥ [१५ उ

एतावदुक्ता वचनं दृष्ट्वास्तानभिवाद्य च ।

१६] संविवेशाङ्गदो भूमौ रुदन् दर्भेषु दुर्मनाः ॥१८॥ [१६

तस्य संविशतः श्रुत्वा वचनं हरियूथपाः ।

१७] नयनेभ्यः प्रमुमुचुः शोकजं वारि दुःखिताः ॥१९॥ [१७

सुग्रीवं चापि निन्दन्तैः प्रशंसन्तो हि वालिनम् ।

१८] परिवार्याङ्गदं सर्वे विविधुः प्रायमासितुम् ॥२०॥ [१८

निश्चयं वालिपुत्रस्य विज्ञाय हरिपुंगवाः ।

१९] उपस्पृश्योदकं सर्वे प्राङ्मुखाः समुपाविशन् ॥२१॥ [१९

२० पू] दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु कृत्वा चोत्तरतः शिरः । [२० पू

N] ते दीनमनसः सर्वे रुदन्तो हि पृथक् क्षितौ ॥२२॥ [N

२० उ] तमेवानुमरिष्यन्तः सर्वे संविविशुस्तदा । [N

स संविशद्भिर् बलिभिर् महीधरो

महाऽद्रिशृङ्गप्रतिमैः पुवङ्गमैः ।

बभूव सन्नादितकन्दरान्तरो

२१] भृशं नदद्भिर् जलदैरिवोष्णैः ॥२३॥ [२३

इत्यार्षे रामार्येणे किष्किन्धाकाण्डे प्रायोपवेशनं नाम

सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥

१. म—† वाचि । ल_२—† वापि ।

२. रा—† वाचि० । म च—वापि ।

३. अ च—निर्दुष्टाः ।

४. रा—०न्तोपि । म—०तश्च ।

५. कै—† पर्यवर्थाः ।

६. कै अ म च—०माशितुं ।

७. म च—हरियूथपाः ।

८. श—तद्दीनः ।

९. ल_२—प्राङ्मुखाः समुपाविशन् ।

१०. ल ब म श—सन्नादितकन्दरो भृशः ।

११. रा म—०रिवोष्णैः ।

१२. रा—इत्यार्षे श्रीरा० ।

ल_२—इति रा० ।

१३. रा ल, ब म श—किष्किन्धा० ।

म च—नास्ति ।

[व-१६] = [अष्टचत्वारिंशः सर्गः] = [दा-५६]

उपविष्टाश्च ते प्राये' सर्वे तस्मिन् महीधरे ।

१] हरयो गृद्धराजोऽथ तं देशमुपचक्रमे ॥ १ ॥ [१

[N] स गुहाया विनिर्गम्य विन्ध्यस्य शिखरे स्थितः । [N

संपातिर् नाम वेगेन दीर्घजीवी विहंगमः ॥ २ ॥

२] भ्राता जटायुषः शूरः प्रख्यातबलपौरुषः । [२

कन्दरादभिनिर्गम्य स विन्ध्यस्य गिरेर्द्विजः ॥ ३ ॥

३] उपविष्टान् हरीन् दृष्ट्वा संहृष्ट इदमब्रवीत् । [३

विधिः किलै परो लोके विधिनैवोपपद्यते ॥ ४ ॥

४] यथेदं विहितं भक्ष्यं मष्टं चिरमिहेप्सितम् । [४

[N] देवेन विहितं नूनं भक्ष्यमेतदुपस्थितम् ॥ ५ ॥ [N

मांसं वरोणां खादिष्ये वानराणां भृतं भृतम् ।

५] दृष्टोऽब्रवीच्च संपातिर् दृष्ट्वा तान् हरियूथपान् ॥ ६ ॥ [५

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा विहगस्यामिषैषिणः ।

६] अङ्गदः परमायस्तो हनूमन्तेमुवाच ह ॥ ७ ॥ [६

पश्यै सीतां' प्रवादेन साक्षाद् वैवस्वतो यमः ।

१. अ म च—† प्रायः ।

२. ल, ब म श—विनिर्गम्य ।

३. म—परिगतो ।

४. श—विहितं ।

५. ल, ब म—० मिहेषितं ।

ल_२—० मिहोषितं ।

६. म—देवेन ।

७. ल, ब म—† ० मेतमुपस्थितः ।

ल_२ श—† ० दुपस्थितः ।

८. च—वरं ।

९. च—वानराणां ।

१०. म—मृते मृते ।

११. कै रा ल, ब म ल_२ श—

अतः परमधिकः पाठः—

एतावदुक्त्वा संपातिः प्रेक्षमाणः प्लवंगमान् ।

कै—, ,, प्रेक्षमाणान् ,,

अ—, ,, प्रेक्षमाणः ,,

च—, ,, प्रेक्षमाणा ,,

१२. रा—हनूमन्तं ।

१३. कै रा ल_२ श—पश्यत्येवं ।

ल, ब—पश्यत्येवं ।

म—† वक्ष्यमेवं ।

- ७] इमं देवमनुप्राप्तो वानराणां विपत्तये ॥८॥ [७
 रामस्य न कृतं कार्यं नै राज्ञो वचनं कृतम् ॥९॥
 ८] हरीणामियमज्ञाता विपत्तिः सहसा कृता १। [८
 वैदेहां ह्रियमाणयां कृतं कर्म जटायुषा ॥१०॥
 ९] मृद्धराजेन यत् तत्र श्रुतं वस्तैश्च संशयः । [९
 रावणेन नृशंसेन स तु प्राणैर् वियोजितः ॥११॥ [N
 १०] यथा सर्वाणि भूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ।
 प्रियं कुर्वन्ति रामस्य त्यक्त्वा प्राणांस्तथा वयम् ॥१२॥ [१०पू
 ११] रामस्यार्थे पराङ्मान्ताः सर्वे संत्यक्तजीविताः ।
 कान्ताराणि प्रविष्टाः स्मो न च पश्यामै मैथिलीम् ॥१३॥ [१२
 १२] धन्यः स मृद्धराजस्तु रावणेन हतो रणे ।
 मुक्तश्च मुग्धीवभयाद् गतश्च गतिमुत्तमाम् ॥१४॥ [१३
 १३] पितुं मेमं विनाशाय जहार जनकात्मजाम् ।
 राक्षसापसर्दो मूढः पौलस्त्यकुलपांसनेः ॥१५॥ [N
 १४] मृतान् मृतानयं पक्षी भक्षयिष्यति वानरान् ।

१. कै रा ल, अ ब म श म च—
 इदं ।
 २. ल, —नस्ति ।
 ३. कै रा ल, अ ब म ल, श—
 भुतं वस्तु न ।
 ब—भुतवास्तु ।
 ४. ल, —सर्वे संजीविताः ।
 श—स्मरं संजीविताः ।
 ५. रा—पश्यामि ।
 ६. च—† गतिमुत्तमा ।

७. श—पितुर्नाम० ।
 ८. कै ल, ब म ल, श—
 † राक्षसापसर्दो ।
 रा † ० पश्यामि ।
 ९. च—† ० पांसनः ।
 १०. अतः परमधिकः पाठः—
 अ म—
 जटायुषो वाकिनाश्च नासाह्वारवस्य च ।
 ,, ,, विनाशा ,, ,,

- [N] धन्यः स गृद्धाधिपतिर् जटायुः परवीरहा ॥१६॥ [N]
 यो राघवार्ये निहतो रावणेन दुंरात्मना ।^१
 [N] पितुर्मम विनाशेन रामप्रवाजनेन च ॥१७॥ [N]
 १६ उ] हरणेन च वैदेहा हर्यः संशयं गताः । [१४ उ]
 [N] एकस्थाः खलु कैकेय्याः कृते क्षिप्यन्ति वानराः ॥१८॥ [N]
 मुदुष्करं कृतं कर्म कैकेय्या धर्मगर्हितम् ।
 १६] यया समस्तं निहतं कुलमात्मा तथा वयम् ॥१९॥ [N]
 कैकेय्या हि कृते पापे शोकेन स गतो दिवम् ।
 १७] सत्यसन्धः क्षितिपतिः पुत्रं संप्रेष्यं दण्डकंम् ॥२०॥ [N]
 [N] यस्य रामस्य वसतो रावणेन हृता प्रिया ।
 उपकारं हि कुर्वन्ति साधवः स्वजने सदा ॥२१॥ [N]
 १८] धन्यः स गृद्धाधिपतिर् जटायुः परवीरहा ।
 १९ पू] यो राघवार्ये निहतो रावणेन पराक्रमी ॥२२॥ [N]
 सोऽन्विष्यंश्च महाडरण्ये सुग्रीवेण समागतः ।
 [N] शूरो बाणेन चैकेन सर्वमर्माभिघातिना ॥२३॥ [N]
 निहत्य वालिनं रामः सुग्रीवमभिषिक्तवान् ।
 [N] सिद्धार्थं तं प्रशासन्तं काले ज्ञात्वा मुनेश्वरम् ॥२४॥ [N]

१. अ म च—पराक्रमी ।

२. रा—नास्ति ।

३. कै ल, व म ल—† सख्यप्रवा० ।

४. ल, व म ल, श—वानराः ।

५. ल,—† क्षिप्यन्ति ।

६. कै रा अ व म ल, श म च—
 वया ।

७. कै ल, अ व म च—† संप्रेष्य ।

रा—† संप्रेष्य । ल, —† संप्रेष्य ।

८. रा ल, व म ल, श—वन्दके ।

ल—वन्दकेः ।

९. म—सोम्येवंम् ।

अ—† सोम्येवंम् ।

१०. कै रा ल, व म ल, श—च ।

११. कै ल, अ व म ल, श—
 प्रशासन्तं ।

रा—प्रशासन्ति ।

म—प्रकाशन्तं ।

ततः संचोदयामास सीताऽन्वेषणतत्परः ।

[N] ततो रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥२५॥ [N]

विचीयन्तां दिशः सर्वाः सौऽस्मान्नै प्रेषयत् तदा ।

[N] ते विचित्यै दिशः सर्वा यथोद्दिष्टां नृपात्मजाम् ॥२६॥ [N]

अदृष्ट्वा मैथिलीं सीतां भयात् प्रायमुपास्महे ।

[N] त्यक्त-दार-सुहृद्गर्हास्त्यक्तसर्व-प्रियास्तथा ॥२७॥ [N]

ते वयं नचिरात् कालाभिराहारा बुभुक्षिताः ।

[N] देहमुत्सृज्य यास्यामः प्रतिश्रयमिवापगाः ॥२८॥ [N]

कुलान्येतानि कैकेय्या इतानि त्रीणि लीलया ।

[N] वानराणां नराणां च पक्षिणां प्रवरस्य च ॥२९॥ [N]

१९ उ] एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्यमङ्गदस्य मुखाञ्च्युतम् । [१८पू

भ्रातृस्नेहेन संपातिः सहसा व्यथितोऽभवत् ॥३०॥ [N]

२०] प्रायं समुपविष्टांस्तां ततो गिरिगुहाश्रयः । [N]

अब्रवीद् वचनं गृद्धस्तीक्ष्णतुण्डो महात्मनः ॥३१॥ [१८उ

२१] को जटायुषमाख्याति प्राणैरिष्टतरं मम ।

[N] इतं शूरमनार्येणं मम संघट्टयन् मनः ॥३२॥ [१९

तदहं श्रोतुमिच्छामि विनाशं वानरर्षभाः ।

२२] भ्रातुर् जटायुषस्तस्य जनस्थाननिवासिनः ॥३३॥ [२२

१. ल, ब—स चोद० ।

२. कै ल, ब म ल_२—विचिद्यन्तां ।

रा—विचीयन्तां । श—विचिद्यन्तां ।

म—विचीयन्तां ।

३. ल, म—नास्ति ।

४. म म च—विचित्य ।

मि ल_२—च्युतिः ।

५. म ल_२—नास्ति । च्युतिः ।

च—द्वितीयतृतीयपादौ द्विः पठितौ ।

६. कै रा ल, ब म ल_२ श—वस्मात् ।

७. कै रा ल, ब म ल_२ श—

•रसमार्गेण ।

८. कै रा ल, म ब म श म च—

संघट्टयन् ।

९. म श—नास्ति ।

- कथं जटायुर् निहतः कश्च रामो जटायुषः । [N
 २३] कथं वाऽऽसीज्जनस्थाने युद्धं राक्षसगृह्योः ॥३४॥ [२०पू
 मुहृद् भ्राता जटायुर् मे यवीयान् हरिपुङ्गवाः ।
 २४] हतः केन कथं तत्र कस्मात् प्रायमुपाविशन् ॥३५॥ [N
 यवीयसो गुणाढ्यस्य श्लाघनीयस्य विक्रमैः । [२१उ
 २५] नामधेयमिदं भ्रातुश् चिरस्याद्य मया श्रुतम् ॥३६॥ [२०उ
 N] तत्त्वमिच्छामि विज्ञातुं विनांशे वानराधिपाः । [N
 तस्येष्टस्य मम भ्रातुः सखा दशरथो नृपः ॥३७॥
 २६] यस्य रामः प्रियः पुत्रो ज्येष्ठः स सैदृशो गुणैः । [२३
 वनं प्रविष्टः स कथं भार्यया सह सीतया ॥ ३८ ॥ [N
 २७] पृष्ठतोऽनुगतो भ्रात्रा लक्ष्मणेन महात्मना ।
 कथं चापि हृता सीता केन वा हरिपुङ्गवाः ॥३९॥ [N
 २८] कस्मिन् वा कारणे त्यक्त्वा एतदौल्यातुमर्ह्य । [N
 सूर्याशुदग्धपक्षत्वात् शक्नोमि विचेष्टितुम् ॥ ४० ॥
 २९] इच्छेयमस्माद्गिर्यग्राद् भवद्भिरवतारितुम् । [२४
 N] समीपं समुपागम्य स्फुटं च परिभाषितुम् ॥ ४१ ॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्ध्याकाण्डे संपातिर्वर्णनं नैम

अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥

१. अ म च—वासी० ।

२. कै ल म च—विनाशं ।

३. व—सहस्रैर् ।

४. म—सर्वमेव० ।

५. च—मे तदाख्या० ।

६. म—† वचेष्टितुं ।

७. अ च—परिभाषणं ।

८. म—ग्रामेऽपरहस्तेन ।

९. ल—इति ।

१०. रा—मीरामायणे ।

११. ल व म श—किष्किन्धा० ।

म च—नास्ति ।

१२. रा—संपातव० ।

१३. अ—नास्ति ।

[बं-५७] = [एकोनपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-५७]

श्लोकाद् भ्रष्टस्वरमपि श्रुत्वा ते हरियूथपाः ।

१] श्रद्धधुर नैव तद्वाक्यं कर्मणा तस्य शङ्कितोः॥१॥ [१

ते प्रायमुपविष्टाश्च दृष्ट्वा गृध्रं पुवङ्गमाः १।

२] चक्रुर् बुद्धितया घोरां सर्वान्नो भक्षयिष्यति ॥२॥ [२

अथवा प्रायमासीनान् यदि नो भक्षयिष्यति १।

३] कृतकृत्या भविष्यामः क्षिप्रं सिद्धिमितो गताः ॥३॥ [३

एतां बुद्धिं ततः कृत्वा सर्वे वानरपुंगवाः ।

४] अवतार्य गिरेः शृङ्गाद् गृद्धमाश्वसयंस्तदा ॥४॥ [४

N] समाश्वस्य ततो गृद्धमीश्वरं पिशिताग्निनाम् । [N

N] पुवगेन्द्रात्मजः श्रीमानङ्गदः प्रत्युवाच ह ॥५॥ [N

८पू] राजा सर्वस्य लोकस्य इक्ष्वाकूणां महारथः । [७पू

राजा दशरथो नाम रथकुञ्जरवार्जिमान् ॥५॥

N] तस्य पुत्रो गुणश्रेष्ठो रामो राजीवलोचनः । [N

८उ] रामो दाशरथिः श्रीमान् प्रविष्टो दण्डकं वनम् ॥७॥ [७उ

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि सीतया ।

९] पितुर् वाक्यकरः श्रीमान् धर्म्यं पन्थानं माश्रितः ॥८॥ [८

N] वसतस्तेस्य रामस्य रावणो राक्षसेश्वरः । [N

१. रा—† ० रमभि० ।

ल२—† ० सुरमपि ।

२. च—† संकितः ।

३. कै रा ल, ब म ल२ श—नास्ति ।

४. कै ल२ भ—नास्ति ।

५. अ च—† अवतीर्य ।

६. ल२—† पतगेन्द्रा० ।

७. ल२—† श्रीमाङ्गदः ।

८. कै रा ल, अ ब म ल२ श म—
० रवाजिनाम् ।

९. ल, ब—सह । म—श्रुतिम् ।

१०. कै रा ल, ब म ल२ श—
धर्मपन्थान० ।

११. कै रा ल, ब म ल२ श—सर्वत्र० ।

N] अकारणरिपुर जातो विधिरेवात्र कारणम् ॥१९॥

१० उ] तस्य भार्याजनस्थानाद् रावणेन हृता च्छलात् । [८उ

१५पू] तां वयं नाधिगच्छामो रात्रौ सूर्यप्रभामिव ॥१०॥ [१५ उ
रामस्याथ पितु मित्रं जटायुर् नाम धार्मिकः ।

११] ददर्श भीतां वैदेहीं द्वियमाणां विहायसा ॥११॥ [९

रावणं विरथं कृत्वा मोक्षयित्वा च मैथिलीम् ।

१२] परिश्रान्तश्च वृद्धश्च रावणेन हतो रणे ॥१२॥ [१०

१३पू] एवं जटायुर् निहतो रावणेन बलीयसा ।

१४पू] सत्कृतश्चोपि रामेण गतः स्वर्गं न संशयः ॥१३॥ [११

५उ] बभूव विरजां नाम वानरेन्द्रः प्रतापवान् ।

६उ] वानरप्रवरः श्रीमान् धार्मिकौ तस्य चात्मजौ ॥१४॥ [५

सुग्रीवश्चैव वाली च पुत्रौ चैवातुलाबुधौ ।

७] लोके विश्रुतकर्माणौ राजा वाली तु मे पिता ॥१५॥ [६

१७ उ] ततो मम पितृव्येण सुग्रीवेण महात्मना ।

चकार राघवः सख्यमवधीत् पितरं च मे ॥१६॥ [१२

१८] मम पित्रा विरुद्धं च सुग्रीवं सचिवैः सह ।

निहत्य वालिनं रामस्ततस्तं त्वभ्यषेचयत् ॥१७॥ [१३

१९] रंज्ये चं स्थापितस्तेन सुग्रीवो वानरोत्तमः ।

राजा वानरमुख्यानां तेन च प्रेषिता वयम् ॥१८॥ [१४

१. अ म च—नास्ति ।

२. अ म च—संस्कृतः ।

३. अ म च—विरजो ।

४. म—अतः परमधिकः पाठः—

ममार्थः पार्थिवः पक्षिन् धार्मिकः शुचिरात्मवान्

५. म च—वानरः प्रब० ।

६. श—सुग्रीवश्चापि ।

७. कै रा ल, ब ल, श म च—

‡ पितृव्येन ।

८. श—सख्यं सोधधीत् ।

९. कै रा ल, ब म श—

विरोधं च सुग्रीवस० ।

१०. अ म च—स राज्ञे ।

ल, —राघवे सं० ।

११. म—नास्ति ।

२०] ते वयं दण्डकारण्यं विचिन्त्य सुसमाहिताः ।

अज्ञानेन प्रविष्टाः स्म धरण्यां विवृतं बिलम् ॥१९॥ [१६

२१] मयस्य मायाविहितं वनं तद्वै विचिन्वताम् ।

व्यतीतस्तत्र नो मासो राज्ञायः समयः कृतः ॥२०॥ [१७

२२] तेन स्म कपिराजेन प्रेषिताः सर्वतो दिक्षम् ।

२३पू] कृतां संस्थामतिक्रम्य भयात् प्रायमुपास्महे ॥२१॥ [१८

N] ते प्रायमुपविष्टाः स्म सुग्रीवभयमोहिताः । [N

२३ ड] अस्मदीयैः शरीरैस्त्वं कुरु कार्यं यथामुत्तम ॥२२॥ [N]

क्रुद्धे हि तस्मिन् सुग्रीवे राघवे च सलक्ष्मणे ।

२४] गतानामपि सर्वेषां तत्र नो नास्ति जीवितम् ॥२३॥ [१९

N] एतत् सत्यं बचोऽस्माकं संपाते त्वं निश्चामय ॥२४॥ [N

इत्यार्षे रौमाचये किष्किन्धाकाण्डे अज्ञद्वयकथं नाम

ऊनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

१. रा—०कारण्ये ।

२. म—धरण्या ।

म—आ१९ शस्य तृतीयपादादेरत

आ२१ शस्य तृतीयपादादास्तात्

पाठो गलितः ।

३. म—निवृतं ।

४. च—विचिन्वता ।

५. ल, व म ल_२—राज्ञो ।

६. ल_२—इति ।

७. ल, व म श—किष्किन्धा० ।

म च—नास्ति ।

[वं-५८] = [पञ्चाशः सर्गः] = [दा०-५८]

इत्युक्तः करुणं वाक्यं वानरैस्त्यक्तजीवितैः ।

१] अब्रवीद् वानरान् मृदू वाष्पगद्गदया गिरा ॥१॥ [१

मम भ्राता यवीयान् स जटायुर् नाम वीर्यवान् ।

२] समाख्यातो हंतो युद्धे रावणेन बलीयसा ॥२॥ [२

दृढभावादशक्तत्वाच्छ्रुत्वा चापि तु मर्षये ।

३] न हि मे शक्तिरद्यास्ति भ्रातृहन्तोरमर्दितुम् ॥३॥ [३

पुरा वृत्रवधे वृत्ते स चाहं च जयैषिणौ । [४पू

४] तरुणौ प्राणवन्तौ च संहर्षाद् गगने प्लुतौ ॥४॥ [N

उदयादुदितं दीप्तं जंपापुष्पप्रभोपमम् । [N

५] आदित्यमनुधान्यैतां(१तं) ज्वलन्तं रश्मिमाळिनम् ॥५॥ [४उ

आवामादित्यमार्गे तु जवेनोपगतौ भृशम् ।

६] मध्यं प्राप्ते तु सूर्ये वै जटायुर् विषसाद ह ॥६॥ [५

तमहं भ्रातरं दृष्ट्वा सूर्यरश्मिभिरेर्दितम् ।

७] पक्षाभ्यां छादयाञ्चक्रे स्नेहात् परमविह्वलम् ॥७॥ [६

एवं प्रियो मेधा भ्राता वीर्ययुक्तेन रक्षितः ।

N] दक्षमानं स्वयं स्नेहादात्मानं नोपलक्षये ॥८॥ [N

१. अ—वाक्पसंदिग्धया ।

अ च—वाक्पसंदिग्धया ।

२. रा ल, ब ल, —ममाख्यातो ।

अ च—समाख्यातो हंत ।

३. ल, ब—किरद्यापि ।

४. श—भ्रातृहन्तारः ।

५. कै रा म श—तु वृद्धये ।

ल, ब—वृद्धये वृत्तं ।

६. म—संहर्षाद् ।

७. ल, —जवा० ।

८. कै रा ल, ब म ल, श म-

•नुधावेतां ।

९. अ म च—•स्वमार्गः ।

१०. म—मध्ये ।

११. म—† •मिनम्बितं ।

श —•मिरीचितं ।

१२. म—मम ।

निर्दग्धपक्षः पतितः पर्वतेऽहं पराजितः ।

८] अस्मिन् विध्ये वसन् भ्रातुः प्रवृत्तिं नोपलक्षये ॥९॥ [७

एवमुक्तो जटायोस्तु भ्रात्रा तत्त्वानुदर्शिना ।

१२] युवराजो महाप्राज्ञः प्रत्युवाचेदमङ्गदः ॥१०॥ [८

संपाते दीर्घदर्शी त्वं घोरादस्मान्महाभयात् ।

१३] पाक्षस्मान् यदि जानीषे निलयं रावणस्य च ॥११॥ [९

पापस्यास्य राक्षसस्य दुरात्मनः ।

१४] आसन्ने यदि वा दूरे यदि जानासि शंसनः ॥१२॥ [१०

ततोऽब्रवीन्महातेजा ज्येष्ठो भ्राता जटायुषः ।

१५] आत्मानुरूपं वचनं वानरान् संप्रहर्षयन् ॥१३॥ [११

निर्दग्धपक्षः क्लिष्टोऽहं हतवीर्यश्च वानराः ।

१६] वाक्प्राप्तेन तु रामस्य करिष्ये हितमुर्चमम् ॥१४॥ [१२

रामायं यदिदं कृत्यं तत् कृत्यं प्रथमं मम ।

१८] जरया तु हतं तेजः प्राणास्तु क्षियिँला मम ॥१५॥ [१४

तरुणी रूपसम्पन्ना सर्वाभरणभूषिता ।

१९] द्वियमाणा मया दृष्टा राक्षसेन्द्रेण जानकी ॥१६॥ [१५

क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च संस्वरम् ।

२०] भूषणानि निरस्यन्ती गात्राणि च विधुर्न्वती ॥१७॥ [१६

सूर्यप्रभेव शैलाग्रे" तस्याः कौशेयमुद्धतंभू ।

१. च—निर्दग्ध० ।

२. म—भाष्यादि ।

३. म—महात्मनः ।

४. रा अ च—साक्ष्यं० ।

५. म—रामस्य ।

६. अ म च—हृतं ।

७. कै—क्षियिँला ।

८. ल२—† तु वैदेहा ।

९. ल१ अ व म ल२ श म च—
सुस्वरं ।

१०. कै म—† विष्वम्बती ।

११. रा—† शाक्ये ।

१२. अ व म म च—० चंद्रवृत्तं ।

- २१.] असिते राक्षसे भाति बहामेवे यथा तद्विद ॥१८॥ [१७
अहं तु सीतां मन्ये वै रामस्य परिकीर्तनात् ।
२२.] श्रूयतां चापि वक्ष्यामि निलयं रावणस्य च ॥१९॥ [१८
पुत्रो विश्रवसः साक्षाद् भ्राता वैश्रवणस्य च ^१ ।
२३.] अध्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो नाम राक्षसः ॥२०॥ [१९
ईतो द्वीपे समुद्रस्य सा मध्ये शतयोजने ।
२४.] तत्र लङ्का पुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा ॥२१॥ [२०
तस्यां वसति वैदेही पीतकौशेयवासिनी ।
२५.] रावणान्तःपुरे रुद्धा राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥२२॥ [२२
२६ उ] लङ्कायामभिगुप्तायां सागरेण समन्ततः । [२३ उ
२६ पू] जनकस्यात्मजां तत्र सीतां द्रक्ष्यथ मैथिलीम् ॥२३॥ २३ पू
२७ पू] संप्राप्य सागरस्वान्तं संपूर्णशतयोजनम् । [२४ पू
N] भिकूटे पर्वते लङ्कां तत्र द्रक्ष्यथ मैथिलीम् ॥२४॥ [N
२७ उ] विक्रम्य दक्षिणं कूलं तत्र द्रक्ष्यथ रावणम् । [२४ उ
तरध्वं त्वरिताः क्षिप्रं विक्रमध्वं पुवङ्गमाः ॥२५॥
२८.] ज्ञानेन खलु पश्यामि दृष्ट्वा प्रत्यागमिष्यथ । [२५
आद्यः पन्थाः कुलिदा(गा)नां ये च वन्याश्चिनः ^२ परे ॥२६॥
२९.] द्वितीयो बलिभोर्कृष्णां ये च वृक्षविले रताः । [२६

१. ल_२—च प्रवक्ष्यामि ।

२. ल, व म ल_२ श—नास्ति ।

३. अ—यतो ।

४. म—मन्ये ।

५. रा ल_२—० वामपि० ।

६. कै—† दृष्ट्वा ।

७. श—† प्रतिगमि० ।

८. म—अत्र ।

९. म—पुलिदानां ।

१०. ल, च—† वान्धा० ।

अ म च—धाम्याशिनः ।

११. ल_२—† परैः ।

१२. अ म—† बलिभो० ।

१३. ल_२—वृक्षविले ।

म—वृक्षास्ते ।

भासास्तृतीयं गच्छन्ति क्रौञ्चाश्च कुररास्तथा ॥२७॥

३०] ज्येनाश्चतुर्थे दीयन्ते गृद्धा गच्छन्ति पञ्चमम् । [२७

बलवीर्योपपन्नानां रूपयौवनशालिनाम् ॥२८॥

३१] षष्ठस्तु मार्गो हंसानां वैनतेयगतिः परा । [२८पू

३२पू] वैनतेयाच्च नो जन्म सर्वेषां वानरैर्षभाः ॥२९॥ [२८उ

N] अस्माकं विहितं तु स्याद् दिव्यं चक्षुर्बलं महत् । [N

३२उ] गहितं च कृतं कर्म तेन स्म पिशितार्तिनिः ॥३०॥ [३२पू

इहस्थोऽहं च पश्यामि रावणं चापि मैथिलीम् ।

३३] अस्माकं गृद्धराज्ञां हि दिव्यं चक्षुर्बलं ध्रुवम् ॥३१॥ [२९

सोऽहमाहारलोभेन निसर्गेण च वानराः ।

३४] आयोजनशतं साग्रं सर्वं पश्यामि चक्षुषा ॥३२॥ [३०

अस्माकं विहिता वृत्तिर्निसर्गेण च दूरतः ।

३५] विहिता पौदमूले तु वृत्तिश्चरणयोर्धिनाम् ॥३३॥ [३१

उपायो दृश्यतां कश्चित् तरेणो लवणाम्भसः ।

३६] अधिगम्य तु वैदेहीं सिद्धार्थाः सन्निवेत्स्यथ ॥३४॥ [३३

N] तेन विज्ञानयोगेन ब्रवीमि च पुत्रङ्गमाः । [N

समुद्रं गन्तुमिच्छामि वानरा वरुणालयम् ॥३५॥

१. च—० अतुर्थ ।

२. ल, —† ० र्षिभाः ।

३. अ म च—तस्माद् ० ।

४. अ च—० तावनाः ।

५. म—प्रपश्यामि ।

६. म—तां च । च—† ताम्स ।

७. रा म—नास्ति ।

८. ल, —† निसर्गेन ।

९. रा—नास्ति ।

१०. ल, —† निसर्गेन ।

११. अ म—पदमूले ।

१२. ल, —† ० णयोषितां ।

१३. ल, च—† उपाये ।

१४. अ म च—० छेदने ।

१५. अ—† संति वत्सवधः ।

१६. अ म च—केन ।

३७] प्रदास्याम्युदकं भ्रात्रे स्वर्गताय महात्मने । [३४

N] इति श्रुत्वा च तद्वाक्यं तेऽङ्गदप्रमुखास्ततः ॥ ३६ ॥ [N

ते^१ तं नीत्वा^२ समं देशं^३ पुर्यं^४ नदनदीपतेः^५ ।

३८] निर्दग्धपक्षं संपातिमवतार्य पुवङ्गमाः ॥ ३७ ॥ [३५

प्रत्यानीय तु तं गृह्णं तैदा भ्रान्ताः पुवङ्गमाः ।

३९] बभूवुर् वानरा हृष्टाः प्रवृत्तिमुपलभ्य ताम्रं ॥ ३८ ॥ [३६

इत्यार्षे रोमायणे किष्किन्धाकाण्डे प्रवृत्तिलाभो नाम

पञ्चाशः सर्गः ॥ ५० ॥

१. ल_२—० स्वास्तथा ।

२. कै रा अ म च—नास्ति ।

३. कै—† तं ना । रा—† तं नाना ।

अ च—तं नीत्वा च ।

रा ल, ब म ल_२ श—

तं च तस्मात् ।

४. कै—† देशं पुण्ये ।

श—पुण्यं तीरं ।

५. ब—नास्ति ।

६. कै रा ल, अ ब म ल_२ श च—
० वचार्थ ।

७. ल, —† तदन्तावः ।

८. श—ते ।

९. रा—इत्यार्षे श्रीरा० ।

ल_२—इति ।

१०. ल ब म श—किष्किन्धा० ।

म—नास्ति ।

[वं-६१] = [एकपञ्चाशः सर्गः] = [दा-५९]

ततस्तदमृतास्वादं गृद्धराजसमीरितम् ।

२८] निश्चम्य वचनं दृष्टास्ते तदा पुवर्गर्षभाः ॥ १ ॥ [१

जाम्बवांश्च हरिश्रेष्ठः सह सर्वैः पुवङ्गमैः ।

२९] भूतलात् सहस्रोत्थाय गृद्धराजमिहांब्रवीत् ॥ २ ॥ [२

क सीता केन वा दृष्टा मैथिलीं को जहार ताम् ।

३०] सर्वमाख्याहि भद्रं ते गतिर् भव वनौकसाम् ॥ ३ ॥ [३

को दाशरथिबाणानां बहुवेगप्रपातिनाम् ।

N] स्वयं लक्ष्यत्वैमासाद्य वैवस्वतपाथि स्थितः ॥ ४ ॥ [४

N] तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य सीताश्रुतिसमाहितम् । [N

स हरीन् प्रीतिसंयुक्तान् सीताश्रुतिसमाहितान् ॥ ५ ॥

३१] भूयै आश्वासयन् साक्षात् तमेवार्थमभाषत । [५

श्रूयतां वेत वैदेहा यथा मे हरणं श्रुतम् ॥ ६ ॥

३२] येनैवापि मे' समाख्यातं यत्र चायतलोचना । [६

अहमस्मिन् गिरौ दुर्गे योजनायुतविस्तृते ॥ ७ ॥

३३] चिरादापतितो गृद्धः स्त्रीणवीर्यपराक्रमः । [७

N] विपक्षः परिसर्पामि तीक्ष्णां दुर्गां वसुन्धराम् ॥ ८ ॥ [N

तन्मे कोहहितः पुत्रः सुपाश्वो' नाम वानराः ।

१. व—†०स्तममृतास्वादं ।

म—भूयशा० ।

२. व ल, —० मथाब्रवीत् ।

८. अ म च—पक्षी ।

३. अ—क जु ।

९. म—तात् ।

४. य—स च ।

अ च—† तव ।

५. अ च—† लक्ष्योसि चासाद्य ।

१०. अ म च—वेन चापि ।

म—लक्ष्यासिसंयुक्ते ।

११. रा ल, व—तत्र ।

६. रा अ च—० तिसमायुतान् ।

१२. ल, —अस्मिन्नहं ।

७. ल, व म ल, —युव आश्वासयत् ।

१३. रा ल, व म—सुपाश्वो ।

- ३४] आहारेण यथाकालं प्रीणाति पतेतां वरः ॥९१॥ [८
 स कदाचित् क्षुधार्तस्त्व ममाहारार्थिकाङ्क्षिणः ।
 ३६] गतसूर्येऽहनि प्राप्तः स तु सूनुर गिराविह ॥१०॥ [१०
 स मया दृढभावाच्च क्रोधाच्च पततां वरः ।
 ३७] क्षुत्पिपासापरीतेन कुमारः परिभर्त्सितः ॥११॥ [११
 स ममाहारसंरोधाद् व्रीडितः प्रीतिवर्धनः ।
 ३८] अनुमान्य यथावृत्तमिदं वचनमब्रवीत् ॥१२॥ [१२
 अहं तात यथान्यायमौमिषार्थी स्वमाप्नुतः ।
 ३९] महेन्द्रस्य गिरेर्द्वारं समावृत्य त्वधिष्ठितः ॥१३॥ [१३
 स हि प्राणिसहस्राणां सागरोपरिचारिणाम् ।
 ४०] ऐंको व्यवस्थितः पेन्या महेन्द्र-गिरिवासिनाम् ॥१४॥ [१४

१. कै रा ल _२ —पठितां ।	४. अ—† गतसूर्योऽहनि ।
२. अतः परमधिकः पाठः—
कै रा ल, ब म ल _२ श च—
एककाले जनम्यर्थे क्षुद्रयं तु पतत्रिणः ।
अ—
‡ जनम्यर्थे हिमवन्तं जगाम सः ।
स मे भोजनविभं समाचरन् मातृवर्षनात् ॥	५. कै रा ल, ब म ल _२ श—प्रेम्णा ।
६. म च—मम ।
७. रा—यथाम्याम्यमामि० ।
कै रा ल, अ ब म ल _२ श च—
यथाम्याम्यमामिषार्थे ।
म—
एककाले जनम्यर्थे हिमवन्तं जगाम सः ।
स मे भोजन विभं समाचरन्मातृवर्षनात् ।
सीक्षणाभास्तु रागाद्यस्तीक्ष्णकोपा भुजङ्गम
सुगानां तु भवं तीव्रं तात सीक्ष्णक्षुधा बचम् ॥	८. म ल _२ —† सहजा हि सहस्राणां ।
९. म—सागरांवरचरिणां ।
ल _२ —नास्ति ।
१०. कै रा ल, ब म ल _२ श—
व्यवस्थितम् ।
११. कै रा ल, अ ब म ल _२ श च—
प्रावृत्त्य गिरि० ।
३. कै म श—महाहारामि० ।
रा—समाह्व० ।	

सोऽहमेकायने मेर्गे तवैवाहारकाङ्क्षया ।

[N] स्थितः पन्थानमावृत्त्य नागगन्धर्वरक्षसाम् ॥१५॥ [N]

तत्र कश्चिन् मया दृष्टो नीलाम्बुदचर्यप्रभः ।

४१] स्वमावृत्त्याभिधावंस्तु स्त्रियमादाय कामपि ॥१६॥ [१५

स मामभ्यवहारार्थं संदृश्य कृतनिश्चयम् ।

४२] संमान्य मां च विधिवत् पन्थानं स्वभ्ययाचत ॥१७॥ [१६

न च याञ्चाऽभिपन्नानां प्रहर्ता भुवि विद्यते ।

४३] नीचेष्वापि जनः कश्चित् किं पुनरर्मद्विधाद्विजाः ॥१८॥ [१७

[N] सोऽनुज्ञातो मयागच्छद् वामपार्श्वं मर्म स्पृशन्

न कश्चिदस्य पन्थानमावृणोति नभस्तले ॥१९॥

[N] महता तेजसा यो मां तोषयन् निर्गतस्ततः । [N]

स यक्षरक्षसां राजा रावणः प्रतिवेदितः ॥१२०॥

४८] हरन् दाक्षरथेर भार्या मैथिलीं जनकात्मजाम् । [२०

१. भ—तस्मिन् ।

२. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
तवैवाहार० ।

३. कै—‡ नीलाम्बुदचर्यप्रभः ।
ल, अ ब म ल, श—नीलाम्बुद०

४. अ भ—स्वमावृत्त्याभ्यधावच्च ।

५. रा—मामुपपन्नानां ।

अ भ च—सामोपपन्नानां ।

६. कै रा ल, ब म ल, श—
मद्विधे द्विजे ।

भ—मद्विधो जनः ।

ल, श—मद्विधे द्विज ।

७. ल, श—वामपार्श्वे ।

८. ल, ब म ल, श—ममास्पृशत् ।

च—समस्पृशत् ।

९. भ—व्योम ।

१०. अ भ च—संक्षिपन्निब ।

११. अ भ च—वेगितः ।

१२. अ भ च—अतः परमधिकः पाठः—

ततोहं खेचरैर्मूर्तैराभिगम्य समाजितः ।

दिह्या जीवसि तातेति प्रज्जुबग्मां महर्षयः ।

कथंचित्सकलज्जोसौ तेन स्वस्ति बभूव ते ।

ल, ब म ल, श—वेजसा ।

१३. कै रा—प्रतिवेदितः ।

ल, ब म ल, श—प्रतिरोधितः ।

- रामलक्ष्मणयोर नाम क्रोशन्तीं मुक्तमूर्धजाम् । [२१उ
 ४९] भ्रष्टामरणकौशेयां वेगत्रस्ताङ्गविह्वलाम् ॥२१॥ [२१पू
 एष कालात्ययस्तात इति धर्ममृतां वरः ।
 ५०] एतदर्थं समग्रं मे सुपार्श्वः प्रत्यवेदयत् ॥२२॥ [२२
 ईति श्रुत्वा न मे काचिद् बुद्धिरासीत् पराक्रमे ।
 ५१] अपक्षो हि कथं पक्षी कर्म किञ्चिदुपक्रमेत् ॥२३॥ [२३
 पक्षाभ्यामाहतस्तेन रावणो मैथिलीं हरन् ।
 २५] विचार्य युधि बुद्ध्या च धर्मापेक्षः सुतो मम ॥२४॥ [N
 अयुध्यन् स महावीर्यो रावणेन दुरात्मना ।
 २६] पुत्रः सन्तर्जितो वंग्भिः कथं त्रीता न मैथिली^१ ॥२५॥ [N
 युष्मद्विलपितं श्रुत्वा तौ च सीताविनाकुतौ ।
 २७] न मे दशरथस्नेहात् पुत्राणामन्तरोऽधिकः ॥२६॥ [N
 N] तथा तु भूयो वक्ष्यामि भवतां पौरुषाश्रयम् ॥२७॥
 स हि विश्रवसेः पुत्रो भ्राता वैश्रवणस्य च । [N

१. कै रा ल, अ व म ल _२ श -
कृत्स्नः ।	१०. कै रा ल, व म ल _२ श -
स तेजसैवाग्निः ।
२. अ म च—शोकवेगपरावणाम् ।	११. कै ल _२ श—+ भ्राता ।
३. कै रा ल, व ल _२ श—+ कालोत्पन्नस्तात
म—+ कालो गतस्यन्त ।	१२. कै रा ल, व म ल _२ श—
४. अ म—तच्छ्रुत्वा हि ।	१३. कै रा—पुत्राणामपराधिकः ।
५. म—+ बुद्धिः सीता० ।	ल व ल _२ —पुत्रेष्वस्ति स चाधिकः ।
६. ल _१ श—+ पक्षे ।	म—पुत्रेष्वस्ति सदाधिकः ।
७. म—+ नावय ।	१४. कै रा अ म ल _२ म च—
+ पुरुषाश्रयं ।
८. अ म च—युयुधेर्बुद्ध्या धर्मापेक्षी ।	१५. ल _२ —विसहसः ।
९. कै रा ल, व म ल _२ च—
युष्मद्वयम् ।	

N] अंध्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो राक्षसाधिपः ॥२८॥ [N

तीरे द्वीपे समुद्रस्य संप्रे शतयोजने ।

N] तस्मिंल्लङ्का पुरी तस्य निर्मिता विश्वकर्मणा ॥२९॥ [N

N] तत्र सीता तु वसति भर्तृहीना तपस्विनी ।^१ [N

५३पू.] श्रूयतां यच्च वक्ष्यामि भवतां पौरुषाश्रयम् ॥३०॥ [२४उ

५३उ] बाङ्मतिभ्यामैपि सदा यतेयुः पुरुषर्षभाः ।

५३उ] यदतु दाशरथेर् दुःखं मम तन् नात्र संशयः ॥३१॥ [२५

यद् भवन्तो महावीर्या महोत्साहा मनस्विनः ।

५४] सहिताः कपिराजेन देवैरपि दुरासदाः ॥३२॥ [२६

रामलक्ष्मणबाणाश्च निशिताः कङ्कवाससः ।

५५] त्रयाणामपि लोकानां समर्थास्तात निग्रहे ॥३३॥ [२७

कथं खलु दशग्रीवम् तेजोबलसमन्वितः ।

५६] भवतां तु समग्राणां कर्तुं किञ्चिन् न दुष्करम् ॥३४॥ [२८

तदलं कालसङ्गेन क्रियतां बुद्धिनिश्चयः ।^२

५७] न हि कर्मसु संज्जन्ते बुद्धिमन्तो जितेन्द्रियाः ॥३५॥ [२९

१. भ—यथास्ते ।

२. ल_२—नास्ति ।

३. ल_२—नास्ति ।

४. अतः परमधिकः पाठः—

अ च—

यथाज्ञाप्यं मया कर्तुं बाङ्बुद्धिपरिवर्तिना ।

भ—यत्तच्छब्दं „ „ „

५. रा—१० भ्यामभिस० ।

अ म च—

‡ ० भ्यामपि हि मे संशेयुः ।

६. कै—किञ्चित्कर्तुं न० ।

रा अ च—‡ न किञ्चित्कर्तुं दुष्करं ।

भ—न किञ्चित्कर्म दुष्करं ।

ब—कर्तुं किञ्चित्सुदुष्करं ।

७. रा—धर्मेनिश्चयः ।

८. भ—अतः परमधिकः पाठः—

तद्भवन्तो महावीर्या महोत्साहा महाबलाः ।

९. रा च—मज्जन्ते ।

१०. अ म च—भवद्दिषाः ।

११. कै म श—नास्ति ।

न चे वीर्यानुरूपं वो मौनं प्रायोपवेशनम् ।

५८] सख-विक्रम-गांभीर्य-रूपयौवनशालिनाम् ॥१६॥ [N
उचिष्ठत न युक्तं वः कृत्वा कार्यविनिश्चयम् । [N

५९] कृते पुरुषकारे हि मरणं नाभिजायते ॥१७॥ [N
स्थिरविनयविशालचक्षुर्बः

सदृशगजेन्द्रसमानवक्षसैः ।

कुलर्बलमनुरूपमात्मनः

N] कुरुत न गर्हितमद्यै विक्रमं चे ॥१८॥ [N

इत्थार्षे रामायणे किष्किन्धाकौण्डे संपातिवाक्यं नाम

एकपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

—

१. अ म च—हि ।

२. कै रा अ ल, श म च—० वक्षसः ।

३. अ—ः ० वक्षसैः ।

४. म—कुलवप अनु० ।

५. कै श ल, व म ल, श च—

० मत्र पत्रिजः ।

अ—० मत्र पत्रिजं च ।

६. रा—इति श्री रामा० ।

ल, —नास्ति ।

७. ल अ व म श—किष्किन्धा० ।

म च—नास्ति ।

[वं-५९] = [द्विपञ्चाशः सर्गः] = [दा-६०]

ततः कृतोदकं स्नातं घृद्धं तं हरियूथपाः ।

१] उपविष्टा गिरेः पृष्ठे परिवार्य समन्ततः ॥१॥ [१

तमङ्गदमुपासीनं निशाम्य हरिभिर् वृतम् ।

२] जनितप्रत्ययो हर्षात् संपातिः पुनरब्रवीत् ॥२॥ [२

कृत्वा निःशब्दमव्यग्राः शृण्वन्तु हरयो मम ।

३] तैश्च्यं संकीर्तयिष्यामि यस्माज्जानामि मैथिलीम् ॥३॥ [३

अस्य विन्ध्यस्य शिखरे पुराऽस्मि पतितो भृशम् ।

४] दाहदग्धपरीताङ्गो निर्दग्धः सूर्यरश्मिभिः ॥४॥ [४

लब्धसंग्रस्तु षड्रात्रात् संरुजो व्याकुलेन्द्रियः ।

५] वीक्षमाणो दिशः सर्वा नाभिजानामि किञ्चन ॥५॥ [५

ततस्तु सागरान् सर्वाञ् शैलांश्चैव वनानि च ।

६] सरांसि च नदीश्चैव चिन्तयन् स्मृतिर्माप्तवान् ॥६॥ [६

घृद्धपक्षिगणाकीर्णः कन्दरोदरकूटवान् ।

७] दक्षिणस्योदधेस्तीरे विन्ध्योऽयमिति मे स्मृतिः ॥७॥ [७

अस्मिञ्चाप्याश्रमः पुण्यः सुरैरपि सुपूजितः ।

८] मुनिर् निश्चाकरो नाम तस्मिन्नुग्रतंषा भवत् ॥८॥ [८

१. म—तं घृद्धं ।

७. म—+ वीक्ष्यमाणो ।

२. कै रा ल, अ व म ल श च-
निशाम्य ।

८. रा—+ स्मृतिरात्मवान् ।

अ ल, म च—स्मृतिरात्मवान् ।

३. च—संपाती ।

९. रा—+ घृद्धपक्षिगणा० ।

४. म—तत्वं ।

१०. म—+ रकूटगान् ।

५. म च—निदग्धः ।

११. रा—+ म्बुप्रतपो० ।

६. रा—+ सहजो ।

अष्टौ वर्षसहस्राणि तेनाहमुषितः सह ।

९] स्वर्गतस्य अतं त्वेकं द्वे शते वसतो मम ॥९॥ [९

N] ततो गिरितटे हस्मिन् दग्धपक्षतनूरुहः । [N

अवतीर्य तु गिर्यग्राव कृच्छ्रेण विषेमाव सैमाव ।

१०] तीक्ष्णदर्भा वसुमतीं गंहनां चाप्युपाक्रमम् ॥१०॥ [१०

तमृषिं द्रष्टुकामोऽस्मि दुःखेनाभ्यागतो भृशम् ।

११] सैर्धि जटार्युषा पूर्वं बहुशोऽभिगतो हि सः ॥११॥ [११

अभ्यासाच्च चाश्रमे पुण्ये वैवुर वाताः सुगन्धिनः ।

१२] पुष्पवन्तः सदा वृक्षाः फलवन्तश्च सर्वशः ॥१२॥ [१२

उत्प्लुत्य चाश्रमद्वाराद् वृक्षमूलमुपाश्रितः ।

१३] द्रष्टुकामः प्रतीक्षेऽहं भगवन्तं निशाकरम् ॥१३॥ [१३

अथ पश्यामि दूरस्थमृषिं ज्वलिततेजसम् ।

१४] कृताभिषेकं दुर्धर्षमागच्छन्तमुदङ्मुखम् ॥१४॥ [१४

तमृक्षाः सैमरा व्याघ्राः सिंह नैगाः सरीसृपाः ।

१५] परिवार्याभिर्गेच्छन्ति मातरं प्राणिनो यथा ॥१५॥ [१५

१. ल, ब—† अवतार्य ।

८. रा—बहु ।

२. श—विषमात्मना ।

९. भ—उत्पत्य ,

३. रा—† तीक्ष्णदर्भा ।

१०. अ भ च—चाश्रमद्वारं ।

म—† तीक्ष्णदग्धं ।

११. ल, —नास्ति ।

४. कै रा—† वृ मुवपाक्रमत् ।

१२. ल, ब—अथापश्यमदू० ।

ल, ब—† गंहनां चाप्युपाक्रमत् ।

१३. कै—† समरा । रा—† सुकर० ।

अ—कृच्छ्रेण समुपाक्रमत् ।

१४. ल, ब म श—व्याघ्राः ।

श—† गंहनां चाप्युपाक्रमत् ।

१५. कै रा—परिवार्यं तु ग० ।

५. म—† सर्व ।

अ च—परिवार्यं तु ग० ।

६. रा—† जटार्युषः ।

ल, —परिवार्याहु० ।

७. ल, —नास्ति ।

- १६पू] संप्राप्तं तं मुनिं दृष्ट्वा तानि सत्त्वानि निर्ययुः ॥१६^३॥ [१६पू
 ऋषिस्तु प्रेक्ष्य मां तूष्णीं प्रविवेक्षाश्रमं ततः ।
 १७] स मुहूर्ताद् विनिष्क्रम्य ततः कार्यमपृच्छत ॥^४ १७॥ [१७
 लोमेना तुं विर्कलं दृष्ट्वा नाभिजानाति मां मुनिः ।
 १९] विनिर्दग्धाबुभौ पक्षौ शरीरे च व्रणानि मे ॥१८^५॥ [१८
 ईहास्तां पक्षिणौ द्वौ तुं मातरिभ्वसमौ जवे ।
 २०] गृद्धराजौ महावीर्यौ भ्रातरौ कामरूपिणौ ॥१९॥ [१९
 तयोर्ज्येष्ठस्तु संपातिर् जटायुस्तुं जघन्यजः ।
 २१] ममाग्रंहीतां चरणौ रूपमास्थाय मानुषम् ॥२०॥ [२०
 ताभ्यां तुल्यं न पश्यामि जवेन च बलेन च ।
 २२] विचिनोमि जगत् सर्वं तयोस्तुल्यो न विद्यते ॥२१॥ [N

१. अ म—तृषि ।	ल—† नाम्यजानाति ।
२. अतः परमधिकः पाठः—	म श—न प्रजानाति ।
अ च—प्रविष्टे भवनं यच्च (यथा)	म—न स्मजानाति ।
राजः सामात्यकं बलम् ।	ख—नाम्यजानात्स ।
म—प्रविष्टस्येव भवनं राजः	८. अ म च—अतः परमधिकः पाठः—
सामात्यकं बलम् ।	स मुहूर्ताद्विनिष्क्रम्य ततो बचनमब्रवीत् ।
३. श—पश्यन् ।	९. अ म—अत्रास्तां ।
४. म—नास्ति ।	१०. म ल _२ श—च ।
५. अ म—लोकात् ।	११. म—जटायुम् ।
६. कै रा म ल _२ —† विर्कलं ।	१२. कै रा—†समागृहीतां ।
७. अ—न स जानाति ।	म—समाग्रहीतां

N] कस्त्वं कथमिदं दुःखं प्राप्तवानसि सांप्रतम् । [N

कस्ते व्याधिः समुत्पन्नः पक्षाणां पतनं कथम् ॥२२॥

२३] दण्डो वाऽयं कृतः केन सर्वमारुयातुमर्हसि । [२१

N] दुःस्वितं त्वां समालक्ष्य मम प्रव्यथते मनः ॥२३॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकार्ण्डे निशाकरैमुनिदर्शनं नाम

त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५२ ॥

१. अ ल२ म च—कथमिमं ।

२. रा—कुले ।

३. कै—कथं ।

म—कुले ।

म—हृते ।

४. अ व म—त्वां ।

५. रा—श्रीरामायणे ।

ल२—इति ।

६. ल, व म श—किष्किन्धा० ।

म—नास्ति ।

७. कै रा अ म—निशाकरदर्शनं ।

[व-६०] = [त्रिपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-११]

एवमुक्तस्त्वहं तेन श्लक्ष्णया परया गिरा ।

१] अनुजं संस्मरन् किञ्चिद् बाष्पपूर्णमुखोऽभवम् ॥१॥ [N

स बाष्पवेगः सहसा नदीवेग इवागंतः ।

N] वार्यमाणः प्रयत्नेन बलान्मे संप्रवर्तते ॥२॥ [N

N] धारयित्वाश्रुवेगं तु भ्रातृकोहमुपस्थितम् ।

२] निवेदयामि स्म तदा महर्षेः संहताञ्जलिः ॥३॥ [N

भगवन् संप्रहृदोऽस्मि लज्जयावन्ताननः ।

३] उदाहर्तुं न शक्नोमि बाष्पहृदमुखोऽस्म्यहम् ॥४॥ [N

संपातिनं मां भगवन् विद्धि दुष्कृतकारिणम् ।

४] भ्रातरं तस्य वीरस्य ज्येष्ठमिष्टं जटायुषः ॥५॥ [N

स्वचापलेकताद् दोषाद् विधिनासादितान्तरम् । [N

N] तव तदा दारुणं कर्म सहसा दुष्करं कृतम् ॥६॥ [१पू

N] सूर्यानुगमेनं घोरं यावदस्तमनं रवेः ।

कारणं चाभिधास्यामि येन पक्षाविमौ मम ॥७॥ [N

५] विनिर्दग्धौ विरूपौ च भगवन् श्रोतुमर्हसि । [N

अहं चैव जटायुश्च प्रेङ्क्षौ दर्पमोहितौ ॥८॥

१. कै रा ल, घ म ल, श—
एवमुक्तोऽस्म्यहं ।

२. रा—इवागतः ।

३. कै ल, घ म ल, श—
+० स्वाश्ववेगं ।

रा—० स्वाश्ववेगं ।

४. कै रा म ल, म च—
प्रतिहृदोऽस्मि ।

५. म—० वा च गता० ।

६. अ म च—इत्यहं यमुमुक्तं मम ।

७. ल, —दुष्कृतिका० ।

८. ल, —+वीरस्य ।

९. म च—स्वचापस्यकृ० ।

१०. रा म—० नासादितानुरं ।

११. कै रा ल, घ म ल, श—
सूर्यस्वागा० ।

१२. रा म म च—संहृष्टौ ।

- ६] खं समुत्पत्तितौ वेगाद् बंहुनीलं नभस्तलम् । [३
 १० उ] जिज्ञासन्ताबुभौ वीर्यमन्योन्यस्य जयैषिणौ ॥९॥ [N
 ७उ] पणं स्वराज्यमुद्दिश्य कालस्य वञ्चमागतौ । [N
 ७पू] कैलासशिखरे बद्धा मुनीनामग्रतः पणम् ॥१०॥
 रविर्नावनुगन्तव्यो यावदस्तमनोदयम् । [४
 ८] अथ वायुपथं प्राप्य पश्यावः पृथिवीतले ॥११॥
 रयचक्रप्रमाणानि नगराणि कचिद् कचिद् । [५
 ९] कचिद् वादित्रघोषांश्च तथा गीतस्वनं कचिद् ॥१२॥ [६पू
 कचिद् पुण्याहघोषांश्च कचिच्च रुदितस्वनान् । [N
 N] आपगाः संप्रकाशन्ते तन्तुवत् संसृताः क्षितौ ॥१३॥ [८उ
 १३पू] महानघोऽपि दृश्यन्ते लाङ्गलस्य गति र्यथा ।
 N] निर्वधो हेमकूटश्च माल्यवाक् शृङ्गवास्तथा ॥१४॥ [N
 भारवन्तैस्तथाऽन्येऽपि प्राकारा इव ते बंधुः ।
 N] अथाकाशं प्रपद्योभौ भीममक्षयमव्ययम् ॥१५॥ [N
 N] पश्यावः सिद्धमार्गाश्च खेचरांश्च सहस्रशः । [N
 १०पू] तथैवाप्सरसो बंहीः पश्यावः सुविभूषिताः ॥१६॥ [६उ

१. म—०स्तङ्गमील ।

२. कै रा—रविचौ तु प्रयातव्यौ ।

अ—रविणौ तु प्रयातव्यौ ।

ब म ल२ स—रविमार्गप्रयातव्यौ ।

च—रविणौ तु प्रयातव्यौ ।

३. कै—वायुपथा ।

४. म—पश्यामि ।

५. अ च—गीतस्वनां ।

६. ल२—महत् ।

७. म—संसृताः ।

८. कै रा—निषेधो । अ—निषदो ।

९. अ—सारबतम् ।

१०. ल, —प्रभुः ।

११. म च—सिद्धमार्गं च ।

१२. ल२—समन्वतः ।

१३. कै रा ल, ब म ल२ स म च—
 बहयः ।

तूर्णमुत्प्लुत्य चाकाशमादित्यपथमास्थितौ ।

- ११] आबामालोकयन्तौ च कुर्वाणौ वेगमुत्तमम् ॥१७॥ [७
अवनिं दृष्ट्वन्तौ च नवशाद्वलशोभिताम् । [N
१२] उपलैरिव संच्छन्नां सुप्रख्यातैश्च पर्वतैः ॥१८॥ [८ पू
१३ उ] हिमवांश्चैव बिन्ध्यश्च निषधश्चार्णवावृतः ।
पुष्करिण्यां यथा नागा लक्ष्यन्ते भूतले स्थिताः ॥१९॥ [९
१४] तीव्रः स्वेदश्च दाहश्च भयं चासीत् तदाऽऽवयोः ॥२०॥
समाविवेश मोहश्च मूर्छा ग्लानिश्च मे परा । [१०
१५] न दिग् विज्ञायते पूर्वा कौवेरी^१ न च वारुणी । [११ पू
याम्या न विदिता चैव भानुरग्निप्रतापिता ॥२१॥ [N
१६] युगान्ताभिर्हते काले दह्यमान इवाम्बरे । [१२ उ
अग्निराग्निरिवाभाति भास्करो नीललोहितः । [N
१७] अप्रमेयवपुस्तत्र नातिव्यक्तः प्रकाशते ॥२२॥ [N
यत्रेन महता व्योम्नि मया समभिवीक्षितः । [१२
१८] तुल्यः पृथ्व्याः प्रमाणेन भाति मे भास्करस्तदा ॥२३॥ [१३
जटायुर् मामनापृच्छय पपातावाङ्मुखस्तदा ।
१९] तं दृष्ट्वा तूर्णमाकाशादात्मानं सम्प्रयुक्तवान् ॥२४॥ [१४
पक्षाभ्यां स मया गुप्तो जटायुर् न व्यदह्यत ।
२०] पराक्रमन् रश्मिदग्धः^२ परं वायुपथादहम् ॥२५॥ [१५

१. म—०र्णमुत्प्लुत्य ।

२. रा—अ म च—दु ।

३. म—† उपलैरिव ।

४. रा—† सुप्रख्यातैश्च ।

५. अ म—न कौवेरी न ।

६. ल, म—दु ।

७. अ म च—युगान्ताग्निः ।

८. कै रा ल, व म ल, य—
† इवांबरं ।

९. अ म च—पृथ्वी ।

१०. कै—† पुरं ।

अयैक्षं' तं निपतितं जनस्थाने जटावुषम् ।

२१] अहं च पतितो विन्ध्ये दग्धपक्षो जेदीकृतः ॥२६॥ [१६

पुण्यानि नापि मे सन्ति यन्न ममोऽस्मि सागरे । [N

२२] आकाशे वा मृतो नैव विषमे च शिलोच्चये ॥२७॥ [N

राज्याद् विहीनो भ्रात्रा च पक्षाभ्यां विक्रमेण च ।

२३] सर्वथा मर्तुमिच्छामि पतिष्यामि गिरेस्तटात् ॥२८॥ [१७

को हि मे जीवितेनार्थो विपक्षस्याद्य पक्षिणः । [N

२४] परैः सञ्चार्यमाणस्य काष्ठलोष्टसधर्मिणः ॥२९॥ [N

इत्थार्षे रामायणे किष्किन्धार्काण्डे सम्पातिवाक्यं नाम

त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५३ ॥

१. ल, —अयैक्षं ।

अ म च —अमौषं ।

म —तयैक्षं ।

२. कै रा ल, व म ल, रा —

जटाकुले । म च —जटीकृतः (ः)

३. अ —+ नापि । म —+ नापि ।

४. रा —+ गन्धुमि० ।

५. म —निपतिष्यामि ।

६. रा ल, —विपक्षस्याद्य ।

७. ल, —इति ।

रा —भ्रीरामायणे ।

८. ल, व म रा —किष्किन्धा० ।

म च —नास्ति ।

[६-६१, ६२] = [चतुष्पञ्चाशः सर्गः] = [दा०-६२, ६३]

- एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठं पारुदं दुःस्वितो बृहस्प । [१पू
 १] विसृजमेत्रं वारि गिरि-मैस्त्रवणं यथा ॥१॥ [N
 मां स बाष्पमुखं दृष्ट्वा महर्षिः करुणान्वितः । [N
 २] ध्यात्वा मुहूर्तं भगवानिदं वचनमब्रवीत् ॥२॥ [१उ
 भविष्यतस्तु पक्षौ ते विशेषिततरौ द्विज ।
 ३] चक्षुषी प्राणदृदिश्च विक्रमश्च बलं च ते ॥३॥ [२
 पुराणो सुमहत् कार्यं त्वत्कृते हि मया श्रुतम् ।
 ४] दृष्टं मे तपसा चैव श्रोत्रेण च श्रुतं द्विज ॥४॥ [३
 राजा दशरथो नाम कश्चिदिक्ष्वाकुनन्दनः ।
 ५] तस्य पुत्रो महातेजा रामो नाम भविष्यति ॥५॥ [४
 अरण्यं भार्यया सार्धं भ्रात्रा चैव समिष्यति ।
 ६] कस्मिंश्चिदर्थं धर्मज्ञः पितुर्निर्देशमाचरन् ॥६॥ [५
 रावणो नाम रामस्य भार्यामहरिष्यति ।
 ७] राक्षसेन्द्रो जनस्योनाद् दुर्जयः सुरदानं वै ॥७॥ [६
 सा तु कामैः प्रलुभितो भक्ष्यैस्तैस्तैश्च मैथिली ।

१. म—एवं मुनिश्रेष्ठमहं ।

२. कै रा ल, —† विसृजं ।

ब ल, श—व्यसृजं ।

म—† वसृजं ।

३. ब म ल, श म—गिरिः प्रस० ।

अ च—† गिरिं प्रस० ।

४. कै रा ल, ब म ल, श—

† चक्षुषा ।

५. कै रा ल, अ ब म ल, श च—

† ० वृद्धम् ।

६. म—नास्ति ।

७. रा—† च संगमि० ।

श म—सह गमि० ।

८. कै—नास्ति ।

९. ल, ब—निदेशं पितुराचक्ष् ।

१०. कै रा—० नाद् दुर्जयेः ।

अ म—० नादवध्यः ।

ल, श—† दुर्जयः ।

११. श—सुरासुरैः ।

१२. अ म च—† प्रसक्तोक्तिः ।

८] याच्यमाना पिशाचीभिर्दुःखमग्ना न मोक्ष्यते ॥८॥ [७

परमार्थं तु वैदेहा ज्ञात्वा दास्यति देवराट् ।

९] तदन्नमद्युतप्रख्यं सुराणामपि दुर्लभम् ॥ ९ ॥ [८

१०] अन्नमुद्धृत्य रामाय भूतले निर्वपिष्यति ॥१०॥ [९ उ

यदि जीवति मे भर्ता देवरो वापि लक्ष्मणः ।

११] तिष्ठतः प्रेत्यभावे वा स्यादिदं त्वर्क्षयं तयोः ॥११॥ [१०

एष्यन्त्यन्वेषकास्तस्या महादूताः पुत्रक्रमाः ।

१२] आख्येया राममहिषी तेभ्यस्ते जनकात्मजा ॥१२॥ [११

सर्वथा चेह तिष्ठ त्वमीदृशः क गमिष्यसि ।

१३] एतं कालं प्रतीक्षस्व लप्स्यसे त्वं तनूहंही ॥१३॥ [१२

उत्सहे त्वाहमद्यैव प्रीत्या कर्तुं सपक्षकम् ।

१४] इहस्थस्त्वं तु लोकानां महत् कार्यं करिष्यसि ॥१४॥ [१३

तवापि स्तुतु यत् कार्यं तयोर्वा नृपपुत्रयोः ।

१५] ब्राह्मणानां सुराणां च मुनीनां वासवस्य च ॥१५॥ [१४

इच्छाम्यहमपि द्रष्टुं भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

१६] चिरं तु जीवितव्यं स्यादिति त्यर्क्षये कलेवरम् ॥१६॥ [१५ पू

१. व—। मोक्ष्यति ।

२. कै रा—। दानवः ।

अ म च—वासवः ।

३. अ—अतः परमधिकः पाठः—

तदन्नमद्युतप्रख्यं विज्ञायेन्द्रमयोदनं ।

४. अ—। अग्रे सु० । च—अग्रे उ० ।

५. रा अ म च—भर्ता मे ।

६. कै रा ल, व म ल, श—

तस्य सुखे ।

७. अ—अतः परमधिकः पाठः—

तत्सत्तत्सु तु यच्छ्रेष्ठं सीता तन्नमपिष्यति ।

तेन कालं वृत्तवती क्षुत्तृष्णापरिवर्जिता ॥

८. अ म च—रामदूताः ।

९. कै रा ल, व म ल, श म—
तनूहान् ।

१०. कै रा ल, व म ल, श—
बाहमद्यैव ।

११. कै रा ल, व म ल, श—
०ष्यं स्यादित्यत्वक्षं ।

अ—

न तु जीवितुमिच्छामि चिरं त्वहे ।

एतैश्चान्यैश्च बहुभिर्वाक्यैर्धर्मार्थसंहितैः ।

१७] मां प्रज्ञास्याभ्यनुज्ञाय प्रविवेशाश्रमं मुनिः ॥१७॥ [६१, १

ऋषेश्चाहं वचः श्रुत्वा द्रष्टुकामश्च राघवौ । [N

१८] तथा दुःखैः सर्माविष्टो न त्यजामि कलेवरम् ॥१८॥ [N

१९ पू] कन्दरार्थं विसर्पित्वा विचरंश्च ज्ञनैः ज्ञनैः । [२पू

N] चरणाभ्यां गुहां गत्वा स्थितोऽहमेति दुःखितः ॥१९॥ [N

१९ उ] सोऽहमद्रिं समारुह्य भवतः प्रतिपालये । [२उ

N] तं च कालं प्रतीक्षामि चिन्तयन्नेवं तन्मनाः ॥२०॥ [N

अद्य त्वेतस्य कालस्य साग्रं वर्षञ्च तं गतम् ।

२०] देशकालप्रतीक्षोऽस्मि हृदि कृत्वा मुनेर्वचः ॥२१॥ [३

सोऽहं तेष्ये तमासाद्य स्वर्गतं तु निशाकरम् ।

२१] मां निर्दहति शोकाग्निः शुष्कं वनमिवानलः ॥२२॥ [४

व्यर्थिकां मरणो बुद्धिं कृत्वा भूयो जिजीविषुः । [५ पू

२२] श्रुतैस्तैस्तैः प्रशमयन्मग्निं वारिषटैरिव ॥ २३ ॥

N] आस्यां तु मुहृदां बद्ध्वा मुनेर्वाक्यमनुस्मरन् । [N

२३ उ] धृत्या निहन्मि तद्दुःखं तमो दीपे ईव ज्वलन् ॥२४॥

१. अ म च — प्रज्ञास्या० ।

२. ल, म ला श — पितुः ।

३. अ श म च — दुःखसमाविष्टो ।

रा व म ल, — दुःखे समा० ।

ल — दुःखे समाविष्टे ।

४. म — कंदरात् ।

५. कै रा ल, अ व म श च —

• हमपि ।

६. म — अहमद्रिं ।

७. कै ल, श — विजयवेधं ।

८. ल, — पुनर्वचः ।

९. अ च — तस्यैव तमा० ।

म — तत्स्थानमा० ।

१०. म — जिजीविषुः ।

११. अ म च — आत्मा ।

१२. कै रा ल, व म ल, श — हस्या ।

१३. अ च — तं दुःखं ।

१४. कै रा ल, अ व म ल, श च —

+ दीर्घमिव ।

२४५] भक्ष्यैस्तु विविधैर्वन्यैर्मा पोषयति पुत्रकः ॥२५॥ [N
इदमप्यद्भुतं सर्वे पश्यन्तु हरयो मम ।

N] इमौ पत्नी प्रवृत्तौ मे बलं चैव यथा पुरा ॥२६॥ [N
पुनर्युवानमात्मानं पश्याभ्यौदार्यवत्तरम् ।

N] मनसा चैव जानामि मनश्चाख्याति हीव मे ॥२७॥ [N
एष पश्यामि वैदेहीमशोकवनिकागतम् ।

N] स्वस्तिबोऽस्तु गमिष्यामि कृतार्थाः सन्तु वानराः ॥२८ [N
ततस्ते वानरा हृष्टास्तद्भुतमवेक्ष्य वै ।

N] यौवनाद् गृध्रराजस्य कृतं कार्यमित्यब्रुवन् ॥२९॥ [N
ततस्ते वचनं श्रुत्वा सर्वे संहृष्टमानसाः ।

६२, २४] बभूवुर हरिशार्दूला विशोकैर्जडयोन्मुखाः ॥३०॥ [२४
अथ पवनसमानविक्रमास्ते

प्रवगवसाः परिपूर्णमानसाः ।

त्वरितमभिमुत्सा ययुर्दिशं [?]

२५] जनकमुतापरिमार्गणोत्सुकाः ॥३१॥ [२५

इत्यार्षे रामायणे किष्किंशकाण्डे संपातिपक्षोद्गमनो नाम

चतुष्पञ्चासः सर्गः ॥ ५४ ॥

१. कै रा अ म ल, श च—

†. चैरन्यै० ।

ल, व—†. चैरन्यै० ।

२. ल, —इदमप्यद्भुतं ।

३. कै ल, अ म ल, श म च—

०. चमिति बु० ।

६४. अ—०. कात्युदयो० ।

म च—०. कात्युदयो० ।

५. अ च—०. जमानसाः ।

६. अ म च—दिशं ययुः ।

७. अ च—०. जोत्सुकाः ।

८. रा—श्रीरामायणे ।

अ—इति श्री ।

९. ल, व म ल, श—किष्किंश० ।

म—नस्ति ।

१०. ल,—संपातिपक्षो नाम ।

म—०. पक्षोद्गमे ।

अ श च—०. पक्षोद्गमे ।

[बं-६१, ६२] = [पञ्चपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-६१]

एवं कथयतस्तस्य पतगस्य महात्मनः ।

१] उत्पेततुस्ततः पक्षौ वानराणां प्रपश्यताम् ॥१॥ [८

स दृष्ट्वा स्वां तनुं पक्षैर्हृद्गतैररुणच्छदैः ।

२] प्रहर्षमतुलं लेभे वानराश्चिदमब्रवीत् ॥२॥ [९

निशाकरऋषेस्तस्यै प्रभावात् सुमहात्मनः ।

८] समुत्थिताविमौ पक्षौ सर्वे पश्यत वानराः ॥३॥ [१०

इत्युक्त्वा तान् हरीन् सर्वान् संपातिः पतगेश्वरः ।

९] उत्पतार्तं गिरेः शृङ्गार्जं जिह्वासुरगमद्गतिम् ॥४॥ [१३

ततस्ते वानराः सर्वे विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ।

१०] पर्वताग्रमुदैक्षन्त संपाति र्यत्र संस्थितः ॥५॥ [N

शिवरस्यस्तु संपातिः पुनस्तानब्रवीद्वचः ।

११] हर्षसंपन्नया वाचा स्वरसंपदमैयुक्तया ॥६॥ [N

निशाकरस्यैवैः सर्वे यूयं पश्यत वानराः ।

१२] सम्यक्चीर्णस्य तपसः प्रभावमिह यादृशम् ॥७॥ [N

आदित्यरश्मिभिर्दग्धौ पक्षौ तु गमनार्क्षमौ । [N

१३] संजातौ तस्य सत्येन स्वगेन क्षणमक्षमौ ॥८॥

१. म—०छतेखल्ल० ।

६. ल, व—निशाकरऋषेः ।

२. कै रा अ म ल_२ श म च—

७. रा—०छक्षौ ।

०रत्सर्वेख० ।

८. म—गगनाक्षमौ ।

३. श—उत्पादस्य गिरेः शृङ्गं ।

९. कदाचिन्मूलतः “गगने गगनक्षमौ”

४. कै रा ल, अ व ल_२ श म च—

षाडः स्यात् ।

‡ चिह्नितः ।

१०. ल_२—नक्षि ।

५. म—०संपत्तियुक्तया ।

- यौवने वर्तमानस्य यथासीन् मे' पराक्रमः ।
 १४] तदेवाथावगच्छामि बलं पौराणमात्मनः ॥१॥ [११
 सर्वथा क्रियतां यत्रः सीतां द्रक्ष्यथ वानराः ।
 १५] पक्षलाभो मम यथा प्रेत्यक्षं सैभिर्दर्शनम् ॥१०॥ [१२
 क्रोशमात्रमितो गत्वा विन्ध्यादस्मान्नगोत्तमात् ।
 १६] श्रतयोजनविस्तीर्णं लङ्घयध्वं महोदधिम् ॥११॥ [N
 तत्र त्रिकूटशिखरे निविष्टं रावणालयम् ।
 १७] लङ्कां द्रक्ष्यथ दुर्धर्षा निहिता यत्र मैथिली ॥१२॥ [N
 रक्ष्यमाणा सुभीमाभी राक्षसीभिर्यशस्विनी ।
 १८] तर्ज्यमाना च बहुशस्तस्य रौद्रस्य शासनात् ॥१३॥ [N
 कृतार्थाश्च प्रतीताश्च तां च दृष्ट्वा यशस्विनीम् ।
 १९] धर्षयित्वा ततो लङ्कां पुनरेष्यथ वानराः ॥१४॥ [N
 न स्वस्वस्ति बलं किञ्चिन् मम ज्ञातुमनागतम् ।
 २०] अनुभावात् तु जानामि महर्षे भवितात्मनः ॥१५॥ [N
 हिमवन्तं गमिष्यामि शङ्करश्च शूरं गिरिर्म् ।
 २१] तत्र मे दयिता भार्या ज्ञातयश्च कृतालयः ॥१६॥ [N
 विशालशिखरं प्रांशुं(?) १) मलयादविदूरतः ।
 २२] वानरा गम्यतामेष समुद्रस्योत्तरे गिरिः ॥१७॥ [N

१. म—यथासीन् ।

२. म च—०क्षत्रविद्वां० ।

३. रा अ ल, श म च—१क्ष्यमाणा ।

४. म च—सुभीमाभी ।

५. रा अ ल, श म च—०स्विनी ।

६. रा अ श म च—०माना ।

७. ल, श—मासि ।

८. ल, व म ल, श—शुभं ।

९. अ म च—नयश्च कृतालयः ।

१०. कै रा ल, अ व ल, श

†०शिखरं ।

११. अ म च—प्रांशुं ।

कै रा व म श—प्रांशुं ।

यः शक्तो योजनशतं निरालम्बे विहायसि ।

२३] क्रमितुं सागरं शूरः स सर्वैर्विनियुज्यताम् ॥१८॥ [N

इति तस्मिन् ब्रुवत्येव विहङ्गप्रबरे वचः ।

६२, १] उवाच जाम्बवान् वाक्यं तत्कालसदृशं हरिः ॥१९॥ [N

सर्वं साधु च युक्तं च भवानर्थं च भाषते ।।

२] वृद्धभावानुरूपं च हितं रघुकुलस्य च ॥२०॥ [N

अस्माकं महती चिन्ता कथं सागरलङ्घनम् ।

३] भवेदिति महासत्त्व तेन स्मो व्याकुलीकृताः ॥२१॥ [N

तत्र वै^१ मतिसाहाय्यं भवान् नो दातुमर्हति ।

४] परे पारे समुद्रस्य प्लवने पततांवर ॥२२॥ [N

५ उ] श्रुत्वैतज्जाम्बवद्वाक्यं सम्पातिः प्राब्रवीद् वचः ।

तदैव स दुरात्मा वै रावणः स्याद्धतो मया ।

७] यदि पक्षौ न दग्धौ मे भवेतां सूर्यतेजसा ॥२३॥ [N

८ पू] समपासांश्च क्रुद्धस्य सम्पातं राक्षसाधमः ।

N] लङ्कां च त्वरितोऽभ्यागात् ससीतः सहजीवितः ॥२४॥ [N

८ उ] न जीवेदिति मे बुद्धिस्तैस्त्वमेतद् ब्रवीमि वः ॥२५॥ [N

सोऽहं वृद्धः कपिश्रेष्ठास्तेनाशक्तः पराक्रमे ।

९] लङ्कां नेतुं न शक्या (क्षया) मि स्वयं^२ वैः प्लवगोक्षमाः ॥२६॥ [N

असौ ममात्मजो हृष्टः सुपाश्वो नाम वानराः ।

१०] स हि गन्तुं समर्थस्तां लङ्कां रावणपाळिताम् ॥२७॥ [N

१. कै च—शूराः ।	६. कै अ व श च—सुदुरात्मा ।
२. कै—० विनियोज्यतां ।	७. रा—ममाप्यध ।
३. च—नास्ति ।	८. म—नास्ति ।
४. ल _१ —तत्रैव ।	९. ल _१ —० क्षयवस्तद् ब्रवीमि ।
५. कै ल, व—१ दातुमर्हति ।	१०. रा ल, व म ल _१ श—परिक्रमे ।
	११. ल, व म ल _१ य—वा ।

इत्युक्त्वा पतगेन्द्रोऽसौ स्वपुत्रं मनसास्मरेत् ।

१.१] अथ प्रादुरभूत् तत्र दारुणः सुमहाद्रुतः ॥२८॥ [N

पक्षावाक्षिप्य विक्षिप्य तस्य पुत्रः प्रवर्तितः ।

१.२] सपुष्पाङ्कुरशाखाग्राः पतन्तीव महीरुहाः ॥२९॥ [N

तत्र प्रमाणाभ्यधिको रृद्धः पैक्षी महाबलः ।

१.३] महानचलसङ्काशो वानरानभ्यवर्तत ॥३०॥ [N

ततः सम्पातिपुत्रस्तु सुपार्श्वः समुपागतः ।

१.४] उवाच पितरं पुत्रः किमर्थं संस्मृतोऽस्म्यहम् ॥३१॥ [N

अस्य पुत्रस्य सम्पातिः कथयामास विस्तरम् ।

१.५] कथयित्वा तु तत्सर्वं सुपार्श्वं समचोदयत् ॥३२॥ [N

सं तंमर्थं पितुः श्रुत्वा सुपार्श्वश्चेदंमब्रवीत् ।

१.६] त्यज्यतां मानसी चिन्ता तरिष्यामि महाऽर्णवम् ॥३३॥ [N

बलं प्रमाणं तेजश्च परैरनुपमं मम ।

१.७] तेजो वेगः^१ प्रभावश्चैव मय्येव ध्रुवमन्ययम् ॥३४॥ [N

शिखरात् तु महेन्द्रस्य पर्वतस्य पुवङ्गमाः ।

१.८] वर्तते योजनशते लङ्का सा यत्र रावणः ॥३५॥ [N

शीघ्रमारुहतां पृष्ठमिदानीं प्रापयाम्यहम् ।

१.९] वेगेन च गमिष्यामि परं पारं महोदधेः ॥३६॥ [N

१. कै रा ल, ब म ल, श च—
०सा स्मरन् ।

२. श—†प्रभावतः ।

३. कै—सुपुष्पा ।

४. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
गुह्यपक्षो ।

५. ब—स्वपार्श्वः ।

६. अ म च—†०स्मृतं हम् ।

७. अ म च—अथ ।

८. अ म च—च ।

९. ल, —† समचोदयत् ।

१०. अ म च—तमर्थं स ।

११. अ म च—०बोद्धवः ।

१२. रा—वेगाः प्रभा० ।

ल, —वेगप्रभा० ।

अथोवाच महातेजा गृध्रराजमिदं वचः ।

२०] अङ्गदः प्रश्रययुतं पौरुषोद्योगसंयुतम् ॥३७॥ [N

सदृशं चानुरूपं च बलं वै भाषते भवान् ।

२१] कृतमेतावताऽस्माकं यत् प्रवृत्तिरुपागता ॥३८॥ [N

वीर्यविक्रमसम्पन्नाः सर्वे सन्ति च वानराः ।

२२] उत्सृत्य हि महेन्द्रं वै गिरिं गच्छेयुरर्णवम् ॥३९॥ N

विश्राम्य त्वं महातेजाः सह पित्रा महाबलः ।

२३] कृताभिगमने बुद्धिर्मया रावणसन्नि ॥४०॥ [N

ते तद्वचनमाज्ञाय प्रीतिसंहृष्टमानसाः ।

N] बभूवुर् हरिशार्दूला विष्णुरुद्रपराक्रमाः ॥४१॥ [N

एवमुक्त्वा तु सम्पातिस्तान् सर्वान् हरियूथपान् ।

४३, २४] जगामाकाशमाविश्य सुपर्ण ईव वेगितः ॥४२॥^५ [N

प्रलीनं तं खगं दृष्ट्वा प्रहृष्टो वानरर्षभः ।

२५] इदं हृष्टतरो वाक्यं वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ॥४३॥^६ N

दत्त्वा प्रवृत्तिं सीताया जीवयित्वा च वानरान् ।^७

२६] यातः स्वनिर्लेयं पक्षी सम्पातिर् हृष्टमानसः ॥४४॥ [N

तदागच्छत गच्छामो दक्षिणस्योदधेर्गिरिम् ।

२७] समर्थयामहे तत्र लङ्घनार्थं महोदधेः ॥४५॥ [N

१. कै रा ब म—मधुरं वाक्यमब्रवीत् ।

अ च—मधुरं वाक्यमुत्तमं ।

२. म च—† बहवः सन्ति ।

३. म—उत्पन्नः ।

४. म—विजयः ।

५. कै रा ल, ब म ल, श—नास्ति ।

६. रा—† सुपर्णमिव ।

७. कै रा ल, ब म ल, श—वेगवान् ।

८. कै रा ल, ब म ल, श—नास्ति ।

९. कै रा ल, ब म ल, श—नास्ति ।

ततस्तथेत्येव तमूचुरज्ज्वं

प्रहर्षयुक्ता हरयो महाबलाः ।

स चावृत्तो ज्ञातिबलेन सञ्चवाय्

२८] जगाम ^१तं गृह्णन्निवेदितं ^२गिरिम् ॥४६॥ । N

इत्थार्षे रामार्यणे किष्किन्धाकार्षे संपातेगमनं नाम

पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥ ५५ ॥

१. कै रा अ—समावृत्तो ।

२. म श—गृह्णेन्निवेदितं ।

३. रा—श्रीरामार्यणे ।

४. छ, व म श—किष्किन्धा० ।

भ च—नास्ति ।

५. कै रा अ म च—

०तिपञ्चकाशो नाम

[वं सु० का०-१] = [षट्पञ्चाशः सर्गः] = [दा-६४, ६५]

आख्याते गृद्धराजेन समुत्प्लुत्य प्रवङ्गमाः ।

१] सङ्गताः प्रीतिमन्तश्च विनेदुः सिंहसङ्घवेद ॥ १ ॥ [१

सम्पातेर्वचनाच्चे तु सर्वे वानरपुङ्गवाः ।

N] दृष्टाः सागरमार्जगुः सीतादर्शनकाङ्क्षिणः ॥१॥ [२

रात्रिभिर्दिवसैश्चैव हरयस्ते समुत्सुकाः ।

N] उषित्वैकादशीं रात्रिं ददृशुर महदर्शनवर्म ॥१॥ [N

सन्धैर्महद्भिः क्रीडद्भिर् बहुभिर् बहुधा जले ।

४] व्यादितास्यैर् महावीर्यैर्हृन्मर्द्भिः समावृतेषु ॥४॥ [५

एव चान्यत्र क्रीडन्तमिव चान्यतः ।

५] क्वचित् पर्वतमात्रांश्च जलराशीन् समुत्क्षिपन् ॥२॥ [६

संकुलं दानवेन्द्रैश्च पातालतलवासिभिः ।

६] रोमहर्षकरं दृष्ट्वा विनेदुः कपिकुञ्जराः ॥६॥ [७

आकाशमिव दुष्पारं सागरं दृश्यते ततः ।

८] विषेदुरै वानराः सर्वे कथं कार्यमिति ॥७॥ [८

१. भ—समुत्प्लुत्य ।

२. कै भ—† ०संगवत् ।

३. कै रा व म भ—वचनाच्चे ।

४. ल२—०रमापेदुः ।

५. कै रा म ल२श—† ०वैकादशां ।

६. कै रा व—प्रतिर्विबमिबांवरं ।

अ म च—आसेदुर्वह्णालयं ।

७. अतः परमधिकः पाठः—

अ म च—

दक्षिणस्य समुद्रस्य समासाद्योत्तरं दिक्षं ।

संनिवेशं तज्जकुर्हरिवीरः हरीकणाः ॥

अ च—

ते समुद्रं समासाद्य प्रतिर्विबमिबांवरम् ।

भ—

ते समुद्रं समासाद्य दृष्ट्वा भीमविक्रमाः ।

कृष्णं लोकस्य महतः प्रतिर्विबमिबापरं ॥

८. कै म ल२—† व्याधितास्यैर् ।

९. श—०वैकर्मिभिः ।

१०. रा—समं वृत्तं ।

११. ल१ म—दुष्पारं ।

१२. ल१ व म श—दृष्टुं कृतः ।

१३. कै—निषेदुर ।

१४. ल२ श—०वैनिष्कृष्टम् ।

विषयणां बाहिनीं दृष्ट्वा समुद्रस्य निरीक्षणात् ।

९] आश्वासयामास हरीनङ्गदो वानरर्षभः ॥८॥^१ [३

N] हरिर्दृष्टैः समागम्य मन्त्रकालममन्यत ॥९॥ [१३ उ

स वानरैः परिवृतो युवराजो बभौ तदा ।^१ [N

N] मरुद्गणैः परिवृतो वृत्रशत्रुरिवाम्बरे ॥^११०॥ [N

सा वानराणां तु चमूः परिवार्याङ्गदं बभौ ।^१

१३] बासवं परिवार्येव बाहिनीं मरुतां यथा ॥११॥ [१४

१५ पू] तान् विषादेन महता सहसा समभिप्लुतान् । [१० पू

N] ततस्तान् हरिदृष्टांश्च तच्च सैन्यमरिन्दमः ।

१५ उ] अनुमान्याङ्गदः श्रीमान् वाक्यमर्थवदब्रवीत् ॥१२॥ [१६

न विषादे मनः कार्यं विषादो विषमुत्तमम् ।

१८] स्वादयत्यपि तेज्जं तु बालं क्रुद्ध इवोरगः ॥१३॥ [११

यो विषादं प्रसंहते विषमे प्रत्युपस्थिते ।

१७] तेजसा तस्य हीनस्य पुरुषार्थो न सिद्ध्यति ॥१४॥ [१२

२८ पू] क इदानीं महातेजा लङ्घयिष्यति सागरम् । [१७ पू

कोऽन्यस्तां वानरीं सेनां शक्तः स्तम्भयितुं भवेत् ॥१५॥

१. कै—†निषण्णां ।

द्वादशश्लोको न सः ।

२. श—†परिधिं ।

८. कै—०वं परिवार्येव ।

३. ल_१—नास्ति ।

रा—वासवार्थे च ।

४. श—†०वृद्धं ।

९. कै रा अ म च—अतः परमधिकः

५. ल, म श—सत्यम् ।

पाठः—

६. ल_१—नास्ति ।

अब्रवीदङ्गदः श्रीमान् वानरान् वानरर्षभः ।

कै रा अ म च—१२, १० ११

१०. रा म—सादयत्यङ्गदं ।

इत्येवंक्रमः पाठः ।

म च—सादयत्यङ्गदं ।

७. ल_१—नास्ति । म—कोपयकावय- ११. ल, म ल_१ ल_१—निषण्णे ।

- १४] अङ्गदाद् द्विविदान् मैन्दादन्यत्र च हनूमतः । [१५
 १० उ] भयं त्यजत मा भैष्ट कृतकृत्या वयं दृढम् ॥१६॥ [N
 निशां तावदिमां सर्वे स्वपध्वं विगतज्वराः ।
 ११] श्वः प्रभाते गमिष्यामि यैज्ञः श्रेयो भविष्यति ॥१७॥ [N
 अथ राज्यां व्यतीतायामङ्गदो हरिसत्तमः । [१३पू
 १२] सह तैर् वानरैः सर्वैर् विषसाद् गिरेस्तटे । [N
 ३०पू] कः करिष्यति सुग्रीवं सत्यसन्धमरिन्दमम् ॥१८॥ [१७ उ
 अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा न कश्चित् किञ्चिदब्रवीत् ।
 २६] स्तिमितेवाभवत् तस्ता तत्र सा हरिवाहिनी ॥१९॥ [२२
 २७ उ] पुनरेवाब्रवीत् तस्तांस्तान् हरीन् हरिसत्तमः । [२३पू
 ३६पू] ब्रुवध्वं यस्य या शक्तिर्गमने वः पुत्रज्जमाः ॥२०॥ [२४ उ
 क इमां वाहिनीं सर्वां समवेतां वनौकसाम् ।
 २९] मोक्षयिष्यति सन्देहाद् सुग्रीवस्य महात्मनः ॥२१॥ [१८
 कैस्य प्रसादाद् दारांश्च धनानि च गृहाणि च ।
 २३] इतो निवृत्ताः पश्येम सिद्धार्थाः सुखिनो वयम् ॥२२॥ [१९
 कस्य प्रसादाद् रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ।
 २४] अभिगच्छेम संहृष्टाः सुग्रीवं च महौजसम् ॥२३॥ [२०
 ३० उ] कः करिष्यति रामस्य प्रियमात्महिते रतः ।

१. कै रा ल, ब म ल_२—द्विविधा० ।

५. म—तस्य ।

२. अ—वच ।

६. अ—लक्ष्मणस्य ।

३. व भ—विषसाद् ।

७. रा अ भ अ—महारथं ।

४. कै रा—पुनरेवाभवत् ।

८. ल_१—महौजसः । म ल_२ श-

अ भ अ—पुनरेवाभवत् प्राह ।

महाबलं ।

[N] करिष्यति चे कल्याणं कस्तुरिष्यति सागरम् ॥२४॥ [N]

गन्तव्यां नगरी लङ्का मार्गितुं जनकात्मजाम् ।

[N] लङ्कनीयश्च वेगेन सागरः शतयोजनः ॥२५॥ [N]

सर्वे हि पुवगश्रेष्ठा भवन्तो दृढविक्रमाः ।

११] व्यपदेशेषु विख्याताः प्रजाभिश्चापि सत्कृताः ॥२६॥ [N]

१२पू] न हि वो गमने सक्ताः कदाचित् कस्यचित् कचित् । [२४पू

१४पू] दृष्टपूर्वो हि 'यो लोके श्रुतपूर्वोऽपि वा भवेत् ॥२७॥ [N]

यदि कश्चित् समर्थो हि" सागरस्यास्ति लङ्घने ।

२५] स ब्रवीतु ददात्वद्य पुण्यामभयदक्षिणाम् ॥२८॥ [२१]

१४ उ] को 'वैः कियंद् विक्रमेते हरिश्रेष्ठो महाबलः ।

१२ उ] दृष्टः स क्षिप्रमाख्यातुं यस्य या परमा गतिः ॥२९॥ [N]

वासवस्य सवज्रस्य ब्रह्मणो वा स्वयम्भुवः ।

२०] विक्रम्य सहसा हस्तादसृतं 'सं इहानयेत् ॥३०॥ [N]

०१पू] चन्द्रादपि हरेल लक्ष्मीं तेजो वा रविमण्डलात् ।

१२पू] विक्रमी य इतो लङ्कां गत्वा तु पुनराव्रजेत् ॥३१॥ [N]

१६ उ] अथाङ्गदवचः श्रुत्वा ते वै शाखापुगर्षभाः ।

१. अ ल_१ भ च—कः करिष्यति ।

२. कै—†कर्तव्या ।

३. भ—†क्रांतव्यश्चैव ।

४. य—योगेन ।

५. रा—भवन्ति ।

६. कै ल_१ व म ल_२ य—†व्याख्याताः

अ च—वाक्याताः ।

म—च व्याताः ।

७. म—पूजाभिः ।

८. अ—मंगः ।

९. कै ल_१ ल_२ य म च—वो ।

१०. रा—कृतपूर्वो हि । अ—नो ।

११. म ल_२ श—०स्ति च—हवः ।

१२. कै—०रस्येव । रा—०रस्य ह ।

म ल_२—०रस्यास्य ।

१३. रा—वा ।

१४. कै रा अ भ च—कियन्तं ।

१५. च—विक्रमं ।

१६. व—०माषातु ।

१७. रा—न स हानयेत् ।

१८. कै रा—विक्रमो । अ—विक्रम्य ।

ल_१—विक्रमे ।

- N] स्वं स्वं गतिसंमुत्साहमूचुस्ते तु समाहिताः ॥३२॥ [६५, १
 गजो गवाक्षः श्वरभे ऋषभो गन्धमादनः ।
 ३८] मैन्दश्च चं द्विविदश्चैव सुषेणो जाम्बवान् नलः ॥३३॥ [२
 अभाषत गजस्तत्र पुप्लुवे दशयोजनम् ।
 ४१] गवाक्षो योजनान्याह पुष्येयं द्विगुणान्यहम् ॥३४॥ [३
 श्वरभो वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
 ४२] अहं त्रिशद् गमिष्यामि योजनानां पुवङ्गमाः ॥३५॥ [४
 अथाभ्रश्चिखराकार ऋषभप्रतिमो गतौ ।' [N
 ४३] ऋषभो वानरश्रेष्ठो वानरांस्तानुवाच ह ।
 चत्वारिंशद् गमिष्यामि योजनानां न संशयः ॥३६॥ [५
 ४४] वानरस्तु महातेजास् त्वन्नवीद् गन्धमादनः ।
 योजनानां गमिष्यामि पञ्चाशदिति मे मतिः ॥३७॥ [६
 ४५] मैन्दो हि वानरस्तत्र वानरांस्तानुवाच ह ।
 योजनानां तु वै षष्टिमहं पुषितुमुत्सहे ॥३८॥ [७
 ४६] ततस्तत्र महातेजा द्विविदः प्रत्युवाच ह ।
 ४७पू] गमिष्यामि न सन्देहः सप्ततिं योजनान्यहम् ॥३९॥ [८
 N] सुषेणश्च हरिश्रेष्ठः सस्ववान् बलवानपि ।
 N] अशीतिं प्रतिजानीते योजनानां पराक्रमम् ॥४०॥ [९
 ४८पू] स माकृतसमो वेगे'' धार्तराष्ट्रसमो जवे । [N

१. रा—गतिं समु० ।

ब—गतिसंमुत्साहमूचुस्तं ।

२. कै रा ल, ब म अ ल, श च—
 सरभ । म—ऽश्वरभो ।

३. कै रा ल, ब म ल, द्विविदः० ।

४. म—नास्ति ।

५. कै अ—ऽऋषभप्रतिमो ।

६. ल, —नास्ति ।

७. म ल, —नास्ति ।

८. म—०तेजा अम० ।

९. कै रा ल, ब म ल, द्विविदः ।

१०. ल, —नास्ति ।

११. कै रा अ म च—वीर्ये ।

N] जाम्बवांस्तु महाप्राज्ञो वृद्धः परमसंमतः ॥४१॥

वानराणां वचः श्रुत्वा सागरप्लवनं प्रति । [१०

N] तान् सर्वान् वानरश्रेष्ठानिदं वचनमब्रवीत् ॥४२॥ [N

पूर्वमस्माकमप्यासीत् कश्चिद् गतिपराक्रमः ।

N] ते वयं वृद्धभावं हि अनुप्राप्ताः स्म (ः) सांप्रतम् ॥४३॥ [११

जराशियिलतां प्राप्तौ मन्ददृष्टिपराक्रमाः ।

N] स्मराम्यजातं गरुडममृतस्य च मन्यनम् ॥४४॥ [N

देवासुरविमर्दाश्च दृष्ट्वा मे बहवः पुरा । [N

N] किंतु नैवंगतं शक्यमिदं कार्यमुपेक्षितम् ॥४५॥

यदयं कपिराजश्च रामश्च कृतनिश्चयः । [१२

N] सांप्रतं बलमस्माकं योग्यं गतिपराक्रमम् ॥४६॥ [१३पू

तं पुरस्कृत्य वक्ष्यामि नैव किञ्चिन्मृषा वदे ।

N] अहमस्य समुद्रस्य यास्यामि प्लवनं गतः ॥४७॥ [N

५६ उ] दृष्ट्वा नं योजनशतं नैवत्येव न संशयः । [१३

५१ उ] तांश्च सर्वान् हरिवरौ जाम्बवाननुमान्य वै ॥४८॥ [१४पू

५२ पू] उवाच हरिमुख्यानां सैन्धिधौ वचनं महर्षे । [N

५३ पू] स खल्वेतावदेवासीद् गमने मे पराक्रमः ॥४९॥ [१४ उ

१. रा ल, अ ब म ल, श-+० आवा । १०. कै रा म च-वृत्तः ।

२. श-प्राज्ञो ।

अ-प्लवः ।

३. श-० दृष्टिपराक्रमः ।

११. रा ल, म ल, श-+ नवत्येव ।

४. ल, म-स्मरामि जातं ।

ब-नवति च ।

५. म-नैवंगते

१२. अ म च-हरिवरात् ।

६. अ म च-कृतनिश्चयौ ।

१३. रा-वचनं सैन्धिधौ ।

७. श-योगि ।

१४. कै रा ब म च-पितुः ।

८. रा म च-गहि ।

१५. रा-० वदेवास्ते ।

९. म-प्लवने ।

५२ उ] तावयये हि बलं वीर्यं यच्चासीद् विक्रमो मम ।

५३ उ] यत् कृतं यौवनस्थेन मया तच्छ्रोतुमर्हथ ॥५०॥ [N
सर्वस्य वृद्धस्य बलं पौराणं यौवने गते ।

[N] आचक्ष्णार्स्य बहुधा हास्यं भवति वानराः ॥५१॥ [N

किंतु वक्ष्याम्यहं वीर्यमात्मनो यौवनोदये । [N
मुपर्णेन मया चैव बलियज्ञे सनातनः ॥५२॥

५४] विक्रमांस्त्रीन् क्रमन् विष्णुस्त्रिः प्रदक्षिणमावृतः । [१५

त्रिविक्रमेण या क्रान्ता सशैलवनकानना ॥५३॥ [N

२,३१] त्रिसप्तकृत्वः पृथिवी परिक्रान्ता प्रदक्षिणम् ।' [६६,३३

[N] गत्वा प्राप्य च कैलासं गच्छामि विबुधालयम् ॥५४॥ [N

५५पू] बालभावे तदासीन्मे बलमप्रतिमं परैः । [१६ उ

[N] पशून्तांश्च जिघांसुं वै वचनमब्रवीत् तदा ॥' ५५॥ [N

दैत्यः पर्वतहस्तस्तु न भविष्येयं मत्पुत्रो ।

[N] इत्युक्त्वा पर्वतं दोर्भ्यां चिक्षेपासुरनन्दनः ॥५६॥ [N

१. रा श—यच्चा० ।

२. अ—यथा ।

३. म श—बलमाचक्ष्णामावृतः ।

४. म रा—मुद्रितः पाठः ।

५. कै रा ल, व म ल, श—
यौवनादयं ।

६. अ म च—मुपेणेन ।

७. अ—मयात् । म—या तात् ।

च—मया नातः ।

८. अ व म च—त्रिः सप्तकृत्वः ।

म—त्रिसप्तकृत्वा ।

९. अ—महा परमशिवः पाठः—

यदा चौषधयोऽगामिः संचिता देवशासनात्

निष्पन्नममृतं ताभ्यस्तदासीत्वा (को ?)

महद्वलः (लम् ?)

उदया.....बाहमस्तं गिरिवरोत्तमं ।

तं तु प्राप्य तु गच्छामि कैलासं विबुधाकयं ।

१०. कै रा ल, व म ल, श—तदा

स्यान्मे ।

११. अ च—

पशून्तांश्च जिघांसुं च वैचेन्द्रानमब्रवीत्तदा ।

म—

मया जिघांसुं च वक्ष्यामि वचनमब्रवीत्तदा

१२. अ—भविष्यति मत्पुत्रः ।

तदाघातेन खेदात् तु पर्वतो जानुना धृतः ।

[N] तेन भैरवश्च मे जानुः स्वर्जः शिथिलविक्रमः ॥५७॥ [N

५५ छ] स इदानीमेहं दृढः पुवने मन्दविक्रमः । [१६५

५६ पू] सांपतं पुवने शक्तिं नवतिं प्रवितर्कये ॥५८॥ [N

५७ पू] नैतावता च संसिद्धिं गन्तुं कार्यमिदं भवेत् । [१७

[N] स कदाचिद् गतोऽहं तु यज्ञे तेषां महात्मनाम् ॥५९॥ [N

ऋषीणामग्निवपुषां कैलासस्य समीपतः ।

[N] ततोऽहमग्निवाद्यैव मुनीन् प्वलनतेजसः ॥६०॥ [N

[N] बर्हिपुत्रं च हतवान् क्रुद्धं मृत्युमिवापरम् ।

५७ छ] अयोक्तवति तस्मिंस्तु हरीणां प्रवरे वंचः ॥६१॥ [N

नलक्ष्माण्याह तेजस्वी जातान् परमदुःखितान् ।

[N] नवतिं चैव सप्तोऽथ गमिष्यामि पुत्रङ्गमाः ॥६२॥ [N

तत्र पर्वतसङ्काशो हनूमानर्जनामुतः ।

५८] न तत्र सोऽनवीत् किञ्चिद् बलं पौरुषमात्मनः ॥६३॥ [N

अयोत्तरमुदारं च प्रत्युवाचेदमङ्गदः ।

५९] अनुमान्य महाप्राज्ञं जाम्बवेन्तं महाकपिम् ॥६४॥ [१८

अहमेतद् गमिष्यामि योजनानां शतं ध्रुवम् ।

६०] निवर्तने तु मे बुद्धिर् निश्चयं नाधिगच्छति ॥६५॥ [१९

१. कै रा च—तदा एतेन ।

ब म श—उवलिततेजसः ।

अ—तदाघातेन । अ—तदाघातेन ।

म—० नतेजसं ।

२. रा—पुत्रः ।

८. कै—बर्हि पुत्रं ।

३. अ—उत्तरम् ।

९. च—नास्ति ।

४. अ—उत्तरः ।

१०. कै रा छ, म छ, श अ म च
सहाधि ।

५. रा—इदानीं महाबुद्धः ।

११. कै रा छ, ब म श, अ म च—
हनूमानर्जनीमुतः ।

६. छ, ब—तां सिद्धिं ।

म छ, गता सिद्धिं ।

७. छ, अ—अहम् ।

१२. म—अहम् ।

वाल्यादलिष्टभावाच्च गुरुदोषाविचारणात् ।

६१] नित्यं च लालितकोर्होत् सच्छास्त्राग्राहितः पुरा ॥६६॥ [N
६२पू] तमुवाच हरिश्रेष्ठो जाम्बवान् वाक्यकोविदः ।

N] ज्ञायते गमने बुद्धिस्तव हर्यक्षपुङ्गव ॥६७॥ [२०

कार्यं शतं वा भूयो वा गत्वा प्रतिनिवर्तिनुम् ।

N] योजनानां भवेः शक्तो न त्वेष विधिरुत्तमः ॥६८॥ [२१

त्वं हि बालिबलादीनः किञ्चिद् वानरपुङ्गव ।

६४] योजनानां सहस्रस्य लङ्घने शक्तिमान् विभो ॥६९॥ [N

यादृशो हरिशार्दूलो बाली प्रख्यातविक्रमः ।

६५] सुग्रीवश्च महाबाहुस्तादृशस्त्वं हरीश्वर । [N

त्वं हि प्रेषयिताऽस्माकं निग्रहानुग्रहे प्रभुः ॥ ७० ॥

६६] तवाज्ञानिरंताः सर्वे वयमादाय मैथिलीम् । [N

N] आगमिष्याम एतस्मिन् क्षणे नास्त्यत्र संशयः ॥७१॥

अस्माकं यदि न त्वं स्या अग्रणीर् वानरेश्वरः । [N

६७] न कस्यचिद् वयं किञ्चिच् कृण्वाम परस्परम् ॥७२॥ [N

न हि प्रेषयिता तौत प्रेष्यैः प्रेष्यैः कैथं भवेत् ।

६८] भवेतायं जनः सर्वः पालनीयः प्रयत्नतः ॥७३॥ [२२

भवान् किलात्र चास्माकं स्वामिभावे व्यवस्थितः ।

१. कै—० दोषविचारणात् ।

च—० दोषाविचारिताः ।

म—० दोषवि० ।

२. म—विज्ञा संकलितः कोहात् ।

३. कै म—सच्छास्त्रं ग्राहितः ।

४. रा म—भवेच्छक्तो ।

म—भवेत् शक्तो ।

५. ल१—बालिव० ।

६. ल२—नास्ति ।

७. ल२—सुग्रीवाज्ञारताः ।

८. कै रा अ म च—नास्ति ।

९. म—स्यास्त्यमग्र० ।

१०. म—वानरेश्वर ।

११. रा—तत्र ।

१२. कै—प्रेष्यः प्रेष्यः ।

१३. अ म च—कथंचन ।

१४. रा—† अवलम्ब ।

- ६९] स्वामी किलात्रं सैन्यस्य गतिरेका पुषङ्गम् ॥७४॥ [२३पू
अपि वैवास्य कार्यस्य भवान् गतिरिन्दम । [२४पू
७०] तस्मात् कलत्रवत् तत्त्वं परिपात्यः सदा भवान् ॥७५॥ [२३ उ
मूलमर्थस्य संरक्ष्यमेष कार्यविनिश्चयः ।
७१] मूले हि सतिसिद्ध्यन्ति गुणाः पुष्पफलादयः ॥७६॥ [२४ उ
७२पू] तद् भवानस्य कार्यस्य साधने सत्यविक्रमः ।
N] बुद्धिविक्रमसम्पर्त्तौ हेतुरेकः परन्तपैः ॥७७॥ [२५
७२उ] वयं तव महाबाहो शास्त्रापुष्पफलोपमाः ॥७८॥ [N
गुरुश्च गुरुपुत्रश्च त्वं ।ह नः कपिसत्तम ।
७३] वयं भवन्तमाश्रित्य समर्थो अर्थनिश्चये ॥७९॥ [२६
उक्तवन्तं महाप्राज्ञं जाम्बवन्तं महाकपिः ।
७५] प्रत्युवाच ततः श्रीमान् वालिसूनुरथाङ्गदः ॥८०॥ [२७
पुनः खल्विदमस्माकं कार्यं प्रायोपवेशनम् । [२८ उ
७७] न ह्यकुत्वा हरिपतेः सन्देशं तस्य धीमतः ॥८१॥
७८पू] तत्रापि गत्वा प्राणानां पश्यामि परिसंक्षेपम् । [२९
८२उ] स हि प्रसादे कोपेच हरीणां नित्यञ्चः प्रभुः ॥८२॥
८३पू] अकुत्वा तस्य सन्देशं विनाशो गमने भवेत् । [३०

१. म—किलात्स्य ।

२. म—गतिरेका ।

कै व ल,—गतिरेकः ।

३. कै अ ल,—पुष्पङ्गमाः ।

ल२ व म—पुष्पङ्गमाः ।

४. कै ल२ च—कलत्रवत् त्वं ।

म—†कलत्रवत् त्वं ।

म—†कलत्रवत् त्वं ।

५. म—नास्ति ।

६. अ च—०मसंपन्नो ।

७. ल,—परंतप ।

८. ल,—०सत्तमः ।

९. रा अ च—समर्थोर्थविनिश्चये ।

म—समर्थश्च विनि ।

१०. रा—हि कृत्वा ।

११. कै—†विभुः ।

१२. कै—प्रभुः ।

८५७] तद् यथैवास्य कार्यस्य न भवत्यन्यथा गतिः ॥८३॥

तद् भवानिह दृष्टार्थः सञ्चिन्तयितुमर्हति । [३१

८६] सोऽङ्गदेन तथा वीरः प्रत्युक्तः प्लवगेश्वरः ॥८४॥

जाम्बवानर्थवत् प्राह बालिपुत्रमनिन्दितम् । [३२

९१] येनै ते वीर वर्योऽहं न किञ्चित्परिहास्यति ॥८५॥

९२पू] अहं सन्देशयाम्येनं यः कार्यं साधयिष्यति ॥८६॥ [३३

ततः प्रवीरं प्लवतां वरिष्ठ-

मेकान्तमाविश्य सुखोपविष्टम् ।

सन्देशयामास महाऽनुभावं

९७] हरिं स दृष्टो हनुमन्तमेव ॥८७॥ [३४

इत्यर्थे रामायणे किष्किन्धाकौण्डे वानरमन्त्रणं नाम

षट्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५६ ॥

१. रा—†दृष्टास्ताः ।

२. रा अ ब म म—०मुमर्हति ।

३. श—†ये ।

४. कै ब म—वर्योयं ।

अ च—†कार्योयं ।

श—प्रवर्योयं ।

म—कार्योयं ।

५. च—अयं ।

६. कै रा ल, ब म ल, श—समिद्धं

अ च—समुद्रो ।

७. रा म च—नास्ति ।

ल, ब म श—किष्किन्धा० ।

[बं-सु०का०-२] = [सप्तपञ्चाशः सर्गः] = [दा-६६]

अनेकशतसाहस्रीं विषयणां हरिवाहिनीम् ।

१.] जाम्बवान् समुदीक्ष्यैवं हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥१॥ [१

वीर वानरलोकस्य सर्वधर्मार्थकोविदः ।

२.] तूष्णीमेकान्तर्माश्रित्य हनुमन् किं न भाषसे ॥२॥ [२

९७] हनुमन् कपिराजस्य सुग्रीवस्य समो हसि ।

रामलक्ष्मणयोश्चापि तेजसा च बलेन च ॥३॥ [३

१०.] अरिष्टनेमिनः पुत्रो वैनतेयो महाबलः ।^{१०} [४पू

N] पक्षयोर्यद् बलं तस्य तावद् भुजबलं तव ॥४॥

११पू.] विक्रमश्चापि तेजश्च सत्त्वं च हरिपुङ्गवं ।^{११} [६

१२पू.] विशिष्टं सर्वभूतानां किमात्मानं न बुध्यसे ॥^{१२} ५॥ [७७

यादृशो वैनतेयस्य वेगो वेगवतो महान् ।

N] तादृशस्तव वेगो हि किमात्मानं न बुध्यसे ॥^{१३} ६॥ [N

१. ल१—निषण्णां ।

म—मनुजां ।

२. कै म—० दीक्ष्येव ।

रा—समुद्रस्याय ।

३. रा—अतः परमष्टपञ्चाशस्य सर्ग-
स्याद्यः श्लोकः संस्तूयमानो हनुमान्
इत्यादिः प्रमादाद्विहितः ।

४. रा—तूष्णीमेव समाश्रित्य ।

म—तूष्णीमेकान्तमाश्रित्य ।

५. कै ल१—न बध्यसे ।

रा ल१, व म दा—न बध्यसे ।

६. म—योक्षेव ।

७. म—अतः परमधिकः पाठः—

गल्लमानिति विख्यात उत्तमः सर्वपक्षिणां ।

बहुशोपि मया दृष्टः सागरे मकरालये ।

भुजंगाजुद्धरन् पूर्वं महातेजा महाबलः ॥

८. अ च—तत्र ।

९. अ म च—नोभयं तव हीयते ।

१०. अ म च—अतः परमधिकः पाठः—

बलं बुद्धिश्च तेजश्च सत्त्वं च हरिपुङ्गव ।

ल१—नास्ति ।

११. म—नास्ति ।

- १२७] उत्तमाप्सरसां श्रेष्ठा विख्याता पुनिकेस्यका । [८पू
 १३पू] अभिज्ञापादभूत तात वानरी कामरूपिणी ॥७॥ [९७
 १४पू] अर्जनेति परिरुयाता पद्मी केसरिणो हरेः । [८७
 १३७] दुहितौ विरजस्योसौ वानरस्य महात्मनः । [१०पू
 १४७] अभिज्ञापक्षयाज्ञ जाता पुनस्त्रिदिवचारिणी ॥८॥ [N
 कपित्वे सा तु चार्वङ्गी 'कदाचित् कामरूपिणी । [१०७
 १५] मानुषं विग्रहं कृत्वा यौवनोत्तमशालिनी ॥९॥
 व्यचरत् पर्वतस्याग्रे माहृष्यम्बुदसंकुले । [११७
 १६] विचित्रमाल्याभरणा महार्क्षौमवासिनी ॥ १० ॥ [११पू
 तस्या बलं विशालक्ष्याः पीतं रक्तदर्शं ततः ।
 १७] स्थितायाः पर्वतस्याग्रे आरुह्योरर्द्धदं शुभर्म ॥११॥ [१२
 स बदर्थं ततस्तस्या वृत्तावूरु मुसंहतौ ।
 १८] स्तनौ च पीनौ सहितौ मुनासं चारु चाननम् ॥१२॥ [१३
 तां विशालायतश्रोणीं तनुमध्यां तपस्विनीम् ।
 १९] दृष्ट्वैव शुभसंवाङ्गीं पवनः संपवेपत ॥१३॥ [१४
 स तां भुजाभ्यां पवनः मुनेत्रां परिषस्वजे ।

१. कै रा ल, ब म ल, श—

† •माप्सरसाप्येषा ।

२. श भ—पुनिकेस्यकी ।

च—पुनिकेस्यकी ।

३. कै म श—अर्जनेति ।

४. भ च—•तांगरोजस्यासौ ।

भ—• ता कुंजरस्यासौ । (मुपा० च
 प्राप्तप्रीतर्पणेन)

५. भ म च—चादसवाङ्गी ।

६. भ—पीतरक्तदर्शं ।

७. कै रा ल, ब ल, श—स्थिता सा ।

म—स्थितासा ।

८. रा—†•रुद्धे ।

अत्र 'माहृतोऽपाहरच्छनैः' इति शास्त्रान्तर-
 पाठो युज्यते ।

९. रा ल, ब म च—मुसंहते ।

१०. भ च—शुभचारवाङ्गी ।

११. श—समवेपत ।

- २०] मदनाविष्टसर्वात्मा गतात्मा तामनिन्दिताम् ॥१४॥ [१५
सा तत्र कोपसम्भ्रान्ता मुनेत्रो वाक्यमब्रवीत् ।
२१] एकपत्नीव्रतमिदं को नाशयितुमिच्छति ॥ १५ ॥ [१६
अज्जनाया वचः श्रुत्वा मारुतः प्रत्यभाषत ।
२२] न त्वां हिंसामि कल्याणि मा ते भूद् बुद्धिरन्यथा ॥१६॥ [१७
मनसाऽस्मि गतो यत्त्वां परिष्वस्य मनस्विनि ।
२३] वीर्यवन्तं महासत्त्वं जनयिष्यसि शोभने ॥१७॥ [१८
स त्वं केसरिणः पुत्रः क्षेत्रज्ञो भीमविक्रमः ।
२४] मारुतस्यौरसः पुत्रस्तेजसा च पितुः समः ॥१८॥ [N
उद्यन्तं हि त्वमादित्यं वालो भूत्वा महाबने ।
२५] ग्रहीतुकामः क्रीडाऽर्थमुत्पपाताम्बरं बली ॥१९॥ [२१
ज्ञतानि यातम् त्रीण्यूर्ध्वं योजनानां महाकपे ।
२६] तेजसाऽर्कस्य निर्धूतो न विषादं गतस्तदा ॥२०॥ [२२
यमेव दिवसं त्वं च ग्रहीतुं भास्करं प्लुतः । [N
N] तमेव दिवसं राहुः संजिघृक्षुर् दिवाकरम् ॥२१॥
उपाजगाम त्वां दृष्ट्वा शक्रस्त्वामुपचक्रमे । [N

१. भ—तु सुसंभ्राता ।

२. ब—सुमित्रा वा०

ल, म—जुष्टितः पाठः ।

श—हंजनी वा० ।

३. कै रा ल, अब म ल, श च—
यत्त्वां ।

४. भ—अतः परमधिकः पाठः—

वीर्यवान् बुद्धिसंपन्नः पुत्रस्तत्र भविष्यति ।

स त्वं केसरिणः पुत्रं तेजसा वापि मत्समं॥

५. कै—क्षेत्रज्ञो ।

३. कै रा ल, अब म—उद्यतं ।

श—तपतं । ल, म—उदितं ।

७. ल, म—तमादित्यं ।

८. कै—संजिघृक्षुर् ।

९. अब म श—तं ।

१०. भ—शक्रं त्वमुपचक्रमे । इत्यपर-
हस्तेन । 'स्वरितं चोपचक्रमे'
इति सूत्रे ।

- [N] इन्द्रस्य भवनं गत्वा सह शक्रेण चाभ्ययात् ॥२२॥ [N]
 ऐरावतस्कन्धगतं दृष्ट्वा शक्रं त्वमागतम् ।
 [N] समायातश्च शक्रस्त्वां कुलिशेनाभ्यताडयत् ॥२३॥ [N]
 [N] शतानि त्रीणि गत्वोर्ध्वं योजनानां महाकपे ॥२४॥ [N]
 तेजसा तस्य निर्धूतो वज्रेण च समाहतः ।
 [N] न विषादं गतस्तत्र निपपातं महीतले ॥२५॥ [N]
 तस्माद् वै पततः शीघ्रमन्तरिक्षात् कपे तव । [२३पू
 २८] हनुः शैलेन्द्रशिखरे वामप्रेतदभज्यत ।
 २९पू] ततस्तु नामधेयं ते हनुमानिति कीर्त्यते ॥२६॥ [२४
 ततस्त्वां पतितं दृष्ट्वा वायुः सर्वत्रगो विभुः । [२५पू
 [N] चकार सर्वभूतानि निरुच्छ्वासानि सर्वतः ॥२७॥ [N]
 ततः प्रजाः सगन्धर्वाः समुद्रामुद्रमानवाः ।
 [N] प्रजापतिं पुरस्कृत्य वार्युमीयुः सुखैर्विणः ॥२८॥ [N]
 प्रजापतिस्तु भगवानुवाच वचनं विभुः ।
 [N] अवध्यो हनुमानेष तव पुत्रो हरीश्वरः ॥२९॥ [N]
 अस्त्राणामप्यवध्यश्च ब्रह्मादीनां भविष्यति ।
 [N] बलवान् वीर्यवान्श्चैव तस्मान्मारुत मो रुदं ॥३०॥ [N]
 [N] प्रजापतेर्वरं लब्ध्वा प्रीतोऽभून्मारुतस्तदा ॥३१॥ [N]

१. कै-बाह्यात् । म ल_१-बाह्यात् । ६. म-सर्वतः ।
 २. ल_१-०स्कन्धगतो । ७. कैरा ल, व म श-ता प्रजाश्च ।
 ३. म-निपसाद । ८. अ-वायुमागन् सु० ।
 ४. ल, व-कपे । भ-वायुमागास्तुखैर्विणी ।
 ५. म-बुद्धिः पाठः । च-† वायुमास्तुखैर्विणि ।
 ६. य-वीर्यव । ९. कै ल, व-मानव ।

- तुभ्यं तदा वरं कृत्वा सह देवैः प्रजापतिः ।
 [N] पितरं ते पुरस्कृत्य प्रत्यागच्छद् यथाक्रमम् ॥३१॥ [N
 २९४] त्वं हि वायुसमेस्तात जवेने कपिकुञ्जरैः । [३१ व
 वयमद्य गतप्राणा भवानस्मासु साम्प्रतम् ।
 ३०] तेजो बलसमायुक्तः पक्षिराज इवोत्तमः ॥३३॥ [३२
 स इदानीमेहं वृद्धः प्लवने मन्दविक्रमः ।
 ३३] साम्प्रतं बलमस्माकं भवान् सर्वमुर्णाचितः ॥३४॥ [३५
 तद् विलम्बस्व विक्रान्तं प्लवतामुत्तमो हसि ॥३५॥ [३६पू
 ३४] वस्तु विक्रमतेऽर्हो विक्रमे समुपस्थिते ।
 पर्जन्यमिव भूतानि लोकस्तमनुजीवति ॥३६॥ [N
 ३५] एतावान् पुरुषार्थो हि विक्रमश्च महामते ।
 यो युक्तो योगशास्त्राभ्यां प्रयुक्तः पौरुषेण च ।
 ३७] कर्मणा चाप्युपायज्ञः सोऽस्यां धुरि नियुज्यते ॥३७॥ [N
 ३६पू] तस्य पौरुषवभ्रन्ति मित्रस्त्रजनबान्धवाः ॥३८॥ [N
 तदप्रमेयं वचनं सम्यग् विज्ञाय भाषितम् ।
 ३८] अथोच्चरन्नुमान्यैवं वानरा वानरर्षभम् ॥३९॥ [N
 विक्रमश्च महत् तेजो लङ्घने सौधको हसि ।
 ३९] अप्रमेयाप्रमेयस्य परं पारं बहोदधेः ॥४०॥ [N

१. कै रा ल, अ व म ल, श च—

† तावत्समम् ।

२. अ म च—प्लवने ।

३. कै—० कुञ्जरः ।

४. श—† इव क्रमः ।

५. रा ल, अ म ल, श —

० दन्ती महापुङ्गवः ।

६. अ च—सर्वगुणाधिकः ।

७. अ म च—वृद्धः ।

अ—‘वृद्धो’ इत्यपत्यस्तेन

८. कै रा ल, अ म ल, श अ च—
 एतावत् ।

९. कै रा ल, अ म ल, श च—
 पुत्रार्थः ।

१०. रा—नियोज्यते ।

११. अ—सौधको ।

- विस्मापयन् जगत् सर्वं मक्रमस्व महामते ।
 ४०] सीतायाभिरनष्टायास्त्वमर्थं पदवीं ब्रज ॥४१॥ [N
 केध्यतां त्रिषु लोकेषु त्वद् यज्ञः पुण्यकर्मभिः ।
 ४१] अनौपम्यमिदं कर्म लङ्घनं लवणाम्भसः ॥४२॥ [N
 यज्ञसा योजयात्मानं हर ज्ञातिसुदुष्कृतम् ।
 ४२] निर्देशसिद्ध्या भर्तारं परित्राणेन राघवम् ॥४३॥ [N
 ४४ उ] विषयणास्तु हरीन् सर्वान् हनुमन् किमुपेक्षसे ।
 विक्रमस्व महाभाग विष्णुस्त्रीन् विक्रमानिव ॥४४॥ [३८
 ४५] समर्थो हानिलस्यासि गतिं गन्तुं सुदुर्गमाय । [N
 त्वद्वीर्यं द्रष्टुकामेयं समग्रा हरिवाहिनी ॥४५॥ [३६ उ
 ४६] उत्तिष्ठ हरिशार्दूल लङ्घयस्व महाऽर्णवम् ।
 ४४पू] बायोरपि गतिर् नैषा हनुमन् या गतिस्तव ॥४६॥ [३७
 ततः कपीनां प्रवरेण देशितः
 प्रतीतवेगः पवनात्मजः कपिः ।
 प्रहर्षयस्तां कपिवाहिनीं तदा
 ४६] चकार रूपं पुवनाय देशितः ॥४७॥ [३९

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्वाकाण्डे हनुमत्प्रोत्साहनं नाम
 सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥ ५७ ॥

१. म—+ ० शिरहृष्टायास्त्वमर्थ ।	५. भ—सुदुर्गमां ।
२. रा—+ कथां वा ।	६. अ भ च—या हनुमन् ।
रा—कथितं ।	७. श—देशितः ।
३. च—हनुमन् ।	८. ल, व म श—देशितः ।
४. कै रा ल, व म ल, श—	९. ल, व म श—किष्किन्वा० ।
	भ च—वाहित ।

[६० सु० का०-१]=[अष्टपञ्चाशः सर्गः] = [दा०-१७]

संस्तूयमानो हनूमान् व्यवर्धत महाबलः ।

१] समाविध्य च लाङ्गूलं चरणौ चाचलोपमः ॥१॥ [४

तस्य संस्तूयमानस्य वृद्धैर्वीनरयूथपैः ।^१

२] तेजसा पूर्यमाणस्य रूपमासीच्च दुर्गमम् ॥२॥ [५

कैपिभिः स्तूयमानस्य तदा बलवतो बलम् ।

N] प्रवृद्धं वृष्टमनसः पर्वणीव महोदधेः ॥३॥ [N

आत्मस्थेन तु तोयेन वर्धते सागरो यथा ।

N] तथाऽऽत्मस्थेन वीर्येण प्रवृद्धः कपिकुञ्जरः ॥४॥ [N

यथा चन्द्रमसो वृद्ध्या वर्धते सागरोऽम्भसा ।

३] बृद्धे स्तूयमानस्य तथा वीर्यं हनूमतः ॥५॥ [N

यथा विजृम्भते सिंहो विबुद्धो गिरिगह्वरे ।

४] मारुतस्यौरसः पुत्रस्तथा समुपजृम्भितैः ॥६॥ [६

अशोभत मुखं तस्य जृम्भमाणस्य धीमतः ।

१. कै रा ल, अ ब म श च—

चरणौचाचलोपमः ।

ल_१—०चलोपमः ।

२. कै रा ल, अ ब म श च—

वृद्धिर्वा० ।

३. ल_१—नास्ति ।

४. रा ल_१अ ब च—स्तूयमानस्य ।

५. म—० मासिदुत्तमं ।

६. कै म ल_१ श—नास्ति ।

७. कै म ल_१ श—नास्ति ।

ब—१ कामिभिः स्तु० ।

भ—कपेः संस्तूयमानस्य ।

८. रा ल, अ म—आत्मस्थेनैव ।

श—आत्मस्थेन च ।

९. † तोयेन ।

१०. भ—१ बृद्धे ।

११. कै—† विबुद्धे । च—नास्ति ।

१२. ल, —† विबुद्धे ।

ब—१ विबुद्धा ।

१३. कै रा अ म ल_१ श म च—

० पञ्चमते ।

१४. कै रा म श—† ० मार्गस्य ।

- ५] तरुणादित्यसंकोचं विभूयै इव पावकः ॥७॥ [७
हरीणामुत्थितो मध्यात् संप्रहृष्टतनूरुहः ।
६] अभिवाद्य हरीन् सर्वादिदं वचनमब्रवीत् ॥८॥ [८
तदेतच्छ्रुतकृत्वोऽपि गन्तव्यं शतयोजनम् ।
८] अहमेतं गमिष्यामि प्रीताः सन्तु वनौकसः ॥९॥ [N
एवं भवतु विक्कर्म्यं लङ्घयिष्यामि सागरम् ।
७] कृतार्थश्चागमिष्यामि प्रीताः सन्तु प्लवङ्गमाः ॥१०॥ [N
बलं च मम वीर्यं च पिता यश्च मम प्रभुः ।
९] मरुतैश्चैव यद्वृत्तं तत् सर्वं श्रोतुमर्हथ ॥११॥ [N
प्रत्ययार्थं स्ववीर्यस्य कुलं वक्ष्यामि यादृशम् ।
१०] न विस्मयकृताद् भावादौत्सुक्यात् प्रवदाम्यहम् ॥१२॥ [N
इदं केसरिणस्तस्य पितुरासीच्छ्रुतं मया ।
११] मम जन्म यथा सत्यमद्भुतं मातरिभ्वनः ॥१३॥
१२पू] पश्चिमस्य समुद्रस्य तीर्थं पुण्यमृषिष्ठितम् ॥
N] इदं केसरिणस्तस्य तीर्थं पुण्यमृषिष्ठितम् ।
१३व] प्रभासमृषयो यत्र मज्जन्ति सुसमाहिताः ॥१४॥ [N
तेच्छंखश्वबलो नाम धृष्टः कश्चिन्महागजः ।
१३] गेतानृषीन् भीमबलो जघान किल वीर्यवान् ॥१५॥ [N

१. म—० स्वसंकाशो ।

२. अ च—† विभूयै इव पावकः ।

३. श—† ० मर्यितो ।

४. म—यदेव ।

५. कै—† वनौकसाः ।

६. ल,—संक्रम्य ।

७. कै ल, अ म ल, श—

माकसमेव ।

८. कै—प्रविशाम्यहं ।

९. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
नास्ति ।

१०. कै रा ल, ब म ल, श—
तं शंखश ।

११. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
इ (? इ) इः ।

१२. च—स रामूषी ।

पुण्यं गच्छन्तमुषिपूजितम् ।

१४] भरद्वाजमृषिं शान्तं गजः सोऽभ्यद्रवदद्रुतम् ॥१६॥ [N

ततः पर्वतकूटस्थः पिता मम महाबलः ।

१५] संददर्श महात्मानं हस्तिना समभिद्रुतम् ॥^१ १७ ॥ [N

ततो नादं महाभीमं कृत्वा मम पिता मृशम् ।

१६] तस्योपरिष्ठान्न्यपतत् कुञ्जरस्य महाबलः ॥१८॥ [N

तं नखैश्च सुतीक्ष्णाग्रैर्दन्तैश्चैव पिता मम ।

१७] संप्रमथ्यासिणी तस्य विभेद कपिकुञ्जरः ॥१९॥ [N

उत्प्लुत्य च स वेगेन पिता मम कपीश्वरः ।

१८] तस्य वक्त्रादुभौ दन्ताबुज्जहार बलाद् बली ॥२०॥ [N

उत्पाठ्य सालवृक्षं च बलेन महता ततः ।

[N] विध्वंसयितुर्मारेमे तं गजं च पिता मम ॥२१॥ [N

तस्मिन् हते महावीर्ये पितरं मे महामुनिः ।

२०] गृष्ठाभ्ययान् मुनिभ्यश्च न्यवेदयत् तं कपिम ॥२२॥ [N

योऽसौ रौद्रो गजस्तीर्थं पुण्यमुत्सादयन् मेहत् ।

२१] अनेन कपिराजेन स हतोऽक्लिष्टकर्मणा ॥२३॥ [N

मबन्तौ दातुमर्हन्ति वरमस्मै यशस्विने ।

[N] यमिच्छति हरिश्रेष्ठः केसरी शत्रुसूदनः ॥२४॥ [N

१. कै अ म—दातं ।

च—यातं ।

२. रा—नास्ति ।

३. अ म च—महाबली ।

४. रा—नास्ति ।

५. रा ल, अ व च—उत्प्लुत्य इ ।

म—प्रत्याप्नुत्व० ।

६. कै ल, अ म—विध्वंसितु० ।

रा च—† विध्वंसयितु० ।

७. अ म च—कपिकुञ्जरः ।

८. रा—महात् ।

- N] ऋषयश्चापि तं दृष्ट्वा एवमस्त्विति वानराः ॥२५॥
 ततस्ते मुनयस्तस्मै वानराय ददुस्तदा । [N
 २३] पित्रे मम महात्मानो वरं वेदविदां वराः ॥२६॥
 ततो मम पिता वत्रे वरं मारुतविक्रमम् । [N
 २४] लभेय भगवन् पुत्रं कामरूपिणमव्ययम् ॥२७॥
 ततो मे वर्तमाना सा यौवने जननी पुरा । [N
 २७] विचचाराजर्ना नाम महीं सगिरिकाननाम् ॥२८॥
 दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मनः । [N
 २८] संवृत्ता मलये दिव्ये पर्वते कामरूपिणी ॥२९॥
 सागरे सा शिरःस्नाता रक्तचन्दनरूषिता । [N
 २९] प्रकीर्णकेशा तोयार्द्रा तैस्थौ मलयमूर्धनि ॥३०॥
 ततो मनीषिणां तेषां वचनात् पुण्यकर्मणाम् । [N
 N] सां वै गिरिवरे दिव्ये चंचार शुभदर्शना ॥३१॥
 रूपयौवनसंपन्नां तां दृष्ट्वा मारुतस्तदा । [N
 ३०] बाहुभ्यांसंपरिष्वज्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥३२॥
 मारुतोऽस्मि विशालाक्षि प्रोणः सर्वशरीरिणाम् । [N
 ३१] अवशस्त्वामभिगेतः संकल्पेजशराहतः ॥३३॥

१. कै म—† वानरः ।
 २. रा—† वानरास्तस्मै ।
 ३. कै रा ल, अ म ल, श भ च—
 वदुस्तथा ।
 ४. कै रा ल, अ म भ—† लभेयं ।
 ५. ल, म ल, श—० नासी ।
 ६. रा—० राज्ञी ।
 ७. ल, अ म—० नभूषिता ;
 ८. अ च—† ० र्णकेशास्तोयार्द्रास्तस्थौ ।
 म—प्रकीर्णकेशास्तोयार्द्रास्तस्थौ ।

९. कै रा ल, अ म ल, श—
 मनः प्रिया तेषां वने वै ।
 १०. म—अस्य स्थाने—
 अवशस्त्वामुपगतः संकरः ।
 ११. ल, म—प्राणाः ।
 १२. कै रा ल, अ म ल, श—
 अवशस्त्वामुपगतः ।
 रा—संकल्पजशरीरिणः ।
 १३. कै रा ल, अ म ल, श—
 संकल्पजशरीरजः ।

- ममाभ्यागमने दोषं न प्राप्स्यसि वरानने ॥३४॥ [N
 ३२] वानरेन्द्रश्च मे पुत्रो भविष्यति महाबलः ।
 वीर्यवान् बुद्धिसंपन्नः सस्ववान् बलविक्रमी ॥३५॥ [N
 ३३] अवध्यश्च महास्त्राणां ब्रह्मादीनां भविष्यति ।
 इत्येवं जनकः श्रीमान् मारुतो मे वरं ददौ ॥३६॥ [N
 ३४] अरूपः सर्वभूतात्मा हुताशनसखोऽनिलः ।
 बलवानप्रमेयश्च वायुराकाशगोचरः ॥३७॥ [९७
 ३५] तस्याहं भीमवेगस्य शीघ्रगस्य महात्मनः ।
 मारुतस्यौरसः पुत्रः पुत्रे नस्ति मे समः ॥३८॥ [१०
 ३६] उत्सहे चापि विस्तीर्णमुद्धिखन्तमिवाम्बरम् ।
 ३७पू] मेहं गिरिमसङ्गेन परिगन्तुं सहस्रशः ॥३९॥ [११
 उदयात् प्रस्थितं चापि ज्वलन्तं रश्मिमालिनम् ।
 ४१] अनस्तमितमादित्यमभ्यतिक्रान्तमुत्सहे ॥४०॥ [१५
 N] पृथिव्या दक्षिणादन्तादुत्तरं गन्तुमोजसा ।
 ४०उ] तथाऽहं भूमिमुत्सृज्य पुनरागन्तुमुत्सहे ॥४१॥ [N
 ३९ उ] पन्नगाश्चनमाकाशे पैतन्तं क्षिप्रमेवं तम् ।
 N] वैनतेयमहं शक्तः परिगन्तुं सहस्रशः ॥४२॥ [१४
 उरुवातेन महता भीमेनाकाशगो महान् ।
 ४२] उत्सहे पर्वतान् सर्वास्तुङ्गान् पातयितुं क्षितौ ॥४३॥ [N

१. अ म च—बलविक्रमः ।

२. अ म च—मारुतः श्रीमान् जनश्चै

३. कै म—नस्ति ।

४. म—† • त्यमप्यतिक्रान्तं ।

श—• त्यमभ्येत्य क्रांतं ।

म—• त्यमप्यतिक्रान्तं । •

५. म—तपंतं ।

६. अ—† पक्षसेविते ।

म च—† पक्षसेविते ।

७. अ म च—• गान् ।

८. म—सर्वान् सर्पान् ।

- ३७ [उ] मयोरुमुजवेगेन भविष्यति समुद्भुतः ।
 समूर्धितमहाग्राहः समुद्रो वरुणालयः ॥४४॥ [१३
 ३८] बाहुवेगैरग्राहेन समुद्रेण समुत्सहे ।
 ३९पू] समाग्रावयितुं लोकान् सपर्वतवनद्रुमान् ॥४५॥ [१२
 सागरं क्षोभयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् । [१७ उ
 N] पर्वतान् पातरिष्यामि प्लवमानः प्लवङ्गमाः ॥४६॥
 तरिष्याम्यूरुवेगेन प्लवमानो महार्णवम् । [१८
 ४३] कृतानां विविधं पुष्पं पादपानां च सर्वशः ॥४७॥ [१९पू
 अनुबन्धेन पुष्पाणां विविधेन मुगन्धिनार्धम् । [N
 ४४] भविष्यति हि मे पन्था वायोःपन्था इवाम्बरे ॥४८॥ [१९ उ
 राजयिष्यन्तमाकाशंमुत्पतिष्यन्तमेव च ।
 ५५] द्रक्ष्यन्ति सर्वभूतानि निपेतन्तं वनान्तरात् ॥४९॥ [२०
 महामेघप्रतीकाशं मां द्रक्ष्यन्ति वनौकसः ।
 ५६] नभ आवृत्य बाहुभ्यां ग्रसमानमिवाम्बरम् ॥५०॥
 विधमिष्यामि जीमूतान् कम्पयिष्यामि पर्वतान् ।
 ५७] सागरं क्षोभयिष्यामि प्लवमानः समाहितः ॥५१॥ [२२
 महासंहननोपेतौ महान्तौ पुरुषर्षभौ ।

१. भ—समुद्यतः ।

२. भ—समुत्थितः ।

३. अ च—० गगनपुत्रेण ।
 भ—बाहुवेगः ।

४. व ल२ श—ह्लावयिष्यामि ।
 म—ह्रस्वः ।

५. रा च—० प्याय्युहः ।

६. भ—मुगन्धिना ।

७. कै ल, अ ब म ल२ श भ च-
 राजयन्तमिवाका० ।

८. कै ल, ब म ल२ श—वा ।

९. श—० संतमिवावरात् ।

१०. अ—नभआवृत्य ।

भ—नभः प्रावृत्य ।

११. भ—क्रोधयि० ।

५८] ऋष्यमूकात् पुनः शैलादुभौ तौ रामलक्ष्मणौ । [२४५

N] आनयिष्यामि वैदेहाः सकाशं वानरर्षभाः ॥५९॥ [N

५९ उ] आनयिष्यामि वैदेहीं' रामस्य महिषीं प्रियाम् ।

N] प्रसह्य भुजगं भीमं गरुत्मान् सागराद् यथा ॥६३॥ [२४६

६० उ] विहरिष्यामि वेगेन नानानक्रसर्माकुलम् । [N

६० पू] वितत्य गरुडः पक्षौ हरन्निव महोरगम् ॥६४॥

इहैव संप्रतीक्षध्वं सर्वे वानरयूथपाः । [N

६१] अहमेतद् गमिष्यामि योजनानां शतं द्रुतम् ॥६५॥

आदित्यचन्द्रचरिते ग्रहनक्षत्रसेविते । [N

६२] वैनतेयस्य वा शक्ति र्भम वा मारुतस्य वा ॥६६॥ [२४७

ऋते सुपर्णराजानं मारुतं वा महाजवम् ।

६३] न तद् भूतं प्रपश्यामि यो मां प्लुतमनुष्ठुवेत् ॥६७॥ [२४८

निमेषान्तरमात्रेण निरालम्बनमम्बरम् ।

६४] सहसा निष्पतिष्यामि घनाद् विद्युदिवाम्बरे ॥६८॥ [२४९

भविष्यति हि मे रूपं क्रममाणस्य सागरे ।

६५] विष्णोः प्रक्रममाणस्य तंदा देवींसुरे यथा ॥६९॥ [२५०

बुद्ध्या चाहं प्रपश्यामि मनः कथयतीव मे ।

६६] अहं द्रक्ष्यामि वैदेहीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ॥७०॥ [२५१

गरुडस्य समो वेगे मारुतस्य समो जवे । [२५२

१. कै रा अ भ च—तां देवीं ।

२. व—नाना, मल्लकुलं ।

३. अ च—हरसीव ।

४. अ भ च—मां प्रतीक्षध्वं ।

५. म—।, उ ।

६. म—। निमेषान्तरं ।

७. म—सुनिरालम्बमम्बरं ।

८. कै रा ल, अ व म ल, श च—
निपतिः ।

९. अ भ च—विद्युदिवोद्भगे ।

१०. कै रा ल, अ व म ल, श च—वंधा

११. कै + देवीं ।

- ६७] अयुतं योजनानां हि क्रमेयमिति मे मतिः ॥६१॥
 वासवस्य सवज्रस्य ब्रह्मणो वा स्वयम्भुवः ।
 ६८] हरेयममृतं हस्ताद् विक्रम्य सहसा त्वहम् ॥६२॥ [३० पू
 लक्ष्मीं चन्द्रादरेयं च सूर्यान् तेजस्तथोजितम् । [N
 ६९] लङ्कां चापि समुत्क्षिप्य गच्छेयमिति मे मतिः ॥६३॥ [३० उ
 तैमेवं वानरश्रेष्ठं गर्जन्तमपितौजसम् ।
 ७०] प्रत्यूचुर हरयस्तत्र मारुतस्यौरसं सुतम् ॥६४॥ [३१
 वीरः केसरिणः पुत्रो वेगवान् मारुतात्मजः ।
 ७१] ज्ञातीनां तुमुलस्त्रासस्त्वया वीर प्रणाशितः ॥६५॥ [३३
 तव कल्याणरुचयः कपिसंघाः समागताः ।
 ७२] मङ्गलान्यर्थसिद्ध्यर्थं करिष्यन्ति प्रयास्यतेः ॥६६॥ [३४
 कपिराजप्रसादेन कपिवृद्धमतेन हं ।
 ७३] गुरूणां च प्रसादेन पुत्रस्व त्वं महाऽर्णवम् ॥६७॥ [३५
 स्थास्यामो ह्येकपादेन यावदागमनं तव ।
 ७४] त्वेन्द्रतानि हि सर्वेषां जीवितानि वनौकसाम् ॥६८॥ [३६
 एवमुक्तः परिषदा सोऽङ्गदेन च वानरः । [N
 ७५] अभिवाद्याभिवाद्याशुं प्राप्स्वजतं महाकपिः ॥६९॥

१. म—आशतं ।

२. म श—० स्तथोदितं ।

३. म—वापि ।

४. अ च—† तमेव ।

५. अ म च—वानरश्रेष्ठ ।

६. ल_१—† कपिसंघाः ।

७. म—† मङ्गलान्यनि तवावयवार्थं ।

ल_२ श—मङ्गलानि तवावयवार्थं ।

८. म—† प्रतिष्ठिता ।

९. रा—† ० इतमेन ।

१०. अ म च—च ।

११. कै रा ल_१ बं म ल_२ श—
 विहितानि ।

१२. अ च च—० अभिवाद्याश्च ।

१३. रा—† प्रस्वजत ।

अ म च—प्राप्तुं जतं ।

वीक्षाचक्रे च संहृष्टः समन्ताद् वानरर्षभः ।

७६] उत्प्लुत्य च ततस्तूर्णमुवाच हरियूथपान् ॥७०॥ [N

नचिरादागमिष्यामि प्रीप्य लङ्कामितः पुरीम् ।

N] अङ्गेनादाय वैदेहीं हँत्वा रावणमाहवे ॥७१॥ [N

एतावदुक्ता वचनं प्रतीतः

प्रियं नरेन्द्रस्य च राघवस्य ।

आमन्त्र्य चामन्त्र्य च वानरांस्तान्

N] सं लङ्कनार्यं गिरिमारुरोह ॥७२॥ [N

स वेगवान् वेगसमाहितात्मा

हरिप्रवीरः परवीरहन्ता ।

मनः समार्धाय महाप्रभावो

N] जगाम लङ्कां मनसा महात्मा ॥७३॥ [५१

इत्थार्थे रामायणे किष्किन्धार्काण्डे हनुमद्वर्जनं नाम

अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

१. ल,—ऽ वीक्षाचक्रे ।

संलंघ० ।

२. म म च—उत्प्लव ।

६. रा—परवीरहन्ता ।

३. कै—ऽ गिरिम् ।

७. कै रा ल, अ व म ल, श-

रा ल, व म ल, श—ऽ चिरम् ।

समादाय ।

४. म—मया ।

९. ल, व म श—किष्किन्धा० ।

५. कै रा ल, अ व म ल, श च—

[व—N] = [ऊनषष्टितमः सर्गः] = [दा—N]

अथ ते वानराः शूरास्तदात्यर्थं प्रहर्षिताः ।
 गुणपूर्वाभिराशीर्भिर्हनुमन्तं प्रतुष्टुः ॥१॥
 येनौदार्येण मेघवान् देवासुरसमागमे ।
 क्रान्तवान्युध्यमानस्तु क्रम त्वं तेन तेजसा ॥२॥
 यथा विष्णुर्महातेजा पृथिवीं क्रान्तवान्पुरा ।
 त्रिविक्रमो महासत्त्वस्तर्द्धिं तेजो बलं च ते ॥३॥
 यथा रुद्रो महाबाहुर्ग्रहे विविधदक्षिणे ।
 योगसिद्धो महावीर्यस्तत्ते भवतु मङ्गलम् ॥४॥
 त्रिपुरं जघ्नुषः पूर्वं शङ्करस्य महात्मनः ।
 बलवीर्यादिसम्पत्तिः सा ते भवतु नित्यदा ॥५॥
 मरुतो देवसंमर्दे युध्यन्ते येन संयुगे ।
 क्रमतो मङ्गलं तत्ते भवतु पुत्रगोचरम् ॥६॥
 यथाश्विनौ विवस्वांश्च भाभिः सञ्जातपौरुषः ।
 तेजसा तेन हनुमत् प्रक्रमस्व महार्णवम् ॥७॥
 ये वै महाहयोः पुण्याः सिद्धचारणसेविताः ।
 राजयन्त्युत्तरामाशां तेषां प्रक्रम तेजसा ॥८॥
 ऋषयो देवगन्धर्वा पिशाचोरगराक्षसाः ॥
 चन्द्रादित्यौ यथा वीर्यात् प्रक्रमन्ते नैभस्तले ॥९॥

१. व म—हनुमन्तं ।

२. व ल२ श म—मघवा ।

३. कै ल, अ म—०त्वष्टुदि० ।

४. म—रुद्रो ।

५. व—०र्वाभिस० ।

६. ल२—देवसमरे ।

७. कै रा ल, अ म ल२ श म च—

ताभिस्तं० ।

८. ल२—नास्ति ।

९. म—महर्षयः ।

१०. ल२ - नास्ति ।

११. ल, अ व म—नभस्तले ।

म—नभस्तले ।

तथा तेषां च सर्वेषां त्वं विवर्धस्व तेजसा ।
 वीर्ययुक्तस्तथा वीरः प्रक्रमस्व महार्णवम् ॥१०॥
 आशीभिः पुत्रैः वीरो हनुमानभिपूजितः ।
 अभ्यनेन्दत मानार्हो मरुद्भिर्वासवो यथा ॥११॥
 अग्निर्दुतवहः साक्षात्स्तूयमानो यथाध्वरे ।
 ऋषिभिर्वामनः संख्ये यथा यज्ञपुरस्कृतः ॥१२॥
 वानरैर्हनुमानेवमाशीभिः प्रतिपूजितः ।
 संपूज्य तान् हरिगणानिदं वचनमब्रवीत् ॥१३॥

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे हनुमन्मङ्गलं नाम
 ऊनषष्ठितमः सर्गः ॥ ५९ ॥

१. म—† विवर्धस्व ।

२. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
 अभिनन्दितस्तु ।

३. अ च—०क्षादूय० ।

४. कै ल, अ ब म म च—महाध्वरे ।

† रा—† ०वधाध्वरे ।

च—महाध्वरे ।

५. म—०वामनप्रव्यैर् ।

६. रा—† ०हेतुमा० ।

७. कै ल, ब म ल, † प्रतिपूजितैः ।

म—त्यक्तम् ।

८—ब म श—किष्किन्धा० ।

अ म च—नास्ति ।

[६-सु०का०-४] = [षष्ठितमः सर्गः] = [दा-६७]

[N] ततस्तु हरिशार्दूलस्तानुवाच वनौकसः ।

नेमं मम महावेगं पुवतो धारयिष्यति ॥१॥ [३७]

एतानि हि नगस्यास्य शिलासङ्कटशालिनः ।

[N] शिखराणि महेन्द्रस्य स्थिराणि च महान्ति च ॥२॥ [३८]

एतानि मम निष्पेवं पादयोः पुवगोचमाः ।

[N] पुवतो धारयिष्यन्ति योजनानौमिदं श्वेतम् ॥३॥ [४०]

इति तस्य ब्रुवाणस्य सर्वे वानरपुङ्गवाः ।

१] चक्रुः प्रणामं मुदिताः शक्रस्येव मरुद्गणाः ॥४॥ [N]

तस्य पुष्पवर्ती चित्रां वनमालां महात्मनः ।

२] चक्रुस्ते वानरश्रेष्ठो बाहुभ्यां मङ्गलानि च ॥५॥ [N]

स तैः परिहृतः श्रीमान्वानरैर्वानरर्षभः ।

३] आरुरोह नैगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिमर्दनः ॥६॥ [४१]

हवं नात्ताविधै र्वृक्षैः शार्दूलमृगसेवितम् ।

४] कत्तसत्त्वानसंवारं नित्यपुष्पफलद्रुमम् ॥७॥ [४२]

यच्छिजगणै र्जुष्टं सलिलोत्पीडसंघृतम् ।

५] सिंहशार्दूलचरितं मत्तमातङ्गसेवितम् ॥८॥ [४३]

महद्विरुद्धितैः शृङ्गैरुल्लिखन्तमिवाम्बरम् । [४४पू]

६] सर्वसत्त्वाल्यं श्रीमत्सानुमन्तं समन्ततः ॥९॥ [N]

ततस्तं स महातेजा आरुह्य विपुलं गिरिम् ।

७] प्वरभजत कपिश्रेष्ठो द्वितीयः पर्वतो यथा ॥१०॥ [N]

१. म—नगरं ।

५. म—नृपुंगवः ।

२. स—नानि विदर्शनं ।

६. अ च—शार्दूलं मृगम् ।

३. च—देवदत्तम् ।

७. कै ल, अ व म श म च-

४. म—मत्तमातङ्गः ।

श्रीमत्पद्मा ।

ददर्श च महोदरं सागरं मकरालयम् ।

[N] अपारमिव गर्जन्तं महोरगनिषेवितम् ॥११॥ [N]

स तिष्ठन् पर्वतस्याग्रे बभौ वानरपुङ्गवः ।

[N] लोकानिर्व तदा विष्णुः क्रमिष्यन्विक्रमैस्त्रिभिः ॥१२॥ [N]

अथ वैदूर्यवर्णेषु शार्दुलेषु महाबलः ।

[N] वीरः सलिलकल्पेषु विचचार यथामुखम् ॥१३॥ [N]

स द्विजांस्त्रासयन् सर्वाल्लताश्चैव समाहरन् ।

[N] मृगान् विज्रासयंश्चैव प्रवृद्ध इव केसरी ॥१४॥ [N]

नीललोहितमाञ्जिष्ठपत्रवर्णैस्सितासितैः ।

[N] स्वभावविहितैश्चित्रै र्धातुभिस्समलङ्कृतम् ॥ १५ ॥

कामरूपिभिराविष्टमभीक्ष्णं सपरिच्छदैः ।

[N] यक्षराक्षसगन्धर्वै र्देवकल्पैश्च पद्मगैः ॥१६॥ [N]

तस्य पर्वतराजस्य तैले नागशर्तायुते ।

[N] तिष्ठन् कपिवरः श्रीमान्द्रुदे नाग इवाबभौ ॥१७॥ [N]

स सूर्याय महेन्द्राय पवनाय स्वयंभुवे ।

[N] सतीभ्यश्च नमस्कारं चकार कपिकुञ्जरः ॥१८॥ [N]

अञ्जलिं प्राङ्मुखैः कृत्वा कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ११ ।

१. रा भ च—†मज्जं ।

२. कै रा ल, ब म श—†लोकानीव ।

३. ल_२—†वानरैः । श—वा पदैः ।

४. रा—†लकपेषु ।

५. भ च—धीमान् ल० ।

६. भ च—†वर्णसिता० ।

७. अ—†ततो ।

८. कै रा ल, अ ब म ल_२ श च—
नागशर्ता० ।

९. कै रा ल, ब म ल_२ श भ—देवाय च ।

अ—पुरुषाय ।

१०. कै रा ल, अ ब म ल_२ भ च—
स तेभ्यश्च० ।

११. ल_२—प्राङ्मुखं ।

१२. ब ल_२—चामिष० ।

१३. भ—

अञ्जलिं प्राङ्मुखैः कृत्वा सगणावत्समचो नवे
मनसावन्ध रामं च लक्ष्मणं च महारथम्
सागरं सरितश्चैव प्रणम्य च महाकपिः ।

सातो नय परिच्छेद कृत्वा चापि प्रदक्षिणम्

N] अरिष्टं मार्गमातिष्ठन् पुण्यं वायुनिषेवितम् ॥१९॥ [N

पुनरागमनायेति वानरैरभिपूजितः ।

N] इहैव तिष्ठतेत्युक्तां पुवनाय कृतोद्यमः । [N

वानरान् वानरश्रेष्ठ इदं वचनमब्रवीत् ॥२०॥ [सु१, ४२७

N] यथा राघवनिर्मुक्तः शरः श्वसनविक्रमः ।

गच्छेच्चद्रमिष्यामि लङ्कां रावणपालिताम् ॥२१॥ [४३

N] द्रक्ष्यामि यदि तां नाहं लङ्कायां जनकात्मजाम् ।

अनेनैव प्रवेगेन गमिष्यामि मुरालयम् ॥२२॥ [४४

N] अथवा त्रिदिवे सीतां न द्रक्ष्यामि कृतश्रमः ।

बद्धा राक्षसराजानमानयिष्यामि रावणम् ॥२३॥ [४५

सर्वथा कर्तृकार्योऽहमानयिष्यामि जानकीम् ।

N] आनयिष्यामि वा लङ्कां समुत्पात्र्य सरावणाम् ॥२४॥ [४६

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्वाकाण्डे हनुमत्पर्वतारोहणं नाम

षष्ठितमः सर्गः ॥ ६० ॥

१. कै ल, म—अतिष्ठन् ।

४. व श—कृतकृत्योहमानयि० ।

२. कै रा ल, अ व म ल, श च—
१००ते लंका ।

५. रा अ व ल, श म च—
०हमानेभ्यामीह ।

३. कै रा ल, व म ल, श च—
गमिष्येह ।

६. ल, म व श—किष्किन्वा० ।
अ म च—नास्ति ।

[ब०-सु०-६, ७] = [एकषष्टितमः सर्गः] = [श०, सु० १]

एवमुक्त्वा स हनुमान्वानरान् वानरोत्तमाः ।

N] ततोऽभ्याववृषे दक्षो दक्षिणो दक्षिणां दिशम् ॥१॥ [१४

प्लवगः प्लवगैर्दृष्टः प्लवने कृतनिश्चयः ।

N] ववृषे रामदृढैर्धर्मैः समुद्र इव पर्वणि ॥२॥ [१०

निष्पमाणश्चरिर् तं विलङ्घयितुमर्णवम् । [११पू

N] भोजस्तेजस्तथा वीर्यं प्रविवेश महाबलम् ॥३॥ N

प्रसृज्य बलवान् बाहू लङ्कांममिमुखः स्थितः ।

N] बाहुभ्यां पीडयामास चरणाभ्यां च पर्वतम् ॥४॥ [११ उ

स चचालाचलश्चालु मुहूर्तं कपिपीडितः । [१२पू

N] वने सिंहपरामृष्टो मदोन्मत्तं इव द्विपः ॥५॥ N

१४ उ] गिरिः प्रक्रम्यमाणश्च तेन प्रक्रमता तदा ।

स मुक्तवांस्तदा रक्तं रसं कमलवर्चसम् ॥६॥ N

१२ उ] गिरेस्तस्य समाक्रान्ता हरितालकतायुताः ।

१३पू] सद्रुमाः पक्षिभिः सार्धं पेतुस्ताश्च महाक्षिपाः ॥७॥ N

N] पृथिव्यास्तेन शब्देन चुक्षुमे वरुणालयः ॥८॥ N

१३ उ] शिलान्तरगताः सर्पाः पीड्यमाना महाविषाः ।

१. अ ल, ब—†नक्षो ।

६. अ म च—०चलव्यस ।

२. कै अ रा अ—दृष्टः । श—†दृष्टः ।

७. कै—मदोन्मत्त ।

३. कै ल, ल, ब म श रा—

अ म च—महोत्पल ।

†रामवृक्षधै ।

८. कै रा अ मं च—०स्त्रिषां ।

४. कै ल म श अ म च—लिलंबयितुः ।

९. कै ल, ल, ब म श रा—

५. कै रा ल, ल, ब म श अ च—

महाक्षिपाः ।

महार्णवः ।

अ च—†महाविषाः ।

- १४पू] सधूमं ज्वलनं घोरं मुमुक्षु लोलितैः सुतैः ॥१९॥ [N
 निःपलद्रिस्ततस्तैस्तु सपैरैर्धविनिस्तैः ।
 N] महेन्द्रः पर्वतः श्रीमान् सपताक इवावमौ ॥१०॥ [N
 क्षिरोभिः पृथुभिश्चैव पेशस्वस्तिकलक्षणैः ।
 N] वमन्तः पावकं दीप्तं ददंश्च दर्शनैः शिलाः ॥११॥ [१९
 तास्तदाशीविषैर् दष्टाः कुपितैस्तैर्गहाशिलाः ।
 N] प्रदीप्ताः पावकाविष्टौ व्यभिद्यन्त सहस्रधा ॥१२॥ [२०
 यानि चौषधजलानि तस्मिन् जातानि पर्वते ।
 N] विषघ्नान्युरगाणां तु तैस्तु तच्छामितं विषम् ॥१३॥ [२१
 अपरे च महाकाया वमन्तोऽग्निं महोरगाः ।
 N] निर्मरेभ्यो विनिश्चेरुः कपिपादमपीडिताः ॥१४॥ २२
 १४उ] समाक्रान्तो बलवता वानरेण महागिरिः ।
 १५पू] जलधाराः प्रमुखाव मदराजीरिव द्विपैः ॥१५॥ [N
 स्रुतास्तस्मात्तु ता धारास्तलिलस्य समन्ततः ।
 रक्तचन्दनसंरक्ताश्च चित्राः काञ्चनधातुभिः ।
 N] गैरिकाजनसंयुक्ता बभ्रुश्चित्रोस्तजो यथा ॥१६॥ [N

१. कै - ज्वलितं ।

७. ल_२ - नास्ति ।

२. अ च - कलितैर् ।

८. कै रा ल_२ ल_२ व म श अ च -

ल_२ व म - कोहितैर्

•षधजातानि ।

अ - ज्वलितैर् ।

९. अ म च - विनिश्चेतुः ।

३. ल, ल_२ व म श - रत्ननिनिःसृतेः ।

१०. रा च - क्षिपाः ।

४. कै रा ल, ल_२ व म अ च -

११. म - प्लुताचक्षाः ।

महेन्द्रपर्वतः ।

१२. अ - सचन्दनसंरक्ताश्च ।

५. कै रा - पचः क्वस्ति • ।

च - सर्वा... दन्तं • ।

ल_२ व म श - पृथुस्वस्ति • ।

१३. व - चित्रकाञ्चन • ।

६. कै - वाक्छदा • ।

१४. श - वाप्यक्षिप्ता • ।

- स्रवत्प्रसवयोभ्यश्च पाण्डुरं विमलं जलम् ।
 N] मुक्ताजालैरिव बभौ समन्तादावृतो गिरिः ॥१७॥ [N
 १५ ङ] सिद्धचारणजुष्टानि किमराचरितानि च ।
 १६ ङ] गिरेराक्रम्यमाणस्य शिखराणि चकम्पिरे ॥१८॥ [२१पू
 स तु शृङ्गैः समुद्रूतैर् व्याघ्रैर्गन्धिश्च पादपैः ।
 N] शुश्रुमे पुष्पश्रवणैः प्रवृत्त इव पर्वतः ॥१९॥ [N
 स पादपविमुक्तेन कुसुमेन सुगन्धिना ।
 १७] सर्वतः संवृतः शैलो बभौ पुष्पमयो यथा ॥२०॥ [१३
 भज्यमानमहासानुः सभिलीनमहोरगः ।
 N] चलभृङ्गमहासारै स्तदाभूदसमो 'गिरिः ॥२१॥ [N
 पक्षिभिस्त्राणसंभ्रान्तैस्त्यज्यमानो ऽविदूरतः ।
 N] रराज च स कान्तारश्च्युतस् सार्यादिवाध्वर्गः ॥२२॥ [N
 पीड्यमानैः सं बलिना महेन्द्रस्तेन पर्वतः ।
 N] रीतीर्निर्वर्तयामास काञ्चनाञ्जनराजिनीः ॥२३॥ [१५

१. ल२ ब म श—अवात् प्र० । ८. कै रा ल, ल२ ब म श भ—
 रा—०बभेक्षपि । †बलशङ्कम० ।
 २. कै रा—०मुष्टानि । अ—०भ्युष्टानि । ९. कै रा अ ल, ल२ ब म श अ—
 ३. श—०शङ्गे समुद्रूते । ०शमूए स महगिरिः ।
 ४. कै ल, ल२ ब म श रा— १०. कै रा ल, ल२ ब म—†स....
 विवर्णभिः । ...दिवोर्ध्वगः । श—०क्षाराच्युतः
 ५. कै रा—†शबला प्र० । स दिवोर्ध्वगः ।
 अ म अ—शबलः प्र० । ११. म—०मानव ।
 ६. कै रा ल, ल२ ब म श अ— १२. अ रा भ—†रीतिनिवर्त० ।
 †पादपविमुक्तेन । ब म श अ—रीतीनिव० ।
 ७. श—०कोकद्वी०ऽव २१ शाकुचं १३. म—†राजती ।
 पक्षिः ।

- २१ उ] तस्य व्याघूर्णमानस्य तरवस्तङ्गाङ्कुराः । [N
 १२ पू] मुमुक्षुः स्वरसं दीप्तं नीलोत्पलमुगन्धिनः ॥२४॥ [२३ उ
 स पादपरसै र्यसो मिश्रः काञ्चनधातुभिः ।
 N] परिक्षिप्तः शिखिनिभै र्वभौ गैरिकधातुभिः ॥२५॥ [२५
 ततः संपीड्यमानेन पीड्यमानानि सर्वज्ञः ।
 N] गुहाविष्टानि भूतानि विनेदु विभुतं स्वरम् ॥२६॥ [N
 स महासत्त्ववान् नादः शैलपीडानिमित्तजः ।
 N] पृथिवीं पीडयामास दरीश्वोपवनानि च ॥२७॥ [N
 मिथ्येऽयं गिरि देवैरिति मत्वा मनस्विनः । [२६
 N] त्रस्ता विद्याधरा श्वेवमुत्पेतुः पतंगैः सह ॥२८॥ [२७ पू
 पानभूमिगतं हित्वा हर्मराजतभाजनम् ।
 N] पानानि च महार्हाणि करकांश्च हिरण्मयान् ॥२९॥ [२७ उ
 भक्ष्यमुच्चावचं त्यक्त्वा मास्यानि विविधानि च ।
 N] आर्षभौणि च चर्माणि खड्गांश्च कनकांचितान् ॥३०॥ [२८
 कृतकक्षगुणाः क्षीबां रंक्तमास्यानुलेपनाः ।
 N] रक्ताक्षाः पुष्परागाक्षाः खं तदा प्रतिपेदिरे ॥३१॥ [२९
 हार-नूपुर-केयूर-परिहार्यधराः स्त्रियः ।

१. ल१ श—सुरसं ।	८. अ च—कनकांस्तत्त्व ।
२. कै—पादपरसैः । अ च—पादपरसात् ।	९. म—कनकांस्तत्त्व ।
३. अ म च—मासो ।	६. कै रा ल, ल१ व म श—कुल-
४. म श—मासि ।	पानगुणः ।
५. अ—गुहां विष्टानि ।	अ च—कृतकक्ष गुणाः ।
६. कै रा ल, ल१ व म श म च—	१०. कै रा ल, ल१ व म श—
हर्मराजतः ।	†० क्षीवरक्तः ।
७. कै रा ल, ल१ व म श—	११. कै श अ म च—०० धराः स्त्रियः ।
†आर्षभानि ।	रा ल, ल१ व म—००

[M] विस्मितास्सहितास्तथुराकाशे रमयैस्सह ॥ ३२ ॥ [३०]

दर्शयन्तो महाविद्या स्ते तु विद्याधरर्षभाः ।

[N] समिया तस्थुराकाशे वीक्षाञ्चक्रुश्च पर्वतम् ॥ ३३ ॥ [३१]

शुश्रुवुश्च तदा शब्दमुषीणां भावितात्मनाम् ।

[M] चारणानां च सिद्धानां स्थितानां विमलेऽम्बरे ॥ ३४ ॥ [३२]

एव पर्वतसंकाशो हनूमान् मारुतात्मजः ।

[N] तितीर्षति महावेगस्समुद्रं सरितां पतिम् ॥ ३५ ॥ [३३]

रामार्थं रावणार्थं च चिकीर्षन् कर्म दुष्करम् ।

[N] समुद्रस्य परं पारं दुष्प्रापं प्राप्तुमिच्छति ॥ ३६ ॥ [३४]

[N] देवास्तं ददृशुस्सर्वे तैस्तैः सह महर्षिभिः ॥ ३७ ॥ [N]

ऋषयस्सह गन्धर्वैस्सिद्धाश्च सह चारणैः ।

[M] घातकौपूहकास्तस्थुस्तद्द्रष्टुं महद्द्रुतम् ॥ ३८ ॥ [N]

दुर्धुवे च स रोमाणि चकम्पे चाचलोपर्यः ।

[N] जनौद सुमहानादं सुमहानिव तोयदः ॥ ३९ ॥ [३६]

अनुरूपं च दृष्टं च लाङ्गूलं लोमभिश्चितम् ।

[M] उत्पतिष्यन् स चिक्षेप पक्षिराज इवोरमम् ॥ ४० ॥ [३७]

तस्य लङ्गूलमाविद्धमतिवीर्यस्य पृष्ठतः ॥

[N] दृष्ट्वा मरुतेनैव धूर्यमानो महोरगः ॥ ४१ ॥ [३८]

१. कै ह म—विपुलंभरे ।

म च—विपुलंभरे ।

ल, क, म य—विपुलेम्बरे ।

२. क्र

३. म—वा ।

४. क म य—दुष्प्रापं ।

५. कै ह म क, ल, व म य—

दुर्धुवे ।

६. ल, ल, व म य—प्रापकोपम् ।

म—च महर्षयः ।

७. कै—ननाडुः ।

८. कै—वर्ण ।

९. म—एवमानो । म च—महर्षयो ।

१०. कै रा ल, ल, व म य—दुष्प्रापं ।

बाह् संस्तम्भयामास महापरिचसन्निभौ ॥४२॥

[N] रेखादधे कपिः कव्यां चरणौ संशुकोचं च ॥४३॥ [३९

सै संहृत्य भुजौ श्रीमांस्तथैव च क्षिरोधराय ।

[N] ओजस्सत्त्वं तथा वीर्यमाविवेशातिवीर्यवान् ॥४४॥ [४०

[N] वैनतेमस्य सहस्रो बभौ चाप्यजिह्वात्मजः ॥४५॥ [N

मार्गमालोकयद्गूरुर्दुर्दुर्गं प्रणिहितेक्षणः ।

[N] हरोष हृदये प्राणानाकाशमभिपेदिवान् ॥४६॥ [४१

पद्म्यां दृढमवस्थानं कृत्वा स कपिकुञ्जरः ।

१८] विकुञ्च्य कर्णौ मतिमानुत्पतिष्यन् महाबलः ॥४७॥ [४२पू

तमुत्पतन्तं वेगात् नगास्ते नगरोहिणः ।

[N] सस्कम्भविटपास्सर्वे समुत्पेतुस्समन्ततः ॥४८॥ [४८

कैपीन्द्रः पर्विजातांस्तान् पादपान् पुष्पशालिनः ।

[N] वैद्मन्नुद्वेगेन जगत्त्रयं विमलेऽम्बरे ॥४९॥ [४९

१. रा—† ददेः । अ च—दधे ।

रक्तपाठसङ्गमनाय द्वाय—

२. कै अ च—† संशुकोच च ।

का तु हनुमान् वानरान् वानरोचमः ।

म—संशुचरम् ।

पात च वेगेन वेगं वेगेन धारयन् ॥

३. अ च—समाहृत्य ।

चात्मानं मेने स कपिकुञ्जरः ।

म—संशुच्य ।

६. रा—वेगेन ।

४. कै अ च—० हृष्यमणिदि ० ।

७. अ—समं काटिकांस्तान् ।

५. इत्तत्त्वं सर्वम् लोकेषु १० समसर्गस्था

च—† सस्कम्भं काटिकांस्तान् ।

‘वानरान्’ इत्यस्य ‘आमयिष्यामि’

म—† स कपिकुञ्जिकांस्तान् ।

इत्यस्य सार्धपञ्चलोकी पुनः पठिता ।

८. अ—वैद्मन्नुद्वेगेन ।

तत्तत्त्वं काटिकाः सार्धलोकाः पुनः

१. रा—च । २. म—हृमान् । ३. कै रा ल, ल, च म श अ च—
वेगवानभिधारयन् । ४. म—हृष्यं हृ ।

- ऊरुवेगोद्धता वृक्षा मुहूर्तं कपिमन्वयुः ।
 N] प्रस्थितं दीर्घमध्वानं सबन्धुमिव बान्धवाः ॥५०॥ [५०
 तैमूरुवेगोन्मथिताः सालचन्दनचम्पकाः ।
 N] अनुजग्मु ईनूमन्तं पौरा इव मेहीपतिम् ॥५१॥ [५१
 घुपुष्पिताग्रैः शिखरैः पादपैरन्वितो हरिः ।
 N] ईनूमांस्तोदयदाकारो बभूवादुतदर्शनः ॥ ५२ ॥ [५२
 सारवन्तश्च वृक्षा ये निपेतु लवणाम्भसि ।
 N] भयादिव महेन्द्रस्य दानवा वरुणालये ॥५३॥ [५३
 स नानाकुसुमैः कीर्णः केषिः कुण्डलगोमलैः ।
 N] शुशुमे मेरुसंकाशः खद्योतैरिव पर्वतः ॥५४॥ [५४
 विमुक्तास्तस्य वेगेन मुक्तपुष्पाश्च ते द्रुमाः ।
 N] अवतीर्यत सलिले निवृत्तास्तुहदो यथा ॥५५॥ [५५
 लाघवेनोपपन्नं च पुवमानं महार्णवे ।
 N] द्रुमाणां विविधैः पुष्पैः कपिं वायुरवाकिरत् ॥५६॥ [५६
 पुष्पाधिर्णानुबन्धेन नानावर्णेन वानरः ।

१. म—कपिसत्तमम् ।

२. ल, म श—+ बान्धवः ।

व—बन्धवः ।

३. श—+तमूरुवेगो ।

रा—वेगोन्मथिताः ।

४. अ—+ •चन्दनचम्पु ।

कै रा ल, ल, ब म श म च—

सालचन्दनचम्पकाः ।

५. कै रा श—महापतिः ।

६. अ च—इनुमांस्तोब ।

७. कै ल, म—वर्णालये ।

८. अ च—नानाकुसुमितैः कीर्णः ।

कै रा ल, ल, ब म श—

नानाकुसुमसंकीर्णः ।

९. कै रा—कपिः कोमलको ।

अ च—कपिकुञ्जरको ।

म—+ कपिः कुण्डलको ।

ल, ल, म—+ कपिकुण्डलको ।

१०. रा—+ खद्योत इव ।

११. ल, —अवतीर्य तु ।

१२. कै रा ल, ल, ब म श—पुष्पाधि

- N] बभौ मेघ इवोच्चत्वे सेन्द्रचापतडिद्रुणः ॥५७॥ [५८
प्रचकर्ष महामेघं सपुरोवार्तविद्युत्प्रम ।
- N] प्रबलः कपिराजस्य वायुर्मर्गिर्गवाश्रितः ॥ ५८ ॥ [N
समुत्पतित-मेघस्यं समुद्रूत-जलस्यं च ।
- N] समपासीचदा रूपं सैगरस्याम्बरस्य च ॥५९॥ [N
तस्य वायूद्धतैः पुष्पैः शरीरं शुशुभे द्रुतम् ।
- २१] ताराभिरभिरामाभी रुचिराभि रिवाम्बरम् ॥६०॥ [N
तस्याम्बरगतौ बाहू शुशुभाते प्रसारितौ ।
- २२] पर्वतादभिनिष्क्रान्तौ पञ्चास्याविव पन्नगौ ॥६१॥ [६०
पिबन्निव बभौ चांयं सोमिजालं महार्णवम् ।
- N] विभिन्दन्निव चाकाशं ददृशे स महाकपिः ॥६२॥ [६१
तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुवेगानुसारिणः ।
- N] नयने विप्रकाशेते पर्वतस्थाविवानलौ ॥६३॥ [६२
पिङ्गे पिङ्गाक्षमुख्यस्य चक्षुषी परिमण्डले !
- २३] बृहती संप्रकाशेते शनैश्चरबुधाविव ॥ ६४ ॥ [६३
मुखं नासिकया तस्य नेत्रेया ताम्रया बभौ ।
- N] यथा नभसि सन्ध्यायास्ताम्रं सूर्यस्य मण्डलम् ॥६५॥ [६४

१. भ—इवोच्चत्वे	म—०तं जलस्य ।
२. ल, ल _२ म श—महावेगं ।	७. कै—† ०स्यासुरस्य ।
ब—† महामेगं ।	८. अ—वायूद्धतैः ।
३. कै रा ल, ल _२ ब म श—	९. कै—नतं ।
सपुरोवार्त० ।	१०. अ भ च—वापि ।
४. कै ल, ब म श अ च—	११. ल, —† चक्षुषः ।
०गमिवाश्रितः ।	श—‘चक्षुषी’ त्वारभ्य ७०॥स्थ-
५. ब—०सितवेगस्य ।	‘तस्थे’ त्वन्तः पाठो नास्ति ।
६. कै—०तबलस्य ।	१२. अ भ च—ताम्रया ।

काङ्गलं सहसा विद्धं पुवमानस्य क्षोभते ।

२६] अम्बरे वायुपुत्रस्य शक्रध्वज इवोच्छ्रितः ॥६६॥ [६६

काङ्गलचक्रेण महान् शुक्रदंष्ट्रो हि वानरः ।

N] व्यरोचत महाप्राज्ञः परिवेषीवै भास्करः ॥६७॥ [६६

स्फिग्देशेनातिताम्रेण रराज स महाकपिः ।

२६] महता दारितेनेव गिरिगैरिकधातुना ॥६८॥ [६७

तस्य वानरसिंहस्य पुवमानस्य सागरम् ।

२४] कक्षान्तरगतो वायु जीमूत इव गर्जति ॥६९॥ [६८

स्वे यैवैव पतन्त्युल्का उत्तरार्धाद्विनिःस्थिताः ।

N] सानुमन्तश्च दृश्यन्ते तथा स कपिकुञ्जरः ॥७०॥ [६९

पतत्पतङ्गसंघातैर्व्यायर्तः शुशुमे कपिः ।

२७] प्रेष्ट इव मातङ्गः कक्षया लम्बमानया ॥७१॥ [७०

उपेरिष्ठाच्छरीरस्य छायाया चावगाढया ।

N] सागरेर्न्तः समाविष्टा स कपिनैरिवैवैभवत् ॥७२॥ [७१

१. कै रा ल, ल, ब म श—

महाबुधः ।

अ च—पतत्पतङ्गसंघा० ।

२. कै रा ल, ल, ब म—परिवेशाव ।

८. कै रा ल, ल, ब म श—विषयः ।

३. कै—धातुभिः ।

९. म—प्रवृत्त ।

४. कै—कक्षयाते सतो ।

१०. ब—कक्षया ।

रा ल, ल, ब म श—कक्षयान्तर्गतो ।

११. कै रा ल, ल, ब म श—

अ च—कक्षयान्तर्गतो ।

+ उपविष्टः शरीरः ।

५. कै—पतन्ति यैवोल्का ।

१२. कै श अ च—सागरे च समा०

६. ल—विनिःस्थिताः ।

श—०न्तः समाविष्टः ।

अ—विनिःस्थिताः ।

रा म—च समाविष्टः ।

७. ल, म—पतन्निर्गसंघा० ।

१३. कै—नैवैवैभवत् ।

कै रा ल, ब श—पतन्निर्गसंघा० ।

- यं च देवं समुद्रस्य जगाम सं मेहाकपिः ।
 २८। स सं तस्याङ्गवातेन सोन्माद इव लक्ष्यते ॥७३॥ [९२
 पुवमानं समालक्ष्य भुजगाः सागरालयाः ।
 २९। व्योम्नि तं हरिशार्दूलं सुपर्णमिव मेनिरे ॥७४॥ [७९
 सागरस्थोर्मिजालानां महतां शैलवर्ष्मणाम् ।
 N] प्रतिघ्नंश्च महावेगं पुप्लुवे स महाकपिः ॥७५॥ [७३
 कपिवातश्च बलवान्मेघवातश्च निस्सृतः ।
 N] सागरं मेघनिर्घोषं कम्पयामासतु र्भृक्षम् ॥७६॥ [७४
 विकर्षन्तूर्मिजालानि बृहन्ति लवणाम्भसि ।
 N] पुप्लुवे कपिशार्दूलो विकर्षमिव रोदसि ॥७७॥ [७५
 मेरुमन्दरसङ्काशानुद्गतान्स महार्णवे ।
 N] अतिक्रामन्महावेगस्तरङ्गान् गणयमिव ॥७८॥ [७६
 तस्य वेगंसमुत्क्रुष्टं जलं स जलदो (दिं) यथा ।
 अम्बरस्थे(स्थं) विवभ्राज शारदाभ्रमिवाततर्प ॥७९॥ [७७
 तिमिनक्रमषाः क्रुद्धा दृश्यन्ते विविधास्तथा ।
 N] छाया वानरसिंहस्य जले चारुतराभवत् ॥८०॥ [७८
 भेताभ्रघनेराजीव वायुपुत्रानुगामिनी ।
 N] तस्य सा शुशुमे छाया वितता लवणाम्भसि ॥८१॥ [८१

१. ब म—सहसा कपिः ।	७. कै रा ल, ल, ल, ब म श—
२. कै ल, ल, ब म च—। गवातेन ।	० मिवानतं ।
३. अ च—। रोदसी ।	८. अ म च—चारुतबाभ० ।
४. कै रा ल, ल, ब म—	९. कै ल, ल, ब म श—
० कासानुद्गतान् ।	भेताभ्रा घनराजी० ।
५. कै रा ल, ल, ब म—	१०. कै ल, ल, ब म श—
मेघसमुत्क्रुष्ट० । अ—वेगे समुत्क्रु ।	छाया च शुशुमे तस्य ।
६. म—अंतर० ।	

शुशुमे स महातेजा महाकायो महाकपिः ।

N] वायुमार्गे निरालम्बे पक्षवानिव पर्वतः ॥८२॥ [८२

यतैः स याति बलवान्वेगेन कपिकुञ्जरः ५।

N] तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत इवार्णवः ॥ ८३ ॥ [८३

६१ ड] आपाते पक्षिसंघानां पक्षिराज इवाव्रजत् ।

N] हनुमान्मेघजालानि प्राकर्षन्मारुतो यथा ॥८४॥ [८४

पाण्डुरारुणवर्णानि नीलमाञ्जिष्ठकानि च ।

६२] कपिना कृष्यमाणानि महाभ्राणि चकाशिरे ॥८५॥ [८५

प्रेविशन्नभ्रजालानि निपतंश्च पुनः पुनः ।

५६] प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥८६॥ [८६

प्लवमानं तु तं दृष्ट्वा समुद्रे प्लवगर्षभम् ।

N] मुमुचुः पुष्पवर्षाणि देवतास्तस्य मूर्धनि ॥८७॥ [८७

न तताप तदा सूर्यः प्रयातं वानरर्षभम् ।

N] सिषेवे^५ च सुखो वातो रामकार्यार्थसिद्धये ॥८८॥ [८८

ऋषयस्तुष्टुबुधैर्न प्लवमानं विहायसि ।

N] जेगुश्च देवगन्धर्वाः प्रशंसन्तुः प्लवङ्गम् ॥ ८९ ॥ [८९

नागा यक्षाः सुपर्णाश्च रक्षांसि विबुधाः खगाः ।

N] प्रेक्षकास्ते कपिवरं सहसा चोपचक्रमुः ॥ ९० ॥ [९०

तस्मिन्प्लवगश्चार्दूले प्लवमाने विहायसि ।

१. म—वायुसर्गे ।

प्राविशन्न० ।

२. ल, —नास्ति ।

८. म—† सिषेव ।

३. कै रा ल, ल, ब म श—येन स्म ।

९. कै रा ल, ल, ब म श—

४. ल, —नास्ति ।

† जग्मुश्च ।

५. ब—पक्षिराजाणां ।

१०. रा श—विविधाः ।

६. रा अ म च—† महाभ्राणि का० ।

११. अ म च—प्लवङ्गमुः ।

७. कै रा अ ल, ल, ब म श—

- स०७, १] इक्ष्वाकुकुलमानार्थी चिन्तयामास सागरः ॥९१॥ [९१
साहाय्यं वानरेन्द्रस्य यद्यहं वै हनूमतः ।
२] करिष्यामि भविष्यामि न च वाच्यो विवक्षताम् ॥९२॥ [९२
अहमिक्ष्वाकुनाथेन सगरेण विवर्धितः ।
३] ऐक्ष्वाकुसचिवश्चायं नावसीदितुमर्हति ॥ ९३ ॥ [९३
तथा मया विधातव्यं विश्राम्येत यथा कपिः ।
४] शेषं च मयि विश्रान्तः सुखेनाधिगमिष्यति ॥९४॥ [९४
इति कृत्वा मतिं साध्वीं समुद्रश्छेन्नमम्भसा ।
५] हिरण्यनाभं मैनाकमुवाच गिरिसत्तमम् ॥ ९५ ॥ [९५
त्वमिहामुरसङ्घानां पातालतलवासिनाम् ।
६] देवैराज्ञा(ः)गिरिश्रेष्ठं प्रतिघाः(ः)सन्निवेशितः ९६ [९६
त्वं शेषां ज्ञातवीर्याणां समहीतलचारिणाम् ।
७] पातालस्याप्रमेयस्य द्वारमावृण्व्य तिष्ठसि ॥९७॥ [९७
तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव शक्तिस्ते शैल वर्धितुम् ।
८] तस्मात्सन्देशयामि त्वामुत्तिष्ठ नगसत्तम ॥ ९८ ॥ [९८
य एष कपिशार्दूलो मामुपेक्ष्यति वेगेवान् ।
९] हेतुमात्राम कार्यार्थी भीमकर्मा खमाप्नुतः ॥ ९९ ॥ [९९
अस्य साहसं मया देयमिक्ष्वाकुकुलवर्तिनः ।

१. अ म च—इक्ष्वाकु० ।

अ—परिवः । च—† प्रतीकः ।

२. कै रा ल, ल_२ व म—

६. श—† ज्ञातिवीर्या० ।

† समुद्रलव० ।

म—† ज्ञानवीर्या० ।

३. श—देवराजः ।

७. ल_१—पातालतलवा० ।

४. कै रा ल, ल_२ व म श अ—

८. कै ल, ल_२ व म श—खड्ग० ।

गिरिश्रेष्ठः ।

९. ल_२—वीर्यवान् ।

५. कै रा ल_२ व—† प्रतिष्ठा ।

१०. ल_२—हनूमान् ।

ल, म—महिषा । श—† प्रतिष्ठा ।

- १०] यम हीक्ष्वाकवः पूज्याः परं पूज्यतमस्ततः ॥१००॥ [१००
 कुरु साचिव्यमस्माकं न वा काकात्सयो भवेत् ।
 ११] कर्तव्यं श्रेष्ठं कार्यं सतां मन्युमुदीरयेत् ॥१०१॥ [१०१
 साललादूधमुत्तष्ठ विश्रमेत यथा कपिः ।
 १२] अस्माकमतिथिश्चैष पूज्यश्च पुत्रतां वरः ॥१०२॥ [१०२
 चामीकर इवाभाति देवगन्धर्वपूजितः ।
 १३] हनुमांस्त्वयि विश्रान्तः पुनः शेषं प्रयास्यति ॥१०३॥ [१०३
 काकुत्स्थस्यानृशंसस्य मैथिल्याश्च विवासनम् ।
 १४] श्रमं च पुत्रगेन्द्रस्य समीक्ष्योत्थितुमर्हसि ॥१०४॥ [१०४
 हिरण्यनाभो मैनाको निश्चम्य लवणाम्भसः ।
 १५] उत्पपात जलात्तूर्णं नानादुमल्वार्तवृतः ॥१०५॥ [१०५
 स सागरजलं भिक्ष्वा बभूवाभ्युत्थितस्तदा ।
 १६] येषां जलधरं भिक्ष्वा दीप्तरश्मिर् दिवाकरः ॥१०६॥ [१०६
 स महात्मा मुहूर्तेन उत्थितः संकलितश्रितः ।
 १७] दर्शयामास शृङ्गाणि सागरेण नियोजितः ॥१०७॥ [१०७
 शीतकौम्भमयैः शृङ्गैः शृङ्गुमे स महोगिरिः ।

१. कै ल_२ व श—वः ।

रा ल, भ च—नः ।

२. श—दि कृतं ।

३. श—† मर्त्यमुदी० ।

४. कै रा ल, ल_२ व म श—

०कमपि चैवैष ।

५. कै रा ल, ल_२ व म श अ च—

हनुमांस्तव ।

६. रा अ म च—कमिष्यति ।

७. श—०श्वेतवर्तुम० ।

८. अ म च—० तायुतः ।

९. कै—

“यथा” इत्याश्रय “संकलितश्रितः”

इत्यन्तः फटः प्राप्तेऽप्यश्रितेन ।

ल, म श—नाशितः ।

१०. ल_२ व—संकलितश्रितेन ।

म—०वः संकलितश्रितः ।

११. कै—शातकुम्भमयैः ।

१२. कै ल, ल, व म श अ—

आकाशमनैः कृष्णमनैः ।

- १८] आदित्योदयसंकाशैरुल्लिखद्गिरिवाम्बरम् ॥१०८॥ [१०८
तस्य जाम्बूनदैः शृङ्गैः पर्वतस्य समुत्थितैः ।
- १९] आकाशं शस्त्रसंकाशमभवत् काञ्चनपद्मम् ॥१०९॥ [१०९
जातरूपमयैः शृङ्गैर् भ्राजमानैः स्वयंप्रभैः ।^१
- २०] आदित्यशतसंकाशः सोऽभवद्गिरिसत्तमः ॥११०॥ [११०
समुत्थितमसङ्गेन हनुमानग्रतः स्थितम् ।
- २१] मध्ये लवणतोयस्य विघ्नोयमित्यर्मेन्यत ॥१११॥ [१११
स तमुत्थितमत्यर्थं महावेगो महाकपिः ।
- २२] तरसा छादयामास जीमूत इव मारुतिः ॥११२॥ [११२
स तदा छादिस्तेन कपिना पर्वतोत्तमः ।
- २३] दृष्ट्वा तस्योरुवेगं च जहृषे च ननन्द च ॥११३॥ [११३
स तमाकाशगम्भीरमाकाशे च समुत्थितम् ।
- २४] स्थितो दृष्टमना वाक्यमब्रवीत् पर्वतः कपिम् ॥११४॥ [११४पू
४७७] हिरण्यनाभो नाम्नाहं काञ्चनः पर्वतः कपे ।
- ४८पू] 'मयि विश्रम भद्रं ते त्वदर्थमहमुत्थितः ॥११५॥ [N
N] अब्रवीच्च^२ हनूमन्तं काञ्चनः पर्वतोत्तमः । [N

१. रा—आदित्यशतसं० ।

ल२ ब—आदित्यचयसं० ।

२. कै रा ल, ल२ ब म श—नास्ति ।

३. ल, ब म श अ च—हनूमान० ।

४. अ म च—० मिति मन्यते ।

५. अ म च—तमुच्छ्रित० ।

६. कै रा ल, ल२ अ म च—उरसा ।

७. अ म च—जहृषे ।

८. श—ननन्द ।

९. कै रा ल, ल२ ब म श अ च—
पर्वतोत्तमः ।

१०. रा ल२ ब—

“ मयि ” इत्यारभ्य “ पर्वतोत्तमः ”
इत्यन्तः पाठो नास्ति ।

११. कै रा ल, ल२ ब म श अ च—
० हनुयता ।

१२. भ—अब्रवीत् ।

२५पू] धारयन्मानुषं रूपं स्वैः एवं शिखरे स्थितः ॥१११६॥ [१११४उ

२९उ] दुष्करं कृतवान्कर्म त्वमिदं वनरोचम ।

३०पू] निपत्य मम शृङ्गेषु विश्राम्य त्वं यथासुखम् ॥११७॥ [११२५

२५उ] राघवस्य कुले तात उदैधिः परिवर्धितः ।

स त्वां रामहिने युक्तं प्रैत्यर्चयति सागरः ॥११८॥ [११२६

२६] कृते च प्रतिकर्तव्यमेषा तात सतां गतिः ।

यो यं प्रत्युपकारार्थी त्वं नः सम्मानं मेहंसि ॥११९॥ [११२७

२७] त्वमिमित्तमनेनाहं बहुमानात्प्रचोदितः ।

उत्तिष्ठ गिरिशार्दूल त्वयि विश्राम्यतु क्षणम् ॥१२०॥ [११२८

२८] योजनानां शतं दूरं कपिरेष खमाप्नुतः ।

२९पू] तैव सानुषु विश्रान्तस्ततः शेषं गमिष्यति ॥१२१॥ [११२९

३०उ] तदिदं गन्धवत्स्वादु कन्दमूलफलं वैह ।

आस्वाद्यैतद्गिरिश्रेष्ठ विश्रान्तोऽभिगमिष्यसि ॥१२२॥ [१२०

१. कै रा ल, ल, व म श—रमस्व ।
भ—स्वमेव ।

२. ल, व म श भ—विभ्रम ।
ल, —† विभ्रम्य ।

३. कै रा ल, ल, व म श अ च—जप्रो ।

४. कै रा ल, ल, म श च—
शुवा वः । व—सागैः ।

५. कै रा ल, ल, व म श अ—
परिवर्तितः ।

६. ल, श च—† त्वं ।

७. कै रा ल, ल, व म श च—
प्रत्यर्थयति । च—प्रत्यर्थयति ।

८. कै रा ल, ल, व श—द्वयेव ।

९. कै रा ल, ल, म श च—
परिकर्तव्यमेषां । व—०३यमेषां ।

अ भ—प्रतिकर्तव्य० ।

१०. भ—सोऽयं ।

११. अ भ च—स्वतः सम्मानयहंसि ।

१२. भ—† विभ्रम्य च ।

१३. ल, —‘ तव ’ इत्यात्म्यः ‘ ० भि-
गमिष्यसि ’ इत्यन्तः पादो वारिह ।

१४. ल, व म श—शुभं ।

१५. भ—

“ ० भिगमिष्यसि ” इत्यात्म्यः

“ ० परिग्रहः ” इत्यात्म्यः पादः—

प्राप्तेऽपरहस्तेन ।

- ३१] अस्माकमभिसम्बन्धः कपिश्रेष्ठ महास्त्वयि ।
 प्रख्यातस्त्रिषु लोकेषु महागुणपरिग्रहः ॥१२३॥ [१२१
 ३२] वेगवन्तः पुवन्ते ये पुवगा मारुतात्मज ।
 तेषां मुख्यैतर्भ मन्ये त्वामहं कपिसत्तम ॥१२४॥ [१२२
 ३३] अतिथिः प्रैतिपूजार्हः प्राकृतोपि विजानता ।
 धर्मं जिज्ञासमानेन किम्पुनर्यादृशो भवान् ॥१२५॥ [१२३
 ३४] त्वं हि देववरिष्ठस्य मारुतस्य महात्मनः ।
 पुत्रस्तस्यैव वेगेन सदृशः कपिकुञ्जर । [१२४
 ३५] पूजिते त्वयि सर्वात्मा पूजां प्राप्नोति मारुतः ॥१२६॥ [१२५
 ३६] एवमुक्तस्तु हनुमान्मुनायेन महात्मना ।
 अन्तरिक्षगतः श्रीमान्मारुतस्यात्मसम्भवः ॥१२७॥ [N
 ३७] स तं दृष्ट्वा महावीर्यं पर्वतं मेघसूक्ष्मितम् ।
 मणिरत्नाकरं दिव्यं मुनामपिदमब्रवीत् ॥१२८॥ [N
 ३८] समुद्रस्याप्रवैधस्य महामकरसङ्कुले ।
 किं त्वमन्तर्जले वीर विगाहे ब्रूहि कारणम् ॥१२९॥ [N
 ३९] एवमुक्तः शुभं वाक्यं मुनामः पर्वतोत्तमः । [N
 मत्पुत्राच्च हनूमन्तं शृणु चाप्यत्र कारणम् ॥१३०॥ [१२९]

१. रा ल२ व म च—०कमपि सं.

ल२—पर्वतानामपि सं०।

२. ल२—अन्धतर्भं ।

ह्य—० मन्धतर्भं ।

३. म श च—प्रैतिपूजार्हः ।

४. म—नास्ति ।

५. म—नास्ति ।

६. कै—+ पूजितं ।

७. म—हनूमान् । म—भगवान् ।

८. ल१—नास्ति ।

९. कै रा ल१ ल२ व म श म च—

महामकरसङ्कुले ।

१०. रा ल१—नास्ति ।

- ४०] पुरा कृतयुगे तात पर्वताः पक्षिणोऽभवन् ।
ते व्रजन्ति दिशस्सर्वा गुरुडानिलरंहसः ॥१३१॥ [१३६
- ४१] ततस्तेषु प्रयातेषु देवसङ्गा महर्षिभिः ।
भूतानि च भयं जग्मुस्तेषां पतनशङ्कया ॥१३२॥ [१३७
- ४२] ततः क्रुद्धः सहस्राक्षः पर्वतानां पुरन्दरः ।
पक्षांश्चिच्छेद वज्रेण तत्र तत्र सहस्रशः ॥१३३॥ [१३८
- ४३] स मामुपगतः क्रुद्धो वज्रमुद्यम्य देवराट् ।
ततोहं सहसाक्षिप्तः श्वसनेन महात्मना ॥१३४॥ [१३९
- ४४] अस्मिन्लवणतोये च प्रक्षिप्तः पुत्रगोत्तमै ।
४५पू] गुप्तः पक्षैस्समस्तैश्च तत्र पित्रास्मि रक्षितः । [१३०
- ४८ उ] ततोहं मानयामि त्वां मान्यो हि मम मारुतः ॥१३५॥ [१३१पू
- एवमस्मत्प्रियो बन्धुः कपिमुख्यं महागुणः ।
एष मे त्वयि संबन्धः कृतः कपिवरोत्तम ॥१३६॥ [१३१उ
- ४९] अस्मिन्नेव च संबन्धे सागरस्य समैव च ।
प्रीतिं प्रीतमनाः कर्तुं त्वमर्हसि महाबल ॥१३७॥ [१३२
- ५०] श्रमान्मोचय चात्मानं मान्यस्त्वं कपिकुञ्जरं ।
प्रीतिं च बहुमन्यस्व प्रीतोस्मि तव दर्शने ॥१३८॥ [१३३
- ५१] एवमुक्तः कपिश्रेष्ठस्तं नगोत्तममब्रवीत् ।
५२ उ] प्रीतोस्मि कृतमातिथ्यं त्वया मे पर्वतोत्तम । [१३४

१. कै—पातनशङ्कया ।

रा—† पतनसंख्यया ।

२. म—तेन ।

३. कै रा—† लवणोत्तमः ।

४. ल,—कपिमुख्यो ।

५. म—महात्मतः ।

६. कै अ म—कपिवरोत्तमः ।

७. ल —तु संब० ।

अ म च—गते कार्ये ।

८. कै—महाबलः ।

९. कै ल, व म श—कपिकुञ्जरः ।

त्वरे च त्वरिते कार्ये कौलश्चाप्यतिवर्तते ॥ १३९ ॥ [१३५पू
५३] क्रमिष्यता प्रतिज्ञा मे कृता च कपिसन्निधौ ।

कर्तव्ये सागरजले नान्तरा स्थेयमित्युत ॥ १४० ॥ [१३५उ
५४] नाहं स्थास्यामि वै तस्मात्त्वयि पर्वतसत्तम ।

संसृष्टाम्यहमङ्गुल्या माननीयो भवानिति ॥ १४१ ॥ [N

५५] इत्युक्त्वा पाणिना शैलमालभ्य हरिपुङ्गवः ।

[N] जगामाकाशमाविश्य वीर्यवान्वानरोत्तमः ॥ १४२ ॥ [१३६

५६ उ] स पर्वतसमुद्राभ्यां बहुमानादवेक्षितः ।

५७पू] पूजितश्चोपपन्नाभि राशीभिरनिलात्मजः । [१३७

[N] द्विगुणं तु कृतोत्साहं सोम्बरं समगाहत ॥ १४३ ॥ [N

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे मैनाकदर्शनं नाम

एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥

१. कै—च कार्यकालो मा ।

ल, ल_१ ब म श—

च कार्यकालो मा० ।

रा—च कार्यकालो मा० ।

ख—चकार्यकालो मां० ।

२. कै—महश्चाप्यति० ।

ल, ल_२ ब म श—महांश्चाप्यति० ।

रा ख—० महश्चाप्यति० ।

३. ब ल_१—क्रमिष्यतः ।

४. ब ल_१—तत्तुळे । ब—तत्तळे ।

ल_२—उत्तळे । म—वर्तव्ये ।

५. कै ल, म श—नास्ति ।

६. कै रा ल, ल_१ ब म श ब ख—
मानयन् भगवानिति ।

७. म—नास्ति ।

८. ल_२ ब म श—किष्किन्धाका० ।

९. म—मैनाकवाक्यं ।

[५०-७] = [दिषष्टितमः सर्गः] = [दा० सु० कां०-१]

अयोर्ध्वं दूरमुत्क्रम्य हित्वा षलमहार्णवौ ।

[N] पितुः पन्थानमावृण्व्य जगाम विमलेम्बरे ॥१॥ [१३८

भूयश्चोर्ध्वगतिं प्राप्य गिरिं तमवलोकयन् । [१३९पू

[N] जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो यथा ॥२॥ [N

वायुपुत्रो निखलम्बे जगाम विमलेम्बरे ॥३॥ [१३९अ

[N] तद्वितीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम् ।

प्रशंसंस्तु सुरास्सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ॥४॥ [१४०

६३] देवताश्चाभवंस्तुष्टास्तत्रस्थास्तस्य कर्मणा ।

६७७] काञ्चनस्य मुनाभस्य सहस्राक्षश्च वासवः ॥२॥ [१४१उ

इदं तु वचनं धीमान्परितोषस्य लक्षणम् ।

६८] मुनाभं पर्वतश्रेष्ठं स्वयमाह शचीपतिः ॥३॥ [१४२

हिरण्यनाभ शैलेन्द्र परितुष्टोऽस्मि ते मृगम् ।

६९] अभयं ते प्रयच्छामि तिष्ठ सौम्य यथामुत्तम ॥७॥ [१४३

साधं कृतं ते सुमहद्विक्रान्तस्य हनूमतः ।

७०] क्रमतो योजनशतं निर्भयस्य भये सति ॥८॥ [१४४

रामकार्यार्थदूतस्य त्वया दाशरथेर्हरेः ।

७१] सत्क्रियां कुर्वता शक्त्या तोषितोऽस्मित्वया भृशम् ॥९॥ [१४५

कैतः प्रहर्षमतुलं स लेभे पर्वतोत्तमः ।

१. अ च—० नमासां ।

अ—० नमादाय ।

२. रा श—० कांचरे ।

३. रा—० माविष्ट ।

४. ल—० निखलम्बो ।

५. म—० हनुमता कृतं ।

६. कै—० कांचनस्य मुनाभस्य ।

म—० समुद्रस्य मुनाभस्य ।

ल—० कांचनस्य सुराभस्य ।

७. म—य इदं ।

८. म—कथं ।

९. म—रामस्येव हि शूलैव क्षतिः

दाशरथेः हरिः

१०. म—दृष्टं ।

११. म श—० क्षतिः ।

- ७२] देवतानां पतिं दृष्ट्वा परितुष्टं शतक्रतुम् ॥१०॥ [१४६
 ७३पू.] सोषि' दक्षव्रश्मैलो बभूवावस्थितस्ततः । [७३पू
 N] हनुमांश्च मुहूर्तेन व्यतिक्रम्य च सागरम् ॥११॥ [१४७
 सर्ग६] ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
 २] अब्रुवन्सूर्यसङ्कशां सुरसां नागमातरम् ॥ १२ ॥ [१४८
 अयं वातात्मजः श्रीमान्पुवते सागरोपरि ।
 ३] हनुमाग्राम तस्य त्वं मुहूर्ते विघ्नमाचर ॥१३॥ [१४९
 राक्षसं रूपमास्थाय मुघोरं पर्वतोपमम् ।
 ४] दंष्ट्रा करालं पिङ्गाक्षं वक्त्रं कृत्वा नभः स्पृशत् ॥१४॥ [१५०
 बलमिच्छामहे ज्ञातुं भूयश्चास्य पराक्रमम् ।
 ५] किं करिष्यत्युपायं वा विषादं वा गमिष्यति ॥१५॥ [१५१
 एवमुक्त्वा तु सा देवी दैवतैरेभि संवृता ।
 ६] समुद्रमध्ये सुरसा विभ्रती राक्षसं वपुः ॥१६॥ [१५२
 विकृत्रं च विरूपं च सर्वस्य च भयावहम् ।
 ७] पुवमानं हनूमन्तमावृत्त्येदमुवाच हं ॥१७॥ [१५३
 भक्ष्यभूतैः प्रदिष्टस्त्वमीश्वरैर्वानरर्षभैः ।
 ८] अहं त्वा भक्षयिष्यामि प्रविशेदं ममाननम् ॥१८॥ [१५४

१. भ—स हि ।	९. कै रा ल, अ व म ल, श च—
०तैरपि सङ्कता ।
२. म—हनुमांश्च ।	
३. अ-म-च—व्यतिक्रम ।	१०. भ—राक्षसी ।
४. कै रा अ ल, व म ल, श च—
नाम मातरं ।	११. ल, ल, च ।
५. ल, —० अम ।	१२. कै रा ल, अ ल, म च—
भक्ष्यभूतः ।
६. कै रा ल, व म ल, श—० यमादाय ।	१३. कै रा ल, अ व ल, श—
० र्षभः ।
७. ल, —० लोचनं ।	
८. श—इत्युक्त्वा सुरसा ।	

- ९५] एवमुक्तः सुरसया प्राञ्जलिर्वकिंयमब्रवीत् १। [१५६
 रामो दाशरथिर्नाम प्रविष्टो दण्डकं वनम् ।
 १०] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ॥१९॥ [१५७
 जनस्थाननिमित्तं च बद्धवैरस्य राक्षसैः ।
 ११] तस्य भार्या हृता सीता रावणेन यशस्विनी ॥२०॥ [१५८
 तस्याः सकौशे दूतोऽहं गच्छामि नृपशासनार्थं ॥२१॥
 १२] सा त्वमर्हसिं रामस्य साक्षं विषयवासिनी ॥२२॥ [१५९
 अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं च क्लिष्टकारिणम् ।
 १३] आगमिष्यामि ते वक्त्रं सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥२३॥ [१६०
 एवमुक्ता हनुमता सुरसा कामरूपिणी ।
 १४] अब्रवीन्नातिवर्तेत किञ्चिद्वा वानरोत्तमं ॥२४॥ [१६१
 एवमुक्तस्सुरसया क्रुद्धो वानरपुङ्गवः ।
 १५] अब्रवीत्कुरु वक्त्रं त्वं येन मा निगलिष्यसि ॥२५॥ [१६४
 इत्युक्ता सुरसा वक्त्रं चकार दशयोजनम् ।
 १६] दशयोजनविस्तारो बभूव हनुमान्कपिः ॥२६॥ [१६६

१. म —०किर्बानरपैमः ।

९. ल_२—०वीम्माति० ।

२. म —अतः परमधिकः पाठः—

श—०वीम्मा निव० ।

विषण्णबद्धनः श्रीमानिदं वचनमब्रवीत् ।

१०. कै ब म ल_२—वानरोत्तमः ।

३. म—समीपं ।

११. म—स्वं वक्त्रं येन मां निगलिष्यसि ।

४. ल_२—०शासनं ।

१२. म—नास्ति ।

५. अ—अर्हस्य ।

१३. ल_१—नास्ति ।

६. म—अथ तां ।

१४. म—स महाकपिः ।

७. कै रा ल_१ अ ब म ल_२ श च—
 रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।

च—हनुमानपि ।

१५. ल_१ मं—नास्ति ।

८. च—१० गृणोति मे ।

- १७] तं दृष्ट्वा मेघसङ्क्रान्तं दक्षयोजनमायतम् ।
 १८] चकार मुरसा वक्त्रं विंशतिं योजनानि तु ॥१७॥ [१६६
 हनूमांश्च ततः क्रुद्धः शिशयोजन आयतः । [१६७
 १९] चकार मुरसा वक्त्रं चत्वारिंशत्स्वमायतम् ।
 बभूव हनुमान् क्रुद्धः पञ्चाशद्योजनोच्छ्रितः ॥२८॥ [१६८
 २०] चकार मुरसा वक्त्रं षष्टियोजनमायतम् ।
 तथैव हनुमान् कुर्वन्सप्ततियोजनोच्छ्रितः ॥२९॥ [१६९
 २१] चकार मुरसा वक्त्रमष्टीतियोजनायतम् ।
 बभूव स गिरिप्रख्यो नवतियोजनोच्छ्रितः ॥३०॥ [१७०
 २२] चकार मुरसा वक्त्रं शतयोजनमायतम् ॥३१॥ [१७१
 N] तं दृष्ट्वा व्यादितं वक्त्रं शतयोजनमायतम् ।
 दीप्तजिह्वं मुरसया तंद्वोरं नैरकोपमम् ॥३२॥ [१७२
 २४] स संक्षिप्यात्मनः कार्यं जीमूते इव मारुतिः ।
 तस्मिन्मुहूर्ते हनुमान् बभूवाङ्गुष्ठमात्रकः ॥३३॥ [१७२
 २५] सोमिपत्याशु तद्वक्त्रं निष्कृष्यास्यान्महाजवः ।
 अन्तरिक्षे स्थितः श्रीमान् ग्रहसंभिदमब्रवीत् ॥३४॥ [१७३
 २६] प्रविष्टोऽहं च ते वक्त्रं दाक्षायणि नमोस्तु ते ।

१. म—† शिशयोजन० ।

नास्ति ।

म—० जनमुच्छ्रितं ।

७. म—नास्ति ।

२. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
 नास्ति ।

८. ल, —० जनविस्तृतं ।

९. म—नास्ति ।

३. रा अ ब ल, श—० जनविस्तृतं ।

१०. कै ल, अ ब च—तद्वोरनर० ।

४. म—नास्ति ।

म—तं चोरं नर० ।

५. श—० मानवीरः ससर्पिः ।

११. ल, —† जीतेन्द्र ।

६. कै रा ल, अ ब म ल, श च—

१२. रा—श्रीमान्भिदं वक्त्रम० ।

- गमिष्ये यत्र वैदेही संत्यं चास्तु वचस्तं ॥३५॥ [१७४
 २७] तं दृष्ट्वा वदनान्मुक्तं चन्द्रं राहुमुस्तादिव ।
 अत्रवीत्सुरसा देवी स्वेन रूपेण वानरम् ॥३६॥ [१७५
 २८] अर्यसिद्धौ हरिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथामुत्तम ।
 २९पू] समानय च वैदेहीं राघवस्य महात्मनः ॥३७॥ [१७६
 तत्तृतीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म मुदुष्करम् ।
 २९ उ] साधु साध्विति भूतानि प्रशंसन्मुत्तदा हरिम् ॥३८॥ [१७७
 स सागरमनाधृष्यं मध्येन वरुणालयम् ।
 स६,१] जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो यथा ॥३९॥ [१७८
 स७,५८उ] सेवितं वारिधाराभिः पतगैश्च निषेवितम् ।
 चरितं कौशिकाचार्यैर्मरुतरूपवीजैतम् ॥४०॥ [१७९
 ५९] सिंह-शार्दूल-गरुडैस्तुरगोरग-वारणैः ।
 ६०पू] विमानैः संपतद्भिश्च विविधैस्समलंकृतम् ॥४१॥ [१८०
 ६४ उ] वज्राशनिनिपातैश्च पावकैरुपशोभितम् ॥

१. रा—सत्यमपि ।

ल_२—सत्यमस्तु ।

२. म—यथो यथा ।

३. अ म च—राघवेण महारमणा ।

४. कौ रा ल_१ व म ल_२ या च—
 मध्ये स ।

५. म—अत आरम्य ४७ तमस्य

पूर्वाह्णं यावत् सर्वाणि सेवितमिच्छे-

तत्समानसम्बन्धानि पदानि सप्तम्ये-

कचचने पठितानि । तद् यथा—सेविते
 निषेविते । चरितं ।

६. अ—पतंगैश्च ।

७. ल_१—० तैरुपशोभितं ।

व म श—० तैरुपजीवितं ।

८. रा ल_२ व म श—० वानरैः ।

म—० गचारणैः ।

९. ल_१—नास्ति ।

१०. म—० निपाताच्च ।

११. ल_१ नास्ति ।

म—अतः परमधिकः पाठः—

शोभते देवसंघानां देवराज इव मज्जम् ।

कृतपुण्यैर्महाभागैः स्वमाच्छद्भिरलङ्कृतम् ॥४२॥ [१८१

६२] बहता इव्यमत्यर्थं सेवितं चित्रभानुना ।

६० ड] ग्रहचन्द्रार्कनक्षत्रं-तारागणविराजितम् ॥४३॥ [१८२

६१ पू] महर्षिगण-गन्धर्व-नाग-यक्ष-समाकुलम् ।

N] विविक्तं विमलं दिव्यं विश्वावसुनिषेवितम् ॥४४॥ [१८३

५८ ड] सेवितं वारिधाराभिर्भुजैश्च निषेवितम् ॥४५॥ [N

देवराजगजाक्रान्तं भूर्यचन्द्रोर्पशोभितम् ।

N] विततं जीवलोकस्य वितानं ब्रह्मनिर्मितम् ॥४६॥ [१८४

बहुभिस्सेवितं वीरैः विद्याधरगणैर्वीरैः ।

N] हनुमान्पैर्धजालानि प्राकर्षन्मारुतो यथा ॥४७॥ [१८५

गुरुणि सर्ववर्णानि रक्तपीतासितानि च ।

६३] कपिनाकुर्व्यमाणानि महाभ्राणि चकाशिरे ॥४८॥ [१८७

प्रविशन्भ्रजालानि निष्पतंश्च पुनः पुनः ।

६५] प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥४९॥ [१८८

सर्ग८] पुवमानं ततस्तं तु सिंहिका प्रेक्ष्य वानरम् ।

१] मनसा चिन्तयामास प्रवृद्धा कामरूपिणी ॥५०॥ [१९०

सुदीर्घस्याथ कालस्य भविष्याभ्यर्हमाशिता ।

१. कै म श रा—समाच्छद्भिः ।

रा भ म च—स्वर्गजिह्वः ।

भ—स्वर्गजिह्वलङ्कृते ।

२. म—महानक्षत्रचन्द्रार्कताराः ।

३. कै रा ल, भ व म ल, श च—
नागपक्षिः ।

४. भ—वेते ।

५. नाशि ।

६. कै रा ल, भ व म ल, श च—

० परिस्थितम् ।

७. कै रा भ व म ल, —विततं ब्रः ।

भ—विताने ब्रः ।

ल, श—विततब्रः ।

८. ल, —०म्बाक्यजाः ।

९. म—काकागुहसवः ।

१०. कै श—†कपिराकृः ।

११. रा ल, —†० माशिता ।

भ—०म्पतितर्विता ।

- ८] इदं हि मे महद्भूतं चिरम्य वशमागतम् ॥५१॥ [१९१
 इति सञ्चिन्त्य सा तस्य छायापार्श्वं सैमाक्षिपत् ।
 १] छायायां संगृहीतायां चिन्तयामास वानरः ॥५२॥ [१९२
 सैमाक्षिप्तोऽस्मि सहसा निरुद्ध इव पर्वतः ।
 ४] प्रतिलोमेन वातेन महापोत इवार्णवे ॥५३॥ [१९३
 तिर्यगूर्ध्वमधश्चापि वीक्ष्य(१क्ष)माणस्ततस्ततः ।
 ५] ददर्श स महत्सत्त्वमद्भुतं लवणाम्भसि ॥५४॥ [१९४
 कपिराज्ञा (१जा) समाख्यातं यत्सत्त्वं सुमहोदधौ ।
 ६] याक्वाग्राहि महावीर्यं तदिदं नात्र संशयः ॥५५॥ [१९५
 स तां बुध्वार्यं तत्त्वेन सिंहिकां कपिकुञ्जरः ।
 ७] प्रावर्धते महाकायः प्रावृषीव बलाहकः ॥५६॥ [१९६
 तस्याथ कायमुद्रीक्ष्य वर्धमानं महाकपेः ।
 ८] वक्त्रं विवर्धयामासे पातालाम्बरसंस्थितम् ॥५७॥ [१९७
 स ददर्श ततस्तस्या विवृतं सुमहन्मुखम् ।
 ९] कपिर्गात्राणि संक्षिप्य मर्माणि च महाकपिः ॥५८॥ [१९९

१. ल, —संचितमानस्य ।

श—संचित्यमानस्य ।

भ—संचित्य मनसा ।

२. कै—†०यामाक्षिपक्षिपती ।

ल, म—†०यामासुमाक्षिपन् ।

ल, —†०यामसुमाक्षिपत् ।

श—†०यामसमा० ।

भ—†०यां वक्षमाक्षिप० ।

३. ल, —समाह्वोक्षि ।

४. भ—०स्ततः कपिः ।

५. रा—व । ल, म ल, भ—सु ।

६. कै रा ल, व म ल, श—तत्सत्त्वं ।

७. कै रा ल, व म ल, श भ—

बुध्वार्य० ।

८. भ—अतः परमधिकः पाठः—

इति निश्चित्य तत्त्वेन सिंहिकां मतिमाह कपिः ।

९. भ च—व्यवर्धत ।

१०. म—†०हाकपिः ।

११. भ—व्यवर्धयामास ।

च—†०व्यवर्धयामास ।

१२. कै रा ल, व व म ल, भ च—

कावचमग्नाणि ।

- सितदंष्ट्रे मुखे तस्मिन्स पपात मेहाजवः । [१००
 १०] आस्ये तस्या निमज्जन्तं ददृशुस्ते जलाशयाः ।
 N] ग्रस्यमानं यथा चन्द्रं पूर्णपर्वणि राहुर्णो ॥६९॥ [२०१
 ११पू] ततस्तस्या नखैस्तीक्ष्णैः मर्माण्युत्कृत्य वानरः ।
 N] अन्त्राययादाय सर्वाणिवेगेन निस्सृतो मुखात् ॥६०॥ [२०२पू
 ११उ] उत्पपाताथ वेगेन शूरो मारुतवत्कपिः ॥६१॥ [२०२उ
 N] सापतभिहता तेन भिक्षे हृदयबन्धने । [२०४पू
 N] अव्यक्तपदमन्वर्थमेतद्वाक्यमुवाच ह ॥६२॥ [N
 यस्य श्रोतानि चत्वारि वानरेन्द्र यथा तव ।
 १९] घृतिर्घाष्टर्थं बलं दाक्ष्यं स कर्मसु न सीदति ॥६३॥ [२०७
 ११उ] निहता सा हनुमता न्यपतल्लवणाम्भसि । [N
 N] स्वयंभुवैव हनुमान्दृष्टस्तस्या निषूदकः ॥६४॥ [२०४उ
 निहतां वानरेन्द्रेण पतितां वीक्ष्य सिंहिकोप ।
 १६] भूतान्याकाशचारीणि तमूचुः पुत्रवर्षभम् ॥६५॥ [१०६
 १६पू] महदर्थं कृतं कर्म महत्सत्त्वं त्वया हतम् ।
 १८उ] साधयार्थमभिप्रेतमरिष्टं पुंवतां वरं ॥६६॥ [२०६
 चतुर्थं कर्म तदृष्ट्वा दुष्करं कृतमोजसा ।

१. म म च—महावकः ।	म—०पदमन्वर्थसा च वाक्कथम् ॥
२. कै रा ल, ब ल, श—ग्रस्यमाणं ॥	८. म—स्वेतानि ।
३. ल, —पूर्वं पर्वणि ।	९. म—पपात लव ॥
म—पूर्णे पर्वणि ।	१०. म—नियामकः ।
४. रा—राहुना ।	११. म—सेवितां ।
५. कै ल, ल, —मर्माण्याकृत्य ।	१२. म च—भीममथ ।
६. म—०गोनापसृतो ।	१३. म—०प्रेतं सुगवाह्य च जानकी ।
७. रा—मन्वर्थपद ॥	व म श—०रिह पुत्रवर्षभ ।

[N] सेन्द्राः सर्षिगेणाश्चैव देवतां स्तमपूजयन् ॥६७॥ [N

स तैस्सभाजितः प्राप्तः प्रपन्नैः शतयोजनम् ।

२०] जगाम पुनराकाशं पद्मगाञ्जनवत्कपिः ॥६८॥ [२०८

प्राप्तभूयिष्ठपारैस्स सर्वतः प्रविलोकयन् ।

२२] योजनानां शतस्यान्ते वनराजीन्ददर्श संः ॥६९॥ [२०९

सालान्मियकतालांश्च चम्पकौन्सहरिद्र (? दु) कान् ।

[N] चूताभीपाभागपुष्पान्धवाभ्वत्थांश्च किंशुकान् ॥७०॥ [N

तिन्दुकांश्चन्दनाञ्जम्बून् पनसान्विल्वपाटलान् ।

[N] कदम्बान्सप्तपर्णांश्च खर्जूरककुभान्वटान् ॥७१॥ [N

बेन्धूकांस्तिलकान्फुल्लानशोकानर्जुनानपि । [N

[N] स ददर्शापतभैर्वै विधिवद्द्रुमशोभितम् ॥७२॥

द्वीपं शाखामृगश्रेष्ठस्त्रिकूटोपवनानि च । [२१०

सागरं सौगरानूपे सागरानूपजान्द्रुमान् ।

[N] सागरस्य च पत्नीनां मुखान्यभिविलोर्केयन् ॥७३॥ [२११

समुद्रतीरेषु तथा सूक्ष्मकाञ्चनवालुकाः ११

१. रा ल, अ ब म ल, श च—
सुरगणा० ।

२. श—देवतां स० ।

३. म—प्रपन्नैः ।

४. म—०सारस्व। म—०उपारः सन् ।

५. श म—इ ।

६. अ च—सालान् ।

७. कै रा ल, व श—वपुष्मकान् ।

८. कै रा ल, ल, श म—हरिद्रवान् ।

९. कै रा ल, व श च—धवाभ्रवत्कर्म० ।
अ म ल, च—धवाभ्रवत्कर्म० ।

१०. श—† ०म्बान् ।

११. कै ल, अ ब—† वपुष्कांस्तिल० ।

१२. कै रा ल, व म ल, श—
०शापरत्रैव ।

१३. म च—०रानूपं ।

१४. म—०म्वयवि० ।

१५. म—नास्ति ।

- N] दृष्टिरम्याणि पश्यन्स चिन्तयामास वानरः ॥७४॥ [अ
 २३ ड] स महामेघसंकाशं समीक्ष्यात्मानमात्मना ।
 विनिरुद्धमिवाकाशं चकार मतिमान्मतिम् ॥७५॥ [२१२
 २४] कायवृद्धिं प्रवेशं च मम दृष्ट्वैवं राक्षसाः ।
 २५ पू] अतिकौतूहलं कुर्युरिति मेने स वानरः ॥७६॥ [२१३
 ततः शरीरं संक्षिप्य स महीधरसन्निभम् ।
 N] पुनः प्रकृतिमापेदे वीतमोर्ह इवात्मवान् ॥७७॥ [२१४
 ततः शरीरमत्यर्थं संक्षिप्य च मुसंवृतम् ।
 २६ ड] हरिः प्रकृतिमापेदे हरिर्विक्रान्तैवानिव ॥७८॥ [२१५
 स चारुनानाविधरूपधोरां(११)
 पारं समासाद्य समुद्रतीरम् ।
 परैरशक्यप्रतिपन्नरूपः
 N] समीक्षितात्मां समवी(१२)क्षितार्थः ॥७९॥ [२१६
 ततः सुवेलेस्य गिरेः प्रवीर^१ः
 प्रवृद्धकूटस्य पपात कूटे^२ ।
 स केतकीचैम्पकनालिकेरे^३

१. कै रा ल, अ ब म ल, श च—
निदध्वंतमि० ।	६. रा ल, अ ब—० पञ्चरूप० ।
२. रा—दृष्ट्वैव ।	१०. अ म—० तात्मानमवेक्षि० ।
३. म—प्रविद्यामि समावृतं ।	११. अ—मुपेरत्सव ।
४. ब—वेब...। नुदितः पाठः ।	१२. म—समीपे ।
५. म—नास्ति ।	१३. म—दृष्टे ।
६. रा अ ब म च—कपिः ।	१४. कै रा ल, ब ल, श—केत-
कीचम्पक० ।
म—पुनः ।	म च—केतकोहामक० ।
७. म—विष्णुर्वि० ।	१५. कै ल, म—नालिकेरे ।
८. च—० चक्रपथारी पा० ।	रा अ ब ल, श—नलिकेरे ।

२६] महाभ्रकूटप्रतिमो महात्मा ॥८०॥ [२१

ततः क्षरीरं वडवामुस्त्राभं

संक्षिप्य वीरो गिरिसन्निकाशम् ।

कपिस्तु तस्मिन्निपपात पर्वते

N] विधूय रूपं व्यथयन्पृष्ठद्विजान् ॥८१॥ [२१८६

ततस्तु सम्प्राप्य समुद्रतीरं

समीक्ष्य लङ्कागिरिमम्बुदाभम् । [२१८७

कपिस्तु तस्मिन्विचचार शैले

N] रामस्य पादौ मनसा प्रणम्य ॥८२॥ [N

स सागरं दानवपन्नगायुतं

बलेन विभ्रम्य महोर्मिमाक्षिणम् ।

निपत्य पारं स महोदधेस्तदा

N] ददर्श लङ्काममरावतीं यथा ॥८३॥ [२१९

इत्यार्षे रामायणे किष्किन्धाकाण्डे महर्षिवाल्मीकिर्दत्तौ सागरलङ्घनं नाम

द्विषष्टितमः सर्गः ॥ १२ ॥

समाप्तश्चेदं किष्किन्धाकाण्डम् ।

१. ल, —•कूटप्रतिमे ।

किष्किन्धाकाण्डं समाप्तं ।

अ—रेमे महाभ्रप्रतिमो ।

४. ख—•(किबिरचिते) ।

२. म—ततस्तु सम्प्राप्य समुद्रतीरं

म—नास्ति ।

समीक्ष्य लंकां गिरिणाभिरामं (मां)

५. कै रा ल, अ श ख—•लङ्का-

३. ख ल, श—•न्धाकाण्डे ।

घनं नाम सर्गः ।

अ—महर्षिवाल्मीकिसहस्रां संदितायां

म—नास्ति ।

१—व्यक्तिविशेषनाम-संग्रहः ।

अगस्त्य-३३, २०; ४५; ३८, २.	इन्द्र-२, ४; १८; ७, ७६; १४,
अग्नि-५९, १२.	२४; १६, ३६; ४५, २४; ४६,
अङ्गद-८, २६; २९; १०, ५; ११,	१५; ५७, २२; ६२, ६७.
२; १२, ३१; १५, ६; २७;	ईश्वर-१७, ३१.
४६; १६, ५; ४६; ९४;	उपेन्द्र-२, ४.
९९; १०७; १०८; १०९;	उल्कामुख-३३, ४.
११७; १७, ५; ७; २९; १८, २;	ऋषभ-३३, ३; ५६, ३३; ३६.
१९, ४१; २४, ३५; ४३; २६,	ऐरावत-५७, २३.
१२; ३३, ५; ३८, २; ३६.१;	कपिल-३६, ७६.
४०, १; ४१, १; ४५, ८; ४६, १;	कार्तिकेय-३६, ७५.
४७, १८; ४८, ७; ५०, १०; ३६;	कुञ्जर-५८, २९.
५२, २; ५५, ३७; ५६, १६;	कुमार-२६, २८.
८०; ५८, ६९.	कुमुद-२६, १३.
==तारेय-१६, ९९.	कुवेर-३६, ३१; ६१; ३८, ७.
अङ्गारक-८, ७८.	कैकेयी-४८, १८.
अञ्जना-५६, ६३; ५७, ८; १६; ५८, २८	केशव-२१, २७.
अमल-३२, ४३.	केसरिन्-२६, १४; ५७, ८; १८;
अमिल-५७, ४५; ५८, ३७.	५८, १३; २४; ६५.
अरिष्टनेमिन्-५७, ४.	गज-१९, ३५; २६, १२; ३३, ३;
अश्विन्-८, ८०; ३५, ५३; ५९, ७.	४१, ४; ५६, ३३; ३४.
असङ्ग-३३, ४.	गन्धमादन-१९, ३५; ३३, ४; ४०,
आदित्य-३५, ५३.	१२; ४१, ४; ५६, ३३; ३७.
इक्ष्वाकु-४, ३; १६, ६३; २४, ११;	गन्धर्व-३५, २९.
२७, २९; ४६, ६; ६१, ९१;	गरुड-५६, ४४; ५८, ६१.
९३; १०१.	गवय-१९, ३५; २६, १२; ४१, ४.

गवाक्ष-१९, ३५; २६, १२; ३३, ३;

४१, ४; ५६, ३३; ३४.

ग्रामणी-३३, ५६.

घृताची-२८, ७.

जटायु (स्त्र)-४८, ३; १६; ३२; ५३,

२४; ५२, ११; २०; ५३, ५.

जनक-३७, ४; ५०, २३.

जाम्बवान्-१९, ३६; ३३, २; ४१,

५; ५१, २; ५५, १९; ५६, ३३;

४१; ४८.

तण्डि-३९, ११.

तार-९, ४; १८, ६; १०; २५; १९,

४०; ४१, ५; ४६, ११.

तारा-८, ३१; १०, ६; ११, ८;

१५; १५, ३; २९. १६, १;

९७; १७, १; २१; २६; ३०;

१८, २; १९, ४४; २२, ३;

२६, ३०; ४१; २७, ३; २८,

१; २९. १; ३१, ८; १९; ३५,

२; ३७, २२; ३९, १; ४१, १

४७, १५.

तृणाङ्गि-३३, ६७.

त्रिपुर-५९, ५.

त्रिविक्रम-५६, ५३; ५९, ३.

वतु-३, १३; ३, १५.

वशरथ-३, ५; ४, ३; ४८, ३७;

५१, २६; ५४, ५.

दाक्षायणी-६२, ३५.

दिवाकर-७, ७७.

दुन्दुभि-६, २९; ३२; ३५; ७, ५९;

८, २; १०; १२; १३; ३५;

२१; २४; ४२.

देवराज-६२, ४८.

द्विविद्-१९, ३६; २६, १२; ३३, ४;

४१, ५; ५६, १६; ३३; ३९.

धनद-३६, ५; ३३.

नमुचि-८, १७.

नरक-३५, ३९.

नल-९, ४; १९, ३६; ४०; २४,

४३; २६, १३; ४१, ५; ५६,

३३; ६२.

निशाकर-५२, ८; १३; ५४, २२;

५५, ३.

नील-९, ४; १७, २१; २४, ४३;

२६, १३; ३३, २; ४६, ११.

पवन-५७, १३; ६०, १८.

पनस-१९, ३९; २६, १४.

पाञ्चजन-३५, ३६.

पितामह-१४, २४; ३६, ६६; ४२, १३.

पुञ्जिकस्थला-५७, ७.

पुरन्दर-४२, १५; ६१, १३३.

पुलस्त्य-३३, २१.

प्रजापति-५७, २८; २९; ३४, ३२.

कलि-५६, ६१; ५२.

कुच-८, ७८.

कृहस्पति-२४, ४८; ४६, ५.

कमल-३२, २७; ४५; ४२, १६

५६, ३०; ५८, ६२; ६२, ४६.

मरत-१६, ६४. ६७.

मरुताज-५८, १६.

मिथु-३३, ५६.

भृगु-३६, २२.

मघवन-५९, २.

मतङ्ग-८, ३७; ३७, २७.

मन्वेह (राक्षस)-३२, ३३.

मय-४२, ११; ४५, ४; ४६, १४;

४९, २०.

मरीचि-३५, १२.

मरु-३५, ५३. ५८, ११. ५९, ६.

महादेव-३६, ४०; ४४.

महासेन-३३, ७५.

महेन्द्र-६, २०; ८, ३३; ६०; ६४;

२५, २३; ३१, १५; ३२, ३४;

३५, ४१; ४०; ४३, ४; ६०,

१८; ६१, ५३.

मातरिश्व-५८, १३.

मायाधि-७, २४; ५३.

मायि-३७, १६.

मारुत-५७, १६; १८; ३०; ३१; ५८,

२७; ५६; ६३, १२६.

मेरुसावर्णि-३५, ५९; ४२, १७.

मैन्द-१९, ३६; २६, १२; ३३, ४;

४१, ५; ५६, १६; ३३; ३८.

यम-४८, ८.

ययाति-१३, ३.

यवन-३५, २१.

रम्भ-२६, १४.

राम-३५, ४; ३७, १३; ४१, २; ४५,

१४; ५४, १६; ६१, ३६; ६२, १९.

==इक्ष्वाकुनन्दन-५४, ५.

==काकुरस्थ ६१, १०४.

==शशरथि-४९, ७; ५१, २१;

६२, ९; १९.

==राघव-७, १८; ६९; ७५;

७६; ९, ३; १६, १०२; २२, १८;

४२, २३; ५४, १८; ६०, २१;

६१, ११८; ६२, ३०.

रावण-५, ४; १३, २४; १६, ९८;

२०, २६; २१, ८; २८, १९;

२१; २३; २९, १०; ३१, ३७;

३३, ४३; ३५, ५; ७६, ३६,

६; ३०; ४३; ५५; ७८; ३७, ४;

४१, ७; ४३, ५; ४८, १४;

१७; ४९, १२; ५०, ११; १९;

२२; २५; ५१, २४; ७८; ५४, ७;

६०, २१; २३; ६१, ३६; ६२, २०.

==दशमीव-५१, ३४.

राहु-५७, २१; ६२, ३६.

रुद्र-३५, ५३; ३६, ४१; ५५, ४१;
५९, ४.

रुमा-२६, ३०; २८, ५; १३; २०;
३७, २२; ४७, १५.

रोहिणी-२८, १९.

रोहित (गन्धर्व)-३३, ५५.

लक्ष्मण-९, ३; ३७, १३; ४५, २५;
४८, ३९; ५१, ३३; ५४, १६;
६२, १९.

=लौमित्रि-२८, १.

लक्ष्मी-५८, ६३.

वरुण-८, ४; ६२; ६५; ३५, ३७;
५७; ६६; ३८, ३; ४३, ४; ४५
२; ५८, ४८.

वसु-३५, ५३.

वामन-५९, १२.

वायु-५७, २८; ४३; ५८, ३७.

वालिन-१, १; ११; १६; ७,
२५; २६; २८; २९; ३२;
३६; ४३; ८, ६९; ११, ८;
१५, १५, ३; ३; १६, ३;
११३; ११४; ११५; ११७; १२४;
१८, ७; २२, ३३; ३१, ८;
३७, १६; ४६, ३; ४७, २८;
४८, २४; ५५, ४३; ५६, ६९.
=महेन्द्रसूनु-१३, १.

वासव-८, १७; ९, १८; १५, २१;
३५, ७७; ५४, १५; ५६; १०;
५८, ६२; ६२, ५.

वासुकि-३३, ५१.

विद्युन्मालिन-२६, १३.

विजय-३३, ४.

विनत-२४, ४३; २६, १४; ३२, १०;
३८, १.

विरज-५७, ८; ४९, १४.

विद्यस्वत-५९, ७.

विश्ववस्तु-५०, २०; ५१, २८.

विश्वकर्मन्-३२, ३०; ३३, ४२.
३५, ३४; ५६; ६५; ३६, ३१;
३८; ४२, १२; ४४, १०; ५०,
२०; ५१, २९.

विश्वामित्र-२८, ६; ८.

विश्वावसु-६२, ४४.

विष्णु-३०, १८; ३२, ५१; ५५, ४१;
५६, ५३; ५८, ५९; ५९, ३;
६०, १२.

वीरबाहु-२६, १४.

वैनतेय-५७, ४; ५८, ४२; ५६.
६१, ४७.

वैद्यस्वत-३३, ६५.

वैधवण-३६, ३३; ५०, २०.

शंखशवल-५८, १५.

शक्र-८, १६; ८८; १०, २४;
१५, ३६; २४, ६; ४४; ४८;

- ३६, ४४; ४६, २१; ५७, २२;
 २३; ६०, ४.
 शाङ्ख-८, ७; ५१, १६; ५९, ५.
 शाचीपति-६२; ६.
 शातक्रतु-९, ३९; ६२, १०.
 शतबल-२६, १४; ३६, २; ३८, ४.
 शरगुल्म-३३, ३.
 शरम-१९, ३५; २६, १२; ३३, ३;
 ४१, ४; ५६, ३३; ३५.
 शैलूष-३३, ५६.
 श्री-३, १३.
 श्वसन-६१, १३४.
 सती (त्यः)-६०, १८.
 सप्तजन-९, १६; २४.
 संपाति (क)-२६, १३; ४८, २;
 ३०; ४९, ३४; ५०, ११; ५२, २;
 २०; ५३, ५; ५५, ४; २३.
 सहस्रशिरस् (देव)-३२, ४३.
 सहस्राक्ष-२३, ८; ३३, ३२; ६१,
 १३३; ६२, ५.
 तिहिका-६२, ५०.
 सीता-१६, ३६; २१, ८; ३१, १७;
 ३३, ७१; ३५, ७८; ३७, १३;
 ३८, १०; ३९, ४; ४०, ६; ४१, ७;
 ४५, ११; ४८, २५; ५१, ३;
 ५; ५५, २४; ६०, २१;
 ६२, १०.
 =जनकात्मजा-४८, १५; ५४,
 १२; ६०, २२.
 =ज्ञानको-५०, १६; ६०, २४.
 =मैथिली-२८, २३; ३७, ५;
 ४८, १३; २७; ५०, २३;
 २४; ५१, ३; २४; ५२, २;
 ५३, ८; ५५, १२; ५६,
 ७१; ६१, १०४.
 =वैदेही-२२, १८; ३६, ३४;
 ४३; ७८, ४८, १०; १८; ५४, ९;
 ५८, ७१; ६२, १९.
 सुग्रीव-१, १; ६; ९; १४;
 २, १; ७, १८; ८, ६९; ७०;
 ७१; ७९; ९, १; ३; १०, १२;
 ११, ४; १२, ४. १६, ३७;
 ९४; १०४; ११३; ११४; ११८;
 २२, १; २३, १; २७, १;
 २८, ३; १३; १६; २०; २२,
 ४; ११; ३०, ३३; ३२, ५;
 ३४, १; ३५, ८०; ३७, १४,
 ३८, ९; ३६, १; ४०, ३; ४१, ६;
 ४३, ६; ४४, ६; ४५, १०;
 ४८, २३; ५६, ७०.
 =शास्त्रासुगपति-२२, ५.
 =हरिवाहिनीश्वर-२२, २६.
 सुदर्शन-३६, ५३.
 सुपर्ण-१२, २४; ५६, ५२.

सुषार्भ-५१, ८; २२; ५५, २७.

सुबाहु-२६, १४.

सुमालिङ्ग-२६, १३.

सुमित्रा-१८, ८; २०, १५.

सुरसा-६२, १२.

सुराधि-३३, ३.

सुरेभ्वर-२७, २२.

सुवल्गु-३३, ५६.

सुवेण-१६, ३६; २४, ४३; २६, १३;

३३, ३; ३५, २; ८०; ३८, ३;

५६, ३३; ४०.

सुहोत्र-३३, ३.

सूर्य-६, ४६; ३५, ५४; ६०, १८.

सूर्यास्त-२६, १३.

सोम-८, ११.

स्वयंप्रभा-४२, १७; ४३, १७;

४४, १.

स्वयंभू-५६, ३०; ५८, ६२; ६०, १८;

६२, ६४.

वडु (नू) मत्-१, ९; १४;

२, १; २३; ८, ८५; ६, ४;

१६, ४; २२; ७; २४, ४३;

२६, १३; ३४, १; ३७, २६;

३८, ८; ३६, १; ४१, १; ४६, २;

४८, ८; ५६, १६; ५७, ३;

२६; २९; ४४; ४६;

५६, १; ११, ६१, ५१;

८४; ९२; १११; ६२, ४;

२४.

= अनिलात्मज-६१, ४५; १४३.

= पवनार्त्मज-५७, ४७.

= मातुतात्मज-५८, ६५; ६१,

३५; १२४.

= मातृति-१, ११२.

= वातात्मज-६२, १३.

= वायुपुत्र-६१, ८१; ६२, ३.

हयग्रीव-३५, ३६.

हयगिरि-३२, ४०.

हरि-६२, ७८.

हेमा-४२, १७.

२-देशविशेषनाम-संग्रहः ।

अश्वसेवृत-३६, १६.

अश्वल-३६, १६.

भारत-३५, २४.

उत्तरकुट-३६, ८५.

कुविह-३३, १२; ३६, १५.

कटक-३६, १६.

कलिङ्ग-३३, १४.

काम्बोज-३६, १६.

काशि-३२, १६.

काश्मीर-३५, २३.

कुणिम्ब-३३, १४.

कुट-३३, १६; ३६, १४.

- केकय-३५, १०; २५; ३६, १४.
 केरल-३३, १६.
 कोसल-१०, २४; ३२, १६.
 कौकुर-३३, १४.
 गान्धार-३५, २५; ३६, १५.
 चीन-३६, १५.
 चौण्ड-३३, १६.
 जनस्थान-४३, ५; ४८, ३३; ५३,
 २६; ५४, ७; ६२, २०.
 जम्बुद्वीप-३२, २४; ५२.
 जाल-३६, १६.
 तङ्गण-३६, १५.
 तुषार-३६, १६.
 त्रिविध-६०, २३.
 दरद-३६, १७.
 दशमतावर्त-३५, ३५.
 दशार्ण-३३, १४.
 दिव-४८, २०.
 देवलोक-२, १०.
 नरक-६२, ३२.
 पञ्चनद-३५, २२.
 पञ्चाल-३०, २.
 परमचीन-३६, १६.
 पाण्ड्य-३३, २५.
 पाताल-१३, २५; ३७, ५; ९;
 ५६, ६; ६१, १६; १७;
 ६२, ५७.
 पारद-३५, २३.
 पुण्ड-३२, १६; ३३, १६.
 पुलिन्द-३६, १४.
 पौण्ड-३६, १५.
 प्रस्थक-३६, १४.
 वाहीक-३६, १५.
 मगध-३२, १६.
 मत्स्य-३६, १४.
 मद्रक-३६, १४.
 मरु-३५, २०.
 मरुधन्वा-३५, २०.
 मलय-३२, १६.
 मालव-३५, १०; ६६, १५.
 माहिषक-३३, १२.
 यमलोक-३३, ६२.
 यवन-३६, १५.
 राजवान-३२, २३.
 रामठ-३६, १५.
 वङ्ग-३२, १६.
 यक्षर-३६, १६.
 वाहीक-३५, ६.
 विदर्भ-३३, १२.
 विदेह-३२, १६.
 शक-३३, १४.
 शूद्राधीर-३५, ६; २०.
 शरसेन-३६, १४.
 सिन्धु-३५, १०.

सुरालय-६०, २१.

सुराष्ट्र-३५, ६.

सुवर्णकुट्टिम-३२, २३.

सौवीर-३५, १०.

स्वर्-५४, २२.

स्वर्ग-३, १५; १६, ५३; १७, ३५;

३३, ६७; ४६, १३.

३-पुरनाम-संग्रहः ।

अमरावती-६२, ८३.

अयोध्या-२१, ११.

किष्किन्धा-६, ३३; ७, ३९; ८,

१६; ६८; ९९; ६, १;

११; २४; १७, ३५; १६, १८;

४३; २४, १३; ३९;

२६, १; ३०, ३५; ३१, १७;

४७, १०.

तक्षशिला-३५, २४.

पुष्करावती-३५, २४.

प्रागज्योतिष-३५, ३९.

मोगवती-३३, ५०.

मरीचिपत्तन-३५, १२.

लङ्कन-२८, २२; ५०, २१; २३; २४;

५१, २८; २९; ५५, १२; २४;

५६, २५; ५८, ६३; ६०, २१;

२४; ६१, ४; ६२, ८३.

वस्वीकसार-४६, १६.

विशाला-३५, ५.

शाकल-३५, २४.

संकुला (राजधानी)-३३, ६३.

४-पर्वतनाम-संग्रहः ।

अञ्जन-३०, ५.

अस्त-३०, ४; ३५, ५५; ६०; ६८.

उदय-३२, ४५; ५५; ५०, ५; ५८,

४०.

श्रुषम-३३, ५३.

कल्प्यमूक-३, २८; ४, १; ६, १४;

७, ६८; ८, ४०; ८२; ६, १;

३७, २७; ५८, ५२.

कमकपर्वत-३३, ६६.

काल-३६, २३.

कुञ्जर-३३, ४५.

कैलास-६, ३६; १०, १७; २४, २४;

२६, १८; ३०, २; २३; ३२,

३०; ३६, ३०; ५३, १०; ५६,

५४; ६०.

कौञ्ज-३६, ४४; ४५.

गन्धमादन-३६, ५०.

गोमृङ्ग-३२, ३२.

- चक्रवान्-३५, ३३.
 जातकपशिल-३२, ४२.
 त्रिकूट-५०, २४; ५५, १२; ६२, ७३.
 त्रिशूल-३३, ५७; ३६, ३५.
 वृषाशिरस्-३५, ६०.
 द्वीप (गिरि)-३३, ३५.
 धूम्र-३०, ६.
 निषध-५३, १४; १९.
 पारिप्लव-३३, ६४.
 पारियात्र-३५, २८.
 प्रसवण-२०, १; ३७, १३; ३८, १९;
 ४४, १६.
 बहुकेतु-३६, ७३.
 मन्दर-२, १७; २१, १६; २४, ६;
 ३०, २; ७; ३१, ३६; ३२, १९;
 ३६, ६४; ७२; ६१, ७८.
 मलय-१, ८; २, १; २५; ३, २८;
 ४, १; ३०, २; ३३, १७; २५;
 ३७, १६; ५५, १७.
 महाहेमगिरि ३५, १५.
 महेन्द्र-३०, २; ३३, ३०; ५१, १३;
 १४; ५५, ३५; ६०, २; ६१,
 १०; २३.
 माल्यवत्-२१, १; ३१, ५; ३३, ४४;
 ५३, १४.
 मेकल-३२, १४.
 मेक-२, १७; ३०, ६; ३१, ३६; ३२,
 ५१; ३५, ५०; ५३; ५८, ३९;
 ६१, ७८.
 मैताक-३६, ५६; ६१, ९५; १०४;
 लङ्कागिरि-६२, ८२.
 ? वरस-३२, २९.
 वराह-३५, ३७.
 विद्युत्त्वत्-३३, ४२.
 विन्ध्य-११, १२; ३०, २५; ३३,
 १०; ३६, २, ४०, १६; ४१, १;
 ४४, १६; ४५, ५; ४८, २; ५२,
 ४; ७; ५३, १९; २६; ५५, ११.
 शिविर-३२, २४.
 शुभ-३२, ३६.
 शृङ्गवत्-५३, १४.
 सद्य-२१, १६; ३०, २; २२; ४४,
 १६.
 सुदर्शन-३६, २५.
 सुनाम-६१, १२७; ६२, ५.
 सुबेल-६२, ८०.
 सुषेण-३५, ४५.
 सौमनस (शृङ्ग)-३२, ४८.
 हिमवत्-६, २९; ३५; ८, ७; ९; ११;
 ३०, २४; २८; ३६, १७; ५३,
 १९; ५५, १६.
 हिरण्यनाम-६१, ११५; ६२, ७.
 हेमकूट-५३, १४.

५-वनोपवननाम-संग्रहः ।

अशोकवनिना-५४, २८.

कासिकेय (वन)-६, १९.

दण्डक-३३, १५; ४३, ४; ४८, २०;
६२, १९.

नन्दन-२६, २८.

मतङ्गवन-४२, २.

मधुवन-६, ३३.

यामुन-३२, १३.

६-नदनद्यादिनाम-संग्रहः ।

अञ्जना-३३, ४६.

इन्द्रमार्गा-३६, ६८.

उत्कला-३३, ११.

उदधि (दक्षिण)-५५, ४५.

कावेरी-३२, १४; ३३, १६; २५.

कालमही-३२, १५.

कालोदक-३२, २६.

कौशिकी-३२, १३; ३६, ६९.

क्षीरोद-३२, ३५; ३९.

गोदावरी-३३, १५.

गोमती-३२, १५.

घृतमण्डोद-३६, ६६.

घृतोद-३२, ३९.

चन्दना-३२, १४.

चन्द्रवती-३३, ११.

जम्बूमती-३३, ११.

तमसा-३२, १५.

दक्षिणोदधि-५२, ७.

नर्मदा-३३, १०.

नागहृद-३६, ३६.

पम्पा-२, ५; ३, ४; १८, ३०.

भागीरथी-३२, १३.

महानदी-३३, २३.

मानस-२१, २२; ३६, ४९.

मेकलप्रभवा-३२, १४.

मेकला-३३, ११.

यमुना-३२, १३.

लौहित्य-३२, १७; २९.

वेगवती-३३, १२.

वैतरणी-३६, ६९.

शान्तमहार्णव-२१, २५.

शैलोदा-३६, ७९.

शोण-३२, १४.

समुद्र (पश्चिम)-३५, २७.

सरयू-२१, ११; ३२, १३; ३६, ३६.

सरस्वती-३२, १५.

सागर (पश्चिम)-३५, ११.

सार्वभौम-३६, ६१.

सिन्धु-३५, १४.

सौमनसा-३३, ५८.

७-लतावृक्षादिनाम-संग्रहः ।

अगुरु-२६, ८; ३३, ५८.	कोविदार-२३, १५.
अम्बुज-१६, २५.	खर्जूर-६२, ७१.
अर्जुन-२१, ७; १७; २३, ९; ६२, ७२.	गजपुष्प-८, ९६; ९७.
अशोक-६, ७; ६२, ७२.	गोशीर्ष-३३, ५४.
अश्वत्थ-६२, ७०.	चन्दन-१६, २५; २६, ८; ३३, ५४; ५८; ६१, ५१; ६२, ७१.
असितागुरु-३६, ५२.	चम्पक-४१, २१; ६१, ५१; ६२, ७०; ८०.
उत्पल-२३, १४; ३६, ३२	चूत-१६, ३१; ६२, ७०.
ककुभ-६२, ७१.	जपा-५०, ५.
कदम्ब-६, ८; २१, २४; २९; ३३; ६२, ७१.	जम्बू-२१, ३१; ३२; ३६, ५४; ६२, ७१.
कदली-६, १३; १५.	तमाल-२४, ९; ३०, २६; ३२, ४७; ३६, १८; ५१.
कर्णिकार-३२, ४७.	ताल-६, ४१; ८, ४३; ४५; ५२; ५५; ५७; ६, ३७; २४, ९; ३२, ४४; ४७; ३६, १८; ४१, २१; ६२, ७०.
कलम-६, ३९; १६, १५; ३२, ३६.	तालिश-३६, ५१.
कलगुक्ष-२७, ५.	ताली-३५, ८.
कलशार-२१, १७.	तिन्दुक-६२, ७१.
काश-२३, १९.	तिलक-६२, ७२.
किशुक-६२, ७०.	दर्भ-४७, १८; , २२.
कुटज-२१, १७; २०; २३, ९.	देवदारु-३६, १८.
कुमुद-२३, १४.	धव-६२, ७०, ३५, १८.
कुश-१६, २९.	नलिनी ३२, ३७; ३५, १८; ३६, ३२.
कूटशाल्मली-३२, २९.	
केतक-२१, ७; ३५, ८; २१, १८. ३३, २६; ६२, ८०.	
कैचक-३६, ७९.	

नागपुष्प-४१, २१; ६२, ७०.

नारिकेल-३०, २६; ३५, ९.

नीप-६२, ७०.

नीलोत्पल-२३, १२; ६१, २४.

नीवार-३३, ६०.

पङ्कज-३६, १०.

पद्म-२३, ६; ३२; ३७; ३३, ५४.

पद्मक-३६, १८.

पद्मिनी-२०, ५; ३६, १०; ४१, २२.

पनस-२३, १५; १६; ६२, ७१.

पलाश-१६, ३१.

पाटल-६२, ७१.

पीलु-३५, २३.

पुंनाग-३५, ७.

पुण्डरीक-२१, २८; २३, १४.

पुष्कर-२०, ६.

पूर्णक-४१, २१.

प्रियक-४१, २१; ६२, ७०.

प्रियङ्गु-१६, २६; ३६, २६.

बकुल-३५, ७.

बन्धूक-६२, ७२.

बिल्व-६२, ७१.

भूर्ज-३६, १८.

मधुसर्षप-१६, २६.

मृणाल-२०, ६.

रोध्र-३३, ६०; ३६, १८.

लोध्र-४०, १८.

वज्रुल-६, ८; ४१, ९.

वट-६२, ७१.

वराङ्ग-३६, ५१.

शमी-३५, २३.

शरवण-३६, ७४.

सक्षीर (वृक्ष)-१६, २४.

सप्तच्छद-२१, ३६; २५, १३.

सप्तपर्ण-२३, १५; ४०, १८; ६२, ७१.

सर्ज-२१, २९.

साल-६, १०; ११; १२; १२, २१;

२२; २४, ९; ३२, ४७; ३६,

१८; ४१, २१; ५८, २१; ६१,

५१; ६२, ७०.

स्थलज-१६, २५.

हरिताल-६१, ७.

हरिद्रु-६२, ७०.

८-पशुपक्ष्यादिप्राणिनाम-संग्रहः ।

आशीविष-६१, १२;

उरग-३२, ३८; ५६, १३; ६१, १३;

६२, ४१.

ऋक्ष-१७, ४; २०, ३; २८, ३०;

३१, ३३; ५२, १५.

ऋषभ-५६, ३६.

कच्छप-४१, २३; ४२, ८.	चक्रवाक-६, ८; २०, ६;
कपि-५६, ४६; ४७; ५७, २५;	२१, २२; ४१, ९; १३.
५८, २२; ४३; ४६; ६२, २६.	जलकुक्कुटक-४१, ९.
कारण्डव-२०, ६; ३६, ३२.	क्षव-६१, ८०.
कुञ्जर-३०, ५; ४६, ६; ५८, १८.	तिमि-३२, १७; ३५, १७. ६१, ८०.
कुरर-४१, ९; ४३, १२; ५०, २७.	तुरग-६२, ४१.
कुररी-१५, २७; ३२.	दर्भ-५२, १०.
कुलिग-५०, २६.	द्विप-२१, ३६.
केसरिन्-७, ७७; ६०, १४.	धार्तराष्ट्र-५६, ४१.
कोकिल-३३, ६१.	नक-५८, ५४; ६१, ८०.
कौञ्च-४१, ८; ५०, २७.	नाग-३५, ७; ५२, १५; ५३, १९.
गज-३५, १७; ४३; ५८, १५; १६;	६२, १२.
६२, ४६.	पतग-३२, ३८; ६२, ४०.
गवेन्द्र-२१, २३.	पन्नग-२०, १३; ३३, ४९; ६०, १६;
गजेन्द्र-२१, २३; ३५.	६२, ८३.
गरुड-५८, ५४; ६१, ४१; १३१;	पन्नगाशन-५८, ४२; ६२, ६८.
६२, २.	पिङ्गाक्ष-२२, १५; ६१, ६४.
गरुत्मत्-५८, ५३.	प्लवग-६१, २.
गृध्र-१६, ४; ४८, १; १४; ३४; ५०,	प्लवङ्गम-५६, १; ६२; ५८, १०;
२८; ३८; ५१, ८; ५२, १; ७; १९;	६१, ८९.
५४, २९; ५५, १४.	प्लवगध्रेष्ठ-५६, २६.
५६, १.	बलाक-२१, २८; ४१, ९.
गो-३२, ५३; ६०.	बलाका-२१, २७; ३५; २३, १२.
गोधा-१३, १७.	बलिभोक्तृ-५०, २७.
गोपुच्छ-२०, ३.	भास-५०, २७.
गोमायु-१६, ४.	भुजग-२०, २७; ५८, ५३; ६१,
गोलाङ्गुल-२८, ३०; ३१, ३३.	

७४; ६२, ४५.
 मेक-२१, २२.
 भ्रमर-३६, १०.
 मकर-६०, ११; ६१, १२९.
 मत्तमातङ्ग-३५, १६.
 मत्स्य-३५, १७; ४१, २३; ४२, ८
 मयूर-२१, ३०; २३, १०; ३५, ४३.
 महाप्राह-३३, २३; ५८, ४४.
 महाहय-५६, ८.
 महिष-३६, ९.
 महोरग-३२, २८; ३३, १०, ४५, २;
 ५८, ५४; ६१, २१; ४१.
 मातङ्ग-६०, ८; ६१, ७१.
 मार्जार-२०, ३.
 मीन-३२, २१.
 मृग-७, ७७; २०, २; २७; ३५, ६४;
 ३६, ९; ६०, ७.
 मृगेन्द्र-२१, २३.
 राजहंस-३२, ३७.
 वज्रुल-४३, १२.
 वाजिन-४६, ६.
 वानर-१७, ४; २०, ३; २३, १०;
 ५६, ३५; ४२; ५७, ८; ५८;
 २५; ५६, १; ६२, ७४; ७६.
 वानरी-५७, ७.
 वारण-२१, ३४; ६२, ४१.
 विहङ्गम-३५, ६४.

वैनतेय-५०, २९.
 व्याघ्र-२०, २; ३५, ४३; ३६, २९;
 ५२, १५.
 शालभ-३७, १२.
 शार्ङ्गल-२०, २; २४, ११; ३५, ६४;
 ३६, ९; ६०, ७; ६२, ४१.
 शिखिन-२१, २४.
 ह्येन-५०, २८.
 षट्चरण-२१, ३३.
 षट्पद-२१, ३२; ३६.
 सर्प-३३, ५०; ३७, ९. ६१, ९.
 सारस-६, ८; २३, ४; १५; ४१,
 ९; ४३, १२.
 सिंह-२०, २; २७; ३५, १५; ४३;
 ६४; ३६, ३९; ५२, १५; ५६,
 १; ६२, ४१.
 सुपर्ण-३२, ३०; ५५, ४२; ६१,
 ७४; ९०.
 सुमर-५२, १५.
 सेधा-१३, १७.
 हंस-३६, ३३; ४१, ८; १३; ४३,
 १२; ५०, २९.
 हरि-५५, ४६; ५६, ६१; ५८, ८;
 ६४; ६१, ५२; ६२, ३८; ७८.
 हर्यक्ष-५६, ६७.
 हस्तिन-३६ ९

९-युद्धोपकरणनाम-संग्रहः ।

अशनि-६, २०; ४६, २१; ६२, ४२.	ब्रह्म-(अस्त्र)-५७, ३०.
अस्त्र (ब्रह्म)-५८, ३६.	महाबाण-१५, ३४.
इष्टु-८, ४५; ५४; ९४; १५, ७; ३५; ४८; १७, २०.	महेश्वरशर-६, २.
कार्मुक-१, १५; ८, ५४; १५, ६.	मार्गण-१५, ९.
कुलिश-५७, २३.	वज्र-२३, ३२; २४, १०; ४१; ४४, ९; ४६, १५; ५६, ३०; ५७, २५; ५८, ६२; ६१, १३३; ६२, ४२.
खड्ग-२, २०; ६१, ३०.	शङ्ख-३५, ३६.
चक्र-३५, ३४.	शर-१, १५; ६, १९; ७, ७२; ८, ५४; ६, २; १२, २६; १३, २७; १४, १८; २४; १५, १; २८; १६, ७; ३७; ५२; ९२; ११०; १७, १९; २३, ३४; ३३, ६०, २१.
चाप-२, ७; १२; १५, २८; २३, ३१; २४, ६.	शर(सङ्कल्पज)-५८, ३३.
तूण-२, १९.	शल्य २५, ९.
धनुष्-२, १८; ३, ३; ७, १७; ८, ५४; १५, २४; २४, ६; २६, ९.	शरासन-२६, ३५.
नाराच-४६, १७.	सायक-११, १३; १७, २२; २७, ६२; २७; ४६, २१.
पत्रिन्-६, १९; १५, ३४.	
परिघ-२, १३; ६१, ४२.	
बाण-२, १९; ६, ४२; ८, ५६; ६, ३४; १३, १४; १५, ३; १६, ५३; २४, ३१; २७, १८; २८; २६, ८; ४६, १४; ४८, २३; ५१, ३३.	

१०-शब्दविशेषनाम संग्रहः ।

अकारणरिपु-४६, ९.	अकृतार्थ-४७, १३.
अकुतस्त्रिभय-६, २५.	अकिलष्टकर्मन्-८, ५७; ४५, १४; ४७, ८; ५८, २३;
अकुतोभय-८, ७३; ३५, २८.	अकिलष्टकारिन् १६, ३.
अकृतव-२८, ३.	अकिलष्टभाव-५६, ६६.

त-१६, २६.
 अक्षय-५४, ११.
 अगाध-३५, ३७.
 अग्निनिकाय-३५, २९.
 अग्निशिखोपम (वृक्ष) ४१, २०.
 अग्निसाक्षिक-६, ४.
 अग्निसुत-३३, २.
 अग्निसंनिम (चन्दन)-
 ३३, ५४.
 अग्र-६, २६; ५५, ५;
 अग्रज-६, ८.
 अग्रणी-५६, ७२.
 अग्रतः-१८, १३; ३०, ३४.
 अङ्कु-४, २६, १८, २०; ५८, ७१.
 अङ्कुर-६१, २४.
 अङ्कुश-१३, २१.
 अङ्गना-१५, १०; १७, २६.
 अङ्गभूत-३५, ७२.
 अङ्गराग-४१, ३२.
 अङ्गवात-६१, ७३.
 अङ्गार-३०, २५.
 अङ्गुलि-६१, १४१.
 अङ्गुलीय-३४, १२.
 अङ्गुष्ठ-६२, ३३.
 अचल-६१, ५; ६२, १.
 अचलसङ्कुनश-५५, ३०.
 अचलोपम-६१, ३९.

अजिह्वाग-२३, ३४.
 अज्ञाता (विपत्तिः)-४८, १०.
 अञ्जन-३०, ५; २२; ४१, ३२;
 ६१, १६; २३.
 अञ्जलि-८, ५९; ६०, १९.
 अटनी-८, ५५.
 अतप्तपत्र-३३, ३९.
 अतरङ्ग (देश)-३३, २८.
 अतिताम्र-६१, ६८.
 अतिथि-६१, १०२; १२५.
 अतिबल-३३, ७५.
 अतिवृत् (किञ्चित्)-६२, २४.
 अतिसरसा-३६, ६८.
 अतुल-४६, १५.
 अतुलविक्रम-३१, ३२.
 अदीनसत्त्व-२३, ३६; २६, ४२.
 अद्भुत-३०, २८; ५४, २९; ६२, ५४.
 अद्रि-५४, २०.
 अद्रिष्टङ्गप्रतिम-४७, २३.
 अधः-६२, ५४.
 अधिक्षितमनस्-१४, ३.
 अधि✓गम् (दिशम्)-३२, ११.
 अध्याय-२१, १०.
 अध्वन् (वीर्य)-१८, २९; ३३, ४४;
 ६१, ५०.
 अध्वग-६१, २२; ५६, १२.
 अन्तः स्तनितनिर्घोष-२१, १५.

अज्ञविष्यन्द्जात-३०, ३०.

अज्ञप्रग्रह-३६, ६२.

अनघ-७, ५१.

अनतिक्रम-१६, ६८.

अनन्त-३६, ७६.

अनन्तर-१८, २.

अनम्भस्-३६, २८.

अनागत-५५, १५.

अनागतविधान-११, ४.

अनागस्-७, ६९.

अनाधृष्य-३३, ६२; ६२, ३९.

अनापृच्छ्य-५३, २४.

अनार्य-२७, २४; ४८, ३२.

अनिन्दित-११, ९.

अनिन्दिता-३६, ८; ५७, १४.

अनिल-६१, १३१.

अनीक-३२, ३.

अनुकीर्णवन-३६, २०.

अनुक्तपूर्व-८, १५.

अनुक्रोश-१६, ५; १८, ११.

अनुग्रह-१६, ६३.

अनुज-१५, २४.

अनुत्तम-३, १६; ४, १०.

अनुपम (परैः)-५५, ३४.

अनुबन्ध-५८, ४८; ६१, ५७.

अनुभाष-५५, १५.

अनुमत-२०, १५.

अनुयात्र-२६, १०.

अमुमान-४, २५; ७, ७४.

अनु √ मान् (तान्)-५६, १२;

४८; ५७, ३९.

अनुरक्त-२०, २५; ३१, ४.

अनुरूप-६, ५; ५१, ३८; ६१, ४०.

अनुरूपशरीर-२, १३.

अनुलेपन-६१, ३१.

अनुशिष्टार्थ-२४, ४.

अनूप-६२, ७३.

अनृत (हिरण्यार्थ)-२७, १०.

अनृतमधुरभाषिन्-२७, २८.

अनृशंस-६१, १०४.

अनौपम्य-५७, ४२.

अन्तःपुर-१०, १; १२, १०; १५,

५५; १६, २१; २६, २४;

३१, १९.

अन्तक-१५, ११.

अन्तपाल-२२, २४.

अन्तर-५, ६; ८, ८२.

अन्तरदक्षिन्-२५, ४.

अन्तरप्रेप्सु-४, २२.

अन्तरिक्ष-६१, १२७; ६२, ३४.

अन्त्र-६२, ६०.

अन्यथा √ गम्-१६, ८८.

अन्येन समागत-१३, १३.

अन्योन्य-४१, १७;

अन्योन्यबद्धवैर-२३, २०.

अन्वर्थ-६२, ६२.

अन्वेषण-४४, १२.

अपक्ष-५१, २३.

अपत्य-४६, १४.

अपराक्रमदृष्ट-११, ११.

अपराध-४५, २०.

अपरिच्छद्-२४, २८.

अपरीक्षितवीर्य-१०, १३.

अपविद्ध-७, ६७.

अपवृत्त-४६, २१.

अप्रतिम (वीरः)-४६, ५५.

अप्रतिरूप-४५, १३.

अप्रतिहत-२७, १.

अप्रमेय-१०, १८; ५८, ३७;

६१, १२९.

अप्रमेयप्रधान-२२, १७.

अप्रमेयवपुस्-५३, २२.

अप्रियकारिन्-३३, १५.

अप्सरस्-३३, १६; ३१; ५७; ३६,

५४; ४२, १५५; ५३, १६.

अबालिश-१६, २४.

अबुद्धीक्षित-१, १३.

अमय-६२, ७.

अमयदक्षिणा-५६, २८.

अमासक-३३, ७०; ३५, ६९.

अभिजन-२६, १५.

अभिज्ञान-८, ९५; ३४, १२.

अभिज्ञानचिह्न-६, ३३.

अमित-३१, ३३.

अभिपेदिवान्-६१, ४६.

अभिप्लुत (विषादेन)-५६, १२.

अमिराम-६१, ६०.

अभिवादन-४७, १४.

अभिशास-३२, ३४.

अभिषिक्त-७, ४९; २०, १.

अभिसम्बन्ध-६१, १२३.

अमीक्षण-६०, १६.

अभ्यवहार-५१, १६.

अभ्यवहार्य-५१, ३१; ४२, २०.

अभ्यागत-४२, ९.

अभ्यागमन-५६, ३४.

अभ्युत्थित-६१, १०६.

अभ्यायतच्छेद-२१, १४.

अमर-१६, २२; ३४, ४.

अमरालय-३४, ३.

अमर्याद-३३, ७०; ३५, ६९.

अमर्ष-६, ४१.

अमर्षण-८, ७७; १०, १; ५.

अमास्य-२६, २२.

अमिताब्जस्-१६, ३१; ५८, ६४.

अमृत-६६, १०; ५८, ६२.

अमृतप्रकय-५४, ९.

- अमृतमन्यन-५६, ४४.
 अमृतस्वादकल्प-३०, ३०.
 अमृतास्वार-५१, १.
 अम्बर-२१, ३०; ३४, ३; ६१, ३४;
 ५९; ६१; ६६; १०८; १४३;
 ६२, ३; ५७.
 अम्बरस्थ-६१, ७९.
 अम्बुद-३०, ५.
 अम्बुसङ्कुल-५७, १०.
 अम्बुदाम-६२, ८२.
 अम्बुधर-३२, ३२.
 अयात्रा-२१, ४१.
 अयुत-२८, २२; ३१, ३५.
 अरिन्दम-४, २३; ५, ३; १६, ५५;
 १८, २५; ३२, ११; ३५, ३५;
 ५६, १२.
 अरिमर्दन-३१, ९; ६०, ६.
 अरिष्ट-६०, १९; ६२, ६६.
 अरुण-६१, ८५.
 अरुणच्छद-५५, २.
 अर्क-३०, २१; ३६, ६३; ५७, २०;
 ६२, ४३.
 अर्णव-५३, १९; ५५, ३९; ६१, ३;
 ६२, ५३.
 अर्थ-४६, १२; ५३, २९; ५४, ६;
 ५५, २०.
 अर्थविक्रम-३२, ७.
 अर्थासिद्धि-६२, ३७.
 अर्थिन्-२३, २८; ४२, २२.
 अलङ्कार-८, ९१.
 अल्पचेतस्-१३, २७.
 अल्पदोष-३१, १४.
 अवगाढ-६१, ७२.
 अवगीत-३६, १६.
 अवततानन-५३; ४.
 अवनि-५३, १८.
 अवध्य-५७, २९.
 अवभृथ-१७, ३२.
 अवर-३, १०; २२.
 अवरोपित-७, ६.
 अवश-५८, ३३.
 अवस्था (पश्चिमा)-१७, २७.
 अवस्थान-६१, ४७.
 अत्राङ्मुख-५३, २४.
 आविर्भाव-५, १.
 आविर्लिष्ट-१५, १०.
 आविष्म-३१, ३.
 आविच्छिन्नाधुवेग-४, ३४.
 आविदू-५५, १७.
 अवेषणनिमित्त-६, ४०.
 अव्यक्तपद-६२, ६२
 अव्यग्र-५२, ३.
 अव्यय-५३, १५; ५५, ३४; ५८, २७.
 अव्यबासित-२०, १८.

अशानि-८, ७९.

अशीति-६२, ३०.

अश्मन्-१५, २; ४७, ३.

अश्मसार-१७, १५.

अश्वपरिक्लिन्न-५, ७.

अश्ववेग-५३, ३.

अस्त्रील-२८, २.

अश्वमुखी-३६, ५६.

अश्वानृत-२७, ९.

अष्टकर्णिक-३२, १९.

अष्टाङ्गा (बुद्धि)-४६, ३.

असङ्ग-३६, ८२; ५८, ३९; ६१, १११.

असित-५०, १८; ६०, १५; ६२, ४८.

असितेक्षण-१७, ३०.

असुर-७, २९; ३१; ८, ५; ४७;

३४, ४; ३७, २१; ३६, १७;

४४, ९; ५७, २८.

असुरनन्दन-५६, ५६.

असुरसङ्घ-६१, ९६.

असुरोत्तम-७, २७; ८, ९.

असृज्-८, ३८.

अस्त-३०, २१.

अस्तमित-५८, ४०.

अस्थिचय-८, ४२.

आ √ ऋच्छ (स्तं)-६२, ४२.

आकर-१०, १७.

आकाश-३६, २७; ५३, १५; १७;

५६, ७; ६१, ३२; ४६; १४२;

६२, ३९.

आकाशगङ्गा-३६, ६७.

आकाशगोचर-५८, ३७.

आकाशचारिन्-६२, ६५.

आकुलाकुल-१६, २४.

आक्रीड-३२, २६.

आगतवैक्लव्य-१६, २०.

आगम-२८, २६.

आघात-५६, ५७.

आ √ चर् (किनैरे)-६१, १८.

आतपत्र-३१, २४.

आतिथ्य-४२, २४; ६१, १३९.

आप्तवेग-२३, ३९.

आत्मन्-२२, ११.

आत्मज-६, ४६.

आत्मसंभव-६१, १२७.

आत्महिते रत-५६, २४.

आत्ययिक-३५, ७५.

आदशाह-१६, १.

आदित्य-३५, ४८; ५०, ६; ५७,

१९; ५८, ५६.

आदित्यपथ-५३, १७.

आदित्यसभिन्-२६, २५.

आनतपर्वन्-१४, १८; १६, ७०.

आनन-६२, १८.

आनन्दवर्धन-१८, ८.

आनुपूर्वी-४६, २२.

आनुशंस्य-१५, ५२; ४७, २.

आपग-३२, १४; ३३, १५; ५३, १३

आपात-६१, ८४.

आ / प्लु (खम)-६१, १२१.

आभरण-४, २७; ३०.

आभाषित-१, २०.

आभास्कर-३२, ५६.

आभिषेचनिक-१६, ३४.

आ / मन्त्र (वानरान्)-५८, ७२.

आममीनाशिन-३२, २१.

आमय-३६, ८६.

आमर्याद-३२, ५६.

आमिषार्थिन-५१, १३.

आमिषैषिन-४८, ७.

आमीलिताक्ष-२०, १४.

आ / मुच्-८, ३३.

आयत-२, १३; ६२, २८.

आयतलोचना-५१, ७.

आयति-१५, ५८.

आयतिज्ञम-२४, ४७.

आरोग्य-४७, १५.

आर्जव-४३, ३; ४७, १.

आर्त्त-५, १; ७, २; १५, ३३; ५४;

३२, ४१.

आर्य-१८, १३; ३१, ८; ४७, ७.

आर्यपुत्र-१४, २६, ४९; १६, १४;

१७, ३१.

आर्षम (चर्म)-६१, ३०.

आ / लम् (शैलं)-६१, १४२.

आलय-८, ४.

आलोक-४१, १९.

आविद्ध-६१, ४१.

आ / विश् (आकाशं)-६२, २.

आशा (अगस्त्यसेविता)-३८, २.

आशा (उत्तरा)-५६, ८.

आशित-६२, ५१.

आशिष्-७, ४४, ५६, १; १३.

६१, १४३.

आशीविषोपम-६, २१.

आशु-६२, ३४.

आश्चर्य-२, ३०.

आश्रम-८, ३७; ६, १५; १८; ३५,

५८; ५२, १३; १७; ५४, १७.

आश्रमपद-३६, ५७, ३७, २७.

✓ अस्त्र (प्राय)-४५, १६; ४७,

१३; २०.

आसन-४१, २७.

आसादितान्तर-५२, ६.

आसीन (प्रायं)-४६, ३.

आस्तरण-१६, ३०.

आस्तिक-२०, १७.

आस्था-५४, २४.

आस्य-४३, ११; ६२, ३४.

- आहव-८, ४५; १७, १६; ५८, ७१. उद्योगसमय-१६, १४; २३, २१.
 आहार-५१, ९. उप √ विष् (प्राय)-४८, १;
 आहारकतङ्गा-५१, १५. ४८, ३५.
 आहाराभिकाङ्क्षिन्-५१, १०. उद्वेग-३४, १३.
 आहारयत् (क्रोधम्)-६, २७. उप √ आसू (प्राय)-४५, १२; ४८, २७.
 आहारसंरोध-५१, १२. उपकारिन्-२३, २२.
 इक्ष्वाकव-६१, १००. उप √ नी (फलमूलानि)-४२, २३.
 इङ्गित-१, १३; २१; ३, २. उपपन्न-६१, १४३.
 ईप्सित-४८, ५. उपल-५३, १८.
 ईश्वर-३१, ७; ६२, १८. उपवन-३३, ४३; ६१, २७; ६२, ७३.
 उक्तपूर्व-६, ३८. उपरम-१५, ४०.
 उच्चत्व-६१, ५७. उपराग-१६, १३.
 उच्चावच-६१, ३०. उपस्नेह-२१, १९.
 उच्छ्राय-३२, ४४. उपस्पर्शन-५८, १६.
 उत्कर-२१, ३१. उपहार-३३, २८.
 उत्तर-(प्रति पद) १६, २१. उपांशुदण्ड-४७, ११.
 उत्तरार्द्ध-६१, ७०. उपानह (वाराह) १६, २६.
 उत्तरीय-४, ३०. उपाय-५, ३; ६२, १५.
 उत्पीड-६०, ८. (चत्वारः) ४६, ७.
 उदग्रसत्त्व-२४, ४०. उपायन-३०, ३८.
 उदङ्मुख-५२, १४. उरग-१३, २३; ३६, ४२; ५६, ९.
 उदयन-३२, ३४. उरहृद्-५७, ११.
 उदयोन्मुख-५४, ३०. उरुभुजवेग-५८, ४४.
 उदारविक्रम-७, ७७. ऊरुवेग-६१, ४९; ११३.
 उद्देश-१६, ७८; ३६, ७. ऊरुवेगोद्धत-६१, ५०.
 उद् √ बृह (घारम) १७, २१. ऊरुवेगोन्मथित-६१, ५१.
 उर्मि-६, ४६.

ऊर्मिसम्बाध-८, ४.

उल्का-१६, १४; ६१, ७०.

उष्णग-४७, २३.

ऊर्जित-५८, ६३.

ऊर्मिजाल-६१, ६२; ७५; ७७.

ऊर्ध्व-६२, १; ५४.

ऊर्ध्वगति-६२, २०.

ऊर्ध्वरेतस्-३६, ५७.

ऋक्ष-१६, ४८.

ऋण-३५, ७४; ३६, ९.

ऋद्धि-३, १६.

ऋषभ-२, ८; १६, ३२.

(नराणाम्) ५, १४;

ऋषि-२, १४; ६ २२; ५२, ११;

१७; ५४, १८; ५६, ६०; ५८,

१५; २५, ५६, ९; १२;

६१, ८९.

ऋषिगण-६२, ६७.

ऋषिपुजित-८, १६.

एकायन-१, ७. (मार्ग) ५१, १५.

एकाग्र-३८, ७.

एकान्त-२४, ४४; ३६, २३;

एकपत्नीव्रत-४७, १५.

एकपिङ्ग-३६, ५.

एकमनस्-६, २४.

एकैकशः-३७, १०.

ऐश्वर्य-३, ११.

ऐहलौकिक-१५, ५९.

ओजस्-६१, ४४; ६२; ६७.

ओषधी-१६, ७; २४.

औत्पातिक-१६, १००.

औदार्य-५६, २.

औदार्यवत्तर-५४, २७.

औपवाह-३६, ६१.

औरस-५७, १८; ५८, ३८; ६४.

और्ध्वदेहिक-१८, १३.

औषध-१६, ३२.

ककुभ-३३, ६८.

कक्ष-६१, ६९.

कस्या-१३, २१.

कक्षगुण-६१, ३१.

कक्षा-२६, २४; ६१, ७१.

कङ्कपत्रपरिच्छिन्न-६, २०.

कङ्कवासस्-५१, ३३;

कनक-३२, ४२.

कनकपर्वत-३५, ५०.

कनकप्रम-३०, ६.

कनकप्रभाम-३६, ४३.

कनकाङ्गद-१२, ३१, १६, १०९.

कनकाचित-६१, ३०.

कन्दमूलफल-६१, १२२.

कन्दर-८, ७, ३६; २१; ३६, ३,

५४, १९.

कन्दरा-६, ६; ४७, १२.

कन्दरोदरकूटवान्-५२, ७.

कन्या (बोडश)-१६, २७.

कट्टी-६१, ४३.

कपाट-३३, २५.

कपिकुञ्जर-३८, १६; ४६, १०;

५६, ६; ५७, ३३; ६०, १८; ६१,

४७, ७०; ८३, १२६; ६२, ५३.

कपिप्रवीर-३, २८.

कपिमुख्य-१, ८; २६, १५.

कपिराज-१, २५.

कपिराजप्रसाद-५८, ६७.

कपिवाहिनी-५७, ४७.

कपिवाहिनीपति-१६, ४४.

कपिशार्दूल-६१, ७७; ९९.

कपिभ्रेष्ठ-६१, १२३.

कपिसंवाह-३५, २४.

कपीश्वर-१४, ५.

कमलवर्चस्-६१, ६.

कम्बल-४१, ३२.

करक-६१, २९.

कराग्रद्वय-४४, १८.

कराल-६२, १४.

करुण-५०, १.

करुणवेदिन्-१३, ७; २७, १७.

करुणात्मन्-३, २३.

करुणाम्बित-५४, २.

कर्णमावरण-३२, १९.

कर्मविशेषवित्-३२, ७.

कलश-१६, ३२; ७, ४४.

कलेवर-१६, २६; ५४, १६.

कल्प-१७, ३७.

कल्पवृक्ष-२७, ५.

कल्पान्तरगत-१५, १६.

कल्याण-५६, २४.

कल्याणरुचि-५८, ६६.

कशा-२१, १४.

काञ्चन-१६, ४७; १६, ३२; ३१,

२३; ३३, ३८; ३५, ४२; ६७;

३६, ७४; ४१, २०; ६१, १६;

२३; ११५; ६२, ७४; (पञ्च)

४२, ८; (पर्वत) ६२, ५;

(घन) ४२, ११; (विमान)

४१, २४; (शयन) २६, २६.

काञ्चनपृष्ठ-२३, ३१.

काञ्चनप्रभ (स्रमर)-४१, २९.

काञ्चनभूषित (सर) ३६, ३५.

काञ्चनमहामनुम-३५, ६६.

काञ्चनस्तम्भ-३३, ६४.

काञ्चनी-(माला) १६, १०३.

काञ्चनी-(शिविका) ३१, २७.

कानन-३, ४.

काननप्रिय-६, २७.

कान्त-३३, २४.

- कान्तार-३१, ३३; ३५, १०; ४८,
 १३.
 कान्तारगिरि-३५, २०.
 काम-३०, १२.
 काममोहित-१४, १४.
 कामरूपिन्-२, २५; ३, १२; १५,
 १०; २४, १९; २८, २३; ३१,
 ३४; ३२, २; ३३, ८; ३५, १९;
 ४३, ७; ५२, १९; ५७, ७; ५८,
 २७; ६०, १६; ६२, २४.
 कामवृत्त-१६, ७७; २३, २.
 कामयोकामिपीडित-२३, १.
 कामसजीवन-२१, २०.
 काय-८, ४६; ४७; ५१; ६२, ३३.
 कायवृद्धि-६२, ७६.
 कारण-६१, १३०.
 कारुण्य-३, १८.
 कार्कोटन-(तेजः) ३२, ४०.
 कार्सिक-१६, १६.
 कार्य-५२, १७.
 कार्यकालविशेषवित्-२२, ५.
 कार्यवत्-२, १५.
 कार्यविनिश्चय-५१, ३७.
 कार्यसाधन-३४, ९.
 कार्यार्थिन्-६१, ९९.
 कार्यार्थय-३, २.
 काल-२, २०; १५, ४४; २४, १६;
 ३६, ७१; ५३, १०; ६१, १३९.
 कालचोदित-८, ५.
 कालसंग्रह-२४, ३.
 कालात्यय-५१, २२; ६१, १०१.
 कालान्तकोपम-२४, ६.
 किन्नर-३२, ३८; ३३, ३३; ३६, ४;
 १९; ६१, १८.
 किरात-३२, १९; ३६, २२.
 किलिबषशङ्किन्-१, ९.
 किसलय-४१, २२.
 कीर्तिवर्धन-२५, १२.
 कुक्षि (पर्वतस्य)-३२, १९.
 कुञ्ज (वि)-६१, ४७.
 कुङ्कुमल-६१, ५४.
 कुप्य-१६, ६२.
 कुमार-५१, ११.
 कुबेरचरिता (दिक्)-३८, ७.
 कुल-५८, १२.
 कुलस्त्री-६, ४४.
 कुलीन-४७, ९.
 कुसुम-१६, २४; ३२; ६१, २०; ५४.
 कुसुमोपगन्ध-२१, ३६.
 कूट-१४, १०.
 कूप-४१, १४.
 कूर्म-१३, १७.
 कूल-३२, ४२.
 √ कृ (अपसव्यम्)-१८, २९.
 (प्रति) २७, १५; (उदकं)-

- ७, ३९; १८, ३०; (पुरतः) कुम्भलय-५५, १६.
 ३१, ७; (मूर्धन्)-३४, कुतोदक-१८, ३१; १६, २; ५२, १.
 १५; (अञ्जलि)-४४, २; कुतोद्यम-६०, २०.
 (पुरस्)-५७, ३२; (पृष्ठतः)- कुतोपकार-३, २०.
 ४६, १९, (मङ्गलं)-५८, ६६. कृत्यवन्-३, २.
 कुच्छ्रगत-७, ९; १५, ३३. कुम्भवान्-३, २५.
 कृत-३५, ७४. कुम्भ-२, १७; ४०, २२; ४४, ४.
 कृतकर्मन्-३०, ४०. कुपण-१५, ४५.
 कृतकार्य-३, २५; १७, २०; ६०, २४. कृष-४१, १९.
 कृतकृत्य-३३, ६९; ४६, ३; ५६, १६. कृष्ण (तमस्)-३३, ६३.
 कृतघ्न-३३, ३९; ४७, ७; ११. कृष्णाजिन-२, १५; २१, १५;
 कृतक्षण-१२, १५. ४१, ३४.
 कृतब-४, ३; २८, १२; २६, १३. केका-२१, ३०.
 कृतनिश्चय-४६, १८; ५६, ४६; केतु-३२, ४४.
 ६१, २. केदार-२१, १८.
 कृतपुण्य-६२, ४२. केयूर-६१, ३२.
 कृतयुग-६१, १३१. कोटि-३१, ३५.
 कृतरागपरितोम-१७, १८. कोटिसहस्र-३८, २२.
 कृतीवर-३, २२; ६, १५. कोटी-३०, १४; ३२.
 कृतधर्म-६०, २३. कोट्युग्रशूरप-२२, २०.
 कृतसङ्केत-३३, २४. कोश-२२, ११.
 कृताञ्जलि-४, ८; ८, ३९; ६०, ६, कोशकार-३२, १७.
 २२; २१, ४८; ३१, ७; ३५, कौतूहल-६१, ३८; ६२, ७६.
 १५; ४१, ३५; कौमारी-२०, ९.
 कृतात्मन्-६, ६. कौवेरी (दिक्)-५३, २१.
 कृताभिषेक-५२, १४. कौशल्य-४७, १४.
 कृतार्थ-३४, ११; ५४, २८; ५५, १४; कौशिकचार्य-६२, ४०.

- कौशेय-५०, १७.
 क्रम (सागरे)-५८, ५९.
 क्रीडार्य-५७, १९.
 क्रूरकर्मन्-४, २५; २८, २५.
 क्रूरदर्शन-१, १०.
 क्रूरनिर्हाव-६, ४३.
 क्रोधन-४०, ९.
 क्रोधमूर्च्छित-८, ७९; १५, ४६.
 क्रोधसंरक्तलोचन-७, ४२.
 क्रोशमात्र-५५, ११.
 क्लिन्नवासस्-१८, ३१.
 क्लीब-१३, १९.
 क्लीबोदक-१०, ६.
 क्षण-६१, १२०.
 क्षतज-८, ३७.
 क्षतजनिम (नयन)-२८, ३२.
 क्षतजवेग-३७, १९.
 क्षपा-३८, १५.
 क्षम-१०, १८; २१; १६, ३; ४०, ४.
 क्षय (वैषम्यत)-१६, ९०.
 क्षयावह-६, ३९.
 क्षिति-८, ६३.
 क्षितिपति-४८, २०.
 क्षिप्र-५६, २९.
 क्षीब-६१, ३१.
 क्षीरोद-३०, २६.
 क्षुत्पिपासापरीत-१५, ११.
 क्षुद्र-२७, २६.
 क्षुधार्त-५१, १०.
 क्षेत्रज-५७, १८.
 क्ष्वेड (लवङ्गम)-३७, २.
 गगन-१५, ३७.
 गजमाला-६, ३३.
 गजेन्द्रसमानवक्षस्-५१, ३८.
 गत-८, ९१.
 गतज्वर-३६, ८६; ३७, २२.
 गतबाध-३६, ८८.
 गतसत्त्व-८, ३६.
 गतसूर्य-५१, १०.
 गतात्मन्-५७, १४.
 गताम्बुद-३४, १६.
 गतायुष्-१४, १.
 गति-३२, ६; ३४, ३.
 गतिज्ञ-३०, १६.
 गतिपराक्रम-५६, ४३.
 गतिसमुत्साह-५६, ३२.
 गन्तुकाम-३७, ११.
 गन्ध-१८, ५; १६, २५.
 गन्धर्व-२५, २०; ३१, ३४; ३२,
 ३८; ३३, २२; ५५; ३४, ४;
 ३६, ४; ४२; ७०; ५१, १५;
 ५७, २८; ५९, ६१, ३८;
 ८९; १०३; ६२, १२; ४४.
 गन्धर्वपुत्र-२६, ७.

गन्धवत्-६१, १२२.

गमस्ति-२१, ३; ३६, ६३.

✓ गम् (दिशः)-१०, ९; (दोषेण)

६, ३६; १६, ८७; (मनसा)

२३, ६; ५७, १७; ५८, ३,

(भयं)६१, १३२; (संपरिष्वज्य)

४१, १७; (सन्धिम्) ११, ३;

(सौहृदम्) ११, ७.

गमनकाङ्क्षिन्-४४, १४.

गमनाक्षम-५५, ८.

गम्भीर-६१, ११४.

गर्म-२१, ३.

गर्हित-५१, ३८.

गवाक्ष-४१, २५; ४२, ६.

गवानृत-२७, ९.

गहन-३६, ७७; ३६, २.

गह्वर-३६, १६.

गात्र-६२, ५८.

गाम्भीर्य-५१, ३६.

गिद्-८, ७३.

गिरिकूट-२०, ५.

गिरिगुहाशय-४८, ३१.

गिरिचारिन्-३१, ३.

गिरिजालावृत-३५, ११.

गिरिदुर्ग-४१, २; ४५, ४.

गिरिनदी-१८, १८.

गिरिप्रस्थ-६२, ३०.

गिरिराज-८, १३.

गिरिशार्दूल-६१, १२०.

गिरिसंवृत-१८, १८.

गिरिसङ्कुट-२४, ११.

गिरिसन्निकाश-६२, ८१.

गिर्यग्र-४८, ४१; ५२, १०.

गीतस्वन-५३, १२.

गुणपरिग्रह-६१, १२३.

गुणपूर्व-५६, १.

गुणवत्तर-३१, ११.

गुणश्रेष्ठ-४६, ७.

गुणसागर-२४, ५०.

गुणाढ्य-४८, ३६.

गुणोत्तर-११, ८.

गुरु-३, १६; १६, ७७; ३७, २०;

५८, ६७.

गुरुवर्तिन्-२८, १२.

गुल्म-६, २५; २०, २.

गुहा-४, २९; ८, ८; ६, ६; ११, ३;

१०; १६, ८; २०, १; २३, १;

२६, ४; ३२, २५; ३३, ६६;

३५, ३८; ४६; ६१; ३६, २१;

३४; ४७; ७७; ३७, ३०; ३८,

२२; ३६; २; ४१, १; ५४, १९;

६१, २६.

गुहागहनगोचर-४१, ३.

गुहागहनवत् (दिशः)-३६, ६.

गुहाम्बार-८, ७३.

गुहामुख-७, २६; ८, ७४.

गुह्यक-३६, २०; ३३.

गृहमुख्य-४१, २६; ३३.

गैरिक-६१, १६.

गैरिकधातु-६१, २५; ६८.

गोकुल-३२, १५.

गौरव-३७, २३; १०, ६.

ग्रह-८, ७८; ६, ४५; २१, ९; ६२,

४३.

✓ ग्रह (छायां)-३२, २७.

(प्रति)-२६, १.

क-३०, १८; ५१, १३; १६;

९; ६१, ३१; ७०; ९९.

कचर-६, १०.

कग-६, ४५; ६१, ९०.

कुर-८, २२.

खेचर-५३, १६.

खेद-४३, २; ५६, ५७.

कज्ज-५६, ५७.

ग्रहनक्षत्रसेवित-५८, ५६.

ग्रहीतुकाम-५७, १९.

ग्राम-१६, १०.

ग्राम्यभोग-२८, ७.

ग्राम्यसुख-२३, २८.

ग्लानि-५३, २१.

घन-१५, २२; २१, ५; ९; २७;

५८, ५८.

घुष्ट-२०, ६; २१, ३०.

घृत-१८, ५.

घृताचीकेलिसंस्क-२८, ७.

घोषवती (नदी)-३५, ७.

घोर-३६, २२; ६२, ३२.

चक्षुस्-५४, ३.

ल-५०, ३०.

चतुर्भाग-३५, ३३.

चत्वारिंशत्-६२, २८.

चन्दन-३०, ४.

चन्द्र-११, १३; ५६, ३१; ५८, ५६;

६२, ३६.

चन्द्रमस्-५८, ५; ६२, ४९.

चमू-५६, ११.

चरण-८, ५०; ६१, ४; ४३.

चरणन्यास-१०, ५.

चरणयोधिन्-५०, ३३.

चर्म (वैयाघ्र)-१६, २६.

चरित (कौशिकाचार्यः)-६२, ४०.

चल-६१, २१.

चन्द्रसूर्यशुसंकाश-३३, ३७.

चापलकृत-५३, ६.

चारण-३२, ३८; ३३, ३१; ३६,

१९; ७७; ६१, १८; ३४.

चारुतरा-६१, ८०.

चारुदर्शना-३२, ३८.

- चारुहासिनी-१५, १६.
 चिता-१८, १८; २८.
 चित्र-६०, १५.
 चित्रकाञ्चनमालिन्-३५, २८.
 चित्रधातु-२३, १३.
 चित्रमानु-६२, ४३.
 चित्रमाल्यकृतस्रक्-२४, २७.
 चित्रपुष्पितकानन-२६, ५; ४५, ५.
 चित्रवेदिक-३५, ६०.
 चित्रा (स्रक्)-६१, १६.
 चित्रानुलेपन-२, १८.
 चिन्ता-४५, ५. (मानसी)-
 ५५, ३३.
 ✓ चिन्त (मनसा)-६२, ५०.
 चिरनष्टा-५७, ४१.
 चीर-४१, ३४.
 चीरकृष्णाजिनाम्बरा-४२, १.
 चीरवसन-१, ५.
 चीरवासस्-२, ६.
 चैत्य-१५, २३.
 चौर-२७, १४.
 छत्र-७, ४८; १६, २३; ३९.
 छद्मन्-१, ५.
 छल-४६, १०.
 छाया-६१, ८१; ६२, ५२.
 छटामण्डलधारिन्-२, १०.
 जड़ीकृत-५३, २६.
 जननी-५८, २८.
 जनपद-३८, २१.
 जनितप्रत्यय-५२, २.
 जम्बूद्वीप-३६, ५४.
 जयैषिन्-२३, २०; ५०, ४.
 जरा-३६, ८६.
 जराशिथिलता-५६, ४४.
 जर्जरीकृत-८, ८३.
 जलगर्भा-२३, ९.
 जलद-२१, ५०; ४७, २३; ६१, ७९.
 जलद्वीप-३२, २३.
 जलधर-६१, १०६.
 जलप्रसाद-२१, ४९.
 जलागम-२३, १.
 जलाशय-६२, ५९.
 जलेचर-४१, १४.
 जव-३४, १; ५२, २१.
 जाड्य-४६, २३.
 जातरूप-३२, ४६; ४८; ३३, ११;
 ३५, ३९; ४८; ६१, ११०.
 जातरूपमय-३५, ६०; ४१, २३.
 जातरूपमयी-२६, ४; ३६, ५३.
 जातवेदस्-१६, २९.
 जातु-२१, ४; ४६, २१.
 जानु-५६, ५७.
 जाम्बूनद-६१, १९.
 जाम्बूनदमय-४२, ७.

- जाम्बूद्वीपविभूषित-३६ ३१.
 जिघांसु-५६, ५५.
 जिजीविषु-५४, २३.
 जिह्वासु-५५, ४.
 जितकाशिन-६, ४१; ३६, २२.
 जितात्मन्-३, २०.
 जितेन्द्रिय-३, २०; ६, १७.
 जिह्वाचारिन्-२०, १८.
 जीमूत-६, २९; ४६; ५८, ५१, ६१;
 ६९; ११३; ६२, ३३.
 जीवनीय-२१, १९.
 जीवपुत्र-१५, ११.
 जीवलोक-३५, ६८; ६२, ४६.
 जीवित-१५, २; ५८, ६८.
 जीवितान्त-३६, १२.
 जीवितान्तक-४५, १६.
 जीवितान्तकर-२, १९.
 जुगुप्सित-४७, ४.
 ज्ञाति-५५, १६; ५८, ६५.
 ज्ञातिदुष्कृत-५७, ४३.
 ज्याघातनिर्घोष-२३, ३२.
 ज्योतिष्-३०, १८.
 ज्वलन-६१, ९.
 ज्वलनतेजस्-५६, ६०.
 तट-५३, २८.
 तडाग-३२, १६.
 तडित्-२१, ३४; ५०, १८.
 तत्कालसदृश-५५, १९.
 तत्त्व-१, २०; २, २१; ३०; ४२, ९;
 ४८, ३७; ५५, २५; ६२, ५६.
 तत्त्वतः-४, ९; १०, १४; १६, ४०.
 तत्त्वानुदर्शिन्-५०, १०.
 तथारूप-४, ३६.
 तथ्य-४, २४; १४, ३; ५२, ३.
 तदधिगुण-३३, ७४.
 तनुमध्या-५७, १३.
 तनूरुह-५४, १३.
 तन्त्री-२४, २५.
 तन्मनस्-५४, २०.
 तपनीय-४१, २५.
 तपस्विन्-२, ६; १६, ४३; ४४,
 १८; ४७, १६.
 तपस्विनी-५१, ३०; ५७, १३.
 तपस्विशरण-८, १२.
 तपोधन-३६, ११; ४२, २२; ४४, ३.
 तप्तकाञ्चनचित्र-४१, २७.
 तप्तकाञ्चनतोरण-३३, ५०.
 तप्तकाञ्चनभूषित-२६, ३१.
 तप्तकाञ्चनवर्ण-३५, ६२.
 तप्तकाञ्चनवेदिक-२४, २४.
 तमस्-५४, २४.
 तरङ्ग-३३, २८; ६१, ७८.
 तरङ्गिणी (शृङ्गणकोतस्)-३३, १२.

तिरस्त्र-६१, ११२.

तरुणादित्यसंकाश-५८, ७.

तरुणारुणवर्ण-३०, ८.

तरुणी-५०, १६.

तर्जना-१५, ४६.

तर्ज्यमान-५५, १३.

तल-८, ७९; ३६, २०.

तस्कर-३६, ८७.

तात-६१, ११९.

तापस-२, ४; ३०, ९; ३५, २०;
३६, २०.

तापसी-४१, ३४; ४२, १०; ४४,
१; १५.

ताम्र-२१, १३; ३०; ६१, ६५.

ताम्रागार-३६, २५.

तारा-११, १३; ६१, ६०.

तारागण-२७, ४; ६२, ४३.

तारुण्य-५६, ५०.

तिग्मतेजस्त्र-६, १९.

तिमिर-४२, २.

तिमिरावृत-४१, १६.

तिर्यक्-६२, ५४.

तिर्यक्योनिगत-४८, १२.

तीक्ष्ण-४५, १०; ५१, ८; ६२, ६०.

तीक्ष्णतुण्ड-४८, ३१; ४०, ९.

तीक्ष्णदंष्ट्र (सर्व)-३३, ५१.

तीर-३३, ५९; ६२, ७४.

तीर्थ-१६, ३१; ३५, १९; ५८, १४.

तुङ्ग-३६, २२; ५८, ४४.

तुमुल-५८, ६५.

तुल्य-५२, २१.

तुल्यदुःख-२०, १५.

तुल्यफल-३३, ७१.

तुषारचयसंकाश-३६, ६४.

तूर्ण-५८, ७०; ६१, १०५.

तूर्य-६, २०.

तूष्णीम्-५२, १७; ५७, २.

तेजस्विन्-५६, ६२.

तेजस-४२, ७.

तैल-१८, ५.

तोयद-३५, १६.

तोयार्द्र-५८, ३०.

तोरण-६, २५; ३३, ४९.

त्यक्जीवित-४१, २.

त्यक्दारसुदृढग-४८, २७.

त्यक्तुकाम-१, ३.

त्राणसंभ्रान्त-६१, २२.

त्रास-५८, ६५.

त्रिदशाधिप-१६, ४४.

त्रिविचचारिन्-५७, ८.

त्रिपथगा-३६, ६७.

त्रिविक्रम-३२, ५१.

त्रिशिखर-३६, ३९.

त्रिशिरस्त्र-३२, ४४.

त्रिंशत्-६२, २८.	दशवार्षिक-३६, ११.
त्रिंशद्वयोजन (हनुममव)-६२, २८.	दहन-१८, २.
त्रेताग्नि-६, २१.	✓ दा (युद्धम्) ८, १७; (अग्निम्)
त्वरित-६१, १३९.	१८, २९.
दंष्ट्रा-६२, १४.	दाक्ष्य-६२, ६३.
दंष्ट्राकराल-१०, ४.	दातुम् (युद्धम्), ८, ६.
दक्ष-६१, १.	दान-३०, १०; ४६, १२.
दक्षिण-५८, ४१; ६१, १.	दानव-७, ५६; ३२, ३; २४; ३४;
दक्षिणाग्र-४७, २२.	४; ३५, ३९; ४४; ५२; ३६,
दण्ड-२२, ११; ४५, १५; ४६, १२;	४२; ४९; ३७, १६; ५४, ७;
५२, २३.	६१, ५३; ६२, ८३.
दत्तचक्र-३५, २१.	दानवपुंगव-४२, १५.
दत्तवर-१६, ५०; ३५, १७; ४२,	दानवमुख्य-४२, १२.
१८; ६२, ११	दानवर्षम-४२, ११.
दधि-१६, २६.	दानवसेवित-३६, ६४.
दन्त-५८, २०.	दानवेन्द्र-५६, ६.
दन्तभूषण-१६, ५०.	दार-३२, ५९; ३३, ७३; ४५, १२;
दयिता-११, १.	५६, २२.
दरी-४०, १७; ६१, २७.	दारराज्यनिमित्त-१६, ७९.
दर्पमोहित-५३, ८.	दारित-६१, ६८.
दर्श-१३, २५.	दावाग्नि-२१, २६.
दर्शन-६१, १३८.	दास्य-३, १०.
दवाग्नि-२१, २६	दिङ्-२१, ३.
दश-६२, २७.	दिवाकर-१७, १३; २१, १७; ३२,
दशगुणोत्तर-२४, ११.	५२; ३३, ३८, ३५, ५५; ५७,
दशन-३१, ११.	२१; ६१, १०६.
दशनागबल-२४, २१.	दिवौकस्-७, ७६.

दिव्यधातुसमन्वित-३३, २१.

दिव्यमाल्य-४१, २५.

दिव्यमाल्याक्षित-२६, १७.

दिश-३७, ११; ६१, १३१;

(दक्षिणा) ६०, १.

दिष्टा (दिश)-३८, ८.

दिष्ट्या, ७, ४६; १६, ११.

दीनचेतस्-१६, ४६.

दीप-५४, २४.

दीप्तजिह्व-६२, ३२.

दीर्घजीविन्-४८, २.

दीर्घदर्शिन्-५०, ११.

दीर्घबाहु-१, १५.

दीर्घसूत्र-३०, १२.

दुराधर्ष-८, १२; ६, २४; ४१, ३;
४४, १०.

दुरावाप-४४, १०.

दुरासद-१, २६; ५१, ३२.

दुरुक्त-२६, २१.

दुर्ग-३१, ३३; ३८, १२; ३६, ३;

५१, ८.

दुर्गम-५७, ४५.

दुर्जय-५४, ७.

दुर्धर्ष-८, ५३; ३३, ४४; ५०; ४५,

२४; ५२, १४; ५५, १२.

दुर्वर्षण-८, १८.

दुर्मनस्-५७, १८.

दुर्विषया-३३, ४४.

दुर्वृत्त-७, ७२; २७, २६.

दुर्वृद्-७, ७४.

दुष्कर-६२, ६७.

दुष्कृतकारिन्-५३, ५.

दुष्टचारिन्-२७, १६.

दुष्प्रधर्षण-३६, ११.

दुष्प्राप-६१, ३६.

दुहितृ-४२, १७; ५७, ५, ५६, २९

दुःखभागिनी-४७, १७.

दुःखासी-७, १.

दुःखोपहत-७, ५.

दूत-२, २३; ३०, १४; ६२, ९.

दूर्स्थ-५२, १४.

दूषक-३१, ३०.

दृढविक्रम-४, २; ५६, २६.

दृढव्रत-४६, २३.

दृप्त-५५, २७; ५७, ३६.

✓ दृश (बुद्ध्या), ५६, ६०.

दृष्टपूर्व-५६, २७.

दृष्टलोकपरावर-२७, २१.

दृष्टार्थ-५६, ८४.

दृष्टि-१, २०.

दृष्टिपथ-६, ३६.

दृष्टिहत-४०, २०.

देव-३२, २४; ३५, ४४; ५२; ६४;

३६, ४२; ४९; ५१, ३३; ५७,

१२; ५६, ९; ६१, ३७; ६९;

- १०३; ६२, १२.
 देवकल्प-३६, ६३.
 देवता-६२, ५; १०; ६७.
 देवतायतन-३६, ११.
 देवदानवसेवित-३६, २३.
 देवपुत्र-२६, ७.
 देवर-५४, ११.
 देवराज-५४, ९; ६१, १३४.
 देवराज-१६, ४८; १७, ३३.
 देवरूपिन्-२, १२.
 देवसर्पिन्-२, ४.
 देवसङ्घ-६१, १३२.
 देवसम्मर्द-५६, ६.
 देवसेवित-३६, ६४.
 देवारण्य-३३, ६१.
 देवासुर-५८, ५९.
 देवासुरविमर्द-५६, ४५.
 देवासुरसमागम-५६, २.
 देवासुराहव-१७, ३३.
 देवी-६२, १६.
 देशकालानुकोविक्-३६, ६.
 देशकालानुवृत्ति-३४, ७.
 देशकालानुसंहित-३५, ६५.
 देशित-५७, ४७.
 देश्य-३२, ३; ३७, १७; ५६, ५६.
 देश्यापसद-८, ३२.
 देश-४८, ५.
 दैवत-२६, १५; ६२, १६.
 दौकुलेय-५, २.
 द्रष्टुकाम-५२, ११; १३; ५४, १८.
 ५७, ४५.
 दुम-६, २८.
 दुमस्रण्ड-६, १२; ३५, ८१.
 दुन्द्युद्ध-८, १७.
 द्वार-३७, २०; ६१, ९७.
 द्विगुण-६१, १४३.
 द्विज-३२, २७; ५४, ३; ६०; ८;
 १४; ६२, ८१.
 द्विजर्षभ-१६, २८.
 द्वीप-३५, १२; ५१, २९; ६२, ७३.
 द्वीपवासिन्-३२, २९.
 धनुर्धर-१, २३.
 धनुष्पाणि-३, ३.
 धन्य-४८, १४.
 धन्विन्-१, २; १५.
 धरणी-४६, १९.
 धरणीधर-२०, ७.
 धराधर-३४, ४.
 धर्म-६१, १२५; (सनातन) १४,
 १३; (पितृपैतामह) १४, २२.
 धर्मकाम-४६, २३.
 धनकामार्थहेतुमत्-२२, ६.
 धर्मकृत-१६, ६६.

धर्मगर्हित-४८, १९.

धर्मचारित्र-४२, २३; ४४, ७.

धर्मज्ञ-२, २४; ४, ३; २८, १२;
२६, १३; ४३, १७.

धर्मतत्त्वसमावृत्त-१३, १२.

धर्मभृत्-५१, २२.

धर्मलोमप्रवृत्त-६, ३८.

धर्मवत्सल-३, ६; ६, १७. ८, १२.

धर्मवर्त्मन्-१६, ६६.

धर्मवृद्ध-२६, २३.

धर्मशील-३, ७.

धर्मसंहित-२६, १; ४२, २१; ४४,
१; ४७, १.

धर्महेत्वर्थसंहित-१६, ८४.

धर्मपिक्ष-५१, २४.

धर्मासन-३३, ६५.

धर्म्य-४६, ८.

धर्षण-४०, ८; ६, ४२.

✓ धर्षि (लङ्कनम्), ५५, १४.

धर्षित-४, ३२; १६, ३८.

धातु-१०, १७; २१, ३०; ३३, ५३;
६०, १५.

धातुमण्डित-३३, १७.

धारा-६१, १६.

धाराशब्दकृतोत्सव-३५, ४३.

धाराहतास्यौष्ठ-१६, ४३.

धाष्ट्य-६२, ६३.

धीमत्-६२, ६.

धूम-६१, ९.

✓ धृ (सीताधिगमने), ३७, १३.

ध्यानपरायण-१८, १९.

ध्वज-६, ३०; ३६, ५३.

नक्षत्र-६२, ४३.

नख-५८, १९; ६२, ६०.

नखदंष्ट्रायुध-२४, २०.

नग-६०, २; ६१, ४८.

नगर-३८, २१; ५३, १२.

नगरी-१५, १२; १६, ६; ४३;
५६, २५.

नगरोहिन्-६१, ४८.

नगध्रेष्ठ-६०, ६.

नगसत्तम-६१, ९८.

नगेन्द्र-२१, २३.

नगोत्तम-५५, ११; ६१, १३९.

नचिरात् ४८, २८.

नदी-२१, २७.

नभश्च्युता-३६, ६७.

नभस्-२१, २; ५८, ५०; ६२, १४.

नभस्तल-५१, १९; ५३, ९; ५६, ९.

नम्र-६१, ६५.

नय-३४, ७.

नयकोविद्-४६, ६.

नयतेजःसमन्वित-४६, ३.

नरक-३२, २७.

नरप्राह-३२, २१.

नरनारायण-२, १४.

नरर्षभ-२८, २१.

नरव्याघ्र-३२, ४.

नरशार्दूल-२८, २१.

नरेन्द्र-२१, ४; २३; ४९; ५८, ७२.

नवति-६२, ३०.

नवशाद्वलशोभित-५३, १८.

नष्टचन्द्रदिवाकर-३६, ६२.

नष्टचेतस्-४२, ४.

नष्टसंज्ञ-४१, ९८.

नाग-३४, ४; ५१, १५; ६१, ९०;
६२, ४४.

नागसहस्रतुल्यविक्रम-२४, २१.

नानामणिविभूषित-२६, ६.

नानारूप-३२, ३३.

नानावृक्षलतागुल्म-३३, ६४.

नामधेय-४८, ३६.

नामाङ्क-३४, १२.

नालिकेर-६२, ८०.

नासिका-६१, ६५.

नास्तिक-१३, १५; ३३, ३९.

निकेत-३५, ५७; ३६, ५६.

नि ✓ क्षिप् (गुहाद्वारे), ३७, १८.

निग्रह-७, ७०; १६, ६३; ८२;
५१, ३३.

निग्रहानुग्रह-५६, ७०.

नितम्ब-३५, ३८.

नित्यकालफलद्रुम-३५, ३३; ६२, ७.

नित्योद्विग्न-४६, १९.

नि ✓ दर्शि, १६, २२.

निदाघ-२१, २१.

निवेश-१०, १७.

नि ✓ पत् (मूर्ध्ना), ८, ६०.

निमित्त-६१, २७; १२०; ६२, २०.

निमेषान्तर-५८, ५८.

निमेषान्तरमात्र-३५, ५५.

निम्नगा-३८, २१.

नियताहार-४१, ३४.

नियतेन्द्रिय-१६, १४.

नियमोपार्जन-४४, १२

नियुक्त-३४, १३.

नियोजित-६१, १०७.

निरत-४, ४.

निरपेक्ष-१६, २.

निरयगामिन्-१३, १५.

निरालम्ब-६२, ३.

निराश-४१, १९.

निराहार-४८, २८.

निरुच्छवास-५७, २७.

निरुद्यम-८, १४.

निर्गुण-४७, ९.

निर्झर-८, ८; ६, ६; २१, ३७; ३२,

- २५; ३५, ६१; ३६, ३४; ४७; निष्पेय-६०, ३.
 ७७; ३६, १४; ४१, १७; निष्प्रमाणशरीर-६१, ३.
 ६१, १४. निस्सर्ग-५०, २२.
 निर्दग्ध-५२, ४. निस्तृणकण्टक-३६, ८७.
 निर्दग्धपक्ष-५०, ९; १४. निस्तोय-३६, ८.
 निर्देश (पितृ)-५४, ६. निःक्षुब्ध-३०, ३१.
 निर्देशकारक-३, ७; ४, ३; १६, १०. निःश्रेयस्-१५, ४३.
 निर्देशोसिद्धि-५७, ४३. नीड-३५, १६.
 निर्धूत-७, ७; ५७, २०; २५. नीति-२२, २३.
 निर्मय-६२, ८. नील-६०, १५; ६१, ८५.
 निर्मलग्रहनक्षत्रा-२५, १४. नीललोहित-५३, २२.
 निर्माण-३२, ४५; ३३, ५२; ३५, ६७. नीलवासस्-३२, ४३.
 निर्मास-८, ५१. नीलवैदूर्यवर्ण-४१, २२.
 निर्मुक्त-२, २०. नूपुर-६१, ३२.
 निर्वृत्त-३४, ११. नृत्यगीतविशारद-४२, १८.
 निलय-५, २; ३२, ९; ३३, ९; ५०; नृपतिशार्दूल-१६, ६७.
 ३५, ५; ७६. नृपपुत्र-५४, १५.
 निशाकर-२१, ९; ३३, ३८. नृपात्मजा-४८, २६.
 निशाक्षय-३, ९. नृशंस-२७, १५; २६; ३३, ३९;
 निश्चितार्थ-३४, ९. ४८, ११.
 निश्चितार्थतर-३४, ९. नेत्र-४४, १३.
 निःशब्द-५२, ३. नेत्रज (शरि)-५४, १.
 निषूदक-६२, ६४. नैकृतिक-१३, २०.
 निष्कृत-६, १५. नौ-५, ५; ६१, ७२.
 निष्कृति-२७, १४. न्यासमूल-७, ४९.
 निष्कान्त (प्रतिश्रुत)-४५, ३. पक्ष-५०, ७; ५५, २; ५८, ५४;
 निष्पन्नयितुम्, ८, ४३. ६१, १३३.

- पक्षिन्-६१, ७; १३१.
 पक्षिसंघ-६१, ८४.
 पक्षिसम (सिंह)-३५, १६.
 पञ्चत्व-८, ३५; १५, ४१.
 पञ्चनख-१३, १७; १८.
 पञ्चाशत्-६२, १८.
 पञ्चास्य-६१, ६१.
 पट्टन-३२, १७.
 पण-५३, १०.
 ✓ पत्त (डू), ५७, १९.
 ✓ पत्त (कूट)-६२, ८०.
 पतग-३६, ४२; ६१, २८.
 पतगराज-३२, ३०.
 पतगेन्द्र-५२, २८.
 पतङ्ग-३५, ८१.
 पतङ्गसंघात-६१, ७१.
 पततांवर-५१, ९; ५५, २२.
 पताकाध्वजमालिन्-१६, ४३.
 पतितचक्षुस्-३६, १८.
 पतिलालसा-१५, २८.
 पतियोक्परिप्लुत-१६, ४३; १८, २७.
 पत्तन-३२, १७; ३५, १४; ३८, २१.
 पत्नी-३, १३; ३२, १८.
 पत्रपुट-४६, १६.
 पथिजात-६१, ४९.
 पथिन्-५१, १५; ६२, १.
 पद-१६, ६; १६, ५.
 पदवी-५७, ४१.
 पदस्थ-१५, १३.
 पद्म-२, १०; २६, ८.
 पद्मरेणु-४१, ९.
 पद्मस्वस्तिक लक्षण-६१, ११.
 परन्तप-२८, ५; ५६, ७७.
 परबलामर्दिन्-१०, १५.
 परबलार्दन-३६, १२.
 परमर्षि-६२, ४.
 परमर्षिन्-३१, १३.
 परमान्न-५४, ९.
 परमामर्षिन्-३६, ११.
 परमायस्त-४८, ८.
 परराष्ट्रमर्दन (वानर)-३५, ८१.
 परवीरहन्-१८, १; ८; २४, २३;
 ४८, १६.
 पराक्रम-५५, ९; ४१; ५६, ४०;
 ४९; ६२, १५.
 पराक्रमिन्-४८, २२.
 पराङ्मुख-११, ११.
 पराजित-५०, ९.
 परि/कालि (रोषात्), ३७, २४.
 परिखेद-१६, ८३.
 परिग्रह-१५, ३१.
 परिच्छेद-१५, ८; ६०, १६.
 परितोष-६२, ६.
 परित्राण-५०, ४३.

परिमण्डल-६१, ६४.

परि/लम्ब, ३. ११.

परिवारित-१६, ३४.

परिवार्य-१७, २५.

परि / वृ, १६, २; १९.

परि/वृत् (धारा), ३५, ४१.

परिवेष्ट-१३, १५.

परिवेष्टित-६१, ६७.

परिशुष्कवक्त्र-१३, २७.

परिषद्-५८, ६९.

परिश्रित-३०, ३७.

परि / प्वज्ञ, ५७, १४.

परिसंक्षय-५६, ८२.

परिहार्य-६१, ३२.

परुष-७, ७.

परुषाक्षर-१६, १७.

पर्वत-२१, २५; ३०.

पर्वतकूटस्थ-५८, १७.

पर्वतजाल-३६, २१.

पर्वतशृङ्ग-३६, २४.

पर्वतहस्त-५६, ५६.

पर्वतेन्द्र-२, ९; ८, १९.

पर्वतोत्तम-६१, १३०.

पर्वन्-६, ४६; ६२, ५९.

पवनसुत-३, २८.

पवनात्मज-१६, ४; ४०, ५;

४६, ३.

पशुपाल-३६, २२.

पश्वनृत-२७, ९.

पङ्कष-३६, २२.

पाकशासन-३५, ४५.

पाञ्चजन्य-३५, ३५.

पाणि-६१, १४२.

पाणिगृहीत-४७, ५.

पाणिप्रदान-६, २.

पाण्डु-३६, ८७.

पाण्डुर-१६, २३; २१, १३; ३१, २४;

३२, ३५; ६१, १७; ८५.

पाण्डुरमेघाम-३६, ३१.

पाण्डुराभ्रप्रकाश-२६, १६.

पाद-४५, ५; ६०, ३.

पादप-६, २५, २०; २; ६१, १९;

२०; ४९; ५२.

पादमूल-१५, १८.

पादाङ्गुष्ठ-८, ४६.

पानभूमि-६१, २९.

पाप-१६, ७०; ४५, ११.

पापकृत-३३, ३९.

पापचेतस्-४१ १५.

पापरक्षस्-५, २.

पार्थिवव्यञ्जन-२, १४.

पार्श्व-३५, ३८; ४४, १६.

पार्श्वतः ५, ३४.

पार्श्वशय-३०, ६.

पावक-३१, ९; ६१, ११; ४२.

पाथ-१४, १०.

पाशहस्त-३५, ५७.

पांसु-१५, ४९.

पांसुरुषित-१६, १५.

पिङ्ग-६१, ६४.

पिङ्गाक्ष-६२, १४.

पिण्ड-१६, ९.

पितामहसुत-३३, २.

पितृपैतामह-७, २३; १६, ५.

पितृव्य-१५, ४६; ४५, १०; ४७, ९;

४६, १६.

पिशाच-३६, १९; ४२; ७०; ५६, ९.

पिशाची-५४, ८.

पिशिताशिन्-४६, ५.

पिशिताहार-१६, ४.

पिशुन-७, ५.

पीतकौशेयवासिनी-५०, २२.

✓पीड (पर्वतम्), ६१, ४.

पीत-६२, ४८.

पीन-५७, १२.

पीनायतस्कन्ध-४५, ८.

पुण्य-५८, १६; ६१, २०.

पुण्यकर्मन्-५८, ३१.

पुण्यादघोष-५३, १३.

पुत्र-८, १५; १७, ४०.

पुत्रक-५४, २५.

पुत्रकाम-४६, २३.

पुत्रदार-४६, १९.

पुनरागमन-६०, २०.

पुर-१६, १०; ३५, १३; २१; ३९;

३७, २५.

पुरस्कृत्य-५७, २८.

पुरी-८, १९; १७, ३५; ३३, ५०;

५८, ७१.

पुरुषकार-५१, ३७.

पुरुषर्षभ-१, १६; ८, ६६; २६, ४०;

२८, ११; ५८, ५२.

पुरुषानृत-२७, ९; १०.

पुरुषार्थ-३३, ७४; ५६, १४; ५७, ३७.

पुरुषोत्तम-२४, १; ३२, ५१; ३५, ३६.

पुरोवात-६१, ५८.

पुरोहित-६२, ३१.

पुलिन-१८, १८; ३३, ५९.

पुष्करिणी-५३, १९.

पुष्पराग-६१, ३१.

पुष्पवर्ष-६१, ८७.

पुष्पशालिन्-६१, ४१.

पुष्पिताग्र-६१, ५२.

पुष्पौघ-६१, ५७.

पूर्णकुम्भ-१६, ३३.

पूर्वज-३, ६; ४७, ३.

पूर्ववर्द्ध-५५, १५.

पूर्ववृत्त-१८, ३२; २४, २८.

पृथिवीमण्डल-३७, ३०.

पृथ्वी-५३, २३.

पृष्ठ-५५, ३६.

पृष्ठगामिन्-३५, ७१.

पृष्ठतः-६१, ४१.

पोत-६२, ५३.

पौष्पी (माला)-३३, २६.

पौराण (बल)-५५, ९.

(अग्निहोत्र)-३६, ३९.

पौरुष-५६, ३३.

पौरुषाश्रय-५१, २७; ३०.

पौरुषोद्योगसंयुत-५५, ३७.

पौर्णमासी-२२, २३.

पौलस्त्यकुलपांसन-४८, १५.

प्रकार-१, २०.

प्रकाश-६१, ८६; ६२, ४८.

प्रकीर्णकेश-५८, ३०.

प्रकृति-७, ५२; ११, ३०; २२, ८;

४५, १०; ४७, १६; ६२, ७८.

प्रकृतिस्थ-५, ८; १०.

प्रच्छन्न-६१, ८६; ६२, ४९.

प्रणय-६, १३.

प्रणाम-६०, ४.

प्रणिपात-११, ७.

प्रणिहित-१, ५, १६.

प्रणिहितेक्षण-६१, ४६.

प्रणुज-५८, ४५.

प्रति✓अर्च (त्वय्य), ६१, ११८.

प्रतिकारदीन-२३, ३८.

प्रतिकारिन्-३५, ७४.

प्रतिकर्तृ-३६, १०.

प्रतिघ-६१, ९६.

प्रतिज्ञा-६१, १४०.

प्रति✓पद् (उत्तरम), १५, १.

प्रतिपूजार्ह-६१, १२५.

प्रतिपूज्यदर्शन-२१, ४८.

प्रतिबल-६, ३२.

प्रतिलोम-६२, ५२.

प्रतिवादिन्-६, ८.

प्रतिभय-४८, २८.

प्रतिभय-१५, ५२.

प्रति✓भु, ६२, २३.

प्रतिसंरब्ध-२४, ५.

प्रतीतवेग-५७, ४७.

प्रतीची-३५, १३.

प्रतीत-५५, १४; ५८, ७२.

प्रत्यक्ष-३७, ३०; ४६, ११; ५५, १०.

प्रत्यग्र-८, ५०.

प्रत्यय-८, ५४; ५८, १२.

प्रत्युपकार-४३, १७; ६१, ११९.

प्रदक्षिण-४, १६; ५६, ५४; ५३;

६०, १९.

प्र✓दा (युद्धम), ८, ६; प्र✓दा

(उदकम्)-५०, ३६.

- प्रदिष्ट-६२, १८.
 प्रधान-४५, २०.
 प्रपत-६, २२.
 प्रपन्न-१०, १६; ६१, ६८.
 प्रमाकृति-८, ११.
 प्रमात-५६, १७.
 प्रभाव-३४, १४; ५५, ३.
 प्रभास-५८, १४.
 प्रभिन्नकरट-६, ९.
 प्रभूतकमलोत्पल-१६, १५.
 प्रमदा (सामान्या)-२२, १४.
 प्रमाण-८, ९१; ३५, ७२; ५३, २३;
 ५५, ३४.
 प्रमृष्ट-७, ११.
 प्र/यम (युद्धम), ८, ४; २७.
 प्रयुत-३१, ३५.
 प्ररोह-१६, २४.
 प्रलम्बीकृतभूषण-८, ६०.
 प्रवण-३२, २२.
 प्रवर-१८, १२; ४८, ३९.
 प्रवाल-४१, २८; ३३, ६६.
 प्रवालोलिखिततोरण-२६, ५.
 प्रवासिन्-२१, २१.
 प्रवीर-६२, ८०.
 प्र/वृत्, ३६, ३६.
 प्रवृत्ति-५०, ९; ३८; ५५, ३८.
 प्रवृद्धकूट-६२, ८०.
 प्रवाजन-४८, १७.
 प्रशासमान-७, ४१.
 प्रभ्रय-५५, ३७.
 प्रभ्रित-१८, १; ४७, १.
 प्रसन्न (सलिल)-१६, ३७; २०, ६.
 प्रसन्नद्वीपमालिन्-३३, २३.
 प्रसन्नमुखवर्ण-३, २६.
 प्रसन्नवदन-४२; २६.
 प्रसन्नसलिल-१६, १५, ३३, १५.
 प्रसाद-१६, ५; ४४, ३; ५६, २२.
 प्रस्फुरमाणोष्ठ-२४, १३.
 प्रस्थ-३५, १५.
 प्रस्थित-२६, १६; ५८, ४०; ६१, ५०.
 प्रस्रवण-८, ८; २३, १०; ४०, १४;
 ५४, १; ६१, १७.
 प्रहित-३०, १८.
 प्रहृष्टमनस्-१, २०.
 प्रहृष्टवदन-२, २७.
 प्राकार-५३, १५.
 प्राकृत-१६, ६; २७, १६; २८, १०;
 ६१, २२५.
 प्राङ्मुख-१६, ३०; ४७, २१;
 ६०, १९.
 प्राङ्-६२, ६८.
 प्राञ्जलि-१, ८; ५, १; १४, २३; १८,
 ३२; १६, ४; ३१, २०; ४४, १;
 ५८, ३२; ६२, १९.

प्राण-५८, ३३.

प्राणद-७, २३.

प्राणवत्-५०, ४.

प्राणवृद्धि-५४, ३.

प्राणसमा-४, ३७.

प्राणान्तकरणी-१६, ५४.

प्राणान्तिक (दण्ड)-२२, २५.

प्रादेशमात्र-३२, ४९.

प्राचीत-२१, १६.

प्राप्तकाल-१५, १०; ३२, ४; ९.

प्राप्तदोष-४५, १२.

प्राय (√ आस्)-१६, २.

प्रायोपवेशन-४७, १२; ५१, ३६;

५६, ८१.

प्रावृष्-२०, २६; ५७, १०; ६२, ५६.

प्रावृषेण्य-८, २०.

प्रांशु-५५, १७.

प्रासाद-१६, ३०; ३३, ६४.

प्रासादतलसम्बाध-३५, ५६.

प्रासादपरिखा-२४, ४०.

प्रासादशतसम्बाध-३५, ६५.

प्रिय-५६, २४.

प्रियकाम-४६, २४.

प्रियकाम्या-४, २९.

प्रियकार-४५, १९.

प्रियदर्शन-२, २७; ६, ६.

प्रिया-४७, ४.

प्रीति-६१, १३७.

प्रीतिपूर्व-४, ८.

प्रीतिसंहृष्टमानस-५५, ४१.

प्रेक्षक-६१, ९०.

प्रेक्षित-८, ९२.

प्रेतकार्य-१८, २.

प्रेतकार्यकृत-१६, १.

प्रेतगत-२३, ३४.

प्रेतगति-१६, ९७.

प्रेत्यभाव-१६, ११७; ५४, ११.

प्रेष्य-२६, ११; ५६, ७३.

प्रेष्यवत्-७, २३.

प्रोष्ठपाद-२१, १०.

प्लव-३२, २२.

प्लवन-५५, २२; ५६, ५८; ८७; ५७, ३४; ४७; ५८, ३८; ६१, २.

प्लवग-६१, १२४.

प्लवगर्षभ-६१, ८७; ६२, ६५.

प्लवगशार्दूल-१५, ३; १२.

प्लवगाधिप-१, १; १५, ४२; ३५, ८०.

प्लवगेश्वर-१६, ४१.

प्लवगोत्तम-५५, २६; ६०, ३.

प्लवङ्ग-३०, २२.

प्लवङ्गम-१, १९; २२; २४; १६, ४२; ३०, ८; ५५, ३५.

√ प्लुङ् (महार्णवम्)-५८, ६७.

(वानर)-३४, १५; ५८, ४६; ६१, ७७.

- फलद्रुम-३८, १५.
 फलमूल-३०, ३१; ३५, ३०.
 फलोदय-३४, १०.
 बद्धवैर-६२, २०.
 ✓ वन्ध (अञ्जलिम्), ७, ५०;
 ८, ६५.
 बन्धु-६१, १३६.
 बल-३३, ६.
 बलश्लाघिन्-६, ४१.
 बलाका-८, ९८.
 बलाहक-२१, ३४; ६२, ५६.
 बहुकन्दर-४०, २०.
 बहुद्रव्य-२०, ८.
 बहुभक्ष्य-४५, २४.
 बहु/मन्, ६१, १३८.
 बहुमान-६१, १२०, १४३.
 बहुशलाक-७, ४७.
 बहुसाहस्य-३२, ३.
 बहुदक-२०, ५.
 बालक-३६, १२.
 बालखिल्य-३२, ४९; ३६, ५८.
 बालिश-५, ५; १८, ४.
 बाल्य-५६, ६६.
 बाष्प-४, ३१.
 बाष्पगद्गद-५०, १.
 बाष्पगद्गदभाषिन्-१६, १२.
 बाष्पपूर्णमुख-५३, १.
 बाष्पमुख-५४, २.
 बाष्परुद्धमुख-५३, ४.
 बाष्पवेग-५३, २.
 बाष्पव्याकुललोचन-७, ४.
 बाहु-६०, ५; ६१, ४; ४२; ६१.
 बिल-३६, ४५; ४१, ८; १८; ३५;
 ४२, ९; ४४, ४; ४५, ९; ४६,
 १४; ४६, १९.
 बिलद्वार-७, ५८.
 बुद्धि-३७, २०; ४३, १३; ४६, २;
 ५१, २३; २४.
 बुभुक्षित-४१, १८.
 ब्रह्म-२७, १३.
 ब्रह्मचारिणी-४२, १०.
 ब्रह्मचारिन्-१६, ५५.
 ब्रह्मन्-२१, १०.
 ब्रह्मभवन-३३, ३६.
 ब्रह्मस्वहारिन्-३२, २७.
 ब्राह्मण-५४, १५.
 भक्ष्य-४८, ५; ५४, ८; २५; ६१, ३०;
 ६२, १८.
 भग्नव्रत-२७, १४.
 ✓ भञ्ज (हनुः)-५७, २६.
 भद्र-४४, ५; ५१, ३.
 भयविफलव-४५, ६.
 भयातुर-४६, १९.
 भयावह-६२, १७.

मर्तुकार्यत्वदान्वित-४३, १४.

मविष्य-१६, ८८.

मा-५६, ७.

माजन-१०, १६; ४१, २७; ६१, २९.

मार्यापहारिन्-७, ७३.

मार्याविमर्श-१६, ७३.

मार्यावियोगज-४, २३.

माघ-१, २०.

मावितात्मन्-५५, १५; ६१, ३४.

माषित-४०, १३.

मास्कर-८, ७७; २१, ३; ३५, ५८;

६८; ५३, २२; ५७, २१; ६१, ६७.

मिथु-२, २; २५; ४, १४.

मिथमन्त्र-४७, १०.

मिथमर्याद-१६, ७८.

मीमकर्मन्-३०, २५; ६१, ९९.

मीमदर्शन-३५, २७.

मीमबल-५८, १५.

मीमविक्रम-३५, २; ३०; ५७, १८.

मीष्म-३०, २५.

मुक्तमाल्य-४, ७.

भुज-६१, ४४.

भुजग-२, २०.

भूत-५८, ४९; ६१, २३; २६; ६२, ३८.

भूतार्थ-४४, १०.

भूम्यनुत्त-२७, १०.

भूरिबर्हिन्-२१, २.

भूषण-४, ३१; ३५; ३६; १६,

१२; ५०, १७.

भृश-६२, ७.

भृशमार्गिन्-३८, २५.

भेदन-४६, १२.

भेरी-३१, २५.

भौम-४१, २५.

भ्रष्टपरिधम-४०, २२.

भ्रष्टस्वर-४६, १.

भ्रष्टाभरणकौशेया-५१, २१.

भ्रातृगौरव-७, ३४,

भ्रातृबाधिन्-८, ६८.

भ्रातृरूपिन्-६, ३५; ८, ६५.

भ्रातृविपर्यय-७, ४०.

भ्रातृशोकविषादित-३७, १९.

भ्रातृसौहृद-७, ६५.

भ्रातृस्नेह-४८, ३०.

मङ्गल-५६, ४; ६०, ५.

मङ्गल्य-१६, ३३.

मणि-२, २८; ३२, १४; ३५; ३३,

११; ४१, २८.

मणिरत्न-१६, २४.

मणिरत्नाकर-६१, १२८.

मण्डल-३६, १४.

मत-१, २२; ४५, १४.

मतिक्षय-२३, ३८.

मतिवाग्भिन्न-११, ११.

मदनाविहसर्वात्मन्-५७, १४.

मदराजि-६१, १५.

मदबिलासिन्-१५, ४१.

मदिरोत्कट-१८, २६.

मधु-३०, ८.

मधुरस्वन-३६, ६१.

मधुराक्षर-३, २१.

मधुरामाष (विहङ्ग)-३३, ६०.

मधुसूदन-३५, ३५.

मध्य-५०, ६; ६२, ३९.

मनःशिला-३०, ७.

मनस्विन्-२, ८, १६, ९; ५१, ३२.

मनस्विनी-५७, १७.

मनीषिन्-५८, ३१.

✓ मन् (अनु), ५३, ६४.

मनुजपति-३३, ७४.

मनोजव-८, ५७; ३०, २२.

मनोनिविष्टा-२३, ३.

मन्त्र-२५, २.

मन्त्रकाल-५६, ९.

मन्त्रपूत-१६, २९.

मन्त्रवत्, १२, १०; १६, ३४.

मन्त्रवित्-१६, २९.

मन्त्रिसत्तम-४, २०.

मन्दचेतस्-१८, १.

मन्दविक्रम-५३, ५८; ५७, ३४.

मन्दबोद्ध-२७, ५.

मन्यु-२६, २२; ३१, ६; ६१, १०१.

मरीचि-१७, २३.

मरीचिप-३२, ४९.

मरुत्-५६, ११.

मरुद्गण-५६, १०; ६०, ४.

मरुभूमि-३५, २५.

मर्त्यकोटिबल-२४, २२.

मर्मन्-६२, ५८.

मर्मातिग-६, २२.

मलयमूर्धन्-५८, ३०.

महर्षि-१६, ३५; ३३, ६७; ३५, ५९;

३६, ११; ५३, ३; ५४, २; ६१,

३७; ६२, ४४.

महाकाय-६१, ८२, ६२, ५३.

महागुण-६१, १३६.

महागुल्म-३८, २२.

महागुहा-३७, १७.

महाम्राह-३५, ११. *

महाऽचल-८, ४१.

महाजव-३७, २; ६२, ३४; ५९.

महातेजस्-३, ९; ४, ८; ४२, ११.

महात्मन्-६२, ८०.

महाद्युति-४, ५.

महाद्रुम (सप्त)-२६, ८.

महाघ्न-१६, २३.

महानाद-३२, २८.

महापरिघसन्निभ-५५, ४२.

महाबल-४, ६; ६१, १३७.

महाबिल-७, ५९.

महाभय-११, ४.

महाभाग-१५, १७; ४२, १; ६२, ४२.

महामिषेक-१६, ४४.

महाम्न-६१, ८५; ६२, ४८.

महाम्नकूटप्रतिम-६२, ८०.

महामात्र-१६, २.

महामुनि-५८, २२.

महामेघप्रतीकाश-५८, ५०.

महायशस्त्र-३, ८.

महारत्न-३१, २१.

महारजत-४०, १७.

महारण्य-४, ४; ४८, २३.

महारुण-३०, ८.

महार्णव-८, ४; २१, ३४; ५५, ३३;

५७, ४६; ५६, १०; ६१, ५६;

६२; ७८; ६२, १.

महार्ह-४१, ३१; ३२; ६१, २९.

महार्हआस्तरण-२६, २५.

महार्हक्षीमवासिनी-५७, १०.

महावानरयूथप-१५, ४१.

महाविद्या-६१, ३३.

महाविष-३३, ५१; ६१, ९.

महावीर्य-३, १४; ६१, १२८.

महावेग-६१, ११२.

महाशिला-६१, ७.

महाशूर-३१, २.

महाधूम-३६, २३.

महासत्त्व-२, १२; ५५, २१; ५७, १७.

महासुर-७, ५३; ८, २; २५; ३०.

महास्वन-८, ५.

महिष-६, २९.

महिषी-४०, १९; ४७, ४; ५४, १२;

५८, ६०.

मही-११, १२; २१, ६.

महीतल-१५, ३१; १६, १५.

महीतलचारिन्-६१, ९७.

महीधर-४७, २३.

महीधरसंनिभ-६२, ७७.

महीरुह-५५, २९.

महेन्द्रध्वज-२७, ३.

महेन्द्रभवनोपम-२६, १७.

महोत्साह-५१, ३२.

महोदधि-४४, १६; ५५, ११; ६२,

८३.

महोर्मि-३३, ५९.

महोर्मिमाखिन्-६२, ८३.

महौजस्त्र-३६, ३; ३७, ३; ४३, १८;

५६, २३.

माजिष्ठ-६०, १५; ६१, ८५.

मातङ्ग-२६, २१.

मातरिश्वसम-५२, १९.

मातृ-६२, १२.

मानद-१७, २८; ३४.

माननीय-६१, १४१.

मानव-५७, २८.

मानार्थिन्-६१, ९१.

मानार्ह-३, १०.

मानुष-१५, ६०; ५७, ९.

मान्य-६१, १३५.

माया-४२, ११; ४६, २०.

मायाविन्-७, ६३; ४२, ११.

मायाविहित-४५, ४.

मारुत-६१, ८४, ६२, ४०; ४७; ६१.

मारुतात्मज-१, २५; २, २; २४;

३, २५; २६; ३१, १२.

मारुति-३३, २.

मार्ग-२, ३०; ६१, ८३; ४६;

(अक्षय) १६, ११.

मार्जार-१, ८.

मार्दव-२६, २२.

माला-८, ३३; ९६; १७, ३३;

(काञ्चनी)-१६, ५०; (हेमी)-

१६, ५१.

माल्य-१८, ५; १२; १६, २५; ३०;

६१, ३०.

मांस-४८, ६.

मिश्र-२२, ११.

मिथ्याप्रतिश्रव-१३, २०.

मिथ्यावादिन्-२७, १५.

मिश्र-६१, २५.

मुक्तमारुत-१६, १५.

मुक्तमूर्धजा-५१, २१.

मुक्ता-२१, ३७; ३२, ३५.

मुक्ताजाल-४१, २५.

मुक्तामणिफल-३३, ६६.

मुक्तामणिविभूषित-३३, २४.

मुख-३६, २१; ६१, १०; ६५; ६२, ५८.

मुख्यतम-६१, १२४.

मुनि-८, ३८; ३९; ६, १६; ५२, १६;

१८; ५४, १५; ५६, ६०; ५८, २२.

मुनिवेषधर-२, १४.

मुनिश्रेष्ठ-५४, १.

मुष्टि-८, ७९; १२, १५; १६; ३६, १९.

मुहूर्त्त-३०, ३५; ३६, १; ४०, २१;

५२, १७; ५४, २; ६१, ५०;

१०७; ६२, ११; ३३.

मुहूर्त्तन विनाकृत-१६, ३५.

मूर्छा-५३, २१.

मूर्धन-३७, २८.

मूलफल-६, १५.

मूलफलाशिन्-१६, ५९.

मृग-१, ८; २, ५; ३, ४; ६, ९; ४५;

१६, ५९; ६२, ८१.

मृगया-१४, ११.

मृगसङ्घ-३३, ६१.

मृत्यु-४२, १४; ४५, १३.

मृत्युद्वार-४, ३९.

मृत्युधामन्-१५, २६.

मृत्युयुगान्ताम-२४, १६.

मृदुशाब्दल-३६, ८८.

मृदुस्वभाव-२६, १.

मृध-३७, २३.

मृषा-५६, ४७.

मृषकाञ्जनतोरण-६, ३०.

मेघ-२०, ३; २१, ८; १६; २१; २६,
२७; ३५.

मेघज्वाल-३२, ४७.

मेघभूषित-६१, १२८.

मेघौघनिर्घोष-३५, ३५.

मेदिनी-६, ३६; १०, ५; १६, ४०;
४८; ३७, १२; ५८, ४६.

मेधाविन्-१, १८; २०, २५.

मैथिलीपरिमार्गण-५, ११.

मेरेय (सुरा)-२६, ८; ३०, ८.

मोहगत-१६, ४५.

मोहहत-१६, ४४.

मौन-५१, ३६.

मौर्ख्य-१०, २०.

यक्ष-२५, २०; ३२, ३८; ३६, ४;
१९; ७०; ५१, २०; ६०, १६;

६१, ९०; ६२, ४४.

यक्ष-(माहेम्बर)-३०, २९; ५६, ५९;
५६, ४.

यक्षपुरस्कृत-५६, १२.

यक्षोपवीत-२१, १५.

यथाकाल-१६, २८.

यथाक्रम-५७, ३२.

यथातत्त्वम्, ३, १५; ४३, ३.

यथातथम्, १, ४.

यथान्यायम्-५१, १३.

यथाविधि, १६, २८.

यथावृत्तम्, ५१, १२.

यथासुखम्, ६२, ७; ३७.

यथास्तोत्रम्, २, ३.

यहच्छा-२, ११.

यमक्षय-१७, ४०; २३, ३४.

यवीयस्-१०, २२; ४७, १४; ४८, ३५.

यशस्विन्-५५, १३; ५८, २४.

यशस्विनी-६२, २०.

याञ्चाभिपन्न-५१, १८.

यात्रा-२३, २०.

यान-३१, २३.

यात्रासन-२६, २४.

याम्या (दिश)-५३, २१.

यावदस्तम्भ-५३, ७.

यावदस्तमनोदय-५३, ११.

युगपत्-१६, ८८.

युगान्त-५३, २२.

युगान्ताग्नि-६०, १५.

युगान्तादित्य-११, ३.

युद्ध-८, १४.

युद्धकांक्षिन्-७, ५३.

युद्धदान-६, ३२.

युयुत्सु-८, १४.

युवराज-४१, ५; ४५, ८; ५०, १०;
५६, १०.

यूथ-१५, ५.

यूथप-३, १८.

यूथपरिभ्रष्ट-४, १९.

योगशास्त्र-५७, ३७.

योगसिद्ध-५८, ४.

योजन-३७, ७; ४१, १७; ५५, ११;

५६, ३६; ५७, २४; ५८, ५५;

६१, १२१; ६२, ८; २६.

योजनशत-५०, ३२.

योजनायुत-५१, ७.

योषित्-३१, १८.

यौवन-३६, ३८; ४४, २९; ५५, ९;
५८, २८.

यौवनस्थ-५६, ५०.

यौवनोत्तमशालिनी-५७, ९.

यौवनोदय-५६, ५२.

यौवराज्य-१०, २०; १६, ९७.१६,
१२; ४१; ४५, १४; ५७, ८.

रंहस्-६१, १३१.

रक्त-२१, १३; ६१, ६; ६२, ४८.

रक्तचन्दन-३३, ४८.

रक्तचन्दनरुषित-५८, ३०.

रक्तचन्दनसंरक्त-६१, १६.

रक्तजल-३२, २९.

रक्तदश-५७, ११.

रक्ताक्ष-६१, ३१.

रक्ताङ्ग-३५, ५२; ४१, ९.

रक्तान्तलोचन-२४, ३०.

रक्षस्-३, १३; ४, ४; २५; ३२, २७;
३६, ४९; ५१, १५; २०; ६१, ९०.

रघुकुल-५५, २०.

रघुनन्दन-४, ८; २६, १६.

रघूत्तम-३७, १५.

रजत-३२, ३६.

रजनीक्षय-३५, ६८.

रजनीवास-३८, १५.

रजस्-२१, २१.

रण-८, १२; ४८, १४.

रणकर्कश-१०, १५; १८.

रणचण्डवेग-२३, ४०.

रणदुर्मद-१३, १०.

रणपण्डित-१२, १७.

रणरेणु-१७, २५.

रति-२०, ८.

रतिपरायण-२२, ३.

रत्न-१६, २८; ४४, १०.

रत्नजात-११, २.

रत्नसमाकीर्ण-२६, ५.

रत्नस्तम्भोज्ज्वल-२६, १३.

रत्नौघ-११, १०.

रथ-४६, ६.

रथचक्रप्रमाण-५३, १३.

रमण-६१, ३२.

रवि-५३, ११.

रविमण्डल-५६, ३१.

रहिम-५३, २१; ५५, ८.

रहिमदग्ध-५३, २५.

रहिममालिन्-५८, ४०.

रसातल-८, ५६; २१, ३०.

रसायन-२१, ३.

रहित-३, १२.

राक्षस-३, १३; ४, २१; २०, १९;

२८, २३; ३५, ४४; ५२; ६४;

३६, ४; १९; ४८, ३४; ५१, ९;

६२, ७६.

राक्षसाधम-५५, २४.

राक्षसाधिप-३६, २४; ५१ २८.

राक्षसापसद-४८, १५.

राक्षसी-५५, १३.

राक्षसेन्द्र-५०, १६; ५४, ७.

राक्षसेश्वर-४६, ९.

राजत-३२, ३६; ३३, ३८; ६१, २३;

२९; (गृह): ४१, २४.

राजतपर्यङ्क-२६ २१.

राजधानी-३३, ६३.

राजपुत्र-४, ६; ४७, ९.

राजपुत्री-३४, १२; ३६, ८.

राजमार्ग-२६, ११; १५.

राजराज-३६, ३३.

राजर्षि-१६, २७.

राजशासनदूषक-३०, १३.

राजध्री-१७, ३४; ३१, २५.

राजि-६२, ६९.

✓ राजि (आकाशम)-५८, ४९.

राजीवलोचन-४६, ७.

राज्यपरिमृष्ट-३, २२.

राज्यमृष्ट-३, ८.

राज्यवशानुग-२२, १६.

राज्यार्ह-२, ९.

रामपत्नी-३५, ७४.

राना-१६, ४६.

रिपु-४३, ८.

रीति-६१, २३.

रुचिता (बुद्धि)-१६, ११.

रुचिर-६१, ६०.

रुदितस्त्रन-५३, १३.

रुधिर-७; ३७; ८, ८३; ३७, १९.

रुधिरौघ-७, ६१.

रुधिरकर्दम-१७, १८.

रूप-१, २४; ६२, ३६; ८१.

रूप (मानुष)-६१, ११६;

(राक्षस)-६२, १४.

रूपयौवनशालिन्-५१, ३६.

रूपयौवनसंपन्न-५८, ३२.

रोमन्-६१, ३९.

रोमहर्षकर-५६, ६.

रोषगाढ-७, ५७.

रोषपरामृष्ट-६, ४४.

रोषपरीताङ्ग-१०, ३.

रोहिणी-१६, १३.

रौद्र-५, ११; २३, ३५; ५५, १३;

५८, २३.

लक्षण-६२, ६.

लक्षणाकारसम्पन्न-२, १६.

लक्ष्मी-१६, ४९; ५६, ३१.

लङ्घन-५६, ६९; ५७, ४०; ४२;

५८, ७२.

लज्जा-५३, ४.

लतासन्तानसम्बाध-६०, ७.

✓ लप् (वि)-२३, ४.

लब्धसंज्ञ-५२, ५.

लवणतोय-६१, १११; १३५.

लवणाम्भस्-५०, ३४; ५७, ४२;

६१, ५३; ७७; १०५; ६२, ५४.

लाघव-६१, ५६.

लाङ्गूल-५८, १; ६१, ४०; ६६.

लाङ्गूलचक्र-६१, ६७.

लाज-१६, २६.

लाजा-१६, ३३.

लाङ्घनीय-१०, २२.

लालप्यमान-२३, ३५.

लाम-४, १०.

लालित-१५, ४६.

लिङ्ग-१६, ५५.

लिङ्गप्रतिच्छन्न-१६, ५६.

लीला-५८, २९.

लोकनाथ-३, १७.

लोकपाल-३५, ६६.

लोकवृत्ताभ्यपेक्षिन्-१६, ७४.

लोमन्-५२, १८; ६१, ४०.

लोमहर्षण-४१, १६.

लोल-६, ९.

लोलस्रभाव-४४, २.

लोलित-६१, ९.

लोहित-६०, १५.

लोहितार्कसम-३५, ६२.

लौकिक(धर्म-)-१६, ७३.

वक्त्र-८, ३७; ५८, २०; ६२, १४.

✓ वच्-१६, ५; (अयेति)-

१६, २०.

वज्रनाभ-३५, ३४.

वज्रवैदूर्यवेदिक-३३, ६४.

वज्रसन्निभ-२७, २९.

वज्राशानिनिखन-३५, ३७.

वडवा-१६, १५; ३२, ४१; ६२, ८१.

वदन-६३, ३६.

वध्य-३५, ७१.

वन-३१, ३३.

वनगोचर-३२, १०; ३३, ५५; ४१, ५.

वनचर-१६, ५९.

वनचारिन्-२, ४.

वनपांसु-६, ३५.

वनभूत-३२, २०.

वनमाला-६०, ५.

वनशैल-३२, ६०.

वनान्त-३७, ९.

वनान्तर-५८, ४९.

वनेचर-४२, २४.

वनौकस्त्र-१, ६; ८; ११, १०; १६,

८९; ३०, २७; ३३, २६; ३३,

६९; ३५, १३; २१; ४१, २७;

४५, २५; ५१, ३; ५६, २१;

५८, ९; ५०; ६८.

वन्दिन्-३१, २५.

वन्य-१६, २७; ५४, २५.

वन्याशिन्-५०, २६.

वपुस्त्र (राक्षसम्)-६२, १६.

वयस्य-२६, १५; १९.

वयस्यत्व-४, १६.

वर-१६, २७; ३५, ५०; ५७, ३२;

५८, २४; २६.

वरदामि-८, ३.

वरभुज-२, ११.

वरवर्णिन्-१, ६.

वरानना-५८, ३४.

वरान्न-३३, ४१.

वरासन-१६, ३०; ३६, २५; ४३.

वरासवमदक्षीव-२३, १९.

वरुणगुप्ता (विश्व)-६, ८.

वरुणाधिपालिता (विश्व)-३५, ८०.

वरुणालय-३५ ३७; ५०, ३५; ६१,

८; ५३; ६२, ३९.

वर्ण-६२, ४८.

वर्ष-६, ३९.

वर्षरात्रोषित-२३, १.

वर्षशत-५४, २१.

वर्षा-१६, १६; २१, १२.

वल्लकी-२४, २५.

वश-६२, ५१.

वशग-४७, १०.

वसन्त-३५, ७.

वसु-१६, ३७.

वसुधा-८, २२; ८६; २१, २१.

वसुध्वरा-५१, ८.

वसुमति-५२, १०.

वस्त्र-१६, २८.

वस्त्रान्त-५, ७.

वाक्य-५४, २४; ६३, ६२.

वाक्यकर-४६, ८.

वाक्यकुशल-२, २६.

वाक्यकोषिद-१, ९; १६, ९; ५६, ६७.

वाक्यज्ञ-२, २६.

वाक्यसंपद-४६ ७.

वागुरा-१४, १०.

वाच्य-६१, ९२.

वात-६२, ५६.

वाताक्रान्ता-५, ५.

वादित्रघोष-५३, १२.

वानर-२१, ४९.

वानरपुंगव-६, ५८; ३३, ६८;

५६, ६९; ६०, ४; १२; ६२, २५.

वानरमुख्य-२, २३; ४३, ६; ४६, १८.

वानरयूथप-२, २२; १६, ५१;

३८, ११; ५८, ५५.

वानरर्षम-१८, १९; १६, ११; ३१;

३४, १५; ३६, २; ५५, ४३;

५७, ३९; ६१, ८८; ६२, १८.

वानरसिंह-६१, ६९; ८०.

वानराधिप-३, १४.

वानरेन्द्र-२, २८; ५८, २९; ६२, ६३.

वानरेश्वर-५६, ७२.

वानरीपम (वानर)-२६, २७.

वापी-३२, १६; ३८, २१.

वायस-१६, ४.

वायुतः, ६, २०.

वायुपथ-५३ ११; २५.

वायुबलोपम-२४, २३.

वायुमज्ञ-६, १७.

वायुमार्ग-६१, ८२.

वायुवेगसम-३४, १.

वायुसम-५७, ३३.

वायुसुत-३० १७; ३८, २७; ४१, ३.

वारित-७, ६.

वारिधारा-६२, ४५.

वारुणी (विश्व)-५३, २१.

वार्षिक-१६, १३.

वालच्यजब-७, ४८; १६, २३; ४०;

३१, २४.

वालुका-६२, ७४.

वाष्प-२०, १०; २१, ६.

वाष्पगद्गद-१६, १४.

वाष्परुद्धाक्ष-१६, १३.

वास्तनिक (वृक्ष)-४५, ६.

वासव-१६, ३७.

वासवसूनु-१२, ३३.

वासस्-४, ३१. ४१, ३२.

वाहिनी-५६, ८.

वि/अव्/सो (प्राय)-१५, ६१.

विकल-५२, १७.

विकृत-६१, २६; ६२, १८.

विकृतदर्शन-२४, २०.

विकृष्ट-२३, ३१.

विकृष्टराज्य-१६, ७०.

वि/काम (पादैः)-१८, २३.

विक्रम-५१, ३६; ५६, ५०; (त्रीन्)-

५६, ५३.

विक्रान्त-५७, ३५; ६२, ८.

विक्रोशत्-३२, ४१.

विहसत्-१५, १.

विगतचेतस्-४०, २१.

विगतज्वर-५६, १७.

विगतबलाहक-२५, १४.

विगतसाध्वस-७, ६६.

विगाह (अन्तर्जले)-६१, १२९.

विग्रह-१०, २०; ११, १; १६, ६७;
४६, १३.

विघ्न-६१, १११; ६२, १३.

विचलितेन्द्रिय-३७, २४.

विचारक-३८, ६.

विचित्रमाल्याभरणा-५७, १०.

विजयोत्तर-३६, ५९.

विजिगीषा-६, ३५.

विजिगीषिन्-२३, २०.

विज्ञानयोग-५०, ३५.

विज्ञानसम्पन्न-२७, २१.

वितान-६२, ४६.

वितिमिर-३५, ६८; ४१, २०.

विस्त-३, १६.

विद्याधर-६१, २८; ६२, ४७.

विद्याधरर्षभ-६१, ३३.

विद्युत्-२१, ८; १४; ३५; ५८, ५८;
६१, ५८.

विद्युत्प्रभाकार-६१, ६३.

विद्युत्संपातवर्ण (ध्रुमर)-४१, २९.

विद्युद्गुणोपम-२३, ३१.

विद्रुम-३३, ४७.

विधवा-१५, ३५; १८, २२.

विधान-४५, २६.

विधि-१६, ३५; ५८, ४; ५३, ६;

५६, ६८.

विधिपूर्व-१८, ३०.

विधिवत्, १८, २९; ४२, २४; ६२, ७२.

विनय-५१, ३८.

विनाभूत-१६, ३.

विनिर्वन्ध-५२, १८; ५३, ८.

विनिष्कास-३१, १६.

विनिष्कृत-६, १४.

विनिष्पिष्ट-३३, ५९.

विनीतवत्, ३७, १८; ४६, २२.

विनेय-२१, १०.

विन्ध्य-३१, ३६.

विपक्ष-५१, ८.

विपत्ति-४८, ८.

विपरीत-६, ३३.

विपुल्यशस्त्र-३, २८.

विबुध-६१, ९०.

विबुधालय-५६, ५४.

विभावसु-२७, २३.

विभूषण-६, २०.

विमद-२९, ३.
 विमान-२६, ११; ६२, ४१.
 विमृष्ट-४५, २३.
 विरत-१६, ६९.
 विरथ-४६, १२.
 विरूप-५३, ८; ६२, १७.
 वि/लम्ब-५७, ३५.
 विवक्षत्-६१, ९२.
 विवत्सा-४७, १७.
 विवर्णवदन-४३, ९.
 विवस्वत्-३६, ४.
 विवासन-६१, १०४.
 विवासित-२, २२.
 विविक-१८, १८; ६२, ४४.
 विविधत् क्षिण-५६, ४.
 विवृत-६२, ५८.
 वि/वृध्-५८, १.
 विशाखा-२६, ३७.
 विशालरथ्या (पुरी)-३३, ५०.
 विशालवक्षस्-२, १२.
 विशालशिखर-५५, १७.
 विशालाक्ष-१, १५.
 विशालाक्षी-५८, ३३.
 विशालायतभोणी-५७, १३.
 विशोष-१८, १४.
 विशेषतः, १०, १९; २६, १६.
 विशेषिततर-५४, ३.

विशोक-५४, ३०.
 विधुतकर्मन्-४६, १५.
 विश्वासानुगत-४७, ३.
 विषग्न-६१, १३.
 विषण्ण-४६, ८; ५७, ४४.
 विषय-३२, १२.
 विषयवासिन्-६२, २२.
 विषम-४४, १५; ५६, १४.
 विषमत्व-२६, ३२.
 विषाण-८, ३४.
 विषाद्-४१, ६; ४५, २२; ५६, १३;
 ५७, २९; २५; ६२, १५.
 विस्तर-३७, १५.
 विस्तार-६२, २६.
 विस्मय-४१, १०.
 विस्मयोत्फुल्लोचन-५५, ५.
 विस्मित-३१, ३२.
 विस्मय-५, १२.
 विहगालय-३३, ४८.
 विहङ्गप्रवर-५५, १९.
 विहङ्गम-३३, ७०; ४१, ९.
 विहायस्-४६, ११; ५५, १८; ६१,
 ८९; ९१.
 विहृत-१५, ४०.
 विह्वल-५०, ७.
 वृक्षविल-५०, २७.

वृक्षमूल-४३, ९; ५२, १३.

वृत्त-६१, ४०.

वृत्ति-५०, ३३.

वृत्रवध-५०, ४.

वृत्रशत्रु-५६, १०.

वृद्ध-१५, ५५.

वृद्धि-६१, २.

वृषभ-२, १२.

वृषाङ्ग-२१, २४.

वेगत्रस्ताङ्गविह्वला-५१, २१.

वेगसमाहितात्मन्-५८, ७३.

वेणु-२४, २५; ३६, ७९.

वेद-१६, ७३.

वेदना-१६, ५४.

वेदविदांबर-५८, २६.

वेदिका-३२, ४४.

वेला-३०, २६; ३३, २६.

वेश-८, ९१.

वैकल्य-५, ५; ४०, ६.

वैखानस-३२, ४९; ३६, ५८.

वैदूर्य-६, ७; ३६, ३७.

वैदूर्यरुचिरस्तम्भ-२६, ५.

वैद्यव्याक्षररूपित-१६, ९.

वैरिन्-८, ८७; ६, ३५.

वैद्यस्वत-१३, २२; १६, ९०; ४८, ८.

वैद्यस्वतपथिन्-५१, ४.

वैश्वानर-३५, ६३.

वैश्वानरसुत-३३, ४.

वीतभार्य-१५, १५.

वीतमोह-६२, ७७.

वीर्यविक्रमसम्पन्न-५५, ३९.

व्रीडित-१०, १०; ५१, १२.

व्यक्त-३, २६.

व्यक्ति-८, ९२.

व्यतिक्रम-४५, १५.

व्यथितभाव-३, १.

व्यपगतकलम-६, २५.

व्यपदेश-५६, २६.

व्यर्थिका (बुद्धि)-५४, २३.

व्यवसाय-१०, ११; ३४, ११

व्यवसायिन्-२२, २४.

व्याकुललोचन-६, १३.

व्याकुलेन्द्रिय-५२, ७.

व्याक्षिप्तहृदय-८, ५३.

व्याक्षेप-३६, २३.

व्याघूर्णत्-६१, १९.

व्याजहत-१६, २९.

व्यादितास्य-५६, ४.

व्याधि-५२, २३.

व्याभाषित-१, २४.

व्याल-३, ४.

व्युष्टि-१५, ४२.

व्योमन्-१६, ४८; ५३, २३; ६१, ७४.

व्रण-५२, १८.

शकुन-६, ८.

शकुनि-४१, २१.

शक्ति-६२, ९.

शक्रध्वज-३३, ४५; ६१, ६६.

शङ्का-१०, १९; ६१, १३२.

शङ्कित-४६, १.

शङ्ख-३१, २५; ३५, ८.

शत-६२, ३१.

शतधा, ३७, २८.

शतपुष्करा (माला)-१६, १११.

शतयोजन-५०, २१; ५६, २५

५८, ९.

शतशृङ्ग-३५, १५.

शतसहस्रयः, १६, ३८.

शतसाहस्री-५७, १.

शत्रुकर्षण-३१, ३१.

शत्रुनिवर्हण-७, २१; ८, ९३.

शत्रुसूदन-६, ३२; ५८, २४.

✓ शप् शपि (प्राणैः), ७, ३४.

शबल-६१, १९.

शयन-४१, २७.

शय्या-४६, १९.

शरण-४, २; ४; ८, ७.

शरणागतसौहृद-३१, १५.

शरज्ज्योत्स्नानुलेपना-२३, ५.

शरण्य-३, ७; ३१, ९, १४.

शरत्-२०, २६; २१, ५०; २५, १३.

शरत्प्रतीक्ष-२१, ४९.

शर्वरी-१६, १३.

शरीर-६२, ७६.

शल्यक-१३, १७.

शशाङ्क-२०, ९.

शस्त्रपाणि-३१, २९.

शस्त्रपाणिक-३, १६.

शातकौम्म-१७, ३३; १६, ३३.

शातकौम्ममय-६१, १०८.

शाखल-६०, १३.

शाखलिनी-४, ३६.

शाप-३, १३; १६, ३८.

शापनिर्मित-३३, २८.

शापिता (प्राणैः)-१२, ८.

शाम्यत्-३६, ६३.

शारद-१६, १३.

शारदाभ्रप्रतिम-४०, १७.

शारदी-२३, ६; (सरित्)-३१, १०.

शाश्वती (गतिः)-१७, १४.

शासन-१६, ८१; ३०, १२; १७;

३७; ३७, १२, ४५, ९; ५५, १३;

६२, २२.

शास्त्रदृष्ट-१६, ३५.

शिक्षापदसमन्वित-४६, ८.

शिखर-८, ११; ३२, ५२; ३५, ४२;

३६, ४७; ५५, ६; ६०, २; ६१,

१८; ११६.

- शिबि-६१, २५.
 शिबिन्-२१, २९.
 शिथिलविक्रम-५६, ५७.
 शिरस्त्र-६१, ११,
 शिरोधरा-६१, ४४.
 शिरःस्नात-५८, ३०.
 शिलासङ्कटशालिन्-६०, २.
 शिलोष्ण-३५, ५५; ५३, २७.
 शिविका-१८, ६; १३; ३१, २०.
 शिविकातलशायिन्-१८, २०.
 शिविकावाहनोचित-१८, ७.
 शिशिर-२३, ९.
 शीघ्रविक्रम-३०, ३५.
 शीतगुण-२१, १२.
 शीततोया (नदी)-२, ६.
 शुक्ल-३१, २४.
 शुक्लदंष्ट्र-६१, ६७.
 शुचि-१९, १; ७.
 शुचिस्मित-१५, ३८.
 शुभचारित्रभूषण-७, ७३.
 शुभदर्शन-२, ९९.
 शुभलक्षण-३१, १८.
 शुभसर्वाङ्गी-५७, १३.
 शुभेक्षण-१८, ४.
 शुद्धभाव-१, २२; २४.
 शूर-३०, ४०.
 शूरमार्गप्रदर्शिन्-१७, ३५.
 शृङ्ग-१९, ३२; ३२, २४; ३३, ३१;
 ३५, २८; ४८; ५६; ३६, २६;
 ५५, ४; ६०, ९; ६१, १८;
 १०७; १०८.
 शेष-८, ५५; ६१, ९४; १२१.
 शैल-४, २९; ८, ६३; ३०, ४; २१,
 ७; २६; ३०; ३०, २८; ३७; ३२,
 ५४; ३३, ४०; ३५, ६३; ५२, ६;
 ६१, २०; १४२; ६३, ८२.
 शैलवर्ष्मन्-६१, ७५.
 शैलशृङ्ग-३२, ३३.
 शैलेन्द्र-२१, ३५; ३३, २१; ३०;
 ५३; ३५, ४१; ४७, ३६, ४४;
 ६४; ६२, ७.
 शोककर्षित-१५, ३३; १६, १; १८, २७.
 शोकज-४७, १९.
 शोकप्रणुदन-४७, १६;
 शोकविकलव-२६, २२.
 शोकसागर-७, ७४.
 शोकाग्नि-५४, २२.
 शोकार्त्त-७, १.
 शोकेनोपहृतेन्द्रिय-१८, २८.
 शोणित-८, ३५; ३६, २१.
 शौण्डीर-८, ६२.
 श्रम-६१, १३८.
 श्रावण-१६, १३.
 श्री-१७, ३८.

- भीमत-(बिल)-४४, १७;
 (पर्वत)-३३, ५३; ३५, ६
 ६०, ९.
 भुत-५४, २३.
 भुतपूर्व-५६, २७.
 श्रेयस्-४५, २३; ४७, १२; ५६, १७.
 स्मरण-२, १८; ६, १३.
 स्नायनीयतर-१६, २६.
 श्वशुर-८, ७, ३५, २; ७०; ३६,
 १, ५५, १६.
 श्वसू, ५६, १७.
 श्वसन-६०, २१.
 श्वेत-३३, ३८.
 षड्रात्र-५२, ५,
 षण्ड-३३, २६; ३६, १८.
 षष्टि-६२, २९.
 सकाश-६२; २१.
 सख्य-४, ५; १०; ११; ६, ४; १०,
 १३; ४६, १६.
 सगिरिकानन-५८, २८.
 सगुण-४७, ९.
 संत्यक्तजीवित-४८, १३.
 संपूर्णमतयोजन-५०, २४.
 सं प्र/रुघ् (लज्जया), ५३, ४.
 संप्रहृष्टनूरुह-५८, ८.
 सन्नम-११, ५.
 सन्नाम्न-४१, १८; ४२, ४.
 संयतः-७, ७.
 संयुग-८, ३१; ६, ३४; ११, ६;
 १५, ३; १७, ३८; २१, ३५;
 ४४, ९.
 संयुगेष्वनिवर्तिन-१५, २०.
 संरक्तनयन-२७, ५.
 संरक्तलोचन-८, २६.
 संरब्ध-४१, २.
 संवत्सर-७, ३५; ३७, १८
 संशय-४, २५; २६, १८; ३२, ५९;
 ३३, ७३; ४५, १०; ४८, ११;
 १८; ५१, ३१; ५६, ७१;
 ६२, ५५.
 संशितव्रत-२, ४; ६, १६; ४२, १.
 संस्था-२२, २६; ४६, २१; ५५, ५.
 संहताञ्जलि-५३, ३.
 संहनन-५८, ५२.
 संह्राद-१०, ११.
 सकलाक्षर-६, २०.
 सकलेवर-६, १७.
 सकाम-१५, ५२.
 संकट-३८, १२.
 संकल्प-१८, ३०.
 संकल्पजशराहत-५८, ३३.
 संकल्पन-१८, ३.
 सङ्कर्षणोचित-६, २९.
 संकुल-३१, ३५; ५६, ६; ६१; १२९.

- ६६; ५६, १२.
 संख्या-३०, २६.
 संगम-४, २४.
 संघुष्ट-२०, २.
 संचय-३८, २२.
 संज्ञा-२३, ३; २८, २९.
 सङ्ग-५६, २७.
 सङ्गति-३६, ८२.
 सङ्गम-३५, १४.
 सङ्ग्राम-१७, ३२.
 सङ्घ-५८, ६६.
 सचन्दनवन-३३, २३.
 सचन्दनवनोद्देश-३३, १८.
 सचित्रशिखर-३३, १७.
 सचिव-१, ४; ६; २, २४, २८; २९;
 ४, २०; ५, १३; ७, १८; १८,
 २५; २४, १९; २५, २; ३०, १;
 ३७, २४; ६१, ९३.
 सज्जीमवन्तु, १८, ७.
 सज्जातपौरुष-५६, ७.
 सतिमिर-४३, १५.
 सत्कार-४, १०; १८, ९.
 सत्कृत-४६, १३; ५६, २६.
 सत्क्रिया-६२, ९.
 सत्य-६२, २३.
 सत्यप्रतिज्ञ-४६, २३.
 सत्यप्रतिश्रव-२४, ५२.
 सत्यवाक्-१६, ६४.
 सत्यवादिन-३६, ११.
 सत्यविक्रम-२, ३; ५६, ७७.
 सत्यसन्ध-२४, ४८; ४८, २०,
 ५६, १८.
 सत्यसाक्षिक-४, १५.
 सत्त्व-२६, १५; ३५, ११; ३८,
 २३; ५१, ३६; ५२, १६; ५७,
 ५; ६०, ९; ६१, २७; ६२, ५४.
 सत्त्वप्रकम्पन-१०, २,
 सत्त्वयुक्त-१६, ९.
 सत्त्ववत्-३५, ३१; ५५, ४६; ५६,
 ४०; ५८, ३५.
 सत्त्वाभिजनसम्पन्न-२७, ७.
 सन्न-५५, ४०.
 सद्रुम-६१, ७.
 सनातन-५६, ५२.
 सनाथ-२६, १६.
 सन्तरणवेणु-३६, ८३.
 सन्तुष्टमानस-४२, २६.
 सन्दिष्ट-१, २४.
 सन्देश-३४, १४; ५६; ८१.
 सन्देश-८, ४९; ५६, २१; ३८.
 सन्ध्या-३२, ५०; (पश्चिमा)
 ३५, ५३.
 सन्ध्यानुरक्तपर्यन्त-१६, ५१.
 सन्ध्यावन्दनार्चित-२१, १२.

- सन्निर्योन-५५, १०.
 सन्निति-६१, १४०.
 सपक्षक-५४, १४.
 सपताक-६१, १०.
 सपदानुग-३८, ४.
 सपुरस्सर-२६, १०.
 सपुष्पाङ्कुरशास्त्राग्र-५५, २९.
 सप्तति-६२, २९.
 सप्तरात्रकृताहार-६, १७.
 सप्तर्षि-३६, ५७.
 सप्तशिरस्-२६, ३४.
 सफेन-७, ३७.
 सभाग्य-६, ४.
 ✓ सभाज् (तैः), ६२, ६८.
 सभ्रुकुटीमुख-२०, १४.
 सम् ✓ रोचि, ३१, १.
 समक्षतः, ३, २७.
 समग्र-५१, ३४.
 समनन्तर-१८, ५.
 समन्ततः, ३१, ३; ३२, २२; ३५,
 २२; ४०, २०; ६०, ९.
 समय-१४, ४; २१, २; २३, २६;
 ३८, १६; ४४, ६; ४५, ४;
 ४६, २०.
 समर-७, ३३; ८, ७९.
 समरकर्मन्-८, १८.
 समरदुर्जय-१, ४१.
 समवेत-५६, २१.
 समांस-८, ५०.
 समा-१६, १०.
 समागम-१७, ३७.
 समालम्भन-१६, २७.
 समावृतमहपथ-२६, ८.
 समासक्ति-३४, ८.
 समितिनन्दन-१५, १२.
 समीकृत-२१, ४.
 समुद्देश-३३, ७.
 समृद्धार्य-३२, ५७.
 सम्पत्ति-५६, ५.
 सम्प्रपन्न-४२, २२.
 सम्मान-६१, ११९.
 सम्यक्चीर्ण (तपस्)-५५, ७.
 सरल-८, ५५.
 सरस्वती-३३, ४८.
 सराष्ट्र-२०, २६.
 सरित्-३६, ३; ६१, ३५.
 सरीसृप-५२, १५.
 सरज-५२, ५.
 सर्पराज-३३, ५१.
 सर्वकामफल-२६, ६; ३३, ४२.
 सर्वकामद-१६, १०६.
 सर्वकामेश्वर-४२, १४.
 सर्वकार्यावसादक-२०, २४.
 सर्वत्रग-५७, २७.

सर्वदैवतसन्तोषिन्-३०, २९.

सर्वधर्मार्थकोषिद्-५७, २.

सर्वभूतनमस्कृत-६२, ३९.

सर्वभूतहिते रत-३, ७; ४२, १०;

४४, ८.

सर्वभूतात्मन्-५८, ३७.

सर्वभूतमयङ्कुर-६, १६.

सर्वमर्माभिधात्रिद्-४८, २३.

सर्वमेघ-३६, ४०.

सर्वरत्नमय-३३, ५३; ३५, ३३.

सर्वशुक्-३८, १५.

सर्वलोकहितात्मन्-३, १०.

सर्वलोकामयङ्कुर-७, ७०.

सर्वशत्रुनिबर्हण-४२, १३; ४६, १७.

सर्वज्ञानविद्यारत्न-४६, ६.

सर्वसमुद्रान्त-११, १२.

सर्वात्मन्-६१, १२६.

सर्वामरणभूषित-५०, १६.

सर्वास्त्रविभुर-४, १८.

सर्वास्त्रविधिपारग-२७, ५४.

सलिल-६१, १०२.

सलिलकल्प-६०, १३.

सलिलरोचिन्-४६, १२.

सलिलौकस्-३२, ४१.

सरोलवनकानन-१६, ६३; ३२, ११;

३३, १५; ३६, ५; ४६, ५३.

ससागरवना (वृथिकी)-२, १७.

ससागरवनालया-२०, २०.

ससिकता-३६, ८७.

सहपुत्रा-१५, २५.

सहलक्ष्मण-८, ८६.

सहस्रशः, ५८, ३९.

सहस्रशिखर-३३, १०.

सहस्रशिकराकृत-३६, ७३.

सहस्रार-३५, ३४.

सहाय-६, ३.

सहायन-३१, ३७.

सहेतुक-१५, ५५.

सागर-८, ४; २१, २७; ४०; ३४,

४; ५०, २३; २४; ५२, ६; ५६,

२; ५८, ९; ४६; ६०, ११; ६१,

५९; ६९; ७५; ७६; १०७; ११८;

१३७; ६२, ११; ३९; ७३; ८३.

सागरजल-६१, १०६.

सागरद्वीपवासिन्-२८, ३१.

सागरप्लवन-५६, ४२.

सागररोधस्-४५, १६.

सागरान्त-३०, २७.

सागरालय-६१, ७४.

सागरोपम-६, ५.

साम्र-५४, २१.

साधिव्य-६१, १०१.

साधक-३७, ८; ५७, ४०.

- साधु-६२, ३८.
 साधुवृत्त-२३, ३७.
 साध्वी-६१, ९५.
 सानु-३३, ५८; ३५, ४०; ४६; ३६,
 ४७; ६१, २१; १२१.
 सानुक्रोश-१६, ४२; ४७, १६.
 सानुग-१८, १०.
 सानुज-३, ४.
 सानुमत्-६१, ७०; ६०, ९.
 सामन्-३०, १०; ४६, १२.
 सामग-२१, १०.
 सामवेदसमस्वन-४१, २९.
 सामोपहित-२४, ३.
 सार-६१, २१.
 सारवत्-६१, ५३.
 सार्थ-६१, २२.
 साहाय्य-३५, ४.
 साह्य-२१, ४५, ६१, १००; ६२,
 ८; २२.
 सिंह-११, ९.
 सिंहनाद-२४, ४१.
 सिंहपराभृष्ट-६१, ५.
 सिंहप्रतीक्षण-२, ७.
 सिंहर्षभभुज-४५, ८.
 सिंहस्कन्ध-२, १२.
 सिंहोरस्क-१३, ४.
 सित-६२, १५; ६२, ५९.
 सिद्ध-३३, ३१; ३६, १९; ५८; ६३;
 ७७; ४; १८; ३४; ६२, ४.
 सिद्धचारणसेवित-३६, ४५; ५०;
 ५२; ५६, ८.
 सिद्धमार्ग-५३, १५.
 सिद्धार्थ-३१, १; ४८, २४; ५०,
 ३४; ५६, २२.
 सिद्धि-४६, ३.
 सीताविनाकृत-५१, २६.
 सीतास्नेहप्रवृष्ट-४, ३२.
 सुकृतदुष्कृत-३३, ६५.
 सुखार्ह-३, १०.
 सुखैधित-१५, ४६.
 सुखैषिन्-५७, २८.
 सुगन्धि-१६, ३७; २०, १०.
 सुग्रीवप्रतिसंहत-११, १४.
 सुग्रीवभयदर्शिन्-४३, ९.
 सुतसंभय-१६, १०.
 सुदारुण-३६, २२.
 सुदुरत्यय-१५, ३४.
 सुदुराधर्ष-६, १८.
 सुदुष्कर-६२, ४; ३८.
 सुदुष्प्राप-१६, ५.
 सुनास-५७, १२.
 सुनेत्रा-५७, १४.
 सुपर्ण-१५, २३.
 सुप्रख्यात-५३, १८.

सुप्रसाद-३१, १४.

सुमय-८, ८४.

सुमध्यमा-४, २२.

सुमन्त्रित-१६, ३३.

सुमहोदधि-६२, ५५.

सुमित्रानन्दवर्धन-२०, १५.

सुमुहूर्त-४५, १.

सुर-८, ६६; १६, ३६; २५, २०;

५४, ७; ५७, २८; ६२, ४.

सुरगण-४६, १६.

सुरभिगन्धिन्-४२, ७.

सुरमेधिक-३६, ४१.

सुरराज-८, ९७.

सुरराज-४४, ९.

सुराप-२७, १४.

सुरारिमथन-३५, ३४.

सुरक्षित-८, ७७.

सुविक्रान्त-३०, १७.

सुविहिताङ्गुलि-१२, १८.

सुवृत्त-२, १३.

सुव्यक्त-३१, ६.

सुशीघ्रम्, ८, ३८.

सुसंरब्ध-७, २५; ८, ७७.

सुसंहृत-६२, ७८.

सुसंस्कृत-५, १.

सुहृत्-६१, ५५.

१-२, १५.

सूक्ष्म-६२, ७४.

सूनु-१०, २४; ५१, १०.

सूर्य-२१, ५.

सूर्यरश्मि-५२, ४.

सूर्यसन्निभ-३१, २३.

सूर्याशुदग्धषक्ष-४८, ४०.

सेना (वानरी)-५६, १५.

सेनापति-३५, ३.

सैन्य-३४, १६; ५६, १२.

सोच्छ्वासहृदय-४, १९.

सोदर्य-१६, ८८.

सोपान-२१, १६.

सौकुमार्यावभासिनी-२३, १७.

सौम्य-१६, १०; १३; २८, १३;

२१; ३०, २६; ३२, ८; ३४,

१५; ३५, ६७; ६२, ७; ३७.

सौवर्ण-४२, ८.

सौहार्द-२६, २१; ७, २८.

सौहृद-२, २८; ८, ४९; १०, २१;

२०, २२; ४, १३.

स्कन्धविटप-६१, ४८.

स्तन-५७, १२.

स्तब्धास्य-२०, १४.

स्तिमित-५६, १९.

स्त्रीप्रधान-२७, २६.

स्त्रीराज्य-३५, २१.

स्त्रीसन्निधि-८, २७.

✓स्था (समये) २३, ३३; २४, ५२;

२५, २२; २७, २०; (एकपादेन)

५८, ६८.

स्थिचक्षुस्-४१, १०.

स्निग्ध-२१, १४.

स्तुषा-१४, १४; ३२, १८.

✓स्पृश-(दिवम्) ३२, २४;

(पादौ)-३४, १५.

स्फिग्देश-६१, ६८.

स्फोट-३५, ६.

स्मृति-५२, ६.

स्मृतिहीन-४७, ७.

स्रोतस्-८, ३५.

स्वकृतार्थ-३२, ७.

स्वयम्प्रभ-६१, ११०.

स्वर-८, ९२; ६१, २६.

स्वरसम्पत्प्रयुक्ता (वाच्)-५५, ६.

स्वराज्य-४६, २२.

स्वर्गत-५०, ३६.

स्वर्गमार्ग-१७, ३५.

स्वर्गमार्गप्रदर्शक-१६, ५३.

स्वर्गमार्गोपदेशक-१२, २७.

स्वर्णपुङ्ख-६, २०.

स्वस्ति, ४४, १७; ५४, २८.

स्वस्त्ययन-१२, १०.

स्वामिन्-५६, ७४.

स्वामिमाव-५६, ७४.

स्वास्तीर्ण-४१, २७.

स्वेद-५३, २०.

स्वैर-८, २८.

स्वैरवृत्त-१६, ७५.

हंस-८, ५७.

हतमर्त्यक-१८, १६.

हय-६, ४५.

हयशिरस्-३६, ७६.

हरितच्छद-४१, २८.

हरिताल-३०, ६.

हरिपुंगव-१, १०; २२; ३, २७;

७, ५७; १६, ७२; २६, १५;

३४, ३; ३५, ३; ५७, ५; ६१,

१४२.

हरिप्रवीर-५८, ७३.

हरिमुख्य-१६, ५०.

हरियूथप-२, २९; १६, ७४; ३१,

२; ४७, १९; ४८, ६; ४६, १;

५२, १; ५८, ७०; ३१, ४.

हरिजन-३६, २.

हरिवरभेष-४, ६.

हरिवाहिनी-३१, ६; ५६, १९;

५७, १; ४५.

हरिशार्दूल-४२, २१; ५४, ३०; ५५,

४१; ५६, ७०; ५७, ४५; ६०,

१; ६१, ७४.

हरिदयाम (चन्दन)-३३, ५४.

हरिभ्रंष्ट-५८, २४.	हृतदार-३, २२; २१, ३९.
हरिसत्तम-१६, ४५; ५६; १८.	हृदय-६१, ४६.
हरिसिंहनाथ-१७, ४१.	हृदयबन्धन-६२, ६२.
हरिहय-३५, ४५.	हृद्विमोह-१६, ८८.
हरीश-११, ९.	हृष्टपुष्टजनाकीर्ण-१६, ४३.
हर्म्यप्रासादसंवाध-२६, ६.	हेतु-४०, ४.
हविस्-१६, २९.	हेतुमत-१६, ६९; ३१, १२.
हव्य-६२, ४३.	हेतुसंज्ञित-१६, ८१.
हस्त-८, ५७.	हेम-६, १९.
हाटक-२, २०.	हेमन्-२, १८; १६, २३; ३०; ३२, ३७.
हार-६१, ३२.	हेमपर्यङ्क-२६, २५.
हितकाम-४६, २०.	हेमपिङ्गल-६, ४३; (सुग्रीव)-
हितकाम्या-२, २५.	१२, १३.
हिमगर्भ-३६, २५.	हेमपुष्करसंचलन-३६, ६०.
हिमशैलावतंसका (दिश)-३६, ७.	हेममालिन्-६, ४०; १२, १६.
हिरण्मय-३५, ४९; ४२, १६;	हेमाङ्ग-३२, २०.
६१, २९.	हैम-३३, १४; ४१, २५; ६१, २९.
हिरण्य-१६, ६२.	हैमराजतमुख्य-४१, २७.
हिरण्यनाभ-६१, ९५; १०४.	हैमी-२१, १४.
हुतवह-५६, १२.	हव-३६, ३; ४१, १४; ६०, १७.
हुताशनसख-५८, ३७.	ह्लादक-३१, १२.

अलङ्कृतपद्याशसंग्रहः ।

सिंहप्रतीक्षणौ वीरौ सिंहविक्रांत-	यदच्छया भूमितलं चन्द्रसूर्या-
गामिनौ । (रामलक्ष्मणौ) २, ७.	विवागतौ । (रामलक्ष्मणौ)
पद्मपत्रेक्षणौ (रामलक्ष्मणौ) २, १०.	२, ११.
देवलोकादिवागतौ (रामलक्ष्मणौ)	शोभयन्तौ गिरीनिव (रामलक्ष्मणौ)
२, १०.	२, ११.

- शक्रचापनिभे चापे गृह्य देवाविव- अभवद्वापसंरुद्धो नीहारेणेव
गतौ (रामलक्ष्मणौ)-२, १२. चन्द्रमाः (रामः)। ५, ३१.
सिंहस्कन्धौ महासत्त्वौ समदौ विनिश्चसन् महासर्पो बिलस्थ
वृषभाविव (रामलक्ष्मणौ)- इव कोपितः (रामः) ४, ३३.
२ १२. समञ्जत्यवशः शोके वाताक्रान्तेव
केनचित् कार्ययोगेन एकदेहौ नौर्जले। ५, ५.
द्विधा कृतौ। लक्षणाकारसंपन्नाव- निश्चला भवति प्रीतिर्वैर्यमात्म-
दिवनाविव रूपिणौ। २, १६. वतामिव (त्वद्विधानां कृतात्मनाम्)
जीवितान्तकरैर्घोरैर्ज्वलद्गिरिव ६, ३.
पन्नगैः (बाणैः) २, १९. लक्ष्मणस्याग्रजो लक्ष्म्या निवा-
खड्गावेतौ प्रकाशते निर्मुक्तौ भुज- सस्य च धीमतः। ६, ८.
गाविव। २, २०. धर्मज्ञो धर्मवत्सलः (रामः) ६, १७.
निशाक्षये महातेजाः प्रभयेव सरोषा इव पन्नगाः (शराः) ६, २०.
दिवाकरः। (रामः सीतयानुगतः) रणे विनिहतं भूमौ विकीर्णमिव
३, ९. पर्वतम् (वालिनाम्)। ६, २१.
लोकनाथो मृदुर्दान्तः सुप्रःवं त्वं दहेः कुपितो लोकान् युगान्ते
नाथमृच्छति। सर्वलोकशरण्यो- रश्मिवानिव (रामः) ६, २३.
ऽसौ शरणं चागिकाङ्क्षति ॥ वर्धते हृदयोत्कम्पी प्राकृष्टमेघ
३, १७. इवाम्बरे (अमर्षः) ७, १६.
(सुग्रीवः) भयं बालिसमुद्भूतं पूर्णचन्द्रसमप्रभम् (छत्रम्) ७, ४७.
भुक्तं माल्यमिवात्यजत्। ४, ७. हिमवन्तमथागच्छच्छरश्चापा-
उवाच वचनं प्रीतः प्रीतिपूर्वं दिव च्युतः (असुरः) ८, ९.
कृताञ्जलिः। ४, ८. गजेन्द्रविपुलाः शिलाः ८, १०.
संप्रहृष्टमनाः पाणिं पीडयामास स दास्यति महावीर्यः (धाली
पाणिना। ४, १२. दुन्दुभेः)। द्वन्द्वयुद्धं महाघोरं
स्फुल्लं रावणस्याङ्गे पन्नगेन्द्र- तमुचेरिव वासवः। ८, १७.
वधूरिव (सीता)। ४, २६. धारयन् माहिषं रूपं तीक्ष्णशृङ्गो

- मयावहः। प्रावृषेणो यथा मेघस्तोय- | ससन्ध्यस्तोयदो यथा । ८, ९८.
पूर्णं नमस्तले (दुन्दुभिः) । ८, २०. अयं घन इवाकाशे वृक्षकण्डः
दुन्दुभिर्दुन्दुभिस्वनः ८, २१. प्रकाशते ६, १२.
विषाणैरुल्लिखन् दर्पात् तद्वद्वारं दुम-प्राकारसंवृतः (आश्रमः) ६, १८.
जलदो यथा (दुन्दुभिः) । ८, २३. चेष्टन्तीव च वृक्षाग्राः कपोताङ्गा-
निष्पपात वृतः स्त्रीभिः तारामिरिव रुणध्वजाः । ६, २१.
चन्द्रमाः (वाली) । ८, २३. नादैर्मिन्नमिवाम्बरम् (सुग्रीवो
इमे ते विपुला स्तालाः सप्तशाखा- व्यनदत् ६, २८.
बिलम्बिताः । पत्रिणा यतते वाली (प्रतिष्ठां) सफलां कुरु लतां
निष्पत्रयितुमोजसा ॥ ८, ४३. काल इवागतः । ६, ३१.
सुग्रीवः प्रणतग्रीवः । ८, ६०. कृताभिज्ञानचिह्नस्त्वमनया गज-
सुग्रीवो हेमपिङ्गलः । ८, ७६. मालया । विपरीत इवाकाशे सूर्यो
विनिर्मिन्दभिशाम्बरम् नक्षत्रमालया ॥ ६, ३३.
(सुग्रीवः व्यनदत्) । ८, ७७. सफलां च करिष्यामि प्रतिष्ठां
निष्पपात गृहाद् वाली भास्करो जहि संभ्रमम् । प्रभूतं कलमक्षेत्रं
ऽभ्रगणादिब । ८, ७७. वर्षेणैव शतक्रतुः ॥ ६, ३९.
तबोः युद्धं बालिसुग्री- वालिनो हेममालिनः । ६, ४०.
वधोरभूत् । गगने ग्रहयोर्घोरं बुधा- नादैर्मिन्दभिशाम्बरम् । (सुग्रीवो
ङ्गारकबोरिव ॥ ८, ७. ननाद्) ६, ४३.
अन्योभ्यसदृशौ वीरौ सकौ (वानर्यः) कुलस्त्रिय इवाकुलाः ।
वीराविवाश्विनौ (बालिसुग्रीवौ) ६, ४४.
८, ८०. भग्ना इव रणे हयाः । (मृगाः) ६, ४५.
लक्ष्मणो (सुरराडिब) गज- क्षोणपुण्या इव ग्रहाः । (खगाः) ६, ४५.
पुष्पां तां तस्यकण्ठे ससञ्ज ह । ८, ९७. सूर्यात्मजः सौर्यविवृद्धतेजाः
(सुग्रीवः) शुशुमे वीरो मालया सरित्पतिः पर्वणि चञ्चलोर्मिः ।
कण्डसक्तया । मालयेव बलाकानां ६, ४६.

- मदधैकपदे नष्टः क्रोधेनाधिष्ठितोऽभवत् (वाली) । १०, २. शाययिष्यामि वाय तम् । ११, १४.
- स हि रोषपरीताङ्गो वाली तारासहशदर्शनाम् । (तारां) १२, १. चकार रुदती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् । १२, १०.
- सन्ध्यातपप्रभः । १०, ३. महासर्प इव श्वसन् (वाली) ११, ११.
- उपरक्त इवादित्यः । (वाली) १०, ३. दीप्यमानमिवानलम् (सुग्रीवम्) । १२, १३.
- वाली दंष्ट्राकरालस्तु क्रोधदी- सप्तसिखः । भातिस्म पतितैः पत्रैः समृणाल इवाम्बुजः । १०, ४. सोऽभवच्छोणितोद्गारी सधा- १२, २०.
- वेगेन चरणन्यासैः कम्पयन्निव तुरिष पर्वतः (वाली) । १२, २०. उरुभारसमाक्रान्तो नौ सार्धं मेदिनीम् । (वाली निष्पपात) १०, ५. इव सागरे (वाली) । १२, २२.
- नदीवेगमिवागतम् । (क्रोधम्) १०, ७. युगान्ताग्निरिव ज्वलन् । (वाली) १२, २३.
- शयनादुत्थितः क्रोधं त्यज भुक्ता- सुपर्णसमवेगिनौ (वालिसुग्रीवौ) १२, २४.
- मिव स्त्रजम् । १०, ८. प्रयुद्धौ घोररूपौ तौ बुधशुक्ला- विवाम्बरे (वालिसुग्रीवौ) । १२, २४.
- युगान्ताग्निरिवोत्थितः । (रामः) १०, १५. तडाग इव पीताम्बुदपशोषं गमिष्यति । (अङ्गदः) १२, ३२.
- धातूनामिव कैलासो गुणानामा- महेन्द्रमिव दुर्द्धे महेन्द्रमिव करो महान् (रामः) । १०, १७. दुस्सहम् । महेन्द्रसूनुं निहतं वालिनं रणदुर्मदम् ॥ १३, १.
- अत्रस्थः स वनस्थो वा सर्वथा युगान्तादित्यवचेसा । (रामेण) ११, ३. ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकात् परिच्युतम् । आदित्यमिव कालेन युगान्ते विनिपातितम् (वालिनम्) १३, ३.
- बन्धुरेव सः । (सुग्रीवः) १०, २२. न विव्यथेऽहं तस्माच्च सुग्रीवप्रति- संहताम् । शयिष्ये तस्मै वाऽहं

सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नमिव
पावकम् (रामम्) १३, १२.

त्वया नाथेन काकुत्स्थ न सनाथा
वसुन्धरा । प्रमदा शीलसम्पन्ना
कलीबेन पतिना यथा । १३, १९.

छिन्नचारित्र-कक्ष्येण सदा
दुर्मार्गिवसिमा । त्यक्तधर्माङ्कुशेना-
हं हिंसितो रामहस्तिना । १३, २१.

त्वयाऽदृश्येन तु रणे हिंसितोऽहं
दुरात्मना । प्रदष्ट उरगेणेव नरः
पानवशं गतः १३, २३.

गत्वा बद्ध्वा प्रदद्यांते तमहं रावणं
रणे । १३, २४.

आनयेयमहं दर्शे श्वेतामश्वतरी-
मिव (सीताम्) १३, २५.

धर्मार्थसहितं हितम् । (वाक्यम्)
१४, १

तं निष्प्रभमिवादित्यं

मुक्ततोयमिवाम्बुदम् ।

उक्तवाक्यं हरिभ्रेष्ठ-

मुपशान्तमिवानलम् १४, २.

विगर्हितुमर्हसि । १४, ४.

अपलङ्घ्यलैः सार्धं

वानरेरकृतात्मभिः ।

जात्यन्व इव जात्यन्वै र्मन्त्रयन्

वस्यसे नु किम् १४, ८.

गर्हयितुमर्हसि १४, ९.

तेन तेषां कृतं पापं
नैति सौम्येन कर्मणा ।

नाभ्यारोहति जातोर्मिः

समुद्रः स्वनवानपि ॥ १४, १७.

विमलाः स्वर्गमायान्तिः ।

सन्तः सुकृतिनो यथा ॥ १४, १९.

यूथादिव परिभ्रष्टान् मृगान्

निहतयूथपान् (हरीन्) । १५, ५.

अनुविज्ञानिवेषुभिः (वानरान्) १५, ७.

अन्तको रामरूपेण हत्वा

नयति वालिनम् । १५, ११.

क्षेत्रारं गिरिशृङ्गाणां वज्राणामिव

वासवम् । (वालिनम्) १५, २१.

वज्राशनिमुच्चं घोरं यथैवोपहतं

घनम् (वालिनम्) १५, २२.

नदन्तं नदतां संख्ये शूरं शूरेण

संगतम् । शार्दूलेनाभिष्यार्थं

हस्तिराजं यथा हतम् । (वालिनम्)

१५, २२.

नागहेतोः सुपर्णेन चैत्यमुन्मथितं

यथा । (वालिनम्) १५, २३.

प्रसुप्तमिव सोपेत्य विललाप ।

(वालिनम्) १५, २६.

क्रन्दन्तीं कुररीं यथा । (ताराम्)

१५, २७.

तारा ताराधिपप्रभा । १५, २९

कुरर्य इव दुःखिताः । (वानर्यः)

१५, ३२.

हताः स्मैकेषुणा सर्वाः शाखा-
मृगपतौ हते । १५, ३५.

तारेव गगनाच्छ्रुता (तारा)
। १५, ३७.

कृताहमेवमुन्मूला तव मूल-
विनाशने । १५, ३७.

शोकपावकः ! १५, ३९.

निमग्ना शोकसागरे । १५, ४०.

कृपणं कृपणा सती (कथं वर्त-
यिष्यामि) । १५, ४५.

सकामो भव सुग्रीव रामं त्वं
प्रतिपद्य च । भुङ्क्ष्व राज्यमनुद्विग्नः
शान्तो भ्राता रिपुस्तव ॥ १५, ५२.

न शोच्यः शोचते शोच्यं कं वा-
शोच्योऽनुशोचति । कश्च कस्येह
शोच्योऽस्ति देहेस्मिन् बुद्बुदोपमे ।
१५, ५७.

बालिना युद्धशालिना । १६, ३.

अङ्गदं कनकाङ्गदम् । १६, ५.

चन्द्रहीनेव शर्वरी (तारा) १६, १४.

सोपरागेव रोहिणी (तारा) १६, १३.

निपपाताय सा भूमौ खादि-
बोदका सनिस्वना (तारा) १६, १४.

बडवेव महीतले चेष्टते (तारा)
१६, १५.

उवाच वाक्यं वाक्यया १६, १७.

वानर्यो विविधैर्वाक्यैर्हेतुमिच्छ
न्यदर्शयन् । १६, २२.

भूयः शोकसमाक्रान्ता विलाप-
मुपचक्रमे । (तारा) १६, २३.

शोकाकुलाकुला (तारा)
१६, २४.

बालिना बाहुशालिना । १६, ३२.

शोकपावकदुःखिता । (तारा)
१६, ४४.

तस्मिन्निपतिते भूमौ ऋक्षवानर-
राजनि । भ्रष्टचन्द्रमिव व्योम न
प्राकाशत मेदिनी ॥ १६, ४८.

स तथा मालया वीरो हैम्या
वानरयूथप । सन्ध्यानुक्तपर्यन्तः
पयोधर इवाबभौ ॥ १६, ५१.

इन्द्रियैः कृष्यसे हि त्वं मूत्रवद्ध
इव द्विजः । १६, ६०.

बालमेनमबालिशम् । १६, ९४.

न द्रक्ष्याम्यङ्गदं पुत्रं पापकर्मा
दिवं यथा । १६, १०७.

विवेश भूमौ परिरभ्य बालिनं
महाद्रुमं छिन्नमिवाभिता लता ।

(तारा) १६, १२४.

व्यसनार्णवप्लुता । (तारा)
१६, १२४.

अगाधे च निमग्नाहं विपुले
शोकसागरे । १७, १४.

अहमसारमहं मन्ये इदं मे
हृदयं हृदम् । भर्तारं निहतं हृद्वा

शतधा यन्न दीर्यते । १७, १५.
क्रुद्धमाशीविषं यथा । (शरम्)

१७, २२.

तस्य निष्क्रम्यमाणस्य साय-
कस्याभवद्वपुः । मरीचेरिव दीप्त-
स्य व्रजत्यस्तं दिवाकरे ॥ १७, २३.
तस्य निष्क्रम्यमाणस्य साय-
कस्याभवद् वपुः । वर्षामिघनिरू-
ढायाः स्फूर्जन्त्या इव विद्युतः ॥

१७, २३.

सगैरिका जलाधाराः प्रावृषीव
धराधराः । (रुधिरधाराः) १७, २४.
अवकीर्णं रणरेणुभिः । (भर्तारम्)

१७, २५.

पुत्रमङ्गवमङ्गना । १७, २६.
आर्यपुत्र सपुत्रा त्वामुपासे गत-
चेतनम् । ईश्वरेण हतं यन्ने गौः
सवत्सेव गोपतिम् । १७, ३१.

इष्टा संप्रामयन्नेन रामबाणमहा-
म्भसा । अस्मिन्नवभृथे स्नातः
पत्न्या किं त्वं मया विना । १७, ३२.
राजभीर्न जहाति त्वां गतासुमपि
मानद् । गच्छत्यस्तं दिनकरे शैल-
राजं प्रभा यथा । १७, ३४.

तासां रुदितशब्देन वनानां गिरय-
श्चैव रुदन्तीव समन्ततः । १८, १७.

एष त्वां रामरूपेण कालः कर्षति

वानर । येन स्म विधवाः सर्वाः
कृता ह्येकेषुणा रणे ॥ १८, २२.

मार्याश्चन्द्रनिमाननाः । १८, २४.

तेऽभिगम्य महात्मानं राम-
मकिलष्टकारिणम् । तस्थुः प्राञ्जलयः
सर्वे पितामहमिषर्षेयः ॥ १८, ३.
ततः काञ्चनशालामस्तरणार्क-
निमाननः । (हनुमान्) १८, ४.
किष्किन्धां वालिपालिताम् ।

१८, १८.

प्रविश्य त्वमिनिष्कान्तं सुग्रीवं
प्लवगेश्वराः । अम्यषिञ्चन् सुबलिनं
सहस्राक्षमिवामराः । १८, २२.

अम्यषिञ्चन् वसवो
वासवं यथा । १८, ३७.

वालिपालिता । (किष्किन्धा)
१८, ४३.

शशासराज्यं त्रिदशाधिपो यथा ।
सुग्रीवः) १८, ४४.

मेघवृन्दनिभं शैलम् । २०, ३.
महतो महतीं गुहाम । २०, ४.

बहुरम्ये बहुद्रव्ये रतिरल्पापि
नाभवत् । वसतस्तत्र रामस्य

लक्ष्मणस्य च धीमतः । २०, ८.
नाविवेश च तं निद्रा शयानं
शयने शुभे । २०, ११.

रामः कमलपत्राक्षः । २०, १३.

अहं हि खलु धीर्यं ते संस्रुप्तं प्रतिबो-
धये । दीप्तमाहुतिभिः काले भस्म-
च्छन्नमिवानलम् । २०, २१.
विहाय रोषं भुजगो यथा विषम् ।

२०, २७.

सर्वमासगतं गर्भं भास्करस्य
गमस्तिभिः । रसं सर्वमुपादाय
द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥ २१, ३.
एषा तापपरिक्लिष्टा नववारि-
परिप्लुता । सीतासन्तापतप्तेव
मही बाष्पं विमुञ्चति ॥ २१, ६.
नीलमेघाभिता विद्युद् भ्रमन्ती
प्रतिभाति मे । स्फुरन्ती रावण-
स्याङ्के सीतेव विवशा पुरा ॥ २१, ६.
अनुलिप्ता इव घनेनैष्टग्रहनिशा-
कराः । (निशाः) २१, ९
नूनमापूर्यमाणायाः सरय्वाः
श्रूयते स्वनः । मामप्रेक्ष्य वनायात-
मयोध्यायामिव स्वनः ॥ २१, ११
आपाण्डुजलदं भाति कामानुर-
मिवाम्बरम् । २१, १३.
काशाभिरिव हैमीभिर्विद्युद्भिरिव
ताडितम् । (अम्बरम्) २१, १४.
मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञो
पवीतिनः मारुतापूरितगुदाः प्रा-
धीता इव पर्वताः ॥ २१, १६
सह्यमम्बरमारुह्य मेघसोपान-

पङ्क्तिभिः । कुटजाजुनमालामिरल-
ङ्कुर्से दिवाकरम् ॥ १७, १७.
मेघाम्बरविनिर्मुक्ताः । (वाताः)
२१, १७.

कचित् प्रकाशं कचिदप्रकाशं नभः
प्रकीर्णाम्बुधरं विभाति । कचित्
कचित् पर्वतसन्निभं रूपं यथा
शान्तमहार्णवस्य ॥ २१, २५.
नीलेषु नीला नववारिपूर्णा मेघेषु
मेघाः प्रतिभासि सक्ताः । दावामि-
दग्धेषु द्वाग्निदग्धाः शैलेषु शैला
इव बद्धमूलाः । २१, २६.
निद्रा शनैः केशवमभ्युपैति द्रुतं
नदी सागरमभ्युपैति । हृष्टा बलाका
घनमभ्युपैति मेघा निकामं परि-
स्रपतन्ति ॥ २१, २७.
समेधिता भाति बलाकपङ्क्ति-
वातावधूता वरपुण्डरीकाः ।
लम्बालकाभा जलदाभ्यरन्ति
वहन्ति वर्षन्ति नदन्ति भान्ति ॥
२१, २८.
ध्यायन्ति नृत्यन्ति समाश्वसन्ति
सुघोषणाः सान्तरजा वनान्तात् ।
प्रियाविहीनाः शिखिनः प्लवस्ते
ध्यामिञ्जिताः सर्जकदम्बपुष्पैः ॥
२१, २९.
अङ्गारपूर्णोत्करसजिकायाम् ।

- (पक्कं फालम्) २१, ३१. विडोला इव योषितः । २३, १९.
नीलायमाना इव षट्पदौघैः । निष्पेषमिव वज्रस्य (ज्याघातघोषं)
- (शास्त्राः) २१, ३२. २३, ३२.
विभान्ति रूपाणि बलाहकानाम् शक्रचापनिभं घोरं धनुः कालान्त-
रणोद्यतानामिव वारणानाम् । कोपमम् । प्रगृह्य गिरिभृङ्गान्
२१, ३५. मन्दरः सानुमानिव ॥ (लक्ष्मणः)
- गर्जन्ति मेघाः समुदीर्णनादाः २४, ६.
मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः । शिलाश्च शकलीकुर्वन् पद्भ्यां
२१, ३५. वज्र इवाशुगः । (लक्ष्मणः ययौ)
- मुक्तासकाशं सलिलं । २१, ३७. २४, १०
नदीकूलमिव किलन्नमवसीदामि बह्विधन इवानलः । (लक्ष्मणः)
लक्ष्मण । २१, २९. २४, १५.
- सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादं बाणसङ्गस्फुरजिह्वः सायकासन-
प्रतिपालयन् । २१, ४७. भोगवान् । स्वतेजोविषसंघातः
विमदा इव मातङ्गा नष्टरूपा पञ्चास्य इव पन्नगः ॥ (लक्ष्मणः)
घना घनाः । २३, १२. २४, ३१.
- अवल्लिप्ता इवाभान्ति । (गिरयः) तं दीप्तमिव कालार्गिं नागेन्द्रमिव
२३, १३ कोपितम् । (लक्ष्मणम्) २४, ३२.
- वाप्यः समुपशोभन्ते सामान्याः प्रतिपूर्णमिवाकाश सच्छन्नमिव
प्रमदा इव । २३, १४. तद्वनम् । तेन वानरसैन्येन सुग्री-
काञ्चनैरिव निर्मितान् । (पुष्पितान् वस्य महाकपेः ॥ २४, ३७.
वृक्षान्) । २३, १६. ततो द्वाराणि सर्वाणि ह्यङ्गदः
दर्शयन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि परिवारयन् । पर्याक्रमत दुर्धर्षो
शनैः शनैः । नवसङ्गमसव्रीडा नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥ २३, ३८.
जघनानीव योषितः । २३, १८. (सुग्रीवः वानरैः) समासीनः शक्रः
शरत्काले तु काशानां मञ्जर्यो सुरगणैरिव । २४, ४४.
मारुतेरिताः । वरासवमदक्षीवा व्यवसायरथं प्राप्तः । २४, ५१.

राजंस्तिष्ठाद्य समये पत्यौ भार्येव शाश्वते । २५, २२.	उत्पतन्तं समुत्पेतुस्ताराप्रभृतयः स्त्रियः । सुग्रीवं गगने पूर्णं चन्द्रं तारागणो यथा ॥ २७, ४.
क्रुद्धं विनिश्चसन्तं तं ज्वलन्तमिव तेजसा । (लक्ष्मणम्) २६, ३	ताराद्वितीयं सुग्रीवं सतारंशशिनं यथा । २७, ६.
अवारितः स सौमित्रिर्महाभ्रैरिव भास्करः । (वानरैः) २६, २१.	अद्य संख्ये शितेर्बाणैर्हतो द्रक्ष्यसि वालिनम् । २७, १८.
महेन्द्रमिव दुर्जयम् । (सुग्रीवम्) २६, २७.	सर्वथा वञ्चितो भ्राता मम दुष्टा- त्मना त्वया । ऋजुबुद्धिरनार्येण बुद्धिमान् जिह्मबुद्धिना ॥ २७, २४.
दिव्याभरणमालाभिः प्रमदाभिः समन्ततः । सहोपविष्टं हृष्टाभिः कुमारमिव नन्दने ॥ (सुग्रीवम्) २६, २८.	उदयः सागरस्येव पर्वकाले महा- त्मनः २७, २५.
स्त्रीभिः परमहृष्टाभिर् वृतं शतस- हस्रशः । अप्सरोभिः परिवृतं कुमारमिव नन्दने ॥ (सुग्रीवम्) २६, २९.	प्रदीप्तमिव तेजसा । (लक्ष्मणम्) २८, १.
तारा तारानिभानना । २६, ३०.	तारा तारापतिनिभानना । २८, १.
बिलरुद्धमिवोरगम् । (लक्ष्मणम्) २६, ३४.	सदुःखः शयितो नित्यं प्राप्येदं सुखमुत्तमम् । प्राप्तं कालं न जानीते विश्वामित्रो यथा मुनिः ॥ २८, ६.
पत्न्योर्मध्यगतस्तत्र स सुग्रीवो व्यरोचत । विशाखयोर्मध्यगतः सम्पूर्ण इव चन्द्रमाः ॥ २६, ३७	न च रोषवशं वीरं गन्तुमर्हसि लक्ष्मण । निश्चयार्थमविज्ञाय सहसा प्राकृतो यथा ॥ २८, १०.
शुशुमे स तथा राजा सतार इव चन्द्रमाः । २६, ४१.	समन्वेष्यति सुग्रीवः सीतया सह राघवम् । शशाङ्कमिव रोहिण्या तं हत्वा रावणं रणे ॥ २८, १९.
पद्मपत्रप्रतिरूपनेत्रम् । (सुग्रीवम्) २६, ४३.	आसं क्लिष्टं माल्यमिवात्यजत् । २६, २.
प्रदीप्तमिव तेजसा । (लक्ष्मणम्)	

- कुञ्जरप्रतिमाजसः । (हरयः) सालैस्तालैस्तमालैश्च । ३२, ४७.
 ३०, ५. (महानदीम्) कान्तं तं कृतसङ्केतां
 सन्ध्याम्रसमवर्चसः । (वानराः) समुद्रमभिगच्छतीम् । ३३, २४.
 ३०, ७. पौष्पी मालामिव कृतां वेलां द्रक्ष्यथ
 छादयन्त इवाम्बरम् । (वानराः) वानराः । ३३, २५.
 ३०, १५. निर्मलादर्शनिर्मलः । (समुद्रः)
 ते गतिङ्गा गतिं ज्ञात्वा । ३०, १६. ३३, ३०.
 ते पदं विष्णुना कान्तम् । ३०, १८. उत्थितः सागरं भित्त्वा वयस्यश्चन्द्र-
 वानरो वानराञ् सर्वाञ् । ३०, १९. सूर्ययोः । (गिरिः) ३३, ३६.
 तत्तद्देवसमामासः । (वानराः) भ्राजते विपुलैः शृङ्गैरम्बरं विलि-
 ३०, २१. खान्निव । (गिरिः) ३३, ३७.
 सिंहकेसरवर्चसाम् । (वानराणाम्) तस्यैकं काञ्चनं शृङ्गं सेवते यद्
 ३०, २३. दिवाकरः । श्वेतं राजनकरं च
 अङ्गारशिखरामाणां भीष्माणां सेवते यन्निशाकरः ॥ (द्वीपस्य गिरेः)
 भीमकर्मणाम् । (वानराणाम्) ३३, ३८.
 ३०, २५. रक्तचन्दनसंरक्ता मणिविद्रुम-
 हन्वन्तीव दिवाकरम् । (वानराः) शर्करा । देवविचरिता पुण्या
 ३०, २७. पवित्रेव सरस्वती ॥ (अङ्गना सरित्)
 दिवक्षुमिव पावकम् । (काकुत्स्थम्) ३३, ४८.
 ३१, ९. शिलातलविनिष्पिष्टाः क्रीडन्तीव
 धर्मात्मा धर्मवत्सलः । ३१, १३. महोर्मयः । ३३, ५९.
 लक्ष्मणं शुभलक्षणम् । ३१, १८. अमितबलपराक्रमा भवन्तो
 महेन्द्रसमविक्रमाः । (हरयः) गुणविपुलेषु कुलेषु च प्रसूताः ।
 ३१, ३६. मनुजपतिसुतां यथा लभश्वं
 मणिनिभोदकम् । (नदम्) ३२, १४. तद्दिग्गुणं पुरुषार्थमारमध्यम् ॥
 मुक्तामणिनिभोदकम् । (सागरम्) ३३, ७४.
 ३२, ३५. अतिबल बलमाभितस्तबाहं तव

मतिविक्रमपौरुषस्य कालः ।	लोहितोदा महावेगा केशमञ्जादि-
३३, ७५.	वालुका, (नदी) । ३६, ६९.
वायुवेगसमाञ्जवे । (हरीन्)	शलभा इव संछाद्य मेदिनीम्
४४, १.	(वानराः) ३७, १२.
सुग्रीवस्य च सन्देशः सिद्धिं	तदा ह रुधिरं दृष्ट्वा भ्रातृशोक
कथयतीव मे । ३४, १४.	विषादितः । ३७, १९.
गताम्बुदे व्योम्नि विशुद्धमण्डलः	महर्षिः परमामर्षी । ३६, ११.
शशीव नक्षत्रगणैः समावृतः	भीमं स्थितं शैलमिवाग्रतः । (असुरम्)
(हनुमान्) ३४, १६.	३६, १८.
तोयदस्वनानिस्वनाः । (मातङ्गाः)	असुरो न्यपतद् भूमौ पर्यस्त इव
३५, १६.	पर्वतः । ३६, २१.
शैलमुल्लिखन्तमिवाम्बरम् । ३५, ४१	गजो गवाक्षो गवयः । ४१, ४.
तरुणादित्यवर्णानि । (गिरि-	ज्वलन्तीमिव तेजसा । (तापसीम्)
सहस्राणि) ३५, ४८.	४१, ३४.
तप्तकाञ्चनवर्णानि लोहितार्कसम-	शोकमहार्णवे । ४३, १०.
प्रभम् । (अस्तपर्वतम्) ३५, ६२.	लतापादपसंछन्नं महदास्यमिव
तेजसोत्तमतेजसः । (वानराः)	क्षितेः । ४३, ११.
३५, ६३.	तारेये ताराधिपतिवर्चसि । ४६, १.
मवाद् गुरुर्मे श्वशुरः पिता यथा ।	धाशिनं शुक्लपद्मादौ बर्धमान-
३५, ७९.	मिव श्रिया । (अङ्गदम्) । ४६, ४.
मुमण्डमण्डितां । (प्रतीचीं दिशम्)	भृशं नदद्भिर्जलदैर्बोष्णगे । (वानरः)
३५, ८१.	४७, २३.
सालैस्तलैस्तमालैश्च । ३६, १८.	उपविष्टान् हरीन् दृष्ट्वा संदृष्ट्वाश्च
मुकावैदूर्यवालुका । (नलिनी)	असीत् । ४८, ४.
३६, ३२.	वेदमुत्सृज्य यास्यामः । (ते वयम्)
प्रदीप्तमिव पावकम् । (शैलम्)	प्रतिभ्रममिवापगाः । ४८, २८.
२६, ४२.	अकारणरिपुर्जातो विधिरेवाव

- कारणम् । ३६, ९. मग्नोजस्मि सागरे । आकाशे वा
तां वयं नाधिगच्छामो रात्रौ सूर्य-
प्रभामिव । (सीताम्) । ४६, १०. मृतो नैव विषमे च शिलोच्चये ॥ ५३, २७.
सूर्यप्रभेव शैलाग्रे । (सीता) ५०, १८. को हि मे जीवितेनार्यो विपक्ष-
असिते राक्षसे भाति महामेघे यथा स्याद्य पक्षिणः । ५३, २९.
तडित् । (सीता) ५०, १८. गिरिप्रस्रवणं यथा (नेत्रजं वारि
नीलाम्बुदचयप्रभः । (कश्चिद् विस्तृजन् प्रारुदम्) । ५४, १.
राक्षसः) ५१, १६. मां निर्दहति शोकाग्निः शुष्कं
तमृक्षाः सुमरा व्याघ्राः सिंहा वनमिवानलः । ५४, २२.
नागाः सरीसृपाः । परिवार्याभि- श्रुतैस्तैस्तैः प्रशमयन्नाग्निं वारिघटैरिव
गच्छन्ति मातरं प्राणिनो यथा ॥ ५४, २३.
५२, १६. धृत्या निहन्मि तदुःखं तमो दीप
नदीवेग इवागतः । (वाष्पवेगः) इव ज्वलन् । ५४, २४.
५३, ३. ॥ सपुष्पाङ्कुरशास्त्राग्राः पतन्तीव
आपगाः संप्रकाशन्ते तन्तुवत् महीरुहाः । ५५, २९.
संस्तृताः क्षितौ । ५३, १३. जगामाकाशमाविश्य सुपर्ण इव
महानद्योपि दृश्यन्ते लाङ्गलस्य वेगितः । (सम्पातिः) ५५, ४२.
गतिर्यथा । ५३, १४. विनेदुः सिंहसङ्घवत् । (वानराः)
प्राकारा इव ते बभूवुः । (पर्वताः) ५६, १.
५३, १५. प्रसुप्तमिव चान्यत्र क्रीडन्तमिव
उपलैरिव संछन्नां सुप्रख्यातैश्च चान्यतः । (पर्वतम्) ५६, ५.
पर्वतैः । ५३, १८. आकाशमिव दुष्पारम् । (सागरम्)
भास्करो भाति दृष्टमान इवाम्बरे । ५६, ७.
५३, २२. मरुद्गणैः परिघृतो वृत्रशत्रुरिवाम्बरे ।
अग्निराशिरिवाभाति भास्करः । (अङ्गदः) ५६, १०.
५३, २२. वासवं परिवार्येव बाहिनी मरुतां
पुण्यानि नापि मे सन्ति यत्र यथा । सा वानराणां तु चमूः परि-

- वार्याङ्गवं बभौ ॥ ५६, ११. यथा विजृम्भते सिंहो विबुद्धो
बालं क्रुद्ध इवोरगः । (विषादः गिरिगङ्गरे । मारुतस्थौरसः पुत्रस्तथा
खादयतिः) ५६, १३. समुपजृम्भितः ॥ ५८, ६.
वानवस्य सवज्रस्य ब्रह्मणो वा अशोभत मुखं तस्य विधूम इव
स्वयम्भुवः । विक्रम्य सहसा हस्ता- पावकः । ५८, ७.
दमृतं स इहानयेत् ॥ ५६, ३०. उल्लिखन्तामिवाम्बरम् । (मेरुगिरिम्)
चन्द्रादपि हरेल्लुस्मीं तेजो वा ५८, ३९.
रविमण्डलात् । विक्रमी य इतो सागरं क्षोभयिष्यामि दारयिष्यामि
लङ्कां गत्वा तु पुनराव्रजेत् ॥ मेदिनीम् । पर्वतान् पातयिष्यामि
५६, ३१. प्लवमानः प्लवङ्गमाः ॥ ५८, ४६.
कुञ्चं मृत्युमित्रपरम् । (बलिपुत्रम्) भविष्यति हि मे पन्था वायोः
५६, ६१. पन्था इवाम्बरे । ५८, ४८.
पक्षिराज इवोत्तमः । (हनुमान्) नभ आदृत्य बाहुभ्यां प्रसमान-
५७, ३३. मिवाम्बरम् । (माम्) ५८, ५०.
पञ्चन्यमिव भूतानि लोकस्तमनु- विधमिष्यामि जीमूतान् कम्प-
जीवति । ५७, ३६. यिष्यामि पर्वतान् । सागरं क्षोभ-
विक्रमस्व महाभाग विष्णुस्त्रीन् यिष्यामि प्लवमानः समाहितः ॥
विक्रमानिव । ५७, ४४. ५८, ५१.
कपिमिः स्तूयमानस्य तदा बलवतो आनयिष्यामि वैदेहीं रामस्य
बलम् । प्रवृद्धं दृष्टमनसः पर्वणीव महिर्वी प्रियाम् । प्रसङ्गं भुजगं
महोदधेः । (हनुमतः) ५८, ३. भीमं गरुमान् सागराद् यथा ॥
आत्मस्थेन तु तोयेन वर्धते सागरो ५८, ५३.
यथा । तथात्मस्थेन वीर्येण प्रवृद्धः विहरिष्यामि वेगेन नानानकसमा-
कपिकुञ्जरः ॥ ५८, ४. कुलम् । वितत्य गरुडः पक्षौ
यथा चन्द्रमसो वृद्धया वर्धते हरश्चिव महोरगम् ॥ ५८, ५४.
सागरोन्मत्सा । ववृधे स्तूयमानस्य सहसा निष्पतिष्यामि घनाद्
तथा वीर्यं हनुमतः ॥ ५८, ५. विद्युदिवाम्बरे । ५८, ५८.

अभ्यनन्दत मानार्हो मरुद्भिर्वासवो द्विपः । (पर्वतः) ६१, १५.
 यथा । (हनुमान्) ५६, ११. मुक्ताजालैरिव बभौ । (गिरिः)
 चक्रुः प्रणामं मुदिताः शक्रस्येव ६१, १७.
 मरुद्गणाः । (हनुमतः) ६०, ४. प्रवृत्त इव पर्वतः । (हनुमान्)
 महान्निरुच्छ्रितैः शृङ्गैरालिखन्त- ६१, १८.
 मिवाम्बरम् । (पर्वतम्) ६०, ९. कुसुमेन सुखन्धिना सर्वतः संवृतः
 व्यराजत कपिश्रेष्ठो द्वितीयः पर्वतो शैलो बभौ पुष्पमयो यथा ।
 यथा । ६०, ११. ६१, २०.
 सतिष्ठन् पर्वतस्याग्रे बभौ वानर- च्युतः सार्थादिवाध्वगः । (पर्वतः)
 पुंगवः । लोका निव तदा विष्णुः ६१, २२.
 क्रमिष्यन् विक्रमैस्त्रिमिः ॥ ६०, १२. भिद्यतेऽयं गिरिर्देवैरिति मत्वा
 मृगान् वित्रासयंश्चैव प्रवृद्ध इव मनस्विनः । अस्ता विद्याधराश्चैव-
 केसरी । (हनुमान्) ६०, १४. मुत्पेतुः पतंगैः सह ॥ ६१, २८.
 तिष्ठन् कपिवरः श्रीमान् ह्रदे नाग समुद्रस्य परं पारं दुष्प्रापं प्राप्तु-
 इवाबभौ । ६०, १७. मिच्छति । ६१, ३६.
 ततोऽभ्याववृधे दक्षां दक्षिणो ननाद सुमहानादं सुमहानेव
 दक्षिणां दिशम् । ६१, १. तोयदः । (हनुमान्) ६१, ३८.
 प्लवगः प्लवगैर्दृष्टः प्लवने कृतनिश्चयः । अनुरूपं च वृत्तं च लाङ्गूलं लोम-
 ६१, २. मिश्रितम् । उत्पतिष्यन् स चिक्षेप
 ववृधे रामवृद्धयर्थं समुद्र इव पक्षिराज इवोरगम् ॥ (हनुमान्)
 पर्वणि । ६१, २. ६१, ४०.
 स च चालाचलश्चानु मुहूर्त्तं कपि- तस्य लाङ्गूलमाविद्धमतिवीर्यस्य
 पीडितः । वने सिंहपरासृष्टो पृष्ठतः । ददशे गरुडेनेव धूयमानो
 मदोन्मत्त इव द्विपः ॥ ६१, ५. महोरगः ॥ ६१, ४१.
 निश्वसद्भिस्ततः सर्पैः सपताक ऊरुवेगोद्धृता वृक्षा मुहूर्त्तं कपि-
 इवाबभौ । (पर्वतः) ६१, १०. मन्वयुः । प्रस्थितं दीर्घमभ्वान
 जलधाराः प्रसुप्ताव मदराजीरिव सबन्धुमिव बान्धवाः ॥ ६१, ५०.

अनुजग्मुर्हनुमन्तं पौरा इव मही-
 पतिम् । (बृक्षाः) ६१, ५१. ताम्रं सूर्यस्य मण्डलम् । मुखं
 स नानाकुसुमैः कीर्णः कपिः कुङ्कु-
 मलकोमलैः । शुशुमे रत्नकाशः नासिकया तस्य नम्रया ताम्रया
 खद्योतैरिव पर्वतः ॥ ६१, ५४. बभौ ॥ ६१, ६५.
 बिमुक्तास्तस्य वेगेन मुक्तपुष्पाश्च लाङ्गूलं सहसाऽऽविद्धं प्लवमानस्य
 ते द्रुमाः । अवतीर्यन्त सलिले शोभते । अम्बरे वायुपुत्रस्य
 निवृत्ताः सुहृदो यथा । ६१, ५५. शक्रध्वज इवोच्छ्रितः । ६१, ६६.
 पुष्पौघेनानुबन्धेन नानावर्णन लाङ्गूलचक्रेण महान् शुक्लदंष्ट्रो हि
 वानरः । बभौ मेघ इवोच्चत्वे सेन्द्र-
 चापतड्ढिद्रुणः । (हनुमान्) ६१, ५७. वानरः । व्यरोचत महाप्राज्ञः
 ताराभिरभिरामामी रुचिराभि- परिवेशिव भास्करः ॥ ६१, ६७.
 रिवाम्बरम् । तस्य वायूद्धतैः स्फिग्देशेनातिताम्रेण रराज स
 शरीरं शुशुमे वृतम् ॥ ६१, ६०. महाकपिः । महता दारितेनेव
 तस्याम्बरगतौ बाहू शुभाते गिरिर्गैरिकधातुना ॥ ६१, ६८.
 प्रसारितौ । पर्वतादभिनिष्क्रान्तौ कक्षान्तरगतो वायुर्जीमूत इव
 पञ्चास्याविव पन्नगौ ॥ ६१, ६१. गर्जति ६१, ६९.
 विभिन्द्न्निव चाकाशं ददृशे स पतत्पतङ्गसंघातैर्व्यायतः शुशुमे
 महाकपिः । पिबन्निव बभौ चायं कपिः । प्रवृद्ध इव मातङ्गः
 सोर्मिजालं महार्णवम् ॥ ६१, ६२. कक्षया लम्बमानया ॥ ६१, ७१.
 तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुवेगानु- उपरिष्ठाच्छरीरस्य च्छायया लम्ब-
 सारिणः । नयने विप्रकाशेते पर्व- मानया । सागरेऽन्तः समाविष्टः स
 तस्याविवानलौ ॥ ६१, ६३. कपिर्नौरिवाभवत् ॥ ६१, ७२.
 पिङ्गे पिङ्गाक्षमुष्यस्य चक्षुषो देशस्तस्याङ्गवातेन सोन्माद् इव
 परिमण्डले । बृहती संप्रकाशेते लक्ष्यते ६१, ७३.
 शनैश्चरुधाविष ॥ ६१, ६४. प्लवमानं समालक्ष्य भुजगाः साग-
 यथा नभसि सन्ध्यायाः (सन्ध्याया) रालयाः । व्योम्नि तं हरिशार्दूलं
 सुपर्णमिव मेनिरे ॥ ६१, ७४. तरङ्गान् गणयन्निव । (हनुमान्)
 ६१, ७८.

शारदाम्रमिवाततम् । (जलम्)

६१, ७९.

छाया वानरसिंहस्य जले चारुतरा-
भवत् । श्वेताम्रघनराजीव वायु-
पुत्रानुगामिनी ॥ ६१, ८१.

शुशुमे स महातेजा महाकायो
महाक्षपिः । वायुमार्गे निरालम्बे
पक्षयानिष पर्वतः ॥ ६१, ८२.

तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत
इवार्णवः । ६१ ८३.

आपासे पक्षिसङ्घानां पक्षिराज
इवाव्रजम् । हनुमान् मेघजालानि
प्राकर्षन् मारुतो यथा ॥ ६१, ८४.

प्रविशन्नज्जालानि निपतंश्च पुनः
पुनः । प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा
इव लक्ष्यते । (हनुमान्) ६१, ८६.

चामीकर इवाभाति । (हनुमान्)
६१, १०३.

स सागरजलं भित्त्वा बभूवाम्यु-
त्थितस्तदा । यथा जलचरं भित्त्वा
दीप्तरश्मिर् दिवाकरः ॥ ६१, १०६.

तस्य आम्बूनदैः शृङ्गैः पर्वतस्य
समुत्थितैः । आकार्यं शस्त्र-
संकाशमभवत्काञ्चनप्रभम् ॥
६१, १०९.

जातरूपमयैः शृङ्गैर्भाजमानैः स्वय-
म्प्रभैः । आदित्यशतसंकाशैः सो

ऽभवद्गिरिसत्तमः ॥ ६१, ११०.

तरसा छादयामास जीमूत इव
मारुतिः । (पर्वतम्) ६१, ११२.
दृष्ट्वा तस्योरुवेगं च जहृषे च
च ननन्द च । ६१, ११३.

मान्यो हि मम मारुतः । ६१, ११५.
त्वरे च त्वरिते कार्ये । ६१, ११९.

जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो
यथा । (हनुमान्) ६२, २.

भक्ष्यभूतः प्रदिष्टस्त्वमीश्वरैर्वा-
नरर्षभ । ६२, १८.

स संक्षिप्यात्मनः कायं जीमूत
इव मारुतिः । तस्मिन् मुहूर्ते
हनुमान् बभूवाङ्गुष्ठमात्रकः ॥
६२, ३३.

तं दृष्ट्वा वदनान्मुक्तं चन्द्रं राहु-
मुखादिच । ६२, ३६.

जगामाकाशमाविश्य वेगेन गरुडो
यथा । (हनुमान्) ६२, ३९.

प्रविशन्नज्जालानि निपतंश्च
पुनः पुनः । प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च
चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥ (हनुमान्)
६२, ४९.

समाक्षितोऽस्मि सहसा निरुद्ध
इव पर्वतः । प्रतिलोमेन बातेन
महापोत इवार्णवे ॥ ६२, ५३.

प्रावर्धत महाकायः प्राबुषीव

बलाहकः । (हनुमान्) ६२, ५६. पुनः प्रकृतिमापेदे धीतमोह इवा-
 कपिर्गात्राणि संक्षिप्य मर्माणि च । तमवान् । (हनुमान्) ६२, ७७.
 महाकपिः । (मुखे तस्याः निपपात) हरिः प्रकृतिमापेदे हरिर्विक्रान्त-
 ६२, ५८. वानेव । (हनुमान्) ६२, ७८.
 प्रस्यमानं यथा चन्द्रं पूर्णपर्वणि स चारुनानाविधरूपधारं
 राहुणा । (हनुमन्तं) ६२, ५९. पारं समासाद्य समुद्रतीरम् ।
 सागरं सागरानूपे सागरानूप- परैरशक्यप्रतिपन्नरूपः
 जान्दुमान् । सागरस्य च पत्नीनां ममीक्षितात्मा समवेक्षितार्थः ॥
 मुक्त्वा न्यभिभिलोकयन् ॥ ६२, ७३. ६२, ७९.
 स महामेघसङ्कुशं समीक्ष्यात्मान- ददर्श लङ्काममरावतीं यथा ।
 मात्मना । विनिवृद्धमिवा हाशं ६२, ८३.
 चकार मतिमान् मतिम् ॥ ६२, ७५.

आर्षप्रयोगसंग्रहः ।

लिप्तयः	१, २३.	गृष्ट	४, ३१.
गृष्ट	२, १२.	ह्रियन्ती	४, ३७.
अभिभाष्यन्तौ	२, २१.	यमसादनम्	४, ४०.
अभिभाषयः	२, २१.	आह्वयन् (युधि)	७, २५.
भाषयः	२, २१.	अभ्यवाक्यम्	७, ४४.
संगमिष्यति	२, २४.	अहं प्रसादयांचक्रे	७, ४६.
विद्धि (युवाम्)	२, २४.	मार्गमानस्य मे	७, ६०.
चिन्तयानस्य	३, १२.	व्यवतिष्ठत	८, ३३.
कृतकृत्यवान्	३, २८.	व्यपायस्यामास	८, ३४.
प्रतिनन्दस्व	४, ६.	इच्छते	८, ४०.
अभिबीक्षन्तौ	४, १७.	त्यज्य	८, ४१.
रोदमाना	४, २२.	सर्वास्त्रविदुषम्	८, ६१.
आनयिष्यामि	४, २३.	आह्वय (संयुगे)	८, ६८.

पथमुत्तथा तु सुग्रीवं (रामं) उभौ	रुदन्ती	१५, ३०.	
तौ नरवानरौ । जग्मतुः सहितौ	हताः स्मैकेषुणा सर्वाः	१५, ३५.	
सर्वैर्वानरैर्धनगोचरैः ॥ ८, ७१.	धक्ष्यते	१५, ३९.	
वदस्व	६, १३.	अभिनन्दसे	१५, ५३.
निवर्तन्ति	६, १९.	शोचते	१५, ५७.
चेष्टन्ति	६, २१.	व्यवस्यती	१५, ६१.
अन्यवादयत्	६, २२.	कुप्यते	१६, ८.
व्यतिष्ठन्	६, २६.	न निवर्त्तितुमिच्छन्ति (सुतम्)	
प्रमार्जिष्ये	६, ३४.		१६, ९.
गर्हेत्	६, ३६.	अवतारयत्	१६, १२.
वर्ततः	६, ३८.	अपश्यती	१६, १६.
अम्बुजः	१०, ४.	परितप्यन्तीम्	१६, २२.
सहसा ते विनिर्गन्तुं मम बुध्या	संतप्यति		१६, ३०.
न रोचते ।	१०, ८.	रक्षेत्	१६, ४२.
आह्वयति (संयुगे)	१०, ९.	मुक्ताम्बुसञ्चरः	१६, ४७.
व्रजस्व	११, ३.	श्रुक्षवानरराजनि	१६, ४८.
वेष्टुम मामर्हति	१३, ९.	तस्य माला च वेहश्च मर्मघाती	
प्रतियुष्यामि	१३, ११.	शरस्तथा । त्रिधेव पतिता लक्ष्म्याः	
राजहा	१३, १५.	पतितस्याप्यशोभयन् ।	१६, ५२.
सेवन्ति	१३, १८.	सोद्विग्नः	१६, ५५.
पतिना	१३, १९.	चरन्ति (वयमन्ये च)	१६, ६६.
जातः (दशरथेन)	१३, २०.	वर्तसि	१६, ७०.
पप्येथाः	१३, २२.	नश्यमानमनोबुद्धिः	१६, ८५.
सुग्रीवप्रियकामेन	१३, २४.	महात्मनः शर्म न लेभिरे ।	
मन्त्रयन्	१४, ८.		१६, १२३.
जीवपुत्रा	१५, ११.	निरीक्षती	१६, १२४.
अवतिष्ठन्तम्	१५, २४.	जीवितप्राणहारिन्	१७, १९.

गमिष्यसे	१७, ४०.	अन्तरेणाञ्जलिं कृत्वा राघवस्य	
व्रजस्व	१७, ४१.	प्रसादने	२५, १८.
पुण्यकृतांश्च	१७, ४१.	प्रासादपङ्क्तयः (ददर्श)	२६, ९.
ईक्षसि	१८, २१.	ददर्श गिरिनद्यः	२६, १०.
विधवाः कृताः स्म	१८, २२.	देवतायतनांश्चैव	२६, ११.
विलपती	१८, २७.	उत्पतन्तं समुत्पेतुस् (उत्थानेऽर्थे)	
प्रतस्थुः	१६, २.		२६, ३८.
सुग्रीवः प्रकृतिः सर्वा हनुमान्		पूर्वं कृतार्थो गमस्य	२७, १५.
सहरीश्वरः । भ्रातुरन्तःपुरं रम्यं		प्रसज्येत्	२७, २१.
प्रविवेश महाबलः ॥	१६, २१.	यमसादनम्	२७, २६.
अहंसे	२०, १६.	प्रभुमपि चाप्रजवन्मयामि बाणैः ।	
प्रतिबोधये (वीर्यम्)	२०, २१.		२७, २८.
निरुद्धकः	२१, १८.	धर्मज्ञस्य त्वत्सकाशात् नायं	
सान्तरजाः	२१, २९.	परुषमर्हति ।	२८, १२.
जम्बुफलम्	२१, ३१.	समन्वेष्यति सीतया राघवम् ।	
जम्बुद्विमाणां	२१, ३२.		२८, १९.
बलाकमालाः	२१, ३५.	रामोऽयं सीतया राजयिष्यति ।	
सजते	२२, १९.		२८, २०.
सज्जते	२२, १९.	प्रथमभयस्य विशङ्किताः स्म सर्वाः	
पश्यन्ती मामपश्यती	२३, १६.		२८, ३२.
मा बालिपथमन्वगाः	२३, ३३.	वधिष्यति	२६, ७.
सह कान्तायाः	२४, १८.	धनुर्विस्फारयाणस्य	२६, ९.
	२४, २३.	संप्रतस्थुः	३०, २०.
स शुभुवे	२४, ४६.	सञ्जोदयित्वा	३०, ३४.
प्रसादयित्वा	२४, ४७.	माहवे	३१, ८.
तस्य भीताः	२४, ५०.	गच्छेत्	३१, १०.
स्मरस्व	२४, ५३.	गच्छस्व	३१, १५.

कान्तारवनदुर्गाणामभितः	परिमार्गध्वम्	३६, ८.
३१, ३३.	यथा लभत मैथिलीं (यूयं)	३६, ११.
आनयिष्यन्ति	३१, ३७.	३६, १३.
स्वकृतार्थः	३२, ७.	३६, ५९.
मार्गध्वम्	३२, १२; ३३, ९;	३६, ६७.
३३, ५२; ३५, ५;	इमानि देशदुर्गाणि	३६, ७१.
३५, २४; ४३, ७.	निस्तमोरजाः (ते)	३६, ८०.
मार्गमागैः	३२, १७.	३६, ८१.
कृष्यतां (भूतानाम्)	३२, ४१.	३७, २.
संचार्य माम्	३२, ६०.	३७, ५.
दुस्तारा (नदी)	३३, २३.	निराशो भ्रातृजीवितात्
अभिगच्छतीमि	३३, २४.	अश्वशासत्
गच्छध्वम्	३५, ९.	सीधेण
कान्तारगिरयः (मृगयध्वम्)	३५, १०.	समागच्छन्त
३५, १०.	प्लवगाः सर्वे सुषेणप्रमुखा क्षुब्ध	३६, २०.
सागरकाननाः (देशाः)	३५, २६.	अन्वेषमाणाः
तत् सर्वमनुवर्ततां वः	३५, ३२.	मेतद्यं तस्य शूरस्य रामस्य च
अयस्मिन्म	३५, ३४.	महात्मनः
ओषध्यश्च प्रकाशन्ते	३५, ४९.	मार्गामहे
दिवा रात्रं च काञ्चनाः	३५, ५१.	अवश्यन्त
अदित्वमुपतिष्ठन्ति	३५, ५४.	मार्गमाणाः
दशतानि	३५, ५५.	प्राविशन्त
आधमो ह्यभितो मेरोः	३५, ५८.	अमार्गत
मैथिलीं प्रति प्रवृत्तिः प्रवृत्त्यः	३५, ५९.	अवश्यमाणाः
मवन्तः परिमार्गन्ताम्	३५, ७३.	४१, ८.
मार्गस्थ	३६, ६.	

वञ्जयानः	४२, १४.	प्रेषयत्	४८, २६.
तर्पिता विविधैर्मूलैः फलैः	४२, २६.	(सोता) कारणे त्यक्ता एतदाख्या-	
आधिगच्छाम वैदेहीं	४३, ८.	तुमर्हथ	४८, ४०.
चरन्त्याश्च इमं धर्मं	४३, १९.	इच्छेयमस्माद् गिर्यग्राद् भवन्नि-	
जानीम	४४, ४.	रवतारितुम्	४८, ४१.
नहि निष्क्रामितुं शक्यं चक्षुषि		तेन प्रेषिताः स्म	४६, २१.
ह्यनिमीलिते	४४, १३.	आदित्यमनुचाव्यैतं (आवाम्)	
सुकुमाराङ्गुलैः करैः	४४, १४.		५०, ५.
अवगच्छन्त ते	४५, ३.	तरध्वं	५०, २५.
निबोधध्वं प्लवङ्गमाः	४५, ९.	उपक्रमेत्	५१, २३.
वधिष्यति	४५, १९.	यतेयुः	५१, ३१.
क्षमन्ति	४५, २०.	दाहदग्धपरीताङ्गः	५२, ४.
प्रविशाम बिलं	४५, २२.	उग्रतपा भवत्	५२, ८.
संश्रुत्य वाक्यं हि तदाङ्गदस्य		उपाक्रमम्	५२, १०.
	४५, २६.	दग्धपक्षतनूरुहः	५२, १०.
हन्येम	४५, २६.	अपृच्छत	५२, १७.
संशयिताः स्म सर्वे	४५, २६.	अग्रहीतां	५२, २०.
ततोऽभीषयदङ्गदम्	४६, ८.	जिज्ञासन्तौ	५३, ९.
प्रसहिष्यन्ति	४६, १०.	पराक्रमन्	५३, २५.
दुःखोऽयम्	४६, २५.	अयैक्षम्	५३, २६.
अपराधं भवेत्	४६, २५.	काष्ठलोष्टसधर्मिणः (मे)	५३, २९.
पर्यवन्धीत	४७, ३.	प्रलुभिता	५४, ८.
विश्वसेत्	४७, ७.	त्यक्ष्ये	५४, १६.
आदिष्ये	४८, ६.	विसर्पित्वा	५४, १९.
(वयं) पश्याम मैथिलीम्	४८, १३.	प्रतीक्षामि	५४, २०.
प्रशासन्तम्	४८, २४.	महदर्णवम् (दहशुः)	५६, ३.
		जलराशीन् समुत्क्षिपन् अर्णवं	

ददशुः	५६, ५.	प्रक्रमता	६१, ६.
कथं कार्यमिति ब्रुवन् (वानराः)		शामितं विषम्	६१, १३.
	५६, ७.	वीक्षाः	६१, ३३.
स्वपध्वं	५६, १७.	अवतीर्यन्त	६१, ५५.
ब्रुवध्वं	५६, २०.	मुखं नासिकया तस्य नम्रता ताघ्रया	
हिंसामि	५७, १६.	बभौ । यथा नमसि सन्ध्याया-	
रुद	५७, ३०.	स्तात्रं सूर्यस्य मण्डलम्	६१, ६५.
ऋषिदुतम्	५८, १४.	तताप (तम्)	६१, ८८.
गृह्य	५८, २२.	उपचक्रमुः	६१, ९०.
तं दृष्ट्वा एवमस्तिवति वानराः ।		अवसीदितुम्	६१, ९३.
	५८, २५.	विश्राम्येत	६१, ९४.
अभ्यतिक्रान्तुमुत्सहे	५८, ४०.	उपेयति	६१, ९९.
प्रसमानं	५८, ५०.	विश्रमेत	६१, १०२.
विधमिष्यामि जोमूतान्	५८, ५१.	जाम्बूनदैः शृङ्गैः	६१, १०९.
आनयिष्यामि	५८, ५३; ६०, २३.	जटुषे	६१, ११३.
ऋते सुपर्णराजानं मारुतं वा		विश्रम (त्वम्)	६१, ११५.
महाजवम् । न तद् भूतं प्रपश्यामि		कृतोत्साहं (सः)	६१, १४३.
यो मां प्लुतमनुप्लवेत् ॥	५८, ५७.	क्रमतो (हनूमतः)	६२, ८.
क्रमेयम्	५८, ६१.	इच्छामह	६२, १५.
क्रम (त्वम्)	५८, २.	गमिष्ये	६२, ३५.
क्रमतः (तव)	५८, ६.	प्लवतां वर	६२, ६६.
प्रक्रम (त्वम्)	५८, ८.	वनराजोन् ददर्श	६२, ६९.
अभ्यनन्दत	५८, ११.	होदिरम्याणि (सूक्ष्मकाञ्चनवातुकाः)	
प्लवतो मम	६०, १.		६२, ७४.
राक्षसराजानं	६०, २३.	परैरशक्यप्रतिपन्नरूपः	६२, ७९.
लङ्कानमभिमुखः	६१, ४.		

१३—छन्दोवैषम्ययुक्तपद्यांश-संग्रहः ।

तथेति कृत्वा वचनं तु तस्य	असंशयं प्रज्वलितैः	६, २२.
कपेः सुभीतस्य दुरासदस्य ।	स युद्धतृष्णातृषितः	६, ३४.
महानुभावो हनुमान् ययौ तदा	यथोद्दिष्टं हिमवता जगाम तच्च-	
महाबलौ यत्र तु रामलक्ष्मणौ ॥	कार च ।	६, ३५.
१, २६.	उद्धर्तुमेतद् वाली वा	६, ३७.
वचो विज्ञाय हनुमान्	ततः प्रहृष्टवदनः ।	७, १९.
यदृच्छया भूमितलम्	रोषगाढेन तु मया	७, ५७.
निश्वसन्तौ वरभुजौ	यथा हि लोकस्य चराचरस्य	
एवमुक्त्वा तु हनुमान्	दिवाकरो भाति हि रश्मिमाली ।	
कार्येणावामिह येन प्रयातौ	यथा च सर्वेषु मृगेषु केसरी	
द्रष्टुं राजानं सुव्रतं वानरेन्द्रम् ।	तथा नृपेषु त्वमुदारविक्रमः ॥	
तस्याप्येतल्लक्ष्मणो वेत्ति तत्त्वं		७, ७७.
न त्वाश्चर्यं पश्य कालस्य मार्गम् ।	स्वरं त्यक्ताक्षरपदम्	८, २४.
२, ३०.	शक्यसि तं हि वालिनम्	८, ४४.
ततः प्रहृष्टो हनुमान्	इमं मुहूर्त्तं तु मया	८, ९४.
इत्येवमुक्त्वा हनुमान्	स भ्राजमानो वपुषा	८, ९९.
इदं तथ्यं मम वचस्तदेव हि	रम्यैरन्विष्यन्तो यान्ति	९, ७.
रघुप्रिय ।	मेघसंघातसदृशः	९, १३.
इदि कृत्वा सुबहुशः	शुभावान्तःपुरगतो	१०, १.
मम दयिततमा हृता वनान्ताद्	धैर्यमालम्ब्य धृतिमान्	१०, ७.
रजनिचरेण विमथ्य येन सा ।	ततः क्षमो न विरोधः	१०, १८.
कथय मम रिपुं त्वमद्य शीघ्रं	स चन्द्रतारागहनं	११, १३.
प्लवगं नयामि यमस्य सादनम् ॥	त्वयाऽहश्येन तु रणे	१३, २३.
४, ४०.	ये त्वङ्गदस्यानुचराः	१४, ६.
तस्यैकां पणवद्बलाम्	शिरश्चोरश्च बाहू च दुःखेन समा-	
२, ११.		

निघ्नती	१५, १९.	सज्जीभवन्तु प्लवगाः	१८, ७.
प्रसुप्तमिव सोपेत्य आर्यपुत्रेति		क्राशन्त्यस्तत्रानुययुः	१८, १५.
वादिनी	१५, २६.	चितां चक्रुः सुबहवो	१८, १८.
तव स्मरन्त्या हसितं संलापं च		कथमीर्ष्या न कुरुषे	१८, २४.
शुचिस्मितम् ।	१५, ३८.	विसर्जयेतान् प्लवगान्	१८, २५.
घनेषु पुष्पगन्धिषु	१५, ३९.	उत्थापयन्ति स्म तदा	१८, २७.
उन्नाम्य वक्रं विमलं	१५, ४९.	एवमुक्तो हनुमता	१९, ९.
कस्मादेवं विलपन्तीम्	१५, ५३.	जयेत्युच्चुर्निपतिताः	१९, २०.
वसुधासक्तनयनो	१६, २१.	अभ्यविञ्चन् सुबलिनम्	१९, २२.
ममाप्यवश्यं मरणं पश्चादपि भवि-		शुक्ले च वालव्यजने	१९, २३.
ष्यति ।	१६, २६.	आजग्मुस्तत्र सहिताः	१९, २७.
त्वां राम शप्तुं शक्तास्मि पतिव्रत-		मन्त्रपूतेन हविषा	१९, २९.
गुणाभयात् ।	१६, ३८.	प्रणदद्भिश्च कपिभिः	१९, ३४.
इत्येवमुक्त्वा विरतं	१६, ६९.	शास्त्रदृष्टेन विधिना	१९, ३५.
सुग्रीव दोषेण न मां	१६, ८७.	प्रसन्नाः स्वादुसलिलाः	२०, ६.
मम प्राणात् प्रियतरं	१६, ९५.	विक्रमेष्वप्रतिहतं	२०, २४.
औत्पातिके च विविधे	१६, १००.	इमास्ता मन्मथवताम्	२१, ९.
स्यादधर्मो ह्यकरणात्	१६, १०२.	अनुलिप्ता इव घनैः	२१, ९.
दत्ता महेन्द्रेण मम	१६, १११.	मेकानु वर्षोदकप्रोक्षितेषु	२१, २२.
शेषे त्वं विषमे कृच्छ्रे अकृत्या		तथा सीताविगमने	२१, ४५.
वचनं मम ।	१७, २.	मित्राणां चैव समयस्	२२, ९.
तदेतच्छरशयनम्	१७, ९.	शरद्व्युण्मुदीपिता	२३, १७.
विशुद्धसत्त्वाभिजन	१७, १२.	हतोऽग्रजं पश्यतु वालिनं मया	
अहमसारमिदं मन्ये इदं मे हृदयं		मतिक्षयाद् ग्राम्यसुखेषु सक्तः ।	
दृढम् ।	१७, १५.		२३, ३८.
गच्छत्यस्तं दिनकरे	१७, ३४.	ततः सुग्रीवभवनं	२४, १२.
त्वद्दर्शनामिकाङ्क्षिणी	१७, ३६.	शैलशृङ्गाणि शतशः	२४, १४.

तान् गृहीतप्रहरणान्	२४, १५.	तत् करिष्यति सौमित्रे इति मे	
ततः सुग्रीवमबन	२४, १७.	मतिर्वीरहन् ।	२८, ४.
स्त्रियः सुग्रीवमवने ददर्श	२४, २६.	सत्त्वयुक्ता हि पुरुषाः	२८, ११.
नानाविरागवसनाः	२४, २७.	रामप्रियार्थं सुग्रीवः	२८, १६.
तथेति कृत्वा वचनम्	२४, ३५.	निहन्तव्याः सुबहवः	२८, २५.
तेन शब्देन महता	२४, ४२.	सहायमात्रेण मया	२९, ८.
स दृश्यतां वा प्रतिषिध्यतां वा		मनःशिलाधातुगिरिं	३०, ७.
यच्च क्षेमं भवता तद्विधेयम् ।		तान् समानय क्षिप्रं वै	३०, १०.
	२४, ५१.	ये च प्रसक्ताः कामेषु	३०, १२.
राजंस्तिष्ठाद्य समये	२४, ५२.	तान् समुद्रेषु गिरिषु	३०, १९.
मित्रं त्वस्थानकुपितं	२५, ६.	क्षीरोदधेलानिलयाः	३०, २६.
दुःखं मम महत्	२५, ८.	ते तु सर्वे हरिवराः	३०, ३४.
भ्रातरं संप्रहितवान्	२५, १२.	सञ्चोदयित्वा त्वरिताः	३०, ३४.
प्राप्तमुद्योगसमयम्	२५, १६.	ततः प्रहर्षमगमत्	३०, ३८.
कृतापराधस्य हि ते	२५, १८.	विसर्जयित्वा च हरीन्	३०, ४०.
कृतोपकारं स्मरता	२५, २१.	रामं दिदृक्षुस्त्वरितं	३१, १.
दिव्यमाल्याम्बरधरैर्	२६, ७.	प्राप्ता ये चेह बलिनः	३१, ४.
प्रत्युज्जग्मुश्च सचिवाः	२६, २२.	तारा प्रदत्ता दयिता	३१, ८.
दिव्यमाल्याम्बरधरम्	२६, २७.	तत् सम्प्रधार्य मनसा	३१, ११.
अप्सरोग्भिः परिवृतम्	२६, २९.	स लक्ष्मणं भीमबलं	३१, १६.
गृहे तु बालव्यज्ज	२६, ३१.	विसर्जयामास तदा	३१, १८.
तं दृष्ट्वा तस्य ललितम् (विलासम्)		केऽत्रेत्युवाच हरिपः	३१, १९.
	२६, ३२.	वानराश्चाद्भुतस्तत्र इमे स्मो वय-	
दद्याच्चरौष्ठपुटकं	२६, ३३.	मित्यथ ।	३१, २०.
सकुचितभ्रूवन्मुखम्	२६, ३३.	बालव्यजनः	३१, २४.
स क्रोधाद्रक्तनयनम्	२६, ३३.	कालमेघप्रतिमं	३२, २८.
मिथ्याप्रतिष्ठां कुरुते	२७, ८.	दिव्यगन्धः कुसुमितैः	३२, ३६.

तस्य कोटिदिव्यस्तम्भा ३२, ४६.	एवमुक्त्वा तु हरयः ३७, ११.
दक्षिणस्यां दिशि यथा ३२, ५८.	अशक्नुवन् निष्क्रमितुं ३७, २१.
तमतिक्रम्य द्वीपं तु ३३, ३५.	ततो ह मायां नगरीं ३७, २१.
सा समूलौषधिवना सपर्वतवना- कुला । ३३, ४७.	राज्यमादाय सुमहत् ३७, २२.
गौर्ष्पी मालामिव कृताम् ३३, २६.	व्यचिन्वंध्यात्र बहुलाः ३८, १३.
तत्र गन्धर्वपतयः ३३, ५६.	सर्वे च सर्वदिवसान् ३८, १४.
दर्शनेन जनकात्मजा ३४, १३.	कृतं तु मासं समयं ३८, १६.
पुष्पागनागगहनं ३५, ७.	संचित्य दिशं पूर्वा ३८, १७.
अयमेको बलवता ३५, ७०.	उदारसत्त्वाभिजनो हनूमान्
शोऽन्यथा स्यास्यति हरिः ३५, ७१.	स मैथिलीं ज्ञास्यति वानरेन्द्रः ।
ततः सुषेणप्रमुखाः प्लवङ्गमाः	दिशं तु तामेव हृता तु मैथिली
पुग्रीववाक्यं निपुणं निशम्य । ३८, २७.	यामास्थितो वायुसुतो महात्मा
प्राप्त्य सर्वे प्लवगाधिपं ततो	अन्वेषमाणाश्च तदा ३९, ४.
प्रमुदिशं ते वरुणाधिपालिताम् ॥ ३५, ८०.	तेषां तत्रैव वसतां ३९, ६.
चेन्तयामास मतिमान् ३६, १.	सुगन्धयः प्रेक्षणीयाः ३९, १०.
देशमेतां सुविपुलां ३६, ७.	स वालिपुत्रामिहतो ३९, २१.
वेदेहराजबुधितुः ३६, ८.	ते शारदाभ्रप्रतिमं ४०, १७.
तमन्ताद् योजनशतम् ३६, २८.	विचिन्वन्तो हरिवराः ४०, १८.
ततः प्रसन्नसलिला ३६, ४१.	गजो गवाक्षो गवयः ४१, ४.
प्राप्तं सप्तर्षिचरितम् ३६, ५७.	बिलादस्मात् तु सहसा ४१, १३.
स्याः स्पृष्ट्वा तु सलिलं ३६, ८१.	अचन्द्रसूर्ये हरयः ४१, १६.
तं तथोन्मथ्य तरसा ३७, ४.	नलिनीस्तत्र ददशुः ४१, २४.
तं वा भ्रमेण महता ३७, ५.	ददशुस्तत्र हरयः ४१, २६.
तेजानां विशतिभिः ३७, ७.	पादपांस्तत्र ददशुः ४१, २८.
पुत्रिर्बानरपतिः ३७, ८.	इदं प्रविष्टाः सहसा ४२, २.
	इदं धरण्यां विधरं ४२, ३.

भूयो वयं प्रव्यथिताः	४२, ४.	वनं प्रविष्टः स कथं	४८, ३८.
इमे जाम्बूनदमयाः (पादपाः)	४२, ७.	शोकाद् भ्रष्टस्वरमपि	४६, १.
एवमुक्ता हनुमता	४२, १०.	एवं जटायुर्निहतः	४६, १३.
एवमेतच्च भवनं	४२, १६.	निर्दग्धपक्षः पतितः	५०, ९.
इदं रक्षामि भवनं	४२, १७.	आत्मानुरूपं वचनं	५०, १३.
अत्र प्रवेक्ष्याम इति	४३, १३.	निर्दग्धपक्षः क्लिष्टोहं	५०, १४.
इदं प्रविष्टाः सहसा	४३, १५.	सम्मान्य मां च विधिवत्	५०, १७.
कृत्स्नो मासः परिगतः	४४, ४.	तत्र सीता तु वसति	५१, ३०.
प्रीत्या जीवयितुमर्हसि	४४, ७.	वाङ्मतिभ्यामपि सदा	५१, ३१.
मयस्य मायाविहितं	४५, ४.	निर्दग्धपक्षं संपाति	५०, ३७.
तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः	४५, १०.	स्थिरबिनयविशालचक्षुषः	
किं मे सुहृद्भिश्च समं	४५, १६.	सहशगजेन्द्रसमानवक्षसः ।	
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं	४५, १७.	कुलबलमनुरूपमात्मनः	
प्रधानभूताश्च वयं	४५, २०.	कुरुत न गर्हितमद्य विक्रमञ्च	
द्रष्टुं सेन्द्रा अपि देवताः	४५, २४.		५१, ३८.
आपूर्यमाणं यशसा	४६, ४.	निवेदयामि स्म तदा	५३, ३.
आवभाषे दृढमतिः	४६, ६.	संपातिनं मां भगवन्	५३, ५.
उपांशुदण्डेन हि मां	४७, ११.	पराक्रमन् रश्मिदग्धः	५३, २५.
आरोग्यपूर्वं कुशलं	४७, १५.	अथैक्षं तं निपतितं	५३, २६.
नयनेभ्यः प्रमुमुचुः	४७, १९.	ध्यात्वा मुहुर्त्तं भगवान्	५४, २.
मुक्तश्च सुग्रीवमयात्र	४८, १४.	कस्मिंश्चिदर्थे धर्मज्ञः	५४, ६.
धन्यः स गृध्राधिपतिः	४८, १६.	सा तु कामैः प्रलुभिता	५४, ८.
यो राघवार्ये निहतः	४८, १७.	आख्येया राममहिषी	५४, १२.
यया समस्तं निहतं	४८, १९.	एतैश्चान्यैश्च बहुभिः	५४, १७.
सत्यसन्धः क्षितिपतिः	४८, २०.	श्रुतैस्तैस्तैः प्रशमयन्	५४, २३.
यस्य रामस्य वसतः	४८, २१.	कृतं कार्यमित्यब्रुवन्	५४, २९.
कथं जटायुर्निहतः	४८, ३४.	अथ पवनसमानविक्रमास्ते	

प्लवगवराः परिपूर्णमानसाः ।	स्तनौ च पीनौ सहितौ	५७, १३.
त्वरितमभिमुखा ययुर्दिशं	स तां भुजाभ्यां पवनः	५७, १४.
जनकसुतापरिमार्गणोत्सुकाः	एकपत्नीव्रतमिदम्	५७, १५.
	प्रहीतुकामः क्रीडार्थं	५७, १९.
	उपाजगाम त्वां हृष्टा	५७, २२.
निशाकरस्यैषः सर्वं	पेरावतस्कन्धगतं	५७, २३.
सम्यक् चीर्णस्य तपसः	प्रजापतिस्तु भगवान्	५७, २९.
पक्षलाभो मम यथा	तद्ग्रमेयं वचनं	५७, ३९.
तत्र त्रिकूटशिखरे	निर्देशीसद्यथा भर्ता	५७, ४३.
तज्यमाना च बहुशः	संस्तूयमानो हनुमान्	५८, १.
यः शक्तो योजनशतं	गतानृषोन् भीमबलः	५८, १५.
स ममासाद्य कुञ्जस्य	प्रकीर्णकेशा तोयाद्री	५८, ३०.
तत्र प्रमाणाभ्यधिकः	अवशस्त्वामभिगतः	५८, ३३.
वर्तते योजनशते	ऊरुवातेन महता	५८, ४३.
अङ्गदः प्रभययुतं	आदित्यचन्द्रचरिते	५८, ५६.
आश्वासयामास हरीन्	तव कल्याणरुचयः	५८, ६६.
स वानरैः परिवृतः	एवमुक्तः परिषदा	५८, ६९.
सा वानराणां तु चमूः	येनौदार्येण मघवान्	५८, २.
तान् विषादेन महता	तेजसा तेन हनुमन्	५८, ७.
को वः कियद् विक्रमते	संपूज्य तान् हरिगणान्	५८, १३.
अनुप्राप्ताः स्मः साम्प्रतम्	चक्रुः प्रणामं मुदिताः	६०, ४.
दशानं योजनशतं	सिंहशार्दूलचारितं	६०, ८.
सर्वस्य वृक्षस्य बलं	एवमुक्त्वा स हनुमान्	६१, १.
त्रिसप्तकृत्वः पृथिवी	समाक्रान्तो बलवता	६१, १५.
ऋषीणामग्निवपुषां	मुक्ताजालैरिव बभौ	६१, १७.
न ह्यकुत्वा हरिपतेः	शुशुमे पुष्पशबलैः	६१, १९.
तत्रापि गत्वा प्राणानां	पीड्यमानः स बलिना	६१, २३.
विचित्रमाख्यामरणा		

परिक्षितः शिखिनिभः	६१, २५.	साद्यं कृतं ते सुमहत्	६२, ८.
वैनतेयस्य सहस्रो	६१, ४५.	कमतो योजनशतं	६२, ९.
विकुञ्च्य कर्णौ मतिमान्	६१, ४७.	ततः ग्रहर्वमतुलं	६२, १०.
सुपुष्पिताम्रैः शिखरैः	६१, ५२.	समुद्रमध्ये सुरसा	६२, १६.
लाङ्गूलचक्रेण महान्	६१, ६७.	एवमुक्ता हनुमता	६२, २४.
कपिवातश्च बलवान्	६१, ७६.	एवमुक्तः सुरसया	६२, २५.
यतः स याति बलवान्	६१, ८३.	तस्मिन् मुहूर्त्ते हनुमान्	६२, ३३.
तेन मार्गेण सहसा	६१, ८३.	तत्तृतीयं हनुमतः	६२, ३८.
प्रेक्षकास्ते कपिवरं	६१, ९०.	समाक्षितोऽस्मि सहसा	६२, ५३.
हिरण्यनाभो मैनाकः	६१, १०५.	निहता सा हनुमता	६२, ६४.
राघवस्य कुले तात उदधिः परि-		चूताक्षीपान् नागपुष्पान्	६२, ७०.
वर्धितः ।	६१, ११८.	समुद्रतीरेषु तथा	६२, ७४.
एवमुक्तस्तु हनुमान्	६१, १२७.	ततः शरीरं बद्धवामुखामं विधूय	
कर्तव्ये सागरजले	६१, १४०.	रूपं व्यथयन् मृगद्विजान्	६२, ८१.
तद्वितीयं हनुमतः	६२, ४.		

१४-सूक्तिसंग्रहः ।

न ह्यनुप्रीक्षितो राजा सर्वभूतानि		रोचते यदि वा सख्यं बाहुरेष	
धमस्ति हि ।	१, १३.	प्रसारितः । पाणिना गृह्यतां पाणि-	
राजानो बहुमित्राश्च विश्वस्तो नैव		भर्कदा बध्यतां ध्रुवम् ॥	४, ११.
अश्वमः । अरयश्च मनुष्येण विश्वे-		ततो रामस्य सुग्रीवः पाणि जग्राह	
वादिष्ठ्यावरिणः ॥	१, १७.	पाणिना । इदं सौहृदमालभ्य	
विश्वस्तानामविश्वस्तादिच्छद्रेषु		प्रीडितं ज्ञापि सखजे ॥	४, १३.
ग्रहरन्ति हि	१, १८.	ज्वलयेत्वा ततो वह्निं पुष्पैः संपूज्य	
राजानो बहुवर्धिनः	१, १८.	अकतः । तत्रोपनयस्य संप्रीतः	
भवन्ति परहन्तारो ज्ञेयाः प्राज्ञैः		सख्यदं सत्यसाक्षिभ्यम् ॥	४, १५.
सुसम्मतैः (राजानः) ।	१, १९.		

ततोऽग्निं दीप्यमानं	चक्रतुस्तौ	सुखितो दुःखितो वापि सव्यु-	
मदाक्षणम् ।	४, १६.	नित्यं सखा गतिः ।	७, १३.
संगमेनेह ते शपे	४, २४.	यो मत्तं वा प्रमत्तं वा सुतं वा	
धृतिमात्रं नावसीदति	५, ४.	रहितं नरम् । हन्यात् स निरयं	
बालिशस्तु नरो यो वै वैकल्य-		गच्छेत् त्वद्विधं मदबिह्वलम् ॥	
मनुवर्तते । स मज्जत्यवशः शोके			८, २९.
वाताक्रान्तेव नौर्जले ॥	५, ५.	स्वरेण वचसा चैव प्रेक्षितेन च	
एषोऽञ्जलिर्मया वद्धः प्रणयाच्च		वानर । विक्रमेण च वाक्येन	
प्रसादये । पौरुषं भय शोकस्य		व्यक्तिर्नैवोपलभ्यते ॥	८, ९२.
नान्तरं दातुमर्हसि ॥	५, ६.	रिपूणां धर्षणां वीरा मर्षयन्ति न	
दुर्लभो हीदृशो बन्धुरस्मिन् काले		संयुगे । जानीमस्तु स्वकं धीर्यं	
विशेषतः ।	५, १.	स्त्रीसमक्षं विशेषतः ॥	६, ४२.
सर्वथाहमनुप्राप्तो देवतानां न		निवासः स च साधूनां प्रपन्नानां	
संशयः । उपपन्नो गुणोपेतः सखा		परा गतिः । आर्त्तानां संभ्रयश्चैव	
यस्य भवान्मम ॥	६, २.	भाजनं गुणसम्पदाम् ॥	१०, १६.
नतु वंक्तुं समर्थोऽहं स्वयमेवात्मनो		न ते युक्तमसूयितुम्	१०, १९.
गुणान् ।	६, ५.	अत्रस्थः स वनस्थो वा सर्वथा	
महात्मनांहि भूयिष्ठं त्वद्विधानां		बन्धुरेव सः ।	१०, २२.
कृतात्मनाम् । निश्चला भवति		न शक्यं संयुगे स्थातुमबलेन	
प्रीतिर्धैर्यमात्मबतामिव ॥	६, ६.	बलीयसा ।	११, ६.
निर्दोषद्वय क्षमश्चैव वयस्यः		न विव्यथेऽहं तस्माच्च सुप्रीव-	
परमा गतिः ।	६, ७.	प्रतिसंहतात् । शयिष्ये तद्धतो	
वनत्यागः सुहृत्स्यागो वेश्यागो-		वाऽहं शाययिष्यामि वाऽथ तम् ॥	
ऽथवा पुनः । वयस्यार्थे प्रवर्तन्ते			११, १४.
स्नेहं दृष्ट्वा तथाविधम् ॥	६, ७.	अमर्षितानां शूराणां संग्रामेष्वग्नि-	
उपकारफलं मित्रम्	६, १८.	वर्तिनाम् । धर्षणामर्षणं कान्ते	
किमुक्त्वा विसारं वदु	७, १०.	मरणात्तु विशिष्यते ॥	१२, ३.

धर्मद्वयं कृतद्वयं न स पापं
करिष्यति । १२, ५.

पराङ्मुखवधं कृत्वा को नु प्रातः-
स्त्वया गुणः । १२, २९.

न त्वां प्रतिहतात्मानं धर्मबाधम-
धार्मिकम् । जाने राम दुरात्मानं
तृणैः कूपमिवावृतम् ॥ १३, १०.

सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नमिव
पावकम् । नाहं त्वां प्रतिजानामि
धर्मतत्त्वसमावृतम् ॥ १३, १२.
किं वक्ष्यसि सतां मध्ये कृत्वा
कर्म जुगुप्सितम् । १३, १४.

राजहा ब्रह्महा गोघ्नश्चौरः प्राणि-
ष्वधे रतः । नास्तिकः परिवेत्ता च
सर्वे निरयगामिनः ॥ १३, १५.

अभक्ष्याणि च मांसानि त्वादृशै-
र्धर्मचारिभिः । १३, १६.

पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ब्रह्मक्षत्रेषु
राघव । शशकः शल्यको गोधा
सेधा कूर्मश्च पञ्चमः ॥ १३, १७.

चर्म चास्थि च रोमाणि न सेवन्ति
ग्रीविणः । १३, १८.

इक्ष्यो वै यदि युध्येथा न प्रच्छन्नो
नृपात्मज । अद्य वैवस्वतं देवं
पश्येथा निहतो मया ॥ १३, २२.

पुंसोऽपराधो विधेयः सतां धर्म-
मनुस्मरन् । इदस्थः सर्वभूताना-

मात्मा वेद शुभाशुभम् ॥ १४, ७.

वागुरभिश्च कूटैश्च पाशैश्च
विविधैर्नराः । प्रातच्छन्नाश्च
इक्ष्याश्च गृह्णन्ति बहवो मृगान् ॥
१४, १०.

विध्यन्त्यमिमुक्षांश्चापि न च दोषो-
ऽत्र दृश्यते । यान्ति राजर्षयश्चैव
मृगयां धर्मकोविदाः ॥ १४, ११.
तस्मात् त्वं निहतो वध्यो मया
छन्नेन वानर । अयुध्यमानो युद्धे
वा सौम्य शास्त्रामृगो ह्यसि ॥
१४, १२.

अपरं कारणं पश्य यदर्थं त्वं मया
हतः । भार्यायां वर्तसे भ्रातुस्त्यक्त्वा
धर्मं सनातनम् ॥ १४, १३.

ग्रहणाय कृतः पाशो यद् वै पापं
कृतं त्वया । १४, १५.

अन्यैरपि कृतं पापं प्रमत्तैर्वसुधा-
धिपैः । प्रायश्चित्तं न कुर्वन्ति तेन
तत् प्राप्यतेऽशुभम् ॥ १४, १६.

तेन तेषां कृतं पापं नैति सौम्येन
कर्मणा ॥ १४, १७.

गमिष्यसि सतां लोकान् शस्त्र-
पूतान् मनोरमान् । १४, १८.

राजभिः कृतदण्डाश्च कृत्वा
पापानि मानवाः । विमलाः स्वर्ग-

मायाम्नि सन्तः सुकृतिनो यथा ॥

१४, १९.

दुर्लभस्य हि धर्मस्य जीवितस्य
सुखस्य च । राजानो वानरभेद
प्रकृतास्तेन संशयः ॥ १४, २०.

तान्न हि स्यान्न चाक्रोशेन्नाक्षिपेन्ना-
प्रियं वदेत् । देवा मानुषरूपेण
चरन्त्येते महीतले ॥ १४, २१.

पुत्र पश्याद्य पितरं सुदृष्टं च कुरु
प्रियम् । दुर्लभं दर्शनं चैव तवैतस्य
भविष्यति ॥ १४, ४७.

मूर्ध्नि चैनं समाजिघ्र प्रवासं
प्रस्थितो ह्यसि । १४, ५१.

गुणदोषाभ्रयं ज्ञात्वा स्वकर्मफल-
मात्मनः । प्राप्नोति फलमव्ययः
प्रेत्य सर्वं शुभाशुभम् ॥ १४, ५६.
न शोच्यः शोचते शोच्यं कं वा
शोच्योऽनुशोचति । कश्च कस्येह
शोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन् बुद्ध-
बुद्धोपमे ॥ १४, ५७.

जातस्यानित्यतामेत्य भूतानां च
गतागतम् । मानुषेणेह कर्तव्यं
पण्डितेन हलौकिकम् ॥ १४, ५९.
न हि देवमनुष्कम्य मानुषेणेह
सिध्यति । १४, ६०.

न तु तस्मिन् क्वे पुत्रो लोके यत्र
स्त्रियः पतिः । न चैतद्वङ्गच्छन्ति

प्रावशः प्राकृताः स्त्रियः ॥ १४, ६.

न ह्यज्ञापयितुं शक्यः पुत्रो वै
पतिवत् स्त्रिया । प्रियो वाप्यप्रियो
वापि यथा भर्ता सदैव हि ॥

१४, ७.

हितार्थे विप्रियं ह्युक्तो जनस्य
कुप्यते सुतः । कुत्रया विप्रियं
ह्युक्तो भर्ता तु परितुष्यति ॥

१४, ८.

न निवर्त्तितुमिच्छन्ति ममतरः
सततं सुतम् । पुत्रहस्तात् तु का
नारी स्ववयुक्ता मनस्विनी ।
भोक्तुमुत्सहते पिण्डं वैद्यव्याघर-
रूषिता ॥ १४, ९.

लोके हि पतिहीनायाः कृपणं जीवितं
स्त्रियः । १४, १८.

विना स्त्रियं हि नारीणां लोके
पतिवधे वधः । १४, १९.

एकमेव भवेद् भर्ता न तु भर्तु-
समः सुतः । १४, २५.

प्रहरन्ति महात्मानो न नारीषु
न वानरे । १४, २८.

नात्यर्थं परितप्येद्देहं यद्यथाजहते
भवेत् । इमे व्याजहतं हृष्टा मनो
मे परितप्यते ॥ १४, २९.

अस्थाने कलिने हत्वा बुद्धमानं
परेण च । न संतप्यति काकुत्स्थः

कृत्वा कर्म जुगुप्सितम् ॥ १६, ३०.
 पलाशसेविना भग्नं त्वया चूतवनं
 महत् । फलकाले निराशः स्यात्
 तथा राम कृतं त्वया ॥ १६, ३१.
 मृतस्यपि हि मे भर्तुः स्पर्श एव
 विशिष्यते । १६, ३३.
 मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता
 मितं सुतः । अमितस्य हि दातारं
 भर्त्तारं का न पूजयेत् ॥ १६, ३४.
 मित्राद् वैरं हि रक्षेत् दुःखं मित्रं
 हि रक्षितुम् । मित्रादुत्पतितं वैरं
 मूलमेव निकृन्ताति १६, ४२.
 कः क्षत्रियकुले जातः धृतवाङ्-
 छिन्नसंशयः । धर्मलिङ्गप्रतिच्छिन्नः
 क्रूरं धर्मं समाचरेत् ॥ १६, ५६.
 शमो दानं दया धर्मः सत्यं शीलं
 पराक्रमः । पार्थिवानां गुणा राम
 दण्डश्चाप्यपकारिणः । १६, ५८.
 वयं वनचरा राम मृगा मूलकश-
 शिनः । नैषा प्रकृतिरस्मात्तु या
 मनुष्येषु दृश्यते ॥ १६, ५९.
 न तेऽस्त्युपचितो धर्मो नार्थ-
 बुद्धिरवस्थिता । इन्द्रियैः कृष्यसे
 हित्वं सुव्रतद्वयद्विजः ॥ १६, ६०.
 भूमिर्हिरण्यं कुप्यं च पशवो
 विप्रहास्पदम् । १६, ६२.
 नयन् विनयश्चोभौ यस्मिन् सत्यं

च सुस्थिरम् । विक्रमश्च नयो-
 पेनोद्देशः कालश्च राजते ॥ १६, ६५.
 ज्येष्ठो भ्राता पिता चैव यद्व-
 विद्यां प्रयच्छति । त्रयस्ते पितरो
 ज्ञेया धर्मं चेदनुबुध्यसे ॥ १६, ७१.
 यवीयान् सोदरः पुत्रः शिष्यश्च
 गुणवानपि । एते पुत्रसमा ज्ञेया
 धर्मेषु हस्तिपुंगव ॥ १६, ७२.
 स्त्रैरवृत्तश्चरेत् कामं तस्य दण्डो
 वधः स्मृतः । १६, ७५.
 विधिं पश्य विद्वानवत् १६, ७८.
 प्रतिज्ञा च कथं शक्या मन्त्रिणेन
 ह्युपेक्षितम् । १६, ८०.
 न वयं स्वे वशे स्थिताः १६, ८३.
 सोदर्यं भ्रातृयुक्तं हि तद्विदं मत-
 मन्यथा । १६, ८९.
 आदितः कृशवृत्तिर्यः कृपणो न स
 राघव । महात्मा व्यवसनं प्राप्तो
 दीनः कृपण उच्यते ॥ १६, ९०५.
 मास्य द्विषद्भिरेको भूरिष्ठानम्यांश्च
 संश्रये (? ये) । भर्तुरर्थकरश्चैव
 चित्तज्ञो भव पुत्रक ॥ १६, ९२०.
 न चातिप्रणयः कार्यः कतव्यः
 प्रणयश्च ते । एकान्ते हि सप्तो
 दोषस्तस्मादुभयवान् भव ॥
 १६, ९२९.
 वीर नैवंविधा भूमौ कपति कृत-

लक्षणाः ।

१७, १०.

शूराय न प्रदातव्या कन्या किल
विपश्चिता । शूरमार्यां हि मां
पश्य सद्यो वैधव्यमागताम् ॥

१७, १३.

पतिहीना तु या नारी कामं भवतु
पुत्रिणी । धनधान्यौघपूर्णापि
विधवेत्युच्यते जनैः ॥ १७, १७.

स्वकर्मफलमोका हि देहमुत्सृज्य
गच्छति

१७, ३७.

शोचतः कलु सीदन्ति सर्वाः
सर्वदेहिनः ।

२०, १६.

भव क्रियापरो नित्यं तथा हर्ष-
परायणः । आस्तिको धर्मशीलश्च
व्यवसायी च राघव ॥ २०, १७.

न चाभ्यवसितः शत्रून् रक्षांसि च
विशेषतः । समर्थस्त्वं रणे जेतुं
विक्रमैर्जिह्वचारिणः ॥ २०, १८.

समुद्धर्षय तेजस्त्वं व्यवसायं
स्थिरं कुरु । ततः सपरिवारं तं
निःशेषं कुरु राक्षसम् ॥ २०, १९.

सर्वमासगतं गर्भं भास्करस्य
गमस्तिमिः । रसं सर्वमुपादाय
द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥ २१, ३.

अकाले तादृशं मित्रं नाहं दुःखे
निबोजये ।

२१, ४३.

उपकारेण वीरो हि प्रतिकारेण

युज्यते । कृतं क्षुपकृतं हस्ति लोके-
ष्वेवासत्त्वां मनः ॥ २१, ४६.

यस्य दृष्टदृष्ट कोषश्च मित्रा-
ण्यात्मा पुरं जनः । पूर्णान्येतानि
सर्वाणि स राज्यफलमश्नुते ॥

२२, ११.

यो हि कालाद्यतीतेषु मित्रकार्येषु
वर्तते । स कृत्वा महतोऽप्यर्थान् न
मित्रार्येषु युज्यते ॥ २१, १३.

मनसापि हि कार्यार्थं यः काले
प्रतिपद्यते । स राजा बुद्धिसम्पन्नः
परेषां मूर्ध्नि वर्तते ॥ २३, १४.

अर्थिनां याचमानानां पूर्वं चाप्यु-
पकारिणाम् । आशां संश्रुत्य यो
हस्ति स लोके पुरुषाधमः ॥

२३, २८.

शुभं वा यदि वा पापं वाक्यं यः
समुदीरितम् । सत्यवाङ् नाभि-
जानाति स लोके पुरुषाधमः ॥

२३, २९.

कृतार्था ह्यकृतार्थानां मित्राणां न
भवन्ति ये । तान् मृतानपि कन्यादा
कृतघ्नान् नोपभुञ्जते ॥ २३, ३०.

समये तिष्ठ सुग्रीव

२३, ३३

न चैव राज्यं विगुणाय देयम्

२३, ३८.

मित्रं त्वत्स्यानकुपितं जनवत्थेव

- संभ्रमम् । २५, ६. कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥ २७, १४.
 दुष्करं सर्वथा मित्रं कृतं दुरनुपा- प्रमत्तश्चातिरक्तश्च यथा स्यात्
 लनम् । अनित्यत्वाच्च चित्तस्य प्राकृत्यथा । २७, १६.
 प्रीतिरल्पेन मिथ्यते ॥ २५, ७. को हि विद्वानसम्पन्नो हृष्टलोक-
 न स क्षमः कोपयितुं यः प्रसाद्यः परावरः । प्रसज्येत कामभोगेषु
 पुनर्भवेत् । कृतोपकारं स्मरता यथा त्वमिह धानर ॥ २७, २१.
 कृतघ्नेन विशेषतः ॥ २५, २१. न कश्चिन्नापराध्यति । २६, ११.
 सत्त्वान्नजनसम्पन्नः सानुकोशो तमोवशगतानां हि क्षन्तव्यं स्वच्छ-
 जितेन्द्रियः । कृतघ्नः सत्यवादी च चेतसा । २६, २१.
 राजा लोके महीयते ॥ २७, ७. नरदेवस्य भर्तुश्च मित्रस्य जय-
 यस्तु राजा स्थितो धर्मे मित्राणा- तांवर । कृते न प्रतिकुर्याद्यः पुरु-
 मुपकारिणाम् । मिथ्याप्रतिज्ञां षाणां स दूषकः ॥ ३१, २०.
 कुरुते को नृथंसतरस्ततः २७, ८. अवश्यं क्रियमाणस्य कर्मणो हृदये
 पञ्च पञ्चनृते हन्ति दश हन्ति गवा- फलम् । विकलवत्त्वं न गन्तव्यं न
 नृते । शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं हि नो धर्षणं क्षमम् ॥ ४०, ८.
 पुरुषानृते ॥ २७, ९. अर्थिनां सम्प्रपन्नानां कुद धर्म-
 हन्ति जातानज्जातांश्च हिरण्यार्थे- मनुत्तमम् । म्रियमाणान् निराहा-
 ऽनृतं वदन् । सर्वे भूम्यनृते हन्ति रात् संजीवय तपोधने ॥ ४२, २२.
 मास्म भूम्यनृतं वदेत् ॥ २७, १०. चरन्त्याश्च इमं धर्मं न कार्यं मम
 आत्मानं स्वजनं हन्ति पुरुषः पुरु- केनचित् । एतेनैव कृतं मङ्गं यद्
 षानृते । गवानृतेन तुल्यं हि पुरु- विभ्रान्तं भ्रमातुरैः ॥ ४३, १९.
 षानृतमुच्यते २७, ११. त्वं हि नः परमा गतिः ४४, ५.
 पूर्वं कृतार्थो मित्राणां न तत् प्रति न क्षमन्त्यपराधानां प्रधानानां
 करोति यः । कृतघ्नः सर्वभूतानां नराधिपाः ॥ ४५, २०.
 स वध्यः प्लवणेश्वर ॥ २७, १२. न विग्रहं समं प्राहुर्बुधैः कली-
 ब्रह्मणे च सुरापे च चोरे भग्नव्रते यसा । आत्मरक्षाकरीं तस्माद्
 तथा । निष्कृतिर विहिता सन्निः बुद्धिं गृह्णाति दुर्बलः ॥ ४६, १३.

सखां पाणिपृहीतद्वय कृतकर्मा विषमुत्तमम् । खादयत्यपि तज्जं
 महायथा । न स्मृतो राघवो येन तु बालं कुञ्ज इवोरगः ॥ ५६, १३.
 स कस्यै च्युतं स्मरेत् ॥ ५७, ५. यो विषादं प्रसहते विषमे प्रत्यु-
 विधिः किल परो लोके विधिनै- पस्थिते । तेजसा तस्य हीनस्य
 धोपपद्यते । ५८, ४. पुरुषार्थो न सिध्यति । ५६, १४.
 उपकारं हि कुर्वन्ति साधवः सर्वस्य वृद्धस्य बलं पौराणं यौवने
 स्वर्जने सदा । ५८, २१. गते । आचक्ष्णस्य बहुधा हास्यं
 अस्मदीयैः शरीरेस्त्वं कुरु कार्यं भवति वानराः ॥ ५६, ५१.
 यथास्तुतम् । ५६, २२. नहि प्रेषयिता तात प्रेष्यैः प्रेष्यः
 अस्या तु हतं तेजः प्राणास्तु कथं भवेत् । ५६, ७३.
 विविधानाम् । ५७, १५. स्वामी किलात्र सैन्यस्य गति-
 नञ्चयाच्छामिपन्नानां प्रहर्ता भुवि रेका प्लवङ्गम् । ५६, ७४.
 विद्यते । नीचेऽपि जनः कश्चित् मूलमर्थस्य संरक्षयेश कार्यवि-
 किं पुनर्मद्विधा द्विजाः ॥ ५१, १८. निश्चयः । मूले हि सति सिद्ध्यन्ति
 अवश्यो हि कार्यं पक्षी कर्म किञ्चि- गुणाः पुष्पफलादयः ॥ ५६, ७६.
 बुधकमेव । ५१, २३. वयं भवन्तमाश्रित्य समर्था अर्थ-
 भवतां तु समप्राप्तां कर्तुं किञ्चिन्न निश्चये । ५६, ७९.
 बुधकरम् । ५१, २४. येन ते वीर वयोऽहं न किञ्चित्
 तदलं कालसङ्गेन क्रियतां बुद्धि- परिहास्यति । ५७, ८५.
 निश्चयः । ५१, २५. यस्तु विक्रमतेऽहो विक्रमे समु-
 न्निहं कर्मसु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो पस्थिते । पर्जन्यमिव मूलानि
 जितेन्द्रियाः । ५१, २५. लोकास्तमनुजीवति ॥ ५६, २६.
 मृतेऽप्युदवकारे हि मरणं नामि- यो युक्तो योगशास्त्राम्नां प्रवृत्तः
 ज्ञायते । ५१, २७. पौरुषेण च । कर्मणा चाप्युपायकः
 अस्ति योऽस्तु ममिष्यामि कृतार्थाः सोऽस्यां धुरि नियुज्यते । तस्य
 सन्मुखामराः । ५४, २८. पौरुषमकान्तिमिष्यन्ननवाञ्जवाः ॥
 न विनाहं मनः कार्यं विषादो ५७, ३८.

कथ्यतां त्रिषु लोकेषु त्वयशः विप्रमत्तः । धर्मे जिहासमानेन
 पुण्यकर्मभिः । ५७, ४२. किं पुनर्यादृशो भवान् ॥ ६१, १२५.
 यशसा योजयात्मानं हर ज्ञाति- प्रीतिं च बहुमन्यस्व प्रीतोस्मि
 सुदुष्कृतम् । ५७, ४३. तव दर्शने । ६१, १३८.
 कृते च प्रतिकर्तव्यमेषा तात सतां यस्य होताभि चत्वारि वानरेन्द्र
 गतिः । ६१, ११९. यथा तव । धृतिर्धाष्ट्यं बलं दास्यं
 भूतिभिः प्रतिपूजार्हः प्राकृतोऽपि स कर्मसु न लीदति ॥ ६२, ६३.

१५-संशोधन-पत्रिका ।

पृष्ठ	पङ्क्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
७	६	विज्ञेया बुष्टता	विज्ञेयाऽबुष्टता
१६	३	निर्यासितः	निर्या(?)तः
१७	४	२९	२८
१८	८	संप्रहृष्टमना	संप्रहृष्टमनाः
२९	१२	०ब्रीवत्	०ब्रवीत्
"	१५	४८	४१
३१	५	ब्रवीमि	ब्रवीमि
३२	१२	किं निमित्त०	किं-निमित्त०
३३	१५	पर्वजो	पूर्वजो
"	१८	यधि	युधि
"	१९	त	तं
३५	६	मे	मां (टी० पाठः)
"	१०	भुतं	भुतं (?त्वा)
३७	१	क्षिग्धमेव	क्षिग्धमेवं
"	१५	शक्तिः	शक्तिः
३८	३	शत्र०	शत्रु०
"	५	रुधिरौघेन	टि० पाठः
४२	१७	युद्धे	युद्धे
४३	६	भूमि	भूमि
४३	१४	मद् दोरय	महोरयं
४५	१०	प्रतिवालि०	प्रति वालि०
"	"	३९	३८
४६	४	पत्रिणो	पत्रिणा
"	१३	काय	कायं
"	१४	४९	४८

पृष्ठे	पङ्क्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
४८	१४	५६	६६
"	१७	सुप्रीवं	सुप्रीव
"	१८	५८	६८
५३	१५	वज्रुलै०	वज्रजुलै०
६४	७	ह्रीवो	ह्रीवो
"	६	विध्य०	विन्ध्य०
६५	५	तारावोक्त्यं	तारावाक्यं
६६	७	यो कामस्य	योऽशुकामस्य
७०	१	एवं विधेन	एवंविधेन
७१	३	०पर्वणात्	०पर्वणा
८६	१३	व	वै
९०	१७	तंतो	ततो
९१	५	सन्यस्त०	न्यस्त०
११२	१६	० विध्य स्वरारज्ये	०विध्यस्व राज्ये
१२०	१४	संचारिधारा०	संचारिधारा०
१२५	८	० रसावगाढं	० रसावगाढम्
१२७	११	ह्यपकृतं	(?शु)पकृतं
१३१	६	सृजतो०	(? सजते०)
१४०	१	सालासू	सालांसू
१४१	७	०दण्डा	०दंष्ट्रा
१४२	१६	०दोऽब्रवीत्	०दोऽब्रवीत्
१४४	५	मन्त्रिणा	मन्त्रिणां
१५०	१७	० कामैः फलैः	०कामफलैः
१५६	१०	मूर्खानाम्	मूर्खानाम्
१६०	१८	व	वै
१६७	४	०दिमिरं	०दिमिर

पृष्ठे	पङ्क्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
१६८	१५	चोद्यतम्	चोद्यतम्
१६९	१२	सङ्कृभाति	सङ्कृभाति
१७९	२५	०मैनाञ्चक०	०मनाञ्चक०
१८३	४	स वेदिका	सवेदिका
१८८	१९	हे नू	हेमानू
"	२०	कं नू	कंधरानू
"	२१	अम	अमञ्च
१९१	१५	पार	पारं
२००	६	गताम्बुदः	गताम्बुदे
२०४	२	ततरतक्ष०	ततस्तक्ष०
२०७	१०	ओषध्य०	ओषध्य०
२१३	१४	हिमशैलवातं०	हिमशैलवातं०
२२२	४	धृतमण्डोदः	धृतमण्डोदः
२२६	१५	परस्वर	परस्परम्
"	१६	१	१४
२३३	१०	संछद्या	संछाद्य
२३४	१६	(? दां)	(? दां)
२५७	१	हरिपुङ्ग०	हरिपुङ्ग०
२५८	१०	विनिगन्तुं	विनिगन्तुं
२५६	७	१२	११
२६१	१	वानरास्तु	वानरास्तु
२६४	३	४५	२५
२६५	११	पुरन्धम्	पुरन्धरम्
२६७	१६	, म च-वस्वौक०	म च-वस्वौक०
२७२	६	० द्विजः	० द्विजः
"	१५	सीतां प्रकमेव	सीताप्रवादेव
२७६	३	विचिन्वताम्	विचिन्वताम्

(घ)

पृष्ठे	पङ्क्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
२८०	५	० त्वाच्छुत्वा	० त्वाच्छुत्वा
२८३	६	गुङ्गराज्ञां	गुङ्गराजां
२८७	६	वामपार्श्वे	वामपार्श्वे
२९२	८	अभ्यासाच्०	अभ्याशाच्०
३०९	१३	हृद्यते	ददृशुः
३११	४	गमिष्यामि	गमिष्यामो
३११	६	विषसाद	निषसाद
३१३	३	मैन्दश्च च	मैन्दश्च
३१४	६	नैवंगतं	नैवंगते
३१४	१४	नवत्येष	नवति च
३२१	१०	विशालक्ष्याः	विशालाक्ष्याः
३३०	१८	ऊरुवा०	ऊरुवा ०
३३५	१४	हनुमत	हनुमन्
३३८	१	ददर्श	ददर्श
३४०	९	० ध्यातु मु०	० ध्यानुमु०
३४१	८	चौषधजलानि	चौषधजालानि
३४२	१२	० स कान्तार०	० सकान्तार०
३४३	१	० व्याघूर्णमानस्य	० व्याघूर्णमानस्य
३४६	६	० मांस्तोदयदा०	० मांस्तोयदा०
३४७	३	० मार्गमवा०	० मार्गमिवा०
३४८	१	सहसा विखं	सहसाऽऽविखं
३४९	१०	रोदसि	रोदसी
३४६	१३	० स जलदं०	० सजलदं०
३५१	५	ऐक्ष्वाकु०	ऐक्ष्वाक०
३५३	१०	छादिस्तेन	छादितस्तेन
३५८	१७	हरेः	० हरे !

(क)

पृष्ठे	पंक्ता	अशुद्धम्	शुद्धम्
३५९	५	०यंसकुशां	०यंसकुशां
३५९	९	दंष्ट्रा करालं०	दंष्ट्राकरालं०
३६०	८	रामं च क्लिष्टकारिणं	रामस्याक्लिष्टकर्मणः
३६१	११	तं दृष्ट्वा	तद्दृष्ट्वा
३६४	६	याछाग्राहि	छायाग्राहि
३६४	११	५३	५६
३६५	१७	तद्दृष्ट्वा	तद् दृष्ट्वा
३६६	५	० ददर्श सः	ददर्श ह
३६६	१८	ददर्शापतञ्जेव	ददर्शापरञ्जैव ।

सूची-संशोधन-पत्रिका

पृष्ठे	स्तम्भे	पंक्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
२	१	८	जाम्बवान्-	जाम्बवत्-
७	२	११	मयवन्वा-	मयवन्वत्-
"	"	१७	रत्नवान्-	रत्नवत्-
१२	२	२३	ऋक्ष-	ऋक्ष-
१५	१	१२	धनु -	धनुस्-
१६	२	२०	अधः-	अधस्,
१७	२	३	अनु/मान्	अनु/मानि
१८	२	२२	अविदूः-	अविदूरतस् (:)
२०	१	२५		आर्छत्-
२२	१	५	आहारयत्-	आ/हारि
२२	१	७	इक्ष्वाकव-	इक्ष्वाकु-
२४	१	१	कन्दरोदरकूटवान्-	कन्दरोदरकूटवत्-
"	२	२	कर्मविशेषवित्-	कर्मविशेषविद्-
७५	१	२९	कशामि ...	कशामि...
७७	१	१	फालम्	
८१	१	३	आदयति:	आदयति
	१	११	कुर्व	कुर्वं

Price list of the Publications OF THE RESEARCH DEPARTMENT D.A-V. COLLEGE, LAHORE.

1. *Atharvavedeeya-Panca-Patalikaa*, edited by Bhagawad-datta. It is an invaluable work for the textual criticism of the Atharva-Veda. (out of stock) Rs. 1-8.

2. *Lectures on the Rig-Veda* (in Hindi), by Bhagawad-datta. Rs. 1-4.

3. *Jaimineeya—Talavakaara-Upanishad Braahmana:—A* Devanaagaree reprint of Dr.Oertel's edition by Ramadeva. Rs.2-8.

4. *Dantiyoshthavidhi*, edited by R. G. Shastri. It is helpful in the critical study of the Atharva-Veda. As. 8.

5. *Maandukee-Shikshaa*, edited by Bhagawad-datta. It is a treatise on the phonetics of the Atharva-Veda. Re. 1.

6. *Brihat-sarvaanukramanikaa*, edited by R.G. Shastri. It is an indispensable work for a critical understanding of the Atharva-Veda. Rs. 4.

7. *Vaalmeeki-Raamaayana* (North-Western Recension), critically edited for the first time from original Mss. with a series of appendices giving useful historical and geographical data.

Vol. I. Ayodhyaa-Kaanda, edited by Rama-labhaya. Rs.7-8

Vol. II. Baala-Kaanda, edited by Bhagawad-datta. Rs. 5.

Vol, III. Aaranya-Kaanda, edited by Bhagawad-datta and Vishva-Bandhu Shastri. Rs. 7-8

Vol. IV. Kishkindhaa-Kaanda, edited by Vishva-Bandhu Shastri. Rs. 7-8

'...the N.-W. Recension (of the Raamaayana) appeared as the oldest one.....indices at the end are a new and happy departure. No work comes nearer to my heart than the Ramaayana. Here is lying collected the very best of India, mind and heart." *S. Levi*.

"The text of the Raamaayana in your edition is a great improvement"—*Jolly*.

8. *Vedic Kosha*, by Hans Raj Rs. 12.

It is a Concordance of the etymological, lexicographical,

mythological, scientific and ethical passages and other useful material contained in the Braahmana literature. It renders conveniently available highly helpful store-house of information.

"The Vedic Kosha is another treasure...my own researches would have been so much easier with such a Kosha...no line of importance has escaped notice...is a capital work." S. Levi.

"Especially the Vedic Kosha is a very valuable repository of Vedic tradition"—*Bloomfield*.

"A most useful piece of work is also the Vedic Kosha, what a help it will be to all students of the Veds and of the Vedic religion"—*Winternitz*.

9. *Kaathakagrihya-Sootra*, edited by the late Dr. W. Caland. Rs. 7.

10. *A History of Vedic Literature* (in Hindi), by Bhagwad-datta, in two parts. Rs. 5. each.

11. *Oaaraayaneeya-Mantraarshaadhyaya*:—an ancient anukramani of the seers of the Caarayaaneeya recension of the Yajur-Veda. Re. 1.

12. *Rig-Veda-bhaashya*, of the Pre-Saayana, Udgithaachaarya, Book, X, hymns, V—XXXIV pp 112. Rs. 3.

13. *Shryanka-Kaavya*, by Mishra Krishna Kaura. It is an old, interesting narration in Sanskrit poetry of the life activities of the Founder teachers of the Sikh religion. It was composed in the year 1801. Re. 1.

14. *A History of Sanskrit Literature*: (in Hindi), by Veda Vyasa. Rs. 3.

15. *Vishaala-bhaarata* (in Hindi), by Veda Vyasa. It gives a vivid description of the Hindu civilisation in Cambodia in Indo-China. Rs. 3. ;

16. *Avesta: HAOM-YASNA IX*. Text in Devanaagree with Skt. Chaayaa and Hindi translation by Raja Ram. Re. 1.

Kindly address your order to

THE MANAGER BOOK DEPOT,
RESEARCH DEPTT, D. A.-V. COLLEGE,
Lahore (India)

